

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**ASUR ORDUSU
(YENİ ASUR DÖNEMİ MÖ 911-612)**

FARUK AKYÜZ

**TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

MART 2018

**ASUR ORDUSU
(YENİ ASUR DÖNEMİ MÖ 911-612)**

Faruk AKYÜZ

**DOKTORA TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MART 2018

Doktora Tezi Kabul ve Onay Sayfası

Faruk AKYÜZ tarafından hazırlanan “ASUR ORDUSU (YENİ ASUR DÖNEMİ MÖ 911-612)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı’nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: PROF. DR. İLHAMİ DURMUŞ

Eskiçağ Tarihi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan : PROF. DR. SALİH ÇEÇEN

Sumeroloji, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : PROF. DR. İRFAN ALBAYRAK

Sumeroloji, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : PROF. DR. ESMA REYHAN

Eskiçağ Tarihi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: PROF. DR. S. YÜCEL ŞENYURT

Arkeoloji, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 13 / 03 / 2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Faruk AKYÜZ
13.03.2018

ASUR ORDUSU
(YENİ ASUR DÖNEMİ MÖ 911-612)

(Doktora Tezi)

Faruk AKYÜZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Mart 2018

ÖZET

Asur Devleti, III. Tiglatpileser döneminde idari alanda başladığı reformist hareketlerini ordu içerisinde gerçekleştirdiği yeniliklerle de desteklemek zorundaydı. III. Tiglatpileser ile başlayan yayılmacı hareket Asur ordusunun homojen yapısını kaybetmesine, daha büyük ve çok uluslu bir hal almasına neden olmuştur. Ordunun boyutlarının büyümesi hiyerarşik yapıda da değişiklikleri getirmiş ve çevresindeki yenilikleri takip etmesine neden olmuştur. Yeni Asur olarak adlandırılan dönemde Asur devleti bölgenin en güçlü krallığıydı. Bu gücü elinde tutabilmesi için genişleyen sınırlarına oranla asker ve teçhizat temini elde etmek zorundaydı. Asur idaresi, bu anlamda kurmuş oldu yapılanmayla her yıl sefere çıkma, sonucunda ganimet, asker ve hayvan temini gibi bir çok amacını gerçekleştirme peşindeydi. Bu çalışmayla, Asur ordusunun kışın başlayan sefer hazırlıklarından sefer süreci ve sonrasındaki uygulamaları ile Asur ordusunun örgütleniş biçimi ve ihtiyaç duyduğu asker, teçhizat ve hammadde teminin nasıl sağladığı ve Asur ordusunun dinamiklerini ortaya koymayı hedefledik.

Bilim Kodu : 110803

Anahtar Kelimeler : Asurlular, Yeni Asur Dönemi, askeri organizasyon, strateji, teçhizat, ordu

Sayfa Adedi : 378

Danışman : Prof. Dr. İlhami DURMUŞ

ASSYRIAN ARMY
(NEO-ASSYRIAN PERIOD 912-611 BC)

(Ph. D. Thesis)

Faruk AKYÜZ

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

March 2018

ABSTRACT

The Assyrian State had to support the reformist movements it had started in the administrative area during the Tiglatpileser III era with innovations in the army. The widespread movement that started with the Tiglatpileser III caused the Assyrian army to lose its homogeneous structure, resulting in a larger and more multinational state. The growth of the size of the army brought about changes in the hierarchical structure and led to the pursuit of innovations around it. In the period called the Neo-Assyrian Period was the most powerful kingdom of the region. In order to keep this power in hand, it had to acquire a military and equipment base relative to its expanding borders. In this sense, the Assyrian administration pursued a number of goals, such as the establishment of the palace, the booty, the soldier and the animal sanctuary. With this work, we aimed to reveal the dynamics of the Assyrian army, how the Assyrian army provided the necessary supplies of soldiers, equipment and raw materials, the organization of the Assyrian army and the applications of the voyage process and its applications from the preparations for the voyage beginning in winter.

Science Code : 110803

Key Words : Assyrians, Neo-Assyrian Period, military organization, strategy, equipment, army

Page Number : 378

Advisor : Prof. Dr. İlhami DURMUŞ

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim sırasında, Asur Ordusu ile ilgili kapsamlı bir çalışmanın faydalı olacağını bana ileterek cesaretlendiren ve bu çalışmaya danışmanlığında başladığım Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK'e, kendisinin Gazi Üniversitesinden ayrılmasından sonra danışmanlığımı üstlenerek bu çalışmayı birlikte tamamladığımız Prof. Dr. İlhami DURMUŞ'a teşekkürlerimi sunuyorum. İki yıla yakın süre misafir öğrenci olarak Ankara Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümünde Sumeroloji Bilim Dalı'nda Akadça Grameri derslerine katıldığım, aynı zamanda Tez İzleme Komitesinde yer alan Prof Dr. İrfan ALBAYRAK ile Sumeroloji bölümündeki tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Hakan EROL'a ve Sumeroloji bölümünde Yüksek Lisans'a kabul edildikten sonra kendilerinden dersler aldığım Sumeroloji bölümünün diğer öğretim üyeleri Prof. Dr. Cahit GÜNBATTI, Prof. Dr. Sabahattin BAYRAM Yard. Doç. Dr. Murat ÇAYIR ile kendisinden uzun yıllardır ders aldığım ve birlikte çalışma fırsatı bulduğum Prof. Dr. Salih ÇEÇEN'e ve Gazi Üniversitesi'nden çok kıymetli hocam Prof. Dr. Esmâ REYHAN'a şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı (BİDEB) tarafından 2214-A Yurtdışı Araştırma Burs Programı tarafından 6 ay süreyle çalışmalarına destek veren TÜBİTAK'a bu fırsatı tanıdığı için teşekkür ediyorum. TÜBİTAK'ın yarattığı fırsat sebebiyle kendisiyle çalışma fırsatı bulduğum Dr. Tamas Dezsö'ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca, Eötvös Lorand Üniversitesi Assyriology ve Hebrew bölüm kütüphanesinden istifade etmemi sağlayan bölüm çalışanlarına da teşekkürü borç bilirim.

Son olarak kıymetli arkadaşlarım Gazi Üniversitesi Eğitim Fakùltesi, Tarih Eğitimi Bilim dalı Araş. Görevlisi Koray Toptaş, Ankara Üniversitesi Sumeroloji Bölümü Araş. Görevlisi Ömer Kahya, Ankara Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Doktora öğrencisi Semra Dalkılıç ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü Araş. Görevlisi Serap Yağmur'a teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALARI LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xvii
SIMGELER VE KISALTMALAR.....	xx
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

MERKEZİ ORDU (kişir šarrūti)

1.1. Şehir Birlikleri	12
1.1.1. Asur Birliği	13
1.1.2. Arapha Şehir Birliği.....	13
1.1.3. Arami Şehir Birliği	14
1.1.4. Arzuhina Şehir Birliği	14
1.1.5. Arbail Şehir Birliği	14
1.2. Asur Eyaletleri ve Orduları.....	15
1.3. Yabancı Askeri Birlikler	20
1.3.1. Samaryalılar.....	24
1.3.2. Aramiler.....	27
1.3.2.1. Yāduqu ve Raḥīqu,.....	29
1.3.2.2. Ribū'u ve Litām/wu	29

Sayfa

1.3.2.3. Ruqaḥu	29
1.3.2.4. Pugudulular	30
1.3.2.5. İtu'alılar.....	31
1.3.3. Gurrulu Askerler.....	33
1.3.4. Karkamış.....	35
1.3.5. Hamath.....	35
1.3.6. Diğer Yabancı Birlikler	35
1.3.6.1. Suhulular	35
1.3.6.2. Ukkulular	36
1.3.6.3. Urabi.....	37
1.3.6.4. Uṣhayalılar ve Qudayalılar.....	37
1.3.6.5 Taballılar	37
1.3.6.6. Taziru	38
1.3.6.7. Sidonlular	38
1.3.6.8. Sinulular	38
1.3.6.9. Šadikanlar.....	38
1.3.6.10. Šinahılar	39
1.3.6.11. Queliler.....	39
1.3.6.12. Filistinliler	39
1.3.6.13. Laraklılar	40
1.3.6.14. Kaldeliler.....	40
1.3.6.15. Kommagene (Kummuh)	41
1.3.6.16. Hamaralılar.....	41
1.3.6.17. Hindanalı.....	41
1.3.6.18 ND 2619	42
1.4. Askeri Hiyerarşi ve Askeri Birlikler	45

Sayfa

1.4.1. Turtānu.....	45
1.4.2. Rab ša-rēši	49
1.4.3. Rab Līmi	52
1.4.4. 50 (Kişinin) Başı (rab ḥanşê).....	53
1.4.5. 10 (Kişinin) Başı (rab ešerti)	54
1.4.6. Piyadeler	54
1.4.6.1. šāb šarri	54
1.4.6.2. Qurādu.....	60
1.4.6.3. Mundaḥşu.....	60
1.4.6.4. Tidūku	61
1.4.6.5. Muqtablu	61
1.4.6.6. Zūku	61
1.4.6.7. Zakkû	63
1.4.6.8. Kallāpu	65
1.4.7. Süvari.....	67
1.4.7.1. Süvari muhafız birlikleri	69
1.4.7.1.1 Pēṭḥal qurubte	69
1.4.7.1.2. Pēṭḥalli šepe	70
1.4.7.1.3. Pēṭḥalli ša qurbūte.....	70
1.4.8. Savaş Arabalı Birlikler	70
1.4.9. Okçu.....	72
1.4.10. Kalkancı.....	74
1.4.11. Mızrakçı.....	76
1.4.12. Sapancı.....	78
1.4.13. Lağımçı.....	79

2. BÖLÜM

SAVAŞ HAZIRLIK, TAKTİK VE STRATEJİLERİ

2.1. İstihbarat Çalışmaları	81
2.1.1. İstihbarat Sistemi İçinde Erkân'ın Rolü	84
2.1.2. Saray Habercisinin Vekili.....	86
2.1.3. Yerel Valilik ve Yönetim Üyeleri	87
2.1.4. İstihbarat Elemanları.....	89
2.1.4.1. Dayyālu	89
2.1.4.2. ša-lišāni	91
2.1.4.3. Batiqu	92
2.1.4.4. maşşarti ša URU birāte (Şehir kalelerinin muhafızı).....	92
2.1.5. İstihbarat Elde Edilen Diğer Gruplar	93
2.1.5.1. Qēpu	95
2.2. Karşı İstihbarat.....	96
2.3. Sargon Dönemi İstihbarat Çalışmalarının Özeti	98
2.4. Sefer Öncesi Ordunun İçtiması	100
2.5. At Temini	103
2.5.1. Atların Sevkiyatı.....	111
2.5.2. Savaş Arabasına Koşulan Atlar	113
2.5.3. Atların Bakımı ve Beslenmesi	115
2.6. Erzak Temini.....	116
2.6.1. Erzak Temini Bakımından Asur Eyaletlerinin Sefer Sürecindeki İşlevi.....	117
2.6.2. Asur Ordusunun Düşman Topraklarında Erzak Temin Yöntemleri.....	123
2.7. Yük Hayvanları	127

Sayfa

2.8. Savaş Taktik ve Stratejileri	129
2.8.1. Meydan Savaşları.....	130
2.8.1.1. II. Assurnasirpal	130
2.8.1.2. III. Salmanassar.....	131
2.8.1.3. II. Sargon.....	132
2.8.1.3.1 Uauş dağı savaşı (MÖ 714)	133
2.8.1.4. Sanherib	136
2.8.1.4.1. Halule savaşı (MÖ 691)	136
2.8.1.5. Asarhaddon	140
2.8.1.6. Asurbanipal	141
2.8.2. Kuşatma Savaşı.....	143
2.8.2.1. II. Asurnasirpal dönemi rölyeflerinde kuşatma savaşı.....	143
2.8.2.2. III. Tiglatpileser dönemi rölyeflerinde kuşatma	145
2.8.2.2.1. Upa kuşatması.....	145
2.8.2.3. II. Sargon dönemi rölyeflerinde kuşatma.....	145
2.8.2.3.1. Harhar kuşatması	145
2.8.2.3.2. 2 numaralı oda, 14 – 15 numaralı levhalardaki kuşatma sahnesi.....	146
2.8.2.3.3. Kişesim kuşatması	146
2.8.2.3.4. 2 numaralı oda 28-29 numaralı levhalardaki kuşatma sahnesi	147
2.8.2.3.5. 2 numaralı oda 2 numaralı levhadaki kuşatma sahnesi..	147
2.8.2.3.6. Pazaşi kuşatması	148
2.8.2.3.7. Kişeslu kuşatması	149
2.8.2.3.8. Dūr-Yakin kuşatma savaşı (MÖ 709).....	150
2.8.2.4. Sanherib dönemi rölyeflerinde kuşatma	151
2.8.2.4.1. Slab 5: or. dr. IV, 40.	151

Sayfa

2.8.2.4.2. Aranziaş kuşatması	151
2.8.2.4.3. Slabs 13+14+15: or.dr. IV, 59'daki kuşatma sahnesi	152
2.8.2.4.4. Alammu şehri kuşatması.....	152
2.8.2.4.5. XXXII numaralı odadaki kuşatma sahneleri	153
2.8.2.4.6. Lakiş kuşatması.....	153
2.8.2.5. Asurbanipal dönemi kuşatma sahneleri	155
2.8.2.5.1. Ninive Güney-Batı Sarayı XIX numaralı avludaki kuşatma sahnesi.....	155
2.8.2.5.2. Hamanu kuşatması.....	155
2.8.2.5.3. Bir Mısır şehri kuşatması.....	156
2.8.2.6. Kuşatma savaşlarında uygulanan taktikler.....	157
2.8.2.6.1. Barışçıl müzakere	159
2.8.2.6.2. Korkutma ve tehdit	160
2.8.2.6.3. İsyan veya ayaklanma.....	161
2.8.2.6.4. Açlık ve susuzluk.....	162
2.8.2.6.5. Gedik açma	164
2.8.2.7. Kuşatma araçları	165
2.8.2.7.1. Kuşatma rampası.....	166
2.8.2.7.2. Koçbaşı	169
2.8.2.7.3. Merdiven dayama	170
2.8.2.7.4. Tünel kazma.....	172
2.8.2.7.5. Ablukaya Alma	173
2.9. Psikolojik Savaş.....	179
2.10. Kehanet ve Astroloji Raporları ile Savaş Ritüelleri.....	180
2.11. Astroloji Raporları	185

3. BÖLÜM

SAVAŞ ARAÇ GEREÇLERİ

3.1. Savunma ve Korunmaya Yönelik Araç Gereçler.....	187
3.1.1. Miğfer	187
3.1.2.Kalkanlar	188
3.2. Saldırıya Yönelik Araç Gereçler.....	190
3.2.1. Ok	190
3.2.2. Yay.....	191
3.2.3. Sadak	193
3.2.4. Mızrak.....	194
3.2.5. Kılıç	196
3.3. Savaş Vasıtaları.....	197
3.3.1. Savaş Arabası	197
3.3.2. Kuşatma Kuleleri ve Koçbaşları.....	201
3.3.3. Bot ve Gemi.....	204

4. BÖLÜM

ASKERİ YAPILAR VE YOLLAR

4.1. Askeri Yapılar.....	209
4.2. Garnizon ve Kaleler	211
4.2.1. Kalelerin Yapı Özellikleri	214
4.2.2. Kamp	221
4.3. Askeri Yollar.....	232

Sayfa

4.4. Kral Yolları (Harran Šarri).....	232
4.5. Yol İstasyonları.....	236
4.5.1. Bēt Mardēti	236

5. BÖLÜM**SAVAŞ VE SEFER SONRASI UYGULAMALAR**

5.1. Göç/Sürgün Politikası ve Esirlerin Durumu	241
5.1.1. Kraliyet Yazıtları	241
5.1.2. Kraliyet Mektupları ve Sürgünlerin Durumu	248
5.1.2.1. Sürgünlerin nakli.....	249
5.1.2.2. Esirlerin beslenmesi ve durumu	250
5.1.2.3. Kaçak ve kayıp sürgünler.....	254
5.1.2.4. Sürgünlerin kullanıldığı işler	256
5.2. Tahribat	259
5.2.1. Bağ Bahçelere Zarar Verme Ağaç Kesme.....	259
5.2.2. Cezalandırma	263
5.2.3. Öldürme	264
5.2.4. Yakma.....	267
5.2.5. Deri Yüzme.....	267
5.2.6. Kazığa Oturtma ve Kazığa Asma	268
5.2.7. Uzu Kesme, Göz Oyma ve Hayvanlara Atma	271
5.3. Ganimet.....	274
5.3.1. Bronz ve Demir	281
5.4. Zafer Şöleni.....	282

Sayfa

SONUÇ	284
KAYNAKÇA.....	293
EKLER.....	309
EK-1. Yeni Asur Dönemi Kral Listesi	310
EK-2. Bazı Ünvanlar ile Akadça Terimlerin Türkçe Karşılıkları	311
EK-3. Haritalar:	312
EK-4. Şekiller	315
ÖZGEÇMİŞ	378

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 1. Asur Devletinin 10 ile 7. yüzyıl arasındaki genişlemesini gösteren harita.....	312
Harita 2. Yeni Asur Dönemi Asur toprakları.....	313
Harita 3. Yeni Asur Dönemi Asur Haritası.....	314

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1. İtuallı ve Gurrulu askerler.....	315
Şekil 2. Araplar'ın Asur rölyeflerinde ilk yer alışı.	316
Şekil 3. II. Asurnasirpal döneminde <i>rab ša-reši</i> şehre saldırırken.....	317
Şekil 4. II. Asurnasirpal dönemi av sahnesinde süvarilerin çift halinde hareket ettiğini gösteren rölyef.	318
Şekil 5. III. Tiglatpileser döneminde süvariler.	319
Şekil 6. Yardımcı okçular.	320
Şekil 7. Asurlu okçu ve kalkancı.	321
Şekil 8. Urartu kralı Aramu'ya karşı gerçekleştirilen sefer ve Arsaşkun şehrinin tahrip edilmesi.....	322
Şekil 9. Halule savaşında Asur ve düşman ordusunun karşılaşması.	323
Şekil 10. Asur piyade ve süvarilerinin dağlık bölgelerdeki mücadelesi.....	324
Şekil 11. Asur piyade ve süvarilerinin dağlık alandaki mücadelesi.	325
Şekil 12. Til-Tuba savaşı.	326
Şekil 13. Til-Tuba savaşı rölyefi.....	327
Şekil 14.: Kuşatma sahnesi..	328
Şekil 15.: Kuşatma sahnesi.	329
Şekil 16. Kuşatma sahnesi.	330
Şekil 17. Kuşatma Sahnesi.....	331
Şekil 18. Upa kuşatması.....	332
Şekil 19. Harhar kuşatması.	333
Şekil 20. 2 numaralı oda, 14-15 numaralı levhalardaki kuşatma sahnesi.....	334
Şekil 21. Kişesim kuşatması.	335
Şekil 22. 2 numaralı oda 28-29 numaralı levhalardaki kuşatma sahnesi.	336
Şekil 23. 2 numaralı oda 2 numaralı levhadaki kuşatma sahnesi.	337

Şekil	Sayfa
Şekil 24. Paşaşi kuşatması.	338
Şekil 25. Kişeşlu kuşatması.	339
Şekil 26. Slab 5 OrDr, IV, 40'daki kuşatma sahnesi.	340
Şekil 27. Slab 5 OrDr, IV, 40'daki kuşatma sahnesi.	341
Şekil 28. Aranziaş kuşatması.	342
Şekil 29. Aranziaş kuşatması.	343
Şekil 30. Slabs 13 + 14 + 15: Or.Dr. IV, 59'daki kuşatma sahnesi.	344
Şekil 31. Alammu şehri kuşatması.	345
Şekil 32. XXXII odadaki kuşatma sahneleri.	346
Şekil 33. Lakiş kuşatması.	347
Şekil 34. Ninive Güney-Batı Sarayı XIX numaralı avludaki kuşatma sahnesi.	348
Şekil 35. Ninive Güney-Batı Sarayı XIX numaralı avludaki kuşatma sahnesi.	349
Şekil 36. Hamanu kuşatması.	350
Şekil 37. Hamanu şehri kuşatması.	351
Şekil 38. Bir Mısır şehri kuşatması.	352
Şekil 39. III. Salmanasssar dönemi kuşatma sahnesi ve koçbaşı.	353
Şekil 40. Parga şehri kuşatması ve koçbaşı.	354
Şekil 41. Asur miğferi.	355
Şekil 42. II. Sargon dönemi kalkan tipleri.	356
Şekil 43. Nimrud'dan bulunan bronz kalkan.	357
Şekil 44. Nimrud'dan bulunan bronz kalkan.	358
Şekil 45. Yeni Asur dönemi sadakları.	359
Şekil 46. II. Sargon dönemi ok, yay, sadak, mızrak çeşitleri.	360
Şekil 47. Ninurta-Tukulti-Aşşur dönemine ait savaş arabası.	361
Şekil 48. III. Tiglatpileser savaş arabası üzerinde Arapları kovalarken.	362
Şekil 49. III. Tiglatpileser kuşatma aracı.	363

Şekil	Sayfa
Şekil 50. III. Tiglatpileser dönemi kuşatma sahnesi ve kuşatma aracı.	364
Şekil 51. Savaş arabası ve atların nehirden geçirilmesi.	365
Şekil 52. Asurlu askerlerin sazlık alanda mücadelesi.	366
Şekil 53. III. Tiglatpileser dönemi kamp görüntüsü.	367
Şekil 54. Taklak-ana-Bēli'nin kampı.	368
Şekil 55. III. Tiglatpileser dönemine ait kamp görüntüsü.	369
Şekil 56. Sanherib'in de içerisinde yer aldığı bir kamp görüntüsü.	370
Şekil 57. Sanherib dönemine ait kamp görüntüsü.	371
Şekil 58. Lakiş kampı.	372
Şekil 59. II. Aurnasirpal dönemi bir kamp rölyefi.	373
Şekil 60. Dilbat şehri kuşatması ve etrafındaki ağaçların Asurlu askerler tarafından kesilmesi.	374
Şekil 61. Şehrin etrafındaki ağaçların kesilmesi.	375
Şekil 62. II. Aurnasirpal dönemi savaş sonrası bir sahne.	376
Şekil 63. Haldi tapınağının yağmalanması.	377

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

[]	Tabletin o kısmının tahrip edilmiş olduğunu gösterir.
()	Tercümenin daha iyi anlaşılabilmesi için yapılan ilave
x	Belgede okunamayan işaret veya işaretleri gösterir.

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABL	R. F. Harper, <i>Assyrian and Babylonian Letters</i>
ADD	C. H. W. Johns, <i>Assyrian Deeds and Documents</i>
AfO	Archiv für Orientforschung
ARAB	D. D. Luckenbill, <i>Ancient Records of Assyria and Babylonia</i>
Ar/An	Archivum Anatolicum
AOAT	Alter Orient und Altes Testament
Bkz.	Bakınız
CAD	Chicago Assyrian Dictionary
CRAAI	Rencontre assyriologique internationale, comptes rendus
CTN	Cuneiform Texts from Nimrud
Fig.	Figure
JEOL	Jaarbencht van het Vooraziatasch-Egyptisch Gonootschap 'Ex Oriente Lux'
JCS	Journal of Cuneiform Studies
JNES	Journal of Near Eastern Studies
KAV	O. Schroeder, <i>Keilschrifttexte aus Assur religiösen Inhalts</i>
ND	Nimrud kazılarında ele geçirilen tablet numaraları
NL	Nimrud Letters
Pl.	Plate
Pls.	Plates

Kısaltmalar**Açıklamalar**

OIP	Oriental Institute Publications
PNA	Prosopography of the Neo-Assyria
RIMA	Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Period
RINAP	Royal Inscription of the Neo-Assyrian Period
r.	reverse
SAA	State Archives of the Neo-Assyria
SAAB	State Archives of the Neo-Assyria Bulletin
st.	Satır
ŞA	Şahıs Adı
TCAE	<i>Taxation and Conscription in the Assyrian Empire</i>
vd.	ve devamı
Vol.	Volume
ZT	Ziyaret Tepe

GİRİŞ

Asur tarihinde Yeni Asur Dönemi olarak adlandırılan dönemde Asurlular, siyasi ve iktisadi açıdan büyük başarılar göstermiştir. Asur tarihinin en canlı zamanlarının yaşandığı ve büyük zaferlerin elde edildiği bu dönemde bir biri ardına tahta oturan kudretli Asur kralları, Asur ordularını başarıdan başarıya koşturmuş ve Eski Çağın Ön Asya coğrafyasında Asur Devletini, dönemin en güçlü devleti haline getirmişlerdir. Özellikle II. Sargon (MÖ 722-705) ile başlayan Sanherib (MÖ 705-680), Asarhaddon (MÖ 680-668) ve Asurbanipal (MÖ 668-626) ile devam eden ve Sargonidler Dönemi olarak adlandırılan dönemde Asur Devleti, artık tarihçiler tarafından büyük bir imparatorluk olarak anılacaktır. Fakat bu süreç, büyük çarpışmalarla ve uğraşlarla dolu zorlu bir yoldan geçmekle tamamlanacaktı.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere MÖ 934 yılı yani II. Aşur-dan'ın tahta geçmesi, Asur devleti için bir dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle tarihçiler, Yeni Asur döneminin başlangıç noktasını II. Aşur-dan ile başlatmaktadırlar. Fakat Asur devletinin büyük bir cihan devleti olmaya yönelik asıl hamleleri II. Aşur-dan'ın oğlu II. Adad-nirari tarafından atılmıştır. Bu nedenle çalışmamızın kapsamı bu kral ile başlamakla ve Ninive şehrinin düştüğü tarihle son bulmaktadır.

Asur Ordusu (Yeni Asur Dönemi MÖ 911 – 612) ile ilgili tezimizde bu dönem Asur ordusunun başarılarının arkasındaki örgütlenme ve işleyişi anlamayı ve açıklamayı hedefledik. Rölyefler ve yazılı belgeler Asur ordusunun her bir tarafta kazandığı yansıtan zaferlerle doludur. Kazanılan zaferlerin rölyeflerde ve yazılı belgelerde ifade edildiği kadar basit olmadığı, bu zaferlerin arkasında her bakımdan büyük bir örgütlenme ve işleyişin varlığı bu kaynaklar dikkatle incelediğinde ortaya çıkmaktadır. Yeni Asur dönemi MÖ 1000'den Asur'un yıkılışına (MÖ 612) kadar genel olarak kabul edilse de, askeri anlamdaki yenilik III. Tiglatpileser dönemi (MÖ 745) ile başlayıp Asur'un yıkılışına kadarki süreci kapsamaktadır. Mezopotamya, Mısır, İran ve Anadolu coğrafyalarında boy gösteren Yeni Asur İmparatorluğu, bu başarısını güçlü ordusuna borçluydu. Yıkılışından sonra geriye birçok başkent ve şehirler, yerleşim yerleri ve çok sayıda yazılı ve görsel belge bırakan Asur devletinin, bu denli büyük bir coğrafyaya yayılabilmesindeki en önemli unsur şüphesiz ordusu idi. Çalışmamızda, Yeni Asur dönemi Asur Ordusunun başarılarının arkasındaki temel prensipleri anlamayı ve açıklamayı hedefledik. Bu cümleden, Asur

ordusunun arka planını, temel prensiplerini, sefer sezonu dışındaki faaliyetleri, hammadde, asker ve hayvan temini, istihbarat çalışmaları ve sefer sonrasındaki uygulamalar ile ele geçirdiği bölgelerdeki politikalarını incelemeyi hedefledik. Bütün bunların yanında bir ordunun temel öğeleri olan askeri birlikleri, silah ve teçhizat gibi ana hususları da yazılı ve görsel kaynakların izin verdiği ölçüde tezimizin kapsamına aldık. Bu çalışmamız başta III. Tiglatpileser dönemi ve sonrasına odaklansa da III. Tiglatpileser dönemi öncesine de, Asur ordusunda yaşanan değişimi ve benzerlikleri göstermek amacıyla ara ara değindik. Fakat şunu belirtmek gerekir ki kral yıllıkları Eski Asur döneminden itibaren bulunsa da rölyefler ve kraliyet mektupları ve idari belgeler III. Tiglatpileser dönemi ve sonrasında büyük artış göstermiştir. Çalışmamızda kral yıllıkları Eski Asur ve Orta Asur dönemi için (III. Tiglatpileser dönemine kadar) kullandığımız kaynaklar şunlardır:

GRAYSON, A. K. (1987). *Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia BC (to 1115 BC)*. (The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, 1), Toronto,

GRAYSON, A. K. (1991). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C. I (1114—859 BC)*. (The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, 2), Toronto.

GRAYSON, A. K. (1996). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC. II (858—745 B.C.)*. (The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, 3), Toronto.

ARAB I: LUCKENBILL, D. (1926). *Ancient Records of Assyria vol. I From the Earliest Times to Sargon*, NewYork.

III. Tiglatpileser ve V. Salmanassar dönemi için:

TADMOR, H. -YAMADA, S. (2011). *The Royal Inscriptions of Tiglath-pileser III (744—727 BC) and Shalmaneser V (726—722 BC), Kings of Assyria*. (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period 1), Winona Lake.

Sanherib dönemi için: GRAYSON A. K. AND NOVOTNY, J. (2012). *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part 1*. (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period 3/1), Winona Lake, A.K. Grayson and J. Novotny, *The Royal*

Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part 2 (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period 3/2). Winona Lake, 2014.

Asarhaddon dönemi için:

LEICHTY, E. (2011). *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680–669 BC)*. (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period 4), Winona Lake.

II. Sargon ve Asurbanipal için ARAB II kullanılmıştır. II. Sargon dönemi yazıtları için ayrıca; Fuchs, A. (1994). *Die Inschriften II. Sargons II. aus Khorsabad*, Gottingen. adlı eserinden de yararlanılmıştır. Bazı hususlarda bu iki kaynağın karşılaştırılması yapıp Fuchs'un eseri esas alınmıştır.

Yeni Asur dönemi Asur ordusu için III. Tiglatpileser, II. Sargon, Sanherib, Asarhaddon ve Asurbanipal dönemlerine ait Asur başkentlerinde yapılan kazılardan ele geçirilen kraliyet mektupları incelenmiştir. 20 ciltten müteşekkil ve State Archives of Assyria (SAA) serisi içerisinde yer alan bu ciltlerden 19. Cilt Nimrud mektuplarını içermektedir. Bu mektuplar ilk olarak Saggs tarafından 1955 – 1974 yılları arasında Iraq dergisinde, daha sonra Cuneiform Texts from Nimrud (CTN 5) serisi içerisinde yine Saggs tarafından yeniden yayımlandı. Aynı mektuplar son olarak SAA 19 içerisinde bazı hatalar düzeltilerek Mikko Luukko tarafından yayınlanmıştır. Çalışmamızda en güncel olan ve daha doğru transkript ve tercümeyi içeren çalışma olan SAA 19'dan istifade ettik fakat hem SAA 19 hem de CTN 5'e birlikte atıf yaptık. Iraq dergisinde NL kısaltmasıyla yayınlanan mektuplara ayrıca atıf yapmadık. Her iki çalışmada Iraq dergisindeki künyelerini vermektedir. SAA 19 cildindeki 229 mektubun 1 – 151 arasındakiler III. Tiglatpileser dönemine, 151 - 229 arasındakiler de II. Sargon dönemine aittir. SAA 1, 5 ve 15 Ciltler de II. Sargon dönemine ait mektupları içermektedir. Bu bakımdan II. Sargon dönemi kraliyet mektupları açısından en zengin dönemdir. SAA 17 Sargon ve Sanherib dönemine ait mektupları, SAA 16 ve 18 Asarhaddon dönemine ait mektupları içermektedir. Bu mektupların Türkçeye tercümesinde İngilizce ve Akadçalarından birlikte kontrol edilerek en doğru şekilde tercüme edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda kullandığımız rölyef resimleri ise şu çalışmalardan alınmıştır.

II. Asurnasirpal dönemi rölyefleri için;

BARNETT, R. D. – FALKNER, M. (1962). *The Sculptures of Assur-nasir-apli II (883-859 B.C.), Tiglath-pileser III (745-727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.) from the Central and South-West Palaces at Nimrud*. London,

LAYARD, A. H, (1853a). *The Monuments of Niniveh*. (First Series), London. çalışmalarından yararlanılmıştır. Ayrıca, MEUSZYŃSKI, J. (1981). *Die Rekonstruktion der Reliefdarstellungen und ihrer Anordnung im Nordwestpalast von Kalhu (Nimrud)*, (BaF 2). Mainz am Rhein. adlı çalışmasında bu eserlerin hangi düzen içerisinde sıralandığı gösterilmiştir. Bu nedenle bu çalışmalara birlikte atıf yapılmıştır.

III. Salmanassar'ın Balawat kapısında yer alan bronz rölyefler için;

KING, L. W. (1915). *Bronze Reliefs from the Gates of Shalmaneser, King of Assyria B.C. 860-825*, London.

III. Tiglatpileser dönemi rölyefleri için;

BARNETT, R.D. – FALKNER, M. (1962). *The Sculptures of Assur-nasir-apli II (883-859 B.C.), Tiglath-pileser III (745-727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.) from the Central and South-West Palaces at Nimrud*. London. adlı eserinden faydalanılmıştır.

II. Sargon dönemi rölyefleri için;

BOTTA, P. E. – FLANDİN, E. (1849). *Monuments de Ninive*, vols. I-II, Paris. ve ALBENDA, P. (1986). *The Palace of Sargon, King of Assyria. Monumental Wall Reliefs at Dur Sharrukin, from original Drawings made at the Time of their Discovery in 1843-1844 by Botta and Flandin*. (Editions Recherche sur les Civilisations, “synthese”no 22), Paris, 1986. Çalışmaları birlikte kullanılmıştır. Albenda'nın çalışması daha sistemattir ve rölyefler hakkında detaylı bilgiler içerir.

Sanherib dönemi rölyefleri için;

BARNETT, R. D. – BLEIBTREU E. –TURNER, G., *Sculptures from the Southwest Palace of Sennacherib at Nineveh*, London, 1998. Adlı iki ciltlik çalışma kullanılmıştır. İlk ciltte rölyefler hakkında detaylı bilgiler yer alır.

Asurbanipal dönemi rölyefleri için;

BARNETT, R. D. (1976). *Sculptures from the North Palace of Ashurbanipal at Nineveh (668- 627 B.C.)*, London. adlı çalışma kullanılmıştır. Sanherib dönem rölyeflerini içeren yukarıdaki çalışma içerisinde de Asurbanipal dönemine ait bazı rölyefler vardır.

Çalışmamız Beş bölümden oluşmaktadır. Bunun ilk bölümünü Asur ordusunun askeri yapısı ve askerleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda Asur kral yıllıkları, kraliyet mektupları ve idari belgeler incelenerek Asur ordusundaki yabancı ve yerli birlikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Hangi kral döneminde ne kadar yabancı askerin Asur ordusuna hangi görevlerde alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Samaryalılar savaş arabalı birlikleri olarak görev yaparken, İtualılar okçu, Gurrulular da mızraklı asker olarak Asur ordusunda görev almıştır. Yukarıda ifade edilen belgeler incelenerek Asur ordusuna dâhil edilen yabancı birlikler coğrafi bölgelerine göre tasnif edilip yazılmıştır. III. Tiglatpileser öncesinde oldukça az olan yabancı birlikler bu dönemden sonra Asur ordusu içerisinde büyük miktarda yer almaya başlamışlardır.

Asur ordusu bünyesinde yabancı birlikler dışında Asur, Arapha, Arami, Arzuhina ve Arbail şehir birlikleri bulunmaktaydı. Bunlar içerisinde Arami şehir birliği yabancı askeri birlik olarak dikkate alınmalıdır.

Asur ordusunun elli ve bin kişiden oluşan birlikleri türleri ve bu birliklerin komutanları bulunmaktaydı. Bu unvanlara özellikle idari belgelerde rastlanılmaktadır.

Asur ordusunun en önemli gücünü piyadeler oluşturmaktaydı. Yazılı kaynaklarda piyadeleri tanımlayan çok sayıda farklı isim yer almaktadır. Bunlar *šāb šarri*, *quradu*, *mundahšu*, *tidūku*, *muqtablu*, *zūku*, *zakkū*, *kallāpu* idi. Piyadeler, okçu, kalkancı, mızrakçı ve sapancı başta olmak üzere genellikle birlikte hareket ettikleri ve birbirlerini destekledikleri görülmektedir. Piyadelerin süvari ve savaş arabalı birliklerle desteklendikleri ve özellikle savaş arabalı birliklerin Sanherib dönemine kadar çok yoğun bir şekilde kullanıldığı bu dönemden sonra ise yerini süvarilerin aldığı görülmektedir.

Asur ordusunun kullandığı silah ve teçhizat hakkında detaylı bilgi vermek yerine bunlar hakkında kısa bilgi vermeyi tercih ettik. Aslında her bir silah tek başına tez

olabilecek görsel ve yazılı bilgi içermektedir. Bu nedenle silah ve teçhizat hakkında kısa bilgi verip Asur'un bu silahları temin ve tedarik yöntemi hakkında yazılı bilgiler ışığında bilgiler verdik.

Asur devletinin Askeri gücünün yanında en önemli tarafı, organizasyonu ve sefer hazırlıkları idi. Tezimizin İkinci Bölümünü Asur ordusunun Savaş hazırlık, Taktik ve stratejileri oluşturmaktadır. Bu hazırlıklarının başında istihbarat çalışması gelmekteydi. Asur yönetimi düşman ülkesini bütün yıl boyunca yakından izleyip, düşmanın durumu hakkında her detayı öğrenmeye çalışmış ve kendi hazırlıklarını da buna göre planlamıştır. Bu konudaki bilgiler ekseriyetle Kraliyet mektuplarından elde edilmektedir. Asur istihbarat sistemi başında kralın olduğu sıkı bir organizasyon ağına sahipti. Mektuplarda yer alan bilgilere göre, kral, veliaht prens, yüksek erkân ve diğer istihbarat elemanlarının görevleri ve raporları hakkında bilgiler verip, Asur istihbarat sisteminin işleyiş ve hiyerarşisini II. Sargon dönemi temel olmak alarak anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

İkinci bölüm içerisinde, Sefer öncesi Asur ordusunun içtimasını, Asur yönetiminin askerlerin içtiması için gösterdiği önemi yazılı kaynaklar ışığında tespit etmeye çalıştık. Ani durumlar için gerekli olan hızlı bir şekilde toplanma ihtiyacı için Asur idaresinin aldığı önlemleri ve kararlarının tespiti bu başlığın amacı olmuştur.

İkinci bölüm içerisindeki diğer bir konu başlığı ise Hayvan ve Temini'dir. Her yıl çıkılan seferler, süvari ve savaş arabaları için büyük miktarlarda at ihtiyacına neden olmaktaydı. Bu ihtiyacın giderilmesi için Asur idaresinin işkârı, nāmurtu, nakkamtu, ticaret başta olmak üzere kullandığı yöntemleri ve bu yöntemler aracılığıyla elde edilen at miktarını başta idari belgeler aracılığıyla olmak üzere tespit etmeye çalıştık. Ayrıca sefer dönemi dışında, hayvanların bakımı hakkında bilgiler verildi. Bu sayede Asur'un başta at olmak üzere ihtiyaç duyulan hayvanların temini için kullandığı yöntemleri tespit ederek, bu yöntemlerin hangi ölçülerde yeterli geldiğinin belirlenmesi ve alternatif yöntemlerin neler olduğunu ve bununla ilgili Asur idaresinin endişelerini yazılı kaynaklara dayalı olarak tespit ettik.

Bu bölüm içerisindeki diğer bir başlık ise “Erzak Temini”dir. Sayıları yüzbinleri bulan orduya sahip Asur yönetiminin en önemli sorunlarından biri bunların beslenmesiydi. İdari belgeler, kral yıllıkları ve mektupları aracılığıyla, hem sefer dılında hem de sefer

sürecindeki erzak teminiyle ilgili yapılan hazırlıkları ve ihtiyacın giderilmesindeki ana aktörleri açıklamaaya çalıştık. Bu aşamada kralın bizzat konuyla ilgilendiği, özellikle valileri aracılığıyla süreci takip ettiği ve organizasyonu gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca sefer sürecinde de gıda temini için haraç, yağma, ticaret gibi her türlü imkânın da değerlendirildiği görülmektedir.

Bu bölüm içerisindeki en önemli başlıklardan bir diğeri ise Savaş taktik ve stratejileriydi. Yazılı ve görsel kaynaklar ışığında önce Meydan Savaşları sonra da Kuşatma savaşları hakkında bilgiler verdik. Kaynaklarda yer alan bu tür örnekleri kronolojik sıraya göre işledik. Ayrıca savaş taktiklerini ayrı başlık altında inceleyerek, bu konudaki örnekleri sıraladık.

Kuşatma rölyepleriyle ilgili yazılan kısımlar için, rölyeplerin, kuşatma sahnesini en geniş ve en iyi betimleyen çizim ya da fotoğraflar eklerde kullanmıştır. Böylece ekler kısmında gereksiz öğelerin bulunmasının önüne geçilmek istenmiştir. Bu nedenle kimi zaman kuşatma sahneleriyle ilgili yapılan bazı değerlendirmeleri ilgili ekte görmek mümkün olmayabilir. Örneğin Sanherib dönemine ait ...alammu kuşatmasıyla ilgili şehre saldıranlar arasında sapancılarda yer aldığı çalışmamızda belirtilmiştir. Fakat ekte verilen rölyefte (Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pl. 166) bunlar görülmez. Bu nedenle atıf yapılan eserdeki, bahsi geçen kuşatma sahnesine ait bütün rölyepler üzerinden değerlendirmelerin yapıldığı göz ardı edilmemelidir.

Bazı rölyeplerde kuşatma süreci, bazı yerlerde tamamlanmış kuşatma, bazı rölyeplerde kuşatma sonrasında şehrin yıkılması ve yağmalanması gösterilmiştir.

Layard'ın 1853 yılında yayımlanan *Monuments of Niniveh* kitabında yer alan II. Asurnasirpal'in Nimrud Kuzeybatı sarayındaki rölyepler Meuszynski tarafından yeniden rölyeplerin asıl sırasına göre düzenlenmiştir. Bu nedenle rölyeplerdeki olayların sırasının daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak için, iki kaynağa birlikte atıf yaptık.

Barnett – Falkner 1962 kitabında yer alan II. Asurnasirpal'in Nimrud Kuzeybatı sarayındaki rölyepler de Paley ve Sobolewski tarafından asıl sıralarına göre düzenlenmiştir.

Psikolojik savaş, kehanet ve Astroloji raporları ile savaşlar için yapılan dini hazırlıkları, dinin Asur savaşlarındaki etkisini başta yazılı kaynaklara göre tespit etmeye çalıştık.

Üçüncü bölüm içeriğini Asur ordusunun ekipmanları oluşturmaktadır. Bu ekipmanlar, savunma ve saldırı amaçlı olarak başta rölyeflere dayalı olarak incelenmiştir. Oldukça kapsamlı olan bu konu tezimizin esasını oluşturmadığından genel bilgiler verilmekle yetinilmiştir.

Dördüncü bölümün konusunu Askeri yapılar ve yollar oluşturmaktadır. Bu amaçla, *ekal māšarti*, kale ve gaznizonlar, kamp, *bēt mardētu* başlıkları temel alınarak bu başlık oluşturulmuştur. Bu yapıların Asur ordusunun başarısı, sefer sürecine olumlu etkileri anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın beşinci ve son bölümünü ise sefer sonrası uygulamalar oluşturmaktadır. Bu başlığın içerisindeki en önemli konulardan biri Sürgün Politikasıdır. Sürgün politikasının temelleri ve amaçları ile hangi krallar döneminde nereden nereye sürgünlerin yapıldığı tablolar halinde sunulmuş, özellikle kraliyet mektuplarına dayalı olarak esirlerin durumları ve yaşadıkları zorluklar ile Asur yönetiminin bunlardan ne şekilde faydalandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümdeki diğer başlıklar ise Asur'un uyguladığı ceza yöntemleri ile ganimet ve zafer uygulamaları olmuştur.

Bu çalışma Asur dönemine ait görsel ve yazılı kaynakların bize sağladıkları ışığında hazırlanmıştır. Asur rölyefleri, Asur ordusu, askerleri, silahları, kullanılan hayvanlar, teknik ve stratejileri ve bunların gelişiminin anlaşılmasına yardım etse de, rölyefler bize sunduğu bilgiden çok daha fazlasını aslında saklamaktadır. Asur rölyeflerinde Asur ordusunun kullandığı taktik ve stratejiler, askerlerin pozisyonları ve eşleşmeleri gibi birçok detay öğrenilebilmektedir. Fakat örneğin kuşatma kuleleri ve koçbaşlarının işleyiş mekanizmasını ve bunların savaş alanına nasıl ulaştırıldığıyla ilgili bilgi edinmek mümkün değildir. Bu anlamda rölyefler bize Asur ordusunu dışarıdan genel anlamda izleme fırsatı sunarken yazılı belgeler özellikle de kraliyet mektupları detaylı bilgiler edinmemizi sağlamaktadır. Çünkü rölyefler bir propaganda aracı olması vesilesiyle hiçbir olumsuzluğu ve problemi yansıtmaz. Mektuplar ise her türlü sıkıntı ve aksaklığı yansıtabilmekteydi. Bunlar Asurlu memurlar ve valilerden krala gönderilen rapor niteliğindeki yazışmaları veya

tam tersi şeklindeki talimatları içermekteydi. Mektuplar da birçok konuyla ilgili detaylı bilgiler olsa da koçbaşlarının hareket ettirilme mekanizması, içerisinde kaç kişinin bu mekanizmayı kullanmak için mevcut olduğunu bu belgelerden de öğrenmek mümkün değildir. Asur rölyeflerinde hiçbir zaman Asur savaş araçlarının başarısızlığı görülmez. Bu durum genel olarak Asur mektuplarında da benzerdir fakat en azından kraliyet mektupları, rölyef ve kraliyet yazıtlarında asla gözükmeyen bazı acil durumlar ve problemleri yansıtabilmektedir.

1. BÖLÜM

MERKEZİ ORDU (kişir šarrūti)

Kişir šarrūti kralın emri altında bulunan birliklerden oluşmaktaydı. Bu birim içerisinde oldukça karmaşık gözüken memur sistemi mevcuttu.¹ Sargonidler döneminden itibaren *kişir šarrūti*'nin *rab ša-rēši* tarafından idare edildiği anlaşılmaktadır.² *Kişir šarrūti* içerisinde birçok birlik mevcuttu. Bunlardan biri II. Sargon yazıtlarından bildiğimiz ve en azından bu dönemden itibaren var olan 1,000 süvariden oluşan süvari muhafız birliğiydi. II. Sargon'un Sekinci seferinde bu birliğin önemi anlaşılmaktadır. İlgili yazıtta şu bilgiler yer alır:

*“Beni dost ya da düşman bölgelerinde asla yalnız bırakmayan, daima yanımda olan süvari alayım (kitullu perru) ve savaş arabam ile Sin-ahi-uşur'un askerleriyle...”*³ Bu süvari birliği II. Sargon'un kardeşi olduğu bilinen Sin-ahi-uşur tarafından yönetilmekteydi. Bu birlik her koşul altında kralın yanında bulunan ve onu asla yalnız bırakmayan bir birlik olduğu II. Sargon'un ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu birlik, süvarileri, atları ve tayınları ile birlikte Asur başkentlerine yakın yerlerde bulunuyor olmalıydılar. Bunların gereksinimleri Asur devleti tarafından karşılanmaktaydı. Bu birlik içerisindeki askerlerin büyük çoğunluğu Asurlu idi.⁴ Bunun yanında *ša šēpē* olarak adlandırılan kişisel muhafızlar ve *qurbūtu* olarak adlandırılan muhafızlar mevcuttu. Bunların erken dönemde genellikle Asurlular arasından seçildiği anlaşılmaktadır. III. Tiglatpileser dönemi ve sonrasında çok sayıda Batı-Semitik isme sahip şahıs da bu birliğe kabul edilmiştir. *Kişir šarrūti* içerisinde kullanılan bir diğer birlik ise savaş arabalı birliklerdir. *Mugerri ekalli* olarak adlandırılan Sarayın savaş arabası en önemli ve hakkında en çok bilgi bulunan birliklerdendir. Bunun yanında *bēl mugerri* olarak adlandırılan savaş arabası beyi/sahipleri mevcuttu. Bu unvan,

¹ Bu sistem içerisindeki memurlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız, Dezsö, T. (2012a). *The Assyrian Army. I: The Structure of the Assyrian Army as Reconstructed from the Assyrian Palace Reliefs and Cuneiform Sources. 1. Infantry*, (Antiqua & Orientalia, 2; Assyriologia 8/1), Budapest, 143-228 (piyade memurları); Dezsö, T. (2012b). *The Assyrian Army. I: The Structure of the Assyrian Army as Reconstructed from the Assyrian Palace Reliefs and Cuneiform Sources.2. Cavalry and Chariotry*. (Antiqua & Orientalia, 3; Assyriologia 8/2), Budapest, 39-44 (süvari memurları), 120-136 (savaş arabası memurları).

² *Rab ša-rēši*'nin ordu komutanı olarak yükselişiyle ilgili ayrıntılı bilgi için “*Rab ša-rēši*” başlığına bakınız.

³ ARAB II: 154.

⁴ Dezsö, T. (2016a). “A Reconstruction of the Assyrian Army of Sargon II (721-705) BC Based on the Nimrud Horse Lists”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 15, 18.

kişir šarrūti'ye askeri hizmet sunan bir tür sosyal sınıf olarak kabul görmektedir.⁵ Yazılı kaynaklarda en erken MÖ 791 yılında görülmektedirler.⁶ *Kişir šarrūti* bünyesinde, savaş arabalı birlik içerisindeki diğer bir grup *susānu* isimli savaş arabacısı olarak adlandırılan görevlilerdir. Diğerleri ise savaş arabası görevlileridir. Bunlar; *mukil appāte* (savaş arabası sürücüsü), *mar damqi* (savaş arabası savaşçısı) ve *tašlīšu* (savaş arabasındaki üçüncü) görevlileridir.

Eyaletlerde konumlandırılan fakat *kişir šarrūti* içerisinde bulunan askerler mevcuttu. Bunlar eyaletlerin askerleri değil, *kişir šarrūti*'nin eyaletlere yerleştirilen askerleri idi. Bu konuda Nimrud'dan ele geçirilen At Listeleri detaylı bilgi vermekte ve 7 tane birliğin varlığı anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki Šarru-ēmuranni'nin idaresinde bulunan birliktir. Diğerleri Marduk-šarru-uşur'un komutasında bulunan ve Kuzey Suriye'den alınan askerlerin dahil olduğu birliktir. II. Sargon'un Hamat ve Karkamış'tan savaş arabalı süvari ve piyade birlikleri olarak *kişir šarrūti*'ye eklediğini yazıtlarında belirtir.⁷ Bunlar bahsi geçen birliklerle alakalı olmalıdır. Kaldeli olarak adlandırılan fakat *kişir šarrūti*'ye tam olarak ne zaman ve nasıl dahil edildiği bilinmeyen bir birlik de mevcuttur. Nabû-bēlu-ka'in'in komutasında bulunan Samaryalı bir birlik ile Taklāk-ana-Bēl'in komutasında bulunan birlikler mevcuttu. SAA 5 250 numaralı mektupta Taklāk-ana-Bēl ve İšmanni-Aššur'un askerlerinden bahsedilmektedir. Bu durum onların *kişir šarrūti*'nin birliği olan eyalette konumlandırılmış askerlerin komutanı olarak anlaşılmasını sağlamaktadır. Eyalet birlikleri içerisindeki diğer komutanlar ise Adallal ve Nergal-šarrāni'dir.⁸

kişir šarrūti içerisindeki en önemli birliklerden biri de şehir birlikleridir. Bunlara sırasıyla değinilecektir. Burada genel bilgiler verdiğimiz *kişir šarrūti* hakkında daha detaylı bilgiler çalışmamızın içerisinde yer almaktadır.

1.1. Şehir Birlikleri

Asur ordusunun önemli güçlerinden biri Nimrud At listelerinde kayıtlı olan şehir birlikleridir. Asur ordusunun 5 şehir birliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu listeler II. Sargon'un saltanatına tarihlense de, Asur ordusunun bu yüzyıllardaki yapılanması hakkında önemli bilgiler sağlaması açısından önemlidir.

⁵ Dezsö, 2016: 28 - 30.

⁶ CTN 1: 10, 14; 8 r. 1-(2?)

⁷ ARAB II: 8, Gadd, C. J. (1954). "Inscribed Prisms of Sargon II from Nimrud". *Iraq*, 16, iv. 21 – 25.

⁸ Dezsö, 2006: 99 – 105.

1.1.1. Asur Birliği

İki belgede yer alan bu birlik 5+[10]⁹ ve 13¹⁰ memurdan oluşmaktaydı. Üçüncü belgenin ilgili kısmı kırık olduğundan bu şehir birliğinin ismi okunamamaktadır. Fakat diğer iki belgeyle karşılaştırıldığında CTN 3 108 numaralı belgenin kırık kısmı Asur şehir birliği şeklinde tamamlanabilir. Bu birlik herhangi başka bir belgede yer almamaktadır. Bir belgede¹¹ Aşşurāia ismi geçmesine rağmen bunun bu şehir birliğinden ziyade Asurlu askerleri kastettiği düşünölmektedir. CTN 3 111 numaralı belgede toplam 162 at listelenmiştir. Bunların 137 tanesi bu birliğin hizmetine verilmiştir. Bu durum her memurun emrinde en az 10 atlı birliğin olduğunu gösterir.¹² Her zaman ilk sırada listelenen bu birlik en geniş şehir birliğiydi. Aşşuraya isminin önünde KUR determinatifinin¹³ olması bunun Asur şehrinde ziyade Asur anakarasından oluşturulan bir birlik olduğunu düşündörmektedir.¹⁴

1.1.2. Arapha Şehir Birliği

Nimrud At listelerinde 10¹⁵, 7+[2-3]¹⁶ ve 13¹⁷ memurdan oluştuğu kayıtlıdır. Oldukça kırık bir başka belgede bu birliğe ait üç memur listelenmiştir. Bunların iki tanesi CTN 3 108 numaralı belgedeki iki memurla aynıdır.¹⁸ Bir başka belgede toplam 10 memur listelenmektedir. Bunların da iki tanesi yine CTN 3 108 numaralı listedekiyle aynıdır.¹⁹ CTN 3 113 numaralı belgede listelenen 10+(1?) memurdan bir tanesi de CTN 3 102 ve 108 numaralı belgedeki Arapha birliği memurlarından biriyle aynıdır.²⁰ Mannu-kī-Adad adlı bu memur CTN 3 114 numaralı belgede de yer almaktadır.²¹ Arapha birliği Nimrud At Listelerine göre 53, 19, 62 ve 53+ at almıştır. Bu durum 10 memurun 50-60 civarında at

⁹ CTN 3 102: ii. 1 – 7.

¹⁰ CTN 3 111: 6 – 21.

¹¹ SAA 5 215; SAA 19 189; CTN 5: 128 – 130,(ND 2631).

¹² Dezsö, 2006a: 117; Dezsö, 2012a: 78; Dezsö, 2016: 24 – 28.

¹³ CTN 3 111: 21.

¹⁴ Dalley, S. M. – Postgate, J. N. (1984). “New Light on the Composition of Sargon’s Army”. in: Dalley, S. M. – Postgate, J.N. Tablets from Fort Shalmaneser, (*Cuneiform Texts from Nimrud*, 3), Oxford, 36.

¹⁵ CTN 3 102: ii. 8 – 19.

¹⁶ CTN 3 108: ii. 1 – 8.

¹⁷ CTN 3 111: ii. 22 – 34.

¹⁸ CTN 3 101: iv. 7 – 10.

¹⁹ CTN 3 112: 2, 5.

²⁰ CTN 3 113: r. 5.

²¹ CTN 3 114: 1.

aldığını bu da 10 kişiden küçük süvari birliklerine ya da 25-30 civarında savaş arabası birliğine sahip olduğunu gösterir.²²

1.1.3. Arami Şehir Birliği

Bu birlik Arami kökenli ve Lahiru şehrindeki Aramili insanlardan kurulmuş olmalıydı. Nimrud At listeleri bu birliği her zaman 7 memurdan oluştuğunu gösterir.²³ CTN 3 101 numaralı belgede *rab ša-rēši* 'nin 13 rab urâte memuru kayıtlıdır. Bunlardan üç tanesi²⁴ Arami şehir birliğinin *rab kişir* memuru olarak bilinir.²⁵

1.1.4. Arzuhina Şehir Birliği

Nimrud At Listelerinde, 10+(1)26 ve 727 memur olmak üzere iki kere yer almaktadır. Diğer belgelerdeki aksine CTN 3 108 numaralı belgede bu birlik listelenmemiştir. CTN 3 110 numaralı belgede 4+ memur listelenmiştir. Ait olduğu birlik ismi kırık olmasına rağmen bunların Arzuhina'ya ait olduğu düşünülmektedir.²⁸ Belgelerde 4+ memurun 72 at, 10+(1) memurun 45 at ve 7 memurun 42+ at aldığı kaydedilmiştir.²⁹

1.1.5. Arbail Şehir Birliği

Arbail şehir birliği Nimrud At listelerinde her zaman 7 memurdan oluştuğu kayıtlıdır.³⁰ CTN 3 111 numaralı belgede *rab ša-rēši* 'nin 13 memuru listelenmektedir. Bunlardan üçü Arami birliğidir. Geri kalan 10 ismin üçünde İstar tanrı adının yer alması, Arbail şehir tanrısının İstar olması nedeniyle, bunların Arbail şehir birliğinden olabileceğini düşündürmektedir.³¹

Şehir birlikleri *kişir šarrūti*'nin bir kısmını da yöneten *rab ša-rēši* 'nin idaresi altındaydı. Şehir birlikleri seçkin askerlerden oluşmaktaydı ve Asur ordusunun iskeletini

²² Dezsö, 2006a: 117, 119; Dezsö, 2012a: 78 - 79; Dezsö, T. (2016). *The Assyrian Army II: Recruitment and Logistics*, Budapest, 24 – 28.

²³ CTN 3 102: ii. 20 – 28; 108: ii. 9 – 16; 111: r. 1 – 9.

²⁴ CTN 3 101: ii. 13, 17, 19.

²⁵ Dezsö, 2006a: 119; Dezsö, 2012a: 79; Dezsö, 2016: 24 – 28; Arami birliği hakkındaki tartışmalar için bkz, Dalley – Postgate, 1984: 36 – 37.

²⁶ CTN 3 102: iii. 1 – 12.

²⁷ CTN 3 111: r. 10 – 18.

²⁸ CTN 3 110: iii. 1 – 6.

²⁹ Dezsö, 2006a: 119; Dezsö, 2012a: 79 - 80; Dezsö, 2016: 24 – 28.

³⁰ CTN 3 102: iii. 13 – 21; 108: ii. 17 - 24; 110: iii. 7 - 15.

³¹ Dezsö, 2006a: 120; Dezsö, 2012a: 80; Dezsö, 2016: 24 – 28.

oluşturan unsurlardan biriydi. Şehir birliklerinin memurları *rab kişir*lerden oluşmaktaydı. Bunların sayıları çeşitlilik göstermekteydi. Nimrud At Listelerinde kayıtlı en büyük birlik 13 *rab kişir*'den oluşan Asur şehir birliği idi. Asur'dan sonraki en güçlü birlik ise 10 ve 7 memurdan oluşan *Arapha* şehir birliği idi. Diğer şehir birlikleri ise, Arzuhina'nın CTN 3 102 numaralı belgede 10+ memur olarak kaydedilmesi dışında, 7 memurdan oluştukları kayıtlıdır. Bu şehir birliklerinin Asur ordusuna 40 ile 50 arasında değişen sayıda memurla destek verdikleri söylenebilir. Şehir birlikleri *kişir šarrūti*'nin eyaletlerde konumlandırılan ordularıyla birlikte en önemli atlı gücünü oluşturmaktaydı.³²

1.2. Asur Eyaletleri ve Orduları

Asur eyaletlerinin askeri birliklere sahip olduğu birçok mektuptan anlaşılmaktadır.³³ Bu birliklerini sayısal açıdan yükseltmek ve nitelik açısından da geliştirmek istemişlerdir. Bu anlamda SAA 1 11 numaralı mektup II. Sargon tarafından Sarayın Piyadesi (*LÚ.zu-ku ša É.GAL*) olarak görevlendirilen 1,119 sürgün edilmiş güçlü erkeğin Mannu-kī-Adad tarafından kendi ordusunda çeşitli görevlere verilmek istendiğini göstermektedir.³⁴ Valiler, kendi sorumluluklarında bulunan askerleri savaş ve barış dönemlerinde sürekli beslemek zorundaydı bu anlamda bu sorumluktan kaçmak için sefer dönemleri için yerel halktan insanları asker olarak görevlendirdiği düşünülebilir. Bu bağlamda değerlendirilebilecek bir mektupta Aššur-belu-da'in krala sorumluluğunda bulunan askerleri serbest bırakması mı yoksa izlemeye devam etmesi mi gerektiğini sormaktadır.³⁵ Asur valilerinin kendi ordularını gösteren önemli bir mektupta da Asarhaddon'un Nippur valisinden birlikleriyle Kuzey *Mat-tamti* (deniz ülkesi) valisinin birliklerine destek vermesini istemektedir.³⁶ Asur valilerinin sahip oldukları birlikleri göstermesi açısından, krala cevaben yazılan ama yazarı belli olmayan bir mektupta 1,000 okçunun kral tarafından kendisine gönderilmesini istemesi, devamında da Aššur-bel-taqin'in [x] sayıda at ve 20,000 okçusu olduğunun belirtilmesi oldukça önemlidir.³⁷

Asur eyaletlerinin kendi birlikleri dışında kralın ordusunda bulunan fakat Asur eyaletlerinin sorumluluğuna verilmiş askerler bulunmaktaydı. Bunlar genellikle yerel

³² Dezsö, 2006a: 120 - 121; Dezsö, 2012a: 80.

³³ Bunlardan en önemlilerinden biri SAA 5 250 numaralı olanıdır. Burada *turtānu*, *rab šāqē*, Taklāk-ana-Bēli ve Išmanni-Aššur'un yanında Si'imme, Tillē, Guzana ve Isana eyalet birlikleri de sıralanmıştır.

³⁴ SAA 1 11; İlgili mektubun çevirisi "Sürgün Politikası" başlığı içerisinde yer almaktadır.

³⁵ SAA 5 78: r. 7 - 10.

³⁶ SAA 18 3: r. 4 - 7.

³⁷ SAA 17 70: 4 - 11.

halktan ve düşman bölgelerinden sürgün edilen vatandaşlardan oluşmaktaydı.³⁸ Asur kralları bu askerleri eyaletlere dağıtarak hem eyaletlerin güvenliğini sağlayıp oradaki diğer işlerin devamlılığını mümkün kılmış hem de hepsini tek bir merkezde barındırıp iâşesini temin etme zorluğundan kurtulmuş oluyordu. “Kralın askerleri” (*šāb šarri*) olarak birçok belgede³⁹ geçen bu birlikler istenildiği anda içtima noktasına gitmesi gerekmekteydi. İlgili bir mektup şöyledir:

*“Şimdi, efendim kral (bana) yazdı, kralımın adamları, savaş arabaları, süvarileri kralın bana yazdığı gibi görevlendiriyorum. Efendim kralın [be]lirttiği zamanda benim kralın adamları ve ordumla Arbela’da olacağım.”*⁴⁰

Bir başka mektup ise hem “kralın askerleri” hem de eyalet askerleri kralın emirleri doğrultusunda haraç ile birlikte yola çıkmaya hazırlanmaktadır fakat kar nedeniyle yolların kapalı olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹

Fakat aksi durumlarda görülebilmekteydi. Aşşur-šarru-ibni tarafından II. Sargon’a yazılan mektupta Arbela valisinin sorumluluğunda bulunan 120 kişilik “kralın askerleri” (30 adam Tillê’den, 60 adam Kalhu valisinin Hamudu ülkesinden/toprağından 30 adam [...]ba kentinden) sefere gitmediğini belirtmektedir.⁴² Na’di-ilu tarafından II. Sargon’a gönderilen mektupta Bīt-Amukāni’nin bütün birliklerinin toplandığını belirtilmektedir. Bunlar valinin sorumluluğunda bulunan “kralın askerleri” olduğu anlaşılmaktadır.⁴³ Bir diğer mektupta ise Arami kökenli Ruqahu ve Hallatu kabilelerinin kralın yedek (*ša kutalli*) askerleri olarak Asur valisinin idaresi altında oldukları ve kral tarafından çağırıldıkları anlaşılmaktadır.⁴⁴ Bir başka mektupta İtu’a Yādaqu ve Rihiquların Nabû-šar-ahhešu’nin sorumluluğunda muhafızlık görevini yerine getirdikleri belirtilmektedir.⁴⁵ Bunlar büyük ihtimalle yerel liderlerin emri altında eyaletlerde bulunan kralın askerleri olmalıdır.⁴⁶

Eyaletlerde yer alan kralın askerleriyle ilgili en önemli belge SAA 5 215 numaralı mektuptur. Bu mektup hem Asurlu asker ve görevlileri hem de yabancı birlikleri

³⁸ Dezsö, 2012a: 191.

³⁹ Bkz; “*šāb šarri*” başlığı.

⁴⁰ SAA 5 152: 21 – b.e 27.

⁴¹ SAA 15 60: 1 – 20.

⁴² SAA 1 149.

⁴³ SAA 5 63; Dezsö, 2012a: 192.

⁴⁴ SAA 1 91: 12 – r. 5.

⁴⁵ SAA 17 75.

⁴⁶ Dezsö, 2012a: 193.

listelemektedir. Mektupta kayıtlı asker ve görevlilerin tanımı ve sayıları uzmanlar tarafından farklı değerlendirilmiştir. Aşağıda 3 farklı değerlendirmeyi bir tabloda yer almaktadır.⁴⁷

SAA 5 215	Postgate, 2000	CTN 5: 128 – 130 (ND)
1		
10 savaş arabası	10 savaş arabası	20 savaş arabası
20 geniş tekerli savaş arabası	2 vagon	2 vagon
10 atla çekilen	10 (çift) at	10 (çift) at
10 katırla çekilen	10 (çift) katır	10 (çift) katır
30 çift at	20 takım	toplam 20 takım
97 süvari atı	97 süvari atı	97 süvari atı
11 savaş arabası sürücüsü	11 savaş arabası sürücüsü	11 savaş arabası sürücüsü
12 üçüncü adam	12 üçüncü adam	12 üçüncü adam
30 savaş arabası savaşçısı	10 noble	10 ulak
53 takım seyisleri	53 seyis	53 seyis
[20] takım komutanı		
20 takım komutanı		
Hepsi 106 adam ve 30 savaş arabası	Hepsi 106 savaş arabası askeri	Hepsi 106 savaş arabası personeli
2		
161 süvari	161 süvari	161 süvari
130 seyis	130 seyis	130 seyis
52 LÜ.zu-un-zu-ra-ḥi	52 <i>zunzurāḥu</i>	52 <i>zunzurāḥi</i>
Hepsi 343 seyis	Hepsi 343 seyis	Hepsi 343 seyis
3		
8 uşak	8 uşak	8 uşak
12 terzi	12 terzi	12 terzi
20 saki	20 kahya	20 kahya
12 şekerçi	12 erzakçı	12 pastacı
7 fırıncı	7 fırıncı	7 fırıncı
10 aşçı	10 aşçı	10 aşçı
Hepsi 69 hizmetli	Hepsi 69 hizmetli	Hepsi 69 hizmetli
4		
8 alim	8 katip	8 uzman
23 eşek sürücüsü	23 eşek sürücüsü	23 merkep sürücüsü
1 istihbarat memuru	1 raportör	1 istihbarat memuru
80 haberci/ulak	80 kallāpu	80 baltalı adam
Hepsi 630 Asurlu	Hepsi 630 Asurlu	Hepsi 630 Asurlu
5		
360 Gurrulu	360 Gurrulu	360 Gurrulu
440 İtu'alı	440 İtu'alı	440 İtu'alı
Hepsi 1430 kralın adamı	Hepsi 1430 kralın adamı	Hepsi 1430 kralın adamı

⁴⁷ Dezsö, 2016: Fig. 16.

Özellikle ilk satırlarda farklı değerlendirmeler yer almaktadır. SAA 5 içerisinde bu mektup ilk kez değerlendirildiğinde ilk satırlardaki sayı 30 takım at olarak belirtilmişken, SAA 19 cildi içerisinde bu rakam 20 olarak düzeltilmiştir. Bu mektup, eyaletlerde bulunan askerleri ve görevlileri bir arada listelemesi açısından önemlidir. Bu birlik içerisinde toplam 800 yabancı asker ve 630 Asurlu kayıtlıdır. Asurluların önemli bir kısmı savaş arabası, süvari ve çeşitli hizmetlilerden oluşurken yabancı askerlerin tamamı piyadedir. Bunlar *kişir šarrūti*’nin eyaletlerde bulunan askerleridir. Toplam 1,430 kişi mektubun sonunda *šāb šarri* olarak ifade edilmiştir. İtu’alılar ve Gurrulluların SAA 5 215 numaralı mektup dışında Minu kalesi inşaatıyla ilgili mektupta da kalenin inşaatından sonra sarayın 100 İtu’alı ve Gurrunun kale içerisine yerleştirildiği ifade edilir.⁴⁸

Bunun dışında eyaletlerde “kralın askeri” olarak adlandırılan çeşitli birlikler vardı bunlar: Filistinliler⁴⁹, Şadikayalılar⁵⁰ ve Kummuh⁵¹ ülkesinin askerleriydi.

Eyaletlere bağlı vassal devletlerin de orduları bulunmasına rağmen bunların Asur ordusuna doğrudan katkı verdiği söylenemez. Fakat valilerin ya da erkânın kontrolü altında olan kent beylerinin Asur ordusuna asker sağladıkları söylenebilir.⁵² Aşşur-rēšuwa tarafından *masennu*’ya gönderilen bir mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

*“Efendim kralın [Kumme]’deki askerlerle ilgili bana yazdığına gelince. Bazılarını yukarıya taşıdım, diğerleri şimdiye kadar gelmedi. Ariye ve Arizâ’nın ekipmanları mevcut fakat onlar şim[diye kadar] yola koyulmadı. Yola çıktıklarında habercim onların önlerinden gidecek ve bu sebeple bana dönecek.”*⁵³

Bir diğer mektupta ise Nibê’nin süvarileri Med ülkesinde bulunan Asur ordusuna katılması istenmiş olmalıydı.⁵⁴ Kar-Šarrukēn valisi Mannu-kī-Ninua tarafından II.

⁴⁸ SAA 15 166: 20 – 23; SAA 5 3: r. 10’da “Sarayın İtu’alısı” (LÚ.i-tú-a ša ēkalli) ifadesi yer alır.

⁴⁹ SAA 1 155 numaralı mektupta Arbela eyaleti yanında bir köyde bulundukları yazmaktadır

⁵⁰ SAA 1 223 numaralı mektupta Şadikayalılar’ın kiralanabildikleri de görülmektedir.

⁵¹ SAA 1 172 numaralı mektupta Damascus valisinin emri altında 2000 *zakkû* askerinin olduğu görülmektedir.

⁵² Dezsö, 2012a: 193.

⁵³ SAA 5 97: 4 – 13.

⁵⁴ SAA 15 3: 4 – 9.

Sargon'a gönderilen bir mektupta Ramati'ye askerlerini getirmesini yazmıştır. Sonra ise Ramati ve askerlerini teftiş için getireceğini belirtmektedir.⁵⁵

Asur valilerinin kendi birlikleri olması ve sefer dönemi dışında kralın askerlerinin eyaletlerde bulunması Asur valilerinin Asur kralı adına askeri seferler gerçekleştirebilmesini mümkün kılmaktaydı.⁵⁶ Böyle durumlar için diğer eyaletlerden de destek alabiliyorlardı.⁵⁷ Bu konuda Mazamua valisinin II. Sargon ile mektuplaşmaları önemli bilgiler sağlamaktadır. Parsua'ya çıkılacak bir seferde Arrapha valisini neden beklemediği kral tarafından vali Şarru-ēmuranni'ye sormaktadır. Mektubun tamamı şöyledir:

“Efendim kralın bana yazdığına gelince; “Niçin Arrapha valisini beklemeden erken yola çıktınız?”
Arrapha valisi için söz konusu yol çok yavaş, O Zabban'dan yola çıkıp buraya gelmesi üç gün sürer, bu sırada Parsua'ya bu şekilde giderek gidiş-dönüş yapabilirim.
Tam da bu nedenle önce kaleye çıktım. Geçen yıl da, Ben ve o [...] göre [...]
(kırık)
*[...] [a]tlar [ve özgür adamları] [kal]ede bırakmamalı mıydım? Fakat [atlar] ve özgür adamları al[dım], Mazamua'ya inip ekini biçmemeli miydim? Efendim kralın elçisini bekliyorum, efendim kralın emirleri nedir?Efendim kral söylediğinden dolayı: “Bel-iddina'nın oğlu seninle gitmeli”, efendim kralın işlerini yapması ve efendim kralın kalesini tamir etmesi için askerlerle gitmesine izin ver ve Nabû-hamatua'nın burada kalmasına izin ver.”*⁵⁸

Bu mektup eyaletlerin birbirlerine verdikleri desteği de gösterir. Bir başka mektupta kralın aynı valiye hazır olmasını ve uygun anda Hirite'ye yola çıkmasını emrettiği görülmektedir. Fakat şartlar uygun değil ve bazı sıkıntılar mevcuttur. İlgili mektup şöyledir:

⁵⁵ SAA 15 101: r. 8 – 14; Dezsö, 2012a: 194.

⁵⁶ Korsabad'ta bulunan bir kamp rölyefi Asurlu bir yöneticiye ait olması açısından dikkat çekicidir. Botta – Flandin, 1849: Pl. 146. Rölyefteki yazıtta *uš-ma-nu šá Tak-[...]* ifadesi okunabilmektedir. Bu ifade Taklāk-ana-Bēli'nin kampı olarak tamamlanmıştır. Reade, J. E. (1976). “Sargon's Campaigns of 720, 716 and 715 B.C. Evidence from the Sculptures”. *Journal of Near eastern Studies*, 35, 98 - 99; Albenda, P. (1986) *The Palace of Sargon, King of Assyria. Monumental Wall Reliefs at Dur Sharrukin, from original Drawings made at the Time of their Discovery in 1843-1844 by Botta and Flandin*, (Editions Recherche sur les Civilisations, “synthese”no 22), Paris, 111; Russel, J. M. (1999). *The Writing on the Wall. Studies in the Architectural Context of Late Assyrian Place Inscriptions*. Winona Lake, 116.

⁵⁷ Dezsö, 2012a: 195.

⁵⁸ SAA 5 199.

*“Gitmek uygun değil, zemin zor, dağların arasında, su (nehir yatağı) daralmış nehir güçlü (akıyor). Ne şişirilmiş derileri ne de kelekleri kullanmak uygun değil. Efendim kralım askerlerin yüzemediğini biliyor.”*⁵⁹

Bu nedenle Šarru-emuranni yolunu değiştirip daha dolambaçlı fakat ordusu için daha uygun olan Sumbi’ye, oradan da Bit-Hamban’a ulaşmayı hedeflediğini kral bildirmektedir.

Eyalet birliklerinin kimi zaman özellikle acil ve tehlikeli durumlarda Asur merkezi ordusundan bağımsız kendi birliğiyle ve diğer eyalet ve/veya vassallerin destekleriyle sefere çıkmaktaydılar. Bu tür seferlere çıkan valilerin genellikle sınır eyaletlerindeki valiler olduğunu söylemek gerekir. Bahsi geçen sınır bölgeleri Elam⁶⁰, Kuzey⁶¹, Šubria, Urartu, Hubuškia ve Babil’dir.⁶²

Asur ordusunun başkentten hareket ederek uzun mesafeler kat etmeden Asur ordusunun sere çıkmasına gerektirmeyen daha küçük problemleri valileri aracılığıyla çözdüğü anlaşılr. Bu emirler tabii ki kral tarafından iletilmekte ve takip edilmekteydi. Başarılı seferleri gerçekleştiren valilerinin isimlerini de yaşatmaktaydı. Kral II. Sargon, Tab-šar-Aššur’a valilerin isimlerinin rölyeflere ya da duvarlara neden kazınmadığını sormaktadır. Tab-šar-Aššur ise Manna ülkesine yapılan seferin detaylarının Eski Sarayın duvarlarına tasvir edildiğini yazmıştır.⁶³

1.3. Yabancı Askeri Birlikler

Asur ordusu, III. Tiglatpileser dönemine kadar homojen bir yapı göstermektedir. Bu döneme kadar ordunun tamamen Asurlu askerlerden oluştuğu ve yabancı askerlerin bu ordunun içerisinde yer almadığı görülür. Bu kral dönemine kadar olan Asur kral yazıtlarında, ele geçirilen ya da yağmalanan bölge veya şehirlerin askerlerin sürgün edilmelerine rağmen Asur ordusuna dâhil edildiğini belirten ifade yoktur. Örneğin, III. Salmanassar yıllıklarında Hatti ülkesi ve Akdeniz kıyısından 44,000 askeri⁶⁴, Bīt-

⁵⁹ SAA 5 200: 8 – 13.

⁶⁰ SAA 5 217, 220.

⁶¹ SAA 5 176.

⁶² SAA 17 22, 106; SAA 18 143, 144.

⁶³ SAA 5 282: 4 – 10; Dezsö, 2012a: 196.

⁶⁴ Grayson, 1996, A.O.102.5: i.2b - 3.

Adini'den 17,000⁶⁵ askeri sürgün edip Asur şehrine götürdüğünü belirtmiş fakat bunların orduya alındığını, ya da hangi amaçla kullanıldığını belirten bir ifade kullanmamıştır. Yabancı ülke ya da şehirlerin askerlerinin III. Tiglatpileser dönemi öncesinde Asur kralları tarafından ordularına dâhil edilmemesi Asur devletinin bu dönemdeki hâkimiyet anlayışı ve sefer amaçlarının III. Tiglatpileser dönemi ve sonrasında büyük farklılık gösteriyor olmasıyla açıklanabilir.⁶⁶ Asur ordusu, Asur devletinin siyasi anlayışıyla bütünlük gösteren bir yapıya sahipti. Bu nedenle Asur ordusu kendi çekirdek alanını koruyabilecek ve kendisine tehlike oluşturabilecek alanları kontrol altına alabilecek ve hatta yağma amaçlı seferlere girişebilecek bir yapıdaydı. Sefer düzenlediği bölgeleri egemenliğinde tutmaktan ziyade, kontrolü sağlayıp geri döndü. Ele geçirdiği bu bölgeler yeniden kaybedildi ve yeniden ele geçirildi. Bu sürekli devam eden bir süreç haline geldi ve asıl amaç Asur yayılımını genişletmek değil haraç ve hammadde tedarikiydi.⁶⁷ III. Tiglatpileser öncesi Asur kraliyet yazıtları ile Yeni Asur dönemi yazıtları karşılaştırıldığında iki dönem arasında Asur ordusundaki “yabancı asker” varlığı arasındaki fark daha net anlaşılabacaktır. III. Tiglatpileser öncesinde, I. Tiglatpileser ile başlayan dönemde Asur ordusunun artık sürgün politikası⁶⁸ uygulamaya başladığı görülürken değişik sayılarda askeri de sürgün ettiğini belirtir. Bu anlayış Aşşur-bêl-kala, II. Asurnasirpal ve III. Salmanassar dönemlerinde de görülür.⁶⁹ Fakat burada, sürgün edilen, Asur ülkesinin vatandaşı olarak ifade edilen ya da Asur şehirlerine yerleştirilen bu askerlerin Asur ordusunda istihkâm edildiğini belirten herhangi bir ifade yer almamaktadır. Bu durum III. Tiglatpileser dönemi yazıtlarında onları “kraliyet orduma ekledim” sözünün varlığına büyük tezatlık oluşturur. Eğer III. Tiglatpileser öncesi dönemde sürgün edilen düşman ülkenin askerleri Asur ordusuna eklenseydi bu durum açık bir şekilde yazıtlara da yansır. Asur devletinin o dönemdeki yapılanması ve ekonomik durumu Asur devleti için sürgün edilen çok sayıdaki askeri beslemek için büyük bir külfet idi.

III. Tiglatpileser dönemi öncesine ait rölyefler Asur ordusunda yabancı askerlerin varlığını destekleyen öğeler içermez. Aslında III. Tiglatpileser dönemi sonrasında da Asur rölyefleri genellikle sadece İtu'alı ve Gurrulu yabancı birliklerle Asurlu askerleri

⁶⁵ Grayson, 1996, A.O.102.5: iii. 5c – 6.

⁶⁶ Liverani, M. (1988). “The Growth of the Assyrian Empire in the Habur/Middle Euphrates Area: A New Paradigm”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 2, 81 – 98; Liverani, M. (1979). “Ideology of the Assyrian Empire”. in: Larsen, M.T. ed., *Power and Propaganda, (Mesopotamica, Copenhagen Studies in Assyriology, 7)*, Copenhagen, 297 – 317.

⁶⁷ Liverani, 1988: 84.

⁶⁸ Oded, B. (1979). *Mass Deportations and Deportees in the Neo-Assyrian Empire*. Wiesbaden.

⁶⁹ Fig 1.

kaydetmektedir. III. Tiglatpileser dönemi ve sonrasına ait, kazılardan ortaya çıkartılan idari belgelerde Asur ordusunda hizmet veren farklı etnik kökene sahip askerin varlığı yer alırken. III. Tiglatpileser öncesi döneme ait belgelerin eksikliği ve belgelerdeki az sayıdaki istisna hariç⁷⁰ Asur ordusunda büyük sayılarda yabancı askerlerle ilgili geniş bir bilgi ya da isim listesi bulunmamaktadır.

Tiglatpileser I			
Grayson, 1991, A.0.87			
1: 75-88	6,000	Katmuğu	Ülkemin insanları olarak saydım
2: 21-22 4: 20-21 10: 24-25	4,000	Urumu ve Abeşlu	Ülkemin insanları olarak saydım
2: 35	20,000	Qumānu	Ülkeme getirdim

Aşşur-bēl-kala			
Grayson, 1991, A.0.89			
7: ii 1 – 10	1,000	-	Yerinden çıkardım, Asur'a göturdüm
7: iii. 11	Muşri ülkesinin askerlerini	Muşri	Yerinden çıkardım

Asurnasirpal II			
Grayson, 1991, A.0.101			
1: ii.31a 17: ii. 100	1,200	Uzê, Berutu, Lagalaga	Yerinden çıkardım
1: ii. 33a 17: ii. 106-107a	300	Bāra	Yerinden çıkardım
1: iii. 43b – 44a; 45c – 46a	Koşumlu savaş arabalarını ve 500 askerini	Laqû	Asur ülkesine göturdüm
1: iii. 45 – 46a	Askerlerini ve savaş arabalı birliklerini	Laqû	Asur kentine göturdüm
1: iii. 53d-54a.	2,500	Kaprabu	Kalhu'ya yerleştirdim
19: 95c - 96	1,500 ahlamu askerini	Bīt-Zamāni	Asur'a göturdüm

III. Salmanassar			
Grayson, 1996, A.0.102			
5: i.2b-3	44,000	Hatti ülkesi ve Akdeniz	Yerinden çıkardım
5: iii. 3b-6;.6: ii.5-9; 8: 8;.8: ii.3-6; 16: 22-23	17,500	Bīt-Adini	Yerinden çıkardım

⁷⁰ İzbu-leşir (791) CTN 2 15: r. 21 (ND 203); Kakullānu (797) CTN 2 51: r. 4 (ND 263); Apil-ēreš (788) Deller, K. – Fadhil, A. (1993) "Neue Nimrud-Urkunden des 8. Jahrhunderts v. Chr.". *Baghdader mitteilungen*, 24, , no 6, 22 – 23; [...] -risa (749) CTN 3 68: r. 7 (ND 9908). Belgelerde geçen askerler ve görevleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz, Dezsö, 2016: "Charts".

Bu nedenle III. Tiglatpileser ile hem kral yıllıkları hem de kraliyet mektupları yabancı birliklerle ilgili çok sayıda bilgiler içermektedir.

Asur devletinin sınırlarının genişlemesiyle birlikte, ülkenin nüfusu devletin her bölgesindeki stratejik noktaya asker sağlayacak ölçüde yeterli değildi.⁷¹ Her sene çıkılan seferler de dikkate alındığında bunun sonucunda yaşanan asker kayıpları bu açığı daha da artırmaktaydı. Ortaya çıkan asker ihtiyacı ele geçirilen yerlerden ve vassal devletlerden alınan yabancı askeri birliklerle kapatılmaya çalışılmıştır.⁷² Yabancı askerlerin orduya dâhil edilmesi üç şekilde gerçekleşmekteydi. Bunlar:

- Vassal devlet ya da ele geçirilen bölgelerden haraç olarak askere alma
- Paralı askerlik
- Ele geçirilen bölgelerin ordusunda yer alan askerlerin Asur ordusuna alınması

Bunlardan en sonuncusu Asur ordusunun en çok başvurduğu yöntemdi.⁷³ Asur devletinin yayılım alanı genişlemesine bağlı olarak ordusunun mücadele ettiği coğrafi şartlar çeşitlilik gösterirken, düşmanları da artmaktaydı. Kimi zaman dağlarda gerçekleşen mücadeleler, kimi zaman geçilmesi gereken çöller bazen de karlı yollar bulunmaktaydı. Savaşlar ise genelde kuşatma savaşları veya meydan savaşları şeklinde tezahür ediyordu. Bütün bu koşulların üstesinden gelebilmek ve savaşlardan başarıyla çıkabilmek ancak profesyonel orduyla mümkün olabilirdi. Bu nedenle Asur devleti yabancı birlikleri askere alırken düşman kuvvetlerinin profesyonel askerlerini daha çok tercih etmiştir.

Asur yazıtları kralların ordularına dahil ettikleri düşman ülke veya şehirlerin askerleriyle ilgili bilgiler verir.

II. Asurnasirpal Karkamış seferi boyunca Bīt-Adini, Karkamış, ve Patinu'dan askerler, savaş arabaları, süvari ve piyadeler alıp ordusuna eklediğini belirtir.⁷⁴ Bu durum bunların Asur ordusunun daimi gücü olarak değil, sefer sürecinde Asur egemenliğini tanıyan bölgelerden alınan destek olarak değerlendirilebilir.

⁷¹ Lambert, W. G. (1974). "The Reigns of Aššurnasirpal II and Shalmaneser III: An Interpretation". *Iraq*, 36, 106; Oded, 1979: 50; Kaplan, Y. (2008). "Recruitment of Foreign Soldiers into the Neo-Assyrian Army During the Reign of Tiglath-pileser III". in Cogan and Kahn, *Treasures on Camels' Humps*, 135 – 136.

⁷² Oded, 1979: 50.

⁷³ Oded, 1979: 50 - 51.

⁷⁴ Grayson, K. A. (1991). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C. I (1114—859 BC)*. (The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, 2), Toronto, A.O.101.1: iii. 58, 60, 63, 68 - 69, 77.

III. Tiglatpileser dönemiyle birlikte artık, Asur devletini yeni bir ideoloji ve anlayış içerisine girmişti. Asur ordusu homojen yapısını kaybedip bu dönemden sonra özellikle fethedilen bölgelerden Asur ordusuna çeşitli türlerde askerlerin dâhil edildiği görülmektedir. Örneğin, III. Tiglatpileser, Bît-Humria'dan (İsrail) Asur'a “*onların yardımcı birliklerini*” götürdüğünü belirtir.⁷⁵

II. Sargon, Samarya'dan 50 savaş arabalı birliği,⁷⁶ Qarqar'dan 200 savaş arabalı birliği ve 600 süvari⁷⁷ Karkamış'tan 50 savaş arabalı birlik, 200 süvari ve 3,000⁷⁸ piyade⁷⁹, Tabal'dan 100 savaş arabası⁸⁰, Bît-Yakin'den 150 savaş arabalı birlik, 1,500 süvari, 20,000 okçu ve 10,000 kalkanlı mızrakçı⁸¹ aldığını kaydeder.

Sanherib 701 yılındaki Batı seferinde 10,000 okçu 10,000 mızrakçıyı kraliyet ordusuna eklemiştir.⁸² Bir başka seferinde 30,000 okçu ve 20,000 kalkan taşıyıcıyı kraliyet birliğine eklemiştir.⁸³ Elam seferi boyunca ise 30,500 okçu ve 20,200 kalkan taşıyıcıyı kraliyet birliğine dâhil etmiştir.⁸⁴

Asur yazılı kaynaklarında yabancı birlikler olarak karşımıza en çok, Samaryalılar, Aramiler, Gurrular ile Hamat ve Karkamış'tan alınan birlikler çıkmaktadır. Bunların dışında çeşitli bölgelerden sürgün edilen insanlar ya da ele geçirilen şehir ya da bölge halkları da Asur ordusunda çeşitli görevlerde yer almıştır fakat hiçbirisi yukarıda saydığımız diğer birlikler kadar önemli ve büyük görevlerde yer almamıştır.

1.3.1. Samaryalılar

Samaryalı atlı birlikler 13 atlı memurdan oluşuyordu. Bunlar takım komutanı olarak çevirebileceğimiz *rab urâte* ismini kullanıyorlardı. At listeleri ve II. Sargon dönemi yazıtları incelendiğinde *rab urâte* mesleği hem savaş arabası hem de süvari memurları için

⁷⁵ RINAP 1 no 42: 15b - 17a.

⁷⁶ ARAB II: 4, 55.

⁷⁷ ARAB II: 55.

⁷⁸ ARAB II: 8 (300 piyade) verilen rakam Fusch, A. (1994). Die Inschriften Sargons II. Aus Khorsabad. Göttingen, Annales, line 75 (3,000 piyade).

⁷⁹ ARAB II: 8; Fusch, 1994: Annales. line 75

⁸⁰ ARAB II: 25.

⁸¹ ARAB II: 46, 64.

⁸² RINAP 3/1 no 4: 59; 3/2 141: 8.

⁸³ RINAP 3/1 no 17: v.15 – 18.

⁸⁴ RINAP 3/2 no 46: 103 – 104.

kullanılabilir.⁸⁵ Fakat Samaryalı memurlar sadece savaş arabalı birliklerden oluşuyordu. Bu yüzden Samarya birliği hem süvari hem savaş arabalı birliklerden oluşur diyemeyiz. Samarya birliği Asur ordusunda Šarru-emuranni'den sonraki en büyük birlikti. Bu yüzden çok önemlidir.⁸⁶ Nabû-bēlu-ka''ın emrinde bulunan Samarya şehrinin 13 memurundan oluşan bu birlik merkezi ordunun bir birliği idi.⁸⁷

Levant devletleri Asur ordusunda hem savaş arabası hem de süvari birliği olarak görev almasına rağmen Samaryalılar bütün yazılı kaynaklarda sadece savaş arabalı birliği şeklinde gözükmektedir. Samarya'nın kuzeyindeki komşuları Hamath, Karkamış ve Damascus süvari ve savaş arabası birliklerine sahipti, bu yüzden Samarya'da her ikisine sahip olma imkânı vardı. Fakat Samaryalılar kendilerini savaş arabası kullanımıyla sınırlandırıp bu alanda çok üstün beceriler edinmiş olmalıydılar.⁸⁸

Birçok yazıtta farklı eyaletlerden süvari ve savaş arabası birlikleri ele geçirilirken sadece Samaryalıların kralın ordusuna dâhil edilmesi, diğerlerinin eyalet birliklerine dağıtılması Samaryalıların bu alandaki üstünlüğünü sergilemektedir.

Nabû-bēlu-ka'in komutasındaki Samarya birliği merkezi ordunun düzenli bir birliği idi. Nimrud At listelerindeki *rab urâte* Samarya birliği sadece savaş arabalı birliğinden oluşuyordu. Samaryalıların savaş arabalarındaki üstünlüğü nedeniyle bunların bilgi ve becerilerine başvurulduğu görülmektedir. Sama isimli bir şahsın adına hem at listelerinde hem de şahit listelerinde rastlamaktayız.⁸⁹ Bu belgelerden II. Sargon tarafından görevlendirilen Sama'nın kraliyet ordusunda güvenilir bir profesyonel asker olduğunu anlamaktayız. Hatta kralın yakın arkadaşı ve kraliyet ailesinin üzerinde etkiye sahip biri olabilir. Sama, 8. ve 7. yüzyılda Nimrud ve Ninive'de Samaryalıların eğitimi için önemli bir rol oynadı.

Batı'dan özellikle de Levant ülkelerinden kraliyet ordusuna savaş arabası ve süvari birlikleri alan ilk Asur kralı II. Sargon'dur. II. Sargon'un atalarının birçoğu da aynı şeyi

⁸⁵ CTN 3: 99, II: 16 – 23.

⁸⁶ Dalley S. M. (1985). "Foreign Chariotry and Cavalry in the Armies of Tiglath-pileser III and II. Sargon II.". *Iraq*, 47, 32.

⁸⁷ Dezsö, 2006a: 102.

⁸⁸ Dalley, 1985: 38.

⁸⁹ ARU 59: *murabbânu ša Nergal-zēru-ibni* (Nergal-zēru-ibni'nin eğitmeni); ARU 186: Basitçe *murabbânu* (eğitmen) olarak geçiyor burada; ARU 201 ve ARU 554: *murabbânu ša mār šarri* (kralın oğlunun eğitmeni; bkz, Dalley, 1985: 40 - 41.

yaptı fakat alınan savaş arabalarının kraliyet ordusu içine alındığını belirten ya da benzeri bir ifade kullanmadılar.⁹⁰ II. Sargon, Samarya'dan 200 savaş arabalı askeri *kişir šarrūti*'ye dâhil etmiştir.⁹¹ Saltanatının ilk yılında Samarya'yı kuşatmış ve 50 savaş arabalı askeri *kişir šarrūti*'ye katmıştır.⁹²

Levant ve Samarya dışından alınan savaş arabası ve süvari birliklerinin ise kraliyet ordusu yerine eyalet ordusunda kullanıldığı görülmektedir.⁹³ Bu durum Suriye devletleriyle diğerleri arasındaki farkı ortaya koyar. Kraliyet ordusuna sadece Hamath, Karkamış ve Samarya'dan atlı birlikler alınıyordu. Bu durumun nedeni tamamen profesyonellerden oluşan ücretli askerlik sisteminin gelişiminde yattığı söylenebilir. II. Sargon'un kraliyet ordusunda yer alan Samaryalılar çok profesyonel ve daha önce Asur'un yendiği orduda yer almasına rağmen tamamen güvenilirildi.⁹⁴ Samaryalıların Asur ordusunda görev aldığıyla ilgili Tevrat'ta da bilgiler yer alır:

*“Ohola (Samarya) benimken fahişelik etti. Oynaşları olan Asurlular'a gönül verdi. Hepsi de genç, yakışıklı, lacivertler kuşanmış savaşçılar, valiler, komutanlar, atlı askerlerdi.”*⁹⁵

Ayrıca Tevrat'ta Samaryalıların ücretli asker olarak Asur ordusunda görev yaptığı da yazmaktadır:

*“Yutuldu İsrail, şimdi uluslar arasında kimsenin istemediği bir kap gibi. Tek başına dolaşan yaban eşeği gibi Asur'a gittiler. Efrayim ücretli oynaşlar tuttu.”*⁹⁶

Samaryalılar, Asur kraliyet mektuplarında üç kere kaydedilmiştir. Bunlardan biri Samaryalıların tahıl vergisi⁹⁷ diğeri Dür-Šārrukin'in inşasında çalıştırılmalarıyla ilgilidir.⁹⁸ Son mektup ise Halbuşi adlı Samaryalı'nın kralın hizmetinde yer aldığını gösterir.⁹⁹

⁹⁰ Dalley, 1985: 39.

⁹¹ Gadd, 1954: iv. 33.

⁹² ARAB II: 4, 55.

⁹³ Bkz; ARAB II: 55, 58, 64.

⁹⁴ Dalley, 1985: 39.

⁹⁵ Hezekial 23: 5- 6.

⁹⁶ Hoşea 8: 8 – 9.

⁹⁷ SAA 1 220.

⁹⁸ SAA 15 280: 1 – 4.

⁹⁹ SAA 16 63: r. 9.

1.3.2. Aramiler

Aramiler, Asur kaynaklarında ilk kez I. Tiglatpileser döneminde karşımıza çıkar. Kral, ilgili yazıtında tanrı Aşşur'un düşmanı olarak nitelediği *aḫlamu* Aramilerine karşı başarılı bir sefer gerçekleştirmiştir.¹⁰⁰ Bu dönemden itibaren Asur belgelerinde 45 civarında Arami kabilesi zikredilmektedir¹⁰¹ ve her birinin başında *nasīku* olarak adlandırılan en az bir kabile şeyhi bulunmaktaydı.¹⁰²

Aramili askerlerle ilgili en önemli belgelerden biri Aşşur-matka-tera tarafından III. Tiglatpileser'e gönderilen mektuptur:

*“Kralın, Aramili askerlerle ilgili söylediğine gelince: “Onlar kadınlarla evlendirilmeli” [Ben] çok sayıda kadın gördüm (orada) ama onla[rın baba]ları [onlara] ve[rmeyi] red[dediyor] bize p[ar]a verilene kadar (vermeyeceğiz) diyor. Onlara (Aramilere) para verilmeli böylece evlenebilsinler.”*¹⁰³

Bu mektup Arami askerlerin evlenmesiyle kralın bizzat ilgilendiğini göstermektedir. Asurlu askerlerin bölgedeki kadınlarla evlenerek Asur toplumunun bir parçası, Asur'un bireyi haline getirilmek istendiği söylenebilir. Böylece Arami askerler savaşlarda daha büyük özveri gösterecek, Asur için tehlike oluşturmayacak ve ailesiyle üretime katkıda bulunurken, kurulan yeni ailelerle Asur toplumu büyüyecekti. Ayrıca bu mektup başlık parası uygulamasını da göstermektedir. Aramili askerlerle ilgili bir başka mektup ise yine aynı kralın sefere giden Aramili askerlerle ilgili talimatlarına cevaben yazılan ve sefer için iye ve teçhizat ihtiyacını belirten ve Aşşur-matka-tera tarafından III. Tiglatpileser'e gönderilen mektuptur:

“Efendim krala: hizmetçiniz Aşşur-matka-tera. Efendim krala sağlık sıhhat diliyorum. Efendim kralın Arami askerlerle ilgili bana yazdığına gelince: Onlar sefere gidiyor. Onları teçhizatlandır! Onlara (sefer) tayınını, giysilerini (sāgu) mataraların

¹⁰⁰ Grayson, 1991, A.0.87.1: v. 44 – 49; Bülbül, C. (2014). “Aramiler”. *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 19, 409, 410.

¹⁰¹ Lipinski, E. (2000). *The Aramaeans (Their Ancient History, Culture, Religion)*. Leuven-Paris-Sterling-Virginia 2000; Zadok, R. (2013). “The Onomastic of the Chaldean, Aramean, and Arabian Tribes in Babylonia During the First Millenium”. *Arameans, Chaldeans, and Arabs in Babylonia and Palestine in the First Millenium B.C.*, Edited by Angelika Berlejung and Michael P. Streck, Wiesbaden, 276 – 277 (Table 1).

¹⁰² Frame, G. (2013). “The Political History and Historical Geography of the Aramean, Chaldean, and Arab Tribes in Babylonia in the Neo Assyrian Perod”. *Arameans, Chaldeans, and Arabs in Babylonia and Palestine in the First Millenium B.C.*, Edited by Angelika Berlejung and Michael P. Streck, Wiesbaden, 92.

¹⁰³ SAA 19 18: 4 – r. 6; CTN 5: 92 – 93 (ND 2725).

(himtu) mešēnu sandaletlerini, yağını (šamnu) vereceğim. (Šuan) Eşeğim yok, eğer eşeğim olursa, sefer için arabalarımı (girsu) da sunmak isterim.”¹⁰⁴

Önemli bir kısmı kırık olan mektupta, ismi okunamayan bir memurun sorumluluğunda Aramiler’in olduğu kayıtlıdır.¹⁰⁵ Yazılı belgelerde, diğer Arami kabilelerinde sıkça görüldüğü gibi bunların koruma görevlerinde yer aldıkları kayıtlıdır. Aşşur-nirka-da"ın tarafından II. Sargon’a yazılan bu konudaki bir mektup, koruma hizmetinde görevli Aramilerin yanında, hızından yararlanmak üzere süvari atlarının da bu göreve tahsis edildiği belirtilir:

“Mevcut süvari atlarını, var olan Aramileri Adad şehrinden Uqimutaya kadar koruma amaçlı görevlendirdim.”¹⁰⁶

Fakat bazı Aramilerin düşmanla iyi ilişkiler kurmaları, Asur tarafından sürgünle cezalandırılabileceğiyle ilgili ipuçları verir. Aynı kral dönemine ait bu kez Nabû-uşallim tarafından gönderilen mektupta, Aramilerin Yakın’ın oğluyla dostça ilişkilere sahip olması nedeniyle güvenilir olmadığı ve sürgün edilmeleri bir öneri olarak sunulmaktadır.¹⁰⁷

Nimrud At listelerinde Arami Şehir birliği yer almaktadır. Yedi memurdan oluşan bu birlik Arami kökenli ve Lahiru şehrindeki Aramili insanlardan kurulmuş olmalıydı.¹⁰⁸

II. Asurnasirpal, Bīt-Zāmanili Amme-ba’lī’ye ait 1,500 ahlamu-Arami askeri Asur’a götürmüştür.¹⁰⁹

Asur ordusu içerisindeki en kalabalık gruplardan biri olan Aramili askerler gelir. kendi kabile isimleriyle anılmaktadır; Ruqahu, Hallatu, Yāduqu, Riḫiqu, Ribū’u, Litāmu, Habinu, Hametu ve Itu’adır.

¹⁰⁴ SAA 19 17; CTN 5: 281 - 283 (ND 2643).

¹⁰⁵ SAA 17 25: r. 2.

¹⁰⁶ SAA 19 164: r. 5 – 7.

¹⁰⁷ SAA 17 140.

¹⁰⁸ CTN 3 102: ii. 20 – 28; 108: ii. 9 – 16; 111: r. 1 – 9, Ayrıntılı bilgi için bkz, “Arami Şehir Birliği”.

¹⁰⁹ Grayson, 1991, A.O.101.19, 95 – 96.

1.3.2.1. Yāduqu ve Raḥīqu,

Bu kabilelerden Yāduqu Sanherib yazıtlarına göre Dicle’de oturmaktadır.¹¹⁰ Raḥīqu kabilesi Asur yazıtlarında en erken III. Tiglatpileser döneminde yer alır.¹¹¹ Bu iki kabilenin ismi bilikte, kendini Nabû-lē’i’nin evinin katır ahırını korumakla görevli olarak tanıtan Nabû-šar-ahhešu tarafından MÖ 710 yılında II. Sargon’a yazılan mektupta geçer. Asi Borsippalıların birbirlerini öldürdüklerini ve kendilerine verilen muhafızlık görevini birlikte yaptığı gruplardan biri olarak Yāduqu ve Raḥīqu birliktedir.¹¹² Bunlar muhtemelen yardımcı okçu birliği olarak görev almaktaydılar.¹¹³

1.3.2.2. Ribu’u ve Litām/wu

Šamaš-abu-uşur tarafından gönderilen askeri bir raporda İtu’alılarla birlikte bu iki kabile kaydedilmiştir. İlgili rapor Zerî’nin oğlunun Bāb-Bitqi’den karşıya geçmesiyle ilgilidir. Raporun ilgili kısmı şöyledir:

“İtu’u, Rubu’u ve [Li]ta’u onların önünde Apalla şehrine geçti. Rahihu, Nunak şehri içinde [geceyi ge]çiriyor.”¹¹⁴

Litamularla ilgili diğer bir kayıt ise III. Tiglatpileser dönemine aittir. Mektup, Mukin-zēr isyanında bu kabilenin Asurlu memura, Asur kralının birliklerine destek sağlayacaklarıyla ilgili verdiği söz ile ilgilidir.¹¹⁵

1.3.2.3. Ruqaḥu

Bir mektupta Ruqaḥu ve Ḥallatu kabilelerine kralın emirleri doğrultusunda Ṭab-šil-Ešarra tarafından toplanmaları için talimat gönderilmiştir. Ruqaḥu ve Ḥallatu kabilelerinin kralın yedek askerleri (*ša kutalli*) olarak Asur valisinin idaresi altında oldukları ve kral tarafından çağırıldıkları anlaşılmaktadır.¹¹⁶ Aynı görevli tarafından bir başka mektupta Ruqaḥu kabilesi üyelerinin kral ayrıldıktan sonra iç kentte kaldıklarını Ṭab-šil-Ešarra ve

¹¹⁰ Lipinski, 2000: 481.

¹¹¹ Zadok, 2013: 289.

¹¹² SAA 17 75.

¹¹³ Dezsö, 2012a: 37.

¹¹⁴ SAA 15 186: 10 – r .6.

¹¹⁵ SAA 19 98: r. 9 – 13; CTN 5: 19 – 21 (ND 2632); Ayrıntılı bilgi için bkz, Zadok, 2013: 293.

¹¹⁶ SAA 1 91: 12 – r. 5.

Zēru-ibnî beraber yiyip içtiklerini belirtmektedir.¹¹⁷ Bu görüşme yaklaşan sefer dönemi öncesi bu kabileden Asur ordusu için tedarik edilecek askerlerle ilgili olabilir.¹¹⁸ Oldukça kırık olan diğer mektupta ise onların koruma görevleriyle alakalı olmalıdır.¹¹⁹ Nimrud'dan ele geçirilen ND 2646 numaralı mektupta da Ruqahu ve Hallatu kabilesinin askerlerinden bahsedilmektedir.¹²⁰

1.3.2.4. Puqudulular

Puqudu, beş *nasīku*'nun idaresi altında bulunan, en güçlü Arami kabilelerinden biridir.¹²¹ Sanherib'in yazıtlarına göre Uqnû nehri civarlarına yerleşmişlerdir.¹²² Yazılı belgeler bu kabile hakkında önemli bilgiler verir. Bu konudaki en önemli mektuplardan birinde bunların *šāb šarri* olarak Asur ordusunda görev yaptığının anlaşıldığı mektuptur. Mektupta, Merodah-Baladan'ın Dür-Yakin'de bulunması nedeniyle Puquduluların arasından bu tehlikeye karşı *šāb šarri* toplanmıştır.¹²³ Kırık bir mektup muhtemelen Puquduluların bir memurun sorumluluğunda bulunmasıyla ilgilidir.¹²⁴ Puquduluların bir kısmının Qatanu sazlıklarında yaşadıkları ve günlük olarak Yakin'in oğluna elçi gittiği, bu nedenle onların sürgün edilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹²⁵ Bir diğer mektupta Puquduluların inşası tamamlanan kaleye girmesinden bahsedilmektedir.¹²⁶

Muhtemelen Asurbanipal dönemine ait bir mektupta Puqudulu okçulardan bahsedilmektedir.¹²⁷ Puqudulular Asur ordusunda diğer Aramili ve Batı Sami toplumlarla beraber listelenmiştir.¹²⁸ Asarhaddon dönemine ait oldukça kırık bir tablette *šaknuti ša URU.pu-qu-du* ifadesi geçmektedir.¹²⁹

¹¹⁷ SAA 1 92.

¹¹⁸ Dezsö, 2012a: 37.

¹¹⁹ SAA 1 262.

¹²⁰ Parker, B. (1961). "Administrative Tablets from the North-West Palace, Nimrud". *Iraq*, 23 40 – 41 (ND 2646).

¹²¹ Lipinski, 2000: 429 – 437.

¹²² Zadok, 2013: 284.

¹²³ SAA 15 179: 9 – 16.

¹²⁴ SAA 1 19: 2 – 4.

¹²⁵ SAA 17 142: 1 – 5.

¹²⁶ SAA 15 222: r. 1 – 4.

¹²⁷ Dezsö 2016: 41; Harper, R. F. (1892). *Assyrian and Babylonian Letters belonging to the Kouyunjik Collection of the British Museum, Parts I-XIV*. Chicago, ABL 1028: r.4.

¹²⁸ Zadok, 2013: 285; ABL 1009.

¹²⁹ SAA 18 187: r. 11.

1.3.2.5. İtu'ahlar

Asur yazıtlarında en erken görülen Arami kabilelerinden olan İtu'alar Asur yazıtlarında en erken II. Tukulti-Ninurta zamanında 885 yılında görülür.¹³⁰ Arami kabilesi olan ve yazıtlarda *LÚ.i-tu- 'u-a* olarak geçen İtu'alar Asur ordusunda özellikle yardımcı okçu birliği olarak görev almışlardır. İtu'aların ilk kez III. Salmanassar döneminde Asur ordusunda askeri amaçla yer almışlardır.¹³¹ Bu tür yardımcı kuvvetlere bulundukları bölgedeki köy veya diğer yerleşim yerleri gıda temin etmek zorundaydı. Fakat İtu'aların bölgesi ancak Asarhaddon döneminde bilinmektedir.¹³² İtu'alar, Asur'un rakibi olarak, sadece III. Tiglatpileser dönemi rölyeflerinde karşımıza çıkmaktadır. Kraliyet yazıtları Arami kabilelerini genellikle Asur ordusunun askerleri olarak listelemiştir. İdari belgelerde “yüksek değerli” ve muhtemelen “daimi yardımcı birlikler” olarak belirtilmiştir.¹³³ Asur valilerinin kraldan özellikle İtu'a askerleri istemesi bu birliğin önemini göstermektedir. İtu'alı askerler doğrudan Asur kralının kontrolü altındaydı ve kral tarafından imparatorluğun çeşitli eyaletlerine dağıtıldılar. Profesyonel askerlerden oluşan bu birliklerin atlarla beraber kaydedilmediği için yaya askerler olduğu düşünülmektedir.¹³⁴ Birçok mektupta da “Sarayın İtu'aları” olarak adlandırılmışlardır. İtu'alar muhtemelen görevlerinin dışında kendilerinin uğraşması için işlenebilir alan ya da otlaklara sahip oldukları çeşitli mektuplardan anlaşılmaktadır. NL 87 (ND 2625) numaralı mektupta bunların koyunlarını Kurbaile eyaleti otlaklarında otlattıkları anlaşılmaktadır. Bu mektupta, yazar Bēl-lēšir krala İtu'aların köylerini ihmal ettiklerinden şikâyet etmektedir.¹³⁵ SAA 5 16 numaralı mektupta A.ŠÀ GİŠ.BAN (bow field/yay arazisi) olarak adlandırılan topraklara sahip oldukları ve vergiden muaf bulundukları belirtilmektedir. Bu ifade de onların toprak sahibi olmaları dışında özellikle “okçu birliği” olduğunu gösterir.¹³⁶

İtu'aların kalelerde görevlendirildikleri¹³⁷, sınır koruma¹³⁸ ve başka türlü koruma¹³⁹ görevinde kullanıldıkları bilinmektedir. Bunun yanında Dūr-Šarrukin inşasında görev

¹³⁰ Grayson, 1991, A.O.100.5: 49; Lipinski, 2000: 437; Zadok, 2013: 281.

¹³¹ İsmail, B. K. (1989). “Two Neo-Assyrian Tablets”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 3, 61 - 64.

¹³² SAA 16 154: 10.

¹³³ Dezsö 2012a: 32.

¹³⁴ Postgate, J. N. (2000). “The Assyrian Army in Zamua”. *Iraq*, 62, 100 - 101.

¹³⁵ SAA 19 176; CTN 5: 225 - 227 (ND 2625); Dezsö 2012a: 32; Ayrıca SAA 5 16, 32 numaralı mektuplar da İtu'alı askerlerin sorumluluğunda toprakların bulunduğu işaret eder.

¹³⁶ Postgate, 2000: 101.

¹³⁷ SAA 5 152: 12 - 17 tabletin ilgili yeri oldukça kırık olmasına rağmen [İtu]'a-a olarak tamamlanmıştır. SAA 15 166: 24 - r. 9; (mektubun çevirisi “Kale ve Garnizonlar” başlığı içerisinde yer almaktadır.) 136: r. 19 - 23.

aldıkları da anlaşılmaktadır.¹⁴⁰ Sanherib tarafından babası II. Sargon'a yazılan bir mektupta bir İtu'ali'dan alınan bilgidен Urartuluların Kimmerlere karşı çıktığı bir seferde mağlup edildiğini bildirmektedir.¹⁴¹ Fakat bu kişinin bir asker kaçağı mı yoksa Urartu sınırındaki kale ya da garnizonlarda görevli bir casus mu olduğu bilinmiyor.¹⁴² İtu'aların birçok görevde bulundukları yazılı belgelerde yer almaktadır. Adad-ḫāti, II. Sargon'a İtu'alı yerleşimcilerin ya da askerlerin bozkırlara yerleştirilmesini sormaktadır. Sebep olarak da Şupat'ta Asurlu herhangi bir müfettiş (LÚ.šá-UGU.URU) ya da muhafız (LÚ.Ì.DU₈.MEŠ) olmamasını göstermektedir.¹⁴³ Ayrıca iki mektupta bu gruba mensup askerlerin tahılın toplanması, yığılması ve dağıtılmasında görev aldıkları anlaşılmaktadır.¹⁴⁴

Aššur-bēlu-taqqin tarafından II. Sargon'a yazılan mektupta İtu'alı askerlerin Asurlu ve Aramili uzman/alimlere eşlik ettiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁵

Aššur-bēlu-uşur mektubunda kral II. Sargon'a İtu'alarla ilgili bir şey yazmadığını ve bu nedenle İtu'aların bölgeyi koruma görevine devam mı edeceklerini yoksa Babil'e mi gideceklerini sormaktadır.¹⁴⁶ Bir memur tarafından çeşitli etnik gruplardan oluşan ve krala gönderilen asker sayıları ve onlara ait tek tırnaklı hayvanların (ANŠE.NITÁ.MEŠ) listelendiği idari belgede 18 İtu'alı ve onlara ait 18 tek toynaklı hayvan da yer almaktadır.¹⁴⁷ Šamaš-bunaya tarafından krala gönderilen mektupta 50 İtu'alı askerın Dicle'nin Asur tarafını koruduklarını belirtmektedir.¹⁴⁸ İtu'aların önemini vurgulayan bir başka belge ise Qurdi-Aššur-lāmur tarafından III. Tiglatpileser'e gönderilen belgedir. Bu belgede Sidonluların izinsiz olarak ağaç kesmelerini engellemek için İtu'alı birliğin görevlendirildiği belirtilmektedir.¹⁴⁹ İtu'alıların oluşturdukları birlikler gerek duyulduğunda toplanabilen¹⁵⁰ ve çeşitli boyutlardaydı bunlarla ilgili bilgiler de yine yazılı

¹³⁸ SAA 1 97: r. 3 – 11; 93: 6 – 8; SAA 5 3: r. 1 – 9; 21: 15 – 20; 97: 2 – 10; 152: 12 – 17; SAA 15 74: 7 – 8; 166: 20 – 23; r. 7 – 9.

¹³⁹ SAA 17 75.

¹⁴⁰ SAA 15 14..

¹⁴¹ SAA 1 32; SAA 19 157; CTN 5: 125 (ND 2608).

¹⁴² Dezsö, 2012a: 35.

¹⁴³ SAA 1 176: r. 6 – 11; SAA 19 173: r. 6 – 11; CTN 5: 169 – 171 (ND 2437).

¹⁴⁴ SAA 19 120; CTN 5 68 – 69 (ND 2357), SAA 19 39; CTN 5: 132 – 134 (ND 2648) + CTN 5: 285 – 286 (ND 2658).

¹⁴⁵ SAA 19 154; CTN 5 239 – 240 (ND 2356).

¹⁴⁶ SAA 15 60: r. 16 – r.e. 22.

¹⁴⁷ SAA 19 177; CTN 5: 241 – 242 (ND 2366).

¹⁴⁸ SAA 19 100: 6 -11; CTN 5: 26 – 28.

¹⁴⁹ SAA 19 22; CTN 5: 155 – 158 (ND 2715).

¹⁵⁰ SAA 5 277: 8 – 12.

kaynaklardan elde edilmektedir. Boyutları 10'dan 400 - 500'lere kadar değişmektedir. 10 ile 50 arasındaki birlikler garnizonlarda, 50 ile 100 arası birlikler sınır korumalarında, daha yüksek rakamlardaki birlikler ise seferlerde ve savaşlarda görevlendirilmiştir.¹⁵¹

1.3.3. Gurrulu Askerler

Yazılı kaynaklarda *LÚ.gur-ru* olarak ifade edilen bu birlikler III. Tiglatpileser döneminden beri karşımıza çıkmaktadır.¹⁵² Gurrular rölyeflerde karşımıza ilk kez III. Tiglatpileser zamanında çıkmaktadır. II. Sargon döneminden Asurbanipal dönemine kadar rölyeflerde karşımıza çıkar. Asarhaddon dönemine kadar yazıtlarda yer almıştır. İsimlerinden coğrafi kökenleri hakkında bilgi etmek mümkün olmamıştır. Bu konuda rölyefler bize daha çok bilgi sağlamaktadır.¹⁵³ Urartu ile benzerliği olan bu mızraklı askerlerin üniformasının kökeni muhtemelen, merkezi Asur'un kuzey doğusu ya da kuzey batısındaki dağlık bölgeye dayanmaktadır. Miğferlerin çeşitliliği ve diğer başka detaylar askerin farklı yerlerden geldiğini gösterir ve bu bölgelerin bu insanşar üzerinde izler bırakmaya devam etmiş olmalıdır, ancak aynı miğferin giyildiği Karkamış'ı içeren batıdan askere alınanlar da aynı birliğe dâhil edilmiş olabilir.¹⁵⁴ *LÚ.gur-ru* ismi daha sonra etnik tanımlama özelliğini kaybedip ordudaki yardımcı mızraklılar için kullanılan bir tabir olmuştur. Gurrular yazıtlarda İtu'alarla birlikte sıkça geçmiştir ve benzer görevlerde bulundukları görülmektedir. Gurrular Asur ordusunda en yüksek sayıda yardımcı mızraklı birlik olarak görev alan gruptur.¹⁵⁵ SAA 5 215 numaralı mektupta Mazamua eyaletinde toplanan eyalet birlikleri içerisinde 360 Gurrulu ve 440 İtu'alı birlikte listelenmiştir. II. Sargon dönemine ait bir başka mektupta yine aynı iki grup beraber kaydedilmiştir. Mektubun ilgili ilgili kısmı şöyledir:

¹⁵¹ Dezsö, 2012a: 36; SAA 15 238: 7 (50 İtu'a) SAA 5 215: 22; 19 189; CTN 5: 128 (ND 2631) (440 İtu'a); 178: r. 1 (1,000 İtu'a) SAA 1 95: 8 (300 İtu'a); SAA 19 77: r. 5; "3-me [i-tu]-u-a" olarak okunurken, CTN 5: 124 -125 (ND 2488)'te 3,000 [L]İM [x-x]-u-a olarak okunmuştur. CTN 5: pl 26'daki kopyada da "LİM" okunmasını sağlayacak baştaki köşe çengeli gözükmemektedir. Bu nedenle SAA 19 77 'deki gibi 300 İtu'alı olarak okunması daha doğru olacaktır. Başka herhangi bir kayıta da bu büyüklükte İtu'alı birlik yoktur.

¹⁵² Dezsö, 2012a: 49.

¹⁵³ Postgate, J. E. (1972). "The Neo-Assyrian Court and Army. Evidence from the Sculptures". *Iraq*, 34(2), 103.

¹⁵⁴ Reade, 1972: 106; Araştırmacılar Gurruları taraklı miğferleriyle tanımlamışlardır fakat rölyeflerde birçok farklı taraklı miğferin varlığı (11 Asur, 4 düşman askerlerinde) Gurruluları herhangi bir etnik gruba eşleştirmeye imkân vermemektedir; Dezsö, 2012a: 49.

¹⁵⁵ Dezsö, 2012a: 49; Postgate, 2000: 104.

“...sana gelince, ordunla ve savaş arabalı askerlerinle [hazır ol], Gurruları ve İtu’aları bir araya topla...”¹⁵⁶

SAA 15 166 numaralı mektupta yine bu iki birliğin beraber görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Bir kalede Sarayın 100 İtu’alı ve Gurrulu askeri, diğer bir kale de ise 10 Gurrulu ve 20 İtu’alı görevlendirilmiştir. Bir başka mektupta ise kaleye 50 İtu’alı ve 30 Gurrulu atanmıştır.¹⁵⁷ Šarru-ēmuranni gönderdiği mektuptan II. Sargon’un 50 İtu’a ve 50 Gurruluyu Sabhanu’ya göndermesini istediği anlaşılmaktadır.¹⁵⁸ Bu iki birlik ilk kez Asur rölyeflerinde III. Tiglatpileser döneminde görülür. (resim 1) Kalhu’dan Mazamua’ya uzanan güzergâhtaki istasyonları belirten bir idari belgede dokuzuncu istasyonun Gurru Kalesi olduğu yazmaktadır.¹⁵⁹ Yine bir idari belgede Barbiri isimli bir Gurru askerine Apiani şehrinde 40 hektar arazi verildiği belirtilmektedir.¹⁶⁰ Sefer dönemleri dışında Gurrular muhtemelen garnizonlara ve/veya köy ve kasabalara yerleştirildi.¹⁶¹ Bir başka mektupta yerel bir bey olan Atua’nın sorumluluğunda bulunan 40 Gurrruyu kralın seferine göndermediği anlaşılmaktadır.¹⁶² Bir başka mektupta ise Šabirešu valisi Aššur-dūr-pānīya tarafından II. Sargon’a gönderilen mektupta, Gurru askerlerin *rab hanšē*’si Meturna’nın yöneticisini öldürüp 15 Gurrulu ile beraber Urartu bölgesine kaçtığını ve sonrasındaki süreci belirtmektedir.¹⁶³

Gurruların, Aramili birliklerden farklı olarak kabilevi bir yapıya sahip olmadığı söylenebilir. Aramili askerler, askeri komutanları dışında bölge yöneticileri, kabile liderleri bulunurken Gurrular Asur askeri birlikleri gibi bir askeri yapıda örgütlenmişler. SAA 5 53 numaralı mektupta görüldüğü gibi sadece askeri komutanları bulunmaktaydı. Boyutları hakkında ise yazılı kaynaklarda 500¹⁶⁴ ve 1500¹⁶⁵ kişilik birlikler karşımıza çıkmaktadır.¹⁶⁶

¹⁵⁶ SAA 5 277: 8 – 10.

¹⁵⁷ SAA 15 136: r. 22 – 23.

¹⁵⁸ SAA 15 238: 5 – 8.

¹⁵⁹ SAA 11 14: 10 – 13; Levine, L. (1989). “K.4675+ The Zamua Itinerary”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 3, 79 (K. 4675+: 32).

¹⁶⁰ SAA 11 228: ii. 7 – ii. 9.

¹⁶¹ Dezsö, 2012a: 50.

¹⁶² CTN 5: 130-132 (ND 2635).

¹⁶³ SAA 5 53.

¹⁶⁴ SAA 7 115: 17 – 18.

¹⁶⁵ SAA 7 112: r. 1 – 2.

¹⁶⁶ Dezsö, 2012a: 50 – 51.

1.3.4. Karkamış

II. Sargon'un yazıtlarına göre kraliyet ordusuna Samarya'dan savaş arabalı birlikler alınırken Hamath ve Karkamış'tan süvari ve savaş arabası alınmıştır.¹⁶⁷ II. Sargon dönemi yazıtlarında Karkamıştan alınan askerlerle ilgili şu ifadeler yer alır:

*“50 savaş arabası, 200 süvari 3,000 piyade kişir šarrūti'ye ekledim”*¹⁶⁸

*“[...] savaş arabasını 500 süvariye ve [...] zûk šepe'yi aralarından topladım ve kişir šarrūti'ye ekledim”.*¹⁶⁹

*II. Asurnasirpal ise Karkamış'tan savaş arabası, süvari ve piyade (LÚ zuku) almıştır.*¹⁷⁰

1.3.5. Hamath

II. Sargon'un Asur ordusuna hem savaş arabası hem de süvari temin ettiği bir diğer bölge ise Hamat idi. Yazıtlarında sırasıyla; 200 savaş arabası 600 süvari¹⁷¹ 300 savaş arabası 600 süvari¹⁷² Asur ordusuna dahil edildiği belirtilir. II. Sargon dönemine ait bir belgede de Hamat'tan 33 askerin alındığı anlaşılmaktadır.¹⁷³

1.3.6. Diğer Yabancı Birlikler

Asur kraliyet mektuplarında şehirlerinin ismiyle anılan çok sayıda yabancı birlik yer almaktadır.

1.3.6.1. Suhulular

Suhulularla ilgili en önemli mektup, onların yük hayvanlarıyla araçlarının listelendiği belgedir:

¹⁶⁷ Dalley, 1985: 38

¹⁶⁸ ARAB II: 8; Fusch, 1994: Annales, line 75.

¹⁶⁹ Gadd, 1954: iv. 21 – 25.

¹⁷⁰ Grayson, 1991, A.O.101,1: 68d – 69b.

¹⁷¹ ARAB II: 55.

¹⁷² ARAB II: 183.

¹⁷³ Parker, 1961: 40 – 41 (ND 2646).

“Efendim kralın Suhulular’ın yük hayvanlarıyla ilgili bana yazdığına gelince: Onları teftiş ettim: 6 savaş arabası, bir ahşap araç/alet, 11/12 takım at, 3 takım katır, 120 eşek, 60 deve.

*Adamları saymadım, (fakat) karşımda (yaklaşık) 400 adam var. (nehri) karşıya geçtim.*¹⁷⁴

Mektubun sonunda bahsedilen 400 kişinin kökeni ya da görevi hakkında bilgi verilmez. Dezsö bunların asker, Suhuluların da hayvanları ve araçlarıyla beraber askerlere tahıl tayını taşımış olabileceğini ifade eder. Yaklaşık 10 – 12 ton civarında yük kapasitesine sahip bu kervanın 400 kişilik bir birliğin hemen hemen iki haftalık erzak tayının karşılayamaya yeterlidir.¹⁷⁵ Bir diğer mektupta bunların *dullu* görevini yerine getirdikleri kayıtlıdır.¹⁷⁶

Kral II. Sargon’un emri gereğince Aşşur-şalimanni gönderdiği raporda adamları teftiş ettiği ve x sayıda Suhulunun da içlerinde yer aldığını krala rapor etmektedir.¹⁷⁷ Dūr-Şarrukin’e meyve fidanı tedariki ve taşınmasıyla ilgili bir mektupta Nabû-dammiq, Suhu beyinin ve Suhuluların bu görevde yer aldığını iletmektedir. Bu mektuplar, Suhuluların hem kamu işlerinde hem de ordu içerisinde geri hizmette ve belki de askeri amaçla rol aldığını gösterir.

1. 3.6.2. Ukkulular

Asur kraliyet mektuplarında isimleri bir kez karşımıza çıkmaktadır. Fakat adı geçen mektup askeri bir belge olmayıp Dūr-Şarrukin’in inşası için 470 tomruğun taşınması amacıyla görevlendirilmeleriyle ilgilidir. 470 tomruğun nehir kenarından Ura şehrine taşınması için görevlendirilen 160 kişinin Ukkulu olduğu kayıtlıdır.¹⁷⁸

¹⁷⁴ SAA 19 175.

¹⁷⁵ Dezsö, 2016: 81.

¹⁷⁶ SAA 19 164: r.e. 12 – 13.

¹⁷⁷ SAA 19 84.

¹⁷⁸ SAA 5 111.

1. 3.6.3. Urabi

Oldukça kırık olan bir belgede 300 İtu'alı ve savaş arabasıyla birlikte 60 Urabi (askeri) kaydedilmiştir.¹⁷⁹ Bu ismin başında herhangi bir determinatif olmaması anlamının anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Mektupta sadece “60 urabi” ifadesi geçmesine rağmen, savaş arabaları ve İtualı askerlerin arsında sıralanmış olması bunların askeri bir birlik olabileceğini düşündürmektedir. Urabi ismi Arap askerler olarak da değerlendirilmektedir.¹⁸⁰ Araplar, Asur rölyeflerinde ilk kez III. Tiglatpileser döneminde görülmektedir. Bu rölyefte Asurlu askerler, deve üzerinde yer alan Arapları kovaladığı gözüktür.¹⁸¹ (şekil 2)

1.3.6.4. Uşhaylılar ve Qudayalılar

Aşşur-belü-da"ın tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta Uşhaya ve Qudayalılarla barış yapıldığı, bu anlaşma neticesinde bu halkların krala iş gücü ve *şāb šarri* sağladıkları anlaşılır.¹⁸²

1.3.6.5 Taballılar

Toplam 3 mektupta 4 kere kaydedilen bu halklarla ilgili sadece bir tanesi bunların Asur kampına hayvanlarıyla birlikte dâhil edilmesiyle ilgilidir.¹⁸³ Diğer iki mektuptan biri¹⁸⁴ Manna ülkesine kaçan esirler diğeri¹⁸⁵ ise gümüş karşılığına satılmasıyla ilgilidir. Bu mektuplar, Tabalayalıların askeri birlikten ziyade ordu içerisinde geri hizmette kullanılmasıyla ilgili olabileceğini düşündürmektedir.

¹⁷⁹ SAA 1 95: 6 – 8.

¹⁸⁰ Cole, S. W. (1996). “Nippur in Late Assyrian Times c. 755 – 612 BC.”. *State Archives of Assyria Studies*, IV, 42, dn 133; Frame, 2013: 117; Çivi yazılı kaynaklarda ^{kur}A-ri-bi, ^{kur}A-ru-bu, ^{kur}A-ra-bi, ^{kur}Ar-ba-a-a, ^{kur}Ar-bá-a-a, ^{kur}Af-bá-a-a, ^{lú/kur}A-ri-bi, ^{lú}Ari-bi, ^{lú}A-ru-bu, ^{lú}Ar-a-bi, ^{lú}Ar-ba-a-a, ^{lú}Af- ba-a-a şeklinde geçmektedir. Bkz, Eph'al, I. (1984a). *The Ancient Arabs, Nomads on the Borders of the Fertile Crescent 9th – 5th Centuries B.C.*. Jerusalem, 6.

¹⁸¹ Barnett, R. D. - Falkner, M. (1962). *The Sculptures of Assur-nasir-apli II (883-859 B.C.), Tiglath-pileser III (745-727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.) from the Central and South-West Palaces at Nimrud*. London, Pls. XIII + ve XIV, XV, XVI, XVII.

¹⁸² SAA 5 78: 1 – r. 3.

¹⁸³ SAA 15 48.

¹⁸⁴ SAA 15 54.

¹⁸⁵ SAA 15 268.

1.3.6.6. Taziru

Ša-Aššur-dubbu tarafından krala gönderilen mektupta İtu'alılarla birlikte kaydedilmiştir. Mektup, Šubriyalılar tarafından esir edilen Asurlu askerler ile ilgilidir. Yazar, kraldan Taziru ve İtu'a liderlerine mektup gönderip, onların kaleye gelmelerini ve kendisiyle birlikte koruma görevini yerine getirmesini talep etmektedir. Bu talebinin nedeni ise kendi askerlerinin Dūr-Šarrukin'de çalışması ve emrinde sadece süvarilerin bulunması şeklinde açıklamaktadır.¹⁸⁶

1.3.6.7. Sidonlular

Birçok hukuki ve değişik belgelerde yer almalarına rağmen sadece bir kez askeri amaçlı kaydedildikleri görülür. Nabû-riba-ahhe tarafından veliaht prens Sanherib'e gönderilen mektupta Sidonlular ile ilgili şu şikayet yer alır:

*“Sidonlular ve onlar(ın) başları (liderleri) efendim veliaht ile Kalhu'ya gitmedi ve Ninive'de garnizon hizmetini yerine getirmiyor. Onlar şehir merkezinde oyalanıyor, her biri kendi kalacak yerinde.”*¹⁸⁷

1.3.6.8. Sinulular

Nabû-dammiq tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta kralın talimatı gereğince Sinulu 3 kişiyi; Adda-şumki'nin oğlu Agbur, [...]’nın oğlu Milki-[], ve Appâ'nın oğlu Labarmû'yu kendisine gönderdiğini krala bildirir.¹⁸⁸ Kralın bunları hangi amaçla talep ettiği belli değildir.

1.3.6.9. Šadikanlar

Šadikanni valisi Samnuha-beli-uşur'un II. Sargon'a gönderdiği mektupta kiralık olarak ilku görevini yerine getirdikleri ve aralarından *šāb šarri* sağladıklarını belirtir. Devamında hepsinin kendi beylerinin sarayına gitmelerini ve sefere eksiksiz katılmaları gerektiğini ifade eder. İlgili mektup şöyledir:

¹⁸⁶ SAA 5 32.

¹⁸⁷ SAA 1 153.

¹⁸⁸ SAA 1 230.

“Efendim kralım Šadikanların kiralandığını biliyor. Onlar kralın bütün ülkesinde kiralık çalışıyor. Onlardan kaçak yok, ilku görevlerini yerine getiriyor ve içlerinden šāb šarri temin ediyor. [efendim kralım bu tür] bir emir vermeyebilir (mi)? O halde efendim kralım her biri beylerinin sarayına gitmesini emretsin. Ordu zayıf olmamalı, seferden bir adam [eksik olmamalı], onlar hep birlikte [efendim krala] gelmeli.”¹⁸⁹

1.3.6.10. Šinalılar

Qurdi-Aššur-lemur tarafından III. Tiglatpileser’e gönderilen mektupta 30 Šinayalı šāb šarri’nin gözetleme amacıyla kaleye yerleştirildiği, bu görevlerinin sonunda serbest bırakılacağı kaydedilir.¹⁹⁰

1.3.6.11. Queliler

Asur ordusunda Que’li askerlerin mevcudiyetini gösteren belgeler mevcuttur. II. Sargon tarafından, gönderilen mektuptan, Aššur-šarru-u[šur]’un krala Que’li adamlarla askerlerle ilgili bilgi verdiği anlaşılıyor.¹⁹¹

[Na’di]-ilu tarafından II. Sargon’a gönderilen mektupta Que’li savaş arabalı birliklerinin durumuyla ilgili bilg vermektedir. İlgili mektup şöyledir:

“Queli savaş arabalı askerlerle ilgili kralın bana yazdığına gelince: ‘sor soruştur eğer onların ekmek ve tohumları [yok]sa bana yaz.’”¹⁹²

Oldukça kırık olan birr mektupta da Que’den alınan at ve eğitimcilerine atıf yapılmaktadır.¹⁹³

1.3.6.12. Filistinliler

Filistinlilerle ilgili tek kraliyet mektubu bulunmaktadır. İlgili mektup şöyledir:

¹⁸⁹ SAA 1 223.

¹⁹⁰ SAA 19 22: r. 14 – 16.

¹⁹¹ SAA 1 1: 19; SAA 19 152: 19; CTN 5 188 (ND 2759).

¹⁹² SAA 5 68.

¹⁹³ SAA 19 46: 4 – 6.

“Efendim kralın birlik içinde görevlendirdiği ve bana verdiği Filistinlilerin benimle kalmasına rıza göstermedim; [onlar] Arbela [yakınında] Luqaše köyünde.”¹⁹⁴

1.3.6.13. Laraklılar

Baş kısmı kırık olan bir mektup Laraklıların Asur ordusuna *şāb šarri* sağladıklarıyla ilgili ipuçları vermektedir. İlgili mektupta yazar Laraklıların *şāb šarri* vermediklerini iletmektedir.¹⁹⁵ II. Sargon’un Bab-Bitqi’ye askeri bir müdahale gerçekleştirmesi için yapılan hazırlıklar neticesinde Bel-iqiša’nın Da’ini ile beraber Laraklıları kendisine gönderdiğin rapor etmektedir.¹⁹⁶

1.3.6.14. Kaldeliler

Kaldeliler Asur yazılarında ilk kez dokuzuncu yüzyılda II. Asurnasirpal döneminde yer alır.¹⁹⁷ Beş Arami kabilesi bilinmektedir: Bīt-Amūkani, Bīt-Dakkūri, Bīt-Yakin, Bīt-Sa’alli (Bīt-Ša’alli) ve Bīt-Silāni (Bīt-Šilāni/Ašilani).¹⁹⁸ Kaldeliler Asur için çoğu zaman büyük bir uğraş oluşturmuş, bu nedenle bu iki grup birçok kez karşı karşıya gelmiş ve çok sayıda Kaldeli Asurlular tarafından sürgün edilmiştir. Kaldeliler çok fazla olmasa da Asur ordusunda hizmet etmişlerdir. Bu hususla ilgili II. Sargon tarafından Šarru-emuranni’ye gönderilen bir mektupta Bīt-Amūkani’nin *şāb šarri*lerini teçhizatlandırıp getirmesini emretmektedir.¹⁹⁹ Fort Salmanassar’dan ele geçirilen belgelerde Asur ordusundaki Kaldeli birliklerin varlığını göstermektedir.²⁰⁰ İlgili belgede yedi Kaldeli memurun ismi zikredilmektedir. Aynı belgelerdeki diğer birliklerin aksine bunların komutanlarının adı belgelerde yer almamaktadır.²⁰¹ Sadece başlangıç kısmı sağlam kalan bir tablette ise Abi-ul-idi isimli Kaldeli muhafız kayıtlıdır.²⁰² II. Sargon dönemi At listelerinde Kaldeli birlikler görülür. Dalley ve Postgate bunların Dūr-Yakin’in MÖ 709’da alınmasından sonra Asur ordusuna dahil edildiğini ileri sürmektedir.²⁰³ Fakat Sargon’un yazıtlarında böyle bir

¹⁹⁴ SAA 1 155.

¹⁹⁵ SAA 19 151: 4 - 9.

¹⁹⁶ SAA 17 22.

¹⁹⁷ Grayson, 1991, A.0.101.1: iii. 23.

¹⁹⁸ Frame, 2013: 98.

¹⁹⁹ SAA 1 18.

²⁰⁰ CTN 3: 99, obv. ii, 12-15, 168, 173, 177.; 108, iii, 25-32, Dalley S.M. – Postgate, J.N., (1984). “New Light on the Composition of II. Sargon’s Army”, in: Dalley, S.M. – Postgate, J. N. Tablets from Fort Shalmaneser, (Cuneiform Texts from Nimrud, 3), Oxford, 35.

²⁰¹ Dezsö, 2006a: 101 – 102.

²⁰² SAA 5 59: 5.

²⁰³ CTN 3: 177.

ifade yer almamaktadır. Dezsö, Kaldelilerin daha erken dönemde, Asur kralına sadık Kaldeli kabilelerden alınmış olabileceğini belirtir.²⁰⁴

ND 2619 numaralı belge de Kaldelilerin Asur ordusunda kullanımına kanıt oluşturmaktadır. Belgede Bīt-Ukani/Amukāni'den olan süvariler *sukkallu*'nun sorumluluğuna verilmiştir. Bīt-Dakkūri kabilesinden süvariler is Til-Barsip'e yerleştirilmiştir.²⁰⁵

Sanherib dönemine ait bir mektupta muhtemelen Bīt-Dakkūri'den alınan 20,000 Kaldeli okçudan bahsedilmektedir.²⁰⁶

1.3.6.15. Kommagene (Kummuh)

Erzak tayının kaydedildiği bir mektupta, Kumuhalı 2,000 *zakkû* askeri için 600 eşek yükü ekmeğin onların tayını için ayrıldığı II. Sargon'a rapor edilmektedir.²⁰⁷ Bu Kumuhalı askerlerle ilgili onların Asur ordusunda *zakkû* askeri olarak görev yaptığını belirten tek ve en önemli mektuptur. Bunun dışında yine II. Sargon döneminde Kummuh kralı Mutallum'dan 150 savaş arabası ve 1,500 süvarinin eyalet ordusuna alındığı kayıtlıdır.²⁰⁸

1.3.6.16. Hamarahlılar

Šamaš-bunaya'nın emri altında sayılan birlik içerisinde 15 adam ve 15 eşek listelenmiştir. Bu birlik askeri nitelikten çok taşıma amaçlıdır.²⁰⁹

1.3.6.17. Hindanalı

Yedek askerlerin sayısının yazıldığı bir tablette x sayıda Hindanalının teftiş edildiği Aššur-šallimanni'den kral Tiglatpileser' rapor edilmektedir.²¹⁰

²⁰⁴ Dezsö, 2006a: 102.

²⁰⁵ Parker, 1961: ND 2619; Kaplan, 2008: 135 - 152.

²⁰⁶ SAA 17 70.

²⁰⁷ SAA 1 172: r. 8 – 9; SAA 19 170: r. 8 – 9; CTN 5: 173 - 175 (ND 2495).

²⁰⁸ ARAB II: 64.

²⁰⁹ SAA 19 177: 13; CTN 5 241 – 242 (ND 2366).

²¹⁰ SAA 19 84.

1.3.6.18 ND 2619

Yabancı askerlerin Asur ordusuna dahil edilmesiyle ilgili en önemli belgelerden biri Nimrud'dan ele geçiren ND 2619 numaralı idari belgedir. Bu belge birçok kabile ve kişiden çeşitli türlerde askerın Asur ordusu bünyesine alınarak çeşitli memur veya eyaletlere dağıtıldığını göstermektedir. Tabletın ilk 13 satırı, Bīt-Adini, Bīt-Ukani, Dūr-Ellatia, Larak, Bazı'nın bölgesinden, Zakir'den, Dammu?-Nergal'den ve Nadini'nin oğlu Nabû-emuranni'den 1,802/1,902 süvari, savaş arabalı birlik ve piyadenin *sukkallu*'nun sorumluluğuna atandığı kayıtlıdır.

Parker, 1961				Kaplan, 2008		
satır	Sayı	Tür	Nereden/nereye	sayı	tür	Nereden/nereye
1	x	Süvari		x	süvari	
2	x	[...]	Bīt-Adini	x	[...]	Bīt-Adini
3	134	“	Bīt-Ukani	x34	“	Bīt-Ukāni
4	27	“	Dūr-Ellatia	x + 7	“	Dūr-Balihāya
5	12	...	Bazı	[72]	“	Kapri-ša-Bazî
6	53	“	ša Zakir	53	“	Zaqir
7	56	“	ša Dammu?-Nergal	56	“	Dan-Nergal
8	38		Nadini'nin oğlu Nabû-ēmuranni	38	“	Nadini'nin oğlu Nabû-ēmuranni
9	271	Süvari	Larak	271	süvari	La[rak]
10	11	Savaş arabası sürücüsü	Bīt-Adini	11	Savaş arabası sürücüsü	Bīt-A[dini]
11	505		Bīt-Ukani	505	<i>piyade</i>	Bīt-Ukāni
12	37	“		37		
13	1,802		LÚ.SUKKAL	1,902		Sukkallu

14-20. Satırlar arasında Bīt-Adini, Sabhanu, Nabû-[Emuranni?] ve Šumu-[...]’den 1,359+x/ 1,802 süvari, savaş arabası sürücüsü, üçüncü adam ve 117? insan Naşibina şehrine, 23-26. satırlar arası Larak ve Bīt-Dakuri’den 224 süvari ve üçüncü adam Til-Barsip’e yerleştirilmiştir. Ru’a kabilesinden, Sabhanu’dan Zaban ülkesinden, Zamua’dan Šamşani’den savaş arabası sürücüsü ve insanların ise Guzana’ya yerleştirildiği kayıtlıdır.

Parker, 1961				Kaplan, 2008		
Satır	Sayı	tür	Nereden/nereye	Sayı	tür	Nereden/nereye
14	143	süvari	Bīt-Adini	143	süvari	Bīt-Adi[ni]
15	59?		Sabḥānu	49	“	Sabḥānu
16	[x]	Savaş arabası sürücüsü	ša Nabû- [...]	[3,4,5 ²]	süvari	Nabû-ēmuranni ²
17	7	Üçüncü adam	Bīt-Adini	7	Üçüncü adam	Bīt-Adi[ni]
18	584?		Sabḥānu	590 ve [3-9 ²]	Piyade ²	Sabḥānu
19	566		Bīt-Adini	565/560+[7]	“	Bīt-Adi[ni]
20	Toplam: 1[x]20		Šumu- [...]	Toplam:1[x]02		Šumu- [...]

Belgenin 23 -26. Satırları arasında Larak ve Bīt-Dakkuri başta olmak üzere toplam 224 askerin (üçüncü adam ve süvari) Til-Barsip’e gönderilmiştir.

Parker, 1961				Kaplan, 2008		
Satır	Sayı	tür	Nereden/nereye	Sayı	tür	Nereden/nereye
21	117?	insan	Ḫa- [...]-ni	x17	insan	Ḫa- [...-n]i
22			Našibina			Našibina
23	6	Üçüncü adam	Larak	6	Üçüncü adam	Larak
24	172	Süvari	Larak	172	Süvari	Larak
25	46	Süvari	Bīt-Dakkuri	46	“	Bīt-Dakkuri
26	Toplam 224		Til-Barsip	Toplam 224		Til-Barsip

Belgenin son satırlarında ise Ru’a kabilesinden alınan savaş arabası sürücüleri ve çeşitli bölgelerden alınan insanlardan bahsedilmektedir.

Parker, 1961				Kaplan, 2008		
Satır	Sayı	Tür	Nereden/nereye	Sayı	tür	Nereden/nereye
27	24	Savaş arabası sürücüsü	Ru’a	24	Savaş arabası sürücüsü	Ru’a
28	[x]	İnsan	ša Sabḥānu			Sabḥā[nu]’dan
29	[x]		Zaban’dan			Za[bban]
30			Zamua’dan			Zamua
31	13	Genç erkek	Šamšani’nin	13 oğlu	Šamšani’nin	
32			Guzana’da/n			Gozan’(da)

Yukarıdaki bilgilerin dışında Asur'un ele geçirilen şehirlerden asker sağladığıyla ilgili başka kraliyet mektupları da mevcuttur. Bunlardan biri Muşaşir'den sağlanan askerlerle ilgilidir. İlgili mektup şöyledir:

*“Efendim kralın Muşaşir'den topladığı adamlara gelince, onlar Sihana'da steplerdeler. Buraya gelmeleri için onlara emir gönderecek miyiz ya da steplerde mi kalmalılar.”*²¹¹

Bir diğer mektupta Ellipi ve ismi okunamayan bir yerden 3,000 ya da 4,000 civarı askerin Ellipi kralı Daltâ'dan talep edilmesiyle ilgilidir.²¹² Asur ordusu *şandabakku*'lar²¹³ aracılığıyla da asker temin etmekteydi. Bir mektupta şu bilgiler yer almaktadır:

*“(senden önceki) her şandabakku güçlerini topladı ve Şallaya ile atam onu nereye gönderdiyse, Deniz ülkesine (mat-tamti) kadar bütün Akad ülkesine gitti. Şimdi sen de güçlerini topla ve git yukarı deniz ülkesinin valisi Nabû-eṭir'e katıl. İşini (dullu) yap, ..., (ve) adını gözümde iyi yap (yücelt).”*²¹⁴

II. Sargon döneminde Nippur valisinin Mukin-zēri isyanı sürecinde Asur ordusuna destek verdiği görülmektedir: *(Nippur) şandabakkusu'nun haberleri: Tişri'nin 3'ünde, üç savaş arabası, süvari ve 500 okçuyla huzuruma [g]eldi.*²¹⁵ Ayrıca Nippur valisi İllil-bāni, *şaknu* Aşşur-bēlu-taqqin ve Nippur halkı tarafından Asarhaddon'a yazılan birçok mektup Fırat sınırının korunmasıyla ilgili endişeleri ve bununla ilgili talepleri içermektedir.²¹⁶ Uruk şehrinin de genellikle okçu tedarik ettiği mektuplardan anlaşılmaktadır.²¹⁷

²¹¹ SAA 5 139.

²¹² SAA 15 84: 16 – 17; 19 191: 16 – 17; CTN 5: 134 - 136 (ND 2655).

²¹³ Şandabakku: sivil ve tapınak yönetiminde görevli yüksek memur, Nippur valisine verilen ad. Bkz, CAD Ş 3/1 371.

²¹⁴ SAA 18 3: 11 – r.11.

²¹⁵ SAA 19 125: r. 23 – 26; CTN 5: 22 – 25 (ND 2717).

²¹⁶ SAA 18 196, 197, 198, 199, 200.

²¹⁷ SAA 18 54: 22 – r. 10; 125: r. 25; Harper, 1892: ABL 754: 10; ABL 267: 14; Dezsö, 2016: 44.

1.4. Askeri Hiyerarşi ve Askeri Birlikler

1.4.1. Turtānu

Ordu komutanlığı görevine denk düşen bu unvan Asur erkânı arasında en güçlü konumlardan biriydi. Bu unvan Asur yazıtlarında ilk kez 856 yılında görülür.²¹⁸ II. Sargon döneminde MÖ 708’de Kummuhu’nun Asur topraklarına katılmasıyla *turtân imitti* (sağ tarafın komutanı) ve *turtānu (bēt) šumēli* (sol tarafın komutanı) olarak ikiye ayrılmıştır.²¹⁹ II. Sargon’a ait yazıtta bu durum şöyle ifade edilmiştir:

“*Hadımımı onların üzerine vali olarak atadım ve onu sol tarafın komutanı olarak adlandırdım.*”²²⁰

Turtānu’nun II. Sargon döneminde ikiye bölünmesini Mattila bu görevin bu dönemde öneminin azalmasına ve *rab ša reši*’nin öneminin artmasına bağlamaktadır.²²¹ Dezső ise Asur imparatorluğunun büyümesine bağlı olarak askeri organizasyonların tertibi için tek memurun yeterli olamayacağını bu nedenle zaruri olarak bu memurluğun ikiye bölündüğünü belirtmiştir. Bu bölünmeden sonra eyalet birliklerinin komutanı büyük ihtimalle *turtānu* iken *kişir šarrūti*’nin komutanı *rab ša-rēši* idi.²²² Ayrıca bu dönemdeki vergi ve hediyelerin dağıtımını gösteren tabletler²²³ dikkate alındığında *turtānu*’nun hala *rab ša reši*’nin üzerinde yer aldığı anlaşılmaktadır.²²⁴

Turtānu’nun en önemli görevi ordu komutanlığı olmasına rağmen bunun dışında çok sayıda görevi vardı.²²⁵ *Turtānu*’nun kendi sorumluluğunda eyaleti bulunmaktaydı. Bu görevin bölünmesinden önce bu eyaletin merkezi Harran ve/veya Til-Barsip idi. Sol

²¹⁸ Mattila, R. (2000). “The King’s Magnates: A Study of the Highest Officials of the Neo-Assyrian Empire”. *State Archives of Assyria Studies*, XI, Helsinki, 107.

²¹⁹ May, N. N. (2015). “Administrative And Other Reforms of II. Sargon II and Tiglath Pileser III”. *State Archives of Assyria Bulletin*, XXI, 83.

²²⁰ Fuchs, 1994: Annales, line 409; Mattila, 2000: 111.

²²¹ Mattila, 2000: 153.

²²² Mattila, 2000: 149 – 154; Dezsö, 2006b: 93 – 140; Dezsö, 2012a: 218.

²²³ SAA 1 34; Ayrıca, SAA 7 57 numaralı, gümüş dağıtımını içeren mektupta veliaht kral ve *sukkallu*’dan sonra sağ *turtānu* sonrasında ise sol *turtānu*’nun geldiği görülür.

²²⁴ Dezsö, 2012b: dn. 200.

²²⁵ *Turtānu*’nun diğer görevleri için bkz; Mattila, 2000: 114 – 121.

turtānu'nun sorumluluğunda ise yukarıda da belirtildiği gibi Kummuhu bulunmaktaydı.²²⁶
II. Sargon, sol *turtānu*'nun emrine çeşitli birliklerden oluşan çok sayıda asker vermişti:

*150 savaş arabalı birlik, 1,500 süvari, 20,000 okçu ve 10,000 kalkanlı mızrakçı.*²²⁷

Mattila, *turtānu*'yu “askeri kaynaklar” ve askeri faaliyet” olarak iki başlık altında incelemiştir. Askeri kaynaklarda bir görevli olarak *turtānu*'nun Asur yazıtlarında yer alması II. Asurnasirpal dönemine, MÖ 881 yılına tarihlenmektedir. III. Adad-nirari zamanına ait Guzana'da bulunan bir belgede *turtānu*'nun sorumluluğunda toplam altı süvari olduğu kayıtlıdır.²²⁸ II. Sargon dönemine ait, muhtemelen eyaletlerden toplanan atlarla bir belge de *turtānu* adı kayıtlıdır.²²⁹ Aynı kral dönemine ait bir başka belgede²³⁰ ise *turtānu*, *masennu*'ya savaş arabası gönderen erkân arasında yer almaktadır. *Turtānu* unvanı muhtemelen yine atlarla ilgili bir idari belgede daha geçmektedir.²³¹ Asarhaddon dönemine tarihlenen bir at raporunda *turtānu* tarafından 528 at gönderildiği yazılıdır. Bir başka belge de ise şahit olarak “*turtānu*'nun teçhizat amiri” unvanı yer almaktadır.²³²

Askeri faaliyet açısından ise *turtānu* ile ilgili çok sayıda bilgi yer almaktadır. Bu konudaki ilk bilgilerimiz III. Salmanassar dönemine aittir. Belgenin ilgili satırları şöyledir:

*“Büyük şehir Til Barsip'i yangına maruz bırak[tım] ve Hitit ülkesi krallarının oturduğu konutları harap ettim. O, sağ turtānu Aššur-belu-ka'in'(e) dedi: kaleler senin sorumluluğuna verilsin, ihtiyatın sağlam olsun ve tertibin güçlü olsun, Onların haracını al.”*²³³

III. Salmanassar döneminde *turtānu*'nun önemi Daian-Aššur ile birlikte daha da artmıştı. *Turtānu* kral tarafından ordunun başında dört sefere gönderilmişti. Bunlar:

²²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz; Mattila, 2000: 114 – 116.

²²⁷ Fuchs, 1994, Ann 410 - 411; Mattila, 2000: 122; Dezsö, 2012a: 219.

²²⁸ Mattila, 2000: 121 – 122.

²²⁹ CTN 3 86: r.1

²³⁰ SAA 1 49.

²³¹ Parker, 1961: 51 – 52 (ND 2785).

²³² Mattila, 2000: 122.

²³³ SAA 3 17: 8 – 12. Grayson, A. K. (1996). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC. II (858—745 B.C.)*. (The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, 3), Toronto, A.O.102.17: 8 – 12. Mattila 2000: 114, 123.

Salmanassar'ın 27. Yılı (MÖ 832 Urartu seferi, 28. Yılı (MÖ 831) Pattina seferi, 30. Yılı (MÖ 829) Hubuškiya, Manna, Parsua, 31. Yılı (MÖ 828) Hubuškiya, Muşaşir, Parsua, Gilzānu, Namri seferleri idi.

Bu dönemden itibaren *turtānu*'ların seferlerde ve siyasi hayatta daha aktif rol aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda III. Adad-nirari ile beraber *turtānu* Šamši-ilu, Hamat ülkesinin kralı Zakuri ile Adramu'nun oğlu Attaršumki arasında Asi nehrini sınır olarak belirlemişlerdir.²³⁴ Bu yüksek görevlilerin Asur valilerinin üzerlerinde etkisi olduğu anlaşılmaktadır.²³⁵ IV. Salmanassar dönemine tarihlenen, Šamši-ilu'nun²³⁶ Tīl-Barsip (Kār-Salmanassar) şehrinde ele geçen yaklaşık bir metre yüksekliğindeki iki aslan üzerinde uzun bir girişten sonra Urartulu Argišti'ye karşı gerçekleştirdiği seferini anlatılmaktadır.²³⁷ IV. Salmanassar'ın Pazarcık stelinde ise Šamši-ilu'nun Damascus'a sefer düzenlediği kayıtlıdır.²³⁸

Šamši-ilu ile birlikte başlayan *turtānu*'nun bu yükselişi III. Tiglatpileser dönemiyle tersine dönmeye başlamış ve II. Sargon ile birlikte askeri anlamda *rab ša-rēši* 'nin önemi artmaya başlamıştır.²³⁹

III. Tiglatpileser döneminde *turtānu* ile ilgili bilgilerimizin çoğu Nimrud mektuplarından gelmektedir. Bunlardan biri İnurta-ila'i tarafından III. Tiglatpileser'e gönderilmiştir. Bu mektupta²⁴⁰ *turtānu*'nun Naşibina valisi olan İnurta-ila'i'ye kendi sorumluluğundaki ganimetle yola çıkmasını emrettiği yazılıdır. Bir başka mektupta *turtānu*'nun Arapları mağlup ettiği yazılıdır.²⁴¹ Babil'deki Mukin-zēri isyanının

²³⁴ Grayson, 1996, A.0.104.2: 4 – 8a.

²³⁵ Mattila, 2000: 110, 123.

²³⁶ Šamši-ilu'nun kimliği üzerine birçok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılmıştır. III. Adad-nirari'nin oğlu olabileceğinden, Asur'un batı topraklarının kralı olduğuna kadar farklı görüşler bulunmaktadır. Nimrud'da kraliçe Mulissu-mukannišat-Ninua'nın mezarında bulunan yazıtlı altın bir yay bu şahsın kraliyet ailesine mensup olacağı düşencesini doğurmuştur.; Grayson, A. K. (1993). "Assyrian Officials and Power in the Ninth and Eight Centuries". *State Archives of Assyria Bulletin* 7, 30; Bu konudaki görüşler için bkz, Mattila, 2000: 110 (dn 7) ve 129; Mulissu-mukannišat-Ninua Yeni Asur döneminin bilinen ilk kraliçesidir. Cenaze yazıtında II. Ašurnasirpal ve oğlu III. Salmanassar'ın kraliçesi (MÍ.É.GAL) olarak adlandırılmıştır. Bu konudaki ayrıntılar ve diğer görüşler için bkz; Kertai, D. (2013). "The Queens of the Neo Assyrian Empire". *Altorientalische Forschungen*, 40(1), 110 – 112; Teppo, S. (2015). *Women And Their Agency in the Neo-Assyrian Empire*. Ph. D. Thesis, 2015; Svärd, S. (2015). *Power and Women in the Neo-Assyrian Palaces*, *State Archives of Assyria Studies*, 23.

²³⁷ Grayson, 1996, A.0.104.2010; önemli bir kısmı kırık fakat benzer bir yazıtta yine aynı mücadeleden bahsedilmektedir. Bkz; Grayson, 1996, A.0.104.2011.

²³⁸ Grayson, 1996, A.0.105.1.

²³⁹ Dezsö, 2012a: 220.

²⁴⁰ SAA 19 55; CTN 5: 140 (ND 2696).

²⁴¹ SAA 19 3: 9 – 10; CTN 5 175 – 177 (ND 2644).

bastırılmasında büyük rol oynamıştır. Aşşur-şalimanni'nin III. Tiglatpileser'e gönderdiği mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

“26'sında toplandık turtānu'nun huzurunda durduk. Biz birbirimize haberleri verdik. (Şehir) kapılarının içine varıp dövüldü. Mukin-zēru'yu öldürdük ve onun oğlu da öldürüldü. Şehir ele geçirildi. Efendim kral memnun olabilir.”²⁴²

Nergal-ētir tarafından krala gönderilen bir mektupta da *turtānu*'nun Fırat kıyısında yer alan Babil sınır kenti Rapiqu'yu ele geçirdiği yazılıdır.²⁴³ Oldukça önemli ve MÖ 713 yılına tarihlenen, sefer öncesi askerlerin içtimasıyla ilgili bir mektupta²⁴⁴ *turtānu*'nun erkânın bir kısmı ve bazı valilerle beraber Kar-Aşşur'da toplandığı yazılıdır. Tevrat'ta II. Sargon'un *turtānu*'yu Aşdod'a göndererek buranın alınmasını sağlamıştır.²⁴⁵ Ayrıca yine aynı kral zamanına ait, esirlerle ilgili iki mektupta²⁴⁶ *turtānu*'dan söz edilmektedir.

Sanherib döneminde Tevrat'ta yer alan bilgilere göre *turtānu*'yu *rab ša-rēši* ve *rab šāqe* ile yanlarında büyük bir orduyla Lakiş'ten Yeruşalem'e, Kral Hizikiya'ya göndermiştir.²⁴⁷

Asurbanipal zamanında (MÖ 667) *turtānu* ve valiler, Tarqu'yu Memfis'in dışına çıkarmak için Mısır'a gönderildiler. Bēl-ibnī'nin mektubuna göre de Asurbanipal'in onu *turtānu* olarak *KUR.tamtim*'e (Deniz ülkesine) göndermiştir.

Muhtemelen III. Tiglatpileser tarafından *turtānu*'ya gönderilen mektuptaki ifadeler kralın gözündeki önemini gözler önüne sermektedir.

“[Gün ve] gece krallığım boyunca, sen benim erkânım (ve) vekilim olmalısın. Benim yerimesin (vekilimsin) seni korumak beni korumaktır. İhmalkâr olma izlemeyi sürdür.”²⁴⁸

²⁴² SAA 19 80: 4 – 12; CTN 5: 45 – 46 (ND 2385).

²⁴³ CTN 2 no 194; Dezsö, 2012a: 220.

²⁴⁴ SAA 5 250: 4 – 10.

²⁴⁵ Yeşaya 20: 1.

²⁴⁶ SAA 1 194, 195.

²⁴⁷ Krallar II 18: 17.

²⁴⁸ SAA 19 2: 4 – 7; CTN 5: 240 – 241 (ND 2361).

1.4.2. Rab ša-rēši

Yeni Asur döneminin ilk *rab ša-rēši* unvanı V. Šamši-Adad dönemini yazıtlarında MÖ 821 yılında görülmektedir. Bu metinde Mutaqqin-Aššur'un Nairi'ye karşı başarılı bir sefer gerçekleştirdiği ve birçok ganimet elde ettiği yazılıdır.²⁴⁹ Fakat daha öncesinde II. Asumasirpal dönemine ait bir rölyefte giyimi, ok ve korumalarıyla birlikte bir şehre saldırı yaparken gösterilmektedir.²⁵⁰ (şekil 3) İkinci kez *rab ša-rēši* 'nin askeri olarak metinlerde yer alması III. Tiglatpileser dönemine rastlar.²⁵¹ Tabal kralı Uassurme'nin kendini Asur'a eşitmiş gibi davranması ve kralın huzuruna gelmemesi nedeniyle ismi yazıtta yer almayan *rab ša-rēši* 'sini Tabal kralına karşı yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak amacıyla göndermiştir.²⁵² III. Tiglatpileser, hadımım olarak ifade ettiği *rab ša-rēši* 'yi Tır üzerine göndermiş ve bu yüksek görevli memur buradan ganimetlerle dönmüştür.²⁵³ Šamaš-ahu-iddina'dan III. Tiglatpileser'e gönderilen bir mektupta da *rab ša-rēši* 'nin Riblah'a gelerek bazı emirler verdiği kaydedilmiştir: İlgili mektubun tercümesi şöyledir:

*“Efendimin rab ša-rēši 'si beni Riblah şehrine getirdi. Gözlerimin arasına bu sebeple izlememi anlaşılır yaptı. Yük hayvanlarının yarısı Riblah'a girmeli diğer yarısı Qadeš'e girmeli.”*²⁵⁴

Burada dikkati çeken husus mektupta ifade edilen bölgelerin *turtānu*'nun kontrolü altında olmasıdır. Bu durum *turtānu*'nun artık eyalet birliklerinin komutanı olması, *rab ša-rēši* 'nin ise *kišir šarrūti*'nin başında olmasıyla açıklanmaktadır. *Rab ša-rēši* 'nin Asur devletinin batı bölgelerinde III. Tiglatpileser dönemiyle birlikte daha çok yer alması bu kralın özellikle bu tarafa doğru yaptığı askeri faaliyetlerin sonucudur. Özellikle Nimrud At Listeleri II. Sargonidler döneminde *rab ša-rēši* 'nin önemini ortaya koymaktadır. II. Sargon dönemi belgeleri kraliyet birlikleri, kalıcı ordu ve kralın askerlerinin *rab ša-rēši* 'nin kontrolü altındayken eyalet birlikleri ise *turtānu*'nun yönetimi altındaydı.²⁵⁵

²⁴⁹ Grayson 1996, A.O.103.1: ii 16b - 34a.

²⁵⁰ Dezsö, 2012a: 222.

²⁵¹ RINAP 1 no 47: r. 14 – 15; 50: r. 27.

²⁵² Dezsö, 2012a: 222.

²⁵³ RINAP 1 no 47: r. 16; 50: r. 26.

²⁵⁴ SAA 19 37: 3 – 11; CTN 5: 161 – 163 (ND 2766).

²⁵⁵ Dezsö, 2012a: 222; Nimrud At Listeleri ve bununla ilgili olarak ordunun yapısı hakkındaki tartışma için bkz; Dalley – Postgate, 1984: 27 – 47; Mattila, 2000: 149 – 154; Dezsö, 2006b: 93 – 140.

II. Sargon dönemi belgelerinde *rab ša-rēši* birkaç kez karşımıza çıkmaktadır. Bunlar içerisinden sadece bir tanesi Urartu ile ilgilidir. Tab-šar-Aššur'dan krala gönderilen mektubun ilk kısmı *rab ša-rēši* 'nin bir komutanının kralın mühürlü mesajını Anisu kentine ulaştırmasıyla ilgilidir.²⁵⁶ Yine aynı kral dönemine ait bir başka mektupta *rab ša-rēši* 'nin 4,100 esire eşlik ettiği yazılıdır.²⁵⁷

Sanherib döneminde bu yüksek görevliyle ilgili sınırlı bilgi vardır. Biri Kiş kentine *rab ša reši* 'nin kraldan önce varışıyla ilgili krali yazıttır. Diğerisi ise Tevrat'taki şu kısımdır:

*“Asur Kralı başkomutan, askeri danışman ve komutanını büyük bir orduyla Lakiş'ten Yeruşalim'e, Kral Hizkiya'ya gönderdi.”*²⁵⁸

Asarhaddon döneminde *rab ša-rēši* birçok belgede yer aldığı görülür. Bunlardan ilki Uruk'tan gönderilen bir mektuptur.²⁵⁹ Mektupta *rab ša-rēši* Aššur-nāšir'in adı geçmektedir. Astrolog Bel-ušezi tarafından Asarhaddon'a gönderilen diğer bir mektup²⁶⁰ *rab ša-rēši* 'nin muhtemelen Manna savaşı sırasında, Manna bölgesindeki varlığıyla ilgili bilgiler içerir.²⁶¹ Bu dönemde *rab ša-rēši* 'lere atıf yapılan diğer mektuplar kehanet metinlerinin yer aldığı tabletlerdir. Bu mektupların birinde sadece unvan yer almakla birlikte diğerleri *rab ša-rēši* Ša-Nabû-šu'ya herhangi bir saldırı olup olmayacağı veya onun, şehirleri ele geçirip geçiremeyeceğiyle ilgili metinlerdir.²⁶² Bunlar *rab ša-rēši* önderliğinde Asur ordusunun Mısır, Melid, Med, Elam ve Ellipi bölgelerindeki faaliyetleri hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır.²⁶³

Asurbanipal dönemi kehanet metinlerinde de yine hem askeri tarih açısından hem de *rab ša-rēši* hakkında bilgiler alır. Bu metinlerden biri şöyledir:

²⁵⁶ SAA 1 45: 4 – 6.

²⁵⁷ SAA 15 18.

²⁵⁸ Krallar II 18: 17.

²⁵⁹ SAA 18 125.

²⁶⁰ SAA 10 113.

²⁶¹ Mattila, 2000: 74; Dezsö, 2012a: 223.

²⁶² SAA 4 3, 9, 63, 78, 79, 80.

²⁶³ Dezsö, 2012a: 223.

“*Rab ša-rēši Nabû-šarru-uşur ve adamlar, atları ve [onun sorumluluğundaki] Asur kralı Asurbanipal’[in] ordusu Mannalar’ın fethe[tiği] Asur kalesini geri almaya gitmeli mi?*”²⁶⁴

Diğer bir mektup Nabû-šarru-uşur’un²⁶⁵ Gambululara karşı gönderilmesiyle ilgili kehanet metnidir.²⁶⁶ *Rab ša-rēši* ’nin Babil’deki bu askeri etkinliği Šamaš-şumu-ukīn isyanı ve bu süreci takip eden yılları kapsadığı düşünülmektedir.²⁶⁷

Asurbanipal tarafından Uruk halkına gönderilen mektupta, *rab ša-rēši* , *rab šāqê* ve *rab mūgi* 1,000 ya da 2,000 okçu ve Asur ordusunu oraya gönderdiğini ifade eder.²⁶⁸ Gambulu’dan Asurbanipal’e gönderilen bir mektupta, yazar kendisi ve *rab ša reši*’nin Bīt-İmbia ve Elam sınırındaki bir kaleyi ele geçirdiğini belirtir.²⁶⁹ Erkân’ın arasında sadece *rab ša-rēši* ’nin askere alınmaları idare ettiği göze çarpar. Ayrıca en erken MÖ 791 yılından itibaren *raksu ša rab ša-rēši* ünvanı görülür.²⁷⁰ Bu durum onun kişir šarrūti’nin başı olarak askeri etkinliğini vurgulayan önemli bir detaydır.²⁷¹ Bir diğer ve oldukça ilginç mektupta ise Asurbanipal *rab mugi* memurunu *rab ša-rēši* olarak atamasıyla ilgili sorular sorup ataması durumunda düşünceleri ve konuşmalarıyla kendi yanında olup olmayacağını sormaktadır.²⁷²

Özetle *turtānu* ve *rab ša-rēši* arasındaki farklılıklar şöyledir: *turtānu* ordu komutanı olarak kabul görmektedir. *Rab ša-rēši* ise *kişir šarri*’nin başı olarak kabul edilmektedir.²⁷³ Tadmor, *rab ša-rēši* ’nin *turtānu*’dan daha güvenilir olduğunu bunun da kralın, onun bir

²⁶⁴ SAA 4 267: 2 – 4.

²⁶⁵ Nabû-šarru-uşur, *rab ša-reši* görevine atanmadan önce Asurbanipal’in veliahtlığı döneminde *rab mūgi* olarak görev yapmaktaydı. Bkz; SAA 4 89, 90.

²⁶⁶ SAA 4 270: r. 7 - 8; 271, 272, 273.

²⁶⁷ Dezsö, 2012a: 224.

²⁶⁸ Dietrich, M. (1979). *Cuneiform Texts from Babylonian tablets in the British Museum*, vol 54. Neo-Babylonian Letters from the Kuyunjik Collection, London, 230: 19 - 20; Mattila, 2000: 76; Dezsö, 2012a: 224.

²⁶⁹ Dietrich, 1979: 177: 6 – 8; Mattila, 2000: 76; Dezsö, 2012a: 224.

²⁷⁰ LU.*rak-su-ti* LU.GAL-SAG, CTN 1 8, 9 (MÖ 791). CTN 1 1, II:7; 4, 14; 28, 2; CTN 3 145, III:1 (MÖ 784)

²⁷¹ Dezsö, 2012a: 225.

²⁷² SAA 4 299.

²⁷³ Manitus, *rab ša-reši*’yi 1910 yılında yayınlanan makalesinde hâlâ doğru kabul edilen bir görüşle *kişir šarri*’nin başı olarak değerlendirmiştir. Bu çalışmasında Manitus, sadece *rab šāqê* ve *rab ša-reši*’yi aynı görevli olarak kabul etme yanlışlığında bulunmuştur. Bkz, Manitus, W. (1910). ”Das stehende Heer der Assyrikerkönige und seine Organisation”. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 24, 199 - 209; Mattila, 2000: 153.

hadım olarak sadakatine güvenmesinden kaynaklanan bir yükseliş olduğunu ifade eder.²⁷⁴ Mattila ise *turtānu*'nun sağ ve sol olarak ikiye ayrılmasının bu görevin öneminin azalmasına bağlamaktadır.²⁷⁵ Dezső ise Asur imparatorluğunun büyümesine bağlı olarak askeri organizasyonların tertibi için tek memurun yeterli olamayacağını bu nedenle zaruri olarak bu memurluğun ikiye bölündüğünü belirtmiştir. Bu bölünmeden sonra eyalet birliklerinin komutanı büyük ihtimalle *turtānu* iken *kişir šarrūti*'nin komutanı *rab ša-rēši* idi.²⁷⁶ Rab ša-rēši 'nin öneminin artmasının bir nedeni olarak da süvari birliklerinin ordu içersinde öne çıkmasıyla açıklanmaktadır. II. Sargon dönemiyle birlikte Asur ordusuna daha fazla süvarinin alındığı görülmektedir.²⁷⁷ *Rab ša-rēši* ile süvariler arasındaki yakın ilişki II. Sargon dönemine ait Kalhu'daki Review Palace/Fort Salmanassar'dan ele geçirilen At Listelerinden anlaşılmaktadır.²⁷⁸

1.4.3. Rab Lîmi

Rab lîmi ile ilgili Asur kaynaklarında tek bilgi vardır. Bunun dışında bu unvana atıf yapan herhangi bir bilgi yoktur. İlgili belge de “*evimde rab lîm Indibiya ile oturuyorum*” denmektedir.²⁷⁹ Askeri ya da sivil bir görevli mi olduğu anlaşılamamaktadır.²⁸⁰

Yazıtlarda unvanla ilgili bilgi olmasa da asker sayılarının yer aldığı belgelerde 1000 ve katları sıkça geçmektedir. Bu durum pratik olarak Asur ordusunun örgütlenişinde binlik grupların önemli bir yer tuttuğunu gösterebilir. Sargon'un Muşasir seferiyle ilgili yazıtında 1,000 süvariden bahsetmesi ve bir Nimrud mektubunda²⁸¹ [x]-bēli-uşur'un eyaletine 1,000 süvarinin varmasından bahsedilmesi en azından süvarilerin bin kişilik gruplar halinde örgütlendiğini, bu nedenle bunlarında üzerinde rab lîmi ünvanlı komutanların varlığını akla getirmektedir.

²⁷⁴ Tadmor, H. (1986). “Monarchy and the Elite in Assyria and Babylonia: The Question of Royal Accountability”. in S. N. Eisenstadt (ed), *The Origins and Diversity of Axial Age Civilizations*, Albany: State University of New York Press, 2008.

²⁷⁵ Mattila, 2000: 153.

²⁷⁶ Dezsö, 2006b: 93 – 140; Dezsö, 2012a: 218.

²⁷⁷ Noble, D. (1990). “Assyrian Chariotry and Cavalry”. *State Archives of Assyria Bulletin*, IV, 61.

²⁷⁸ CTN 3: özellikle 85, 98 – 118.

²⁷⁹ SAA 17 152: r. 7 – 8.

²⁸⁰ Dezsö, 2012a: 180.

²⁸¹ CTN 5: 251-252 (ND 2401).

1.4.4. 50 (Kişinin) Başı (rab hanşe)

Yazılı kaynaklarda bilinen en küçük askeri birliklerden biri *rab hanşe*'dir 50 kişinin komutanıdır. İlk kez III. Adad nirari zamanında karşımıza çıkmaktadır.²⁸² Bu rütbe hem piyadeler hem de savaş arabalı birlikler için kullanılmıştır. Savaş arabalı birliklerin²⁸³ ve savaş arabası görevlisi olan üçüncü adamın²⁸⁴ *rab hanşe* si olduğunu görmekteyiz. Bu rütbe hukuki belgelerde şahit isimleri olarak, idari ve çeşitli belgelerde yer almaktadır.²⁸⁵ Postgate *rab hanşe*'nin *rab kişir* ile aynı seviyede olduğunu ve aradaki farkı *rab hanşe*'nin hareket alanının Asur ordusunun yardımcı birlikleriyle bağlantılı olması yönünde ileri sürer.²⁸⁶

Bir idari belgede Urartulu bir kişinin *turtānu*'nun *rab hanşe*'sinin altına atandığı kayıtlıdır.²⁸⁷ Bir mektupta Gurruluların *rab hanşe*'si Šubria'ya kaçmış ve askerleriyle birlikte Marhuha'ya girmiştir.²⁸⁸ Benzer şekilde aynı unvana sahip bir memurun Damascus'daki işlerden kaçtığı ve onun krala gönderildiği rapor edilmektedir.²⁸⁹ Bunun dışında özellikle satış belgelerinin şahit kısmında²⁹⁰ ve arazi sınırları tanımlanırken veya satın alan kişi²⁹¹ olarak bu unvana sahip kişiler karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak bu mektuplar *rab hanşe*'nin sadece askeri amaçlı bir unvan olarak değerlendirilemeyeceği, farklı işler içinde bu tür bir hiyerarşinin mevcut olduğu söylenebilir.

²⁸² CTN 1, 8: 24 (LU.GAL—5[0.MEŠ-ni].

²⁸³ SAA 7 150: ii 10 (GAL—50.MEŠ GIŠ.GIGIR.MEŠ)

²⁸⁴ SAA 7 148: r. ii 6 (GAL—50.MEŠ ša 3-šu GIR.2); 149: r. ii. 8 (KUR.AŠ GAL—50.MEŠ ša 3-šu.[MEŠ]); 50: ii 19 (GAL—50 3-šu.MEŠ); 157: r. ii 6 (GAL—50.MEŠ 3-šu.ME[Š ...])

²⁸⁵ Dezsö, 2012a: 154 – 155.

²⁸⁶ ABL 273 numaralı mektupta; “*rab kişru*” A ve B’yi sorumluluğundaki 200 at ile birlikte gönderdim” ifadesi yer alır. Postgate her bir memur için 50 savaş arabası yani toplam 100’er atın her birinin sorumluluğuna verilmiş olabileceğini belirtir. Bkz, Postgate, J. N. (1974). *Taxation and Conscription in the Assyrian Empire*. (Studia Pohl, Series Maior, 3) Rome, 221 ve dn 1; Postgate, J. N. (2007). “The invisible hierarchy: Assyrian military and civilian administration in the 8th and 7th centuries B.C.”. In: J.N. Postgate (ed.), *The Land of Assur & The Yoke of Assur: Studies on Assyria 1971-2005*, Oxbow, 344 –345 (dn. 24).

²⁸⁷ Wiseman, D. J. – Kinnier Wilson, J. V. (1951). “The Nimrud Tablets, 1950”. *Iraq*, 13, 111, (ND 442); CTN 2 no 112.

²⁸⁸ SAA 5 53.

²⁸⁹ SAA 19 45: 7 – 12; önemli kısmı kırık muhtemelen Dür-šarrukin ile ilgili bir tablette bu memurun varlığı görülür. Bkz, SAA 5 43: 12; yine oldukça kırık mektubun ilk satırlarında bu unvan yer alır. Bkz, SAA 15 368: 1.

²⁹⁰ SAA 6 124: r. 6; 289: r. 9; SAA 14 27: r.e 10; 91: r. 3; 425: r. 12; 425: r. 23; 442: r. 12.

²⁹¹ SAA 6 226: 9; SAA 14 91: 4.

1.4.5. 10 (Kişinin) Başı (rab ešerti)

Yazılı kaynaklarda en küçük grup olarak on kişilik birlikleri görmekteyiz. Fakat bunlar askeri özellik taşımayan işlerdir.²⁹² Örneğin bir mektupta koyunların *rab ešerti*'nin sorumluluğuna verildiği kayıtlıdır.²⁹³

1.4.6. Piyadeler

1.4.6.1. şāb šarri

šāb šarri terimi genel olarak yerli veya yabancı yerel halk arasından askere alınan kişileri ifade edebilmekteydi²⁹⁴ ve *šāb šarri* askerleri ihtiyaç duyulduğunda acilen toplanmaktaydı. Bu hususla ilgili Qurdi-Aššur-lamur'dan III. Tiglatpileser'e gönderilen mektupta şu ifadeler yer alır:

*“Derhal (her şeyi) bıraktım, šāb šarri'leri aldım ve benimle geldiler. Onlara kale komutanı olarak bir ša reši atadım ve 30 [Š]inayalıyı oraya girdirdim.”*²⁹⁵

šāb šarri temini ve bunların özellikle sefer sürecinde orduya dâhil edilmesiyle ilgili birçok tablet mevcuttur. Askerlerin içtima noktasına belirtilen tarihe kadar gelmeleri bir zorunluluktur. Aššur-alik-pani tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta kendisinin “*šāb šarri, savaş arabalı birlikleri süvarileriyle kralın belirttiği zamana kadar Arbela da olacağını ifade eder.*”²⁹⁶

Yine muhtemelen sefer süreciyle ilgili ve muhtemelen vali tarafından krala gönderilen bir başka mektupta, valinin, uygun bütün *šāb šarri*'leri toplayıp başlarına bir *šaknu* atayarak Sivan ayının 20 sinde yola çıktığını iletir.²⁹⁷

Rab līmi [Haramm]u ile alakalı bir mektup da *šāb šarri*'lerin eyaletlerde ve valilerin sorumluluğunda olduğunu gösterir.²⁹⁸

²⁹² Dezsö, 2012a: 154.

²⁹³ SAA 5 257.

²⁹⁴ Fales, F. M. (2010). “The Assyrian Words for ‘(Foot) Soldier’”. in: Galil, G. – Geller, M. – Millard, A., *Homeland and Exile: Biblical and Ancient Near Eastern Studies in Honour of Bustenay Oded*, Leiden, 77; Dezsö 2012a: 76.

²⁹⁵ SAA 19 22: r. 11 – r. 12; Postgate, 1974: 219.

²⁹⁶ SAA 5 152: 21 – 27.

²⁹⁷ SAA 19 210.

ṣāb šarri birlikleri Asur'un ele geçirdiği bölgelerden temin edildiği birçok mektupta yer alır. Bu hususta Šarru-emuranni'ye yazılan mektupta şu ifadeler yer alır:

“[Bugün *ṣi*]mdi bu sebeple Šarru-emuranni'ye yazıyorum: O Bit-Awukani'ye kadar olan Dūr-Ladini, Dūr-Bilhai ve Larak'ın bütün kralın askerlerini seferber etsin (harekete geçirsin).”²⁹⁹

Bir diğer mektupta Arami kabileleri Ruqaḥu ve Ḥallatu'dan *ṣāb šarri* temin edildiği ifade edilir. Fakat *ṣāb šarri*lerin bir kısmının yedek olarak ayrıldığını da bu mektuptan anlamaktayız.³⁰⁰ Nashir-bel tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta da muhtemelen Kaldelilere karşı Bit-zamani kabilesinden kendisinin 100 *ṣāb šarri* talep ettiğini öğreniyoruz.³⁰¹ Gurrulu ve İtu'alıların *ṣāb šarri* içerisine dâhil oldukları bilinmektedir. Mazamua mektubunda 1,430 kişilik *ṣāb šarri* birliği içerisinde Gurrulu (360 kişi) ve İtu'alı (440 kişi) birlikleri de görmektedir.³⁰² İtua'lıların *ṣāb šarri* sağladıklarını Urartulularla ilgili bir istihbarat raporundan öğrenmekteyiz. Sarayın İtu'alıları olarak adlandırılan grubun *ṣāb šarri*lerinin ekinin biçilme sürecinde Urartu'ya karşı koruma sağlamak için Laruba'ya gönderilmesini, bunun için kralın şeyhlere mektup göndermesini rica etmektedir. Bu durum İtu'alı *ṣāb šarri*'lerin valilerin egemenliğinde yer almadığını gösterir.³⁰³

Aššur-belu-da"ın tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta da Ušhaya ve Qudayalılarla barış yapıldığı, bu anlaşma neticesinde bu halkların krala iş gücü ve *ṣāb šarri* sağladıkları anlaşılır.³⁰⁴ *ṣāb šarri*lerin kiralanarak da ordu içerisinde yer alabildiği ve kamu işlerinde çalıştığı görülür. Šadikanni valisi Samnuha-beli-uşur'un II. Sargon'a gönderdiği mektupta kiralık olarak ilku görevini yerine getirdikleri ve aralarından *ṣāb šarri* sağladıklarını belirtir.

²⁹⁸ SAA 19 41: r. 3 – 7.

²⁹⁹ SAA 1 18: 4 – 7; Ayrıca SAA 1 91: 13 – 15; SAA 5 3: r. 15 – r. 20; 5 78: 16 – r. 3; SAA 15 36: 12 – 14 numaralı mektuplar kralın askerlerinin çeşitli bölgelerden temin edilebildiğini ve farklı işler için kullanılabildiğini gösteren bilgiler içerir.

³⁰⁰ SAA 1 91: 13 – r. 5.

³⁰¹ SAA 5 14: 1 – 14.

³⁰² SAA 5 215; SAA 19 189; CTN 5: 128 – 130 (ND 2631).

³⁰³ SAA 5 3

³⁰⁴ SAA 5 78: 1 – r. 3.

“Efendim kralım Şadikanların kiralandığını biliyor. Onlar kralın bütün ülkesinde kiralık çalışıyor. Onlardan kaçak yok, ilku görevlerini yerine getiriyor ve içlerinden şāb šarri temin ediyor.”³⁰⁵

şāb šarri’lerin sadece sefer dönemlerinde değil askeri tehlikelere karşı her an toplandığı görülür. Örneğin, Merodah-Baladan’ın Dūr-Yakin’de bulunması nedeniyle Puquduluların arasından şāb šarri’ler bu tehlikeye karşı toplanmıştır.³⁰⁶ Elam ile ilgili bir istihbarat mektubunda da Elam tehlikesine karşı şāb šarri’ler uyarılmış ve dikkatli olmaları hakkında salık verilmiştir.³⁰⁷ Asur devletinin bu dönemdeki en önemli düşmanlarından biri Urartu idi. Bu nedenle şāb šarri askerleri Urartu sınırına yakın bölgelerdeki ekinin hasat edilme sürecinde Urartu tehlikesine karşı görev almışlardır.³⁰⁸

şāb šarri temin edilen bir diğer grup da satın alınan kölelerin çocuklarıdır. Tab-sil-Ešarra’dan kral II. Sargon’a gönderilen, 370 kişinin Asur’un hizmetine alındığını gösteren bir mektup mevcuttur.³⁰⁹ Bunların arasından 90 kralın askeri (şāb šarri), 90 yedek (ša kutalli) 190 tanesinin kralın işlerini yapması için görevlendirilmiştir. Bu ayrıca şāb šarri’nin bir kısmının yedek olarak ayrıldığına da işaret eder. şāb šarri olarak ailelerden belli sayıda asker alındığı ve bu sayıyı ailelerin temin etmek zorunda oldukları söylenebilir. Bir mektupta bir erkek çocuğun babasının yerine gidebileceğiyle ilgili bilgi sağlamaktadır.³¹⁰ Önemli oranda kırık olan bir başka mektupta şu ifadeler yer almaktadır: “ben (emri) gönderdim [o hasta] onun kardeşi huzura gelecek onun (kardeşi) şāb šarri kalacak.”³¹¹ Bu kesin olmamakla birlikte şāb šarri’ye aileden başkasının yerine katılmasıyla ilgili bilgi sağlar. Yine bu hususla ilgili fakat önemli bir kısmı kırık olan bir mektupta satın alınan köle çocuklarının şāb šarri olarak alınmasıyla ilgili olmalıdır.³¹² Esirler arasından da şāb šarri temin edilmekteydi. Arrapha’da bulunan 4,100 esir içerisinde 1,000 tanesi şāb šarri’dir³¹³ ve rab ša-rēši’nin Arzuḫina’ya onları teftiş etmeye

³⁰⁵ SAA 1 223: 1 – 13.

³⁰⁶ SAA 15 179: 9 – 16.

³⁰⁷ SAA 15 36.

³⁰⁸ SAA 5 3.

³⁰⁹ SAA 1 99: r. 12 - 15

³¹⁰ SAA 1 21: 12 – 13.

³¹¹ SAA 19 220.

³¹² SAA 1 148.

³¹³ SAA 15 18: 1 – 7.

gittiği ifade edilir. Bu durum Asur esirler ve sürgün edilenler arasından *šāb šarri* olarak askerlerin *rab ša-rēši* 'nin kontrolü altındaki *kisir šarrūti*'ye alındığını gösterir.³¹⁴

Bir diğer mektupta sefere gitmeyip kamu işlerinde çalışması için geri bırakılan 120 *šāb šarri*'nin Arbela valisi tarafından, kamu çalışmalarında bir sorumluluğu bulunan Aššur-šarru-ibni'ye³¹⁵ verilmediği anlaşılmaktadır. Bu 120 *šāb šarri*'nin Asur topraklarından (30 Tillê'den, 60 Kalhu valisinin Hamuda bölgesinden, 30 [...]ba şehrinden) temin edildiği kayıtlıdır. Valinin sorumluluğunda bulunan *šāb šarri*lerin kralın izniyle görevlendirebildiği anlaşılmaktadır.³¹⁶ Bir başka mektupta Asur içerisinden *šāb šarri* temin edildiğinin anlaşıldığı mektup mevcuttur. Mektupta krala, nerede *šāb šarri* var ise onlara haber gönderdiğini fakat henüz kimsenin gelmediğini iletmektedir.³¹⁷

Asur'a bağlı yerel halklar vassallık anlaşmaları gereği Asur'a askeri personel ve işçi sağlamaları gerekiyordu. Bu durum yerel halklar için büyük bir külfet idi.³¹⁸ Larakalıları *šāb šarri* vermeyip, sürekli olarak kralın görevlisinin bu isteğini geri çevirmişlerdir. Mektup yazarı bu konuyla ilgili gelişmeleri krala yazacağını belirtir.³¹⁹ Aššur-Dūr-paniya II. Sargon'a gönderdiği bir mektupta son üç yıldır kamu işlerinden ve askerlik görevinden kaçan *šāb šarri*'leri ve insanları ayrı bir tablete yazarak krala gönderildiği belirtilmektedir.³²⁰

Kralın askerlerinin, yukarıda verilen çeşitli görevlerde çalıştırıldığını gösteren mektuplar dışında bunların asıl görevlerinin asker olduklarını gösteren bilgiler vardır. Bu konuyla ilgili olarak satın alınmış kölelerin çocukları arasından 370 kişinin Asur'un hizmetine alındığını gösteren bir mektup mevcuttur.³²¹ Bunların arasından 90 kralın askeri (*šāb šarri*), 90 yedek (*ša kutalli*) 190 tanesinin kralın işlerini yapması için görevlendirilmesi kralın askerleri ile normal hizmetlilerin seçimindeki farklılığı ortaya koyar.³²² Ayrıca II. Sargon'a gönderilen bir başka mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

³¹⁴ Dezsö, 2012a: 77

³¹⁵ PNA 1/1, 218.

³¹⁶ SAA 1 149.

³¹⁷ SAA 1 241: r. 7 – 8.

³¹⁸ Dezsö, 2012a: 76.

³¹⁹ SAA 19 151.

³²⁰ SAA 5 52: 16 – r. 1.

³²¹ SAA 1 99: r. 12 – 15.

³²² Postgate, 1974: 220.

“*Gidemiyorum ve sefere çıkamıyorum ne de şāb šarrileri tayınlarını toplaması için serbest bırakabiliyorum. Efendim kralın emirleri nedir bana yazsın.*”³²³ Bu durum hem onların gerçek mesleğinin askerlikle ilgili olduğunu³²⁴ hem de görevlerinin sefer süresiyle bağlı olduğunu ve sefer sonunda serbest kaldıklarını gösterir.³²⁵ Qurdi-Aššur-lamur, III. Tiglatpileser’ e gönderilen mektupta da *šāb šarri’ler* bir süre gözetleme yapığ görevlerini tamamlayınca serbest bırakılacağını belirtir.³²⁶ II. Sargon döneminden Nabû-belu-ka’’in tarafından yazılan bir başka mektup da bu hususla ilgilidir:

“*Lubda’[nın dağ eteğinde] bu seferlerle ilgili bir haber duyuncaya kadar izlemeye devam ediyorum. Duyunca şāb šarrileri serbest bırakacağım.*”³²⁷

šāb šarri’nin askere alınmasıyla ilgili önemli bir mektup da II. Sargon tarafından Kalhu valisi Šarru-dūri’ye gönderilen mektuptur. “*senin emrin altında bulunan “kralın askerlerine” (ERİN.MEŠ.MAN) hepsine 1 eşek yükü tahıl ver. Sefer tayını olarak 3 sūtu alsınlar, onların her birinin ailesine 7 sūtu bırak.*”³²⁸ Kral her asker için 1 eşek yükü tayın verilmesini, bunun 3 sūtu’sunun sefer için askerlere 7 sūtu’sunun onların ailelerine verilmesini emretmektedir.³²⁹ Bu durum askerlere sadece sefer yürüyüşü için tayın sağlanırken ailelerine ise belki de tahmin edilen sefer süresi yani yaklaşık 70 günlük erzak verilmesi hedeflenmişti.³³⁰

šāb šarri askerlerin durumuyla alakalı önemli mektuplardan biri olan SAA 5 251 de 21 *šāb šarri*’nin savaş arabaları için olduğu yazılıdır. Bu durum bu askerlerin gerekli eğitimi aldıktan sonra savaş arabası sürücüsü (*mukil appate*) ve savaş arabasındaki üçüncü adam (tašlišu) olarak görev alabildiklerini gösterir.³³¹ Ayrıca SAA 5 215 ve SAA 15 60 numaralı mektuplarda savaş arabası dövüşçüsünün *šāb šarri* birliği içinde ayrı olarak belirtilmiş olmasını Fales, bunların ordu içersinde özel bir görevlerinin olması şeklinde değerlendirmektedir.³³²

³²³ SAA 15 30: r.12 – 18.

³²⁴ Postgate, 1974: 220.

³²⁵ Dezsö, 2012a: 77.

³²⁶ SAA 19 22: r. 15.

³²⁷ SAA 15 27.

³²⁸ Wiseman – Wilson, 1951: 110 (ND 437); CTN 2: no 185.

³²⁹ Dezsö, 2012a: 78.

³³⁰ Fales, 2010: 78.

³³¹ Fales, 2010: 80

³³² Bkz, Fales, 2010: 80.

ṣāb šarri askerleri genellikle piyade olarak görev alsa da bazı mektuplardan bunların süvari ve savaş arabalı asker olarak da ordunun hizmetinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. ND 2431 numaralı mektupta savaş arabalı kralın askerlerinden bahsedilmektedir.³³³ Asurlu ve yabancı etnik gruplardan temin edilen bu askerlerin kimi zaman *ilku* ve *dullu* tarzı görevleri yerine getirme sorumlulukları olsa da asıl görevlerinin askerlik olduğu aşikârdır.

Bazı mektuplar doğrudan kamu çalışmalarıyla ilgilidir. Bunlardan birinde II. Sargon'un başkent Dūr-Šarrukin inşası için lamassuların kaldırılması hakkındadır. Yazarı bilinmeyen mektupta II. Sargon'a "*İlk gün [x] ṣāb šarri'yi yanıma [al]dım ve [Tas]tiate'ye lamassu kaldırmaya gittim.*"³³⁴ *ṣāb šarriler* ayrıca ganimetin taşınmasında da görevlendirilmişlerdir.³³⁵

ṣāb šarrilerin sefer sürecinde ihtiyaç duydukları tayın ve teçhizatları valilikler tarafından sağlanmıştır. Bir mektupta *ṣāb šarriler* ve hayvanlar için yığılan tahıl ve yem miktarı detaylı olarak kaydedilmiştir.³³⁶ Kırık bir tabletin sonunda da *ṣāb šarrilerin* teçhizatlarıyla ilgili bir bilgi yer alır fakat tam olarak ne hakkında olduğuyla ilgili bilgi edinmek oldukça zordur.

Özetle hem yerli hem de yabancılar arasından seçilen *ṣāb šarri* askerlerinin ilk görevleri askerlik olsa da *ilku* ve *dullu* görevlerinde de yer almıştır. *ṣāb šarriler* genellikle yardımcı birlik olarak görevlendirilmesine rağmen bazı mektuplardan onların süvari, savaş arabası sürücüsü, *tašlišu* olarak ordu içerisinde geçici olarak görevlendirildiği anlaşılır. Bu askerler, sefer sürecinde, tehlike durumlarında, kamu işlerinde, ganimetin taşınmasında, gözetleme görevlerinde, ekinin korunmasında ve kalelerde muhafız olarak hem Asurlular hem de yabancılar arasından seçilmiştir. Yabancılar arasından seçilenler genellikle ele geçirilen şehirlerin halklarındandır. Bazı durumlarında esirlerin arasından ya da barış yapılan halklardan anlaşmanın bir yükümlülüğü olarak alınmıştır.

³³³ Parker 1961 24 – 25 (ND 2431); Postgate, 1974: 220.

³³⁴ SAA 5 297: 8 – 12.

³³⁵ SAA 15 60: 13 – 14.

³³⁶ SAA 5 250.

1.4.6.2. Qurādu

Asur yazıtlarında *qurādu* terimi Asur ve düşman askerlerini ifade etmek için özellikle II. Sargon döneminde sıkça kullanılmıştır. II. Sargon dönemine ait iki yazıtta kralın yanında yer alan birlik olarak ifade edilmiştir. Bu terim düşman askerlerini ifade etmek için de kullanılmıştır. Savaşçı, kahraman anlamına gelmektedir. II. Sargon, MÖ 712 yılında Melid kralı Tarhunazi'yi ele geçirdiğinde 5,000 savaşçısını (*LÚ.qu-ra-di-šu*) da esir ettiğini³³⁷, Dūr Yakīn kuşatmasında Merodah-baladan'ın savaşçıları (*LÚ.qu-ra-di-šu*) katlettiğini ifade etmektedir.³³⁸ II. Sargon dışında Sanherib, Asarhaddon ve Asurbanipal yazıtlarında bu terimin düşman birlikleri için kullanıldığı görülmektedir. Bir istisna olarak II. Sargon döneminde bu terim düzenli okçu ve mızraklı gibi özel birlikler için kullanılmıştır.³³⁹

1.4.6.3. Mundaḥṣu

Bu terimle kraliyet yazıtlarında çokça karşılaşılmaktadır. Bir kez de idari belgelerde yer aldığı görülmektedir.³⁴⁰ III. Tiglatpileser bu terimi düşmanlarla ilgili yazıtında birçok defa kullanmıştır.³⁴¹ II. Sargon, bu terimi Asurlu askerler için iki, düşman askerleri için beş kez kullanmıştır. Şinuhtulu Kiakki'nin 7,350 askerini aldığını ve Zikirtu kralı Metatti'nin savaş için askerlerini topladığını belirtirken kullandığı terim *mundaḥṣu* idi. Aynı ifade Sanherib, Asarhaddon³⁴² ve Asurbanipal yazıtlarında da yer almaktadır. Sanherin bu terimi Merodah-baladan ile mücadelesini anlattığı metinde hem düşman³⁴³ hem de kendi askerleri için kullanmıştır.³⁴⁴ *mundaḥṣu* terimi de yine düşmanın özel birlikleri için kullanılmıştır.³⁴⁵ Asur yazıtlarında öldürülen ya da esir edilen düşman askerleri için bu terim çok defa kullanılmıştır. III. Salmanassar Hazael'e karşı

³³⁷ Fuchs, 1994, Annales, line 213

³³⁸ Fuchs, 1994, Annales, line 343 – 345.

³³⁹ Dezsö, 2012a: 64 – 65.

³⁴⁰ SAA 10 111: r. 13.

³⁴¹ RINAP 1 no 7: 7; Geri kalan savaşçıların (*LÚ.mun-daḥ-še-šu-nu*) ellerini kestim; RINAP 1 no 48 10: [Ovayı] savaşçıların (*LÚ.mun-<daḥ>-še-šu-nu*) cesetleriyle doldurdum; RINAP 1 no 20: 6: ...savaşçıları (*[LÚ.mun]-daḥ-še-šu-nu*) ele geçirdim; RINAP 1 no 8 5: savaşçıları (*LÚ.mun-daḥ-še-šu*) kazığa oturttum.

³⁴² RINAP 4 no 33: r. iii. 14; (*mun-daḥ-ši*)

³⁴³ RINAP 3 no1: 23; RINAP 3/2 no 213: 23: savaşçıları (*LÚ.mun-daḥ-ši*) katlettim.

³⁴⁴ RINAP 3/1 no 1: 34; (*LÚ.mun-daḥ-ši-ia*); RINAP 3/1 no 2: 10; (*LÚ.mun-daḥ-ši-ia*); RINAP 3/2 no 3: 10: *LÚ.mun-daḥ-ši-ia*; RINAP 3/2 no 213: 34: Savaşçıları (*LÚ.mun-daḥ-ši*) bataklık ve sazlıkların ortasına gönderdim.

³⁴⁵ Dezsö, 2012a: 65.

mücadelesinde 16,000 *mundaḥṣu* askerini³⁴⁶, Arame'nin 13,500 *mundaḥṣu* askerini³⁴⁷, Hadad-ezer'in 29,000 *mundaḥṣu* askerini³⁴⁸ öldürdüğünü ifade eder. V. Šamši-Adad düşmanın 1,070 *mundaḥṣu* askerini³⁴⁹ Dūr-Papsukkal şehrinde de 13,000 *mundaḥṣu* askerini³⁵⁰ öldürmeyi başarmış, 3,000 *mundaḥṣu* askerini³⁵¹ de esir etmiştir.

1.4.6.4. Tidūku

Sadece üç kez, II. Sargon dönemi yazılı kaynaklarında gözüken bu kelime savaşçı olarak tercüme edilebilir. II. Sargon'un Mita'ya karşı gerçekleştirdiği seferini anlatan yazıtlarda bu birlikler şöyle yer almıştır:

“Mita'nın 1,000 savaşçısı (LÚ.ERĪM.MEŠ ti-du-ki-šu) savaş atlarıyla beraber II. Sargon'un hadımı tarafından ele geçirildi.”³⁵²

Bu kelime MÖ 7. yüzyılda önemini kaybetmiş ve kullanılmamıştır.³⁵³ Bu birlikle ilgili başka bir bilgiye sahip değiliz.

1.4.6.5. Muqtablu

Bu kelime II. Sargon'un Tanrı Asur'a Mektubunda bir kere geçmektedir. Uauš savaşında Urartulu askerleri (*muq-tab-li*) mağlup ettiğini ifade etmektedir.³⁵⁴

1.4.6.6. Zūku

Zūku terimi muhtemelen bütün piyade türleri için kullanılan genel bir isimdi.³⁵⁵ Bu terimi en erken I. Aššur-reša-iši zamanında I. Nabukadnezar tarafından ele geçirilen İdu'daki kalenin kurtarılması amacıyla savaş arabalı birliklerinin yanında *zūk šepe*

³⁴⁶ Grayson 1996, A.0.102.12: 23 – 24.

³⁴⁷ Grayson 1996, A.0.102.28: 41.

³⁴⁸ Grayson 1996, A.0.102.40: 16 – 17.

³⁴⁹ Grayson 1996, A.0.103.1: iii. 39.

³⁵⁰ Grayson 1996, A.0.103.1: iv. 27 – iv. 28.

³⁵¹ Grayson 1996, A.0.103.1: iv. 31.

³⁵² Fuchs, 1994, Annales, lines 386 – 387.

³⁵³ Dezsö 2012a: 66.

³⁵⁴ Dezsö 2012a: 66.

³⁵⁵ Dezsö 2012a: 66.

askerlerini gönderdiği kronikte geçmektedir.³⁵⁶ Yeni Asur döneminde II. Asurnasirpal dönemine ait bir yazıt bu birlikler hakkında önemli bilgiler sunar. İlgili yazıt şöyledir:

*“Hatti ülkesinden Karkamış için yola çıktım ve Bit-Bahiani’ye yaklaştım... Bit-Bahiani’nin savaş arabaları, süvari ve LÚ.zuku’larını aldım... Azallu ülkesinden savaş arabaları, süvari ve LÚ.zuku’larını aldım... Aḫuni’nin savaş arabaları, süvari ve LÚ.zuku’larını aldım... Karkamış’ın savaş arabaları, süvari ve LÚ.zuku’larını aldım... Patinalı’nın savaş arabaları, süvari ve LÚ.zuku’larını aldım.”*³⁵⁷

Fales, yukarıdaki bu metnin öneminin, *zūku* kelimesinin başka bir dilden alınma ihtimaline rağmen Asurlular tarafından uzun süredir kullanılan bir kelime olduğunu ortaya koymasından ileri geldiğini ifade eder.³⁵⁸

Bu askerlerin piyade olduklarının açık bir şekilde ifade edildiği bir metin ise II. Sargon’un Sekizinci Seferinde yer almaktadır. Burada savaş arabaları ve atlar için yolun zorluğundan bahsedildikten sonra *zūk šepe* askerlerin yürümeleri için de yolun zor olduğu vurgulanmıştır. İlgili kısım şöyledir.

*“Bu yol arabalara binilmeyecek, kadar engebeli idi, atlar için kötü ve yaya askerlerin (LÚ.zu-uk GİR.2.) yürümeleri için oldukça dikti”.*³⁵⁹

Diğer benzer bir metin ise kâhin Bel-uşezib’den Asarhaddon’a gönderilen Manna ülkesinin ele geçirilmesi için kullanılacak taktikle ilgili kehanet metnidir. İlgili metin şöyledir:

*“Eğer kral, ordularına Manna (ülkesini) ele geçirmesini emrederse, bütün güçleri girmemeli, sadece süvari ve zukû (piyadeler) girmeli. Kimmerler “Manna ülkesi senin sorumluluğundadır. Biz ayağımızı (oradan) keseceğiz... Savaş arabaları ve yük arabaları girişin yanlarında kalmalı, süvariler ve piyadeler Manna ülkesini ele geçirmeli ve yağmalamalı.”*³⁶⁰

³⁵⁶ Grayson, A. K. (1975). *Assyrian and Babylonian Chronicles*. (Texts from Cuneiform Sources), New York, Chronic 21, ii. 8 – ii. 10; Glassner, J. J. (2004) *Mesopotamian Chronicles*. (Writings from the Ancient World, 19), Atlanta, 178 -181; Dezsö 2012a: 57.

³⁵⁷ Grayson, 1991, A.0.101.1: iii. 57 – 76.

³⁵⁸ Fales, 2010: 82.

³⁵⁹ ARAB II: 142; Çiligirolu, A. (1984). “Tanrı Assur’a Bir Mektup”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 2, madde 3.

³⁶⁰ SAA 10 111: 9 – r. 4

Zūk šēpē'nin askeri görevleriyle ilgili çok özel bilgi veren bir metin Sanherib'in kuşatma savaşıyla ilgili bir yazıtında yer alır. İlgili yazıtta kuşatılan şehri ele geçirmek için bu askerlerin saldırılarının etkili bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır.³⁶¹

Zūk šēpē askerleri göç ettirilenler arasından da seçilebilmekteydi. SAA 1 11 numaralı mektupta 1,119 güçlü erkeğin sarayın piyadesi olarak seçilmiş fakat emanet edilen Manu-ki-Adad tarafından başka görevlere verilmesi nedeniyle II. Sargon tarafından azarlanmıştır. İlgili kısım şöyledir:

“... Sarayın piyadelerine (zūku) verildiler ve görev olarak sana emanet edildiler.

Öyleyse sen bazılarını askere alarak, diğerlerini savaş arabasına yönelterek ve geri kalanını da süvari yaparak neden onları kendi düzenli birliklerine alıyorsun? ...”³⁶²

1.4.6.7. Zakkû

Zakkû büyük ihtimalle çeşitli hizmet ve görevler ile vergilerden muaf ve bazı ayrıcalıklara sahip, bunun karşılığında orduya piyade olarak hizmet etmek zorunda olan düzenli piyadeler için kullanılan terimdir.³⁶³ Bu iddiayı destekleyen en önemli belge Zēru-ibni tarafından kral II. Sargon'a gönderilen mektuptur. Mektup yazarı, krala üç sene önce süvarilerinin serbest bırakıldığını ve kendisine üç sene önceki kadar süvari verilmesini talep etmektedir. Bunun bir nedeni olarak nehir kenarında yaşayan halkın “muafiyete” sahip olmadığını herkesin kendisi için çalıştığını belirtmektedir.³⁶⁴ Bu durum vergi muafiyeti tanınan kişilerin Asur devleti için başta askeri olmak üzere bazı görevlerde bulunduğuna işaret eder. Bir başka mektupta kral, İtu'alıların *zakû* olabileceği yay tarlalarının saman ve tahıl (vergisinden) muaf olduğunu belirtmektedir.³⁶⁵ Bir mektupta bilinmeyen sayıda *zakkû*'nun Samarya'da varlığından bahsedilir.³⁶⁶ Bir diğer ve oldukça önemli mektupta da 2,000 eşek yükü ekmek Kommageneli (Kummuḥ) *zakkû*'ların bir aylık tayını olarak listelenmiştir.³⁶⁷ Dezsö, bu mektupların Asur sınır eyaletlerindeki kalelerde

³⁶¹ OIP 2 col iv: 79 – 80; v: 10 – 11.

³⁶² SAA 1 11: 6 – 13; Mektubun çevirisinin tamamı için bkz; “Göç/Sürgün Politikası ve Esirlerin Durumu” başlığı.

³⁶³ Dezsö, 2012a: 67.

³⁶⁴ SAA 1 205.

³⁶⁵ SAA 5 16: 4 – 7.

³⁶⁶ SAA 1 255.

³⁶⁷ SAA 1 172; SAA 19 170; CTN 5 173 – 175 (ND 2495).

koruma görevinde bulunan yerleşimciler olabileceğini belirtmektedir.³⁶⁸ Bu birlikler ile kale bağlantısını gösteren mektuplar mevcuttur. Nabû-şumu-iddina tarafından II. Sargon’a gönderilen bir mektupta “*kralın kalesi, zakkû ve köleleri iyi*” denilmektedir.³⁶⁹ Zakkû ve kalelerle bağlantısını gösteren bir başka mektupta ise şu ifadeler yer alır:

“[a]tlar [ve LÚ. zakkû’ları] [kal]ede bırakmamalı mıydım? Fakat [atlar] ve LÚ. zakkû’ları al[dım], Mazamua’ya inip ekini biçmemeli miydım? Efendim kralın elçisini bekliyorum, efendim kralın emirleri nedir?”³⁷⁰

Sınır kalelerinde görevlendirilme ya da sınır boylarında koruma göreviyle bağlantılı oldukça kırık bir mektupta Tab-şar-Aşşur, krala izleme işini *zakkû*’larla beraber yapacağını belirtmektedir.³⁷¹

Bu mektuplar zakkû’ların kalelerde de görevlendirildiğini gösterirken Fales, bunların yerel nüfusun silahlı koruması ile ilişkili olabileceğini ve bazen de kaleden faaliyet gösterdiklerini belirtir.³⁷²

Birkaç mektup³⁷³ *zakkû*ların Dūr-Şarrukin ile bağlantılı bazı işlerde görevlendirildiğini gösterir. Bu mektuplardan ikisi kısmen kırık olmasına rağmen bu birliklerin inşa çalışmalarında görevlendirilmesi arasındaki şüphe düşürmeyecek kadar açıktır. Muhtemelen yine Dūr-Şarrukin ile ilgili bir başka mektupta ise *zakkû*lar fidanları taşımaya karşı çıkmaktadır.³⁷⁴ Bu konuyla ilgili İssar-duri tarafından kral II. Sargon’a gönderilen, ilginç sayılabilecek bir mektupta yazar, kendisinin bazı *zakkû*ların kardeşlerinin Dūr-Şarrukin’de çalıştırdığıyla ilgili suçlamalara cevap vererek bu durumun araştırılmasını istemekte ve suçlamaları kabul etmemektedir.³⁷⁵ *Zakkû*ların Dūr-Şarrukin’de görevlendirilip görevlendirilmediği bilinmemektedir fakat bu mektuplar bu kişilerin vali tarafından başka görevlere atanamayacağını ya da bunun ancak kralın izniyle olabileceğini gösterebilir.

³⁶⁸ Dezsö, 2012a: 68.

³⁶⁹ SAA 1 136: 4 – 5.

³⁷⁰ SAA 5 199: r. 1 – 7.

³⁷¹ SAA 5 288.

³⁷² Fales, 2010: 85.

³⁷³ SAA 1 25, 39.

³⁷⁴ SAA 5 268.

³⁷⁵ SAA 15 15: r. 2 - 14.

Bu askerlerin Asur ordusu içerisindeki konumunu gösteren üç önemli mektup vardır. İlki veliaht Asurbanipal'e karşı isyan ihtimaline ilgili Šamaš'a sorulan kehanet sorusunun yer aldığı mektuptur.³⁷⁶ Bu metin *zakkû*ların askeri personel içerisindeki sırasını verir. Savaş arabalı birliklerden ve süvarilerden arasında ayrı olarak verilmesinin piyade ile bağlantısı olarak değerlendirilme ihtimalini güçlendirir. Diğerleri “Zakutu anlaşması”³⁷⁷ ve “Asarhaddon anlaşması”³⁷⁸ olarak bilinen Asurbanipal'i korumayı hedefleyen metindir. Zakutu anlaşmasında *zakkû* sadece saray erkânıyla beraber listelenirken Asarhaddon anlaşma metninde ise kehanet metnindekiyle benzer şekilde listelenmiştir. Belgelerde *zakkû*ların hiçbir zaman bir isimle belirtilmemiştir. Bu durum onların bir tür memur ya da görevliden ziyade bir sınıfın ismi olduğunu düşündürmektedir.³⁷⁹

Arazi satış belgelerinde *zakkû*ların tarlalarının varlığı anlaşılmaktadır. Belki de yerel halka vergi ödeme ile vergiden muaf kalarak askeri bazı görevleri yerine getirme gibi seçenekler sunulmuş olmalıydı.

1.4.6.8. Kallāpu

Kallāpu terimi Asur yazıtları ve belgelerinde çok farklı şekillerde geçmektedir. Bu farklılıklardan dolayı bu birliğin ne tür bir görevinin olduğu biraz tartışmalıdır. Fakat genel olarak askeri amaçlarla geçmesi nedeniyle bir tür hafif piyade olduğu kabul edilir.³⁸⁰ Postgate, Asur mızrakçılarıyla beraber özdeşleştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.³⁸¹ II. Asurnasirpal döneminde *kallāpu* askerleri süvarilerle beraber Zamru şehri kralı Ameka'nın askerlerine ovada pusu kurmak için gönderilmiş ve düşmanın 50 askerini öldürmeyi başarmışlardır.³⁸² Kral buradan aynı askerlerle hareket ederek Arzizu kralı Ata'nın yerleşimlerine doğru yola çıkmıştır.³⁸³ Bir Tell Halaf idari belgesi³⁸⁴ *kallāpu* askerlerinin 9. Yüzyılda Asur ordusunun düzenli piyade birlikleri olduğunu gösterir.³⁸⁵ II. Sargon'un Urartu seferini anlatan yazıtında *kallāpu* askerleri savaş arabalı, süvari ve muhafız

³⁷⁶ SAA 4 142.

³⁷⁷ SAA 2 8.

³⁷⁸ SAA 2 15.

³⁷⁹ Postgate, 1974: 243.

³⁸⁰ Dezsö, 2012a: 69.

³⁸¹ Postgate, 2000: 104 – 105.

³⁸² Grayson, 1991, A.0.101: ii. 70 – 71 A.0.101.17: iii. 84 – 85.

³⁸³ Grayson, 1991, A.0.101: ii. 72.

³⁸⁴ Friedrich, J. – Mayer, G. R. – Ungnad, A. – Weidner, E. F. (1940). *Die Inschriften vom Tell Halaf. Keilschrifttexte und aramaische Urkunden aus einer assyrischen Provinzhauptstadt.* (Archiv für Orientforschung Beiheft, 6), Berlin, 51.

³⁸⁵ Dezsö, 2012a: 70.

birliklerinden ayrı olarak *hupšu* askerleri ve deve ile eşeklerle birlikte listelenmiş bu durum *kallāpu* askerlerinin elçi/haberci ya da en azından savaşçı bir birlik olmadıklarını düşündürmüştü³⁸⁶ fakat metnin devamında açık olarak bu birliği okçu ve kalkancılarla birlikte kuşatılmış bir şehrin duvarına tırmanmaya çalışan askerler içerisinde listelemiştir. Bu durum bu askerlerin açık bir şekilde savaşçı piyade birliği olduğunu göstermektedir.³⁸⁷ Sonraki dönem belgelerinde *kallāpu* askerleri *rādi kibsi* (izci/takipçi)³⁸⁸ ve birçok askeri görevliyle birlikte listelenmiştir.³⁸⁹ Fakat bu durum *kallāpu*ları elçi/haberci olarak değerlendirmek için yeterli kanıt sunmaz.³⁹⁰ SAA 5 215 (SAA 19 189) numaralı mektupta *kallāpu*ların 630 kişilik Asurlu birlik içinde fakat savaş arabalı ve süvari birliklerinin dışında başka gruplarla birlikte listelenmiştir. Bu durum da onların atlı bir birlik olduğu ihtimalini dolayısıyla elçi/haberci olma ihtimalini azaltmaktadır. Aynı zamanda bu mektup bunların hafif piyade olduğuyula ilgili bir bilgi vermemektedir.³⁹¹ II. Sargon'dan muhtemelen bir valiye gönderilen bir mektupta³⁹² savaş arabalı birliklerini, Gurruluları, Itu'alıları *LÚ.zuku* ve *kallāpu* askerleri toplamasını emretmektedir. Bir başka mektupta³⁹³ bu kez II. Sargon'a, Aşşur-reşuwa tarafından gönderilen Urartu ile ilgili bir istihbarat raporunda karşısındaki vali Setini'nin 3,000 piyade ve onların liderleri, *kallāpu* askerlerinin komutanları ile birlikte Muşasir'e doğru yola çıktığını belirtir. İki mektup bu askerlerin savaşçı birlikleri olduğuna açık birer kanıttır. Yeni Asur dönemi belgelerinde bunlar birçok kez *kallāp šipirte*³⁹⁴ olarak görülmektedir.

Kallāpu askerleri Asur yazıt ve belgelerinde farklı şekillerde yer almaları her ne kadar bunların görev tanımını zorlaştırsa da *kallāpu* askerleri hafif piyade olarak kabul edilmelidir. Fakat bu askerlerin diğer birçok görevlide gördüğümüz üzere farklı amaçlar için kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Kimi zaman *rādi kibsi* ile birlikte yer alması ve birçok kere *kallāp šipirte* olarak belgelerde yazılması nedeniyle elçi/haberci olarak atlı bir görevli

³⁸⁶ Thureau-Dangin, F. (1912). *Une Relation de la Huitième Campagne de Sargon*. (Textes cunéiformes du Louvre, 3), Paris, 26; Dezsö, 2012a: 70; Çoğu zaman belgelerde yüzlerle ifade edilen bu birlikler bunların elçi/haberci olma ihtimalini azaltmaktadır. Örneğin ND 2646 numaralı idari belgede 2079 *kallāpu*'dan bahsedilmektedir. Bkz; Parker, 1961: Side B, 3. Tablet in sadece Side A denilen tarafının transkripti yapılmıştır. Bu nedenle 2079 *kallāpu* kopya üzerinde görülebilmektedir.

³⁸⁷ Thureau – Dangin, 1912: 258; Dezsö, 2012a: 70.

³⁸⁸ SAA 1 147: r.1; CTN 3: 43 – 45 (ADD 855); SAA 11 126: 9 - 10 numaralı satırlarda bu iki askeri birlik peşpeşe listelenmiştir.

³⁸⁹ SAA 4 142: 8 – 9.

³⁹⁰ Dezsö, 2012a: 71.

³⁹¹ SAA 5 215; Dezsö, 2012a: 72.

³⁹² SAA 5 277: 8 – 12.

³⁹³ SAA 5 88: 4 – 8.

³⁹⁴ SAA 1 184: r. 12; SAA 5 197: b.e. 11, r. 2; SAA 13 43: 3; SAA 15 66: r. 1; 68: 8.

olduğu düşünülmüştür. Gerek sayılarının yüzlerle ifade edilmesi gerekse de belgelerde çoğu zaman savaşçı birliklerin içinde yer alması nedeniyle *kallāpu* askerlerinin hafif piyade olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya koyar.

1.4.7. Süvari

M.Ö. ikincibinden itibaren ata binilmekle birlikte, süvarinin ilk kez bağımsız olarak ordunun bir kolu olması M.Ö. birincisinde Asur'da gözüktür.³⁹⁵ M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren, Asur ordusunda, kaynaklarda *LÚ.pēthallu* veya *ša pēthalli* şeklinde geçen, süvari birlikleri görülmektedir.³⁹⁶ Bu kelimeler önceleri Hitit ve Babil yazıtlarında haberci veya ulak anlamında kullanılmaktaydı. Ancak daha sonraları haberciden ziyade savaşın bir parçası haline gelen süvari anlamını almıştır.³⁹⁷ II. Sargon döneminde atlı ulaklar *LÚ.kallāpu* adıyla süvariden ayrılıyordu.³⁹⁸

II. Aurnasirpal ve III. Salmanasser'in rölyeflerinde süvariler çift olarak resmedilmiştir. II. Aurnasirpal dönemi rölyeflerinde süvarilerin at üzerinde iki ayağı aynı tarafta, yan şekilde oturmaktadır.(şekil 4) III. Salmanassar dönem rölyeflerinde süvarilerden biri, kaçan düşmana ok fırlatırken diğer süvari kendisini ve diğer askeri hem korur hem de iki atın dizginini tutar şekilde gösterilmektedir.³⁹⁹ İkinci adam Salmanasser'in Bronz bandında bazen mızrakla⁴⁰⁰ ve iki atın dizginlerini tutmak yerine atları iple birbirine bağlayarak sürdüğü görülmektedir. Bu şekilde ikinci süvarinin zaman zaman savaşlarda aktif bir rol oynadığı da anlaşılmaktadır. İki süvari genellikle aynı tarz elbise (saçaklı tunik ve sivri miğfer) giyerdi. Fakat Aurnasirpal rölyeflerinde ikinci adam klasik Asur sivri uçlu miğfer yerine yuvarlak miğfer takardı.⁴⁰¹

³⁹⁵ Dezsö, 2012a: 13

³⁹⁶ Savaşçıların tek başına ata binmesi ve at üzerinde silah kullanması savaş tekniğinde büyük bir devrim sayılmaktadır. Bu askeri devrim, M.Ö. 850-750 yılları arasında gerçekleştirilmişti ve merkezi bozkırlardaydı. Bozkırlarda yaşayan göçebeler, ata binerek ve yön vererek atın gücünden ve hızından yararlanma gibi önemli bir keşifte bulundular. Bu yöntemle atlı göçebeler, savaşlarda tamamen üstünlük sağlayabilecek süvariler durumuna geldiler. Bkz, Mc. Neill W. (1994). *Dünya Tarihi*. Çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 68.

³⁹⁷ Dalley, 1985: 37.

³⁹⁸ Dalley, 1985: 37.

³⁹⁹ Moorey, P. R. S. (1970). "Pictorial Evidence for the History of Horse Riding". *Iraq*, 32, 43; Littauer, M. A. – Crouwel, J. H. (1979). *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*. Leiden – Köln, 134 – 135.

⁴⁰⁰ Reade, 1972: 103.

⁴⁰¹ Dezsö, T. (2006b). "The Reconstruction of the Neo-Assyrian Army as Depicted on the Assyrian Palace Reliefs 745–612 BC.". *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 57, 87; Nadali, D. (2010).

III. Tiglatpileser dönemine ait birkaç rölyefte Asur süvarileri hâlâ çift olarak gösterilmektedir. Her bir sürücü kendi atını kontrol ediyor gözüke de ön plandaki süvarinin eli iki atın arasında gösterilmiştir.⁴⁰² (şekil 5) Muhtemelen iki atın dizginin tutmaktaydı. Bu rölyeflerde süvariler yine aynı elbiseleri giymekte (saçaklı tunik sivri miğfer ve bazen pullu zırh)⁴⁰³ fakat süvarilerin ok ve yay değil mızrak kullandıkları görülmektedir.⁴⁰⁴ Artık III. Tiglatpileser dönemi rölyeflerinde süvariler at üzerinde daha iyi durumda oturmakta ve ayakları serbest gözükmektedir.⁴⁰⁵ (şekil 5).

II. Sargon döneminde de süvariler çift olarak resmedilmesine rağmen yeni dizgin mekanizması süvarilere bireysel savaşma imkânı veriyordu.⁴⁰⁶ Bu durum süvarilere iki avantaj sağlamaktaydı;

- Silah kullanma ihtiyacına göre iki elin bırakılması
- Yeni dizgin sayesinde daha iyi durulması⁴⁰⁷

Bu değişimle birlikte Asur ordusunda süvariler savaş arabalarının önünü geçmeye başlamıştır. Bu durum Asur kralları tarafından el geçirilen ülkelerden Asur ordusuna alınan süvari ve savaş arabalı birlik sayılarıyla da gözlemlenebilir. III. Salmanassar Karkar'dan 1,200 savaş arabası ve 1,200 süvari⁴⁰⁸ alırken, II. Sargon döneminde düşman ülkelerinden alınan oranlar değişmişti. II. Sargon, Hamath'dan 200 savaş arabası ve 600 süvari, 300 savaş arabası ve 600 süvari, Karkamış'tan 50 savaş arabası ve 200 süvari almıştı.⁴⁰⁹

Asur kralları, yabancı halkların askerlik alanındaki üstünlük ve becerilerini ordularına dâhil etmek suretiyle ordularını güçlendirmeye çalışmışlar yenilikleri yakından takip etmişlerdir. II. Sargon döneminde süvari açısından önemli bir güce Sahip olan Asur ordusu, Sekizinci seferinde Urartu sınırında bulunan Uşkaia bölgesinde gördükleri karşısında hayranlığını gizleyemez. II. Sargon, Uşkaia bölge halkının at konusundaki uzmanlığını yazıtlarında büyük bir şaşkınlıkla şöyle dile getirir:

“Assyrian Open Field Battles”. in: Vidal, J. ed., *Studies on War in the Ancient Near East. Collected Essays on Military History*, (Alter Orient und Altes Testament, 372), Münster, 118.

⁴⁰² Barnett - Falkner 1962: pls. XIV, LXVII.

⁴⁰³ Dezsö, 2006b: 115.

⁴⁰⁴ Nadali, 2010: 133.

⁴⁰⁵ Moorey, 1970: 44.

⁴⁰⁶ Littauer - Crouwel 1979, 135; Dalley, 1985: 37; Noble, 1990: 65.

⁴⁰⁷ Dalley 1985: 37.

⁴⁰⁸ ARAB I: 611.

⁴⁰⁹ ARAB II: 55, 183, 8.

“Uaişdiş’den ayrıldım, Urartu’nun hudut başında yer alan büyük kale Uşkaia’ya vardım. Zaranda bölgesine giden geçidi bir kapı gibi kapatan ve habercilerimin içeri girmesine izin vermeyen bu (kale) Subi ülkesinin ovası üzerinde parlaklığa bürünen bir sınır taşı gibi Selvi dağı Mallau’nun üzerinde yükselir. Oradaki insanların ata binme konusundaki bilgileri tüm Urartu (halkından) üstündür. Yıllardan beri geniş ülkelerine özgü (vahşi) atların taylarını yakalamakta ve onları krali ordusu için üretmekteydi. Ancak bu atlar Urartu halkının Mannea olarak adlandırdığı Subi’nin ötesinde yakalanmaktaydı ve çobanları oralarda görünmemekteydi. Onları eyerlemezler, fakat ileri giderken bir tarafa dönerken veya çevresinde dönerken savaşın gerektirdiği taktikleri yaparken (asla) dizginleri kaçırdıkları görülmemiştir...”⁴¹⁰

II. Sargon döneminde süvariler aynı elbiseleri giyiyor, mızrak kullanıyor aynı zamanda ok yay ve sadak taşıyorlardı. Teçhizat çeşitliliği sayesinde savaşın gidişatına veya savaş taktiğine göre saldırı silahlarını seçiyor olmalıydılar.⁴¹¹

Sanherib ve Asurbanipal rölyeflerinde ise süvariler artık çift olarak değil ikisi aynı hizada birbirini takip eder şekilde gösterilmektedir. Süvariler yay mızrak ya da her ikisini taşımaktadır.⁴¹² Okçu, mızrakla savaştığında ayrıca yanında ok dolu sadak ve yay da bulundurabiliyordu.⁴¹³

1.4.7.1. Süvari muhafız birlikleri

1.4.7.1.1 Pēthāl qurubte

Bu birlik yazılı kaynaklarda karşımıza II. Sargon döneminde çıkar ve 1,000 süvariden oluşmaktadır. II. Sargon’un Sekinci seferinde bu birliğin önemi anlaşılmaktadır. İlgili yazıtta şu bilgiler yer alır:

“Beni dost ya da düşman bölgelerinde asla yalnız bırakmayan, daima yanımda olan süvarilerim ve savaş arabam ile Sin-ahi-uşur’un askerleriyle aralarına dehşetli bir mızrak gibi daldım.”⁴¹⁴ Bu süvari birliği II. Sargon’un kardeşi olduğu bilinen Sin-ahi-uşur tarafından yönetilmekteydi. Nimrud At listeleri bu birlik için çok sayıda at toplandığını ve muhtemelen Babil’de tutulduğunu gösterir. Bu listelerden birinde 2,207 at ve 177

⁴¹⁰ ARAB II:158; Çilingiroğlu, 1984: madde 19.

⁴¹¹ Botta, P. E. – Flandin, E. (1849). *Monuments de Ninive*, vols. I-II. Paris, Pls. 65 ve 66; Albenda, 2006: 121.

⁴¹² Nadali, 2010: 133.

⁴¹³ Postgate, 2000: 99.

⁴¹⁴ ARAB II: 154.

katır⁴¹⁵, Borsippa'daki teftişle ilgili bir belgede 3,477 at ve katır⁴¹⁶ bir diğer belgede ise 1,523 at ve katır kayıtlıdır.⁴¹⁷ Bu listeler sadece at sayılarını değil, merkezi ordunun çok sayıda süvari ve savaş arabası memurlarını da listelemektedir. Bir diğer mektupta muhtemelen *pēthal qurubte* memurlarından bahsedilmektedir.⁴¹⁸ Sanherib'in Ninive'deki Güney-Batı sarayında ortaya çıkarılan rölyeflerde üst kısımda kralın savaşa arabası gözükrken alt kısımda süvari birlikleri yer alır.⁴¹⁹ Bunlar da *pēthal qurubte* birliği olabilir. Bu birlik ayrıca Asarhaddon yazıtlarında da görülür.⁴²⁰

1.4.7.1.2. Pēthalli šepe

İlk olarak II. Sargon yıllıklarında karşımıza çıkmaktadır. *Pēthal qurubte*'nin bir alayı olabilir. Sadece piyade askeri değildirler. Nimrud At listeleri süvari olarak görev yaptığını gösterir. Ayrıca idari belgelerden bunların hem süvari⁴²¹ hem de savaş arabasında görevli olduğu anlaşılmaktadır.⁴²²

1.4.7.1.3. Pēthalli ša qurbūte

Bu birliğin süvari mi yoksa savaş arabası birliği için mi adlandırıldığı bilinmiyor. Fakat hem süvari⁴²³ hem de savaş arabasında hizmet etmişlerdir. CTN 3 108 numaralı belgede bu birlik sağ ve sol kanat olarak ayrı kayıtlıdır. Ayrıca *pēthal qurubte*'den ayrı olarak listelenmesi iki birlik arasında bir ayırım olduğunun açık kanıtıdır.

1.4.8. Savaş Arabalı Birlikler

Littauer ve Crouwel, süvarilerin eşli hareket etmesinin savaş arabalarına geçişi sağlayan bir özellik olduğunu, savaşçı ve sürücünün basitçe takıma aktarıldığını belirtmektedir.⁴²⁴ MÖ 12. yüzyıldan itibaren Asur rölyeflerinde görülen savaş arabaları, süvarinin ata binme yeteneklerini geliştirip tek başına hareket edip ok atabilme kabiliyeti

⁴¹⁵ CTN 3 98.

⁴¹⁶ CTN 3 103.

⁴¹⁷ CTN 3 108.

⁴¹⁸ CTN 3 99.

⁴¹⁹ Barnett, R. D. – Bleibtreu, E. - Turner, G. (1998). *Sculptures from the Southwest Palace of Sennacherib at Nineveh*. London, Pls. 82, 83, 84.

⁴²⁰ RINAP 4 no 33: r. iii. 16.

⁴²¹ SAA 11 36. R. I, 5 – 6.

⁴²² Dezsö, 2012b: 29.

⁴²³ SAA 11 36: r. I, 10.

⁴²⁴ Littauer / Crouwel 1979: 134 - 135.

kazanmasına kadar, ani saldırı unsuru olarak kullanılmışlardır. Meydan savaşlarında kullanılabilme imkanı olan savaş arabaları dönem dönem mürettebat sayısı, türü ve şekil özellikleri bakımından değişiklik göstermiştir.⁴²⁵ Savaş arabalı birlikler, II. Asurnasirpal döneminde süvari henüz gelişmediği için ani saldırılar için kullanılırken II. Sargon döneminden itibaren savaş arabalarının kullanımı süvarilerin yerini almasıyla neredeyse son bulmuştur.⁴²⁶ Savaşlarda savaş arabası atlarının ve askerlerinin yaralanması sonucunda, bunların tahliyesi süvarilere göre çok daha zordu. Ayrıca süvari çok daha ucuzdu ve her süvarinin, savaş arabasındakilere göre daha çok silahla donatılması nedeniyle daha verimliydi. Bir diğer önemli etken ise süvarilerin dağlık arazide daha etkili rol savaşılabilmeleri idi.⁴²⁷ Bu gibi avantajlarla süvarinin ön plana çıkmasıyla Sanherib döneminde artık savaş arabası, süvarilerin onun yerini alması nedeniyle tamamen son bulmuştu. Sanherib dönemi rölyefleri incelendiğinde savaş sahnelerini gösteren rölyeflerde artık savaş arabası yer almaz. Fakat savaş arabası ve bu birlikler savaşlardaki önemini kaybetse de savaş arabası güç ve saygınlık simgesi olarak varlığını Asur devletinin yıkılışına kadar sürdürmüştür. Sanherib döneminde kralın savaş arabası, savaştan sonra kralın yanında ya da kral üstündeyken resmedilmiştir.⁴²⁸ Bunun yanında Asurbanipal'ın savaş arabası üzerinde muharebe halinde olduğu birkaç istisna da mevcuttur.⁴²⁹ Süvari birliklerinin önem kazanmasıyla artık savaş arabası sayılarında ciddi düşüş yaşanmıştır. Bu durum kral yazıtlarına, ele geçirilen bölgelerden Asur ordusuna alınan birlik türleriyle ilgili ifadelerden de anlaşılmaktadır. Örneğin II. Sargon, saltanatının 15. yılında Karkamış'tan sadece 50 tane savaş arabası aldığını belirtirken, bu tarihten sonra yıllıklarında bu konuyla ilgili hiçbir ifade yer almaz. Yine II. Sargon saltanatının 12. yılında Marduk-apal-iddina'ya karşı çıktığı seferinde 600 süvari ve 400 piyade alırken hiç savaş arabası ele geçirmemiştir. Asurbanipal dönemindeki istisnalar hariç, savaş arabaları savaşta son kez II. Sargon tarafından kullanılmıştır. Sanherib dönemiyle birlikte artık savaş arabaları Asur ordusunun bir birliği değildi. Gerçi Sanherib'in Merodah-Balaban'ın savaşta arkasında bıraktığı savaş arabalarını ele geçirdiği görülmektedir ama bu durum bu araçların prestij açısından alınmış olabileceğini düşündürmektedir.⁴³⁰ Aynı amaçla Asurbanipal, yazıtlarında savaş arabası

⁴²⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için 3. Bölüm içerisindeki "Savaş Arabaları" başlığına bakınız

⁴²⁶ Noble, 1990: 61.

⁴²⁷ Noble, 1990: 66 – 67.

⁴²⁸ Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pls. 48, 60, 91, 132, 149, 156, 485.

⁴²⁹ Bakınız Til-Tuba savaşı rölyefleri; Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pls. 288 – 299.

⁴³⁰ Sanherib'in rölyeflerinde boş savaş arabaları görülür, bunların yanlarında veya arkasında herhangi bir savaş aleti yoktur. Sadece sürücü ile birlikte kaydedilmişlerdir. Bu nedenle bunların kült amaçlı olduğu düşünülür. Bkz, Barnett-Bleibtreu-Turner, 1998: Pls. 44, 45 (34b), 129.

kullanmayı öğrendiğini belirtir.⁴³¹ Savaş arabaları av amaçlı olarak daha geniş boyutlarda yapılmaktaydı. Kalkancı, av esnasında kralı vahşi hayvanların saldırılarından koruyordu.

1.4.9. Okçu

Mızraklıların önemine rağmen Asur piyadesinin esas gücünü okçuların oluşturduğundan şüphe yoktur. Çeşitli ok tipleri ile donatılmış okçular meydan savaşı ve şehirlere karşı açılan savaşlarda önemli rol oynuyordu.⁴³²

Asurlular her iki eliyle ok kullanmakta olan okçuları kalkan taşıyıcılarla korumaktaydılar. II. Asurnasirpal ve özellikle III. Salmanassar'ın ordusu içerisindeki okçular hareket kabiliyetlerini engellemesine rağmen, uzun, ağır zincir zırh giyiyorlar ve bellerinde kılıç taşıyorlardı. (şekil 39). Ayrıca okçulara, şehre saldırmak ve okçuları korumak için bir kalkan taşıyıcı eşlik ediyordu. Bunlar küçük yuvarlak kalkanlar idi. Bu sebeple kalkan taşıyıcılar ağır zırhlıydılar.⁴³³ Bu uygulama çok uygun bir çözüm değildi. Çünkü bu tür korumanın maliyeti ve fazladan bir adamın yardımı külfetliydi. Böylece III. Tiglatpileser zamanında Asur ordusu, kuşatmalar için, okçuyu ve kalkancıyı birlikte koruyabilecek, kalkan taşıyıcısı tarafından taşınan, uzun ve ağır, kuşatmalar için büyük bir kalkan taşıttırmak gibi radikal bir değişimle tanıştı. Bu durum tuniklerinin kısaltmalarını sağladı. Kalkan, bir adamın boyundan uzundu ve kalkanın üst kısmına, duvarı savunan düşman askerlerinin oklarından Asur okçusunun korunması için, içe doğru kıvrık bir örtü gibi aç verilmiştir.⁴³⁴ Sekizinci yüzyılın ortasından sonra kuşatmalarda okçuların arkasında sapancılar da yer almaya başlamıştır. Bunlar esirler ya da yardımcı birliklerden oluşmaktaydı.⁴³⁵

Asur yardımcı okçu birlikleri yabancılardan oluşmaktaydı ve ilk kez III. Tiglatpileser zamanında görülmektedir.⁴³⁶ En karakteristik görünümlerinden biri kafabandıyla bağlanan uzun saçlarıdır. Genellikle yarı çıplak ve alt kısımlarında sadece şort yer alır ve çıplak ayaklıdırlar. Ayrıca herhangi bir zırhla korunmamaktadırlar. Elllerinde yay, sırtlarında sadak

⁴³¹ ARAB II: 767.

⁴³² Yadin, 1963: 295.

⁴³³ Yadin, 1963: 295.

⁴³⁴ Yadin, 1963: 295 – 296.

⁴³⁵ Archer, C. I – Ferris, J. R. D. (2006). *Dünya Savaş Tarihi*. Çev. Cem Demirkan, Tümm zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 26.

⁴³⁶ Dezsö, 2012a: 25 - 32. Asur rölyeflerinde toplam 545 yardımcı okçu kaydedilmiştir. Bu dağılım III. Tiglatpileser rölyeflerinde 10, II. II. Sargon rölyeflerinde 32, Sanherib rölyeflerinde 350 ve Asurbanipal rölyeflerinde 153 şeklindedir.

ve bellerinde kılıçları mevcuttur. Asurlu okçular göz önüne alındığında aradaki fark ortaya çıkmaktadır. Asurlu okçular kendine özgü uzun tunik ve sivri uçlu miğfer giymektedir. Ayrıca pullu zırh ve çizme giymekte ve üstü kıvrık uzun kalkanlar ile korunmaktadırlar.⁴³⁷

Okçuları korumak için, II. Sargon döneminde de üstü kıvrık, bir örtü gibi aç verilen ve sazdan yapılan uzun kalkanlar çok fazla kullanıldı. Bir rölyefte önde yardımcı okçular üst kısımları çıplak ve herhangi bir koruma ve kalkan olmaksızın şehre saldırırken hemen arkalarında bir kalkancının eşlik ettiği zırhlı okçu bulunur.⁴³⁸ Bazen de okçular, saldıran grubun arasından ya da düşmandan uzaklara giderken kalkan taşıyıcılar tarafından küçük bir kalkan ile korunurlardı.⁴³⁹

Sanherib, II. Sargon tarafından geliştirilen örtü gibi kıvrımlı büyük kalkan tipini kullanmaya devam etmiştir. Fakat bu kalkan çok daha uzundur. Ayrıca Asurbanipal döneminde de kullanılmaya devam edilmiştir. Yardımcı okçu birlikleri olarak adlandırılan bu askerler, mağlup edilen ordulardan Asur ordusuna dâhil edilmiştir. II. Sargon esir ettiği Sutulu okçuları ordusuna dâhil etmiştir.⁴⁴⁰ III. Tiglatpileser dönemine ait bir mektupta da Hamat'a giderken yakalanan okçular saraya gönderilmekte ve onların iyi okçular olduğu notu düşülmektedir. İlgili mektup şöyledir:

*“Şimdi [...] as[kerler] Damascus ile anlaşmalarını boz[du] ve Hamath'a gidiyordular; onların arasında ... Kadeş'in üzerinde yakalandı ve şimdi onları Saraya gönderiyorum. Onlar iyi okçular.”*⁴⁴¹

Yardımcı okçu birlikleri, III. Tiglatpileser ve sonraki dönemde de çok hafif şekilde silahlandırılmıştır. Bu durum Asurluların onları korumak için herhangi bir önem göstermediğinin kanıtıdır. Çünkü onlar savaşlarda bile kalkan ve zırh olmadan tasvir edilmişlerdir. Oysa Asurlu okçular geniş kalkan ile teçhizatlandırılmışlardır.⁴⁴²

⁴³⁷ Nadali, D. (2005a). “The Representation of Foreign Soldiers and their Employment in the Assyrian Army”. *Ethnicity in Ancient Mesopotamia, papres Read at the 48th Decontre Assyriologique Internaionale*, Leiden (1-4 July 2002), Ed. W.H. Van Soldtin cooperation with R. Kalvelagen and D. Katz, Leiden, 223.

⁴³⁸ Bkz; Botta-Flandin, 1849: Pls. 99, 145, Albenda, 1986: Pls. 102, 136.

⁴³⁹ Yadin, 1963: 296.

⁴⁴⁰ ARAB II: 60.

⁴⁴¹ SAA 19 44: r. 2 - 10; CTN 5: 177 - 178 (ND 2668).

⁴⁴² Yadin, Y. (1963). *The Art of Warfare in Biblical Times*. New York: McGraw-Hill Book Co., Inc. 296.

II. Asurnasirpal dönemi Asurlu okçuların miğferleri sivri uçlu ve konik bir biçimdeydi.⁴⁴³ III. Tiglatpileser zamanındaki okçuların miğferleri yuvarlak⁴⁴⁴ ya da ters çevrilmiş huni biçimindeydi.⁴⁴⁵ II. Sargon dönemi miğferleri Tiglatpileser dönemindeki yuvarlak miğferlere benzemekle birlikte çok az farklılık göstermektedir.⁴⁴⁶ Sanherib'in ordusunda Asurlu okçuların miğferleri sivri uçlu idi.⁴⁴⁷

Sefer için, içtima noktasına gelmeyenlerin kaydedildiği bir idari belgede, “350 *kalkan (taşıyıcı) (GIŠ.a-rit)*, 240 yay (*okçu*) (*GIŠ.BAN*), toplam gelmeyen 590 (*kişi*)”⁴⁴⁸ ifadeleri kayıtlıdır. Bu iki grubun birlikte kaydedilmesi bunların savaşlarda da ortak hareket ettiklerinin bir göstergesi olabilir.

1.4.10. Kalkancı

Kalkancılar için kullanılan kelime *šāb arīti* idi. Asur yazılı kaynakları bu askerlerin işlevi hakkında detay sunmamaktadır. Bu nedenle rölyefler kalkancıların savaşlardaki işlevi, onların rolü hakkında bilgi edinilebilen en önemli kaynaklardır. Kalkancılar, Asur savaş sahnelerinde, savaş arabaları, süvariler ve yaya askerlerler birlikte kaydedilmiştir. Bunların savaşlardaki rolü eşlik ettikleri askerlere koruma sağlamaktı. Bu nedenle savaşın aşamalarına göre pozisyon almışlardır fakat kalkancıları büyük çoğunlukla kuşatma sahnelerinde, bir elinde kalkanları, diğer elinde çoğunlukla hançer ya da mızrak ile birlikte, Asurlu okçulara koruma sağlarken kaydedilmişlerdir. Burada kalkancıların sadece Asurlu okçulara koruma sağladıklarını vurgulamaktaki amaç, yabancı birliklerden oluşan yardımcı okçuların hiçbir koruma olmaksızın düşman şehirlerine saldırmalarıdır.

Asurluların zaman içerisinde gelişen kuşatma taktiklerine bağlı olarak kullandıkları kalkanlar da zaman içerisinde değişiklik göstermektedir. Bu değişiklik, kalkanların boyutlarının büyümesi ve daha fazla koruma sağlaması yönünde olmuştur. Sırasıyla Asurlu kalkancıların ve kalkan tipleri rölyeflerde şu şekilde yer almaktadır: II. Asurnasirpal rölyeflerinde şehre saldırırken kalkancı sol elinde yuvarlak kalkan, sağ elinde hançer

⁴⁴³ Bkz; Barnett - Falkner, 1962: Pl. CXIX.

⁴⁴⁴ Bkz; Barnett - Falkner, 1962: Pl. XI.

⁴⁴⁵ Bkz; Barnett - Falkner, 1962: Pl. X.

⁴⁴⁶ Bkz; Botta - Flandin, 1849: Pl. 145; Albenda, 1986: Pl. 136.

⁴⁴⁷ Yadin, 1963. 296.

⁴⁴⁸ SAA 11 127.

tutmaktadır. Dizlerine kadar uzanan pullu zırh giymektedir.⁴⁴⁹ Salmanassar dönemine ait Balawat kapısı rölyeflerinde, kalkancılar şehir kuşatmalarında görülür. Bu kuşatmalardaki kalkanlar dikdörtgen ve sonraki dönemlere göre küçüktür. Kalkancı, kalkanı sol eliyle kafa izasında havada tutmakta, sol elinde ise hançer bulunmaktadır. Konik helmet ve ayakbileklerine kadar uzanan zırh giymektedirler. Herbir kalkancının yanında bir ya da iki okçu mevcuttur.⁴⁵⁰ Bir sahnede yere koyulmuş, uzun bir kalkan gözüktür ve kalkancı tarafından iki elle kontrol edilmektedir.⁴⁵¹

III. Tiglatpileser rölyeflerinde kalkancılar sol eliyle, üst kısmı kavisli ya da örtülü kalkanını tutarken sağ elinde hançerleri bulunmaktadır. Sivri uçlu ya da yuvarlak miğfer ve dizlerine kadar uzanan tunik giymektedirler.⁴⁵² II. Sargon döneminde düz uzun ve aynı kalkanın üst kısmı içeri kıvrık kalkan ve yuvarlak kalkan taşıyanların Asurlu okçuların yanında onlara koruma hizmeti verdiği görülür. Yuvarlak miğfer takmakta, dizlerine kadar uzanan ve kollarını dirseğe kadar örten zırh giymektedirler. Sol ellerinde bazen de ok tutmaktadırlar.⁴⁵³ Sanherib dönemi rölyefleri II. Sargon dönemiyle büyük benzerlik gösterir. Kalkancılar bu dönemde farklı olarak sivri uçlu miğfer ve tunik giymekte ve bazen sol ellerinde hançer yerinde mızrak tutmaktadırlar. Fakat kimi zaman tam tersi şekilde kalkanı sol elle, mızrağı da sol elle tuttukları kayıtlıdır.⁴⁵⁴

Asarhaddon dönemine ait bir rölyefte zırh giyinmiş kalkancı, sağ elinde yuvarlak kalkan, sol elinde hançer bulunmaktadır.⁴⁵⁵ Asurbanipal dönemi rölyeflerinde kalkancılar genellikle, II. Sargon ve Sanherib döneminde görülen uzun üst kısmı içe kıvrık kalkan taşımaktadırlar. Sol elinde kalkan, sağ elinde ise hançer veya mızrak tutmaktadır. Sivri miğfer takmakta ve tunik giymektedirler.⁴⁵⁶ Bazen de Yardımcı mızraklıların taşıdığı Asurbanipal döneminin karakteristiği olan kalkan taşımaktadırlar.⁴⁵⁷

⁴⁴⁹ Bkz; Barnett - Falkner, 1962: CXXII.

⁴⁵⁰ Bkz; King, L. W. (1915). *Bronze Reliefs from the Gates of Shalmaneser, King of Assyria B.C. 860-825*. London, Pls. III, VIII, IX, XI, XII, XVI, XL, LIII, LXIII, LXX, LXXI.

⁴⁵¹ Bkz; King, 1915: Pl. LXXIII.

⁴⁵² Bkz; Barnett - Falkner, 1962: Pls. X, XI, XII, XXXI, XXXII, XXXIX, XL, LII, LIV, LV, LXXII, LXXIII, LXXVI.

⁴⁵³ Bkz; Botta - Flandin, 1849: Pls. 60, 62, 77, 86, 90, 91, 95, 99; Albenda, 1986: Pls. 118, 119, 124, 94, 96, 100, 102.

⁴⁵⁴ Bkz; Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pls. 42, 54(48a), 55, 68, 152, 153, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 183(256), 199, 203(282c), 206, 207(282b), 269, 457, 471, 502, 511.

⁴⁵⁵ Bkz; Barnett-Falkner, 1962: CXIX.

⁴⁵⁶ Bkz; Barnett, R. D. (1976). *Sculptures from the North Palace of Ashurbanipal at Nineveh (668- 627 B.C.)*. London, Pls. XVI, XXI(Room F, slab 15), XXXVI(Room M slab 17), LXXI(m).

1.4.11. Mızrakçı

Okçu ve kalkan taşıyıcılara kıyasla, mızraklı askerler göğüs göğse mücadelede görevli taarruz birlikleridir. Bu askerler genellikle meydan savaşlarında düşmanla savaşırken ve kuşatmalarda şehir surlarına saldırırken kaydedilmişlerdir.⁴⁵⁸ III. Salmanassar'ın Balawat kapısı rölyeflerinde mızrakçılar Urartu'ya karşı dağlık arazide mücadele halinde gösterilir. Bu süreçte sol elinde yuvarlak küçük kalkan ve sağ elinde mızrak taşımakta, taraklı miğfer ve tunik giymektedirler.⁴⁵⁹

III. Tiglatpileser dönemi rölyeflerinde Asurlu mızrakçılar, 1,5 ile 2 metre arasında değişen uzunlukta mızrak, yuvarlak kalkan ve belinde hançer taşımaktadır. Sivri başlı miğfer ve tunik giymektedirler. Mızrakçı, kuşatmalarda okçu ve kalkancıyla birlikte kuşatılan kente doğru birlikte ilerler ve duvara ulaştığında merdivenden tırmanarak surlardaki düşmana ulaşmaya çalışırdı.⁴⁶⁰ Yardımcı mızraklılar olarak bilinen Gurrulu askerler ise karakteristik özelliği olan taraklı miğfer giymekteydiler. Giydikleri zırhın ortasında, göğüs kısmında çapraz şekilde birleştirilen bir kayış yer almaktadır.⁴⁶¹ (şekil 18) Bir görüntüde mızrakçı iki kalkanla kendisi ve arkadaşını korurken, diğer asker iki eliyle mızrağı kullanarak şehir surunda gedik açmaya çalışmaktadır.⁴⁶²

II. Sargon döneminde mızraklı askerler yardımcı birliklerden oluştuğu görülmektedir. Bu askerler, III. Salmanassar ve Sanherib dönemiyle benzer, yuvarlak kalkan kullanmakta, kulak kapakçıklı miğfer ve göğüs kısmında çapraz şekilde birleştirilen kayışın yer aldığı tunik giymekte ve bellerinde kılıç bulunmaktadır.⁴⁶³

Sanherib dönemi rölyeflerinde Asurlu ve yardımcı mızraklı askerler genellikle beraber kaydedilmiştir. Asurlu askerler kulak kapakçıklı sivri başlıklı miğfer ve pullu zırh

⁴⁵⁷ Bkz; Barnett, 1976: Pl. LXVIII (slab E).

⁴⁵⁸ Yadin, 1963: 295.

⁴⁵⁹ Bkz; King, 1915: Pls. XXXVII, XXXVIII, XLI, XLII, LIX.

⁴⁶⁰ Bkz; Barnett –Falkner, 1962: Pls. IX, XXXVII, XXXVIII, XL+ LVIII; Dubovsky, P. (2005). “Neo-Assyrian warfare: logistics and weaponry during the campaigns of Tiglath-pileser III”. in: Novotna, M., et al., eds., *Arms and Armour through the Ages (From the Bronze Age to the Late Antiquity)*, *Proceeding of the International Symposium, Modra-Harmonia, 19th-22nd November 2005*, ANODOS 4-5 (2004—2005), 62.

⁴⁶¹ Bkz; Barnett –Falkner, 1962: Pls. XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XL, XLI, XLII, L, LI, LXI, LXII.

⁴⁶² Bkz; Barnett – Falkner, 1962: Pls. LXXXVIII, XC, XCI.

⁴⁶³ Botta – Flandin, 1849: Pls. 67, 68, 70, 89, 90, 91, 93, 96, 98, 145, 147.

giymektedir. Asurlu mızraklıların kalkanları yuvarlak ve içe doğru derinlik verilmiştir. Böylece vucutlarını daha iyi korurken sırtta taşımak için daha uygundur.⁴⁶⁴

Yardımcı birlikler ise kulak kapakçıklı taraklı miğfer ve tunik giymekte, yuvarlak kalkan taşımaktadırlar. Ormanlık alanda ve şehir surlarına saldırırken gösterilmişlerdir.⁴⁶⁵ Esirlere ve hayvanlarına eşlik ederken⁴⁶⁶ Öldürdükleri düşmanların kafalarını kaydettirirken⁴⁶⁷ ve Sanherib'in saray inşaatında İtu'alı okçularla beraber, çalışan esirleri gözetlerken kaydedilmişlerdir.⁴⁶⁸

Asurbanipal, döneminde iki farklı mızraklı asker türü görülür. Bunlardan ilki, II. Sargon ve Sanherib dönemlerindeki yardımcı mızraklı askerlerle aynı olmakla birlikte sadece kullandıkları kalkan bakımından farklılık gösterir. Kalkanların bazıları yuvarlak olsa da Asurbanipal döneminin karakteristiği olan, içe doğru derinlik verilmiş ve üst kısmı üçgen şeklinde kalkanlar rölyeflerde bolca yer alır. Bu rölyeflerde atlara ve esirlere eşlik ederken ve merdivenler aracılığıyla şehir surlarına tırmanırken gösterilmektedir.⁴⁶⁹ Bunun yanında Arap çadırlarına baskın yaparken gösterilmektedir.⁴⁷⁰

Diğer mızraklı birlikler ise Sanherib dönemindeki kalkanlarla aynı kalkanı kullanmakta fakat miğfer yerine kafa bandı⁴⁷¹ veya sivri uçlu miğfer⁴⁷² takmaktadır. Bunlar meydan savaşlarında, süvarilerden sağ kurtulan düşmanları öldürürken kaydedilmiştir genellikle.

Asur ordusu, mızraklı birliklerin kullanacağı kalkan tipleriyle alakalı kesin bir karar vermediği anlaşılır. Birçok kral döneminde kalkan tipleriyle ilgili farklı çözümler ve

⁴⁶⁴ Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pls. 32, 48, 56, 60, 83, 128(193), 131, 132, 141(206a), 142, 145, 146, 148, 159, 160, 161, 162, 178, 179, 180, 184, 189(271a), 194, 198, 210, 211(244), 248, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 256(348a), 257(348c), 258(348b), 262, 263, 276, 278, 279, 281, 354, 356, 357(445a), 358, 363, 364(452), 365(455), 390, 391, 408, 409, 426, 429, 464, 466, 485.

⁴⁶⁵ Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pl. 32, 36, 54(49a), 55, 64, 65, 66, 67, 76, 81, 82, 84, 85, 128(193), 131, 132, 136(196a), 137, 152, 153, 162, 163, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173(244b), 182, 206, 207(282b), 256(348a), 257(348c), 258(348b), 271(365b), 272, 273, 274, 327-334, 335(431b), 359(446a), 362, 365(454), 367(462), 381, 382, 393(592a, 593a, 594a), 397, 407, 454, 456(626a), 481, 482(662c), 483, 502.

⁴⁶⁶ Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pl. 70, 71, 130(193a), 151, 152, 154, 155, 210, 211, 244, 248, 249, 250, 282(371a), 283, 336(432a), 337, 340, 397.

⁴⁶⁷ Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pl. 83, 131, 174, 175(244b), 176(244c), 177, 252, 253, 254, 255, 275, 464, 466.

⁴⁶⁸ Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pl. 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118(156c, 157c), 119, 120.

⁴⁶⁹ Barnett, 1976: Pls. VI, XVII, XVIII, XXIV, XXI(slab 15), XXV(slab 5-7), XXXVI (slab 17).

⁴⁷⁰ Barnett, 1976: Pl. XXXIII.

⁴⁷¹ Barnett, 1976: Pls. VI, XXXV, LX, LXVI(slab A, LXVII (slabs A, B).

⁴⁷² Barnett, 1976: Pls. XXV(slab 5) XXXII (slabs 3-7).

değişiklikler yapıldığı rölyeflere yansımaktadır. II. Asurnasirpal dönemi kalkanları dikdörtgen ve orta boydur III. Salmanassar döneminde kalkanlar küçük ve yuvarlak Benzer şekilde küçük yuvarlak kalkanlar II. Sargon, III. Tiglatpileser ve Sanherib dönemi mızraklı birliklerinde de yer alır. Bu kalkanlar hasır, çerçöp ya da sepetçi söğüdünden imal ediliyor ya da bunların hafif olmasını sağlamak amacıyla deriyle kaplanıyordu. Asurbanipal in ordusu içerisinde, ilaveten yuvarlak kalkanlar, mızraklıların vücudunu hemen hemen tamamen koruyan sirk çadırı gibi olan geniş bir kıvrıma sahip olanları tedarik ederlerdi. Onlar en çok hasırdan yapılmış ya da deri ile kaplanmış olan kalkanları tercih ederlerdi.⁴⁷³

Asur ordusundaki yabancı yardımcı mızraklılar taraklı miğferleri nedeniyle kolayca ayırt edilebilmektedir. Ayrıca tunik ve çizme giymektedir. Giydikleri zırhın ortasında, göğüs kısmında çapraz şekilde birleştirilen bir kayış yer almaktadır.⁴⁷⁴ (Şekil 21, 23, 54). Bunlar, mızrak, bellerinde kılıç, yuvarlak ya da kule kalkanlar kullanmaktaydılar. Asurlu mızraklılar ise sivri başlı miğfer tunik ve pullu zırh giymektedir.⁴⁷⁵ Savaş alanlarında Asurlu ve yabancı yardımcı birliklerin aynı tür kalkan taşıdıkları görülmektedir. Taşıdıkları kalkan tipi aynı olsa da yapıldıkları malzeme farklıdır. Asurlu mızraklı birlikler metalden yapılmış ve merkezi güçlendirilmiş kalkan taşıırken, yardımcı mızraklı birliklerin hasır ya da deriden yapılmış kalkan kullanmaktaydılar.⁴⁷⁶

1.4.12. Sapancı

Sapancıların III. Tiglatpileser zamanında kullanıldığını rölyeflerden anlamaktayız.⁴⁷⁷ *nāš kabābi* olarak adlandırılan bu askerleri kralın koruma birliği içerisinde tanımlayamayız.⁴⁷⁸ Sanherib'in saray rölyeflerinde 70'ten fazla tane zırhlı sapancı yer almaktadır.⁴⁷⁹ Bunların 20'den fazlası tanesi Lakiş kuşatmasında tasvir edilmiştir. Bütün

⁴⁷³ Yadin, 1963: 294 – 295.

⁴⁷⁴ Postgate, J. N. (2001). "Assyrian Uniforms". in: van Soldt, W.H., Ed., *Veenhof Anniversary Volume. Studies Presented to Klaas R. Veenhof on the Occasion of His Sixty-Fifth Birthday*, (Uitgaven van het Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 89), Istanbul, 382; Dezsö, 202a: 38 – 51.

⁴⁷⁵ Nadali, 2005a: 223.

⁴⁷⁶ Hrouda, B. (1965). *Die Kulturgeschichte des Assyrischen Flachbildes*. (Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, 2), Bonn, taf. 24,7; Nadali, 2005a: 223.

⁴⁷⁷ Barnett – Falkner 1962: pls. LXXXIX, XCIV.

⁴⁷⁸ Reade, 1972: 104.

⁴⁷⁹ Barnett– Bleibtreu – Turner, 1998: Pls. 42 (2); 43 (2); 47-48 (7+); 72 (12); 153 (3); 162 (8³); 325(428c) (12); 327 - 330 (8); 374 (6); 375 (6); 403 (6); 457 (2) 458(2).

sapancılar kuşatma içerikli rölyeplerde tasvir edilmiştir.⁴⁸⁰ Atıcılar rölyeplerde iki şekilde tasvir edilmiştir. İlki, sivri miğfer, tunik ve çıplak ayakla, Asurbanipal döneminde ise miğfer yerine kafa bandı, yelek, kısa etek ve çizmeli olarak⁴⁸¹

Sapancıların ele geçirilen ordular ve ücretli askerler yoluyla temin edildiği düşünülmektedir. 9 ve 10. yüzyıla ait Tell Halaf rölyefinde Asurlu olmayan bir sapancının hali, başlığı, silahı ile saldırı halinde iyi bir şekilde tasviri görülmektedir. Asur sapancılarının en iyi tasvir edildiği rölyepler Sanherib ve Asurbanipal dönemine aittir. Bu rölyeplerde sapancılar okçularla birlikte saldırı halinde ve mühimmat çuvallarının yanında gösterilmiştir. Sapancılar bir şehre yapılan saldırılar içerisinde etkilidirler.⁴⁸²

Yardımcı sapancılara ilişkin görseller Asurbanipal'ın Ninive'deki Kuzey Sarayı rölyeplerinde yer almaktadır.⁴⁸³ Bunların ayrı bir birlik mi yoksa okları yerine sapan kullanan okçular mı oldukları net değildir.⁴⁸⁴

1.4.13. Lağımıcı

Kuşatma savaşları için oldukça etkili olan bu birlik, düşman şehir surlarının çökertilmesinde oldukça etkili rol oynamışlardır. Lağımıcılar tünel kazmak suretiyle surların altından şehre doğru ilerlemekteydi ve sonunda surların yıkılmasını sağlamaktaydı. Bu taktik şehrin savunma sistemiyle alakalı bir uygulamaydı. Eğer şehir surları, su dolu bir kanalla çevriliyse bu taktiği uygulamak mümkün değildi. Kalhu'daki Kuzey Sarayında yer alan rölyefin ortasında iki Asur askeri, şehir surunun altındaki tünelde gösterilmektedir. Rölyefin solunda da diğer iki asker kazma ve mızrak taşıırken ve sur duvarından tuğlaları sökerken betimlenmiştir (şekil 17). Bir başka rölyefte bir asker tünelin içinde uzanır şekilde sağ elinde hançerle tüneli kazıyor şekilde resmedilmiştir. Rölyefteki asker kısa tunik giymiş ve sivri uçlu miğfer takmaktadır.⁴⁸⁵ (şekil 16)

⁴⁸⁰ Dezsö, 202a:112.

⁴⁸¹ Barnett, 1976: XXXVI.

⁴⁸² Yadin, 1963:296 - 297.

⁴⁸³ Barnett, 1976: pls. XVI, XXI, XXXVI, LXVII.

⁴⁸⁴ Dezsö, 2012a: 51.

⁴⁸⁵ Eph'al, I. (2009). *The City Besieged: Siege and its Manifestations in the Ancient Near East*. (Culture and History of the Ancient Near East, 36, Leiden, 77.

Humanu⁴⁸⁶ ve Teb⁴⁸⁷ savaşları rölyeflerinde kılıç ya da hançerle duvarların altından kazma işlemini gerçekleştiğı yer alır.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Yadin, 1963: 448.

⁴⁸⁷ Yadin, 1963: 462 – 463.

⁴⁸⁸ Eph'al, 2009: 77.

2. BÖLÜM

SAVAŞ HAZIRLIK, TAKTİK VE STRATEJİLERİ

2.1. İstihbarat Çalışmaları

Yeni Asur istihbarat sistemi ve işleyişi hakkındaki en detaylı bilgiler II. Sargon döneminden gelmektedir. Bu döneme ait onlarca istihbarat raporu, Asur devletinin istihbarat örgütlenişini ve çalışma disiplini hakkında oldukça fazla detay sunar. Bu nedenle Yeni Asur dönemi istihbarat ve casuslukla ilgili çalışmamız II. Sargon dönemi üzerinden olacaktır. Başka bir Asur kralı dönemine ait bu kadar yoğun istihbarat raporları mevcut değildir. Belki bu durum istihbarat sisteminin II. Sargon döneminde çok iyi örgütlenmiş olması ve Kimmer, Med ve özellikle Urartu gibi düşmanların her yönden Asur için büyük risk oluşturmasıyla açıklanabilir. Asur istihbarat sistemi kralın yönetimi altında, veliaht ve erkânın dahil olduğu, en alt seviyesinde ise birçok istihbarat elamanının yer aldığı örgütlenişini temsil etmekteydi.

Bu dönemde istihbarat sisteminin başında kral II. Sargon bulunmaktaydı. II. Sargon; veliaht, *rab šāqê*, *sukkallu* (vezir), *sartennu* (hâkim başı), *masennu* (hazineci), *nāgir ekalli* (saray habercisi) ve *šanu ša nāgir ekalli* (saray habercisinin vekili) den rapor alırdı. Ayrıca kral, Kumme’de ikamet eden Aşşur-reşūwa’dan, Allabria kralı Bêl-iddina ve Şubria kralı Hu-Teşub gibi vassal krallardan bilgi almaktaydı. Bu yapının en önemli kısmını sınır eyaletlerinin valilerinden gelen raporlar oluşturmaktaydı.⁴⁸⁹ Asur’un en büyük uğraşı Urartu devleti olduğu için buradaki valilerden gelen raporlar daha büyük öneme sahipti.

İstihbarat teşkilatında valiler doğrudan krala rapor yazabilirken erkân yazamıyordu. Doğrudan validen rapor alan *nāgir ekalli* de böyle bir istisnaya sahipti. Kral ile istihbarat sisteminin diğer seviyelerdeki üyelerinin doğrudan bağlantısı bilgi akışının daha hızlı gerçekleşmesini sağlıyordu. Bu diğer seviyelerde oluşabilecek gecikmelerin önüne geçiyordu. Kralla doğrudan istihbarat paylaşımı bu sistemi daha etkili kılıyordu. Bu sayede kral, istihbarat sisteminin ve raporlarının güvenilirliğini kontrol edebiliyordu. Aynı olayla ilgili sunulan paralel raporlar birçok kaynak ve kanaldan olayın resminin daha iyi

⁴⁸⁹ Dezsö, T. (2014). “Neo-Assyrian Military Intelligence”. in: Neumann, H., et al., eds., *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien*, 52e *Rencontre Assyriologique Internationale*, Münster, 17.-21. Juli 2006, (*Alter Orient und Altes Testament*, 401), Münster, 222; Bkz; SAA 5 21 – 26.

anlaşılması ve bilinmesini sağlıyordu.⁴⁹⁰ Ayrıca farklı açılardan görülen ve değerlendirilen olay Asur merkezinin daha iyi hazırlık yapmasını ve önlem almasını sağlıyordu. Bu sayede kral farklı istihbarat kaynaklarının güvenilirliğini ve farklı seviyedeki görevlilerin liyakat ve sadakatini ölçebiliyordu. Bu aşamada, kimin önemli bilgi akışını geciktirdiği ya da hangi görevlinin bilgi akışını engellediği önemliydi.⁴⁹¹ Öyle ki, mektuplardan görevlilerin bu konuyla ilgili endişeler taşıdıkları anlaşılmaktadır. Örneğin, Urartu kralı ve ordusuyla ilgili bilgi veren Gabbu-ana-Aššur mektubunun sonunda şöyle diyor:

*“...efendim kralım şunu bilmeli; efendim kralım diyemez ki; niçin duyduğun halde bana yazmadın?”*⁴⁹²

Adda-hati’de mektubunda sorumluluğunu yerine getirdiğini belirtmektedir:

*“Benim korumam çok iyi durumda, Hamath’ın bu bölgesi çok iyi. Efendim kral memnun olabilir. [Arablarla ilgili hiç özel bir şey] duymadık, [bu]yüzden [efendim] kral Asur’[a gitti]; her şey iyi.”*⁴⁹³

II. Sargon döneminde veliaht Sanherib istihbarat teşkilatında önemli bir rol oynamaktaydı. Kendisine Tab-šar-Aššur (*masennu*), Šulmu-bēli, (*šanū ša nāgir ekalli*) Arzabia kralı, Aššur-rešūwa’dan ve Bīrāte valisi Nabû-lē’i’den raporlar gelmekteydi ve bunları babasına iletiyordu. Sanherib’in bu konumu geleceği için büyük bir katkı sağlamış olmalıydı.⁴⁹⁴

Sanherib kendisine gelen raporları yeniden düzenleyerek II. Sargon’a iletmekteydi. Bu raporlar bazen tek bir tablette toplanıp kim tarafından yazıldığı hem başında hem de sonunda vurgulanıyordu. Aşağıdaki mektupta Arije’nin raporundan sonra Aššur-rešūwa’nın ve Arzabia kralının raporu da aynı tablete yazılıp II. Sargon’a gönderilmişti.⁴⁹⁵

*“Efendim kral[a]: [kölen] Sanherib...
[Arije’nin] elçi[si huzuru]m[a] geldi:*

⁴⁹⁰ Dezsö, 2014: 222.

⁴⁹¹ Dezsö, 2014: 222.

⁴⁹² SAA 5 114.

⁴⁹³ SAA 1 174.

⁴⁹⁴ Dezsö, 2014: 223.

⁴⁹⁵ Bkz; SAA 1 29: 23 – r. 26.

“[Ukku’nun] (kralı) Urartu kralı[na yazdı] Asur kralının [valile]ri [Kumme’de bir kale] inşa ediyorlar ve Urartu kralı valilerine (şu) emirleri [verd]i: “Birliklerinizi toparlayıp yola çıkın Kumme’deki insanların içinden Asur kralının valilerini canlı olarak yakalayın vr bana getirin.” Ben henüz tüm bilgile sahip değilim ancak daha fazla bilgi edinir edinmez mümkün olduğunca hızlı bir şekilde veliaht prense bilgi vereceğim ki bana acele birlikler göndersin. Bu Arije’nin raporuydu.”⁴⁹⁶

Aşağıdaki iki istihbarat raporu da aynı tablette yer almaktadır. Sanherib kendisine ulaşan raporları değerlendirip tek bir rapor halinde II. Sargon’a göndermekteydi.

“Aşşur-reşuwa’dan bir mektup aldım: “Urartu ile ilgili önceden de göndermiş olduğum onların ağır bir yenilgiye uğradıkları haberi doğrudur. Şimdi onun ülkesi sakindir ve onun erkânının her biri kendi eyaletine gitti. Onun başkumandanı Kaqqadanu esir edildi; Urartu kralı Wazaun eyaletinde.”⁴⁹⁷

Birate valisi Nabû-le’i bana yazdı: “Urartu kralının haberlerini sınır bölgelerindeki şehir kalelerinin muhafızlarına yazdım. Onlar (bana bunu söyledi): Onun askerleri Kimmerlere karşı seferinde tamamıyla mağlup edildi. Onun erkânının üçü askerleriyle birlikte öldürüldü. Kendisi kaçtı ve ülkesine girdi ama ordusu henüz (geri) dönmedi.”⁴⁹⁸

Asarhaddon döneminde de veliaht prens Asur istihbaratında önemli bir görev üstlenmişti. Bu görev doğrudan Asarhaddon tarafına ona verilmiş olmalıydı. Asurbanipal’dan babası Asarhaddon’a yazılmış mektuplar bulunmaktadır.⁴⁹⁹ Bu mektupların birinde Asarhaddon, oğlu Asurbanipal’dan Kimmerlerle ilgili rapor toplamasını ve bu raporları kendisine iletmesini istemektedir. İlgili mektubun bu kısmı şöyledir;

“Rahiş-Dadi [hakkında] efendim kralın söylediği: Huzuruna girmesi[ne] izin ver, onu sorgula ve bana rapor et. Onu sorguladım ve bana şunları söyledi.”⁵⁰⁰

Bir mektupta kralın, sınır kalelerindeki kralın eline bir kaçağın geçmesi durumunda bir an önce onu ulaşıyla beraber veliaht prense göndermesini ve raporunu güzel hazırlamasını emretmektedir.⁵⁰¹

⁴⁹⁶ SAA 1 29: 1 – 22.

⁴⁹⁷ SAA 1 31: 21 – r. 3.

⁴⁹⁸ SAA 1 31: r. 5 – 15.

⁴⁹⁹ SAA 16 14 - 20.

⁵⁰⁰ SAA 16 15: 3 – 5.

⁵⁰¹ SAA 16 148: 1 – r. 8.

Bu mektup ayrıca merkezin büyük önem verdiği bilgi alımının her detayıyla ilgilendiğini gösterir. Farklı seviyelerdeki istihbarat sistemi içerisindeki görevlilerin ve kaçaklar gibi dış etkenleri sıkı kontrol altında tuttuklarını belirtir.⁵⁰²

2.1.1. İstihbarat Sistemi İçinde Erkân'ın Rolü

Bahsi geçen erkân, *rab šāqê*, *sukkallu*, *sartennu*, *masennu* ve *nagir ekalli*'den oluşur. Urartu sınırı idari açıdan 3 bölgeye ayrılmıştı. Doğu bölgesi *masennu* (*māt masenni*) ve *nagir ekalli*'nin (*māt nagir ekalli*) kontrolündeydi. Merkez bölge muhtemelen *rab šāqê*'nin (*māt rab šāqê*) kontrolündeydi. Urartu'nun batı sınırı da Amīdu, Tīdu, Tušhan ve Bīrāte valilerinin kontrolündeydi. Bu yapı içerisinde en önemli yeri *masennu* ve *nagir ekalli* tutuyordu. Diğer yüksek görevliler ise daha az derece de önemliydi. Bunun nedeni ise *masennu* ve *nagir ekalli*'nin uzun doğu sınırında yani Muşaşir, Hubuškia ve Manna ile olan bitenle ilgili bilgiler vermesiydi. Doğu sınırı bu dönemde jeo-politik açıdan diğer bölgelerden daha önemliydi. Asur ordusu da bu bölgede Urartu'nun merkez ve batı sınırına göre daha aktifti.

Erkân'ın istihbarat faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler bulunur. *Masennu* Tab-şar-Aşşur, Aşşur-Reşūwa'dan aldığı raporları krala iletmekteydi.⁵⁰³ *nagir ekalli* Gabbu-ana-Aşşur ise Nabû-lē'i, Aşşur-belu-da'an ve Aşşur-Reşūwa'dan aldığı raporları krala iletmekteydi.⁵⁰⁴ Bu hususla ilgili adı geçen şahsın bir mektubu şöyledir;

“Efendim krala: kölen Gabbu-ana-Aşşur. Efendim kralın Urartuluların izlenmesiyle ilgili bana verdiği emirler gelince, Kurbaile'e girdiğimden beri benim elçim Nabû-lē'i, Aşşur-belu-da'an ve Aşşur-Reşūwa'ya gidip geliyor.

Herhangi bir kişi ya da bir şeyle ilgili bir koku almadık. Herkes işini yapıyor, hiçbir düşmanlık yok.

Aşağıdakileri duymaya devam ediyoruz: “Urartulular Turuşpa'nın dışına çıkmadılar.” Yine de [b]iz [efendim kralın] bana ver[diği] emirleri üzere izlemeyi sür[dürüyor]uz. İhmalkâr değiliz.

⁵⁰² Ponchia, 2007: 125.

⁵⁰³ SAA 1 41.

⁵⁰⁴ SAA 5 113.

Urbail'e Temmuz'un 16'sında vardım ve (bu) mektubu efendim krala Ab'ın 20'sinde gönderiyorum."⁵⁰⁵

Bu mektup Gabbu-ana-Aššur'un Urartu sınır bölgesinin istihbarat sistemiyle ilgili önemini göstermektedir. Bu bilgilerden Gabbu-ana-Aššur'un MÖ 714 yılındaki sefer hazırlığında ve sonucunda önemli bir rol oynamış olabileceğini göstermektedir.⁵⁰⁶ Sanherib'in raporlarından *nagir ekalli*'nin casusları tampon devletlerin civarında yaptıkları faaliyetlerden bilgi edindiği anlaşıyor⁵⁰⁷;

*"...saray habercisinin vekili'nin casusları (LÚ. da-a-a-li) Hubuškia bölgesinde faaliyetler.."*⁵⁰⁸

Merkez bölgede, *rab šāqê*'nin sorumluluğundaki topraklarda askeri istihbaratlar Asur'un vassali Kumme krallığı, Urartu'nun vassali Ukku krallığı ve Urartu'nun içişleriyle ilgiliydi.

Rab šāqê Na'id-ili'nin bizzat kralla istihbarat paylaşımı içerisine olduğu anlaşılmaktadır Bir mektubunda kralın kendisinden casuslarını gönderip Urartuyla ilgili detaylı rapor hazırlamasını istemektedir. Önemli kısmı kırık olan mektubun başlangıç kısmı şöyledir:

*"Efendim kralın [bana] ver[di]ği emirlere gelince: Elçilerini [Bi]rate'ye gönder ve Urartular (hakkında) bana ayrıntılı rapo[r] gönder."*⁵⁰⁹

Asur devletinin batı sınırında sadece Šubria problemi dikkat çekmekteydi ve bu nedenle yakından izleniyordu. *Sukkallu* ve *sartennu*'nun ise diğer ileri gelenler gibi sınır bölgelerinde sorumluluklarında olan toprakları yoktu. *Sukkallu* ve *sartennu* bu seviyedeki istihbarat sisteminde ikinci bir rol oynuyordu. *Sukkallu*⁵¹⁰ ve *sartennu*⁵¹¹ II. Sargon dönemi

⁵⁰⁵ SAA 5 113.

⁵⁰⁶ Dezsö, 2014: 223.

⁵⁰⁷ Dezsö, 2014: 224.

⁵⁰⁸ SAA 1 30: r. 6 – 9.

⁵⁰⁹ SAA 5 128: 6 – 9; Mektup yazarının isminin yer aldığı kısım büyük oranda kırıktır. Baştaki "na" işaretinden dolayı bu isim Birate valisi Nabû-lei olarak tamamlanmış SAA serisi içerisinde böyle yer almıştır. Fakat bu ismin *rab šāqê* Na'id-ili olması daha yüksektir. Birate valisinin Birate'ye casus göndermesinin mantıklı bir açıklaması yoktur. Bkz; Ponchia, 2007: dn 14.

⁵¹⁰ SAA 5 168.

⁵¹¹ SAA 5 162.

belgelerinde yer almakta fakat onlar tarafından yazılan bir istihbarat raporu bulunmamaktadır.⁵¹² Her iki görevliye de çeşitli bilgi ve raporların gelmesine rağmen kendileri tarafından yazılmış bir raporun bulunmamış olması oldukça ilginçtir. Bu durum Saray habercisi ve vekilinin varlığı nedeniyle adı geçen memurların istihbaratla ilgili fazla görev üstlenmesine gerek bırakmamıştır.

Ama yine de bunların istihbarat açısından önemli bilgilere sahip olduklarını ve valiler aracılığıyla raporlarının krallara ulaştığını anlamaktayız. Bu hususla ilgili III. Tiglatpileser dönemine ait Arrapha valisi Aşşur-şallimanni tarafından Der civarındaki Elamlıların hareketliliğiyle ilgili mektupta şu bilgiler yer almaktadır:

“Sukkallu’ya elçiyi gönderdim, hen[üz huzuruma] gelmedi. Efendim kralın [bana] gönderdiği mekt[ubu] Amel-Illil teslim etti. H[enüz] gelmedi, gelir gelmez rapor neyse efendim kralıma göndereceğim.”⁵¹³

2.1.2. Saray Habercisinin Vekili

Şulmu-bēli, Urartu vassali Muşaşir kralı Urzana’dan⁵¹⁴ ve Hubuskia kralı Ianzû’dan rapor almaktaydı. Bu raporları doğrudan krala⁵¹⁵ ya da veliaht prenze aktarmaktaydı. Şulmu-bēli II. Sargon’a Urzana’dan Kimmerlerin Urartuyu işgaliyle ilgili aldığı raporları iletmekteydi.⁵¹⁶ Aşağıdaki mektup adı geçen memurun kralın Urartu hakkında bilgi istemesi üzerine hemen Urzana’ya mektup yazıp bilgi istediği görülmektedir;

*“Efendim kralın [Urartu’nu]n haberleri hakkında [bana] yaz[dığına] gelince: “ayrı[ntılı] rapor [gönder bana]...
...Urzana’ya yazdım: “detaylı bir rapo[r] gönder.”⁵¹⁷*

Bir başka mektupta ise Sanherib, II. Sargon’a Aşşur-reşūwa’dan gelen raporu yazdıktan sonra, Şulmu-bēli’nin, huzuruna gelerek şifahen aktardığı, Urzana’dan aldığı istihbaratı tablete kaydettiği anlaşılıyor. İlgili mektup şu şekildedir;

⁵¹² Dezsö, 2014: 224.

⁵¹³ SAA 19 82: r. 4 – 12.

⁵¹⁴ SAA 1 30.

⁵¹⁵ SAA 5 134.

⁵¹⁶ SAA 5 144.

⁵¹⁷ SAA 5 144: 7 – 8, r. 10 – 11.

“Saray habercisinin vekili [Şulmu]-Bel huzuruma geldi, (şu raporla):

Urzana bana yazdı: Urartu kralının askerleri Kimmerlere karşı çıktıkları seferde mağlup edildi. Waisi valisi öldürüldü; henüz ayrıntılı bilgilere sahip değiliz, bilgi edindiğimiz anda sana tam rapor göndereceğim...”⁵¹⁸

2.1.3. Yerel Valilik ve Yönetim Üyeleri

Asur valileri, Asur ve Urartu vassalleri ve Aşşur-reşūwa bulundukları coğrafi konumları nedeniyle Asur istihbarat sistemindeki önemli aktörlerdendir.

Asur valileri Asur İmparatorluğunun belkemiği konumundaydılar. Valiler eyaletlerini hem askeri komutanı hem de idarenin başıydı. Kendi istihbarat ağlarına sahiptiler. Amaçları eyaletlerine karşı yönelebilecek askeri tehditleri önlemektir. Valilerin en önemli görevi sınır bölgesinde ve sınırın yukarısındaki askeri hareketlilikleri izlemek, Urartu’nun amaçlarını araştırmak ve sınırları güvende tutmaktır. Her olayla ilgili ayrıntılı raporlar yazdılar. Valiler, raporlarını genellikle veliaht prense ya da krala gönderiyordu. Bunun dışında muhtemelen sınır bölgelerindeki amirleri olan diğer yüksek dereceli görevlilerle de bağlantıları vardı.

Asur ve Urartu vassalleri; bu grup içerisinde yer alan vassaller iki devlet arasında tampon devlet konumuna sahipler. Vassal devletlerin sadakati askeri durumlarına ve geçici ilgilerine bağlı olarak değişmekteydi. Vassal devletler mektuplarını her zaman veliaht prense ya da krala gönderdiler. Asur valilerine ya da kendi seviyelerindekilere göndermediler. Ayrıca kendilerinin de bir istihbarat ağı olduğu aşağıda tercümesi verilen şu mektuptan anlaşılmaktadır:

*“Efendim kral[a]: kölen Bel-iddina
Urartuyla ilgili haberlere gelince, Andiya’nın bir elçisi ve Zikirtaya’nın bir elçisi
Waisi’ye gitti ve ona dedi: “Asur kralı bizim üzerimizde.”
O elçileri gördüğü gün kendisi askerleriyle Zikirtu’ya yola çıktı.
Hubuşkayalılar da 5 marditu onunla gitti . (sonra) o geri döndü ve erkânına emir
verdi: “Askerlerinizi toplayın, Asur kralına karşı kendimi düzenlemeliyim.”
Bu batiqu’lardan; sıralamayla ilgili (kısım) batiqu’lardan.”⁵¹⁹*

⁵¹⁸ SAA 1 30: 3 – r. 2.

⁵¹⁹ SAA 5 164.

Aşşur-reşūwa ise bu seviye istihbaratının en önemli ve en dikkat çekici şahsıdır. Aşşur-reşūwa, Ariye meclisinden/saray halkından Kumme'ye kraliyet temsilcisi olarak atanmış olduğu düşünülmektedir. Aşşur-reşūwa muhtemelen Asur'un orta sınır bölgesindeki istihbarat teşkilatının amiriydi. Kendi bölgesine uzak olan yerlerden de istihbarat raporları almaktaydı. Bu durum onun bağlantılarının Urartu bölgesinin içine hatta Urartu vassallerinin ve Urartu'nun sarayına kadar ulaştığını göstermektedir. Öyle ki bazı mektuplarda başkent Tuşpa'dan bazı bilgiler aktarıldığı görülmektedir.⁵²⁰ Mektubun ilgili kısmı şöyle düzenlenmiştir;

“Efendim krala, kölen Aşşur-reşūwa. Efendim krala sağlık sıhhat diliyorum.

Efendim kralın bana yazdığına gelince: “Detaylı rapor bulmak için casuslarını Turuşpâ çevresine gönder.”⁵²¹

Aşşur-reşūwa, kurduğu istihbarat sistemiyle Asur vassallerini bile gölgelediği gözükmemektedir.⁵²² Çeşitli konularla ilgili istihbarat sağladığı anlaşılmaktadır. Aşşur-reşūwa raporlarını masennu'ya⁵²³ nagir ekalli'ye⁵²⁴ veliaht prene⁵²⁵ ya da krala göndermekteydi. Mektubundan krala ve yüksek dereceli memurlara paralel raporlar gönderdiği anlaşıyor:

“... efendim bu konunun [özünü] bilmeli. Saraya bu mektupta yazarlarla ilgili her şeyi yazacağım; efendime (masennu) sadece doğrulanmış bilgileri yazıyorum.”⁵²⁶

Masennu'ya yazdığı bu mektubunda “Saraya bu mektupta yazarlarla ilgili her şeyi yazacağım” ifadesinin kralı işaret ettiği açıktır.

Nabû-bêl-şumate, Asurbanipal'e gönderdiği istihbaratta Elam ülkesindeki kentlerin birçoğunun Elam kralına karşı isyan ettiğini bildirmektedir. Mektubun ilgili kısmı şöyledir:

“Elam kralının zorlandığını duyfum ve birçok kent ona karşı isyan etti. “Senin yetkin altına girmeyeceğiz” diyorlar. Ne duyduysam Efendim krala bildiriyorum.”⁵²⁷

⁵²⁰ SAA 5 85, 91, 93.

⁵²¹ SAA 5 85: 1 – 5.

⁵²² SAA 5 104 – 107.

⁵²³ SAA 1 41, 43; SAA 5 96, 97.

⁵²⁴ SAA 5 113.

⁵²⁵ SAA 1 29: 22 - r. 11. İlgili mektubun çevirisi “Veliaht Prens” başlığı içerisinde yer almaktadır.

⁵²⁶ SAA 5 96.

2.1.4. İstihbarat Elemanları

Bu seviyedeki istihbarat elemanları casus, kaşif, itirafçı, gözlemci ve muhbirlerden oluşmaktaydı. İstihbarat sisteminin en alt seviyesinde yer alan ama asıl bilgileri toplayan bu görevliler Asur vassallerinin ve yabancı kralların çevresinde yaşadılar. Bunlar düşman birliklerinin yol, köprü ve geçitlerdeki hareketlerini, düşman kentlerinin kapılarındaki hareketleri izlediler. Muhtemelen bunlar o bölgenin iş sahibi insanları olmalıydı. Ayrıca bunlar arasında düşman ülkesine özel amaçla gönderilen casuslar da vardı.⁵²⁸ Alt seviye diyebileceğimiz fakat arazide istihbarat toplayan elemanlar istihbarat sisteminin bir parçası olduklarını farkıdaydılar. Bu raporların nihayetinde krala ulaştıklarını ve yaptıkları işin önemini biliyorlardı. Šamaš-abu-uşur adlı bir istihbarat elamanı tarafından valisine gönderilen bir bilginin yer aldığı tabletin sonu bu farkındalığı açık bir şekilde ifade edilmektedir. İlgili cümle şu şekildedir:

*“Gönderdiğim bil[gi]yi saraya bildir”*⁵²⁹

Marduk-naşir tarafından vezire gönderilen bir raporun sonunda da vezirinden askerleri Der’in karşısına yerleştirilmesini söylemesini beklemektedir.⁵³⁰

2.1.4.1. Dayyālu

Birçok mektupta *dayyālu* ve onların işleriyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Dayyālu, casus, kaşif gibi anlamlara sahiptir.⁵³¹ Amidi valisi Liphur-Bēl tarafından II. Sargon’a gönderilen bir mektupta dayyālu’nun görevi açıkça anlaşılmaktadır:

*“... Urartulularla ilgili haberlere gelince, keşif yapmaları için gönderdiğim casuslar (LÚ. da-a-a-li) beni aşağıdaki gibi bilgilendirdi...”*⁵³²

⁵²⁷ Honggeng, G. (2004). “The Assyrian Intelligence Activities during the Assyrian Empire”. *Journal of Assyrian Academic Studies*, Vol. 18(2), 61.

⁵²⁸ Dezsö, 2014: 226.

⁵²⁹ SAA 15 186: r. 7 – r. 10.

⁵³⁰ SAA 17 136: r. 6 – r. e. 12.

⁵³¹ CDA: 58

⁵³² SAA 5 3; Liphur-Bēl’in dayyālu aracılığıyla istihbarat çalışmalarına bir örnek de büyük bir kısmı kırık olan SAA 5 13 nolu mektuptur.

Casusluk barış veya savaş dönemlerinde karşılıklı olarak gerçekleşen bir durumdur. Hem Asur hem de onun düşmanı, birbirlerini casuslar aracılığıyla sürekli takip ederek hareketlerini izlemekteydi.

Aşşur-reşūwa'nın yazdığı bir mektuptan II. Sargon'un kendisinden casusları Turuşpâ bölgesine gönderip detaylı rapor edinmelerini istemektedir.⁵³³ Benzer bir mektupta da kralın kendisine söylentilerle ilgili gönderdiği mektup üzerine Bel-emuranni casuslarını göndermiştir.⁵³⁴ Diğer bir mektupta ise casusların kiralanabildiği ya da ücret karşılığında hizmet verdikleri anlaşılmaktadır:

*“...Kumme'den giden kiralık casuslar (LÚ.da-ia-a-li) dönmedi hâlâ oradalar! Efendim kralım sorup araştırmalı: belki onlarla (diğer Kummelilerle) birlikte göç ettirildi...”*⁵³⁵

Casusların askeri bir organizasyon yapısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Birkaç mektupta⁵³⁶ ve biri satış⁵³⁷ olmak üzere değişik tabletlerde⁵³⁸ açıkça casusların başı anlamına gelen “*rab dayyāli*” ifadelerine rastlanmaktadır. Kahramanmaraş'tan ele geçirilen bir başka satış tabletinde “*rab dayyāli*” (GAL.da-a-a-li) ifadesi yer almaktadır.⁵³⁹ MÖ 658 yılına tarihlenen bu tablette Marqasi bölgesinde bu ünvana sahip bir istihbarat memurunun bulunması, bu memurun altında bir istihbarat örgütlenişinin varlığını düşündürmekte ve istihbarat sisteminin Anadolu'da Maraş'ın içerisine kadar örgütlenildiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca, Sargon döneminde ayrıntılı bilgilere sahip olduğumuz Asur istihbarat sisteminin Asurbanipal döneminde de varlığının devamını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

⁵³³ SAA 5 85, 87

⁵³⁴ SAA 5 246

⁵³⁵ SAA 5 105; Radner, K. (2007). “Hired Labour in the Neo-Assyrian Empire”. *State Archives of Assyria Bulletin* 16, 190; Radner, K. (2015). “Hired Labour in the Neo-Assyrian Empire”. *Labour in the Ancient World, Volume V*, in a series sponsored by the Institute for the Study of Long-term Economic Trends and the International Scholars Conference on Ancient Near Eastern Economies A Colloquium held at Hirschbach (Saxony), April 2005 Edited by Piotr Steinkeller, Michael Hudson, Dreseden,: 330.

⁵³⁶ SAA 1 82: r. 6, 239.

⁵³⁷ SAA 6 164: r. 7.

⁵³⁸ SAA 7 9: r. i. 31; SAA 18 94: 12.

⁵³⁹ Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Envanter no. 36-24-07; st. 19. Bu unvan eski Asur dönemi metinlerinde de yer almaktadır. Salih Çeçen tarafından yayınlanan bir belge de GAL.da-a-lim şeklinde geçmektedir. Bakızn, Çeçen, S. (1995). “mūtānū in den Kultepe-Texten”. *Ar/An*, 1, no. 8: st. 9.

Bazı durumlarda askerlerin casus olarak görevlendirilebileceği de kısmen kırık bir tabletten anlaşılmaktadır. İlgili mektubun çevirisi şöyledir:

“Abâ üzerinden geçişini korumak için x (sayıda) askeri casus olarak [görevlendirdim].”⁵⁴⁰

Son olarak da *rab dayyâli* lerin casusluk dışında bazı görevlere atandığı görülmektedir. Bir mektupta *rab dayyâli* nin bir grup insandan sorumlu eyalet memuru olarak görevlendirilmiştir.⁵⁴¹ Bir başka mektupta da bir grup Arap'ı gözetlemek ve kontrol altına tutmak için *rab dayyâli*'nin atandığını fakat onların da bu memura kulak asmadıkları ve emirlerin dışına çıktığı kayıtlıdır.⁵⁴² Bu mektuplar istihbarat elemanlarının özellikle de *rab dayyâli*'nin kendi görevlerinin dışında başka görevlere atanabildiklerini ortaya koymaktadır.

2.1.4.2. ša-lišāni

Bu kelimeyi itirafçı olarak çevirebiliriz. Bu terim düşman ülkenin istihbaratı için çalışanları için kullanılmaktaydı. Bununla ilgili elimizdeki en iyi örnek Şabirešu valisi Aššur-dūr-panīya tarafından II. Sargon'a gönderilen mektuptur. İlgili mektubun çevirisi şöyledir:

“...Benim gözcülerim (LÚ. da-a-a-li) Argistiani'den Arije'ye dağlar üzerinden giden bir casus (LÚ.EME) yakaladılar. Ona Urartularla ilgili haberleri sordum ve o bana Etinalılar.... henüz ortaya çıkmadılar dedi.”⁵⁴³

Bu başlık altında değerlendirilebilecek diğer bir başka belge de Nabû-šumu-lišir tarafından Asarhaddon'a yazılan mektuptur. Mektubun ilgili kısmında şu ifadeler yer almaktadır:

“Onlara tekrar saldırdım ve içlerinden yedisini ša lišanu olarak alıkoydum. Efendim kralıma gönderiyorum.”⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ SAA 5 24: 13 – 15.

⁵⁴¹ SAA 1 239: 9 – 15.

⁵⁴² SAA 1 82.

⁵⁴³ SAA 5 55.

Mektupta esir edildiği belirtilen yedi kişinin düşmanın istihbaratında görevli olduğu söylenemez. Fakat düşman arasından ele geçirilen bu kişilerin Asur'un kullanabileceği önemli bilgilere sahip olduğu düşünülebilir ve bu nedenle *ša lišānu* olarak adlandırılmış olmalıdır.

Tušan valisi Duri-Aššur'un da *ša-lišāniler* aracılığıyla bilgi toplayıp kendi casusları (*dayyālu*) aracılığıyla bu bilgileri krala ulaştırmaktaydı.⁵⁴⁵ Bunun dışında kısmen kırık bir tablette⁵⁴⁶ ve SAA 17 02 numaralı tablette valilerin *ša-lišāniler* aracılığıyla istihbarat çalışmalarına örnek teşkil etmektedir.⁵⁴⁷

2.1.4.3. Batiqu

Muhbir anlamına gelmektedir. Bu görevliyle ilgili çok fazla bilgi yoktur. Elimizdeki en önemli belge Bel-iddina'nın krala gönderdiği rapordur. Raporda istihbarat bilgilerinin muhbirler tarafından verildiğini belirtmektedir.⁵⁴⁸

2.1.4.4. maššarti ša URU birāte (Şehir kalelerinin muhafızı)

Kaleler ve garnizonlar Urartu askerlerinin hareketlerini izleme, sınır bölgesi ve geçişleri izleme gibi görevleri bulunmaktadır.⁵⁴⁹ Komşu devletlerin sınırında yer almaları sebebiyle etraflarındaki hareketliliklerden haberdar olabiliyorlardı. Bu nedenle sınır kalelerinde yer alan muhafızların da istihbarat sistemi içerisinde yer aldığını söyleyebiliriz. Sanherib'in Birate valisi Nabû-le'i'nin raporunu II. Sargon'a bildirdiği bir mektupta bu durum gözlenmektedir:

“...Sınır boyundaki bütün kalelerin muhafızları (*maššarti ša URU.birāte*) bana benzer raporlar gönderdi...”⁵⁵⁰

Buradan *maššarti ša URU.birāte*'lerin istihbaratları, bulundukları eyaletin valilerine gönderdikleri ve valilerin emri altında çalıştıkları anlaşılmaktadır. Adı geçen istihbarat

⁵⁴⁴ SAA 18 148: r. 7- r. 9.

⁵⁴⁵ SAA 19 61; CTN 5: 143 - 144 (ND 2720).

⁵⁴⁶ SAA 18 157: b.e. 13.

⁵⁴⁷ SAA 17 2: 13 – 21.

⁵⁴⁸ SAA 5 164; Ayrıca SAA 8 567: r. 6 (LÚ.ba-ti-qu).

⁵⁴⁹ Dezsö, 2014: 227.

⁵⁵⁰ SAA 1 31: r. 23 - 25.

memurları doğrudan krala ya da veliaht prenze rapor göndermemektedir. Çeşitli kalelerden eyalet valisinin eline gelen raporlar değerlendirilip veliaht prenze bunların özetinin sunulduğunu söyleyebiliriz. Böylece hem farklı bölgeden raporlarla istihbaratın güvenilirliği tespit ediliyor hem de başkente her kaleden ayrı ulaşın gitmesi gerekmiyordu.

2.1.5. İstihbarat Elde Edilen Diğer Gruplar

Yukarıda bahsedilen istihbarat elemanları dışında Asur idaresinin istihbarat toplamak için çeşitli gruplardan faydalanmaktadı. Bunların başında diğer devletlerden kaçan özellikle askerler ve erkândan kimseler Asur için çok önemli bilgiler sunabilmekteydi. Bu hususla ilgili, Aşşur-uşallim'in krala gönderdiği raporda Manna ülkesinden gelen iki kaçıktan bahsetmektedir. Bunlardan biri hadım (*ša reši*) diğeri ise itirafçı (*ša-lišani*) olarak geçmektedir. Bunları veliaht Asurbanipal'in gönderdiğini ve bazı bilgilere sahip olduğunu belirtmektedir.⁵⁵¹ Bazı durumlarda da asker kaçaklarının iade edildiği bilgisine de sahibiz.⁵⁵²

Bunun dışında istihbarat elde edilen bir başka grup ise çobanlardır. Nanî tarafından yine Asarhaddon'a yazılan bir mektupta Kalhu'ya gelen bir çobanın bir muhbir (*batiqu*) gibi bilgi verdiğini söylemektedir.⁵⁵³ Ayrıca esirlerin sorgulanması da önemli bilgiler sağlamaktaydı.⁵⁵⁴ Asurlular, ticaret yapma bahanesiyle de istihbarat toplamaktaydılar. Örneğin, Bit-İmbiya'dan yün getiren Ina-teši-eṭir'in oğulları bu bölgedeki durum hakkında şu bilgileri vermekteydi;

“...Nagir ekalli ve Yukarı Elam'ın güçleri Bit-İmbiya'da Abani nehrinden geçiyorlar.”⁵⁵⁵

Yukarıda bahsettiğimiz istihbarat elemanları hakkında mektuptaki sınırlı bilgiler ve işleyişleri dışında daha fazla bilgiye sahip değiliz. İstihbarat elemanlarının kendi içindeki çekişmelerini ve entrikalarını önlemek, can güvenliklerini tehlikeye sokmamak amacıyla birbirleri hakkında bir bilgiye sahip olmadıkları, bu görevlilerin sadece acil durumlar için iletişim ve bağlantı memurları tarafından bilindikleri söylenebilir. İstihbarat elemanlarının

⁵⁵¹ SAA 16 148: r. 18 – e. 2.

⁵⁵² SAA 5 35; Honggeng, 2004: 63.

⁵⁵³ SAA 16 124: r. 3 – 6.

⁵⁵⁴ Hoggeng, 2004: 64.

⁵⁵⁵ SAA 17 36: r. 1 - 5.

birbirlerinden ve üst seviyedeki görevliler hakkında bilgi sahibi olmamaları Asur istihbarat sisteminin en karakteristik özelliğidir.⁵⁵⁶ İstihbarat teşkilatının birbirinden habersiz elemanları sayesinde Asur istihbarat teşkilatının işleyişi çözülmeden birçok bölgede sağlıklı bir şekilde faaliyet gösterdi. Bir istihbarat üyesi düşman topraklarında yakalansa bile karşı tarafa üstleri veya diğer elemanlar hakkında verebilecek bir bilgiye sahip değildi.

Her birinin farklı istihbarat toplama şekilleri, kaynakları ve kendi küçük organizasyonları vardı. Her biri birer rakip niteliğinde ve amaçları krala güvenirliliği onaylamış bilgiler sunabilmektir.⁵⁵⁷

Birçok bilgi birbirinden bağımsız paralel kaynaklardan elde edilmekte bu sayede bütünün parçaları birleştirilerek krala güvenli ve datyalı raporlar sunulmaktaydı.⁵⁵⁸

“Efendim kralımın, bana [gön]derdiği [mektup](ta şöyle) söylüyor; Onun bir kopyasını Nabû-iqiša’[ya] gönder ve onun bir [kop]yasını Araşi’nin kraliyet üyesi[n]e göndersin. Onun kopyaladı[ğı] mektup onun elçisinin elinden [kayboldu] ve ki[ms]e bilmiyor [...].”⁵⁵⁹

Yukarıdaki mektup, istihbarat raporlarının kopyalanıp diğer seviyedekilere ya da ilgili yerlere iletildiğini gösterir

“Anisu’da kale komutanının elçisi bana geldi. Ona haberleri sordum ve o bana şöyle dedi; “Birate kenti ve bütün Habhu toprakları iyi; herkes işinin başında.”⁵⁶⁰

Krala doğrudan veya dolaylı ulaşan mektuplar vardı, erkâna ulaştıktan sonra krala raporların krala ulaşması bunların ikikez kontrol edilmesini veya incelenmesini sağlamaktaydı.⁵⁶¹

İstihbarat sistemi içerisinde ilginç uygulamalar da görmek mümkün. Örneğin Nabû-taklak tarafından daha önce krala gönderilen bir mektubun aslında onun *qepûları* tarafından yazıldığını fakat Nabû-taklak tarafından mühürlenip/onaylanıp kendi adına gönderildiğini

⁵⁵⁶ Dezsö, 2014: 227.

⁵⁵⁷ Dezsö, 2014: 227.

⁵⁵⁸ Dezsö, 2014: 228.

⁵⁵⁹ SAA 15 35: 4 - 11.

⁵⁶⁰ SAA 1 45: 7 - 12.

⁵⁶¹ Mattila, 2000: 138.

bir başka mektuptan öğreniyoruz.⁵⁶² Çift kontrol diyebileceğimiz bu uygulama başka bir mektupta da, kralın kâtibine gönderilen raporun yeniden, ismini bilmediğimiz görevli tarafından tekrar düzenlenerek krala gönderildiğini görmekteyiz.⁵⁶³

Saraya gönderilen istihbarat raporlarıyla ilgili kimi zaman düzeltmeler yapıldığı da karşımıza çıkmaktadır. Bu konu içerisinde değerlendirebileceğimiz birkaç mektuptan birinde Nabû-bêlu-ka''ın Elam ile ilgili önceki istihbarat raporunun asıl durumdan farklı olduğunu ve ikinci bir istihbarat raporunun tanzim edilmesi gerektiğini öneriyor.⁵⁶⁴ Bir başka mektupta da mektubun yazarı, krala önceden gönderilen raporların doğru olmadığını ifade ediyor.⁵⁶⁵ Mektupların güvenilirliği üzerindeki mühür sayesinde de kontrol edilmekteydi. Mühürle ilgili şüphe olması durumunda diğer mektuplardaki mühürlerle karşılaştırılma yapılmaktaydı. SAA 15 125 numaralı mektupta, böyle bir uygulamadan bahsedilmektedir. İlgili mektupta mühürün kraliyet mührüne benzemediği, binlerce mühürle karşılaştırma yaparak bu sonuca vardığını iletmektedir.⁵⁶⁶

2.1.5.1. Qēpu

Yeni Asur döneminin her aşmasında karşımıza çıkan *qēpu* memurları imparatorluğun her bölgesinde aktif görevdeydiler.⁵⁶⁷ Bu dönemin özellikler krali mektupları *qēpuların* görevleri hakkında birçok bilgi sağlamaktadır. Bu bakımdan bu memurlar birçok başlık altında değerlendirilebilir.⁵⁶⁸ Fakat *qēpuların* gizli bilgilere sahip olması ve doğrudan kraldan emir alması ve doğrudan krala rapor yazabilmeleri⁵⁶⁹ nedeniyle İstihbarat başlığı altında değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. *Qēpuların* istihbaratla ilgili görevleri özellikle Asur'un kuzey bölgesinde yani Urartu sınırında artmaktadır. Burası *qēpular*

⁵⁶² SAA 17 59.

⁵⁶³ SAA 15 37.

⁵⁶⁴ SAA 15 32; Ponchia, 2007: 127.

⁵⁶⁵ SAA 15 84.

⁵⁶⁶ SAA 15 125.

⁵⁶⁷ Dubovsky, P. (2012). "King's Direct Control: Neo-Assyrian Qēpu Officials". *Organization, Representation, and Symbols of Power in the Ancient Near East: Proceedings of the 54th Rencontre Assyriologique Internationale*, 455.

⁵⁶⁸ Örneğin; III. Tiglatpileser döneminde Arab kraliçesi Samsi'nin kampı ele geçirildikten sonra oraya bir *qēpu* atanmış ve emrine 10,000 asker verilmiştir. Bkz; RINAP 1 no 43: 25b – 27a; 44: 3 – 8a; 47: r.1 – 2; 49: r. 21 – 22. SAA 1 97: r. 3 – 11'den *qēpu*'nun emrinde 100 asker olduğu ve bu askerleri ne Arrapha valisine de Tab-şil-Eššara *qēpu*'dan alabiliyordu bu nedenle Tab-şil-Eššara krala Şibtu *qēpusuna* bir mekup yazmasını ve askerlerinden 50 tanesini Asur şehrine göndermesini emretmesini talep etmektedir. Bu durum *qēpuların* doğrudan kralın emriyle hareket ettiklerini göstermektedir. Bkz; Dubovsky, 2012: 454 vd. SAA 15 142 numaralı bir başka mektupta da Der şehrinin *qēpu* memurunun mektup sahibinden 2,000 asker talep ettiği anlaşılmaktadır.

⁵⁶⁹ SAA 17 59: 7 – 10.

tarafından Urartu saldırılarına karşı sürekli izlenmekteydi. Bu bağlamda yukarıda bahsedilen Aşşur-resuwa'nın Kumme'de bulunan bir *qēpu* olduğu, SAA 5 106 numaralı, Kumme halkının *qēpu* memurunun varlığından duyduğu rahatsızlığı belirten mektubun devamında bu şahısdan bahsedilmesi nedeniyle ileri sürülür. Yine SAA 5 107 numaralı mektupta bu bağlamda düşünülür. Fakat ikisi de bu durumu kesinleştirecek yeterli bilgiyi içermemektedir.⁵⁷⁰

II. Sargon dönemine ait, *qēpuların* İran dağlarının eteklerinde Araşi bölgesindeki faaliyetlerine ilişkin üç mektup bulunmaktadır. Bunlardan birinde önemli bilgilerin yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle kral mektubun bir kopyasının da bu bölgenin *qēpusuna* gönderilmesini emretmektedir.⁵⁷¹ Bu durum adı geçen memurların gizli bilgilere haiz olduğunu göstermektedir.⁵⁷² Görevlerinin gereği sürekli teyakkuzda olmaları gereken *qēpular* herhangi bir ihmalkârlık göstermeleri hemen ilgili yerlere bildiriliyor olmalıydı. Öyleki ganimetin dağıtımıyla ilgili bir belgede şu ifade yer alır:

[...] *şehrinin qēpusu evinde uyuyor.*⁵⁷³

Birçok farklı görevlerde bulundukları anlaşılan bu memurların en önemli işlevi askeri ve istihbarat çalışmalarıydı. Asur'un özellikle vassal eyaletlerde görevlendirdikleri *qēpuların* Asur devletinin sınır güvenliği ve yayılımında önemli bir işlevi olduğu anlaşılmaktadır. Doğrudan Asur krallarının emrinde çalışan memurların taşıdıkları isim de kelime manasıyla güvenilir demektir. Bu nedenle kritik ve gizli işlerin *qēpular* vasıtasıyla yürütüldüğü söylenebilir.

2.2. Karşı İstihbarat

Asurlular düşmanın kendileri hakkında istihbarat toplamasını ve kendi istihbarat elemanlarının deşifre olmasını önlemek için bir takım tedbirler de almışlardı. Bunlar farklı mektuplarda şöyle yer almaktadır:

⁵⁷⁰ Dubovsky, 2012: 451.

⁵⁷¹ SAA 15 35: 8 – 9.

⁵⁷² Dubovsky, 2012: 452; Araşi bölgesindeki *qēpuların* faaliyetleriyle ilgili diğer mektuplar; SAA 17 152, 153, SAA 16 137, 138.

⁵⁷³ SAA 5 261: r. 4 – 5.

“... onlar [onu] öldürmeli; onlar [ayrıca] düşman hakkında [istih]barat [topla]malı ve [ge]lmeli ve onu sana söylemeli. Bu hain [...] sana bizzat mı gelmeli ya da [sana] elçisini mi göndermeli [ona] içerde olmasına izin verilmemeli, onunla kamp dışında konuş. Biliyor[sun[k]i o bir hain...”⁵⁷⁴

“Efendim [kralın] Ur[artulu] casuslar [hakkında] bana yazdığına [gelince]: kalenin [komutanı] on[ları] geri tutamadı mı? (...) Herhangi bir casus şehre [girmeyi] başarırsa [ülke]me ateş (işareti) göndericeğiz.”⁵⁷⁵

Asur’un göç ettirdiği insanlar arasında da o ülkenin istihbarat casusları olabilmekteydi. Bunun farkında olan Asurlular şüphelendikleri esirleri dikkatli izlemişlerdir. Abat-şarri-uşur’dan II. Sargon’a gönderilen mektup bu duruma önemli bir örnek oluşturur:

“Efendim kralın Kaldeli Nabû-ereş hakkında bana yazdığına gelince: “o gizlice izlenmeli”

Tam da efendim kralın bana yazdığı anda ben (emir) yazdım ve onlar onu gizlice izliyorlar.

Şimdi hareket etti ve söylediği gibi yoluna, (kralı) selamlamaya saraya gidiyor.”⁵⁷⁶

Bu mektupta Kaldeli vatandaşın izlenmesi bizzat II. Sargon tarafından emredilmiştir.

Asur’un düşman casuslarına karşı iki önemli uygulaması vardı. Bunlar düşman sınırındaki kaleler vasıtasıyla casusların Asur bölgesine girişini engellemek ve vassal devletler aracılığıyla düşman casuslarının Asur ülkesine girişlerinde ateşle haber vermek.⁵⁷⁷ II. Sargon’un Sekizinci seferi sırasında Urartulular düşmanın gelişini önceden haber vermek için önemli yollar üzerine kurdukları kulelerde ateş yakmaktaydılar.⁵⁷⁸ Bir meşalenin ateşlenmesiyle yanan ateş, diğer tepede bir kıvılcım gibi görünür ve bir sonraki tepede ateş yakılır. II. Sargon haberleşme için yakılan bu ateşi “dağların doruklarındaki

⁵⁷⁴ SAA 1 13; r. 2 – 10.

⁵⁷⁵ SAA 15 12.

⁵⁷⁶ SAA 5 172.

⁵⁷⁷ Hoggeng, 2004: 70.

⁵⁷⁸ ARAB II: 163.

yıldızlar gibi parlarlar” diye ifade eder.⁵⁷⁹ Eski Asur döneminde de kullanıldığı bilinen bu sistem aradan geçen süre içinde işlevini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.⁵⁸⁰

2.3. Sargon Dönemi İstihbarat Çalışmalarının Özeti

Özellikle II. Sargon dönemine ait mektuplardan elde ettiğimiz istihbarat sistemiyle ilgili bilgiler sayesinde Asur istihbarat sistemini açıklamaya ve anlamaya çalışıyoruz. Bu döneme ait mektuplardan istihbarat raporlarının içeriğini, özellikle Urartu’daki huzursuzluk, ayaklanma, Urartu kralına gönderilen mektuplar ve vassallerin hareketleri özellikle de Šubria problemi oluşturmaktadır.⁵⁸¹

Dezsö, Asur devletinin Urartu ile ilgili istihbarat raporlarını şu üç başlık altında toplamaktadır;

- 1- Urartu valisi ve erkânı nerede? Askerleri nerede? Askerlerin türü ve sayısı nedir?
- 2- Urartu kralı nerede? Erkân’dan kimler ve hangi birlikler onunla?
- 3- Urartu kralının seferleri.

1 numaralı raporlarla ilgili Amidi valisi Liphur-Bēl (Nashir-Bēl)⁵⁸², Tidu valisi Ašipa⁵⁸³, Aššur-rēšuwa’nın⁵⁸⁴ gönderdiği mektuplar bulunmaktadır. Bunlardan Aššur-rēšuwa tarafından II. Sargon’a gönderilen mektupta Urartulu askerlerin sayısı, türü ve nerede bulunduklarıyla ilgili bilgiler sunulmaktadır. Mektubun tercümesi şöyledir:

*“Efe[ndim] krala: kölen Aššur-rēšuwa, efendim krala sağlık sıhhat diliyorum
3000 yaya asker (šepu), onların liderleri ve karşımdaki vali Setini’nin kallāpu
askerlerinin komutanı Muşaşir’e doğru yola çıktı ve Siyah Nehri geçtiler. Setini’nin bütün
yük hayvanları onunla.*

*Ukku’nun karşısındaki vali Sunâ’nın askerleri de Muşaşir’e doğru yola çıktı. Kralın
(Urartu kralı) Waisi’de olduğunu duydum, o gidecek ama henüz yola çıkmadı.”*⁵⁸⁵

⁵⁷⁹ BAUER, S. W. (2013). *Antik Dünya*. (Çeviren: Mehmet Moralı), Alfa Yayıncılık, İstanbul, 404.

⁵⁸⁰ Yasmah-Adad’ın kalabalık bir grubun saldırısı neticesinde gece iki ateş yakarak bütün ülkeyi yardıma çağırmıştır. Bkz Gökçek, L. G. – Akyüz, F. (2013). “Asur Ordusu”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 32, Sayı 54, 43.

⁵⁸¹ Dezsö, 2014: 228.

⁵⁸² SAA 5 2: 6 – r. 9; SAA 5 3: 9 - 20

⁵⁸³ SAA 5 21: 7 - 22

⁵⁸⁴ SAA 5 85: 3 – r. 2; SAA 5 87: 4 – r. 9; SAA 5 88: 4 – r. 9.

⁵⁸⁵ SAA 5 88

2 numaralı raporlarla ilgili Amidi valisi Liphur-Bēl⁵⁸⁶ Nagir ekalli Gabbu-ana-Aššur⁵⁸⁷ ve Aššur-rēšuva'nın⁵⁸⁸ mektupları bulunmaktadır. Aššur-rēšuva tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta Manna saldırısına maruz kalan Urartu kentlerinden ve valilerin konumuyla kralın neyle meşgul olduğundan bahsetmektedir.

*“Efendim krala: kölen Aššur-rēšuva, efendim krala sağlık sıhhat diliyorum Mannalar göl kıyısı boyunca bütün Urartu kentlerine saldırdı ama ayrıldı ve (dağlara) çıktılar. Muşaşir valisi Abaluqunu ve Kar-sipar[ri] valisi Tunbaun onları gözetlemek için Manna sınırına gitti. Urartular Turuşpa'da o (kral) kurbanlarını yapıyor. Bütün valiler onunla.”*⁵⁸⁹

Amidi valisi Liphur-Bēl tarafından II. Sargon'a yazılan mektupta da şu bilgiler yer almaktadır:

*“Bel[ki efendim kral] diyecek: “Urartulularla ilgili hiç haber var mı?” O hala orada; oradan kimse gelmedi ve onlarla ilgili henüz hiç haber duymadık.”*⁵⁹⁰

3 numaralı raporlarla ilgili Kumme kralı Ariye'nin ve Aššur-rēšuva'nın raporları bulunmaktadır.⁵⁹¹

Ariye'nin Sanherib'e gönderdiği onun da II. Sargon'a ilettiği mektubundan Ukku kralının, Urartu kralına yazdığı mektubun içeriğinin Ariye ya da onun bir casusu tarafından öğrenildiği anlaşılmaktadır.⁵⁹²

Asur merkezi, istihbarat raporları sayesinde Urartu kralının, ileri gelenlerinin, valilerinin, askeri kumandanlarının ve Urartu askerlerinin nerede olduğunu biliyordu. Urartu yedek askerlerinin nerede bulunduğunu, hangi yol ve köprülerin geçilebilir olduğunu, Hangi valinin ve askerlerinin Urartu'nun hangi şehrinde veya bölgesinde konuşlandığından haberdardı. Asur merkezinin bundan sonrası yapması gereken bu bilgileri değerlendirerek strateji ve taktik belirlemesiydi. Bu sayede Urartu'nun en savunmasız yani saldırı için en uygun bölgesini belirlediler. Günlük en iyi ihtimalle Urartu birliklerinin 30 km. yol aldıkları hesap edilerek Asurlular, ilk gün, ikinci, üçüncü ve

⁵⁸⁶ SAA 5 1: 7 – r. 4.

⁵⁸⁷ SAA 5 113: 3 – r. 9; SAA 5 114: 3 - 10

⁵⁸⁸ SAA 5 84: 4 – r. 8; SAA 5 86: 4 – r. 3.

⁵⁸⁹ SAA 5 84.

⁵⁹⁰ SAA 5 1: 7 – r. 4.

⁵⁹¹ SAA 1 29: 8 - 22; SAA 1 29: 24 – r. 10.

⁵⁹² Dezsö, 2014: 230.

dördüncü gün hangi Urartu birliklerinin nereye ulaşabileceğini hesapladılar. Hangi gün Asur'un avantaj sağladığı yolları kapatmayı deneyeceklerini ve Urartu kralının ne zaman varacağını, savaşın gerçekleşebileceği yerleri ve düşman ordusunun boyutlarını önceden biliyorlardı.⁵⁹³

2.4. Sefer Öncesi Ordunun İçtması

Asur ordusu başkentteki askerlerin dışında erkânın, valilerin, komutanların yönetiminde bulunan birliklere sahipti. Herhangi bir sefer öncesi bu birliklerin sefer güzergâhı için uygun bir alanda toplanıp oradan hareket ettirilmesi gerekliydi. Bu nedenle birçok mektup birlik ve teçhizatların toplanma noktasına ulaşmasıyla ilgili endişe hazırlık ve emirleri içermektedir. II. Sargon dönemine ait bu hususla ilgili zengin bilgiler içeren mektuplar mevcuttur. Bu döneme ait bilgiler Asur ordusunun sefer öncesindeki içtmasının anlaşılmasına büyük katkı sağlayacaktır.

II. Sargon'un birçok valiye, asker ve atların içtma noktasına ulaştırmasıyla ilgili emirlerini içeren mektupları vardır. Bu mektuplarda dikkat çeken hususlardan biri içtma yerine ulaştırılması için aşağıdaki mektupta görüleceği gibi son gün belirtilmesidir:

*“Efendim kralın şimdi bana yazdığı gibi, kralımın askerleri, savaş arabaları, süvari efendim kralın yazıp belirttiği [gibi] efendim kralın koyduğu zamanda ben, kralımın askerleri ile, askerlerim (emûqîya) [i]le Arbail’de efendim kralın huzurunda olacağım.”*⁵⁹⁴

Belirtilen tarihe kadar içtma noktasına gelmeyenlerin ise sert biçimde cezalandırılacağı belirtilmektedir. Bu konuyla ilgili bir mektupta II. Sargon şunları söylemektedir:

*“Süvari toplama noktasına atlarınla birlikte hemen gel. Kim geç kalırsa evin ortasında kazığa oturtulacak ve kim şehri[nin ...] değiştirirse evinin ortasında kazığa oturtulacak ve onun oğulları ve kızları emriyle katledilecek. Erteleme! işini bırak ve hemen gel.”*⁵⁹⁵

⁵⁹³ Dezsó, 2014: 231

⁵⁹⁴ SAA 5 152: 21- 27.

⁵⁹⁵ SAA 1 22: 7 – r. 10.

II. Sargon'un yukarıdaki mektubunda, geç kalanlar kazığa oturtulmak ve çocukları öldürülmekle tehdit edilse de içtima noktasına zamanında ulaşamadığı durumlarda bulunmaktaydı. Kār-Šarrukēn valisi, kraldan, 1 Nisan'da Kalhu'da olması emrini almasına rağmen kar yağışı ve yolların kapalı olmasından dolayı kralın huzurunda ancak Nisan'ın 7'sinde olabilecektir. Buna sebep olarak da olumsuz hava koşullarının sevkியata etkisinden bahsedip iki yıl önce aynı koşullarda yaptığı sevkியatta atların ve askerlerinin bir kısmının soğuktan ölmüş olmasını göstermiş, yolların açılması gerekliliğini vurgulamıştır.⁵⁹⁶ Vali, asker ve atların kaybindansa II. Sargon'un huzuruna bir hafta geç çıkmayı tercih etmiş ve kralın bu mazerete müsamaha göstereceğini düşünmüş olmalıdır. Yine atlarla ilgili, bu kez Nergal-ētir'in II. Sargon'a yazdığı iki mektupta atların bir kısmının Iyyar'ın 7'sinde⁵⁹⁷ diğerlerinin ise Adar'ın 20'sinde⁵⁹⁸ yola çıktığını belirtmektedir.

Askerlerin içtimasıyla ilgili bir başka mektup Kar-Aššur'da toplanan askeri birlikleri içermektedir.⁵⁹⁹ Bunlar, *turtānu*, *rab šāqê*, Taklāk-ana-Bēli ve İšmanni-Aššur ile Si'immê, Tillê, Guzana ve İsana eyalet birlikleridir. Burada dikkat çeken önemli nokta birliklerin isimlendirilme tarzıdır. Yüksek erkânın birlikleri karşımıza birçok yerde çıktığı şekilde verilmiş. Taklāk-ana-Bēli ve İšmanni-Aššur birlikleri ise eyalet unvanları yerine şahısların ismiyle anılmış. Si'immê, Tillê, Guzana ve İsana birlikleri ise valilerin isimleriyle değil idari durumlarıyla adlandırılmıştır.⁶⁰⁰

Başka bir mektupta⁶⁰¹ Babil'e gerçekleştirilecek bir sefer için ise Šarru-ēmuranni Dūr-Ladini, Dūr-Biliḫai, Larak ve Bīt-Amukāni'den "kralın askerleri"nin içtima noktasına ulaştırmakla görevlendirildiği anlaşıyor. Dūr-Aššur'un Tiglatpileser'e cevaben gönderdiği mektubunda, *rab bēti*'sinin askerlerinin sefer tayının temin ettiğini, bütün adamlarıyla yola çıkıp hızlıca geldiğini bildirmektedir.⁶⁰²

Oldukça geniş topraklara sahip olan Asur devletinin, çeşitli yerlerde bulunan askerlerini, kral emretse bile kısa bir sürede bir araya toplamak mümkün değildi. Askerlerin konumu ve dağılımı askerlerin ne kadar sürede toplanacağını belirleyen

⁵⁹⁶ CTN 5: 102-103 (ND 2359), 316 (ND 2777).

⁵⁹⁷ SAA 15 65: 8 - r 5.

⁵⁹⁸ SAA 15 68: 16 - r. 9.

⁵⁹⁹ SAA 5 250: 4 - 10.

⁶⁰⁰ Dezsö, 2012b: 37, 195.

⁶⁰¹ SAA 1 18.

⁶⁰² SAA 19 62; CTN 5: 148 - 149 (ND 2799).

etkenlerdendi. Aşağıdaki mektupta şehrin etrafında yer alan askerlerin bile toplanmasının üç gün süreceği ifade ediliyor:

“[Efendim kralın bana yazdığına gelince]:

“[Askerlerin] to[plan]malı [hemen gelmeli]”

Efendim [kr]al, askerlerimin şeh[rin] çevresinde olduğunu biliyor, onlar üç [gün]de toplanabilir. Ben görevlendirdim [...]; ben[im] kâhyam askerleri top[layacak] ...⁶⁰³

Askerlerin toplanmasının vakit alması nedeniyle sefer hazırlıkları ve askerlerin içtiması gibi önemli aşamalar önceden karar alınıp gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Bu gibi durumlarda en hızlı toplanan birlikler muhtemelen kale ve garnizonlarda yer alanlardı. Hâlihazırda bu yapılardaki askerler bir arada bulunmaktaydı. Eyaletlerde çeşitli memurların sorumluluunda bulunan birlikler de mevcuttu. Bunlar da hızlıca bir araya getirilebilen birliklerdi. Fakat bu askerlerin arasında kayıplar da mevcuttu. Yazarı bilinmeyen bir mektupta, kralın emirleri doğrultusunda toplanan askeri birlikler ve kayıplar listelenmektedir:

“...106 [süvari]var, 96 eksik

10 savaş arabası sahibi, 21'i şāb šarri, toplam 31 savaş arabası sahibi, 69 eksik.

150 at görevlendirdim.”⁶⁰⁴

III. Tiglatpileser'e yazılan bir mektupta ise Babil'deki isyan hakkında bilgi verilmekte, içtima noktasına ulaşılmasındaki sıkıntı belirtilmektedir. Mektubun sonunda da *šandabakku*'nun (Nipur valisi) kendisine üç savaş arabası x süvari ve 500 okçuyla beraber geldiğini kaydetmektedir.⁶⁰⁵

Sefer öncesinde Asur şehirlerinde toplanan askerler buralarda bazı sorunlara da neden olabilmekteydi. Muhtemelen Kalhu valisi tarafından II. Sargon'a yazılan mektupta askerlerin süvari atlarıyla beraber şehrin ortasında alkolik ve suçlu gibi oyalandıklarını

⁶⁰³ SAA 5 67: 1 – 11.

⁶⁰⁴ SAA 5 251.

⁶⁰⁵ CTN 5: 22 - 25 (ND 2717); SAA 19 125: r. 23 - 25.

belirtmektedir.⁶⁰⁶ Bu birlikler sefer öncesi içtima için Kalhu'ya gelmişti. Asur ordusunun daimi kuvveti değil muhtemelen erkânın veya valilerin yabancı askeri birlikleriydi.⁶⁰⁷

2.5. At Temini

Asur ordusu süvari birlikleri ve savaş arabalarına koşulması için çok sayıda ata ihtiyaç duymaktaydı. Bu nedenle at tedariki Asur yönetiminin her yıl üstesinden gelmesi gereken en önemli konularından biriydi. Asur devleti, at tedarikini birçok şekilde gerçekleştirebilmekteydi. Bunlar ganimet (yağma), haraç, vergi, hediye ve ticaret idi.

Hemen her yıl sefere çıkan Asur kralları bu seferlerin çoğunun sonucunda yağma olarak çok sayıda hayvan alındığı bunların içinde de çok sayıda at olduğu görülmektedir.⁶⁰⁸ Yeni Asur dönemi öncesi Asur yazıtlarında düşman şehir ve ülkelerinden yağma ve haraç olarak ele geçirilen atlarla ilgili genellikle her hangi bir sayı belirtilmezken Yeni Asur döneminde yağma olarak alınan atların sayıları verilmeye başlanmıştır.

Haraç olarak atlar, ele geçirilen şehir ve devletlerden, vassal krallardan genellikle askeri seferler sürecinde alınmaktaydı. Örnek olarak; I. Tiglatpileser 23 Nairi kralından yıllık haraç olarak 2,000 sığır yanında toplam 1,200 de at almıştı.⁶⁰⁹ II. Tukulti-Ninurta 2,702 at almıştı.⁶¹⁰ II. Asurnasirpal Bît-zamāni'den birçok ganimetin yanında koşum takılmaya uygun 460 atı ülkesine götürmüştü.⁶¹¹ III. Salmanassar saltanatının 20 yıllık süresinde haraç ve ganimet olarak 9,920 at temin etmişti.⁶¹² III. Tiglatpileser Medler üzerine seferinde çeşitli yerlerden toplam 1,615 at⁶¹³ Tabal'dan 2,000⁶¹⁴ ve doğunun dağlık bölgelerinden 5,000 at almıştı.⁶¹⁵ III. Tiglatpileser, Sarduri ile mücadelesinde ordusunun onun sayısız atını ele geçirdiğinden bahseder.⁶¹⁶ Bunun dışında, III. Tiglatpileser, herhangi bir sayı belirtmese de Medler⁶¹⁷ ve Mannalar'dan⁶¹⁸ at ve birçok hayvanı Asur'a

⁶⁰⁶ SAA 1 154: 2- r. 4.

⁶⁰⁷ Dezsö, 2012b: 35.

⁶⁰⁸ Dezsö: 2016: 167 - 168.

⁶⁰⁹ Grayson 1991, A.0.87.1, v:19.

⁶¹⁰ Grayson 1991, A.0.100.5, 131.

⁶¹¹ Grayson 1991, A.0.101.1, ii: 119 - 125; A.0.101.19, 87.

⁶¹² Grayson 1996, A.0.102.10, iv: 34 - 40.

⁶¹³ RINAP 1 no 35, ii:30 - 44.

⁶¹⁴ ARAB I: 802; RINAP 1 no 47: 15; no 49: 29.

⁶¹⁵ ARAB I: 812; RINAP 1 no 41: 13'-14'.

⁶¹⁶ RINAP 1 no 9: 13b - 14a.

⁶¹⁷ RINAP 1 no 17: 9b-10a.

⁶¹⁸ RINAP 1 no 17: 10b-12.

götürmüştü. II. Sargon, Manna kralı Ullusunu, Ellipi kralı Daltâ, Allabria kralı Bêl-aplu-iddina ve 45 şehir beyinden 4,609 tane atı haraç olarak almıştı.⁶¹⁹ II. Sargon, MÖ 709 yılındaki seferinde 2,080/2,500 ve 1,000 at ele geçirmiştir.⁶²⁰ Sanherib ise Kiş savaşında 7,200 at ve katır ele geçirmiştir.⁶²¹ Asarhaddon, Memfis seferinden 50,000 güçlü at ele geçirmiştir.⁶²²

Bu sayılar Asur'un at temininde en büyük rolü ganimetlerin oynadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Askeri sefer güzergâhı dışında kalan şehir ve devletlerden haraçlar ise her yıl özellikle erkân tarafından çıkılan seferlerle tedarik edilmekteydi. Özellikle bu konuyla ilgili Asarhaddon'a ait kehanet metinlerinde at haracı toplanmasıyla ilgili Šamaš'a sorular sorulduğu görülmektedir. Bu sorular, “adamlarım yola çıkmalı mı?”, “at haracını alabilecek mi?” ve bu süreçte “düşman saldırılarından sağ çıkabilecek mi?” şeklindedir.⁶²³ İlgili mektuplardan biri şöyledir:

“[Büyük efendim Šamaš, sana] soruyorum, [Med bölgesine] adamları, ,at[ları ve onların sorumluluğundaki ordusu]yla at haracını toplamaya [giden] valiler ve erkân bu yolculukların[da] Me[d askerlerinden, İskit askerlerinden ya da he]rhangi [diğer düşman askerlerinden] kaçabilecek ya da [kendilerini] kur[tar]abilecek mi?”⁶²⁴

III. Tiglatpileser'in Tabal'dan getirilen hayvanlarla ilgili yazdığı mektuba Inurta-aplu-iddina'dan aldığı cevap şöyledir:

“Efendime iki kez yazdım: 46 at, 165 sığır, 4,635 koyun benim sorumluluğunda (ve) 33 at, 135 sığır Aşşur-naşir'in sorumluluğunda.”⁶²⁵

Bu mektup haraç olarak alınan hayvanların Asur otoritesi altındaki eyalet veya üst düzey memurlara dağıtıldığı ve paylaştırıldığını bir kez daha gösterirken, bunların hangi

⁶¹⁹ ARAB II: 24.

⁶²⁰ Fuchs 1994, Ann. 354-356, 359a, 363-372; Dezsö: 2016: 171.

⁶²¹ ARAB II: 267.

⁶²² RINAP 4 no 1019: r. 24 – 33.

⁶²³ İlgili metinler için bkz, SAA 4 65, 67, 69.

⁶²⁴ SAA 4 67: r. 4 – 8.

⁶²⁵ SAA 19 33: 4 – 15.

amaçlar için kullanıldığıyla ilgili kesin bilgiler sağlamaz.⁶²⁶ II. Sargon'un, alınan haraçları yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Aşşur-belu-uşur tarafından yazılan mektupta kral haraçla ilgili durumu sorup bilgi almaktadır:

“Efendim kr[al]a köl[en] Aşşur-belu- uşur. Efendim krala sağlık sıhhat diliyorum. Efendim kralın bana ne yazdığıyla ilgili: “askerlerin ve tribute (maddattu) ile yola çık ve gel”

Askerlerim ve haraç ile yola çıkmak için en iyisini yapmalıyım fakat kar yüzünden benimle birlikte Bit-Hamban'a gelen bir savaş arabasını bırakmak zorundayım. Kral çok kar olduğunu biliyor.

Ayrıca, haracı sürükleyen askere alma memurları (LÚ.rak-su-MEŠ) savaş arabası savaşçıları ve kralın bütün askerleri [...] 30 at.haraç (olarak)”⁶²⁷

Asur devletinin at tedarik yöntemleri ve sınıflandırmasıyla ilgili en önemli mektuplardan biri Mazamua valisi Aşşur-da"inni'den kral III. Tiglatpileser'e gönderilen mektuptur. Oldukça uzun olan mektup detaylı bilgiler içermektedir. İlgili mektubun çevirisi şöyledir:

“Efendim krala söylüyorum, “beni dinleyen yoktur” eğer efendim kralımın önünde bir hatam (varsa) efendim kral beni öldürsün, neden bu (insanlar) beni öldürüyor?

Efendim kralın bana verdiği emirler: düzenli (kayyamanu) alınan atları Dadî'ye ver. Kralın atlarını al.

Kişesim şehir beyi haracı (maddattu) taşıdı ve LÚ.muşarkisanu huzurumda. Onun girişi hakkında (savaş arabasında görevli) üçüncü adamımı ona gönderdim ve (şöyle) söyledim: Gel huzurumda kal, haraca (maddattu almaya) gidelim.

Eğer senin huzuruna gelmeli ve kalmalıysam haracı biz alalım.

O bana yazdı (şöyle) söylüyor: kralın haracını sen al, ben düzenli (kayyamanu) atları dönüş için toplayıp alacağım.

*...
O duyduğunu topladı, onlar erşî'sinde taşıyor. O oğullarını benim önümde gönderdi fakat onlar kralın düzenli (kayyamanu) atlarını almadı. O şehir beylerine emredip (şöyle) söyledi: kalbi(ni ferah) tut, düşme.*

Ona (şöyle) yazdım: Beylerin (LÚ.GAL) haracı gelsin (ona) sorabileyim. O senin kölen değil diye cevapladı. Niçin huzuruna gelmeli dedi.

Şimdi, bu sebeple efendim krala hızlıca yazdı ve beni suçladı.

*...
Düşmanın iyi atlarını aldığımdan dolayı düşman gibi konuşuyor, benimle düşman gibi oldu. Kışkandığı için iftira etti.*

Düşman ülkesinin atlarını kralın huzuruna götürüyor. Ticaret kolonisindeki Kralın düzenli (kayyamanu) (atlarını da) aldı, efendim kralın huzuruna götürüyor.”⁶²⁸

⁶²⁶ Dezsö, 2016:160.

⁶²⁷ SAA 15 60: 1-15; Oldukça kırık bir başka mektupta da haraç olarak alınan atlardan bahsedilmektedir.

Bkz, SAA 15 109.

⁶²⁸ SAA 19 91.

Bu bilgiler Aşşur-da''inanni'nin at temininde iş birliği yaptığı kişi olarak Kişesim'i ortaya koymaktadır. Kendisi Asur'a sadece haraç vermekle kalmayıp at temini görevinde de yer almıştır. Bu mektubun asıl önemi ise atların sınıflandırılmasından kaynaklanmaktadır. Bunlar:

- 1- Kral veya kraliyet kullanımı için seçilen atlar. Muhtemelen az sayıda olmalıydılar.
- 2- Yıllık haraç olarak alınan atlar.
- 3- Düşman atları. Bunlar da muhtemelen yağma sonucu elde edilen atları ifade etmektedir.⁶²⁹

Asur devletinin at tedarik yöntemlerinden diğerleri ise *işkāru* vergisi, *nāmurtu* ve *nakkamtu* idi. *İşkāru* bir tür vergi sistemi olduğu düşünülmekle beraber tam olarak anlaşılamıştır.⁶³⁰ *Nāmurtu* huzura kabul hediyesi olarak kabul edilmektedir. *Nakkamtu*, genel olarak çevirilerde “reserve” yani yedek⁶³¹ ya da “treasure”⁶³² yani hazine olarak belirtilmiştir.

Çeşitli idari belgelerde bunlarla ilgili ifadeler net şekilde yer almaktadır. Bir belge de *işkāru*, *nāmurtu* ve *nakkamtu* ile ilgili ifadeler birlikte yer almaktadır. İlgili tablet şöyledir:

“50 süvari atı *Aḫsana*'da, 184 at nehrin karşısında, 20 süvari atı *Ḫalman*'da, 100 at *nakkamtu*’ Toplam 404 at. 60 at 30 katır *işkāru* vergisi; genel toplam 464 at (ve) (3)0 katır 20 at *Ḫal[man]*’dan *nāmurtu* ödemesi.”⁶³³

İşkāru'nun at temini açısından işleyişini gösteren önemli mektuplardan biri ise SAA 19 168 numaralı belgedir. Bu belgede çeşitli kişilere at satın almaları için gümüş verilmiştir. Bu mektuptan bir atın fiyatının bir mana (yaklaşık yarım kilo) gümüş olduğu

⁶²⁹ Dezsö: 2016: 175 - 176.

⁶³⁰ *İşkaru*; hammaddeyi bir zanaatkâra ham maddeyi verip onu imal hale getirmesini beklemek; yünün kumaşa, madenin silaha dönüştürülmesi. Bu sistem koyundan deri veya yün elde edilmesi şeklinde de görülebilir. Atlarla ilgili durum ise tüccarlara ödeme yapılarak karşılığında at satın almalarını beklemektir. Bkz, Postgate, J. N. (1979). “The Economic Structure of the Assyrian Empire”. M.T. Larsen (ed.), *Power and Propaganda: A Symposium on ancient empires*. (Mesopotamia 7.) Copenhagen, 205, 212; Dezsö, *işkāru*'nun bir zorunluluktan ziyade bir vergi olduğunu ileri sürmektedir. Belli miktarda gümüş askeri memurlara ve tacirlere at satın almaları için verildi. Bkz; Dezsö, 2016: 180.

⁶³¹ Postgate, 1974: 376 - 377 (ND 2451).

⁶³² SAA 19 208: 8.

⁶³³ Parker 1961: ND 2727; Ayrıca bkz; Parker, 1961: ND 2788, ND 2768; Dezsö, 2016: 178 - 183.

anlaşılmaktadır.⁶³⁴ Mektup tüccarlar vasıtasıyla at tedarikine örnek oluşturur. İlgili mektup şöyledir:

“Geçen yıl onlara yüklediğim iškāru görevine (gelince) 30 at için [aga]te standardında [B]el-lešir’e 1 talent gümüş verdim; 20 mina verdim ve eksik yoktur. Ma[nnu-ki-Ašš]ur-le’i’ye 20 mina verdim; o 11 (mina) satın aldı, 9 kayıp Riba-ahhe’ye [20 m]ina v[erdim]; o 7 satın aldı, 13 kayıp [Lab]asi’ye 20 [mina] verdim; [o] [x] sa[tın aldı x kayıp] ...
[Agate] standardında 4 talent gümüş [verdim] [...] savaş arabası atı eğitmeni [ŞA]’ya 90 at [içi]n ...
[4] talent gümüş [...] standardında,
Bir mina [Har]bişas[u] ve kardeşlerinin her biri için; hepsi 8 talent gümüş yük hayvanlarının, 200 at için...”⁶³⁵

III. Tiglatpileser dönemine ait, Arpad valisi İnurta-bel-uşur tarafından yazılan mektupta da iškāru’nun tüccarlara yüklenerek at tedarik edildiği anlaşılr.⁶³⁶

II. Sargon’a gönderilen bir mektupta, Muşasir kralı Urzana’nın 56 at ve çeşitli sayıda hayvanı nāmurtu olarak kendisiyle birlikte Asur’a doğru götürdüğü belirtilmektedir.⁶³⁷ Bir başka mektupta ise Sanherib, Manna kralının elçisinden bir at nāmurtu olarak almıştır.⁶³⁸

II. Sargon döneminde, Medler’den 30, Zakkurtu’dan 40 atın haraç olarak alındığı, Zakurtuların geri kalan haracı da teslim edeceklerinin sözünü verdiği kayıtlıdır.⁶³⁹ Andia’nın veliaht prensi Yala[...]’dan çeşitli renk ve türde 51 at nāmurtu olarak alınmıştır:

“16 kırmızı at; 13 irginu at; 14 siyah at; 1 Haršean atı; 1 tuanu atı; 6 kısırak; 5 katır; hepsi toplam 51 at Andia memleketi kralının oğlundan (veliahtan).”⁶⁴⁰

II. Sargon dönemine ait iki mektuptan birinde⁶⁴¹ Şulmu-beli, Musasir kralı Urzana’nın 56 at ve çok sayıda at ile beraber Asur’a doğru ilerlediği yazılırken, diğer mektupta⁶⁴² ise aynı şahış Hubuškia kralı Ianzû’nun Urartuya at götürdüğünü kaydetmiştir.

⁶³⁴ Dezsö, 2016: 179.

⁶³⁵ SAA 19 168: 4 – r. 4; Ayrıca oldukça kırık bir başka belgede tüccar vasıtasıyla at tedarikine önek oluşturmaktadı. Bkz, Wiseman – Wilson, 1951: 111 (ND 446); CTN 2: 126.

⁶³⁶ SAA 19 35; CTN 5 251 – 252 (ND 2401).

⁶³⁷ SAA 5 136: r. 2- 6; CTN 5: 278 - 280 (ND 2627).

⁶³⁸ SAA 1 29: r.18 - 20; Ayrıca; SAA 15 61: 5(2 at); SAA 7 45: r.3 (2 at).

⁶³⁹ SAA 15 84: 6 – 9; SAA 19 91: 6 – 9; CTN 5: 134 - 136 (ND 2655).

⁶⁴⁰ SAA 5 171: 6 - r. 3.

Asur devleti sadece haraç, hediye ya da *işkāru* gibi yöntemlerle yetinmemiş kaliteli at ırkına sahip bölgeleri yakın kontrol altında tutmuştur. Örneğin; Urmiye gölünün kuzey ve güneyi tarih boyunca at üretimi için önemli bir bölgeydi. Asurlular, 9. yüzyıl boyunca Musasir'in dağlık bölgelerine at tedariki için akınlar yapmışlardır. Fakat burası Urartuluların eline geçince Asurlular, at tedariki için Med ülkesine yönelmek zorunda kalmışlardır.⁶⁴³

Dezsö, Asur devletinde birçok özel at yetiştiricisi olduğunu ve bunlardan vergi olarak çeşitli sayılarda at alındığını ifade etmektedir.⁶⁴⁴

At teminini gösteren önemli birçok mektup Kalhu Nabu Tapınağı'nın denetmeni Nabû-şumu-iddina/Nādinu'ya ait olan tabletlerdir. Doğrudan krala yazılan mektupların içeriğini çeşitli yerlerden gelen at ve diğer hayvanlarla ilgili sayısal veriler ve türleri ile bunların hangi amaçlar için kullanılacağını belirten ifadeler içermektedir. Bu mektupların muhatabının kim olduğu belli değildir fakat Postgate, Asarhaddon olabileceğini belirtmektedir.⁶⁴⁵ Asarhaddon'un rahiplerle olan sıkı ilişkisine ve at türlerinin ait olduğu coğrafya göz önüne alındığında bu ihtimalin yüksekliği ortaya çıkacaktır.

Erkân tarafından devletin birçok farklı şehir ve eyaletinden⁶⁴⁶ gönderildiği belirtilen atlar Nabû tapınağının denetmeni tarafından teftiş edildikten sonra bazıları Ninive'deki saraya gönderiliyor diğerleri ise Kalhu'daki Rewiev Saray/Fort Salmanassar'da kalıyordu. En azından birkaç takım at ise tanrı Aşşur için ayrılmaktaydı.⁶⁴⁷ Sadece bu tabletlerde binlerce farklı türde atın Nabû tapınağına ulaştığı, teftiş edilenlerin en kısa sürede kralın emri doğrultusunda ilgili yerlere yola çıkarıldığı görülmektedir. Belirli amaçlar için ayrılan atlar dışında, diğerleri Asur ordusunun kullanımına sunulduğu anlaşılmaktadır.

Ganimet, haraç ve çeşitli vergiler dışında Asur devletinin at temin etme yöntemlerinden bir diğeri ise ticaret idi. Asur'un bu konuda önemli bir örgütlenme

⁶⁴¹ SAA 5 136.

⁶⁴² SAA 5 133.

⁶⁴³ Reade, J. (1994). "Campaigning Around Musasir". in *Anatolian Iron Ages 3*, A. Çilingiroğlu and D. French eds., Ankara, 185.

⁶⁴⁴ Dezsö, 2016: 184.

⁶⁴⁵ Postgate, 1974: 7.

⁶⁴⁶ Manşuâte, Qarnê, Dâna, Kullania, Arpad, Isana, Damascus, Barhalzi, Arrapha, Dür-Şarrukku, Tillê, Raşappa, Māzamua, Kilizi, Arbela, Meliddu, Si'immê, Dür-Şarrukên, Guzana, Kalhu, Parsua, Asur, Lahiru, Hada'il, Şuhupa ve Ebinâri.

⁶⁴⁷ SAA 13: xviii.

kurduğu ve tüccarlar ve at uzmanları aracılığıyla bu ticareti gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Ticaret yoluyla ordu için hayvan temin edilmesiyle ilgili bir mektupta, kralın emirleri doğrultusunda tüccarlarla görüşen Adad-issiya isimli görevli, tüccarların sahip olduğu atların sayısı ve durumlarıyla ilgili bilgiler vermektedir:

“Efendim kralın tüccarlar hakkında bana verdiği emirlere gelince: Kannulu Šari ile Arzuhina’da buluştum. Elinde 70 at var. Geri kalan atların nerede olduğunu sordum. O, 200 at [sa]tın aldı[m] oradalar, (onları sonra) getir[eceğ]im.

[ŞA ile buluştum] ve [ona atlar] hakkında so[rd]um. O, [onların] hepsini satın aldık, sana geliyorlar dedi.

Kalhulu Nabû’nun, Arzuhina’da Sani’nin elinde bulunan 21 at ve 2 katırına denk geldim.”⁶⁴⁸

Nimrud’dan ele geçen SAA 19 168 numaralı belge, *iškāru* uygulaması olsa da, tüccarlar vasıtasıyla gümüş karşılığı at salındığı görülür. Bunun dışında tüccarların at tedarikindeki rolünü gösteren belgeler de mevcuttur:

“406 at, 100 kısarak toplam 506 Tab-[...]40 at Marduk [...] 40 at, 10 kısarak toplam 54 Hasi, toplam 480²110 kısarak toplam 590, toplam 593 at, 137 kısarak toplam 730 at tüccarlardan.”⁶⁴⁹

Asur mektupları bu tüccarların kimi zaman yabancı krallar ya da vassal krallar olabildiğini göstermektedir.⁶⁵⁰ Parsualı bir elçi olan Nabû-remanni krala şu bilgileri vermektedir.

“Efendim krala, kölen Nabû-remanni. Efendim krala sağlık sıhhat diliyorum. Parsua’dan bir elçiyle buluştum (şöyle dedi): Zalpalılar (KUR za-li-pa-a-a) kaleye geldi; Ellerinde 100 a[t] ile kaleye geldiler. Aralarından dört adam çöle kaçtı ve Nikkur’a geldi, (orada) onlar (şöyle) dedi: Biz ülkemizden atları getirdik fakat Mannalar (onları) ülkelerinde alıkoydular. Şimdi efendim krala yazıyorum: Efendim kralım bir muhafız göndersin Zalpalılar’ın söylediklerini dinlemesi için. Belki onlar [atları] ortaya çıkaracak. E[ffendim]kralımın zararını gidermeliyim.”⁶⁵¹

Asur idaresinin, diğer şehirlerle at ticareti yaptığı da görülür. İssar-šumi-iqiša’nın II. Sargon’a mektubunda Zikirtiya kralının atları Asurluluara Paššate’de satacağını

⁶⁴⁸ SAA 5 224.

⁶⁴⁹ Parker, 1961: 30 (ND 2458).

⁶⁵⁰ Dezsö, 2016: 188.

⁶⁵¹ SAA 15 53.

belirtmektedir.⁶⁵² Büyük miktarda at tedariki için Asur devleti, tüccarlara doğrudan talepte bulunmaktaydı. Kral II. Sargon'un Šarru-emuranni'den herhangi bir sayı belirtilmese de, büyük miktarda at talep ettiği ve bu amaçla Šarru-emuranni'nin Kumesalı tüccarlara haber gönderdiği anlaşılmaktadır.⁶⁵³ Asur vassallerinin memurları da gümüş karşılığı at satın alarak Asur devletine at tedarik etmekteydiler. Bu konuyla ilgili bir mektup şöyledir;

*“Rabû bîti Ahhešaya ve Bit-Dakkuri'den Nabû-ušallim'in istihbarat memuru (LÚ.mutîr tēmu) Bel-itta[din] üstlerinde çok miktarda gümüş taşıyor. Onlar at satın almaya gittiklerini söylüyor. Efendim kralım (bunu) bilmeli.”*⁶⁵⁴

Asur memurları ihtiyaç durumunda imparatorluğun doğu sınırından at satın almaktaydı. Bu durumun ifade edildiği mektuplar mevcuttur. Bu mektupların ilgili kısımları şöyledir:

Nabû-belu-ka"ın tarafından II. Sargon'a yazılan mektup:

*“Efendim kralın bana ne yazdığıyla ilgili; “Nisan'ın 1'inde Kalah'da ol.”
Yolları temizliyoruz ama kar yağışı ve kar onları dolduruyor. Çok fazla kar var
[...] Şubat'ın 3'ünde
[...] o ilk 20 atı gö[n]derdi
Geçen yıl, çok kar vardı, nehir donmuştu ve benimle olan adamlar ve atlar karda öldü.
Efendim kralın huzurunda Nisan'ın 6 ya da 7'sinde olmalıyım.
Efendim kralın bana yazdığına gelince: Adamlar ve atlar seninle gelmeli – şimdiye kadar
esirler
[ŞA'nın] oğlu
gitmeyecek
onlara (ve) gelmeyecekler
Biz atları satın almalı ve getirmeliyiz. Aššur-da"ınanni'nin katır expressi Arzuhinalıların
teçhizatını değiştirmeli.”*⁶⁵⁵

Nergal-a[šared] tarafından III. Tiglatpileser'e gönderilen mektup:

*“Efendim kralın bana gönderdiği rab kâri'den (tüccar başı) atları aldım ve teslim
ettim.”*⁶⁵⁶

⁶⁵² SAA 5 169: 11 -12.

⁶⁵³ SAA 5 202.

⁶⁵⁴ SAA 18 56: 3-7.

⁶⁵⁵ SAA 15 83; SAA 19 190; CTN 5: 102 – 103 (ND 2359+2777).

⁶⁵⁶ SAA 19 94: 5 - 7; CTN 5: 141 – 142 (ND 2701).

Nimrud Governor Palace'dan ele geçirilen belgelerde valilerin ve LUGAL.URU.MEŠ lerin sorumluluğunda çeşitli tür ve sayıda atların varlığı gözükür.⁶⁵⁷ At temini açısından Asurlu memurlar arasında önemli bir görevde yer alan *mušarkisular* yer almaktaydı. Bunlar muhtemelen hem hayvan temini hem de onların gıda teminiyle ilgilenmekteydi. Bu duruma kanıt oluşturacak bazı mektuplar bulunmaktadır.⁶⁵⁸ Bu mektuplardan birinde Gabbu-ana-Aššur kral II. Sargon'a *mušarkisanu*'nun yük hayvanları için gıda temini için çaba gösterdiğini ifade etmektedir.⁶⁵⁹

2.5.1. Atların Sevkiyatı

Dönemin yazılı kaynakları ülkenin her tarafından atların Asur'a ulaştırılmasıyla ilgili bilgileri içerir. Fakat bu atların Asur'a ulaşmasını, dönemin şartlarının yanında iklim ve coğrafi şartlar da göz önüne alındığında kolay olmadığı anlaşılabacaktır. Özellikle uzak bölgelerden gelen atlar için yollar oldukça zahmetliydi. Uzun yolculuklar neticesinde atların belirli mesafelerde dinlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuyla ilgili II. Sargon'a yazılan mektupta taylorların dinlenmesi gerektiği krala bildirilmektedir:

*“Efend[im] krala: kölen Na'di-ilu. Efendim [krala] sağlık sıhhat dilerim. Nabû-remanni'nin 120 atı 27 sinde Arzuhina'ya geldi. 28 inde orda olacaklar ve 29 unda (tekrar) yola çıkacaklar. Ben gitmeliyim ve onları (nehrin) karşısına Sarê'ye geçirmeliyim ve onları 30 una sonraki (atlar) bana ulaşana kadar. Aynı zamanda, atlar çok fazla pressed, taylorlar dinlenmeli.”*⁶⁶⁰

Atların gerekli istirahati yapamaması ve diğer olumsuz koşullar, yolculuk boyunca atlarını bir kısmının telef olmasına neden olabiliyordu. Örneğin yazarı belli olmayan, II. Sargon dönemine ait bir mektupta *Kullania'dan gelen 100 at Kalhu'dan Dür-Bel-ila'i'ye (gelirken) 26'sı bana ulaşmadan (yolda) öldü.*⁶⁶¹ denilmektedir. Bir başka mektupta kralın erkâna gönderdiği bir elçinin, kralın emirlerini ilettiği ve aldığı cevaplar yazılıdır. İlgili mektup şöyledir:

“Efendim kralın, erkânla ilgili bana söylediğine gelince. Onlar 500 süvari atını sorumluluğuna alsın, geri kalan atlarını bana göndersinler.

⁶⁵⁷ Wiseman – Wilson, 1951: 109 (ND 42); CTN 2: 128 11 at Halsu valisi; 109 (ND 430); 111 (ND 445) 13 at Mar[duk]-ahu²-iddina; 111 (ND 447); CTN 2: 129, 32 at Aššur-zêru²-ușur.

⁶⁵⁸ SAA 11 62; SAA 5 82: 119.

⁶⁵⁹ SAA 5 119; Dezsö, 2012b: 123 – 128.

⁶⁶⁰ SAA 5 64.

⁶⁶¹ SAA 19 96; CTN 5 171-172 (ND 2399).

(bunu) onlara söyledim, fakat kabul etmediler, (eğer) onlar giderse yolda ölecekler, bizimle gelmeliler (dedi) ”⁶⁶²

Nimrud’daki *ekal mašarti*’de bulunan tabletlerde çok sayıda at ve katır kaydedilmiştir. Bu tabletlerin bir kısmı memorandum tarzında yani sadece at sayısını ve kimin sorumluluğunda bulunduğunu belirten tabletlerdir.⁶⁶³

204 at: Edayu.⁶⁶⁴

239 at: Šulmu-beli-lamur⁶⁶⁵

Bunlar arasında vergi olarak kaydedilen atları içeren tabletler de bulunmaktadır.

300 at Sivan ayının 10. gününde.

293 at, 4 katır toplam 297 at (ve) katır, Tišri ayının 8. gününde.

Toplam 593 at, 4 katır.

İli-ukallanni’nin getirdiği, Mugallu’nun toplam 597 at (ve) katır.⁶⁶⁶

Ayrıca yeni gelen atların tür ve rengini belirten çeşitli tabletlerde mevcuttu.⁶⁶⁷ Atın rengi siyah, kırmızı, *irginu* ve *harbakkannu* olarak yazılmaktadır. *harbakkannu*’nun nadir ve pahalı bir tür olduğu düşünülmektedir. Albenda, *irginu* için gri, kül rengi, *harbakannu* için çift renkli olduğunu ileri sürmektedir.⁶⁶⁸ Bunun dışında *haršayu* atı karşımıza çıkmaktadır. Önünde coğrafi determinativ olmamasına rağmen bir bölgeye ait tür olduğu ileri sürülmektedir. Asarhaddon döneminde atların renk ve türüyle ilgili tanımlama, yerini artık süvari atları ve boyunduruğa koşulan atlar olarak tasnife bırakmıştır.⁶⁶⁹

⁶⁶² SAA 5 226: r. 12 – r. 21.

⁶⁶³ SAA 11: xxiv-xxv, 107 – 111.

⁶⁶⁴ SAA 11 108.

⁶⁶⁵ SAA 11 109.

⁶⁶⁶ SAA 11 112: 1 – r. 1.

⁶⁶⁷ SAA 11 113 -114, 116 -119.

⁶⁶⁸ Albenda, P. (2004). “Horses of Different Breeds: Observations in Assyrian Art”. in: Nicholle, C., ed., *Nomades et sédentaires dans le Proche-Orient ancien. Comptendu de la XLVIe Rencontre Assyriologique Internationale, Paris, 10-13 juillet 2000*, (Amurru, 3), Paris, Amurru, 3, Paris, 328.

⁶⁶⁹ SAA 11: xxv – xxvi.

Atların bir bölgeden Asur merkezlerine götürülmesinde *qurbutu* muhafızlarının önemli rol oynadıkları birçok mektuptan anlaşılmaktadır.⁶⁷⁰ Örneğin bir mektupta “*ša-qurbūti Iyyar’ın 6. gününde bana geldi ve Iyyar’ın 7. günü atlar yola çıktı*”⁶⁷¹ denilmektedir. Bu ifade ve diğer mektuplar çok net bir şekilde atların taşınmasında bu muhafızların oynadığı rolü ortaya koymaktadır.

2.5.2. Savaş Arabasına Koşulan Atlar

Yazılı kaynaklardan Yeni Asur döneminde savaş arabasına koşulan iki tür at bulunduğu anlaşılmaktadır. Savaş arabası için en iyi at türü Kuş’dur. Bu atlar Mısır aracılığıyla temin edilmekteydi ve Nübye⁶⁷² kökenli olmalıydı.⁶⁷³

Ninive’deki bütün at raporlarında savaş arabası atlarının hepsi Kusaya yani Kuş’tan olarak tanımlıyor.⁶⁷⁴ Süvari atlarında ise böyle bir tanımlama yer almamaktadır. Süvari atları Meseya yani Mesu’dan (İran’da bir yer) olarak adlandırılmış.⁶⁷⁵

Bu atların Kusaya olarak ifade edilmesi, atların anavatanının Mısır’dan ziyade Nübye olduğunu gösterir. Bu kanıtlar M.Ö. 8. ve 9. yüzyılda Levant’ta kullanılan savaş arabası atlarının Mısır ve Arabia aracılığıyla Nübye’den ithal edildiğini göstermektedir. Bu nedenle örneğin Gaza elçilerinin *madattu* vergisi olarak getirdikleri 45 atın Nübye soyundan oldukları söylenebilir.⁶⁷⁶ Tabletten ilgili kısmı şöyledir:

“... Sarayın 45 atını aldım. Mısır, Gaza, Judah, Moab, ve Ammon elçileri 12’sinde vergileriyle beraber Kalhu’ya girdi. Gaza (kralı)’nın 24 atı onunla...”⁶⁷⁷

⁶⁷⁰ Parker, 1961: ND 2727, 2451, 2482, 2788, 2803; SAA 11 110; SAA 15 65; Dezsö, 2012a: 138 - 139; Dezsö 2016: 177 - 178.

⁶⁷¹ SAA 15 65: 8 - r. 5.

⁶⁷² Kuş ve Nübye aynı yer için kullanılan isimlerdir.

⁶⁷³ Dalley, 1985: 43; Mısır ve Sudan bölgesinde MÖ 1675’lere Orta Krallık dönemine tarihlenen at iskeletleri bulunmuştur.

⁶⁷⁴ Ayrıca bir mektupta “Kuş diyarı koşum takımlarıyla kuşanmış güçlü at” (*sīsē danni ša tallultu ša māt Kūsi tallulūni*) ifadesi geçmektedir. Bkz, Parpola, S. (1983). *Letters from Assyrian Scholars to the Kings Esarhaddon and Assurbanipal, Part II: Commentary and Appendices*. (Alter Orient und Altes Testament 5/2), Neukirchen-Vluyn: Butzon & Bercker, 33-34. Ninive at raporlarında geçen Kushite adlandırılması tür adına değil koşum takımını tanımladığı ileri sürülmüştür. Fakat Ninive At Raporları Kushite koşum takımlarından değil “Kuş’un atlarından” bahsetmektedir. Bkz, Heidorn, L. A. (1997). “The Horses of Kush”. *Journal of Near Eastern Studies*, 56(2), 109.

⁶⁷⁵ Dalley, 1985: 43.

⁶⁷⁶ Dalley, 1985: 44.

⁶⁷⁷ SAA 1 110: r. 4 – 13; CTN 5: 219 - 221 (ND 2765).

Nübyelilerle ilgili en erken kayıt Nimrud Wine List’de III. Tiglatpileser dönemine tarihlenen metinde geçmektedir.⁶⁷⁸ Nübyeli (^{kur} Ku-sa-a-e) bu kişilerin III. Tiglatpileser’in Nübye’den Asur’a at ithal eden at uzmanları olduğu söylenebilir.⁶⁷⁹ Wine List⁶⁸⁰ yazıldığı dönemde Nübye kralı Piye idi. III. Tiglatpileser Aşağı Mısır’ın bir kısmıyla bağlantılıyken, Piye, MÖ 735 yılında oraya bir ticaret merkezi (*bīt kāri*) kurdu.⁶⁸¹ Nübye’deki bu ticaretin dışında III. Tiglatpileser Akdeniz kıyısındaki Tir ve Kaşpūna kentlerinden elde ettiği zaferlerden sonra ganimet olarak Mısır atlarını aldığını belirtir.⁶⁸² II. Sargon döneminde de IV. Osorkon Asur kralına “12 geniş Mısır atı” göndermiştir. II. Sargon’un yeni inşa ettiği başkenti Dūr-Šarrukīn’in açılışında da kendisine hediye olarak “geniş Mısır atları” sunulduğunu belirtmektedir.⁶⁸³ III. Tiglatpileser ve Piye arasında başlayan ticaret her iki kraldan sonra da sürmüştür. Piye’nin halefi Shabako ile II. Sargon müttefikti. II. Sargon Mısır sınırına liman ya da ticaret merkezi (*karri kangu*) olarak nitelendirebileceğimiz bir yapı kurduğunu yazıtında şöyle belirtmektedir:

“... mühürlü liman açtım. Asur ve Mısır halklarını birbirine kaynaştırdım ve onları ticaretin yöneticisi yaptım.”⁶⁸⁴

III. Tiglatpileser ve II. Sargon döneminde gerçekleşen ticaretin içeriğini ne oluşturduğunu bilmiyoruz. Fakat Dalley, IV. Osorkon’dan Mısır atlarının vergi olarak alınması ve adı geçen Asur kralları zamanında at tüccarları (*tamkar sisē/ DAM.GĀR ANŠE.KUR.(RA)*) anlamına gelen meslek isimlerinin varlığı nedeniyle Tiglatpileser ve II. Sargon’un savaş arabaları için Nübye atlarını temin etmek amacıyla Mısır ile geniş bir ticareti teşvik ettiklerini ileri sürmektedir.⁶⁸⁵ Sanherib ise M.Ö. 701’de Mısır ve Nübye savaş arabalarını ele geçirdiğini belirtir.⁶⁸⁶ Asarhaddon Mısır’dan ve sefer güzergâhındaki

⁶⁷⁸ CTN 1 9: 21.

⁶⁷⁹ Dalley, 1985: 44; Heidorn, 1997: 108.

⁶⁸⁰ Kusaya adamlar için 6 qū şarap verilmiş. Bir litre on kişinin ya da 6 profesyonel memurun bir günlük tayınına denk gelir. Buradan Kusaya olarak bahsedilen adamların 36 ile 60 kişi arasında olduğu çıkartılabilir; Bkz, Heidorn, 1997: dn. 21.

⁶⁸¹ Dalley, 1985: 44; Wiseman D. J. (1956). “A Fragmentary Inscription of Tiglath-Pileser III from Nimrud”. *Iraq*, 18, 1956: 124.

⁶⁸² Tadmor, H. (1994). *The Inscriptions of Tiglath-Pileser III, King of Assyria. Critical Edition, with Introductions, Translations and Commentary*, (Publications of the Israel Academy of Sciences and Humanities, Section of Humanities, Fontes ad Res Judaicas Spectantes), Jerusalem, 176.

⁶⁸³ ARAB II: 74 – 87.

⁶⁸⁴ Gadd, 1954: 180; Dalley, 1985: 46.

⁶⁸⁵ Dalley, 1985: 46.

⁶⁸⁶ ARAB II: 240.

bölgelerden ganimet ve yıllık vergi olarak atlar aldığını ifade eder.⁶⁸⁷ Asurbanipal M.Ö. 663'te Mısır'ı ele geçirince buradan ganimet olarak geniş atlar aldığını söyler.⁶⁸⁸

Asur yazılı kaynaklarında bahsi geçen Kuş atlarının toplam sayısı ile ilgili çeşitli hesaplamalar vardır. Postgate, belgelerde bu türde 929+ at olduğunu söylerken,⁶⁸⁹ Cole ise 1028+ olduğunu belirtir.⁶⁹⁰

1034+x sayıda Kuş türü at Kalhu Nabu Tapınağı'nın denetmeni Nabû-şumu-iddina/Nādinu'ya ait olan tabletlerde yer almaktadır.

Yeni Asur kaynaklarına göre Kuş halkı Asur ordusunda III. Tiglatpileser döneminden 7. yüzyılın üçüncü çeyreğinin sonuna kadar at uzmanı olarak görev almışlardır.⁶⁹¹

2.5.3. Atların Bakımı ve Beslenmesi

Atların bakımı ve beslenmesi seferlerin ve savaşların başarıya ulaşmasındaki kritik noktalardan biriydi. Zorlu arazi ve yollardan gidebilmesi, büyük mücadelelerde başarıyla yer alabilmesi atların sefer ayları dışındaki dönemde kazandıkları becerilere ve bakımlarına bağlıydı. Bu nedenle olmalı ki II. Sargon kimi zaman atların beslenmesiyle ilgili bilgiler edinmekteydi. II. Sargon atların bakımıyla ilgili Asur valisi Tāb-şil-Ēšarra'ya mektup gönderdiğini, Asur valisinin ele geçen mektuplarından anlamaktayız. Mektuplarda sırasıyla şunlar yazmaktadır:

*“...Kral efendimin bana yazdığına gelince, evde olduğunu söylersek (atlar) ne yiyor. Atlarımın yarısı Barhalza eyaletinde besleniyor ve yarısı da Issete şehrinin [...]’de bēt šani’inde yemektedir. Benim süvarilerim [ve ...][...] eyaletinin vergi toplama merkezinde konuşlanmıştır.”*⁶⁹²

⁶⁸⁷ ARAB II: 580.

⁶⁸⁸ ARAB II: 776 –778.

⁶⁸⁹ Postgate, 1974: 8-9; Heidorn, 1997: dn. 26.

⁶⁹⁰ Heidorn, 1997: dn. 26; Bu farkın nedeni ise Postgate'in yaptığı listede sadece ABL metinlerini kullanmasıdır.

⁶⁹¹ Heidorn, 1997: 110.

⁶⁹² SAA 1 107: 6 -14.

“...O atlar [için] hiç [sam]an ya da yem vermedi, efendim kralın elçisi gelsin ve görsün [...] (sonra) gitsin ve efendim kralı bilgilendirsin”.⁶⁹³

Bu mektuplar Asur kralının atların bakımıyla yakın ilgi göstermesi dışında, Asur valisinin atlarını diğer eyaletlerde beslemesi açısından önemlidir. Valilerin de, sorumluluğundaki hayvanlarla (muhtemelen atlar da bulunmaktaydı) ilgili bu tür haberler almaktaydılar. Adad²-eṭir tarafından Kalhu valisine gönderilen mektubun sonunda, “*efendimin hayvanları iyi*” ifadesi yer almaktadır.⁶⁹⁴ Bu durum bahsedilen eyaletlerdeki otlak durumunun daha iyi olmasıyla açıklanabilir.⁶⁹⁵ Bir başka mektupta atların zayıf olması nedeniyle dağlara otlamaya gönderildiği görülmektedir.⁶⁹⁶ Bu mektup da atların beslenmesi ve otlaklar arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Yani atlar sadece valilerin ya da görevlilerin elindeki gıdalarla bakılmamakta, çevrelerindeki eyalet ve bölgelerde otlak imkânları varsa buralar kullanılmaktaydı.

Kral Asarhaddon, bu atların Asur ordusunda ya da hangi amaçla kullanıldığını belirtmese de atların su ihtiyacı için park içerisine kanal yaptırmıştır.

“... atların sulaması için (park) boyunca bir kanal yaptım...”⁶⁹⁷

2.6. Erzak Temini⁶⁹⁸

Donanım ve eğitim açısından bir ordu ya da birliğin güçlü ve hazır olması uzun ve meşakkatli seferlerin ve savaşların üstesinden gelmesi için yeterli değildi. Özellikle Yeni Asur Devrinde uzak bölgelere yapılan askeri seferlerin başarıya ulaşmasındaki en önemli etkenlerden biri ordunun erzak ihtiyacının karşılanması idi. Askerin iyi bir şekilde beslenmesi, gıda bolluğu ve çeşitliliği yapılan harekâtın başarıya ulaşması için önemli etkenlerdendi. Askeri levazımat açısından eksikleri olan birlikleri savaşa zorlamak elbette makul bir tutum değildi. Örneğin II. Sargon (MÖ 722-705) 8. Seferinde “*ne susuzluklarını giderecek su verebildim, ne de kamplarının duvarlarını kuvvetlendirebildim; savaşçılarımlı ileri gönderemedim, ordumu bir araya toplayamadım... Beni dost ya da düşman*

⁶⁹³ SAA 1 108: 3 – r. 5.

⁶⁹⁴ Wiseman – Wilson, 1951: 113 (ND 462); CTN 2 195.

⁶⁹⁵ Dezsö, 2012b: 36.

⁶⁹⁶ SAA 1 241: r. 11 – 14.

⁶⁹⁷ ARAB II: 698.

⁶⁹⁸ Bu başlık makale olarak yayınlanmıştır. Bakınız, Akyüz, F. (2016). “yazılı Kaynaklar Işığında Yeni Asur Ordusunun Erzak Temin Yöntemleri”. *Ar/An*, 10(2), 1 - 13.

bölgelerinde asla yalnız bırakmayan, daima yanımda olan süvarilerim ve savaş arabam ile Sin-ahi-usur'un askerleriyle aralarına bir mızrak gibi daldım”⁶⁹⁹ demekle askerleri besleyememesinin sonucunda sadece kendi birliğiyle düşmana saldırmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Bu nedenle sefer sürecinde askerlerin güvenliği, dinlendirilmesi ve özellikle beslenmesi askeri faaliyetlerin vazgeçilmez bir gerekliliğidir. Aksi halde askeri ve dolayısıyla siyasi başarısızlıklarla karşı karşıya kalmak kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle Asur ordusunun bu hususa dikkat ettiği ve kapsamlı bir hazırlık yaptığı bilinmektedir. Asur krallarının, askeri seferlere “hasat mevsiminden”⁷⁰⁰ sonra başlaması, her ne kadar iklim şartlarının elverişliliğiyle açıklansa da o yılki hasat durumunun, sefer planlamalarını yakından etkiledikleri gerçeğini gizleyemez. Çünkü ürün bolluğu veya yetersizliği Asur ordusunun dolayısıyla devletin gücünü doğrudan etkilen bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.⁷⁰¹

2.6.1. Erzak Temini Bakımından Asur Eyaletlerinin Sefer Sürecindeki İşlevi

Yeni Asur dönemine ait birçok mektuptan imparatorluğun çeşitli köy ve bölgelerinde tahıl ambarları bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu merkezlerde bulunan ambarlar, sadece bölge sakinlerine tahıl ve ekmek sağlamak için değil, özellikle silâh altına alınan çok sayıdaki asker ve ordunun hizmetinde kullanılan at, katır ve eşek gibi yük ve binek hayvanlarının

⁶⁹⁹ ARAB II: 154. Bu çeviri Archivum Anatolicum dergisinde Çilingiroğlu, 1984'ten alınmış, makale yayınlandıktan sonra, çeviri hatası tespit edilmiştir. Bundan dolayı ilgili atıf çıkartılarak doğru çevirisi verilmiştir.

⁷⁰⁰ Saggs, H. W. F. (1963). “Assyrian Warfare in the Sargonid Period”. *Iraq*, 25, 1963: 146; Saggs askeri seferlerin başlangıcını temmuz sonu olarak belirtir. Askeri seferlerin başlangıcı genellikle ekonomik gereksinimlere bağlıdır. Ordu ekinlerin hasatını beklemek zorundaydı. Bu nedenle Saggs, hasat tamamlandığında sefere çıkıldığını belirtir. Ayrıca SAA 19 190 numaralı mektuptan Nisan ayının başlarından itibaren karların kalktığını ve ulaşımın elverişli olduğunu söylemek mümkündür. SAA 5 86 numaralı bir başka mektup Urartu'nun Nisan ayında savaş hazırlıklarına başladığını gösterir. Bu durum “Nisan ayının savaş hazırlığı için uygun bir ay” olduğu şeklinde ifade edilir. Bkz, Duymuş, H. H. (2012). “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 27(2), 363. Fakat hazırlıklar bu dönemde başlasa da ancak hasat dönemiyle askeri sefer halini alabiliyordu. Asarhaddon ise Mısır'a karşı gerçekleştirdiği seferine Nisan ayında başladığını belirtir. Bkz; Radner, K. (2008). “Esarhaddon's Expedition from Palestine to Egypt in 671 BCE: A Trek Through Negev and Sinai”. In: Bonatz, D and Czichon, R and Kreppner, FJ, (eds.) *Fundstellen: Gesammelte Schriften zur Archäologie und Geschichte Alt Vorderasiens ad honorem Hartmut Kühne*, Harrassowitz: Wiesbaden, K 3082+K 3086+SM 2027, st. 10. Bu sonuçlardan seferin çıkılacağı zamanın belirlenmesinde sefer düzenlenecek bölgenin coğrafyası ve ikliminin etkili olduğu söylenebilir. Ar/An 10/2'de yer alan makalemizde Çilingiroğlu, A. (1977). “Sargon'un Sekizinci Seferi ve Bazı Öneriler”. *Anadolu Araştırmaları*, IV-V, 1976-1977, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1976-1977, 238 (dn 14)'de yer alan “Asur ordusunun buğday ve mısır hasatını” beklediği ifadesini biz de kullandık. Fakat makale yayınlandıktan sonra “mısır”ın Amerikanın keşfiyle Yakındoğuya geldiğini ve bu nedenle anakronizme düştüğümüzü tespit ederek ilgili ifadeyi tez çalışmamızdan çıkardık.

⁷⁰¹ Schneider, A. W. – Adalı, S. F. (2014). ““No Harvest was reaped”: Demographic and Climatic Factors in the Decline of the Neo-Assyrian Empire”. *Climatic Change*, 127, 443.

gıda ihtiyacını da sağlamak içindi.⁷⁰² Öyle ki, bu döneme ait birçok mektup, farklı tarımsal bölgelerdeki hasatla ilgili endişeleri ve raporları içermektedir.⁷⁰³ Bu mektuplarda krala hasatla ilgili ayrıntılı raporlar sunulmaktadır. Gelen raporlar sayesinde, tıpkı istihbarat raporları neticesinde ordunun güvenli bölgeleri tespit edip yürüyüşünü sürdürmesi gibi, tarımsal verimin az olduğu bölgeler sefer güzergâhından çıkartılıyor ya da diğer bölgelerden oralara takviye yapılıyor olmalıydı.

İlki kendisine bağlı eyaletlerden aldığı ve ikincisi çeşitli bölgelerden haraç olarak topladığı vergiler olmak üzere Asur Devletinin iki türlü gıda ve erzak elde etme yöntemi bulunuyordu. Özellikle eyalet valileri gıda yönetiminde anahtar rol oynamaktaydılar. Mektuplardan, valilerin gıda üretimi, toplanması, muhafazası ve merkeze ait tahılın gönderilmesinde sorumluluk sahibi oldukları görülmekte, onların kaleler ve ordu için gıda tedarik ettiği, göç ettirilenleri beslediği ve merkeze mali destek sağladıkları anlaşılmaktadır.⁷⁰⁴

Asur şehirlerinde ve bazı batı⁷⁰⁵ ile kuzey⁷⁰⁶ eyaletlerinde karmu olarak adlandırılan depolar bulunmaktaydı. Bu depolar *rab karmāni* adlı memurların sorumluluğundaydı.⁷⁰⁷ Bunun dışında şehirlerin tahıl depolarından sorumlu *rab karmāni*'ler vardı. SAA 12 72 numaralı metnin isim kısmı kırık olan şahitlerinden biri Ninive şehrinin *rab karmāni*'si idi.⁷⁰⁸ Bunun dışında belgelerde Dūr-Şarrukin'de bulunan Maganuba bölgesinin *rab karmānisi* Il-amar,⁷⁰⁹ ve Raşappa, Barhalzi, Diquqina şehirlerinin *rab karmānisi* Dayyan-Adad'ın varlığını bilmekteyiz.⁷¹⁰ Tahıl depolarının kralın mı yoksa valilerin mi doğrudan

⁷⁰² Fales, F. M. (2002). "Central Syria in the Letters to Sargon II". in U. Hübner and E. A. Knauf (eds.), *Kein Land für sich allein: Studien zum Kulturkontakt in Kanaan, Israel/Palästina und Ebir-nâri für Manfred Weippert zum 65. Geburtstag* (Orbis Biblicus et Orientalis 186), Fribourg and Göttingen: University Press Fribourg and Vandenhoeck & Ruprecht, 142. Ayrıca sürekli tahıl sağlama asker ve hayvanların dışında tuğla yapımı için de önemliydi. Bkz, Postgate, 1979: 197

⁷⁰³ Bkz; SAA 1 83, 176, 182; SAA 5 3, 97, 127, 199, 289; SAA 15 69, 100; SAA 17 50; SAA 18 8; SAA 19 15, 19, 20, 113, 166, 173. Ayrıca gök olaylarını yorumlamak suretiyle kâhinler tarafından Asur krallarına hasadın nasıl olacağıyla ilgili raporlar da sunulmuştur. Bunlardan birkaçı için bkz; SAA 8 4: r. 14; 5: 2; 15: r. 5

⁷⁰⁴ Ponchia, S. (2014). "Management of Food Resources in the Neo-Assyrian Empire: Data and Problems". *History of the Ancient Near East / Monographs – XIV Paleonutrition and Food Practices in the Ancient Near East Towards A Multidisciplinary Approach*, Ed. Lucio Milano, S.A.R.G.O.N. Editrice e Libreria Padova, 385 – 386.

⁷⁰⁵ SAA 1 181: 18; 210: r. 10; 264: r. 2 - 8.

⁷⁰⁶ Tuşhan'daki tahıl deposuyla ilgili bakınız, Parpola, S. (2008). "Cuneiform Tablets from Ziyaret Tepe (Tuşhan), 2002 – 2003". *State Archives of Assyria Bulletin*, 17, 73 – 76, no 13 (ZT 12082).

⁷⁰⁷ CTN 3,14: 6 (ND 7057); Postgate, 1974:198, 402; CTN 3, 15: 5 (ND 7015); 16: 5 (ND 9904)

⁷⁰⁸ SAA 12 72: r. 12.

⁷⁰⁹ SAA 6 37: 2 – 3.

⁷¹⁰ SAA 10 96: 17 – 18.

kontrolünde olduğunu belirten herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat SAA 1 181 numaralı mektupta tahıl deposunun valinin izni olmadan açıldığı mektup yazarı Bel-liqbi tarafından kral II. Sargon’a şikâyet edilmektedir.⁷¹¹ Bu depolardan, kraliyet üyeleri ve görevliler ile askerler ve hayvanlar için gerekli erzak temin edilmekteydi.⁷¹²

Valilerin şüphesiz en külfetli ve önemli görevi seferdeki orduya erzak temin etmektir. Bu konuda II. Sargon dönemine ait bir mektup oldukça detaylı bilgiler vermektedir.⁷¹³ Mektubun ön yüzünde *turtānu*, *rab šaqē* ve batıdaki eyaletlerin⁷¹⁴ valilerinin Kar-Aşşur’a gelişiyile ilgili bilgiler verilir. Arka yüzünde ise belgeyi gönderenin ordu için depolanan gıdayla ilgili krala ayrıntılı bilgiler sunduğu görülmektedir. İnsanlar ve hayvanlar için günlük ve aylık yem ve tahıl ihtiyacı *emāru* ve *sūtu* cinsinden belirtilir.⁷¹⁵

Mektupta hayvanlar ve insanlar için gıda ihtiyacı belirtilmesine rağmen bunlarla ilgili herhangi bir sayısal ifade verilmemiştir. Bu yüzden mektuptaki bilgilerden bir insan ya da hayvanın günlük ihtiyaç duyacağı gıda miktarı hesaplanamaz. Bu belge ordunun gıda ihtiyacının zikredilen bölgeye ulaşmadan önce asker ve hayvan sayısına bağlı olarak günlük ve aylık ihtiyacının nasıl giderildiğini ayrıntılı şekilde göstermesi açısından önemlidir. Muhtemelen mektubun yazarına Kar-Aşşur’da toplanacak ordunun boyutları hakkında bilgi verilmiş, buna göre de yiyecek depolanması istenmiş olmalıydı. Mektubun ilgili satırları şöyledir:

“...Biz kral[ın işlerini] ya[pıyoruz].

Efendim kral[ın] depolanmış tahılla ilgili bana yazdığına gelince: “senin şehrinde bir ay (tüketilmek) için depolanmış tahılı bana gönder!” – biz yük hayvanlarının günlük yem ve tahılını (kissutu ša aşappi) şimdi listeledik (ve) öncelikle (bu bilgiyi) efendim krala gönderiyorum.

470 eşek yükü yem, 549,4 eşek yükü tahıl askerler için, hepsi 1.019,4 eşek yükü bir günlük [.....].

⁷¹¹ SAA 1 181: 17 – 19.

⁷¹² Faist, B. - Llop, J. (2012). “The Assyrian Royal Granary (*karmu*)”, In G.D.O. Lete, J. Vidal, and N. Wyatt (eds.), *The Perfumes of Seven Tamarisks. Studies in Honour of Wilfred G. E. Watson*, (Alter Orient und Altes Testament 394), Münster: Ugarit-Verlag, 28 – 29.

⁷¹³ SAA 5 250.

⁷¹⁴ Naşibina, Lagē, Si’imme, Tille, Guzana, Isana.

⁷¹⁵ Fales, F. M. (1990). “Grain Reserves, Daily Rations, and the Size of the Assyrian Army: A Quantitative Study”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 4(1), 24 – 25.

108 eşek yükü yem, 155,6 eşek yükü tahıl askerler için, hepsi 263,6 eşek yükü günlük, ki [...] ve onların şehirlerinin [.....] Lahi[ru] eyaletinde.

[Hepsi 5]78 eşek yükü [günlük] yem, aylık (ise) [17,3]40 eşek yükü tahıl yapar. [Hepsi 705 eşek yükü] askerler için günlük tahıl, aylık (ise) [21,150 eş]ek yükü tahıl yapar; [hepsi] aylık [38,4]90 eşek yükü yem ve tahıl kralın [askerleri] ile ileri gelenler ne [...] ...”⁷¹⁶

Yukarıdaki mektuptan hareketle, hayvan ve askerler için aylık tahıl ve yem miktarı 3,849,000 litredir. Bu miktarın, 2,115,000 litresi aylık, 70,500 (yaklaşık 56,400 kg) litresi ise askerlerin günlük ihtiyacı içindir.⁷¹⁷ Bu miktar hayvanlar için aylık 1,734,000 litre, günlük ise 57,800 litredir.⁷¹⁸

Asker sayısı belirtilmese de, bazı mektup ve belgelerden yola çıkarak Fales, Kar-Aşşur’da yaklaşık 30,000 civarında asker, 8,000 civarında hayvan olabileceğini belirtmektedir.⁷¹⁹ Dezsö ise bu miktarın 35,000 asker ve 10,000⁷²⁰ yük hayvanı için yeterli olduğunu ifade etmektedir.⁷²¹

Sürgün edilenlerle ilgili bir mektuptan⁷²² Asur topraklarına sürgün ya da başka yollarla gelmiş kişiler için 600-650 gramlık ekmek zar zor geçinebilecekleri bir miktar olarak hesaplanır. Asur ordusuna mensup askerler için ortalama 2 ile 3 litre kumanyanın kampta askere dağıtıldığı ve hayvanlar için bu miktarın yaklaşık olarak 5 ile 8 litre olduğu tahmin edilmektedir.⁷²³ ND 2803 numaralı tabletteki⁷²⁴ bilgiler incelendiğinde ise askerler için verilen miktar hemen hemen aynı ölçüde olsa da yük hayvanları ve süvari atları için

⁷¹⁶ SAA 5 250: r. 2 – 20.

⁷¹⁷ Fales 1990: 27.

⁷¹⁸ Fales, F. M. – Rigo, M. (2014). “Everyday Life and Food Practices in Assyrian Military Encampments”. History of the Ancient Near East / Monographs – XIV Paleonutrition and Food Practices in the Ancient Near East Towards A Multidisciplinary Approach, Ed. Lucio Milano, S.A.R.G.O.N. Editrice e Libreria Padova, 420.

⁷¹⁹ Fales – Rigo, 2014: 420.

⁷²⁰ Yazar aslında 10.000 olarak yazması gereken sayıyı sehven bir “0” (sıfır) eksik yazmıştır.

⁷²¹ Dezsö 2016: 75. Fales ve Dezsö 1 homeri 100 litre olarak kabul eder ve hesaplamaları bunun üzerinden yapmışlardır.

⁷²² SAA 1: 257; Fales, 1990: Text II.

⁷²³ Fales – Rigo, 2014: 420

⁷²⁴ Parker, 1961: 55 - 61; Dezsö 2016: 64 (Fig.17).

verilen miktar 3,3 ile 9 litre arasında değişmektedir. Dezsö, yük hayvanları için verilen yem miktarını 5-6 litre olarak kabul eder.⁷²⁵

Asur krallarının, valiler aracılığıyla eyaletlerdeki hasatları dikkatle takip ettikleri ve özellikle sefer güzergâhında yer alan valileri, ordusunu beslemesi için görevlendirdikleri anlaşılmaktadır. Mazamua valisi tarafından II. Sargon'a yazılan mektubun bir kısmında Mazamua'daki ekini biçip biçmeyeceğini bunun için kralın emirlerini beklediğini ifade eder. Mektubun ilgili kısmı şöyledir:

*“...atları ve özgür adamları (LÚ.zakkû) al[ıp] Mazamua'ya in[ip] ekini biçecek miyim? Efendim kralın elçisini bekliyorum. Efendi(m) kralın emirleri ne olabilir?”*⁷²⁶

Sefer öncesinde haberleşme olarak değerlendirilebilecek bu mektup Asur valilerinin, askeri seferlerde kullanılmak üzere eyaletlerinde tahıl üretiminde bulunduklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Metinde tahılın hasadı için kralın talimatının beklenmesi, sarayın askeri planlamaları yaparken ürünlerin hasat dönemini de dikkate aldığını göstermektedir.

Kaynaklar askerlerin iâşesi meselesinin Asur kralları tarafından sadece sefer dönemlerinde dikkat edilen bir husus olmadığını ortaya koymaktadır. Eyalet valilerinin gözetiminde askerlerin bulundukları bölgede askeri hareketliliğin olmadığı dönemlerde de askerlerin tayını ile yakından ilgilenmek zorundaydılar. Örneğin; içeriğinden savaş dönemi olmadığı anlaşılan bir mektupta kral II. Sargon, ordusundaki Que'li savaş arabalı askerlerin (LÚ.EN.GİŞ.GİGİR.MEŞ) iâşe durumlarının araştırılması ve bununla ilgili kendisine haber verilmesini istemektedir.⁷²⁷ Bu gibi belgelerden askerlerin erzaklarının, seferleri kapsayan dönemler için değil bütün bir yıl için planlandığı ve bu organizasyonun bizzat kral tarafından kontrol edildiği, bunun sürekliliğinin sağlanması için önlemler alındığı anlaşılmaktadır. Bu konuyla alakalı bir mektupta şunlar kaydedilmektedir:

“... tabletinde ekmek tayını kaydedilen ve askerleri olan biri (komutan) için tahıl vergisinin içinden alacağım ve onun garnizonunun önüne koyac[ağım](tedarik edeceğim). Ayrıca (ekmek tayını) olmayan yerde bana gelecekler ve bana söyleyecekler ben (onlara

⁷²⁵ Dezsö, 2016: dn. 365.

⁷²⁶ SAA 5 199: r.3- 7.

⁷²⁷ SAA 5 68.

tarla) vereceğim böylece onlar tarlalarını işleyecekler ve eğer (onlara tarla) vermezsem [ön]ceden biçtikleri [tahılı] alacaklar, yiyecekler ve tarlayı işlemeyecekler.”⁷²⁸

Sefer sürecindeki orduya erzak temini konusunda metinlerden, kimi zaman gıdanın yığılı olduğu eyalet ya da bölgelerden geçerek bu ihtiyacını karşılandığı, kimi zaman da gıdalar ordunun bulunduğu alanlara ulaştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda nehirlerin yük taşımacılığında sıklıkla kullanıldığı dikkati çekmektedir. Mesela, Arzuhina valisi Şamaş-belü-uşur’un II. Sargon’a gönderdiği mektupta tahıl gibi maddeleri kayık ile Ampihabi bölgesine gönderdiğini belirtir.⁷²⁹ Nehirlerde kayıklarla tahıl taşınabilmesi, nehir kenarlarının belli noktalarının sefer yürüyüşü ve ulaşım açısından elverişli olması, buraların askeri kamp alanı olarak tercih edilmesini sağlamış olmalıdır. Bu nedenle sefer sürecinde Asur ordusunun gıda temininde nehir taşımacılığına ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili bir mektupta şunlar söylenmektedir:

“... (yetkili) erkânın, “kam[p]ı Dilbat’ta kuracağız” dediğini duydum. Eğer onlar Dilbat’a kamp kurarsa insanlar açlık çekecekler ve onlara kervan ulaş(a)mayacak üstelik onların (bazı) askeri unsurları hareket edecek ve kervanı yağmalayacak. Onlar kampı geçen yıl ki Babil kampının sınırına kursunlar. Kayıklar (ve) şişirilmiş deriler onlara gitsin...”⁷³⁰

Sefer sürecinde erzakın hangi bölgelere ve hangi görevlilere ulaştırılacağı önceden planlanmaktaydı. Bu konuda, saray erkânı için, muhtemelen sefer boyunca, erzak dağıtımının kaydedildiği bir tablet, tahılın birbirini takip eden günlerde çeşitli yerlere gönderildiğini göstermektedir.⁷³¹ İlgili tabletin kötü durumda olması detaylı bilgi edinmemizi engeller fakat günbegün hangi eyalete ve erkâna tahıl ulaştırılacağını belirtmesi sefer sürecindeki gıda organizasyonunun ne kadar detaylı planlandığını göstermektedir.

⁷²⁸ SAA 5 289: 2 – r. 2.

⁷²⁹ SAA 5 233.

⁷³⁰ SAA 18 175: r. 8 – r.e. 22.

⁷³¹ SAA 1 170; Ponchia, 2014: 388.

2.6.2. Asur Ordusunun Düşman Topraklarında Erzak Temin Yöntemleri

Asur ordusu kendi hâkimiyet alanı dışındaki topraklarda çeşitli yöntemlerle erzak elde edebiliyordu. Bunlardan biri düşman ülkelerin yöneticilerinden aldığı haraçlardı. II. Sargon Urartu seferini anlatan metninde, bölgeye önceki yıl yaptığı seferin etkileri hâlâ devam ettiğinden birçok valinin haracı kendisine bizzat getirip teslim ettiğini şöyle belirtmiştir:

*“Parsuaş’a doğru indim. Namri ülkesinin, Sangibutu, Bit-Abdadani ve kuvvetli Med ülkesinin valileri ordumun yaklaştığını duydular, önceki yılda ülkelerini yakıp-yıkışım kulaklarında idi ve üzerlerine korku düştü. Koyduğum ağır vergileri ülkelerinden getirdiler ve bana Parsuaş’ta teslim ettiler.”*⁷³²

Aynı seferle bağlantılı olarak kral II. Sargon, Asur devletinden korkan valiler ve halkın Asur ordusu için gıda yığınları yaptığını ve bu durumun Urartu seferi boyunca devam ettiğini şöyle ifade etmektedir:

*“Parsuaş’tan ayrıldım, Manna ülkesinin bir bölgesi olan Missi’nin yakınına vardım. Ullusunu, ülkesinin halkı ile birlikte kendi rızalarıyla hizmet etmeye hazır olarak, ordumu Sirdakku kalesinde bekledi. Sanki onlar benim memurlarım, Asur’un valileriymiş gibi ordumu beslemek için un ve şarap depoladılar.”*⁷³³

Ele geçen metinler, orduya Asur’dan gelen erzak stoğunun tükenmesi durumunda yeni kaynak arayışına gidildiği göstermektedir. Bu imkânlar, kimi zaman doğal kaynakları kullanarak kimi zaman düşman topraklarını talan ederek veya daha barışçıl bir şekilde yerel halk ve tacirlerle ticaret yaparak yaratılıyordu.⁷³⁴ Bu ihtimallerin dışında Asur ordusu zor zamanlarında kervanları bile yağmalamak zorunda kalabilirdi.⁷³⁵

Asur ordusunun ele geçirdiği kale ve şehirlerin tahıl depolarını yağmalaması ordunun erzak tedarik etme yöntemlerinden biriydi. Özellikle yine II. Sargon’un Urartu seferinde bu konuyla ilgili birçok ifade şöyle geçmektedir:

⁷³² ARAB II: 146; Çilingiroğlu, 1984: 7.

⁷³³ Kuhrt, A. (2009). *Eskiçağ’da Yakındoğu*, (M.Ö. 3000-330). Cilt II, Çeviren:Dilek Şendil, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 202.

⁷³⁴ Fales, 2014: 420.

⁷³⁵ SAA 18 75: 15 – 16.

“... ağızlarına kadar yiyecek dolu depolarını açtım ve ordumu sınırsız hububatı yiyip bitirmesi için serbest bıraktım...”⁷³⁶

Farklı birkaç metinde geçen yukarıdaki ifadeden Urartu tahıl ambarlarının zenginliği açıkça anlaşılmaktadır. Bu bağlamda arkeolojik kaynaklar Urartu tahıl depolarının ve şarap mahzenlerinin büyüklüğü hakkında yeterli bilgiler sağlamaktadır.⁷³⁷

Bu tür yerlerden Asur ordusu yeterince tahıl ve içecek tedarik edebiliyordu. Asur ordusunun ve ele geçirdiği tahıl ambarlarının tam boyutları bilinmese de II. Sargon’un askerlerini Urartu bölgesinde beslemekle ilgili fazla bir sıkıntı çektiği söylenemez. Buralardan ele geçirilen tahılın hayvanlarla Asur kamplarına taşındığı anlaşılmaktadır.⁷³⁸

Kuşatma süresince düşman ülkesi şehrin içine hapsedildiği yani şehrin ablukaya alındığı durumlarda Asur ordusunun şehrin etrafındaki tarlaların ekinlerini yağmalamaktaydı. Bu durum genellikle yazıtlarda düşman ülkesinin bağ ve bahçelerine zarar vermek ağaçlarını kesmek şeklinde görülse de ordunun gıda ihtiyacı için kullanılabilecek ürünler de depolanmaktaydı. Örneğin II. Asurnasirpal’e ait bir yazıtta Luḫutu ülkesinin tahıl ve samanının biçilip depolandığı şöyle dile getirilmektedir:

“*Hattenalı Lubarna’nın başkenti Aribua’ya girdim. Şehri ele geçirdim. Luḫuti memleketinin otunu ve tahılını hasat edip yığdım. Sarayında bir ziyafet verdim.*”⁷³⁹

Yine aynı kral, Nairi topraklarının ekinini Asur için Tuşḫa, Damdammusa, Sinabu ve Tīdu’ya depolamıştır.⁷⁴⁰ Bu, başka ülkenin topraklarından elde edilip depolanan gıdanın askeri sefer için kullanıldığını doğrudan belirten ilk metindir.⁷⁴¹ Benzer şekilde III.

⁷³⁶ ARAB II: 158, 159, 165; Çilingiroğlu, 1984: 19, 20, 26.

⁷³⁷ Urartu tahıl ambarları 1.432 *kapi* (yaklaşık 21,193 litre) ile 32.057 *kapi* (yaklaşık 474.443 litre) arasında değişen çeşitli boyutlarda olabiliyordu. Örneğin Ereuni şehrindeki tahıl ambarları 10.100 *kapi* boyutundaydı. Fakat bahsi geçen tahıl ambarlarının standart bir boyutu ve sayısı yoktu. Bazı şehirlerde birden çok ambar bulunmaktaydı. Ereuni şehri, I. Arğiştı, II. Sarduri ve Rusa zamanında yapılmış tahıl ambarlarına sahipti. Bunların toplam kapasitesi 72,548 *kapi* yani 1.073.710 litre idi. Bilinen en küçük tahıl ambarı 1.432 *kapi* (21.193.6 litre) ile Armavir şehrindeydi. Şarap mahzenleri kapasitesi de (Urartuca *gie*) devasa boyutlardadır. Teişebaini şehrinin kapasitesi 600 *agargi* yaklaşık 150.000 litredir. Bkz; Payne, M. (2005). *Urartian Measures of Volume*. Leuven: Peeters, 82 – 91

⁷³⁸ Marriott, J. – Radner, K. (2015). “Sustaining the Assyrian Army among Friends and Enemies in 714 BCE”. *Journal of Cuneiform Studies*, 67, 133-134.

⁷³⁹ Grayson, 1991, A.O.101.1: iii 81 - 82.

⁷⁴⁰ ARAB I: 502; Grayson, 1991, A.O.101.19: iii 96 - 97.

⁷⁴¹ Cifola, B. (1997/1998). “Ashurnasirpal II’s 9th Campaign: Seizing the Grain Bowl of the Phoenician Cities”. *Archiv für Orientforschung*, 44 /45, 156–58; Hasel, M. G. (2008). “Assyrian Military Practices and

Salmanassar'ın Bīt Adini kralı Aḫuni⁷⁴² ve Babilli Marduk-bēl-usāte'yi⁷⁴³ şehirlerine hapsedtikten sonra bu şehirlerin etrafındaki tahılları hasat ettiği bilinmektedir.

II. Sargon veya Sanherib dönemine ait ve yazarı bilinmeyen bir başka mektupta, Asur kralının Babil'e girmesiyle Bīt-Dakuri halkı bataklıklara kaçtığı ve arkalarında bol miktarda tahıl bıraktıkları ifade edilmektedir. Mektubun devamında bu nedenle atların oraya gitmesi ve orada kalması şöyle tavsiye edilmektedir:

*“Bütün Bīt-Dakuri kabilesi yerleşiminden ayrıldı bataklığa girdi. Arkasında sayısız tahıl (tarlası) ve hurma (bahçesi) bıraktı. Bu yüzden atlar oraya gitmeli ve (orada) kalmalı.”*⁷⁴⁴

Otlakların bolluğu, ordu içindeki hayvanların beslenmesi için büyük önem taşıyordu bu nedenle kamp alanı olarak seçilecek bölgelerde bu özelliğe dikkat edildiği anlaşılıyor. SAA 1 13 numaralı mektupta kampın kurulacağı Urammu kentinin avantajlarından bahsedildikten sonra orada bol miktarda otlak bulunduğu ve dinlenmek için iyi bir yer olduğu vurgulanmıştır.⁷⁴⁵

Yazılı belgelerde genellikle tahıl ürünleriyle ilgili bilgiler yer alsa da kamplarda Asurlu askerlerin sığır, koyun ve keçi eti ile beslendikleri özellikle rölyeflerden anlaşılmaktadır. Bu hayvanlar, Asurluların fethettiği şehirler ve uzak bölgelere yaptıkları baskınlar sonucunda elde ediliyordu. Konuyla ilgili tasvirlerde, kampa doğru götürülen ve kampın etrafında otlayan hayvanlara rastlanmaktadır. Ayrıca kamp içerisinde hayvanların kesildiğini gösteren rölyefler de bulunmaktadır.⁷⁴⁶ Yazılı belgelerde doğrudan Asur askerlerine büyükbaş ve küçükbaş hayvan etinin tayın olarak verildiğine dair ifadeler olmasa da düşman topraklarından, çok sayıda koyun, keçi, sığır, öküz gibi hayvanın

Deuteronomy's Laws of Warfare”. In B. Kelle and F. Ames (Eds.), *Writing and Reading War: Rhetoric, Gender, and Ethics in Biblical and Modern Contexts*. (SBL Symposium Series, 42), Atlanta: Society of Biblical Literature, dn. 27.

⁷⁴² ARAB I: 620.

⁷⁴³ ARAB I: 622.

⁷⁴⁴ SAA 17 84: r. 3 – 9.

⁷⁴⁵ SAA 1 13: 5 – 19.

⁷⁴⁶ King, 1915, pl. LXVIII (Band XII. 3, Lower Register); Fales, 2014: Fig. 4, 34, 38, 39.

yağmalandığına dair bilgiler kayıtlıdır.⁷⁴⁷ Esasen bu kayıtların birçoğu Asur ülkesine götürülen hayvanların tür ve miktarlarıyla ilgilidir.

Asur'un askeri başarılarının altındaki en önemli etkenin ordusunun örgütlenişi ve organizasyonunda yattığı, askeri başarıların bu organizasyonun işleyişine bağlı olduğu görülmektedir. Planlanan bir sefer hazırlığının daha kıştan başladığı, sefer sezonunun yaklaşmasıyla en üst seviye ulaştığı gözlemlenmektedir. İdari sistemindeki her yapıyı bu organizasyona dâhil eden Asur yönetimi sefer sürecinde “erzak temin” sıkıntısı yaşamamak için eyalet ve yerleşimlerindeki üretimi yakından tâkip ederek, sefer güzergâhını buna göre belirlemiş ve görevlilere erzak temini için sorumluluklar yüklemiştir. Bu sayede Asur ordusu, yürüyüşünün en azından kendi toprakları boyunca gerçekleşen bölümünde önemli sıkıntılar yaşamamıştır. Özellikle vâlileri aracılığıyla bu işleyişi sağlamaya çalışmıştır. II. Sargon'un Sekizinci Seferiyle ilgili metinde yer alan düşman topraklarındaki şehirlerin vâlileriyle ilgili “*Asur'un vâlileriymiş, gibi ordumu beslemek için un ve şarap depoladılar*” ifadesi, Asur vâlilerinin orduya erzak sağlamak zorunluluğunun doğal bir durum olduğunu göstermektedir.

Asur ordusunun yabancı topraklarda bazen vassallerinin yardımıyla bazen de doğrudan düşman ülkenin eyaletlerinden aldığı haraçlarla erzak ihtiyacını karşıladığı anlaşılmaktadır. İdareci ve komutanların, askerlerin beslenmesine özel bir ihtimam gösterdikleri anlaşılmaktadır. Aksi takdirde ordu içerisinde bir huzursuzluğun çıkabileceğini ve bunu ordunun dağılmasına neden olabileceğini öngörerek çeşitli tedbirler almışlardır. Örneğin; SAA 18 175 numaralı mektupta, Asur'a bağlı beylerin ordusundan bahsederken “...onların ordusu kervan yağmalamaya gidecek” ifadesinin geçmesi, askerlere gıda ulaştırılamaması halinde neler yaşanabileceğiyle ilgili endişeleri yansıtmaktadır. Bu nedenle düşman topraklarında erzak temini için her türlü fırsatın değerlendirildiği tahmin edilebilir. Bu yüzden, düşman şehirlerinin etrafındaki bağ ve bahçeler ile otlaklar bu amaçla kullanılmış, şehirlerin tahıl ambarları da yağmalanmıştır. Belki de Asur yönetimi askeri seferler öncesi bazı şehirlerin ambarlarını ve otlaklarını ele geçirmeyi planlayıp, erzak politikasını önceden buna göre belirlemekteydi. Diğer taraftan ön görülenin dışında elde edilen erzak nedeniyle vâliler ya da vassallerin zaten yollamak zorunda oldukları aynî desteğin, seferin ileriki aşamalarında kullanılmak üzere ertelendiği

⁷⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz; Dezsö, 2016: 151-152, Fig. 41

akla getirilebilir. Asur ordusunun bütün bunların dışında tacirler aracılığıyla gıda satın aldığı ya da kervanları yağmaladığı da tespit edilmektedir.

Asur ordusunun sefer sürecinde askerlerin dışında beslemek zorunda olduğu diğer bir grup da binek ve yük hayvanlarıydı. Kampların nehir kenarlarına kurulmasının bir nedeni de bu hayvanlardı. Böylelikle hem askerler hem de hayvanlar için su ihtiyacının karşılanması sağlanmış ve çevrede bulunan otlaklar da hayvanların beslenmesi için kullanılmıştır. Ayrıca orduya lojistik desteğin nehirler yoluyla daha kolay ve hızlı ulaştırılıyor olması da nehirler kenarlarını kamp alanı olarak tercih edilmesinde oldukça önemliydi. Tahılın karayoluyla hayvanlarla taşınması, hem hayvanlar için hem de eşlik eden görevliler için su ve gıda ihtiyacının giderilmesini zorlaştırmaktaydı. Oysa bir nehir aracıyla birden çok hayvanın taşıyabileceği yük miktarını taşımak mümkün olduğu gibi su ve gıda temini daha kolaydı. Bu nedenle nehir taşımacılığı hem süreyi kısaltırken hem de taşıma masrafını azaltmaktaydı. Elbette orduya erzak sağlamak için nehirlerden uzak iç bölgelerle de bağlantı kurmak gerekiyordu. Bu nedenle iç bölgelere tahılın taşınması için katır ve eşek gibi yük hayvanları sıklıkla kullanılmıştır.

2.7. Yük Hayvanları

Asur ordusu için yük hayvanları, sefer için teçhizat ve erzakın, sefer dönüşü için ise başta ganimet olmak üzere ordunun ağırlıklarını taşıması için büyük öneme sahipti. Bunun yanında seferlerin başarıya ulaşmasında kilit rol de oynayabilirlerdi. Asur askeri tarihi içerisinde yük hayvanlarının önemini gösteren en önemli olaylardan biri Asarhaddon'un Mısır seferidir. Asarhaddon Mısır seferini başarıyla gerçekleştirmesindeki en önemli noktalardan biri, çöl koşullarına dayanıklı develere su tulumları yüklemiş ve ordusunun susuzluğunu bu sayede gidermiş olmasıydı. Böylece Asur ordusu çölü geçmeyi başararak Mısır'a ulaşmıştı. Oldukça özel bir durum olan bu örnek develerin çöllerdeki verimli kullanımını gösterse de aslında genel olarak yük hayvanları Asur ordusu için büyük önem arz ediyordu. Silah ve teçhizatların, hayvan ve askerlerin ihtiyaç duyduğu bütün besin maddeleri bu hayvanlar vasıtasıyla taşınmaktaydı. Sefer sonrasında, ele geçirilen ganimetlerin Asur'a ulaştırılması bu hayvanlar aracılığıyla gerçekleştirilmekteydi. Asur ordusunun nehir taşımacılığının uygun olduğu her yerde bu yöntemi kullandığını belirtmek gerekir. Fakat bu fırsat her zaman mevcut değildi. Bu nedenle Asur yönetimi yük

hayvanlarına önem göstermiş ve özel olarak ilgilenmiştir. Bu hayvanlar eşek, katır ve deve idi.

aşappu olarak ifade edilen yük hayvanlarıyla alakalı, mektuplarda bunların bakımı ve sayılarıyla ilgili ifadeler yer almaktadır. Bir memur tarafından II. Sargon'a yazılan bir mektupta yük hayvanlarının bakımıyla ilgili çaresizliğini şöyle dile getirmektedir:

*“[Efendim kralım] yü[k hayvanlarını] (aşappu) bakmam için bana verdi fakat onlara bakacak imkânım yok; onlar aç[lık]tan ölecek.”*⁷⁴⁸

Aşşur-šitt[u-u]şur tarafından III. Tiglatpileser'e gönderilen bir mektupta da, kralın kendisine yük hayvanı göndermeyi planlamış olabileceğini fakat onlara bakacak imkânının bulunmadığını ifade eder.⁷⁴⁹ Bir başka mektupta ise KUR determinatifiyle gösterilen Suhu'dan alınan yük hayvanlarıyla ilgili bilgileri içerir. Belki de buranın halkı Asur ordusunda taşıma hizmeti vermekteydi. İlgili mektup şöyledir:

“Suhuluların yük hayvanlarıyla ilgili efendim kralın bana yazdığına gelince. Onları gözden geçirdim: 6 savaş arabası, 1 ahşap aygıt, 11 at takımı, 3 katır takımı, 120 eşek, 60 deve.

*Askerleri saymadım ama karşımda 400 adam var. Tamamıyla (nehirden) karşıya geçtim.”*⁷⁵⁰

Bu boyutlardaki bir birliğin 10-12 ton taşıma kapasitesine sahip olduğu ve mektupta belirtilen asker sayısı için bu miktarın en az iki haftalık erzak ihtiyacını karşılaması beklenebilir.⁷⁵¹

Bir başka mektupta yük hayvanları ve bunların sürücüleri listelenmiştir. Bu listedeki hayvanlar ve sürücüleri mektup yazarı (muhtemelen vali) tarafından elçisinin eşliğinde belki de seferlerde görevlendirilmek için krala gönderilmiştir.⁷⁵² İlgili mektubun çevirisi şöyledir.

⁷⁴⁸ SAA 19 167: 1 - 4; CTN 5 224 - 225 (ND 2616).

⁷⁴⁹ SAA 19 51: 3 - 7; CTN 5: 312 - 313 (ND 2771).

⁷⁵⁰ SAA 19 175; CTN 5: 283 - 284 (ND 2647).

⁷⁵¹ Dezsö, 2016: 81.

⁷⁵² Dezsö, 2016: 81.

“Onları [den]etledim, git[me] ...leri aldım ve adamları ve eşekleri tahsis ettim (ešēhu). Onları 12sinde ortaya çıkardım ve onlar benim için gitti.

(onlar): 19 adam ((LÚ.ERIM.MEŠ), 19 eşek: [...lılar]

13 adam, 10 (eşek), 1 deve: [...lılar]

3 adam, 3 (eşek): Lidieanlar

81 (adam), 81 (eşek): Bel-lešir

18 (adam), 18 (eşek): Itu'alılar

15 (adam), 15 (eşek): Hamarayahılar

Ve 59 (adam), 59 (eşek), 1 d[eve] Šamaš-buna[ya]'nın emrinde, hepsi 198 [adam], 195 e[şek], 2 deve. (şimdi) [onları efendim kralıma] elçim Apladad-[...]’ın gözetiminde gönderi[yorum].”⁷⁵³

Eşek, katır ve develerin askeri amaçlarla kullanıldığını düşünebiliriz. Fakat nehir taşımacılığına kıyasla bunun daha zahmetli ve masraflı olduğu unutulmamalıdır. Yukarıdaki mektupta her yük hayvanı için bir sürcünün görevlendirildiği görülmektedir. yük hayvanlarının ve sürücülerinin yolculuk süresindeki gıda ve su ihtiyaçları da ayrıca hesap edilmeliydi. Bu nedenle kara taşımacılığı bu bakımdan özellikle nehir taşımacılığına kıyasla masraflıydı. Çünkü nehirlerde bir nehir aracına yüklenen tayın birkaç görevliyle beraber zahmetsizce hedeflenen noktaya taşınabiliyordu. Eğer bu nokta nehirden uzak ise buradan yük hayvanlarıyla ya da araçlarla taşınmış olmalı. Bu konu da Dür-Šarrukin’in inşasıyla ilgili bir mektup faydalı bilgiler sunmaktadır. Bu mektupta Aryawate’de toplanan kütükler nehirler vasıtasıyla Asur’a ordan Ninive’ye ulaştırılmakta son olarak ise karadan Dür-Šarrukin’e götürülmesi planlanmaktaydı.⁷⁵⁴

2.8. Savaş Taktik ve Stratejileri

Asur devletinin savaş taktik ve stratejileri hakkındaki bilgiler yazılı ve görsel malzemelerden temin edilmektedir. Bu iki kaynak, Asur’un uyguladıkları taktiklerin anlaşılmasında yeterli bilgi sağlamaktadır. Yazılı kaynaklar Asur krallarının hemen her yıl çıktıkları seferleri ve bunların neticeler hakkında bilgiler içerir. Fakat bunlar meydan savaşlarıyla ilgili çok az detay verdiği gibi, kuşatma savaşıyla ilgili kullanılan taktikleri sıralamakla yetinilir. Büyük çoğunluğu savaşın gelişimi hakkında detay sağlamaz. Bu bilgiler daha çok düşmanın mağlup edilip cezalandırılması ile öldürülen askerlerin sayıları ve öldürülme yöntemleriyle ilgili özet ifadelerdir. Bu nedenle rölyefler özellikle meydan ve kuşatma savaşlarının anlaşılması açısından çok önemli kaynaklardır.

⁷⁵³ SAA 19 177; CTN 5: 241 - 242 (ND 2366).

⁷⁵⁴ SAA 1 63; Parpola, S. (1995). “The Construction of Dür-Šarrukin in the Assyrian Royal Correspondence”. *Khorsabad, le palais de II. Sargon II, roi d’Assyrie*, Paris, 49 - 77.

Asur'un uyguladığı taktik ve stratejiler üzerinde, coğrafi şartları, iklim koşulları, şehirlerin özellikleri gibi birçok husus etkili olmuştur. Asur tarihi boyunca en çok uygulanan savaş taktiğinin ise “kuşatma savaşları” olduğu görülür. Meydan savaşları ise hem Asur düşmanlarının hem de Asur'un oldukça çekindiği ve genellikle tercih etmediği tür idi. Rölyeplerde meydan savaşları olarak görülen birçok sahne ise Asur'dan kaçan düşmanlarla, genellikle dağlık ve ormanlık arazide verilen mücadeleyi yansıtmaktadır.

2.8.1. Meydan Savaşları

Asurlular meydan savaşlarını çok tercih ettikleri söylenemez. Bu nedenle meydan savaşıyla ilgili görseller ve ifadeler genellikle kuşatma operasyonlarıyla beraber verilmiştir.⁷⁵⁵

Meydan savaşlarına nazaran kuşatma savaşlarının tercih edilmesinin nedeni, kuşatma savaşlarında saldırı ve strateji gibi durumların Asur ordusunun tamamen kendi inisiyatifinde yer almasıydı. Kuşatma savaşlarında düşman genellikle savunmada kalırken, büyük çaplı saldırılar gerçekleştiremiyor, Asur ordusunun saldırılarına karşı direnç göstermek ve saldırılarını püskürtmekle yetiniyordu. Fakat meydan savaşlarında Asur ordusu ister hazırlıklı ister hazırlıksız olsun düşmanın tüm saldırılarına cevap vermek zorundaydı, bu nedenle kuşatma savaşlarındaki gibi saldırı zamanını her zaman Asur ordusu tayin edemezdi. Ayrıca kuşatma savaşlarında Asur ordusu düşmanın açlık ve susuzluk gibi nedenlerle teslim olma ihtimali bulunduğundan sadece bekleyerek ve düşmanın dışarıdan yardım almasını engelleyerek, kendi kaybını en az seviyede tutup savaşı kazanabilirdi. Fakat bir meydan savaşında Asur ordusunun kaybının ne kadar olacağını önceden belirlemek mümkün değildi.

Burada kronolojik sıraya göre, yazılı ve görsel kaynaklar ışığında bazı Asur kralları dönemindeki meydan savaşları hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

2.8.1.1. II. Assurnasirpal

II. Assurnasirpal, Nimrud'daki Kuzey-Batı Sarayının taht odasına ait 11a-8a levhalarında Laqû ve Suhu'nun meydan savaşıyla ele geçirilmesini betimleyen sahneler

⁷⁵⁵ Nadali, 2010: 118.

yer almaktadır.⁷⁵⁶ Yazıtlarda ise Asurnasirpal, klasik bir şekilde Laqû ve Suhu ve Hindānu'nun kendi askerlerine güvendiğini ve kendisinin savaşa zorlandığını belirtmektedir.⁷⁵⁷ Bu levhalarda savaş arabaları tasvir edilmiş, süvariler düşman piyadelerini takip ederken ve atlarıyla ezip gezerken gösterilmiştir. Yazıtlarda yer almasına rağmen düşman savaş arabaları ve süvarileri resmedilmemiştir. Sonunda ise Asur ordusu düşmanı kılıçla katlettiği gözükmemiştir.⁷⁵⁸ Levha 8'de Asur piyadeleri, savaş arabası ya da süvariler tarafından yaralanmış düşmanları katlediyor. Bu meydan savaşındaki saldırı stratejisi şu şekilde sıralanabilir: önce, ön tarafta süvariler, arkada ise savaş arabalı birlikler onları takip etmekte ve bu iki birliğin ani saldırı gücünden yararlanılmaktadır.⁷⁵⁹

2.8.1.2. III. Salmanassar

III. Salmanassar'ın yazıtları meydan savaşı hakkında çok az ayrıntı verir.. Bunlardan birinde III. Salmnassar, 859 yılında kuzeye çıktığı seferinde Hubuškia ve çevresindeki yerleşimleri yaktığını belirtir. Neticesinde Hubuškia kralı Kāki, Asur'un silahlarıyla yüzleşmekten korkup, askerleriyle birlikte dağlara kaçmasıyla, III. Salmanassar peşlerinden dağlara giderek onlarla orada büyük bir savaş verip galip gelmiştir.⁷⁶⁰

III. Salmanasser dönemine ait Balawat Bronz Kapısında yer alan kabartmalarda⁷⁶¹ Urartu kralı Aramu'ya karşı gerçekleştirilen sefer ve Arşaşkun kentinin tahrip edilmesi yer almaktadır. Bu görüntüde kral Aramu dağlara kaçmış bunun üzerine Asur kralı düşmanı takip ederek dağlarda savaş arabalı askerler ve süvari birlikleriyle savaşmıştır. Bu meydan savaşında savaş arabalı birlikler Urartu piyadelerini ele geçirmiş, Asur piyadeleri de Urartu askerlerini kılıç, ok ve mızrakla öldürdüğü gözükmemiştir. Asur süvarileri piyadenin önünde gözükmemiştir. Bu kabartmalarda, süvari ve savaş arabalı birlikler, daha hızlı hareket etmeleri sebebiyle önden giderek, dağlara kaçan düşman askerlerini yakalamış ve savaşmış, bir kısmı öldürülmüş ve bir kısmı ise yaralanmıştır. Yaralı kalan düşman askerleri Asur piyadeleri tarafından katledilmiştir. Piyadelere göre savaş arabaları ve süvarilerin daha hızlı hareket etiklerinden ilk müdahale onlar tarafından yapılmış, geriye sağ ya da

⁷⁵⁶ Meuszyński, J. (1981). *Die Rekonstruktion der Reliefdarstellungen und ihrer Anordnung im Nordwestpalast von Kalhu (Nimrud)*. (BaF 2). Mainz am Rhein, Taf. 2.

⁷⁵⁷ Grayson 1991, A.0.101.1:iii 31b - 44a; Nadali, 2010: 126.

⁷⁵⁸ Grayson 1991, A.0.101.1: iii 35 – 36; Nadali, 2010: 12.

⁷⁵⁹ Nadali, 2010: 126.

⁷⁶⁰ Grayson, 1996, A.0.102.1: 22 – 26.

⁷⁶¹ King, 1915: Pls. XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLII.

yaralı olarak kalan düşman askerleri ise biraz daha geç şekilde savaş alanına gelen Asur piyadeleri tarafından katledilmiştir.⁷⁶² (şekil 8)

III. Salmanassar'ın yazıtlarında ise bu durum şöyle ifade edilmektedir;

*“Daiēnu’den hareket ettim ve Urartulu Aramu’nun krali kenti Arşaşkun’a yaklaştım. Urartulu Aramu güçlü silahlarımla yüzleşmekten ve şiddetli saldırımdan korkup kenti terk etti (ve) Adduru dağına tırmandı. Onun peşinden dağa gittim (ve) dağda büyük bir savaş yaptım. 3,400 savaşçısını kılıçla düşürdüm (yendim).”*⁷⁶³

Bu kabartmalarda Asur ordusunun meydan savaşındaki taktiğinin şu şekilde olduğu gözükmemektedir; Asur piyadesi kentleri ele geçirmek için mücadele ederken, savaş arabalı ve süvari birlikler ise kaçan düşman askerlerini arazide bozguna uğratmaktadır.⁷⁶⁴ Bu stratejiden meydan savaşında piyadenin geri planda tutulduğu anlaşılabılır. Özellikle savaş arabasının ve atın sağladığı hız ve yükseklik düşman karşısında muhtemelen daha etkili oluyor ve düşman saflarını dağıtabiliyordu. Bu süreçten sonra ise piyadeye düşen görev sağ ve yaralı düşman askerlerini yakalayıp öldürmekti.

Fakat bu durum piyadelerin hiçbir zaman göğüs göğse çarpışmadığı anlamına gelmez. Band P de kralın önde tasvir edildiği savaş arabalı birlikler ölü düşmanı ezerek geçerken, süvariler düşman piyadelerinin ortasına saldırmaktadır. Asur piyadeleri ise göğüs göğse savaşıyor, düşman askerlerini kılıçlarıyla kesiyor. Bu sırada biri okçu biri kalkancı olmak üzere çift olarak düzenlenmiş okçular düşman okçuları ok atışına tutarak mücadele halindeki Asur piyadelerini korumak için çaba harcıyorlardı.⁷⁶⁵

2.8.1.3. II. Sargon

II. Sargon'un saltanat yılları meydan savaşları hakkında yazılı kaynaklar açısından zengin bilgiler sunarken, aynı durum görsel kaynaklar açısından geçerli değildir.

II. Sargon'un Korsabad rölyeflerinde, Mısır güçlerine karşı meydan savaşında savaş arabalı ve süvari birliklerin düşmanı takip edip mağlup ettiğini, düşman piyadeleri savaş

⁷⁶² Nadali, 2010: 123.

⁷⁶³ Grayson 1996, A.O.102.2: ii 47b–50.

⁷⁶⁴ Nadali, 2010: 124.

⁷⁶⁵ Nadali, 2010: 124.

arabası tekerlekleri altında kalmış ve atlar tarafından ezilir şekilde gösterir. Asur ordusunun uzun mızrakları ve oval kalkanları düşmanla çarpışırken avantaj sağlamaktaydı. Asur süvarileri çift halinde değil tek iken daha avantajlı durumdaydı. Asur ordusunun yardımcı birlikleri diz çöktürülmüş düşmanı katleder şekilde bu rölyeflere işlenmiştir. Asur okçuları da kaçan düşman askerlerine kalkanın sol arka tarafından ok fırlatırken gösterilmiştir.⁷⁶⁶

2.8.1.3.1 Uauş dağı savaşı (MÖ 714)

Uauş savaşı, adını avaşın gerçekleştiği dağdan alır. Bugün Urmiye gölünün doğusunda Kuzey İran'daki Sahend dağı olduğu düşünülmektedir.⁷⁶⁷ Urartu kralı I. Rusa, Uauş dağında II. Sargon ile karşılaşmaya karar verdiğinde müttefiklerinden oluşan büyük bir ordu toplamayı başardı ve askerlerini silahlarla donattı. Bu sırada, Zikirtulu Mitati çevredeki diğer komşu krallıkların askerlerini getirmesi için gönderildi. Bütün birlikler toplandığında Rusa, geçitte savaş hattı kurdu ve II. Sargon'u savaşa davet etti.⁷⁶⁸ Asurluların da meydan savaşından kaçındıkları ileri sürülmektedir. Bunun arazinin uygun olmaması, rahat hareket edebilecek ve birliklerini etkili kullanabilme fırsatının olmaması gibi sebeplerin etkili olduğu belirtilmektedir.⁷⁶⁹ Kimmer bozgunundan sonra Urartu ordusunun çok hazır olduğu söylenemez. Asur istihbarat raporlarında Rusa'nın 11 valisinin askerleriyle birlikte dağıtıldığı ve iki valisiyle ordu komutanının Kimmerler tarafından esir edildiği kayıtlıdır. Mektubun devamında Nabu-le'i, Urartunun üç yüksek memurunun askerleriyle beraber öldürüldüğünü bildirir.⁷⁷⁰ Üç farklı kaynaktan gelen aynı bilgiler olayın doğruluğunu kanıtlamaktadır. Fakat Rusa'nın topladığı müttefikler sayesinde Urartu ordusu güçlü bir hale gelmişti.⁷⁷¹

⁷⁶⁶ Botta – Flandin, 1849: Pl. 99, 100; Albenda, 1986: 102, 103; Nadali, 2010: 127 – 128.

⁷⁶⁷ Smith, J. B. (1994). "A Tactical Re-Interpretation of the Battle of Uaush: Assyria and Urartu at War 714 BC". In A. Çilingiroğlu / D. H. French (eds.): *Anatolian Iron Ages 3. The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6–12 August 1990*. Ankara, 1994: 229; Melville, S. C. (2016). *The Campaigns of II. Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.*. Norman: University of Oklahoma Press, 130.

⁷⁶⁸ Scurlock, J. (1997). "Neo-Assyrian Battle Tactics". in: Young, G.D. – Chavalas, M.W. – Averbek, R.E., eds., *Crossing Boundaries and Linking Horizons. Studies in Honor of Michael C. Astour on His 80th Birthday*. Bethesda, 498.

⁷⁶⁹ Grekyan, Y. (2010). "The Battle of Uauş Revisited". *Urartu and Its Neighbors. Festschrift in Honor of Nicolay Harutyunyan in Occasion of his 90th Birthday*. edited by Aram Kosyan, Armen Petrosyan and Yervand Grekyan, Yerevan, *AJNES* 5/1-2, 92.

⁷⁷⁰ SAA 1 31.

⁷⁷¹ Melville, 2016: 130

Asur birlikleri savaş alanına ulaşmak için, dar geçitten peşpeşe geçiyorlardı. Rusa, Asur ordusunun bütün birliklerinin geçitten geçip savaş düzeni almasını beklerken II. Sargon sadece ön ve merkezdeki birlikleri alıp diğer birlikleri beklemeden Rusa'nın merkezine ani bir saldırı gerçekleştirdi.⁷⁷² Bunun nedeni Asur ordusunun dar geçitte çok uzun bir alana yayılmış olmasıydı. Elit askerlerinin ön safta olması II. Sargon'a Rusa'ya ani saldırı yapması için bir şans vermektedir. Asur yazıtlarında II. Sargon'un saldırısı şöyle anlatılır:

“Tanrım Aşşur benim içten yakarışlarımı işitti, bu yakarışlar O’nu hoşnut etti ve benim duamı duyabilmek için kulak kabarttı. Dileğimi kabul etti. Benim tarafıma dehşet verici silâhlarım gönderdi; onların gündoğumundan günbatımına doğru ilerlemeleri ile asiler yağma edilir. Bu uzun mesafeyi gelmiş olan, usanmış, benzin ve yorgun, çıkışı ve inişi çok zor olan sayısız büyük dağları aşan Asur’un gücünü yitirmiş ordularının görünüşleri değişti. Onların yorgunluklarını hafifletemedim, ne susuzluklarını giderecek su verebildim, ne de kamplarının duvarlarını kuvvetlendirebildim; savaşçılarımlı ileri gönderemedim, ordumu bir araya toplayamadım, ne sağ ne de sol benim tarafıma getirilemezdi, arkayı göremezdim. O’nun birliklerinden korkmadım, atlarını küçümsedim, zırhlı savaşçıların çokluğunu önemsemedim. Beni dost ya da düşman bölgelerinde asla yalnız bırakmayan, daima yanımda olan süvarilerim ve savaş arabam ile (ve) Sin-ahi-uşur’un emrindeki askerleriyle aralarına dehşetli bir mızrak gibi daldım. Onu bozguna uğrattım, ilerlemesini engelledim, birliklerine ait çok sayıda insanı öldürdüm, savaşçıların vücutlarını akdarı gibi kesip devirdim ve dağların vadilerini onlarla doldurdum. Kanlarını kırları ve yaylaları krali bir giysi gibi kırmızıya boyayarak derin dere ve uçurumlardan aşağıya nehir gibi akıttım. Ben onun ordusunun dayanağı olan yay ve mızrak taşıyan savaşçıların ayaklarını koyun gibi doğradım (ve sonra) başlarını kestim. Önünde duran asillerinin ve konsüllerinin kollarını meydan savaşında kopardım. Onları ve atlarını ele geçirdim. Memurları, yöneticileri ve süvarileri olan akrabalarından 260’ını ele geçirdim ve dayanma güçlerini yok ettim. O’nu kalabalık kampının içine kapattım, altındaki oynak atlarını ok ve mızrakla öldürdüm. Canını kurtarmak için savaş arabasını terk etti, ordusunun önünden kaçtı.

Çevresindeki krallarla birlikte Zikurtu’lu Metatti’nin ordusunu kesip yere devirdim ve savaş düzenlerini dağıttım. Uauş Dağının ortasında mola vermiş olan hain düşman Urartu’nun ve yandaşlarının ordularını bozguna uğrattım.”⁷⁷³

II. Sargon’un ani hücumu ve yarattığı darbe, Rusa’nın merkezinin önünde son anda görevlendirilmiş gibi görünen piyade okçuları ve mızrakçıları üzerinde çok şiddetli hasara yol açtı.⁷⁷⁴ II. Sargon’un neden olduğu yıkım ve yaptığı uygulamalar yazıtlarında *“Ben, onun ordusunun güvendiği yay ve mızrak taşıyan askerlerinin ayaklarını koyun gibi doğradım (ve sonra) başlarını kestim.”⁷⁷⁵* şeklinde ifade edilir. II. Sargon, süvari ve savaş

⁷⁷² Scurlock, 1997: 498.

⁷⁷³ ARAB II: 154 – 155; Çilingiroğlu, 1984: madde 14 – 15.

⁷⁷⁴ Scurlock, 1997: 500.

⁷⁷⁵ ARAB II: 154

arabalı birlikleriyle, Rusa'nın "şok birlikleri" yerine okçu ve mızrakçılarına saldırmayı tercih etmiştir.⁷⁷⁶

II. Sargon, kraliyet ailesine mensup 260 kişiyi, yüksek rütbeli subayları ve savaş düzenini kaybeden süvarileri esir almayı başardı. Savaş hattı dağılan Rusa, savaş kampına geri çekildi ve orada direnmeye çalıştı. Fakat II. Sargon, ok atışlarıyla Rusa'nın savaş arabalarını yok etti. En nihayetinde Rusa, hayatını kurtarmak için savaş arabasını terk ederek kısırağın üzerine bindi ve ordusunu savaşa yönlendirdi.⁷⁷⁷

II. Sargon bu karşılaşmada kamp kurmadan ya da askerlerini dinlendirip savaş pozisyonu almadan, askeri ilerleyişin önünde ve merkezinde yer alan birlikleriyle Rusa'nın merkezine doğrudan saldırarak Rusa'nın önemli birliklerini mağlup etti ve bir kısmını da ele geçirmeyi başardı. Arkadan gelen birlikler de geçitten çıkınca Rusa'nın kanat güçlerine saldırdılar. Bu saldırılar karşısında geri çekilerek yeniden düzen almaya çalışan Urartu ve müttefikleri bu fırsatı bulamadı ve Rusa'nın kaçıyla zafer Asur'un oldu.⁷⁷⁸ II. Sargon savaş alanında kazandığı zaferle yetinmeyip, Rusa ve ordusunu dağlarda takip etmiş ve müttefiklerini de cezalandırmıştır:

"Tehlikedeki karıncalar gibi, dar ve yürümesi güç yollarda geçit ararlarken, ben onların atlarıyla küçük vadi ve koyakları doldurdum. Dehşet verici silâhlarımın hiddeti ile onların peşinden gittim ve iniş ve çıkışları savaşçıların cesetleri ile doldurdum. Uauş Dağından, yeşim taşı dağı Zimur Dağına kadar olan 6 beru boyunca O'nu mızrağımın ucunda kovaladım. Hayatlarım kurtarmak için kaçan, O'nun terk ettiği diğer insanlar tanrım Aşşur'un gücünü büyütebilirdi. Anu'nun hiddetli, güçlü oğlu Adad patlayan bulut ve yıldırım ile şiddetli fırtınasını onların üzerine saldı ve onları tümüyle yok etti. Şamaş ve Marduk'a karşı günah işleyen ve tanrıların kralı Aşşur tarafından ettirilen kutsal andı bozan prensleri Ursa benim güçlü silâhlarımın kükremesiyle, kalbi bir kartalın önünden kaçan yarasa gibi atarak paniğe kapıldı. Vücudundan kan fışkıran bir adam gibi krali kenti Turuşpa'yı terketti, avcının önünden kaçan bir hayvan gibi dağ yamaçlarında gezindi, doğum sancısı çeken bir kadın gibi yatağında sancılar içinde uzandı, ağzı, yiyecek ve içeceği reddederek bir ölümcül yara (kaçışı olmayan bir hastalık) onun üzerine acı verdi. Gelecek günler için asla unutulmayacak korkusunu orada bırakarak tanrım Aşşur'un yüceliğini Urartu'nun üzerinde tesis ettim. Yüceliğimin üstün kuvvetini ve dünyanın dört bölgesinde rakipsiz ve geri çevrilmez silâhlarımın şiddetini acı bir savaşta Urartu üzerine saldı. Zikirtu ve Andia halkını ölüm zehriyle lekeledim. Düşmanın hain

⁷⁷⁶ Fagan, G. G. (2010). "I Feel Upon Him Like a Furious Arrow": Toward a Reconstruction of the Assyrian Tactical System". *New Perspectives on Ancient Warfare*, Edited by Garrett G. Fagan and Matthew Trundle, Leiden – Boston, 91.

⁷⁷⁷ Scurlock, 1997: 500.

⁷⁷⁸ Scurlock, 1997: 501 - 503.

ayaklarını Mannalıların ülkesinden temizledim ve efendileri Ullusunu'nun kalbini hoşnut ettim. O'nun talihsiz halkı için ilerde parlayan bir ışık bıraktım."⁷⁷⁹

2.8.1.4. Sanherib

Sanherib dönemine ait taktiksel analizini yapabildiğimiz en önemli meydan savaşı Asur ile Babil arasında gerçekleşen ünlü Halule savaşıdır. Bu savaşı her iki tarafta kendilerinin kazandığını belirtir.⁷⁸⁰ Yazıtlarda oldukça detay verilen savaş Sanherib dönemi ait rölyeflerinde yer almamaktadır.

2.8.1.4.1. Halule savaşı (MÖ 691)

Sanherib, Babil üzerine sefer düzenleyip Muşezib-Marduk'u bertaraf etmeyi amaçlamaktaydı. Babil kralı, Sanherib'in bu planına Babil ve Borsippa vatandaşlarını, Arami ve Kaldeli kabile üyelerini, Elamlıları, Perslileri ve Ellipanları içeren büyük bir koalisyon kurarak karşılık verdi. Asur yazıtlarında bu ittifak ve plan şöyle ifade edilmektedir;

*"Dicle nehrinin kıyısında, Halule şehrinde benden önce savaş saflarının kurarken (ve) beni su kaynağından uzak tutarken, onlar silahlarını keskinleştirdiler."*⁷⁸¹

Bunun üzerine kendisini destekleyen tanrılara zafer duasını yapan Sanherib, tanrıların kendisine hemen yardıma geldiğini belirtir. Yazıtın devamı şu şekildedir:

*"Bir aslan gibi öfkelen dim, zırhımı giyindim (ve) savaş için uygun bir miğferi kafama taktım. Kızgınlığımla, hızlıca büyük savaş arabama bindim"*⁷⁸²

*"Habis düşman ordularına bir fırtına gibi gürledim (ve) tanrı Adad gibi kükredim, beyim, büyük efendim tanrı Aşşur'un emriyle haşin bir fırtınanın başlangıcı gibi düşmanın ön ve yan saflarına estim."*⁷⁸³

⁷⁷⁹ ARAB II: 155; Çilingiroğlu, 1984: 16.

⁷⁸⁰ Grayson, A. K. (1965). "Problematical Battles in Mesopotamia". In H. G. Güterbock/ T. Jacobsen 8eds.): *Studies in Honor of Benno Landsberger on His Seventy-Fifth Birthday*, April 21, Chicago, 1965: 342; Scurlock, 1997: 509 - 515; Laato, A. (1995). "Assyrian Propaganda and the Falsification of History in the Royal nscriptions of Sennacherib". *Vetus Testamentum*, 45(2), 1995: 207 - 213..

⁷⁸¹ RINAP 3/1 no 18: v. 2 - 5; no 22: v. 60 - 62; no 23: v. 50 - 52; Scurlock, 1997: 509 - 510; Fagan, 2010: 92.

⁷⁸² RINAP 3/1 no 18: v. 11 - 15; no 22: v. 97 - 70; no 23: v. 57 - 59; RINAP 3/2 no 145: i. 4 - 6; no 230: 61 - 63.

Bu saldırılar sonrasında Humban-undaša ve Elam soyluları Asur saldırıları karşısında mağlup olup katledildiler. Kaldeli birliğinin komutanı Merodah-Baladan'ın oğlu Nabû-şum-işkun canlı olarak ele geçirildi.⁷⁸⁴

Scurlock'un bu savaşın gelişimi ve orduların pozisyonu hakkındaki görüşü şu şekildedir: Sanherib'in, savaş alanına varmak için, Asur'dan Babil'e en kestirme yolu izlemiş olduğu düşünülürse, müttefik orduyla karşılaştığında muhtemelen Dicle yatağına paralel bir şekilde güneye doğru ilerlemekteydi. Eğer müttefik ordu hem onun yolunu kesip hem de suyla arasına bir engel koymayı başardıysa sağ kanatları nehrin üst tarafında olacak şekilde kuzeye dönük olmalıdır. Ordunun bir kanadını bu şekilde yerleştirmek o kanadı etkili bir şekilde güçlendirir, müttefik orduda bu kanat en güçsüz ya da en güvenilmez birliklerden oluşturabilir. Örneğin; Arami kabile üyeleri. Sanherib önden ve yandan saldırdığından, ordunun savunmasız sol kanadını hedeflemiş olmalı. Humbanundasi komutası altındaki Elam güçleri ve Nabû-şum-işkun liderliğindeki Kalde birlikleri (bu komutanlar muhtemelen müttefik sol kanadında konumlanmıştı) Sanherib'den en kötü darbeyi aldı. Bu Babil ve Elam güçlerini tek başına kalmasına neden oldu. Muşezib-Marduk ya merkezde ya da sağdaydı, ama Babil yazıtları Elam kralından müttefiklerin lideri olarak bahsettiği için, Babil kralının onun tarafına bir müttefik olarak gitmiş olması muhtemeldir.⁷⁸⁵

Özetle iki ordunun karşılaşması şu şekilde gerçekleşmiş olmalıydı: Elam ve Kalde generalleri Asurlularla sağdan yüzleşerek sol kanatta konumlandılar; Elam kralı hemen sağında Babil kralıyla merkezde konumlandı; Arami kabile üyeleri ve diğer az donanımlı müttefik güçleri Asurlularla sol taraftan yüzleşerek sağ kanada konumlandılar ve Dicle nehrine yerleştiler. Asur sağ kanadı güçsüz kalmış müttefik sol kanadı çevirmeye kalkışırken Sanherib müttefiklerin merkezine saldırarak karşılık verdi (şekil 9).⁷⁸⁶

Müttefik güçlerin sol kanadı ciddi bir şekilde hasar gördü. Ayrıca, Sanherib çok sayıda Elam soylusunu ve savaşın ortasında teslim olan Nabû-şum-işkun'u esir almayı ve Humban-undaša ve bazı Elam soylularını da öldürmeyi başardı.⁷⁸⁷ Sanherib, Elam kralı Humban-nimena, Babil kralı ve Kaldeli şeyhlerle beraber hayatlarını kurtarmak için

⁷⁸³ RINAP 3/1 no 18: v. 20 – 24; no 22: v. 74 – 77; no 23: v. 63 – 66; RINAP 3/2 no 230: 65 – 67.

⁷⁸⁴ RINAP 3/1 no 18: vi. 8 - 11; no 22: 16 - 19; RINAP 3/2 no 230: 101 – 104.

⁷⁸⁵ Scurlock, 1997: 511.

⁷⁸⁶ Scurlock, 1997: 511 - 512

⁷⁸⁷ RINAP 3/1 no 18: v. 31 – vi. 3; no 22: v. 82 – vi. 1; no 23: v. 71 – 77; RINAP 3/2 no 230: 85 – 87.

çadırlarını terk ettiler ve askerlerin cesetlerini çiğneyerek kaçmışlardır.⁷⁸⁸ Fakat Sanherib'in bir yazıtında kendisinden af dileyen Elam ve Babil krallarına merhamet edip bıraktığını belirtir.⁷⁸⁹ Yazıtlar arasındaki bu farklılık da açık şekilde savaşın neticesi hakkındaki şüpheleri desteklemektedir.

Sanherib'in müttefik güçleri kuşatıp düşmanı nehre dökme çabasının başarısız olduğu anlaşıyor. Müttefik güçleri kendileri Asur sağ kanadı tarafından kuşatılana kadar, Elam ve Babil merkezi Asur güçlerini ciddi şekilde ezerek avantajlı durumdaydılar. Kuşatılma tehlikesi nedeniyle geri çekilmeye karar vermişler ve Sanherib'e de bu duruma izin vermekten başka seçenek kalmamıştır. Müttefikler, arkadaşlarının cesetleri üzerinden hızlıca geri çekilmeye başladılar.⁷⁹⁰ Böylece, savaşın sonunda Asurlular savaş alanının sahibi, sonuç olarak da savaşın galipleri oldular. Fakat Asur ordusu, Babillilere karşı üstün gelmek için ilerleyecek durumda değillerdi ve evlerine elleri boş dönmekten başka seçenekleri yoktu ya da Babil yazıtlarının söylediği gibi; *“Humban-menanu Elam ve Akkad birliklerini çağırdı. Halule'de Asurlulara karşı bir savaşa girdi ve Asurluları geri çekilmeye zorladı.”*¹⁰⁶ Sanherib her ne kadar mükemmel zaferi hakkında övünse de kesinlikle gerçek durumun farkındaydı. Savaş alanı ganimetlerini toplamak için alanda yeterince uzun bir süre kaldı ve daha sonra Asur yönüne doğru geri çekildi.

Sanherib'in Halule savaşının sonucundan hiç memnun olmadığı kendi sözlerinden açıkça anlaşılabilir:

*“Belki Asur kralı Sanherib çok kızar ve Elam'a mütemadi bir dönüşü emreder diyerek, canlarını kurtarmak için kendi topraklarına kaçıştılar ve geriye dönüp bakmadılar. Korku ve terör Elamlıların üzerine o kadar çok çökmüştü ki canlarını kurtarmak için topraklarını terkettiler, zorlu dağları kartal gibi aştılar, göğüsleri takip edilen kuşlar gibi çarptı. Öldükleri güne kadar bir daha (benimle) savaşa adım atmadılar.”*⁷⁹¹

Çok sayıdaki piyadenin varlığı, bunların ani kuşatma manevraları ve diğer birliklerle eş zamanlı saldırıları Asur süvari ve savaş arabalı Asur savaş arabaları ve süvarileri tarafından yönetilen bir stratejinin sonucudur. Savaş arabalı birlikler ve süvariler, savaş

⁷⁸⁸ RINAP 3/1 no 22: vi. 24 – 29; no 23: vi. 20 – 24; RINAP 3/2 no 145; i. 12 – 13; no 230: 95 – 98; Grayson, 1963: 95 (satır 98).

⁷⁸⁹ Sanherib'in Halule savaşıyla ilgili toplam beş yazıtının sadece birinde bu kısım yer almaktadır. RINAP 3/2 no 230: 99 – 101; Grayson, A. K. (1963). “The Walters Art Gallery Sennacherib Inscription”. *Archiv für Orientforschung*, 20, 94 (st. 99 - 101).

⁷⁹⁰ Scurlock, 1997: 512 – 514.

⁷⁹¹ Scurlock, 1997: 514 - 515.

düzeni almış düşmana saldırarak bunları dağıttı, Asur piyadesi ise dağılan ve karışan düşman askerlerinden birini seçip savaşıyordu. Fakat bu taktik tam anlamıyla başarıya ulaşmadı, Elam ve Babilliler kuvvetlerini geri çekmelerine rağmen kuvvetlerinin önemli bir kısmını dağılmadan bir arada tutmayı başardılar. Bu nedenle Sanherib sadece taktiksel bir zafer kazandığını iddia etmiş olabilir.⁷⁹² Halule savaşının Sanherib dönemine ait rölyefler arasında yer almayışı belki de bu savaşla ilgili Asur ordusunun Babil karşısında tam bir galibiyet elde edememesi olarak değerlendirilebilir.⁷⁹³

Kısaca, Asur komutanları ve rakipleri amaçlarına ulaşmak için birkaç görkemli manevrayı kullanmıştır. İlki, II. Sargon'un Uauş dağı savaşında başardığı gibi düşman liderini öldürmek, esir almak ya da onu kaçırmaya zorlayarak düşmanı merkezden delip geçmek için savaş arabalarıyla oklu süvarilerle, piyadelerle desteklenen, mızraklı süvarileri ve mızraklı piyadeleri kullandı. Buna alternatif bir taktik de I. Rusa tarafından aynı savaşta, merkezi tutmak için piyade kullanarak ve düşman kanatlarını delmeye çalışarak uygulanmıştır.⁷⁹⁴

Sanherip dönemine ait rölyeflerde meydan savaşı hakkında bilgi edinilebilir. Zagros dağlarına yapılan seferin kaydedildiği rölyeflerde dağlık bölgelere kaçan düşman piyade ve süvarileri Asur süvarileri tarafından kolayca yakalanıp öldürüldüğü görülmektedir.⁷⁹⁵ (şekil 10 ve 11)

Atların dağlık bölgede kullanılması Sanherib tarafından yazıtlarında da ifade edilmiştir:

*“...savaş arabalarının iple durduğu, yüksek dağların ortasındaki zorlu arazide atıma bindim...”*⁷⁹⁶

Zorlu bölge de hızlı bir şekilde hareket edebilmek için atların kullanıldığını hem görsel hem de yazılı kaynaklardan anlamaktayız.

⁷⁹² Scurlock, 1997: 515; Nadali 2010:129

⁷⁹³ Nadali, D. (2017). “Warfare of History, How Warfare Shapes Ancient Mesopotamian Societies”. *Memoria del conflicto en la Antigüedad*, Ed. Borja Antela - Jordi Vidal - César Sierra, 11.

⁷⁹⁴ Scurlock, 1997: 515.

⁷⁹⁵ Bkz; Barnett – Bleibtreu -Turner, 1998: Pls. 60, 62, 84, 86, 87,88, 89, 130.

⁷⁹⁶ ARAB II: 236.

2.8.1.5. Asarhaddon

Asarhaddon dönemi meydan savaşıyla ilgili Nimrud şehrinde bulunan Fort Salmanassar'daki Mısır seferini tasvir eden 11 renkli tuğladan başka herhangi bir bilgiye sahip değiliz.⁷⁹⁷ Asarhaddon dönemi meydan savaşıyla ilgili en önemli bilgiler tanrılara, özellikle Šamaš'a yöneltilen sorulardan elde edilmektedir. Bu sorulardan kuşatma savaşlarıyla ilgili detaylı taktikler elde edilebilirken meydan savaşıyla ilgili herhangi bir strateji öğrenilememektedir. Asarhaddon'un Meydan savaşıyla ilgili tanrılardan öğrenmek istediği, düşmanla karşı karşıya gelmeli mi ve hangi ordunun bu savaştan üstün geleceğidir. Kuşatma savaşı ile kıyaslandığında kral, meydan savaşı konusunda daha ihtiyatlı ve daha fazla garantiye ihtiyaç duyduğu gözükür ve tanrıdan silahlarının ve ordusunun galip geleceğine dair garanti istemektedir.⁷⁹⁸ Bu konuyla ilgili uzun ve oldukça önemli olan bir mektup şöyledir:

“[Šamaš, yüce efendi], size sorduğum [şeye] kesin bir cevap verin! Asur [kralı Asarhaddon] çabalayıp plan yapmalı mı? Ordusu ve kampıyla [yola çıkmalı] ve [ist]ediği şekilde Mısır böl[gesi]ne gitmeli mi? Kuş kralı [Taharka'ya karşı] ve onun sahip olduğu [birliklere] savaş [açmalı] mı? [O eğer gider]se, Kuş kralı [Taharka] ile ve ordusuyla [savaşa girecek] mi? [Bu savaşı] açınca, [Asur kra]lı Asar[had]don'un ve [ordusunun silahları], Kuş kralı T[aharka]'nın ve [onun sahip olduğu] birliklerin silahlarına [ağır basacak mı]? (Asarhaddon'un birlikleri)... onların ..., toplanmış (mal varlıklarını) alacaklar mı, onları yenecekler mi, [... onların ...] ve [zafe]rde, güçte, iktidarda ve fetihle onları geçecek mi?[...] Asur kralı Asarhaddon [geriye canlı dönecek mi ve] [Asur topraklarına] ayak basacak mı? Senin büyük tanrısallığın bunu biliyor mu? [Kuş kralı Taharka'nın ve sahip olduğu birliklerin] Asur kralı Asarhaddon'un karşısında geri çekilmesi, [yüce efendi Šamaš], sizin büyük tanrısallığınızla [olumlu bir şekilde emredilmiş ve doğrulanmış] [mıdır]?

(kırık kısım)

Sa[na soruyorum] yüce efendi Šamaš, Asur kralı Asarhaddon,[kendi istediği] gibi, ordusu ve kampıyla yola çıkıp [Mısır bölgesine] gitmeli ve [Kuş kralı]Taharka ile [ordusuna] savaş açmalı [mıdır]? [bu savaşı açarken], Asur kralı Asar[had]don'un ve ordusunun [sila]hlarının, Kuş kralı [Ta]harka'nın ve onun sahip olduğu birliklerin [silahlarına] ağır basıp basmayacağı;

[Asarhaddon'un ordusunun] onların [...], yığılı (ganimetlerini) alıp, onları mağlup edip, [... ..] üzerlerini zafer, güç, kudret ve fetihle kaplayacak mı?

Asur kral [As]arhaddon'un canlı dönüp, Asur topraklarına ayak basıp basmayacağı?

Bu koyunda (UDU.NİTA) hazır ol, (ona) sağlam olumlu bir cevap [yerleştir], [favori dizaynlar], yüce ilahınızın kehanet emriyle favori, uğurlu [alametler], (onları) görebilsem

⁷⁹⁷ Nadali, 2010: 130; Ayrıntılı bilgi için bakınız; Nadali, D. (2006b). “Esarhaddon's Glazed Bricks from Nimrud: the Egyptian Campaign Depicted”. *Iraq*, 68, 109 - 120.

⁷⁹⁸ Nadali, 2010: 130 – 131.

keşke. (Bu soru) yüce efendi Šamaš'a [senin yüce tanrısallığına] gitsin ve cevap olarak bir kehanet verilsin."⁷⁹⁹

2.8.1.6. Asurbanipal

Yeni Asur döneminde en iyi bilen meydan savaşlarından biri Elam Kralı Teumman'a karşı gerçekleştirilen ve "Yedinci Seferi" olan Til-Tuba (MÖ 694) savaşıdır. Bu mücadele hem Asurbanipal'in yıllıklarında⁸⁰⁰ hem de rölyeflerinde yer almaktadır. Bu nedenle savaşın gelişi ve sonuçları hakkında detaylı bilgi edinebilmek mümkün olmuştur. Bu savaşın taktiksel değerlendirilmesi Scurlock tarafından ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Elam kralı Teumman, Asurbanipal ile karşılaşmak için birçok hazırlık yapmıştı. Müttefikler toplamakla yetinmeyen Teumman, ordusuna paralı askerler de dâhil etmiştir. Til-Tuba civarındaki Ulai nehrinde Assurbanipal güçleriyle karşılaşmaya karar verdiğinde, yapmış olduğu hazırlıklar Asur yazıtlarında şu şekilde ifade edilmiştir: *"hayatını kurtarmak için, o (Teuman) gümüş ve altını topraklarındaki insanlar arasında paylaştırdı."*

Teumman müttefiklerini Asurbanipal üzerine yoğunlaştırdı. Teuman'ın ordusunun önüne müttefiklerini yerleştirmesindeki tek amaç onları savaşın orta kısmında bırakmamaktır. Bu düzenleme aynı zamanda, Teuman'ın daha az güvenilir müttefikleri ve paralı askerleri en iyi şekilde savaşmaya cesaretlendirmiştir. Asurlular büyük Elam ordusuna odaklanmak yerine Teuman'ın ordusunu kuşatmaya yöneldi. Teuman ise yazıtlardan anlaşıldığı şekliyle *"Ulai Nehrini kendi hisarı yaptı ve içme suyuna giden yolu tuttu"*. Yani Teuman nehri arkasına aldı ve böylelikle askeri birliklerini cesaretlendirdi ve nehrin sağladığı suya Asurlu askerlerin ulaşmasını engelledi. Yazıtlar bundan sonra ayrıntılı bilgi vermemektedir.⁸⁰¹

Rölyeflerden Asur piyadeleri ve süvarileri, kümelenmiş Elam güçlerin üzerinde karışıklığa sebep vermek ve onları istikrarla nehre ilerletmek ile görevlendirildiği anlaşılmaktadır.⁸⁰² (şekil 12 ve 13) Ancak, Asurbanipal'in komutanları, tüm geri çekilme imkânlarını yok etme dürtüsüne yenik düşmedi. Taktik savaşı tarihi açısından daha ilginç

⁷⁹⁹ SAA 4 84.

⁸⁰⁰ ARAB II . 858 – 864.

⁸⁰¹ Scurlock, 1997: 506 - 507.

⁸⁰² Yadin, 1963: 303; Scurlock, 1997: 508; Bkz; Barnett –Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 288, 289- 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299.

olanı ise Asur saldırılanın en şiddetli kısmının Elam'ın sol kanadı üzerine tasarlanmış olmasıdır. Asurbanipal süvarileri, Elam sol kanadını çevirmek ve merkeze doğru getirmek için, sağ kanada konumlandırılmıştır.⁸⁰³ Fakat Elam saflarının sağına doğru, kaçmak için bir alan bırakılmıştır. Teuman ve oğlu bu yöne doğru kaçmayı denemiş ve savaş arabası kaza geçirdiği için bu girişiminde başarılı olamamıştır.⁸⁰⁴ Böylece, Elam kralı ve oğlu çok sayıda yüksek rütbeli olmayan Asur askerleri tarafından kuşatılacak alana düşmüştü. Yaralanan Teumman, oğlunun yardımıyla ormanlık alana kaçmıştır. Yazıtlar bu süreç hakkında şu bilgileri verir:

*“Elam kralı Teumman büyük savaşta yaralandı (ve) hayatlarını kurtarmak için en büyük oğlu Tammaritu ormana kaçmasına yardım etti. Aşşur ve İstar'ın yardımıyla onları vahşice öldürdüm ve birbirlerinin önünde kafalarını kestim.”*⁸⁰⁵

Teumman ve oğlu Tammaritu'nun kesilen kafaları zafer habercisi olarak Asur'a götürüldü.⁸⁰⁶

Asurbanipal rölyeflerinde meydan savaşı olarak değerlendirilebilecek diğer bir mücadele Araplara karşı verilmiştir. Arap çadırlarına baskın olarak gerçekleştiği görülen bu mücadelede Asur savaş arabaları, süvari ve piyadeleri develer üzerinde kaçmaya çalışan Araplara saldırırken kaydedilmiştir.⁸⁰⁷ diğer görüntüde⁸⁰⁸ ise Asurlu mızraklılar bu dönemin karakteristik kalkanlarıyla birlikte Arap çadırlarına baskınlar düzenlemekte ve çadır içerisindekileri katletmektedirler. Görüntünün alt kısmında ise Asur kamplarındaki çadırlarla birebir benzeyen Araplara ait bu çadırların ateşe verildiği görülür.

Savaş arabaları Sanherib ve Asurbanipal rölyeflerinde genellikle kuşatma sahnelerinde güvenli ve yüksek yerden ok atışı yapılırken ve taşıma amaçlı kullanılırken yer almıştır. Büyüklükleri ve ağırlıkları nedeniyle bu arabalar savaş meydanlarında kullanmak zor olsa da Araplara karşı kazanılan zaferin en önemli parçası olmuştur.⁸⁰⁹

⁸⁰³ Nadali, 2010: 131.

⁸⁰⁴ Scurlock, 1997: 508.

⁸⁰⁵ ARAB II: 1029.

⁸⁰⁶ ARAB II: 1030.

⁸⁰⁷ Barnett, 1976: Pl XXXII (slabs 1 - 3).

⁸⁰⁸ Barnett, 1976: XXXIII (slab 9).

⁸⁰⁹ Nadali, 2010: 131

2.8.2. Kuşatma Savaşı

Kuşatma savaşları, hem yazılı kaynaklarda hem de rölyeflerde en sık karşılaşılan savaş türüdür. Bunun nedeni en basit şekliyle Asur ordusunun bu konuda uzmanlığı ve savaşın gidişatını tayin etmenin kendi elinde olmasıyla açıklanabilir. Asurlular, kuşatmalar içinyeni yöntem ve araçlar bulmayı denemediler, daha ziyade barış müzakereleriyle, yıldırarak, korkutma, hile ve ihanetle ele geçirmeyi tercih ettiler. Sürpriz şekilde savunmacıları yakalamayı ya da aralarındaki anlaşmazlıklardan yararlanmayı denediler. Bütün bu denemeler başarısız olursa kuşatmaya giriştiler.⁸¹⁰ Çünkü Asur ordusu kuşatma savaşlarında şehirleri mücadeleyle değil bazen sadece abluka altında tutarak bile ele geçirebiliyordu. Örneğin: Assurbanipal'in Babil'e seferinde Sippar, Babil, Borsippa ve Cutha şehirlerinin kuşatmasında düşmanlar savaştaki ölümcül yaralanmalardan değil, açlık, susuzluk ve hastalıktan ölüyordu. Kuşatma altındaki şehirlerde yeterli tahıl ve gıda, insanların tarlalarına gidememeleri nedeniyle elde edilemiyordu. Asur ordusu da uzun kuşatma süresince insanları şehrin içine hapsettiği için ekilmiş alanlardan tahıl, meyve ve sebze gibi diğer yiyecekleri toplayarak yararlanıyor ve bu sayede ordu ayakta kalıyordu. Öyle ki kuşatma kalksa bile Asur ordusunun geçişi ve uzun süreli kampı nedeniyle tarlalar yağma bir halde bırakılıyordu.⁸¹¹ Kuşatma kalktıktan sonra halk, birkaç yıl tarlalarında oluşan zarar nedeniyle gıda sıkıntısı yaşamış olmalıydı. Yeniden ürün elde edene kadar halkın elindekileri idareli kullanması ya da dışarıdan yardım alması gerekirdi. Yani Asur kuşatması kalksa da etkisi devam ediyordu.

2.8.2.1. II. Asurnasirpal dönemi rölyeflerinde kuşatma savaşı

II. Asurnasirpal dönemi rölyefleri etkili kuşatma araçlarının etkili kullanımını yansıtan ilk örnekleri içerir. Bu dönem sur duvarı seviyesine ulaşan ve üzerinde askerlerin yer aldığı önünde koçbaşları yer alan araçlar mevcuttur. Bunlar kuşatmaların merkezinde yer alıyordu.

Nimrud Kuzeybatı Sarayında ele geçirilen rölyeflerde kuşatma sahneleri yer alır. Tek katlı, üzerinde küçük kuleler bulunan sur yapısına sahip bir şehre karşı girişilen kuşatma

⁸¹⁰ Fuchs, A. (2011). "Assyria at War: Strategy and Conduct". in: Radner, K. – Robson, E., *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*. Oxford, 396.

⁸¹¹ Nadali, D. (2014). "The Impact of War on Civilians in the Neo-Assyrian Empire". Davide Nadali and Jordi Vidal (eds.), *The Other Face of the Battle. The Impact of War on Civilians in the Ancient Near East*, (AOAT 413), Münster, 104.

sahnesinde Asurluların, sur ile aynı seviyeye sahip bir kuşatma aracını hem askerlere düşman askerleriyle aynı seviyede saldırı imkanı vermek hem de koçbaşıyla surları yıkmak için kullanmaktadır. Kuşatma aracı altı tekerden oluşmakta ve dışarısı muhtemelen deriyle kaplanmıştır. Kuşatma aracının en üst kısmında dikdörtgen kalkan taşıyan bir kalkancı ile bir okçu bulunmaktadır. Kuşatma aracının arka kısmında iki kalkancı ve bir hadımın eşlik ettiği kral şehre saldırmaktadır.

Şehir surlarında beş askerden dördü elinde yay, diğeri ise küçük dikdörgen kalkan ile gösterilmiştir. (şekil 14).

Nehir ortasında, iki katlı sur sistemi bulunan bir kaleye gerçekleştirilen kuşatma sahnesini içeren rölyefte, Asurlu askerlerin kaleye yüzerek ulaşmaya çalıştıklarını gösterir. Bir asker yüzerek, diğer ikisi şişirilmiş hayvan derileri yardımıyla kaleye ulaşmaya çalışmaktadır. Sivri başlıklı miğfer ve tunik giyen iki okçu çift halinde, kıydan kaleye saldırmaktadır. (şekil 15).

II. Asurnasirpal döneminin en detaylı kuşatma sahnesi Kuzeybatı sarayının B odasında ele geçirilmiş rölyefte yer alır. Kuşatma için Asurlular, merdiven dayama, gedik açma, tünel kazma, kuşatma kulesi, koçbaşı ile mızraklı ve okçu askerleri kullanmışlardır. Asur rölyefleri içerisinde kuşatma taktiklerinin en yoğun kullanıldığı görseldir. Asurlu askerler şehrin sağ tarafına merdiven dayamışlardır. Merdiven üzerinde iki mızraklı asker surlara doğru ilerlerken bir askerin surların altında tünel kazmış olduğu görülür. Geri kalan görüntüde ise bir kalkancının korumasında kral yayını germekte, bu sırada biri şemsiye diğeri, kralın ok dolu sadağını taşıyan iki hadım vardır. Bunların gerisinde de bir çocuk üç kadın esir ile hayvanlar bulunmaktadır. (şekil 16) Şehrin sol tarafında ise şehir surlarının en üst seviyesine denk yüksekliğe sahip bir kuşatma kulesi, bu kulenin hem orta hem de en üst katında okçular yer alır. Kuşatma kulesinin önünde, aracın içerisinden uzatılan muhtemelen demir bir çubukla hareket ettirilen bir koçbaşı vardır. Bu koçbaşını işlevsiz hale getirebilmek için düşman askerleri zincirler yardımıyla onu yukarıya kaldırmaya çalışırken aynı anda iki Asurlu asker kancalarla koçbaşına ters yönde, aşağıya doğru asılmaktadır. Kuşatma kulesinin arka tarafında, bir kalkancının eşliğinde veliaht prens yayını germiş olarak görülmektedir. Şehrin orta kısmında şehir surlarını çökertmek için yoğun bir çaba harcanmaktadır. İki ağır zırhlı asker ellerindeki uzun sivri araçlarla tuğlaları yerinden çıkartmakta, diğer tarafta ise iki asker tünel içerisinde ayakta durmaktadır.

Savunmacılar Asur ordusuna ok saldırıyla karşı koymaya çalışmakta ve kalkanlarla korunmaktadır. Saldırıları esnasında birçok düşman askeri surlardan aşağıya düşmektedir. (şekil 17).

2.8.2.2. III. Tiglatpileser dönemi rölyeflerinde kuşatma

2.8.2.2.1. Upa kuşatması

Upa şehri tek katlı sur sistemine sahiptir. Asurlular şehri ele geçirmek için kuşatma aracı ve merdiven kullanmışlardır. Şehrin sağ tarafına dayatılan merdiven üzerinde yuvarlak kalkanlı iki yardımcı mızraklı asker surlara doğru ilerlemektedir. İki yardımcı mızraklı asker de şehrin kurulu olduğu tepenin eteğinden surlara doğru ilerliyor. Şehrin sol tarafında ise önünde mızrak şeklinde iki koçbaşı bulunan bir kuşatma aracı surlarda gedikler açmaya, bunun için koçbaşların bir çubuk ile hareket ettirilmeye çalışılmaktadır. Kuşatma aracı, dışı dekoratif desenlerle süslü bir örtüyle kaplı ve dört tekerlidir. Kuşatma aracının arka tarafında çift halinde savaşan biri üstü içe doğru örtülü kalkan taşıyan birer kalkancı ile birer okçu olmak üzere toplam dört asker vardır.

Şehir surlarının dışında üç düşman askeri gövdelerinden kazıklara asılmıştır. Birçok düşman askeri de Asurlular tarafından katledilmektedir. (şekil 18).

2.8.2.3. II. Sargon dönemi rölyeflerinde kuşatma⁸¹²

II. Sargon rölyefleri, diğer dönem rölyeflerine kıyasla daha büyük ve bir bütündürler. Rölyeflerdeki betimlerde daha az asker daha büyük boyutlarda kaydedilmiştir. Bu dönem rölyefleri çok sayıda kuşatma sahnesini içermektedir.

2.8.2.3.1. Harhar kuşatması

Harhar şehri kuşatması, kuşatma teknikleri ve cezalandırma yöntemlerini bir arada gösteren önemli bir rölyeftir. Şehir dört katlı sur yapısına sahiptir. Şehri ele geçirmek için surlara toplam sekiz merdiven dayatılmıştır. Bütün merdivenlerin üzerinde sadece yardımcı mızraklı askerler vardır. Görüntünün sol tarafında kuşatma kalkanı taşıyan bir

⁸¹² Botta –Flandin, 1849: Pls. 49, 55, 61-62, 63-64, 68 (68bis), 70, 77, 86-87, 89, 90-91, 93, 95-96, 97-98, 145, 147; Albenda, 1986: Pls. 94, 95, 96, 98, 100, 101, 136, 138,107, 112, 119, 120, 124, 125-126, 128.

askerin korumasında Asurlu okçunun, hemen arkasında da diz çökmüş başka bir okçunun surlara atış yaptığı görülür.

Şehir kuşatması başarıyla sonuçlanmış, en alt kısımda 14 düşman askeri kazıklara asılmıştır. Şehrin üç ve dördüncü surlarında askerler ellerini havaya kaldırarak teslim olduğu görüntüsü mevcuttur. Bunun yanında en üstteki surdan, karnından ok ile vurulmuş bir asker düşmektedir. Ayrıca en üstteki sur duvarı alev almış gözükmektedir. (şekil 19).

2.8.2.3.2. 2 numaralı oda, 14 – 15 numaralı levhalardaki kuşatma sahnesi

2 numaralı odadaki 14 – 15 numaralı levhalarda bir başka kuşatma sahnesi yer alır. Bir tepenin üzerinde kurulu ve üç katlı sur duvarına sahiptir. Orta bölümdeki sur üzerinde ufak kuleler mevcuttur. En üstteki yapı bir iç kale gibi gözükmektedir. Asur ordusu şehri ele geçirmek için yardımcı mızraklı ve okçu askerleri ve şehir kapılarını tutuşturmayı denemektedirler. İlk surlarda bir yangın başlamış ve bu surlardaki askerler teslim olmaya başlamışlardır. Bir yol bağlantısı olan şehrin en alttaki kapısı, sol elinde yuvarlak kalkanıyla kendini koruyan, diğer elindeki meşaleyle bir asker, kapıyı tutuşturmayı çalışmaktadır. İkinci sur üzerinde bulunan kapı ise, kendilerini sol ellerinde tuttıkları küçük dikdörtgen kalkanlarla korumaya çalışan ve karşılıklı duran iki asker tarafından sağ ellerindeki meşalelerle tutuşturulmaya çalışılmaktadır. Şehrin kurulu olduğu tepe üzerinde dört çıplak düşman askeri yerde uzanmaktadır.

Şehrin orta ve üst kısmındaki askerler, mızraklarıyla düşmana karşı mücadeleye devam etmektedirler. Savunmacılar, küçük dikdörtgen kalkan ve mızrak taşımaktadırlar. (şekil 20).

2.8.2.3.3. Kişesim kuşatması

Dört katlı sur duvarına ve bir tepe üzerine kurulu Kişesim şehri, II. Sargon dönemine ait diğer kuşatma sahnelerine göre daha yoğun bir kuşatma altında ve daha iyi bir savunmaya sahiptir. Şehir surlarında küçük kuleler ve mazgallar bulunmaktadır. Asur ordusu yardımcı mızraklılar ile şehre saldırmakta bu sırada karşılıklı duran ve sol ellerinde yuvarlak kalkan taşıyan tek dizi üzerine çömelmiş iki asker sağ ellerindeki meşalelerle şehir kapısını yakmaya çalışmaktadır. Görüntünün hemen sağında iki asker ellerindeki sol

ellerinde aynı tip kalkanlarla kendilerini korurken sağ ellerindeki hançerlerle, en sondanda da küçük dikdörtgen kalkanıyla başka bir asker, sur duvarlarında gedikler açmaya çalışmaktadır.

İlk iki sur üzerindeki savunmacılar teslim olurken diğer iki sur duvarındaki askerler ellerindeki küçük dikdörtgen kalkan ve mızraklarla savaşımaya devam etmektedirler. (şekil 21).

2.8.2.3.4. 2 numaralı oda 28-29 numaralı levhalardaki kuşatma sahnesi

2 numaralı odadaki 28-29 numaralı levhalarda, ufak bir tepenin üzerine kurulu, küçük kule ve mazgalları bulunan iki katlı sur duvarından oluşan şehrin Asur kuşatması altında olduğu görülür. Asur ordusu şehre her iki taraftan da saldırmaktadır. Saldırı saflarının en önünde yuvarlak kalkanlı yardımcı mızraklılar bulunur. Sol taraftaki görüntüde yardımcı mızraklının arkasında biri tek dizi üzerine çökmüş, ikisi ise çift halinde bir tepenin üzerinden şehre saldıran ve üst kısımları çıplak iki yardımcı okçu mevcuttur. Şehrin diğer tarafında mızraklı askerin arkasında sol elinde kalkan, sağ elinde mızrak ve arkasında yayı asılı bir asker mevcuttur. Şehrin en alt kısmında iki kapı vardır. Ortada bulunan kapıda, sol elinde yuvarlak kalkanlı, sağ elinde ise meşaleyle kapıyı yakmaya çalışan asker mevcuttur. Diğer kapıda ise bir meşale ya da kapı yanmaktadır.. Meşaleyi tutan asker muhtemelen rölyefin zarar gören kısmında yer alır. Şehrin kurulu olduğu küçük tepe üzerinde ise, karşılıklı tek dizi üzerine çökmüş, sol ellerinde yuvarlak kalkan sağ ellerinde ise tepeyi kazmak için kullandıkları hançerler bulunan iki asker mevcuttur.

Şehrin ilk surlarında bulunan askerler teslim olurken, üst kısımda yer alan askerler ise ellerindeki küçük dikdörtgen kalkanlar ve mızraklarla Asur ordusuna karşı savaşmaktadırlar. (şekil 22).

2.8.2.3.5. 2 numaralı oda 2 numaralı levhadaki kuşatma sahnesi

2 numaralı odadaki 2 numaralı levhada yer alan şehir, aynı odadaki 28-29 numaralı levhalarda yer alan, hemen yukarıda bahsettiğimiz kuşatmada betimlenen şehir ile hemem hemen aynı özellikleri barındırır. Tek fark bu şehrin kurulduğu tepenin eteğinde bir nehir yer almasıdır. Şehrin sağ tarafına bir kuşatma rampası inşa edilmiştir. Rampa üzerinde, ön

trafi yüksek, dışı geometrik desenlerle süslü, 4 tekeri ve iki adet mızrak şeklinde koçbaşı olan bir kuşatma aracı mevcuttur. Üst taraftaki koçbaşını aracın içerisinden uzatılan bir çubuk yardımıyla hareket ettirildiği anlaşılmaktadır. Kuşatma aracının gerisinde görüntünün solunda iki Asurlu asker yer alır. İkisi de ağır zırhlıdır. Birinin elinde küçük dikdörtgen kalkan ile mızrak diğerinin elinde ise gerilmiş bir yay vardır. Diğer tarafa ise çift halinde gösterilen, üst kısımları çıplak ve kafa bantlı, korumasız, sırtlarında ok dolu sadakları bulunan iki yardımcı okçunun şehir surlarına karşı yaylarını gerdiklerini görmekteyiz.

Şehri savunanlar, Asurlulara karşı, ellerinde dikdörtgen kalkan ve mızraklarla mücadele etmektedirler. Giydikleri giysilerin her iki tarafının farklı dekore edildiği, üzerlerinde zırh ve miğfer bulunmadığı anlaşılmaktadır. (şekil 23).

2.8.2.3.6. Pazaşi kuşatması

Eteğinde nehir yatağı bulunan bir tepe üzerine kurulu Pazaşi kalesi iki katlı sur sistemine sahiptir. Asur ordusunun birçok unsuruyla beraber şehre saldırdığı görülmektedir. Kullandıkları taktikler gedik açma, yangın, kuşatma rampası ve piyadelerin saldırı gücüdür. Şehrin sağ tarafına bir kuşatma rampası inşa edilmiştir. Hem bu rampanın üzerinde hem de şehir kapısına bağlanan, tepenin üzerindeki yolda birer kuşatma aracı mevcuttur. Kuşatma araçları 2 numaralı odadaki 2 numaralı levha üzerinde yer alan kuşatma rampasıyla birebir aynı özellikleri taşımakla birlikte Pazaşi kuşatmasındaki araçlarda sadece birer koçbaşı takılıdır. Kuşatma rampası üzerindeki saldırı düzeninde, kuşatma aracının yanında sivri başlıklı miğfer ve tunik giyen çift halinde çizilmiş iki okçu ve iki yardımcı mızraklı yer alır. Onların arkasında, üst kısmı çıplak, kafa bantlı, üç yardımcı okçu vardır. En arkada ise ağır zırhlı iki Asurlu asker gözüktür. Biri, sol elinde kuşatma kalkanı, sağ elinde mızrak, diğeri ise yayıyla rölyeflerde yerini alır. Bunlardan en soldaki bir düşman askerinin kafasını kesmekte, diğerleri yaylarını atış yapmak için germişlerdir. Şehir kapısına uzanan yol üzerindeki sıralamada kuşatma aracının arkasında sivri uçlu miğfer takan ve tunik giyen iki okçu ile bunların arkasında miğfersiz ve tunik giyen iki okçu çift halinde surlardaki düşman askerlerine saldırmaktadır. Surların dibinde Asur askerlerinden dört tanesi yuvarlak kalkanlarıyla kendilerini koruyup, hançerleriyle surlarda gedik açmaya çalışırken, iki tanesi meşalelerle kapıyı tutuşturmaya çalışmaktadır. Tepenin üzerinde bulunan iki asker hançerleriyle tepeyi kazmaya çalışmaktadır.

Şehir savunmacıları ise surların en üst kısmında toplanmış, ellerindeki dikdörtgen kalkan ve mızraklarla şehirlerini savunmaktadırlar. Ayrıca kuşatma araçlarına zarar verebilmek için meşale fırlatmaktadırlar. Surlardan beş asker aşağıya düşmekte bir askerin ise kafası kesilmektedir. (şekil 24).

2.8.2.3.7. Kişeslu kuşatması

Bir tepe üzerine kurulu şehir, küçük kuleler ve mazgalları bulunan sur sistemine sahiptir. Şehir surları üzerinde herhangi bir kapı gözükmemektedir. Nehir yatağına yakın küçük bir tepenin üzerinde anıtsal bir giriş kapısı yer alır. Şehir surları üzerinde kapı bulunmaması nedeniyle Asur ordusu yangın taktiğini kullanmamıştır. Şehire karşı üç tane kuşatma rampası inşa edilmiştir. Her rampanın üstünde, bu dönemdeki kuşatma araçlarıyla aynı özelliklere sahip birer kuşatma aracı bulunmaktadır. Kuşatma araçlarının tekerleri, aracın içerisinde yer alır. Şehrin ortasına ulaşan kuşatma rampaları üzerindeki araçlar geometrik desenlerle süslüdür. Sağ tarafta yer alan kuşatma aracının üzerinde herhangi bir desen yer almaz. Ortada gözüken kuşatma rampası hariç diğer iki aracın önündeki koçbaşaracın içersinden uzatılan bir parça ile yönlendirilmektedir. Şehir surlarının dibinde biri diz çökmüş diğeri ayakta iki asker, sol elinde kalkan, sağ elinde mızraklarıyla surlarda gedik açmaya çalışmaktadır. Şehir surlarının ortasına ulaşan rampalardan birinin üzerinde yardımcı okçu, diğerinin üzerinde yardımcı mızraklı hemen kuşatma araçlarının arkasına konuşlandırılmıştır. Rölyefin sağında, kuşatma aracının arkasında da bir yardımcı mızraklı, onun hemen arkasında yuvarlak kalkanlı, kalkan taşıyıcı ve Asurlu okçu vardır. Her ikiside tek dizleri üzerine çökmüştür. Bunların arkasında ise iki kişi daha yer alır fakat bu kısım kırıktır. Rölyefin, şehir surlarına denk gelen kısmına şu ifade kazınmıştır:

*“Kişeslu şehri kuşattım ve ele geçirdim.”*⁸¹³

Herhangi bir zırh giymeyen savunmacılar, Asurlu askerlere karşı ok ve yay ile karşı koymaya çalışmaktadırlar. (şekil 25).

II. Sargon dönemi kuşatma rölyefleri, hem düşman hem de Asurlu askerleri sayı bakımından oldukça az fakat büyük boyutlara kaydeder. Kuşatmalarda aynı anda çok fazla teknik gösterilmez ve genellikle yardımcı mızraklı asker ön plandadır. En tehlikeli görevde

⁸¹³ Albenda, 1986: 150.

ve en ön safta yer alır. Kuşatma sahneleri, aynı anda kuşatma sürecini, teslim olan mücadele eden öldürülen askerler gibi birçok süreci aynı anda içerir. Bu nedenle Sanherib rölyefleri genellikle birçok farklı kuşatma tekniğini içerirken, en sağda sürgün edilen halk ve ganimet gösterilirdi. Şehrin ele geçirildiği rölyef üzerindeki yazıtla ifade edilirdi. Ayrıca Sanherib rölyefleri, yardımcı mızraklıların yanında, yardımcı ve Asurlu okçular ile sapancıların da kuşatmalarda aktif rol aldığını kaydeder.

2.8.2.3.8. Dür-Yakin kuşatma savaşı (MÖ 709)

Kendisini Babil kralı ilan eden, Kaldeli Bit-Yakin kabilesinin reisi Marduk-apla-iddina Dür-Yakin'deki kabile merkezinin dışında II. Sargon ile savaşmaya karar verip çok dikkatli hazırlıklar yapmıştı. Marduk-apla-iddina, birliklerini şehrin içine topladı ve Asur kuşatmasını şehirden uzak tutabilmek için takviyelerini artırdı. Daha sonra Asur yazıtlarındaki ifadeyle: *“Fırat Nehrinden bir kanal açtı ve suyun aşağı doğru akmasını sağladı. Şehrin, savaş meydanı olan çayırlarını suyla doldurdu ve köprüleri yıktı. Müttefikleri ile beraber saltanat çadırını kurdu ve nehirler arasındaki kampını bir ördek gibi yönetti.”*⁸¹⁴ Bu yöntemin amacı, Asurluların Marduk-apla-iddina'dan daha iyi oldukları savaş arabalarını kullanmalarını engellemektir. Bir kaynakta II. Sargon'un buna kıdemli askerlerini *“kartallar gibi nehirlerin üzerinden uçurarak”* cevap verdiği belirtilmiştir. Başka bir kaynakta ise *“ordunun karşıya geçmesi için nehirlerin üzerine sıkıştırılmış bir rampaya sahip olduğu”*⁸¹⁵ belirtilmiştir. Fakat Asurlular bu taktiklere rağmen bir rampa yapmayı başarmış oldukları anlaşılır ve bunun sonucunda iki ordu karşı karşıya gelmiştir. Kaldeliler, Marduk-apla-iddina elinden ok ile yaralanana kadar Asurluları uzak tutmayı başaramamışlardır.⁸¹⁶ Marduk-apla-iddina'nın birliklerine rağmen II. Sargon onu kuşatmaya devam edebildi Marduk-apla-iddina *“askerleri ve kendisinin ağlarına uçan kartal misali yakalandım.”*⁸¹⁷ demektedir. Bu manevranın sonucu olarak II. Sargon, *“Marduk-apla-iddina'nın safında savaşa katılan bozkır askerleri, Aramileri ve onun kanat askerlerinin ölü bedenleriyle şehrin etrafını fareler gibi doldurdu.”*⁸¹⁸ II. Sargon aynı zamanda Marduk-apla-iddina'ya önden, en iyi askerlerini ve savaş atlarını oklarla öldürebilmek için baskı yaptı. Yani Asurlular eş zamanlı olarak yandan kuşatıp,

⁸¹⁴ ARAB II: 31; Gadd, 1954: 187 vi 39-42; Fagan, 2010: 91.

⁸¹⁵ Gadd, 1954: 187 vi. 44.

⁸¹⁶ Melville, 2016: 165.

⁸¹⁷ Gadd, 1954:187 vi 45 – 46.

⁸¹⁸ Gadd, 1954:187 vi 47 – 49.

kanat askerlerinin etrafını sararken, Marduk-apla-iddina'nın güç merkezi üzerinde devamlı bir baskı kurmayı sürdürdüler.⁸¹⁹

Marduk-apla-iddina'nın şehrin etrafını bataklık hale getirmesi sadece kuşatma savaşını olumsuz etkilememiş, bunun yanında kamp kurmasını zorlaştırmış, çeşitli hastalıkların yayılmasına neden olmuş olmalıdır. Ayrıca arazinin bozuk bir yapıya dönüşmesi Asurlular için daha kolay yaralanma riskini arttırmıştır.⁸²⁰

2.8.2.4. Sanherib dönemi rölyeflerinde kuşatma

2.8.2.4.1. Slab 5: or. dr. IV, 40.

Dağlık bir bölgede, ağaçlık bir alanda nehre yakın bir şehre saldırının kaydedildiği rölyefte, mızraklı askerler kayalık alanda şehre doğru tırmanırken hemen peşlerindeki okçular şehre saldırı gerçekleştirmekteydi. Surlara çoktan ulaşmış kalkanlı bir asker elindeki hançerle birlikte surlarda gedik açmaya çalışmakta ve kalakanını kafasının üzerinde tutarak kendini korumaktadır. Bu süreçte iki düşman askeri de surlardan aşağı düşmektedir. Şehir, dağın alt kısmına, nehre doğru uzanmaktadır. Şehir surlarının bittiği yer de evler vardır. Asur askerleri bu evleri basamak gibi kullanmakta ve şehir surlarına doğru ilerlemektedir. Burada bir mızraklı askerin elindeki hançerle düşmanı kalettiği görülür. Diğer tarafta yardımcı mızraklı bir asker esirlere eşlik etmektedir. Bu kuşatmada askerlerin şehre saldırı düzeni şöyle gözükmektedir: ilk sırada yardımcı mızraklılar, arkasında yardımcı okçular ve daha geride Asurlu okçular ve kalkan taşıyıcılar mevcuttur. (şekil 26 ve 27).

2.8.2.4.2. Aranziaş kuşatması

Sanherib rölyeflerindeki bir diğer kuşatma sahnesi, üzerindeki yazıtın önemli bir kısmı zarar görmüş olmasına rağmen Aranziaş olduğu düşünülen şehre karşıdır. Yazıt şöyle tamamlanmıştır:

⁸¹⁹ Scurlock, 1997: 503 – 504.

⁸²⁰ Melville, 2016: 166.

*[Aranz]iaş şehrini kuşattım, ele geçi]rdi[m, ganime]tini [taşıdım.]*⁸²¹

Şehir, ormanlık bir alanda ve nehir kenarında gözükmektedir. Yardımcı mızraklılar, şehir surlarına oldukça dik açıyla yerleştirilen 11-12 basamaklı merdivenlere tırmanarak surlara ulaşmaya çalışmaktadır. Mızraklıların arkasında yardımcı okçular yer almakta onlar da şehir savunmacılarına ok fırlatmaktadır. Savunmacılar Asur askerlerine ok ve mızraklarla saldırırken kendilerini dikdörtgen küçük kalkanlarla korumaktadırlar. Görüntü de iki düşman askeri surlardan düşerken kaydedilmiştir. (şekil 28). Diğer levhalarda Asurlu okçular, yanlarındaki kalkancıların içe doğru aç verilen kalkanlarının korumasında şehre saldırmaktadırlar. Alt kısımda ise ele geçirilen hayvanlar şehrin ters istikametinde ilerlerken, yardımcı mızraklı bir asker de esirlere eşlik etmektedir. (şekil 29).

2.8.2.4.3. Slabs 13 + 14 + 15: or.dr. IV, 59'daki kuşatma sahnesi

İçerisinden nehir geçen ve bir tepe üzerine kurulmuş şehir görüntüsü yer almaktadır. Bu nedenle şehir iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Görüntünün alt kısmında kalan şehir surları Asurlu askerler tarafından ele geçirilmiştir. Asurlu askerler şehir surlarında ve mazgallarda üzerinde görülmektedir. Nehrin diğer kısmında kalan kısmı ise sapancılar ve okçular tarafından savunulmaktadır. Şehrin bu kısmına, Asurlular, toprak taş ve ahşap materyallerden oluşan bir kuşatma rampası yapmışlardır. Derilerle kaplı olduğu görülen kuşatma araçları rampaya doğru sürüklenmektedir. Aracın arkasında Asurlu kalkan taşıyıcılar ve Asurlu okçular çift halinde yer almakta ve şehre saldırmaktadırlar. Esirler, nehir yatağının kenarında bulunmakta, yine yardımcı mızraklı bir asker eşliğinde görüntünün sağına doğru götürülmektedirler. (şekil 30).

2.8.2.4.4. Alammu şehri kuşatması

Yapay bir tepenin üzerinde yer alan ve etrafında evlerin olduğu bir kale kuşatması görülmektedir. İki katlı bir yapı olduğu görülmekte, kuşatılan askerler kendilerini surların üzerinden ve küçük kulelerden, ok, mızrak ve taşlarla korumaya çalışmaktadır. Asur ordusu mızraklılar, okçular ve sapancılardan oluşmaktadır. Asur askerlerinin kalenin eteğinde yer alan evleri basamak gibi kullanarak surlara yaklaşmaktadır. Bu kuşatma sahnesinde Asur askerleri sırasıyla önde yardımcı mızraklı ve okçular onların arkasında

⁸²¹ Russel, J. M. (1991). *Sennacherib's Palace Without Rival at Nineveh*. Chicago and London, 273.

çift halinde Asurlu okçu ve kalkancı vardır.⁸²² (şekil 31) Rölyef üzerindeki yazıtta şu ifadeler yer alır:

“Alammu şehri, saldırdım, ele geçirdim ve onun ganimetini ele geçirdim.”

Buradaki şehir ismi Asur yazıtlarındaki herhangi bir şehirle eşleştirilememektedir. Fakat rölyef üzerindeki üzüm asmaları nedeniyle Asur’un kuzeyinde olduğu ileri sürülmektedir.⁸²³

2.8.2.4.5. XXXII numaralı odadaki kuşatma sahneleri

XXXII numaralı odada yer alan rölyeflerde⁸²⁴ Asur ordusunun, nehir yatağına yakın ve iki katlı sur yapısı bulunan bir şehri ele geçirmek için verdiği mücadele kayıtlıdır. 1 ve 2 numaralı levhalarda da üç çift Asurlu okçunun surların dibinden düşmana ok fırlatmaktadır. 1 numaralı levhada önde, uzun, kavisli kuşatma kalkanlı bir kalkan taşıyıcı, yanında bir, arkasında ise ikişer sıralı sırlanmış dört, toplamda ise beş okçu surlara ok fırlatmaktadır. Bunlar surlara tırmanan yardımcı birliklerin hemen gersinde yer alırlar. 2 numaralı levhada, ikişer sıra halinde dizilmiş toplam altı Asurlu asker görülür. Bunların ilk iki sırasında ve duvara yakın olanları yuvarlak kalkanlı askerler, diğer dördü ise okçulardır. Surlara dayatılan merdivenler aracılığıyla önde yardımcı mızraklılar, arkada yardımcı okçular, savunmacılara ulaşmaya çalışmaktadır. İlk sur yapısına iki, diğerine dört adet merdiven dayatılmıştır. Savunmacılar kendilerini küçük dikdörtgen kalkanlarla korurken, yay ve taşlarla Asur ordusunun askerlerine saldırmaktadırlar. Kuşatma sırasında surlardan dört düşman askerinin düştüğü görülür. (şekil 32).

2.8.2.4.6. Lakiş kuşatması

Sanherib’in Ninive’deki Güney-Batı Sarayında XXXVI numaralı odada ele geçirilen rölyefler Lakiş kuşatmasıyla ilgilidir. Asur rölyefleri içerisinde en önemli kuşatma sahnelerinden birini içermektedir. Asur rölyefleri arasında, kuşatılan şehrin önünde bu kadar çok silahlı askerin savaş düzeni aldığı başka bir kabartma yoktur.

⁸²² Bkz; Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pls. 168 – 173.

⁸²³ Layard, A. H. (2010). *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon*. Cambridge University Press, 72 - 73

⁸²⁴ Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pls. 268 – 285.

Lakiş şehri çift sur sitemine sahiptir. Her surda kuleler ve mazgallar bulunur. Şehir tepelik ve ormanlık bir alanda gözüktür. Şehir kuşatmasında, rampaların yoğun olarak kullanıldığı görülür. Rampalar ve üzerlerinde uygulanan taktiklere geçmeden Asur ordusunun kuşatma dizilimini vermek faydalı olacaktır. Sırasıyla; yardımcı okçular mızraklılar, yine yardımcı okçular ve sapancılar şehre karşı arka arkaya sıralanmıştır. Bu sıralama ilk sırada yardımcı veya Asurlu okçular olarak farklılık gösterebilir diğer kuşatma rampalarında da aynı şekilde devam eder. Asurlu ve yardımcı okçular arasındaki tek fark, Asurlular uzun kuşatma kalkanları taşıyan kalkancılar eşliğinde mücadele verirken, yardımcı okçular herhangi bir korumaya sahip değildir. İlk sıradaki okçuların arkasında yer alan askerler diz çöker pozisyonunda yer alırlar.

Lakiş kuşatması için 10 tane kuşatma rampası inşa edilmiştir. Taş, toprak ve ahşap öğeler kullanılarak inşa edilen ramplardan yedi tanesi surlara ulaşmaktadır. Rampaların en üst, surlara en yakın kısmında önlerinde oldukça uzun mızrak şeklinde koçbaşları olan kuşatma araçları vardır. Rölyeplerde, surlara uzanan her rampanın üzerinde bir tane olmak üzere toplam yedi kuşatma aracı vardır. Kuşatma araçları deriyle kaplanmıştır. Rölyefin kırık olan kısmında, merdivenlerin surlara dayalı gözükmektedir.

Savunmacılar, diğer Asur rölyeplerine kıyasla oldukça kalabalık ve birçok araçla Asur ordusuna karşı mücadele vermektedir. Kullandıkları araçlar, ok, mızrak taş ve meşalelerdir. Savunmacılar, fırlattıkları meşalelerle Asurluların kuşatma araçlarını ve ahşap öğeler içeren rampalarını yok etmeye çalışmaktadırlar. Kuşatma aracında bulunan bir asker elindeki büyük bir kepçeyle aracın ön kısmına su dökmekle görevlendirilmiştir.⁸²⁵

Asurlular şehri ele geçirmek için, kuşatma rampası, kuşatma araçları, gedik açma ve merdiven dayama tekniklerini bir arada kullanmışlardır. Rölyefte yer alan yazıtta şu ifadeler yer alır:

*“Asur’un ve Dünyanın kralı Sanherib, tahtına oturdu ve Lakiş şehrinin ganimeti önünden geçti.”*⁸²⁶

Lakiş rölyeplerinde de şehir halkının ve ganimetinin ele geçirildiği, üç kişinin kazıklara asıldığı kayıtlıdır. Kuşatmanın sağında yer alan görüntüde, öküz arabaları, başı

⁸²⁵ Gökçek – Akyüz, 2013: 55 Benzer kuşatma rampaları ve araçları Plate 375 de yer almaktadır.

⁸²⁶ RINAP 3/2 no 66.

örtülü kadınlar çocukları ve eşyalarıyla beraber sürgün edilmektedir. Hemen önlerinde yer alan görüntü de bazı erkekler çıplak ve katledilirken gösterilmektedir.(şekil 33).

2.8.2.5. Asurbanipal dönemi kuşatma sahneleri

2.8.2.5.1. Ninive Güney-Batı Sarayı XIX numaralı avludaki kuşatma sahnesi

Ninive Güney-Batı sarayı XIX numaralı avluda bulunan Asurbanipal'e ait rölyeflerde⁸²⁷, yanında palmiye ağaçlarının yer aldığı ve geniş bir yatağı bulunan nehrin kenarında kurulu ve beş adet kapısı olan, şehir surları ve mazgallarındaki Babilli okçular Asurlulara doğru ok fırlatırken görülür. Asurbanipal'in askerleri önde Sanherib döneminde olduğu gibi sırasıyla yardımcı mızraklı ve okçu birlikler ile onların arkasında Asurlu ağır zırhlı bir kalkancı, kalkanın gerisinde ise yardımcı okçu, sapancı? Ya da elinde topuz bulunan bir asker ve en arkada bir süvari mevcuttur. Asur askerleri surlara doğru saldırırken, bir başka mızraklı asker surların edibinde sağ elinde kalakanyla kendini korurken sol elindeki hançerle surlarda gedik açmaya çalışmaktadır. (şekil 34 ve 35).

2.8.2.5.2. Hamanu kuşatması

Hamanu şehri üzerinde ufak kuleleri ve mazgalları bulunan iki katlı sur sistemine sahip ve nehir kenarına kurulmuştur. Asurlular şehri ele geçirmek için şehrin sol tarafından surlara merdiven dayamışlardır. Merdivenin en üst noktasında yuvarlak kalkanlı yardımcı mızraklı, arkasında ise iki yardımcı okçu mevcuttur. Sur dibinde dört asker surlarda gedik açmaya çalışmaktadır. Bunlardan biri merdivenin hemen altında, yuvarlak kalkan taşımakta ve taraklı miğfer giymektedir. Bir asker şehrin en solunda diğer iki asker ise şehir kapısının sağ ve solunda karşılıklı olarak durmaktadır. Bu üç asker, oval kalkan taşımakta ve sivri uçlu miğfer giymektedirler. Bu dört asker de kalkanlarını sol ellerinde tutup sağ ellerindeki hançerlerle tuğlaları yerinden çıkarmaktadırlar. Görüntünün sol tarafında kral savaş arabası üzerinde yer almakta, önünde ise muhafız birliği durmaktadır.

⁸²⁷ Güneybatı sarayında korunmuş halde bulunan 33 odanın sadece 8 tanesinde kral ismi kazanmıştır. Bunlardan XXXIII numaralı oda Asurbanipal, I, V, VI, X, XXXVI XLIX ve LXX numaralı odalar Sanherib'in isimlerini içerir. XXXIII numaralı oda ve Sanherib'in isminin yazılı olduğu rölyefler ile herhangi bir yazıt bulunmayan bazı rölyeflerin Asurbanipal'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Asurbanipal ve Sanherib rölyefleri arasındaki farklılıklar için bkz, Russel, 1991: 119 – 151.

En üst surlarda sıralanmış askerler, Asur ordusuna karşı ok atışlarıyla mücadele etmektedirler. Rölyefte birçok askerin surlardan düştüğü, üç askerin ise nehir içerisinde sürüklendiği görülür.⁸²⁸ (şekil 36). Rölyef üzerindeki yazıtta şu ifadeler yer almaktadır:

*“Elam ülkesinin krali şehri, Hamanu şehrini kuşatım, fethettim, ganimetini taşıdım.”*⁸²⁹

Hamanu kuşatmasıyla ilgili bir başka rölyef daha bulunmaktadır. Surlar üzerindeki Asur askerlerinin tuğlaları yerinden söküp attıkları ve şehri ateşe verdikleri, alt kısımda da ganimetlerin taşındığı görülür. (şekil 37). Rölyef üzerindeki yazıtta şu ifadeler kayıtlıdır:

*“Elam ülkesinin krali şehri, Hamanu şehrini kuşatım, fethettim, ganimetini taşıdım, mahvettim (enkaz haline getirdim), yok ettim ve ateşe verip yaktım.”*⁸³⁰

2.8.2.5.3. Bir Mısır şehri kuşatması

Yüksek, eğimli ve kuleleri bulunan sur sistemine sahip bir şehre⁸³¹ karşı girişilen kuşatmada Asur ordusu, merdiven dayama gedik açma ve yangın metodlarını bir arada kullanmaktadır. Diğer dönem rölyeflerine kıyasla oldukça uzun merdivenler şehir surlarına sağ, sol ve orta olmak üzere üç ayrı yerden dayatılmıştır. Her zamanki sırasıyla en üstte mızraklı askerler, arkasında ise okçular yer almaktadır. Görüntünün sağında üstü kıvrık kuşatma kalkanlarının korumasında Asurlu okçular şehre saldırmaktadır. Surların önünde ise askerlerin yoğun bir çaba harcadıkları görülür. En solda tek dizi üzerine çökmüş sivri başlıklı miğfer takan bir asker, kıvrık kısmı surlara dayatılan bir kuşatma kalkanının korumasında, surlardaki tuğlaları yerinden çıkartmaktadır. Orta kısımda, sol elinde yuvarlak kalkan ve mızrak tutan bir asker, kalkanla kendini korurken sol elindeki mızrak, sağ elindeki hançerle gedik açmaya çalışmaktadır. En solda, elindeki oval kalkanıyla kendini korumaya çalışan sivri başlıklı miğfer giyen bir asker elindeki uzun meşaleyi surlara doğru tutmaktadır.

⁸²⁸ Bkz; Barnett, 1976: Pl. XXI (slab 15).

⁸²⁹ Barnett, 1976: 40.

⁸³⁰ ARAB II: 1037.

⁸³¹ Asurbanipal'ın birinci (MÖ 667) ya da ikinci (MÖ 663) seferini yansıtmaktadır. Rölyefteki şehir, Teb ya da Memphis olabilir. Bkz, Barnett, 1976: 47.

Kuşatma sahnesinin yer aldığı rölyefin üst kısmı kırıktır. Bu nedenle şehri savunanların faaliyetleri hakkında çok fazla detay vermek mümkün değildir. Asur ordusuna karşı ok ve mızraklarla mücadele etmektedirler. Rölyefte birçok askerin surlardan düştüğü görülmektedir. Alt kısımda ise Asurlu askerlerin eşliğinde esirler götürülmektedir. (şekil 38).

Asurbanipal dönemine ait bir başka rölyefte, askerlerin iki katlı sur sistemine sahip şehri kuşattıkları görülür. Rölyefte, surların en üst noktasına uzatılan tek bir merdiven görülmekte ve en üstte mızraklı askerler arkasında da okçular yer almaktadır. Askerler ilk katı ele geçirmiş buradaki düşman askerlerini öldürmekte ve surlardaki taşları söküp atmaktadırlar.⁸³²

2.8.2.6. Kuşatma savaşlarında uygulanan taktikler

Kuşatma savaşlarında şehri ele geçirmek için uygulanan taktikler çeşitliydi. Bunların hangi yöntemler olduğu Asarhaddon dönemine ait kehanet metinlerinde yer almaktadır. Asarhaddon, Asur devletinin son yüzyılında tahta oturmuş bir kral olması nedeniyle kehanet metinlerinde yer alan taktiklerin o döneme kadar Asur ve coğrafyasında uygulanmış olabileceği düşünülebilir. Kehanet metinlerinde yer alan kuşatma taktikleri şunlardır:

*ina pî ṭabi u salīm/silīm ṭubbāti*⁸³³/*ina dibī tābūti* – barışçıl müzakere

*adê zakār šumi ili u ištār*⁸³⁴ – tanrı ve tanrıçaların adına yemin edilmesiyle

*puluḥtu*⁸³⁵ – korkuyla/ürkünçlülükle

*si'ūtu*⁸³⁶ – baskı

*danānu / emūqu*⁸³⁷ – güçle

*bubūtu, ḥušaḥḥu, sunqu*⁸³⁸ – açlık, kıtlık

*šūmu*⁸³⁹ – susuzluk

*ina kakki danni / ina epeš kakki qabli u tāḥāzi*⁸⁴⁰ –güçlü silahla

⁸³² Bkz; Barnett, 1976: Pl. LX.

⁸³³ SAA 4 30: 6; 31: 7; 43: 9; 44: 10; 63: 7 – 8; 101: 5; 102: 3; 267:5, r.10.

⁸³⁴ SAA 4 43: 9.

⁸³⁵ SAA 4 29: 5.

⁸³⁶ SAA 4 43: 6; 44: 8; 102: 6.

⁸³⁷ SAA 4 43: 6; 63: 6; 102: 6; 107: r. 5; 140: 6.

⁸³⁸ SAA 4 29: 4; 30: 7; 43: 8; 44: 9; 102: 5.

⁸³⁹ SAA 4 102: 6

*simmiltu*⁸⁴¹ – tırmanma, merdiven

*arammu*⁸⁴² – kuşatma rampası

*šubū*⁸⁴³ – koçbaşı

*pilšu*⁸⁴⁴ – gedik

*niksu*⁸⁴⁵ – tünel

*mê maḥāḥi*⁸⁴⁶ – suyla tuğlaları yumuşatmak

*šēṭūtu*⁸⁴⁷ – savunmacıların ihmaliyle

*mēkūtu*⁸⁴⁸ / *mēkūtu ša ummanāti sa libbi āli*⁸⁴⁹ – şehirdeki askerlerin eksikliğiyle

bartu – ayaklanma / *sīḥu*⁸⁵⁰ – başkaldırı

nabalkattu – isyan

*mimma šipir nikilti ša šabat āli mal bašū*⁸⁵¹ – bir şehri kurnazlıkla ele geçirme

Yukarıda geçen kuşatma taktiklerinin önemli bir kısmının uygulanması doğrudan Asur ordusunun tercihinine, daha doğrusu şehrin yapısı, coğrafi koşulları gibi etkenlere bağlıydı. Örneğin, kuşatma kulesi kullanmak, gedik açmak ya da merdiven kullanmak Asur ordusu ve komutanlarının inisiyatifindeyken, tünel kazmak şehrin savunma sistemiyle alakalı bir uygulama olacaktı. Eğer şehir surları, su dolu bir kanalla çevriliyse bu taktiği uygulamak mümkün değildi. Bazı taktikler ise tamamen düşmanın durumuna bağlı olarak uygulanabilirdi. Bunlar barışçıl müzakere, başkaldırı, isyan, açlık, kıtlık ve susuzluk gibi uygulamalardır. Düşman, anlaşmaya yanaşıyorsa bu iki taraf için de en az zararlı seçim demektir. Şehir yöneticisiyle anlaşılamadığı, fakat halkın ikna edilebildiği durumlarda, şehirde isyan ve başkaldırı ortaya çıkabilir, böylece şehir kolayca ele geçirilebilirdi. Açlık, kıtlık ve susuzluk ise Asur'un bekleyerek ve şehrin dışarıyla bağını tamamen keserek uyguladığı taktiklerdi. Bu taktiklerin uygulanabilmesi için şehrin iâşe durumu hakkında bazı bilgilere sahip olunması gerekliydi.

⁸⁴⁰ SAA 4 31: 6 – 7; 43: 7; 44: 8; 63: 5; 102: 3, 5; 267: 5, r. 10.

⁸⁴¹ SAA 4 30: 8; 43: 7; 44: 9; 102: 4.

⁸⁴² SAA 4 29: 3; 30: 8; 43: 8; 44: 9; 63: 7; 101: 6; 102: 4.

⁸⁴³ SAA 4 43: 8; 44: 10; 63: 7.

⁸⁴⁴ SAA 4 30: 7; 31: 7; 43: 7; 44: 9; 102: 4.

⁸⁴⁵ SAA 4 30: 7; 31: 7; 43: 7; 63: 6; 102: 4.

⁸⁴⁶ SAA 4 102: 5.

⁸⁴⁷ SAA 4 102: 7.

⁸⁴⁸ SAA 4 29: 2; 30: 7; 102: 7

⁸⁴⁹ SAA 4 31: 8

⁸⁵⁰ SAA 4 63: 8

⁸⁵¹ SAA 4 30: 10 -11; 43: 10; 44: 11; 102: 8; 267: r. 11.

2.8.2.6.1. Barışçıl müzakere

Asur devleti için en iyi yöntem şehri savaşmadan ele geçirmektir. Bunun için ilk tercihi düşmana barış teklif etmektir. Bu durum iki taraf içinde en acısız ve zahmetsiz yoldur. Asurlu yöneticiler, şehir yöneticilerine ve halka birçok teklif sunmuşlardır. Örneğin, Sanherib döneminde, Bereketli Hilalin en büyük ve en sağlam kentlerinden biri Yerusallim'i kuşatmanın uzun ve masraflı olduğunu bilen Asur yöneticileri, yerli halkı teslim olması konusunda ikna etmeyi denemişlerdir.⁸⁵² Tevrat'ta yer alan ifadeler şu şekildedir:

“Ve rāb šaqe orada durup Yahudi dilinde “Büyük kralın, Asur kralının sözünü dinleyin!” diye bağırdı. “Kral diyor ki, Hizkiya sizi aldatmasın, çünkü o sizi elimden kurtaramaz. ‘Yehova bizi mutlaka kurtaracak, bu şehir Asur kralının eline geçmeyecek’ diyen Hizkiya’ya kanıp Yehova’ya bel bağlamayın. Hizkiya’yı dinlemeyin; Asur kralı diyor ki, ‘Teslim olun, benim tarafıma geçin; ben gelip sizi kendi ülkeniz gibi bir ülkeye, tahıl ve yeni şarap ülkesine, tarlalar ve bağlar ülkesine, zeytin ağaçları ve bal ülkesine götürünceye kadar her biriniz kendi asmasından, kendi incir ağacından yesin ve kendi sarnıcından su içsin. Böylece hayatta kalırsınız, ölmezsiniz. Hizkiya’yı dinlemeyin, “Yehova bizi kurtaracak” diyerek aklınızı çelmesin. Diğer milletlerin tanrıları kendi ülkelerini Asur kralının elinden kurtarabildiler mi? Hamat’ın, Arpad’ın tanrıları nerede? Ya Sefarvaim’in, Hena’nın ve İvva’nın tanrıları? Onlar Samiriye’yi benim elimden kurtarabildi mi? Bu tanrılardan hangisi kendi ülkesini benim elimden kurtarabildi ki Yehova Yerusallim’i benim elimden kurtarsın?”⁸⁵³

Rab šāqê, barış yapmaları durumunda sağ kalabileceklerini ve kendi ülkeleri gibi, şarap, tahıl, zeytin ve bal dolu bir ülkeye kavuşabilecekleri konusunda halkı ikna etmeyi denemiştir. Bu ifadeler aynı zamanda Asur sürgün politikasının propagandasını da yapmaktadır.

[Šamaš]-bunaya ve Nabû-nammir’in III. Tiglatpileser’e gönderdiği mektup Asur devletinin müzakere anlayışı hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Mektup şöyledir:

“28. günde Babil’e gittik. Marduk kapısı önünde durduk ve Babil (ülkesinin) oğullarıyla konuştuk. Mukin-zeri’nin kölesi Z[a]sinnu (ve) onla birlikte bazı Kaldeliler geldi. Babil (ülkesinin) oğullarıyla şehir kapısının önünde durduk. Biz Babil (ülkesinin) oğullarına şöyle gibi konuştuk: Kral bizi size şu sebeple gön[de]rdi dedik: [Babil (ülkesi) oğullarına] sizin ağzınızla [konuşayım]. Babil’in özgürlüğü ve kidinnūtu’nuzu koyayım, Babil’e geleyim. Onlara çok söz konuştuk. On güçlü asker gelmeyi reddetti ve bizimle konuşmadı. Bize yazdılar: “Biz (şöyle) söylemişiz: Kapıyı açın, şehre girelim.” Onlar reddetti. Şöyle söyledi: Babil’e girerseniz, kral geldiğinde krala ne söyleriz? Kral geldiğinde kapı açılır fakat onlar kralın geleceğine güvenmiyor.”⁸⁵⁴

⁸⁵² Gallagher, W. R. (1994). “Assyrian Deportation Propaganda”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 8, 57.

⁸⁵³ Kralları II, 18: 28 - 36.

⁸⁵⁴ SAA 19 98: 5 - 30; CTN 5: 19 - 20 (ND 2632).

Mukin-zeri egemenliğindeki Babil şehrikapılarını III. Tiglatpileser'in elçilerine kapatmıştır. Elçiler şehir halkına *kidinnūtu*⁸⁵⁵ önermektedir.⁸⁵⁶

Biri Tevratta biri ise Asur kraliyet mektuplarında yer alan iki örnek Asur'un şehir halkını bolluk ve bereket ya da bazı imtiyazlarla kendi tarafına çekmeye çalıştığını göstermektedir.

2.8.2.6.2. Korkutma ve tehdit

Yukarıdaki başlık içerisinde de değinilen bu yöntem, barış önerisi yapılırken, halka karşılabilecekleri sonla ilgili cümle aralarında mesajlar iletebiliyordu. Rab šāqê'nin Yerusālim halkına söylediği "böylece hayatta kalır ölmezsiniz" sözü bu örneklerden biridir.

Sanherib'in Hizkiya'ya söylediği sözler ise doğrudan tehdit içeren söylemlerdir:

"Hizkiya'ya söyleyin. 'Büyük kral, Asur Kralı diyor ki: Güvendiğin şey ne, neye güveniyorsun? Savaş tasarıların ve gücün olduğunu söylüyorsun, ama bunlar boş sözler. Kime güveniyorsun da bana karşı ayaklanıyorsun? İşte sen şu kırık kamış değneğe, Mısır'a güveniyorsun. Bu değnek kendisine yaslanan herkesin eline batar, deler. Firavunda kendisine güvenenler için böyledir. Yoksa bana, Tanrımız RAB'be güveniyoruz mu diyeceksiniz? Hizkiya'nın Yahuda ve Yerusālim halkına, yalnız Yerusālim'de, bu sunağın önünde tapınacaksınız diyerek tapınma yerlerini, sunaklarını ortadan kaldırdığı Tanrı değil mi bu? 'Haydi, efendim Asur Kralı'yla bahse giriş. Binicileri sağlayabilirsen sana 2,000 at veririm. Mısır'ın savaş arabalarıyla atlıları sağlayacağına güven sen bile, efendimin en küçük rütbeli komutanlarından birini yenemezsin! Dahası var: RAB'in buyruğu olmadan mı saldırıp burayı yıkmak için yola çıktığını sanıyorsun? RAB, 'Git, o ülkeyi yık dedi.' Hilkiya oğlu Elyakim, Şevna ve Yoah, 'Lütfen biz kullarınla Aramice konuş' diye karşılık verdiler, 'Çünkü biz bu dili anlarız. Yahudi dilinde konuşma. Surların üzerindeki halk bizi dinliyor.' Komutan, 'Efendim bu sözleri yalnız size ve efendinize söyleyeyim diye mi gönderdi beni?' dedi, 'Surların üzerinde oturan bu halka, sizin gibi dışkısını yemek, idrarını içmek zorunda kalacak olan herkese gönderdi.' Sonra ayağa kalkıp Yahudi dilinde bağırdı: 'Büyük kralın, Asur Kralı'nın söylediklerini dinleyin! Kral diyor ki, 'Hizkiya sizi aldatmasın, o sizi benim elimden kurtaramaz. RAB bizi mutlaka kurtaracak, bu kent Asur Kralı'nın eline geçmeyecek diyen Hizkiya'ya kanmayın, RAB'be güvenmeyin.'"⁸⁵⁷

Tevrat'taki bu ifadeler Asur'un önce korku unsurlarını kullandığını sonrasında ise hoş sözlerle halkı ve yöneticileri ikna etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Yadin, ordu ve

⁸⁵⁵ Şehir halkı ya da tapınak personeli arasındaki ayrıcalıklı statü. CAD k 344.

⁸⁵⁶ Eph'al, 2009: 45.

⁸⁵⁷ Krallar II, 18: 19 – 30.

halka doğrudan yöneltilen bu ifadeleri psikolojik savaşın ilk örnekleri olarak yorumlamaktadır.⁸⁵⁸ Psikolojik baskılar sonuç vermeyip savaş başladığında bile Asur ordusunun düşmanın teslim olması yönünde çağrılar yaptığını düşündürecek bir görsel bulunmaktadır. Manna ülkesi sınırındaki Pazaşi ülkesi kuşatmasını gösteren II. Sargon dönemine ait rölyefte (şekil 24) kuşatma kulesindeki bir pencerede elinde parşömen benzeri bir şey tutan bir görevlinin bunu şehir halkı ve askerlerinin duyması için okuduğunu düşünülmektedir.⁸⁵⁹

Yine Sanherib dönemiyle ilgili Tivratta yer alan aşağıdaki ifadeler, Sanherib'in şehir halkı üzerinde korku yaratmak için atalarının icraatlerini hatırlattığı görülür:

"Asur Kralı Sanherib, bütün ordusuyla Lakiş Kenti'ni kuşatırken, subayları aracılığıyla Yahuda Kralı Hizkiya'ya ve Yerusâlim'de yaşayan Yahuda halkına şu haberi gönderdi: "Asur Kralı Sanherib şöyle diyor: 'Neye güvenerek Yerusâlim'de kuşatma altında kalıyorsunuz? Hizkiya, 'Tanrımız RAB bizi Asur Kralı'nın elinden kurtaracak diyerek sizi kandırıyor. Sizi kılığa ve susuzluğa terk edip ölüme sürüklüyor. Tanrı'nın tapınma yerlerini, sunaklarını ortadan kaldıran Yahuda ve Yerusâlim halkına, 'Tek bir sunağın önünde tapınacak, onun üzerinde buhur yakacaksınız diyen Hizkiya değil mi bu? Benim ve atalarımın öbür ülkelerin halklarına neler yaptığımızı bilmiyor musunuz? Ulusların ilahlarından hangisi ülkesini benim elimden kurtarabildi? Atalarımın büsbütün yok ettiği bu ulusların ilahlarından hangisi halkını elimden kurtarabildi ki, Tanrınız sizi elimden kurtarabilsin? Hizkiya'nın sizi kandırıp aldatmasına izin vermeyin! Ona güvenmeyin! Çünkü hiçbir ulusun, krallığın ilahlarından bir teki bile halkını elimden ya da atalarımın elinden kurtaramamıştır! Tanrınız kim ki sizi elimden kurtarsın?" Sanherib'in subayları RAB Tanrı'ya ve kulu Hizkiya'ya karşı daha birçok şey söylediler. Sanherib İsrail'in Tanrısı RAB'bi aşağılamak için yazdığı mektuplarda da şöyle diyordu: "Öteki ulusların tanrıları halklarını elimden kurtaramadıkları gibi, Hizkiya'nın Tanrısı da halkını elimden kurtaramayacak. "Sonra kenti ele geçirmek amacıyla surun üstündeki Yerusâlim halkını korkutup yıldırma için Yahudi dilinde bağırıldılar."⁸⁶⁰

Bağ ve bahçeler zarar verme de korku ve tehdit unsuru olarak değerlendirilebilir. Savunmacıların direncini kıran bir unsur olabilirdi. Çünkü Asurlular geri çekildiklerinde uzun bir süre ürün elde edemeyecekleri bir alan kendilerine kalacaktı.

2.8.2.6.3. İsyân veya ayaklanma

Yukarıda Tevrat'tan alıntı yapılan metindeki "Hizkiya sizi aldatmasın", "Hizkiya'ya kanmayın Rab'e güvenmeyin", "Hizkiya'yı dinlemeyin" ifadeleri halkı krallarına karşı

⁸⁵⁸ Yadin, 1963: 319.

⁸⁵⁹ Yadin, 1963: 320; Botta – Flandin, 1849: Pl. 145; Albenda, 1986: Pl. 136.

⁸⁶⁰ Tarihler II, 32: 9 – 18.

ayaklanmaya sevk eden ifadeler olarak da değerlendirilebilir.⁸⁶¹ Asurlular başta halkın direncini kırarak konuşmalar yapmakta arada bu tür ifadeler kullanarak, halka mesaj vermekte, en sonunda da kendilerine teslim olmaları halinde ödüllendirileceği belirtilerek kralı zor durumda bırakacak hamleler yapmaktaydı SAA 19 98 numaralı mektuba halka *kidinnūtu* statüsü verileceğinin bildirilmesi de Babil halkını kendi yanına çekip kendi krallarına karşı isyan etmeleri için sebep teşkil edecek bir durumdur.⁸⁶²

2.8.2.6.4. Açlık ve susuzluk

Asur ordusu ablukayı sadece o şehirle sınırlı tutmuyordu. Abluka altındaki şehrin komşuları da bu kuşatmadan nasipleniyordu. Kuşatılan şehrin dışarıdan teçhizat ve erzak desteği alması engelleniyordu. Bunun amacı düşmanın dayanıklılığını kırmak ve kuşatmanın uzun süreceğini düşündürerek düşmanı teslim olmaya zorlamaktı. Ablukanın sürmesiyle şehrin su ve erzağı tükeniyordu. Şehir, Asur'un oradaki varlığına karşı bir tepki veremiyordu.⁸⁶³

Kimi zaman yıllarca süren kuşatmalar şehir halkını çok müşkül duruma düşürebiliyordu. Kuşatmanın uzaması şehirde erzak sıkıntısının artmasına neden olmakta şehirdeki erzak fiyatları yükselmekteydi. Abluka altındaki şehirlerde erzak sıkıntısını ortaya koyması açısından Babil'de bulunan bir tablet oldukça önemlidir. Asurbanipal'in isyankâr kardeşi Šamaš-šuma-ukīn'e karşı gerçekleştirdiği kuşatmanın iki yıl sürmesi nedeniyle bir adam ve oğlu kölesini gümüş ve tahıl karşılığı satmak zorunda kaldığı görülmektedir.⁸⁶⁴ Asurbanipal'in dokuzuncu seferinde Kidri kralı Hazael'in oğlu Iautu'yla

⁸⁶¹ Eph'al, 2009: 56.

⁸⁶² Eph'al, 2009: 56.

⁸⁶³ Nadali, D. (2005b). "Assyrians to War: Positions, Patterns and Canons in the Tactics of the Assyrian Armies in the VII Centuries B.C.". in: Di Ludovico, A. – Nadali, D., eds., *Studi in Onore di Palolo Matthiae*. (Contributi e Materiali di Archeologia Orientale, 10), Roma, 177.

⁸⁶⁴ Frame, J. (1999). "A Siege Document from Babylon Dating to 649 B.C.". *Journal of Cuneiform Studies*, 51, 101 - 106; Mezopotamya da özellikle savaş ve kuraklık dönemlerinde insanların ev, köle ve hatta çocuklarını borçlarına karşılık ve gıda temin edebilmek amacıyla sattıkları tabletlerde görülmektedir. Kuşatma altındaki şehirlerde gıda fiyatları çok ciddi oranda yükselmiş ve bunun neticesinde gıda temini için halk bu duruma mecbur kalmıştır. Bkz; Zaccagnini, C. (1995). "War and Famine at Emar". *Orientalia NOVA SERIES*, 64(2), 92 - 109; Toptaş, K. (2016). "Eski Mezopotamya'da Çocuk". *Archivum Anatolicum*, 10(1), 2016: 75. Arami kralı Ben-Hadad'ın Samarya'yı kuşatması neticesinde yaşanan kıtlık durumu ise Tevrat'da şöyle ifade edilmektedir: "İsrail Kralı surların üzerinde yürürken, bir kadın, "Efendim kral, bana yardım et!" diye seslendi. Kral, "RAB sana yardım etmiyorsa, ben nasıl yardım edebilirim ki?" diye karşılık verdi, "Buğday mı, yoksa şarap mı istersin? Derdin ne?" Kadın şöyle yanıtladı: "Geçen gün şu kadın bana dedi ki, 'Oğlunu ver, bugün yiyelim, yarın da benim oğlumu yeriz. Böylece oğlumu pişirip yedik. Ertesi gün ona, 'Oğlunu verde yiyelim dedim. Ama o, oğlunu gizledi.'"; Bkz, Krallar II, 6: 26 - 29. Bu tür örnekler çoğaltılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Eph'al, 2009: 62.

mücadelesi sonunda İautu ve Araplar Asur ordusunun önünden kaçmış ve aralarında kıtlık baş göstermiştir. Bunun neticesinde çocuklarını yemeye başlamışlardır.⁸⁶⁵ Şehirde yaşanan kıtlık halkı teslim olmak zorunda bırakabiliyordu.

Sanherib'in Babil kuşatması neticesinde şehirde meydana gelen sıkıntılar MÖ 690 yılına tarihlenen bir hukuki belgeye şöyle yansımıştır:

*“Babil kralı Muşezib-Marduk döneminde, kuşatma, kıtlık, açlık, sefalet ve zor zamanlar oldu ülkede. Herşey değişti ve yokluğa dönüştü. İki qû barley bir şeqel gümüşe (satıldı). Şehir kapıları kilitliydi ve kimse dışarı, hiçbir tarafa gidemiyordu. Adamların cesetleri onları yakacak kimse (olmadığından) Babil meydanlarını doldurdu.”*⁸⁶⁶

Aynı şekilde susuzluk da bu tür sonuçlara neden olabilmekte şehirlerin daha kolay ele geçirilmense imkân sağlamaktaydı. II. Sargon dönemine ait bir mektupta Yakın'ın oğluyla işbirliği yapan Marduk-şarrani ona Dür-Şarruku kentinde su sıkıntısı olduğunu bu nedenle ele geçirilmesinin kolay olacağını belirtmektedir. Mektubun ilgili kısmı şöyledir:

*“Yakın'ın oğluna söylüyor: Dür-Şarruku şehrinde su yo[k]. (Şöyle) gibi söylüyor: bu sebeple geldiğinde, bir günde (şehri) alırsın.”*⁸⁶⁷

III. Tiglatpileser dönemine ait bir rölyefte Asurlu askerler surlardan aşağıya uzatılan bir kovanın ipini keserken gösterilmektedir. Bu sahne su almak için uzatılan bir kova olarak yorumlanmaktadır.⁸⁶⁸ (şekil 3).

Susuzluk, kuşatanlar kadar kuşatma altındakiler için de önemli bir stratejydi. Hizkiya, Sanherib'in ulaşabileceği su kaynaklarını yok etmekle Asur ordusunun gücünü kırmayı hedeflemişti. Tivrattaki ifadeler şöyledir:

“Hizkiya'nın RAB'be bağlılıkla yaptığı bu hizmetlerden sonra Asur Kralı Sanherib gelip Yahuda'ya saldırdı. Surlu kentleri ele geçirmek amacıyla onları kuşattı. Sanherib'in Yerusâlim'le savaşmaya hazırlandığını duyan Hizkiya, kentin dışındaki pınarları kapatma konusunda önderlerine ve ordu komutanlarına danıştı. Onlar da onu desteklediler. Böylece

⁸⁶⁵ ARAB II: 870.

⁸⁶⁶ Brinkman, J. A. (1984). “Prelude to Empire: Babylonian Society and Politics 747–626 BC”. (=Occasional Publications of the Babylonian Fund 7), Philadelphia, 64.

⁸⁶⁷ SAA 15 189: r. 9 – r.e. 13.

⁸⁶⁸ Barnett – Falkner, 1962: Pl. CXIX.

*birçok kişi toplandı. "Neden Asur Kralı gelip bol su bulsun?" diyerek bütün pınarları ve ülkenin ortasından akan dereyi kapadılar."*⁸⁶⁹

2.8.2.6.5. Gedik açma

Gedik açma, kuşatma savaşlarının en hızlı fakat en zor yöntemlerden biriydi. II. Asurnasirpal rölyeflerinde büyük kuşatma kulelerinin önündeki mızrak şeklindeki koçbaşlarıyla gerçekleştiriliyordu.⁸⁷⁰ III. Salmanassar dönemi rölyeflerinde ise tam anlamıyla koçbaşı olarak değerlendirilebilecek araçlarla bu işlemin gerçekleştiği görülmektedir.⁸⁷¹ Her iki kral dönminde de kuşatma araçları için her hangi bir rampa yapılmamıştır. III. Tiglatpileser ve sonraki krallar döneminde kuşatma kuleleri küçülmüş ve yeni tetkikler geliştirilmiştir. Surlarda gedik açmak için kullanılan yöntem ve şehri işgal etme süreci artık üç aşamalı bir hâl almıştı:

- kuşatma rampası inşa etme
- kuşatma araçlarını rampaya çıkarma/sura yaklaştırma
- duvarları yıkarak gediklerden askerlerin içeri girmesini sağlama⁸⁷²

Gedik açmak için kullanılan ana araç koçbaşlarıydı. Kuşatma araçlarının ön kısmına eklenen uzun mızraklar koçbaşları haline getirilmiş ve şehir surlarında gedikler açılmaya çalışılmıştır. Bu taktik Asur krallarına ait birçok rölyefte görülmektedir.⁸⁷³

Şehir surlarının koçbaşlarına dayanabilmesi, sur duvarlarının kalınlığından ziyade kullanılan malzemenin dayanıklılığına bağlıdır. Dönemin malzemesinin kerpiç olduğu dikkate alındığında bu duvarların koçbaşlarının darbelerine 2-3 günden fazla dayanması beklenemez.⁸⁷⁴ Koçbaşlarının kullanılması ve gedik açılması etkili bir kuşatma taktiği olmasaydı Asurlular kuşatma rampası yapma gibi zahmetli ve uzun süre ve emek gerektiren bir işe girişmezlerdi.

⁸⁶⁹ Tarihler 2, 32: 1 - 4.

⁸⁷⁰ Layard, A. H. (1853a) *The Monuments of Niniveh*. (First Series), London, Pls. 17, 19, 62.

⁸⁷¹ King, 1915: Pls. XX, L.

⁸⁷² Eph'al, I. (1984b) "The Assyrian Siege Ramp at Lachish: Military and Lexical Aspects". *Tel Aviv*, 11, 60; Eph'al, 2009: 84.

⁸⁷³ Barnett – Falkner, 1962: Pls. IV, XXXIX, XL, LXII, kuşatma araçlarının yer aldığı bu rölyeflerde kuşatma rampası yer alamaz. Kuşatma rampası yer alan rölyefler aynı kitabın XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV levhalarıdır.; Botta – Flandin, 1849: Pls. 77, 90, 145, 147; Albenda, 1986: Pls. 124, 96, 136, 138.; Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pls. 151, 152, 153, 328(430a), 329(429c – 430c), 330, 331, 332, 333(430b), 335(431b), 337(431c), 349, 350, 351, 374, 375, 471.

⁸⁷⁴ Eph'al, 2009: 90.

Gedikler sadece koçbaşlarıyla değil rölyeplerden anlaşıldığı kadarıyla kendilerini sol ellerinde taşıdıkları yuvarlak ve dikdörtgen biçimindeki kalkanlarla koruyan askerler, sağ ellerindeki kama, mızrak gibi araçlarla şehir surlarında gedik açmaya çalışırlar.⁸⁷⁵

II. Asumasirpal kuşatma sahnesini gösteren bir rölyefte pullu zırhla vücudu kaplanmış ve sivri uçlu miğfer giyen iki askerin ellerindeki araçlarla duvardaki taşları yerinden çıkardıkları görülür.⁸⁷⁶(şekil 17)

Yazılı kaynaklarda bu taktiği Sanherib Hezekiah'a⁸⁷⁷ karşı, Asarhaddon ise Memfis⁸⁷⁸ şehrini ele geçirmek için kullanmıştır.

2.8.2.7. Kuşatma araçları

Kuşatma kuleleri düşman surlarına karşı avantajlı bir yükseklik kazanmak için kullanılan araçlardır. Kehanet metinlerinde kuşatma taktikleri arasında bu araçlar geçmese de Asur yazıtlarında ve rölyeplerinde yer almaktadır.

II. Asumasirpal dönemine ait rölyeplerde kuşatma araçlarının düşman surlarıyla aynı yüksekliğe sahip oldukları görülür ve bu sayede düşman askerlerine karşı eşit seviyeden saldırma imkânı tanımaktaydı. Bu yükseklikteki kuşatma kulelerini sadece II: Asumasirpal dönemi rölyeplerinde görmekteyiz. Sonraki dönemlerde kuşatma kuleleri küçülmüş ve bunların surun üst seviyelerine ulaşmasına imkân vermek için kuşatma rampaları yapılmıştır. Rölyeplerde kuşatma taktikleri arasında en çok yer alan araçlardan birisidir.⁸⁷⁹ Rampalar üzerinde kullanılan kuşatma araçlarının kaymasını önlemek için ağaç dalları kullanılmaktaydı.⁸⁸⁰ Kuşatma araçları derilerle kaplanıldığı önünde bir ya da iki tane mızrak şeklinde koçbaşı olduğu görülür. Araçların kaplanması'nın nedeni surlardan atılan meşalelere karşı araçların alev almasını engellemektir. Asur tarihinde kuşatma araçlarının en yoğun kullanıldığı sahne Lakiş rölyepleridir. Kuşatma rampası üzerinde yedi adet

⁸⁷⁵ Layard, 1853a: Pls. 19, 29, 66.; King, 1915: Pl. XXI.; Barnett – Falkner, 1962: Pls. XC, CXVIII.; Botta – Flandin, 1849: Pls. 68, 68bis, 70, 145, 147; Albenda, 1986: 125, 126, 128, 136, 138.; Barnett, 1976: Pls. XVII, XXI, XXVI, B.

⁸⁷⁶ Layard, 1853a. Pl. 19; Meuzsynski, 1981: Taf2, 4b-5-3.

⁸⁷⁷ RINAP 3/2 no 140: 14; no 142: 6.

⁸⁷⁸ RINAP 4 no 98: 42.

⁸⁷⁹ Barnett – Falkner, 1962: Pls. IV, XXXIX, XL, LXII, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV.; King, 1915, Pls. XX, I; Botta – Flandin, 1849: Pls. 77, 90, 145, 147; Albenda, 1986: Pls. 124, 96, 136, 138.; Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pls. 151, 152, 153, 328(430a), 329(429c – 430c), 330, 331, 332, 333(430b), 335(431b), 337(431c), 349, 350, 351, 374, 375, 471.

⁸⁸⁰ Bkz; Barnett – Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 471.

kuşatma aracı görülmektedir. Asurlular, rampalar üzerinde savaş araçlarını ilerletirken, düşman askerleri araçlara zarar verebilmek için meşaleler fırlatmaktaydı.⁸⁸¹

Kuşatma kuleleri yazılı kaynaklarda, ilk kez I. Tiglatpileser döneminde karşımıza çıkar.⁸⁸² Yeni Asur döneminde Udu şehrine karşı birçok kuşatma taktiğinin yanında II. Asurnasirpal tarafından kuşatma kulelerinin de kullanıldığı yazılıdır.⁸⁸³ Ayrıca Bît-Adini ülkesinin tahkimli şehri Kaprabu'yu ele geçirmek için kuşatma kulelerinden faydalanmıştır.⁸⁸⁴ III. Salmanassar Hazael'in şehirlerini tünel ve koçbaşlarının yanında kuşatma kulelerini de kullanarak ele geçirmiştir.⁸⁸⁵ III. Tiglatpileser de bu araçları Dür-Baliḫāya,⁸⁸⁶ Sanherib ise Hezekiah'a karşı kullanmıştır.⁸⁸⁷

Asur tarihinde kuşatma kuleleriyle ilgili en ilginç örneklerden biri Nabukadnezar'ın Asur kalesi Zanuqu'ya saldırısında gerçekleşen olaydır. Kronikteki ifadeler şöyledir:

*“Nabukadnezar kuşatma araçlarını aldı (ve) [Asur]’un kalesi Zanqı’yi ele geçirmek için gitti. Asur kralı Asur-reša-işi ona karşı savaş arabalarını topladı. Nabukadnezar, kuşatma kulelerinin onun tarafından ele geçirilmesini önlemek için (onları) yaktı.”*⁸⁸⁸

2.8.2.7.1. Kuşatma rampası

Kuşatma rampaları, şehrin fiziki şartlarına ve yapısına göre planlanıp yapıldılar.⁸⁸⁹ Kuşatma rampası için iyi bir organizasyon ve büyük güce ihtiyaç vardı. Ayrıca kısa sürede bitirilmesi ve bol malzeme gerekliydi. Kuşatma rampası için malzeme taşındığı süre boyunca taşıyıcılar sürekli düşman saldırısına maruz kalıyordu. Omuzlarında taş taşıdıklarından kendilerini koruyacak kalkan gibi araç taşımaları da mümkün olmuyordu.

⁸⁹⁰

⁸⁸¹ Barnett, R. D. (1958). “The Siege of Lachish”. *Israel Exploration Journal*, 8, 1958: 162.

⁸⁸² Grayson, 1991: A.0.87.02: 34.

⁸⁸³ Grayson, 1991: A.0.101.1: 111.

⁸⁸⁴ Grayson, 1991: A.0.101.1: 53.

⁸⁸⁵ Grayson, 1996: A.0.102.13: 10; A.0.102.16: 53.

⁸⁸⁶ RINAP 1 no 47: 21.

⁸⁸⁷ RINAP 3/2 no 140: r. 14; no 142: r. 6.

⁸⁸⁸ Grayson, 1975: Chronic 21, ii. 2 – 6; Glassner, 2004: 178 – 181.

⁸⁸⁹ Nadali, D. (2005c) “Sennacherib’s Siege, Assault, and Conquest of Alammu”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 14 (2002—2005), 117.

⁸⁹⁰ Eph’al, 1984b: 63; Lakiş kuşatması için yapılan rampanın 19,000 ton malzeme kullanılmış olduğu ve bu nedenle en az 500 işçinin 844 saat çalışması gerektiği hesap edilmektedir. Bkz; Eph’al, 2009: dn 156.

Birçok rölyefte⁸⁹¹ yer alan kuşatma rampası için *ep(i)ri šapāku* ve *arammu šukbusu* ifadeleri kullanılıyordu.⁸⁹² Şehirlerin kuşatma rampaları aracılığıyla ele geçirildiği yazıtlarda yer almaktadır. V. Aşşur-nirari tarafından bu yöntemin kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁸⁹³ Yazılı kaynaklardan kuşatma rampasının Sanherib tarafından ise Hezekiah'a karşı bu yöntem uygulanmıştır.⁸⁹⁴ Sanherib yazıtlarında kuşatma rampalarının kullanımı şöyle kaydedilmiştir:

*“Onlar şehri, toprağı yığarak ve kuşatma kulelerini yükselterek ele geçirdi.”*⁸⁹⁵

*“(Toprak) yığınla ve kuşatma kulelerini yükselterek (şehirleri) kuşattım (ve) ele geçirdim.”*⁸⁹⁶

Kuşatma rampaları, Sanherib dönemi kuşatma savaşlarının karakteristik özelliklerinden biridir. Düşman şehirlerine büyük zararlar verebilecek koçbaşlarını taşımaktaydılar.

Asarhaddon, zorlu bir dağın tepesindeki bir bulut olarak nitelediği Uppume şehrini toprak ahşap ve taşları biriktirerek yaptığı bir rampayla ele geçirmeye çalışmıştır. Bu rampanın inşasını şöyle belirtir:

*“toprak, ahşap/ağaç ve taşı yığıp büyük güçle bir rampa inşa eden [askerlerim vardı].”*⁸⁹⁷

Kuşatma rampasını yağmur sularının neden olabileceği erozyondan da korumak gerekliydi. Kuşatma kulesinin düşüşü/kaymasını ve batmasını engellemek ve özellikle kuleleri ani sallantılara karşı dengede tutabilmek için rampanın üst seviyelerinde ahşap kirişler ve dallar kullanıldı.⁸⁹⁸ Fakat bu durum şehri savunanlar açısından bir avantaj olarak değerlendirilebiliyordu. Kent bu durumda zift gibi yakıcı maddeler fırlatarak rampayı ve

⁸⁹¹ Barnett – Falkner, 1962: Pls. XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV.; Botta – Flandin, 1849: Pls. 77, 90, 145, 147; Albenda, 1986: Pls. 124, 96, 136, 138.; Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pls. 151, 152, 153, 328(430a), 329(429c – 430c), 330, 331, 332, 333(430b), 335(431b), 337(431c), 349, 350, 351, 374, 375, 471.

⁸⁹² Sumerce GİŞ.İ.DİB.BÂD olarak yazılmakta idi ve Akadça ifadelerinde ise GİŞ determinatifiyle yazılmaktaydı. GİŞ determinatifinin kullanılması kuşatma rampalarının ahşap öğeler içerdiğini gösterebilir.

⁸⁹³ Grayson, 1996: A.0.107.1: 2.

⁸⁹⁴ RINAP 3/2 no 140: 14; no 142: 6; no 1015: 8.

⁸⁹⁵ OIP II: v 10 - 11 (*ina mašpak epiri û qurrub šupê mithuş zûk šepê işbatu āla*).

⁸⁹⁶ OIP II: 32-33: iii 21 - 23; RINAP 3/2 no 140: r. 14; no 142: r. 6; (*ina šukbus aramme u qurrub šupê mithuş zûk šepê pilši niksi u kalbannâte alme akšud*).

⁸⁹⁷ RINAP 4 no 33: i. 37; (*arammu ina šipik epri işşe u abnê maršiš paşqış [uşakbis]*).

⁸⁹⁸ Eph'al, 1984b: 66; Eph'al, 2009: 88 – 89.

kuşatma kulelerini ateşe vermeye amaçlamışlardı. Böyle bir durumda rüzgâr tersine dönmüş ve şehrin duvarları yanarak kül olmuştur ve Asur ordusu şehri bu şekilde ele geçirmiştir. İlgili yazıt şöyledir:

*“Onun krali şehri Uppume’ye karşı rampa inşa ettim (ona karşı) yangın çıkardılar. Tanrıların kralı Marduk’un emriyle, tanrıların efendisi tatlı meltem kuzey “rüzgârı esti kükreyen alevin dili Uppume şehrine döndü. (Ateş) rampayı kaplamadı [...] onun duvarlarını yaktı ve küle döndürdü. [...] (askerlerim) kuşatma duvarını, savaşıp çarpışmak için geçti.”*⁸⁹⁹

Şehri savunan askerler, kuşatma rampası üzerinde yer alan kuşatma araçlarına gece vakti de zarar vermeyi durdurmadılar. Bu nedenle her gece kulelerinin rampadan indirildiği ve sabah tekrar surlara yaklaştırıldığı söylenebilir.⁹⁰⁰ Bu süre içerisinde kuşatma araçları gözden geçirilip tamir edilmiş olmalıdır. Diğer türlü kuşatma araçlarının gece nasıl korunduğunu açıklamak zor olacaktır. Okçuların da gündüz daha etkili atış yaptıkları düşünüldüğünde kuşatmanın gece durduğu söylenebilir. Kuşatma rampalarının duvara ulaşması sonucunda koçbaşları surlara yaklaştırılarak gedik açma işlemine başlanıyordu. Açılacak gedikle askerlerin buradan şehre girmesi sağlanacaktı. Düşman şehrinin buna karşı uyguladığı savunma taktiği ise Asur kuşatma rampasını tam karşısına iç rampa inşa etmektir. İç rampa inşa etmek için duvarlara gedik açmaktan daha çok zaman gereklidir. Bu nedenle verimli inşa çalışması yapılmalı ve kuşatma kuleleri gedik açmaya yani kuşatma rampaları duvara ulaşmadan önce çalışmalara başlanmalıydı.⁹⁰¹

Rölyeplerde gösterilen kuşatma rampasındaki taşlarla, hamaların sırtlarında taşıdıkları tuğlalar benzerlik göstermektedir. Diğer askerler rampa yapımını güçlendirmek için kestikleri ağaçlardan sağladıkları dalları kullanmak üzere bağ haline getirdikleri resmedilmiştir.⁹⁰² Ayrıca katır ve deve sırtlarında rampa yapımı için taş taşındığı da kayıtlıdır.⁹⁰³

Asurlu askerler kuşatma için hazırlıklarını yaparken sürekli düşman saldırısı altındaydı. Asurlu okçu ve mızraklı birlikler, düşman saldırılarını püskürtmek ve kuşatma çalışmalarının ilerlemesini sağlayabilmek için düşman surlarına aralıksız

⁸⁹⁹ RINAP 4 no 33: ii 2 – 8.

⁹⁰⁰ Eph'al, 1984b: 66; Eph'al, 2009: 92.

⁹⁰¹ Eph'al, 1984b: 67; Eph'al, 2009: 93.

⁹⁰² Bkz; Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pl. 374 Nadali, 2005b: 184.

⁹⁰³ Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pls. 370(473, 475); Mitchell, T. C. (2000). “Camels in the Assyrian Bas-Reliefs”. *Iraq*, 62, 192.

saldırmaktaydılar. Kuşatma Asurlu askerlerin işini bitirmesi için beklemez fakat onlar sürekli saldırı halindedirler. Düşman faaliyetlerini azaltmak ya da bertaraf etmek için Asurlu okçu ve mızraklılar aralıksız olarak düşman surlarına saldırır. Bu durum askerlere rampalara tırmanma ve mühendislerle işlerini bitirme şansı vermektedirler. Bu yüzden Asur ordusunun ön hattı saldırı silahı ve etten kalkan olarak kullanılan yardımcı ve eyalet birliklerinden oluşmaktadır. Başka rölyeflerde de tuğla taşıyan insanlar da yabancılardır ve hiçbir kalkan ya da silah olmadan düşman ateşine maruz kalmaktadırlar.⁹⁰⁴

2.8.2.7.2. Koçbaşı

Koçbaşları bütün kuşatma araçlarının önünde görülmektedir. Bunlar genellikle kuşatma araçlarının önünde yer alan bir veya iki mızrak ucu şeklindedir. Gerçek anlamda koçbaşı ise III. Salmanassar'ın Balawat Bronz Kapısında yer almaktadır. Balawat kapısı üzerinde yer alan örneklerden birinde kuşatma aracı dört tekerli ve tekerleri gövdenin dışında bulunan, etrafı panellerle çevrili ve önünde hayvan biçimli bir koçbaşı olan araçtır. (şekil 40) Önde yer alan küçük iki kule ise okçuları koruma amaçlı yapılmıştır. Okçuların dışındaki üçüncü görevli ise muhtemelen bir demir çubuk vasıtasıyla koç mekanizmasını kontrol ediyordu. Balawat kapısında görülen diğer kuşatma aracında ise altı teker ve önde sivri uçlu bir koçbaşı gözükmektedir. Aracın önünde ise iki okçu ve bir kalkancı gözükmektedir. Araç, arkasında yer alan tutma yerleri sayesinde hareket ettirilmekte ve bu suretle etkili bir şekilde koçbaşı kale surlarına vurulmaktadır.⁹⁰⁵ (şekil 39). Bunların arka kısmında, surlara hızlıca çarpmasını sağlayabilmek için tutma yerleri bulunmaktadır. Ön kısmı hayvan başı şeklinde dizayn edilmiştir. III. Salmanassar dönemi koçbaşlarının dışındakilerin hepsi, kuşatma amacıyla yapılan araçların ön kısmına monte edilen bir ve ya iki mızrak başından müteşekkildi. Koçbaşlarının ise aracın önündeki bir mekanizmayla hareket ettirildiği düşünülmektedir.⁹⁰⁶ Koçbaşları surlara ağır hasar vermekte, aracın önündeki demir çubuk mekanizmasıyla aşağı yukarı hareket ettirilerek surlarda gedikler açılmaktaydı. Asur rölyefleri içerisinde sadece Asurbanipal dönemi rölyeflerinde koçbaşları kullanılmaz.⁹⁰⁷

⁹⁰⁴ Nadali, 2005b: 184 - 185.

⁹⁰⁵ Madhloom, T. (1965). "Assyrian Siege-Engines". *Sumer*, 21, 10.

⁹⁰⁶ Eph'al, 2009: 90.

⁹⁰⁷ Yadin, 1963: 314 – 316.

Rampaların yapımı ve koçbaşlarının kullanımı Sanherib'in kuşatma taktiklerinin en önemli parçasıdır. Bir ya da iki koçbaşı bulunan bu araçlar, arka tarafından piyade birlikleri tarafından rampalara sürülür. Rölyeflerde kuşatma araçlarının yer almasına rağmen yapımı hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Bunların Asur ordusunun silah ekipmanlarından olup olmadığını ya da aksine savaş alanında yapılıp yapılmadığını belirlemek imkânsızdır. Asur rölyeflerinde ya da yazılı belgelerde savaş araçlarının yapımı hakkında detaylı bilgi verilmez. Sadece savaş alanındaki kuşatma araçları sunulur. Koçbaşının nasıl ve kim tarafından yapıldığı, savaş alanına nasıl geldiği çok önemli değildir. Koçbaşları savaş süresince yapay rampa üzerinde taktiksel düzenlemenin önemli bir parçası olarak Asur ordusu tarafından kullanılmaktadır.⁹⁰⁸

Asur kralları arasında yazıtlarında II. Asurnasirpal Bit-Adini ülkesinin en güçlü tahkim edilmiş şehri Kaprabu'yu⁹⁰⁹ ve Tıpusu'nun oğlu Labturu'nun tahkimli şehri Udu'yu⁹¹⁰ ele geçirmek için kullandığı yöntemleri sırasıyla, tünel, koçbaşı ve kuşatma kuleleridir. III. Tiglatpileser'in Sarrābanu şehrinin kuşatmasında koçbaşlarını kullanarak şehri ele geçirebilmiş ve 55,000 insanı sürgüne tabi tutmuştur.⁹¹¹ III. Tiglatpileser aynı taktikle Babil kralı Karduniaş'ın Sarrābanu, Tarbaşu, Yaballu, Dūr-Balihāya ve Malilatu şehirlerini ele geçirip 155,000 insanı sürgün ettiğini çok sayıda ganimet aldığını ifade eder.⁹¹² Sanherib yazıtlarında Hezekiah'a karşı koçbaşlarının kuşatma rampalarıyla beraber kullanıldığı ve şehirleri bu yöntemle ele geçirdiği kayıtlıdır.⁹¹³

2.8.2.7.3. Merdiven dayama

Kuşatma altına alınan şehirleri ele geçirmek için kullanılan yöntemlerinden bir diğeri kentin surlarını aşarak şehir içine ulaşmaktır. Bu amaçla kullandıkları yöntemlerden biri surlara merdiven dayamaktır. Bu yöntem için kullanılan kelime *simmltu*'dur.⁹¹⁴ Bunun

⁹⁰⁸ Nadali, 2005b: 183 – 184.

⁹⁰⁹ Grayson, 1991, A.O.101.1: 52d – 53a.

⁹¹⁰ Grayson, 1991, A.O.101.1: 111.

⁹¹¹ RINAP 1 no 47: 16

⁹¹² RINAP 1 no 51. 13 – 15.

⁹¹³ RINAP 3/2 no 140: 14; no 142: 6; no 1015: 8.

⁹¹⁴ Özellikle kehanet metinlerinde sıkça geçmektedir. Bkz, SAA 4 43: 7; 44: 9; 101:7; 102: 4;

yanında *nabalkaltu*⁹¹⁵ da kullanılmaktaydı. Merdiven dayama hem tek başına hem de diğer kuşatma taktikleriyle beraber uygulandığı rölyeflerde görülmektedir.⁹¹⁶

Yazılı kaynaklarda da şehirleri ele geçirme yöntemleri arasında merdiven de zikredilmektedir. Muhtemelen IV. Asur-nirari dönemine ait bir yazıtta merdivenler yardımıyla şehir surlarına tırmanılmasına atıf yapılmaktadır.⁹¹⁷ V. Şamşı-Adad, Nibu' şehrinde ve bir başka yerde bu yöntemi kullanmıştır.⁹¹⁸ Sanherib ikinci seferi olan Babil seferinde şehri kuşatıp tünel ve merdivenlerle şehri ele geçirdiğini yazıtlarında şöyle belirtir:

*“İkinci seferimde ele geçirmeyi planladığım Babil’e hızlıca ilerledim ve bir fırtına gibi saldırdım ve onu bir sis gibi sardım. Şehri kuşattım, lağım ve merdivenlerle ele [geçirdim] (ve) [şehri] yağmaladım.”*⁹¹⁹

Asarhaddon’da Memfis şehrini ele geçirmek için tünel, gedik ve merdiven yöntemlerini bir arada kullanmıştır.⁹²⁰

Rölyeflerden Asurlu askerlerin merdivenleri düşman surlarına 25 ile 46 derece aralığında yaslamaktaydılar. Askerler merdivene sol ellerinde kalkanları ve sağ ellerinde ise mızraklarıyla tırmanmaktaydılar. Merdivendeki askerlerin her zaman bir ayağı üst basmakta, tırmanır şekilde gösterilmiştir. Asurbanipal dönemi rölyeflerinde ise okçuların da merdivenlere tırmanarak surların ele geçirmesinde daha yakından rol almışlardır.⁹²¹ Merdivene tırmanan okçu ya da kalkancıların uzun zırh yerine kısa zırh giyindikleri görülür. Bunun nedeni merdivene tırmanırkenki hareketlerinin kısıtlanmasını engellemek olmalıydı.⁹²²

⁹¹⁵ RINAP 4 no 98: r. 42; RINAP 3/2 no 223: 45; Ayrıca Bkz, CAD N/I 9 nabalkattu 2,a; AHw 694 nabalkutu II, a; Eph'al, 2009: 74 – 75.

⁹¹⁶ Layard, 1853a: Pls. 20, 29, 63, 68.; King, 1915: Pls. III, VIII, XVI, XXI, LXXV.; Barnett – Falkner, 1962: Pls. XXXVII, XXXVIII, XL, LXI, LXXIX, CXVIII.; Botta – Flandin, 1849: Pls. 55, 96, 97; Albenda, 1986: Pls. 112, 100, 101.; Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pls. 64, 65, 66, 71, 72, 230(316), 270, 273, 274(365c); Barnett, 1976: Pls. XVII, XXI, XXXVI, LX, LXX(g), B.

⁹¹⁷ Dalley, S. M. (1976). “An Assyrian Stela Fragment”. *Iraq*, 38(2), 107 – 111.

⁹¹⁸ Grayson, 1996: A.0.103.2: iv. 16; A.0.107.1: 2.

⁹¹⁹ RINAP 3/2 no 223: 43b – 46.

⁹²⁰ RINAP 4 no 98: r. 42.

⁹²¹ Eph'al, 2009: 71 – 72.

⁹²² Kern, P. B. (1999). *Ancient Siege Warfare*. Bloomington-Indianapolis, 49.

2.8.2.7.4. Tünel kazma

Bir kuşatma taktiği olarak tünel kazma için kullanılan terim *niksu* ve *pilšu*'dur. SAA 4 nolu kitaptaki kehanet metinlerinde iki kere birer kez geçerken, dört kere de birlikte yer almıştır. Bu nedenle anlamlarının çok yakın olabileceği söylenebilir.⁹²³ Asur yazıtlarında diğer birkaç teknikle birlikte bu yöntemin kullanıldığı yazılıdır. Fakat bu tekniğin uygulanabilmesi için toprağın uygun olması gerektiği unutulmamalıdır. II. Aurnasirpal Bît-Adini ülkesinin en güçlü tahkim edilmiş şehri Kaprabu'yu⁹²⁴ ve Tıpusu'nun oğlu Labturu'nun tahkimli şehri Udu'yu⁹²⁵ ele geçirmek için kullandığı yöntemleri sırasıyla, tünel, koçbaşı ve kuşatma kuleleridir. III. Salmanassar'ın Hazael'in şehirlerine karşı kuşatma rampası ve kuşatma kulelerinin yanında tünel yöntemini kullandığını belirtir.⁹²⁶ V. Şamşı-Adad, Baba-aha-iddina'yı esir ettiği, Nibu' şehrinin koçbaşı merdiven ve tünel yöntemiyle ele geçirmiştir.⁹²⁷ Sanherib dönemi yazıtlarında da kuşatma yöntemleri arasında tünel yer almaktadır. RINAP 3/1 ve 3/2 de *pilšu*'nun tünel, *niksu*'nun da gedik olarak çevrildiğini görülür. Sanherib, Hezekiah'a⁹²⁸ ve Babil'e⁹²⁹ düzenlediği seferlerinde birçok yöntemle beraber tünel yöntemini kullanmıştır.

Kalhu'daki Kuzey Sarayında yer alan II. Aurnasirpal rölyeflerinde, iki Asur askeri şehir surunun altındaki tünelde gösterilmektedir. Rölyefin solunda da diğer iki asker kazma ve mızrak taşıırken ve sur duvarından tuğlaları sökerken betimlenmiştir (şekil 17) Bir başka rölyefte bir asker tünelin içinde uzanır şekilde sağ elinde hançerle tüneli kazmaktadır. (şekil 16). Humanu⁹³⁰ ve Teb⁹³¹ savaşları rölyeflerinde kılıç ya da hançerle duvarların altından kazma işlemini gerçekleştirdiği yer alır.⁹³²

II. Sargon dönemine ait bir mektupta da şehri ele geçirmek için kullanılan tünel yöntemi detaylı olarak anlatılmaktadır. Mektupta şehir gizlice kurnazca bir planla kimse şüphelenmeden ele geçirilecekti. Mektubun tercümesi şöyledir:

⁹²³ SAA 4'te *pilšu* için gedik anlamı verilirken *niksu* için tünel anlamı tercih edilmiştir. CAD'de ise bu durum tam tersidir.

⁹²⁴ Grayson, 1991: A.0.101.1: 52d – 53a.

⁹²⁵ Grayson, 1991: A.0.101.1: 111.

⁹²⁶ Grayson, 1996: A.0.102.13: 8; A.0.102.16: 158.

⁹²⁷ Grayson, 1996: A.0.103.2: 15 – 16.

⁹²⁸ RINAP 3/2 no 140: 14; no 142: 6.

⁹²⁹ RINAP 3/2: no 223: 45.

⁹³⁰ Yadin, 1963: 448.

⁹³¹ Yadin, 1963: 462 – 463.

⁹³² Eph'al, 2009: 77.

“Sapiku, Aqaba, La-başı, Zaqiru, ve Bel-le'i, Darati şehrinden toplam beş adam (şöyle) söylüyor: Biz Darati'den sorumluyuz (sorumluluğunu taşıyoruz): biz tünelle Sa'eri ve kendini bu şehre adayan insanları şehri ele geçirmek ve Marduk-şarru-uşur'a vermek için şehre sokacağız. Evlerde çalışalım, bir evde bir tünel açacağız ve adamları o tünelden sokacağız. Eriba and Sîn-duru-uşur('un evlerinde) çalışalım. İçlerinden biri sözü gibi çalıştıysa Darati'ye girecek ve biz tünelin içinden askerlerle gelip şehri ele geçireceğiz.”⁹³³

Bu yönetime karşı savunmacıların tercih edebileceği en önemli taktik şehir surlarını su dolu hendek ile çevirmektir. Yeni Asur döneminde II. Adad-nirari'nin bu savunma taktiğiyle karşılaşmıştır. Hanigalbat'a düzenlediği seferiyle ilgili yazıtında Nūr-Adad'ın şehrin etrafını su dolu hendekle çevirdiği kayıtlıdır.⁹³⁴ Merodah-baladan'da Dūr-Yakin şehrini II. Sargon'a karşı savunabilmek için şehrin etrafında 200 kubit genişliğinde ve 21 kubit derinliğinde bir hendek kazmış ve içini Fırat'tan kazdığı bir kanal vasıtasıyla su doldurmuştur.⁹³⁵

2.8.2.7.5. Ablukaya Alma

Kuşatmalarda bir şehri ele geçirmek için iki yöntem kullanıldı. Bunlar:

- Kuşatma araçları ve teknikleri
- Ablukaya almak⁹³⁶

Yukarıda bahsedilen kuşatma tekniklerinin dışında diğer bir taktik olan Ablukaya alma risk açısından daha az, süre açısından ise daha çoktu. Rampa ve kuşatma kulelerin kullanılarak yapılan saldırılarda ordu aktif rol üstleniyordu. Bu durum askeri kayıplar yaşanması açısından risk oluşturmuyordu. Abluka sistemi ise pasif bir durumdu. Abluka oluşturulduğunda yapılan tek şey şehrin teslim olmasını beklemektir.⁹³⁷ Tabi bu süreçte dışarıdan gelebilecek gıda ve su yardımı, savaş araç gereçleri ve tıbbi malzemelerin şehre girmesi engelleniyordu.⁹³⁸ Abluka, genellikle kuşatma duvarıyla sağlanıyordu. Abluka duvarı için URU.ĦAL-ŞU.MEŠ terimi kullanılıyordu. Bu duvar şehrin dışarıyla bütün bağlantısını keserken ordu için de kamp duvarı oluyordu. Abluka sürecinde Asur ordusu,

⁹³³ SAA 15 199: 1 – r. 7.

⁹³⁴ Grayson, 1991, A.O.99.2: 64 - 66.

⁹³⁵ ARAB II: 39.

⁹³⁶ Nadali, 2009: 143

⁹³⁷ Nadali, D. (2009). “Sieges and Similes of Sieges in the Royal Annals: The Conquest of Damascus by Tiglath-Pileser III”. KASKAL, 6, 144.

⁹³⁸ Eph'al, 2009: 35.

açlık susuzluk ve hastalığa bağlı olarak düşmanı teslim olmaya zorlarken, bekleyerek ve fazla güç sarfetmeden bu işi gerçekleştirmeye çalışıyordu. Şehir halkının silah ve iaşesinin tükenmesi bekleniyor ve teslim olması öngörülüyordu.⁹³⁹

Birçok Asur kralı tarafından bu taktik başarıyla uygulanmıştır. II. Adad-nirari, Nur-adad'ı kuşatırken abluka sistemini uygulamış şehrin etrafını birlikleriyle sarmış ve şehre dışarıdan erzak girmesini engellemiştir. Yazıtın ilgili kısmı şöyledir:

“Adad’dan adını alan yılda güçlü silahlarım öfke saçarken altıncı kez Hanigalbat topraklarına yürüdüm. Nur-Adad’ı Temannileri (Arami gruplardan biri) Nasibina şehrine hapsettim (ve) etrafına yedi tabya (ālāni) dizdim. Oraya Assur-dini-amur’u başkomutan atadım. Öbürü (Nur-Adad) oraya kayaç içine önceden olmayan bir hendek kazdırmıştı (şehri) çepçevre sarıyordu. Eni dokuz kubitti (5m), su seviyesine kadar inilmişti. Duvar hendeğin dibindeydi. Savaşçılarımın onun hendeğini alev gibi dolaştım, ona sesleniyorlardı:

Kralın kükreyişi ölümcül selden daha güçlüdür. Bende ona tuzaklar [kurdum ve] tahıldan yoksun bıraktım.”⁹⁴⁰

Abluka taktikleri içerisinde, en önemlilerinden biri III. Tiglatpileser tarafından Damascus’a karşı uygulanan taktiktir. III. Tiglatpileser, kral Rezin’i şehrine kafesteki bir kuş gibi hapsetmiştir. İlgili yazıt şöyledir:

“45 gün kampımı onun kentinin çevresine kurdum ve ben onu kafesteki bir kuş gibi (kīma işşūr quppi esēru) kapattım. Onun bahçelerini [...] ..., (ve) sayısız meyve ağaçlarını kestim.”⁹⁴¹

II. Sargon Babil’deki Arami kabilesine MÖ 710 yılında gerçekleştirdiği kuşatmasında uzaktan abluka sistemi uygulamıştır. Stratejisi yazıtlarında şöyle ifade edilmektedir:

“Tupliaš nehrine set çektim... karşılıklı iki kale inşa ettim ve endişelenmelerine neden oldum. Onlar Uknu nehrinin ortasına geldiler ve ayaklarını öptüler.”⁹⁴²

Sanherip kuşatma savaşında uyguladığı taktikleri sırasıyla belirtmekte ve Hezekiah’ı *“kafesteki bir kuş gibi”* şehre hapsettiğini vurgulamaktadır:

⁹³⁹ Nadali, 2014: 105.

⁹⁴⁰ Grayson, 1991, A.0.99.2; ARAB I: 355-377; Kuhrt, 2009: 135.

⁹⁴¹ RINAP 1 no 20: 8b – 12.

⁹⁴² ARAB II: 32.

*“İtaat etmeyen Judealı Hezekiah’a gelince; Ben onun 46 güçlü kentini kuşatmak için saldırdım. Tahkim edilmiş kalelerini ve çevresindeki sayısız köyü ele geçirdim, kuşatma rampaları yaparak, koçbaşlarıyla yaklaşarak, piyadelerin yüzyüze çarpışmasıyla, lağımcılarla, gedikçi ve saldırı merdivenleriyle [...] Onu kendi kraliyet şehri Jerusalem’e “kafesteki bir kuş gibi” (kīma iššūr quppi esēru) hapsettim. Ben kaleleri ona karşı, onun şehrinin kapısından dışarı gitmesini önlemek için tertip ettim.”*⁹⁴³

Sanherip Jerusalem’i duvar (*birāte*) ile çevirmiştir bu sayede şehre giriş çıkışlar tamamen önlenerek şehrin stoklarının tükenmesi beklenirken aynı zamanda Jerusalem’in müttefiklerine karşı saldırılar yapılmış 46 tahkim edilmiş şehir ve çevredeki sayısız yerleşim ele geçirilmiştir.⁹⁴⁴

Ada ve kıyı şeridindeki kentlerin kuşatılması ve bunların abluka altına alınması kara bağlantıları olan kısmından mümkündü. Fakat Yakın doğudaki çoğu devletin deniz gücü bulunmamaktaydı. Bu nedenle ada ve kıyı kentlerini abluka altına almak ve dışarıdan herhangi bir yardım almasını engellemek için Asur’un gemi ve gemicilere ihtiyacı bulunuyordu. V. Salmanassar Tir’i kuşattığında nehir ve su yollarını kontrol altında tutmuş Tirlileri sudan mahrum bırakmıştır. Halk derin kuyular kazarak beş yıl boyunca bu ablukaya direnmeye çalışmıştır. Tirli denizciler çok uzak mesafelerden su sağlamayı denemişlerdir. Asarhaddon 10. seferinde Baal’ın başında bulunduğu Tir’i ablukaya almıştır. Asarhaddon’un yazıtlarında şu ifadeler yer almaktadır:

*“Dostu, Kuş kralı Taharqa’ya güvenen Tir kralı Baal’e karşı kale inşa ettim... yaşamını (sağlayan) ekmek ve suyunu kestim.”*⁹⁴⁵

Asurbanipal de aynı kral döneminde Tir’i abluka altına almış, karadan ve denizden şehrinbütün yollarını tuttuğunu belirtmiştir:

*“Üçüncü seferimde denizin ortasında oturan Tir kralı Baal’e karşı yola koyuldum, çünkü o krali emrimi dikkate almadı, sözümü dinlemedi. Ona karşı siper yaptım. Halkının kaçışını engellemek için güçlü bir önlem aldım. Denizde ve karada yollarını kapadım. Onun gidişini engelledim. Onları canlı tutacak, kadar az su ve gıda yemelerine izin verdim.”*⁹⁴⁶

⁹⁴³ RINAP 3/2 no 49 – 52.

⁹⁴⁴ Fales, F. M. (2014). “The Road to Judah: 701 B.C.E. in the Context of Sennacherib’s Political-Military Strategy”. *Sennacherib at the Gates of Jerusalem: Story, History and Historiography*. (Culture and History of the Ancient Near East, 71), Kalimi, Isaac, and Seth Richardson, eds., Leiden: Brill, 2014: 246.

⁹⁴⁵ RINAP 4 no 34: 15.

⁹⁴⁶ ARAB II: 847.

Kuşatma süresince Asur, bölgeyi kontrol edebilmek ve düşmanın zayıf noktalarını tespit edebilmek için şehrin etrafına kamp kuruyor ve ani saldırılar gerçekleştirebilmek için fırsat kolluyorlardı.⁹⁴⁷ Kuşatma savaşları Asur'un başarılı olduğu bir savaş tekniği idi. Şunu da dikkate almak gerekirken kuşatma savaşlarında güçler eşit olsa bile şehri savunanlar, saldıranlara göre daha avantajlı konumdadırlar.⁹⁴⁸ Uzun yıllar boyunca şehirleri ele geçirmek için bu taktik tercih edilmiş ve bu konuda Asurlular uzmanlaşmışlardır. Genellikle kuşatmalar Asur'un zaferiyle sonlanmaktadır. Fakat bazen bu zaferlere ulaşılması uzun süren kuşatmalar sonucunda elde edilirken bazen de başarısızlıkla sonuçlanabilmekteydi. Örneğin Babil şehri, Sanherib tarafından 15 aylık bir kuşatmadan sonra ele geçirilebilirken,⁹⁴⁹ Asurbanipal ise Babil'i en az 22 ay kuşattıktan sonra başarıya ulaşabilmiştir.⁹⁵⁰ III. Salmanassar'ın Damascus⁹⁵¹ ve III. Tiglatpileser'in Tuşpa⁹⁵² kuşatmalarının ise başarıya ulaştığını belirten herhangi bir ifade yoktur. Tir şehri de V. Salmanassar'ın kuşatmasına 5 yıl dayandığı ileri sürülmektedir.⁹⁵³ Jeusalem (Kudüs) şehri de Sanherib'in kuşatmasına karşı direnmeyi başarmış ve Asur tarafından ele geçirilememiştir.⁹⁵⁴

Sonuç olarak, Asurluların en çok başvurduğu savaş taktiği olan kuşatmalarda, en önde okçuların desteklediği mızraklı askerler bulunmaktadır. Rölyeplerde, hareket halindeki Asur ordusunda yardımcı mızraklılar, yardımcı ve Asurlu okçular tarafından desteklenen ön hatta konuşlandırılır. Sapancılar da bu süreçte ordunun ön hattını savunan ve şehir duvarlarındaki savunmacılara taş fırlatan savaşçılardır. Ön hatta özellikle kuşatma ve saldırı boyunca etkili bir savunma silahı olan tipik kuşatma kalkanının arkasında bazen yan yana savaşan iki Asurlu asker konuşlanır. Biri yayını gererken diğeri yüksek ve ağır kalkana sıkı sıkı tutmaktadır.⁹⁵⁵ Okçular tarafından takip edilen yardımcı mızraklılar daima en ön saftadır. Bu askerler ayrıca duvar dibine yığılırlar ya da merdiven ve rampalarla sur

⁹⁴⁷ Nadali, 2005: 177.

⁹⁴⁸ Eph'al, 1984b: 60.

⁹⁴⁹ Brinkman, J.A. (1973). "Sennacherib's Babylonian Problem: An Interpretation". *Journal of Cuneiform Studies*, 25, 93-94, 89- 95.

⁹⁵⁰ Grayson, 1975: Chronic 15, 19: Kuşatmanın Šamaš-šum-ukin'in 18. Yılı'nın 11 Temmuz'unda başladığı kayıtlıdır. Bu kuşatmayla ilgili en son tarihli belge Asurbanipal'in saltanatının 20. Yılı'nın Iyyar ayının 19'una tarihlidir. Bkz; Eh'al, 2009: 111 ve dn 233.

⁹⁵¹ Grayson 1991, A.O.102.8: 15 - 16. Şehrin etrafındaki bağ ve bahçelere zarar verilmesi kuşatmaların başarısızlığına işaret etmektedir. Bkz "Bağ Bahçelere Zarar Verme Ağaçları Kesme" başlığı.

⁹⁵² RINAP 1 no 49: 3 - 4.

⁹⁵³ Eph'al, 2009: 110.

⁹⁵⁴ RINAP 3/2 no 46: 28; no 140: 16; Sanherib'in yıllıklarında Hezekiah'ı Jerusalem'e "kafesteki bir kuş gibi kapattım" dese de bu yazıtlarda şehrin ele geçirildiğini belirten bir ifade yoktur.

⁹⁵⁵ Nadali, 2005b: 181.

duvarına ulaşmak için tırmanırlar. Kuşatma operasyonlarında mızraklı askerlerin önden saldırması, kalkan taşıma imkânına sahip olmalarından ileri gelmektedir. Okçuların her iki elini kullanmak zorunda olmaları kendilerini savunmasız bırakmaktadır. Bu nedenle mızraklılar önde yer alarak mızraklarıyla düşmana saldırırken kalkanlarıyla hem kendilerini hem de arkalarında yer alan okçuları korumaktaydılar. Arkalarında yer alan okçular da saldırılarıyla düşmana saldırı için fırsat vermemek için çaba gösterdiği ve bu sayede de mızraklı askerlere koruma sağladığı düşünülebilir. Kalkancılar, düşman misillemesiyle düşme riskini azaltmak ve arkasından gelenlerin düşmelerine sebep olmamak için merdivenler üzerinde denge kurmak zorundadırlar.⁹⁵⁶ Şehrin köşesinden okçuların ve sapancıların atışlarıyla yapılan saldırılar sıkıştırılmış olan düşman savunmasını çökertir. Düşmanlar sadece merdiven ve rampalar aracılığıyla yakın saldırıda bulunan askerlerden değil aynı zamanda sürekli ok ve taş atışından da kendilerini korumak zorundadırlar.⁹⁵⁷

Sanherib döneminde merdivenler dört askere kadar, mızraklı ve okçu taşırlardı. Merdivenler duvara dayanır ve askerler bir ayak üst basamakta merdivene tırmanarak resmedilmektedir.⁹⁵⁸ (şekil 32) Duvarın dibinde savaşan askerler farklı pozisyonadırlar: sapancı ayaktadır, diğer askerler tırmanmak için merdivene koşuyormuş gibi diz çökmektedirler. Lakiş kabartmaları da çoğu kez diz çökme şeklinde sunulmaktadır: bu değişim duvara karşı ilerleyen gelişim saldırılarını açıklamaktadır. Sürekli geride konuşlandırıldıkları için sapancıların savaştan uzak kaldıkları söylenebilir fakat bütün olarak ele alındığında esas ve önemli bir stratejik role sahiptir.⁹⁵⁹

9. yüzyılda gerçekleştirilen kuşatmalarda Asur kralları kuşatılan şehirlere saldırırken görülürken, 7. yüzyıl dönemine ait rölyeflerinde olayı belli bir mesafeden izledikleri ya da ilgili sahneyi gösteren rölyefe yakın bir başka rölyefte kaydedilmişlerdir.⁹⁶⁰ Bu dönem rölyeflerinde kral genellikle savaşın sonunda, ganimet ve esirlerin huzuruna getirilişinde yer alarak zaferin sahibi olarak ortaya çıkmaktadır. Asarhaddon dönemine ait bir mektupta yer alan tavsiyeler, bu dönem ve öncesinde, kralların savaş sırasındaki tutumu hakkında bilgi vermektedir. Mektubun tercümesi şöyledir:

⁹⁵⁶ Kern, 1999: 50.

⁹⁵⁷ Kern, 1999: 52; Nadali, 2005b: 182.

⁹⁵⁸ Bkz; Barnett-Bleibtreu-Turner 1998: Pls. 270 – 274.

⁹⁵⁹ Nadali, 2005b: 182 - 183.

⁹⁶⁰ Collins, P. (2014). "Gods, Heroes, Rituals and Violence: Warfare in Neo-Assyrian Art". in B. Brown and M.H. Feldman (eds.), *Critical Approaches to Ancient Near Eastern Art*, 628.

*“Erkânına [emirleri] ver ... [...] efendim kral [sa]vaşa yaklaşmamalı. Senin ataların [gibi] yap, tepede kal ve [er]kânın sav[aşı] [yapsın]”*⁹⁶¹

Asarhaddon dönemine ait bu durum kralların yazıtlardaki ifadelerine kıyasla savaşın dışında kaldıkları ve risk almadıklarını göstermektedir. Lakiş rölyeflerinde de Sanherib tepede savaşı izlemekte erkâna talimatlar vermektedir.⁹⁶²

Yukarıda bahsedilen bütün taktiklerin dışında Asur ordusunun, düşmanlarına karşı çeşitli stratejiler geliştirip denedikleri görülmektedir. Bunlardan biri koalisyonlara karşı uyguladığı stratejidir. Savaşlardan başarıyla çıkabilmenin tek unsuru güçlü orduya sahip olmak değil bunun yanında doğru taktikleri seçebilmektir. Bu nedenle Asurlular, koalisyonlara karşı doğrudan bir saldırı yerine önce koalisyonu dağıtmak suretiyle müttefikleri birbirinden ayırmayı ve birbirlerine yardım etmelerini imkânsız hale getirmeye çalışmıştı. Böylece güçlü bir koalisyon yerine her düşmanla tek tek mücadele etmeyi tercih etmişti. Bu, Asur ordusunun zaferlerinin uzun yıllara yayılmasına neden olsa da sonunda Asur ordusunu zafere ulaştıran bir taktik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu taktiğin başarıya ulaşması için bütün müttefikleri hızlı bir şekilde mağlup edip onlara ciddi zararlar vermek gerekliydi. Bu sayede zafere ulaşmak daha kolay olacaktır.⁹⁶³ Fakat müttefiklere harcanacak zaman arttıkça hedefteki ana şehri ele geçirme ihtimali azalacaktır.⁹⁶⁴

Asur kralları içerisinde, düşman merkezine saldırmak yerine önce müttefikleriyle bağını kesip, düşmanını desteksiz bırakıp daha kolay ele geçirme taktiği III. Tiglatpileser tarafından birçok defa başarıyla uygulanmıştır. B taktiğin uygulanmasıyla III. Tiglatpileser, düşman müttefikleri de hazırlıksız yakalamayı başarabildi. III. Tiglatpileser, Damascus ve Samarya ittifakına karşı ilk hamlesi, krallığının 14. yılının ilk seferinde Tir ve Filistin kıyılarını ele geçirmektir. Bu beklenmedik hamleye Tir ve Filistin kıyıları hazırlıksız yakalandı ve III. Tiglatpileser Akdeniz kıyılarında hızlıca, ayak basacağı sağlam yerler kazandı. Asur ordusunun ağırlıklı olarak savaş arabası ve süvari birliklerinden oluşması nedeniyle Asur’un kıyı bölgesine saldırı kararı Asur askerlerine düz sahil bölgesinde hızlı ilerleme imkânı sağlayacağı düşünerek alınmış olmalıdır. Damascus koalisyonun

⁹⁶¹ SAA 16 77: r. 3 - 8

⁹⁶² Dezsö, 2012a: 208.

⁹⁶³ Eph'al, I. (1997). “Ways and Means to Conquer a City” Based on Assyrian Queries to the Sungod”. in: Parpola, S. – Whiting, R.M., eds., *Assyria 1995. Proceedings of the 10th Anniversary Symposium of the Neo-Assyrian Text Corpus Project, Helsinki, September 7-11, 1995*, Helsinki, 49.

⁹⁶⁴ Nadali, 2009: 143.

merkezine yaptığı saldırıdan sonra savaşı kazanan III. Tiglatpileser, bölgedeki ağaçları kesti ve Damascus'un 16 bölgesindeki toplam 591 kenti ele geçirdi. Damascus seferinden sonra III. Tiglatpileser Arap kraliçesi Samsi'ye karşı ani bir saldırı gerçekleştirdi ve kraliçenin kampında panik yarattı ve Asur ordusu bir zafer daha kazandı. Bu beklenmedik zafer Arap kabilelerinin geri kalanı üzerinde etki yarattı ve III. Tiglatpileser onların teslimiyetini kabul etti. Böylece koalisyon çöllerdeki etki ve kontrolünü kaybetti. Ayrıca III. Tiglatpileser, Mısır'ın isyancılara kolayca yardım edebileceği bütün yolları kapattı. III. Tiglatpileser bu önlemini doğu ve güney yönünde genişletti. Bu askeri seferle koalisyon dağıtıldı. Mısır'ın müttefikleri Gaza, Judah, Edom, Moab, Amon ile olan bağlantısı engellendi. Samarya ve Damascus birbirinden ayrıldı. Damascus sadece gıda kaynağını kaybetmekle kalmadı aynı zamanda ele geçirilen bölgenin ortasında izole bir şekilde kaldı. Bu yeni bir taktik değildi III. Tiglatpileser, Arpad kralı Mati'ili isyan edip Urartu, Gurgum ve Melid'den destek alınca kral isyanın merkezine saldırmak yerine koalisyonun kuzey destekçisi Urartu'yu saf dışı bıraktı. Bu yüzden Kiştan ve Halpi arasındaki muhtemelen en zayıf bölgeye saldırdı. Gurgum'un 100 kentini ele geçirdi ve Sarduri kısırağa binerek kaçmak zorunda kaldı. Önce Urartu sorunu halledildi, üç yıl süren bir kuşatma sonunda da MÖ 740 yılında Arpad ele geçirildi. II II. Sargon da MÖ 710 ve MÖ 707 yıllarında Merodah-Balaban ve Elamlı müttefiklerine karşı önce koalisyonu birbirinde ayırdı ve kısa süre sonra şehir II. Sargon'un eline geçti.⁹⁶⁵

Asur döneminde neredeyse hiç uygulanmayan taktiklerden biri ise pusu kurmaktır. Belki de bu durum Asur yönetiminin doğrudan cesur adımlar atmaya tercih etmek istemesiyle alakalıydı. Pusu taktiği II. Asurnasirpal döneminde uygulanmıştır. II. Asurnasirpal, *kallāpu* askerlerini süvarilerle beraber Zamru şehri kralı Ameka'nın askerlerine ovada pusu kurmak için göndermiş ve düşmanın 50 askerini öldürmeyi başarmışlardır.⁹⁶⁶

2.9. Psikolojik Savaş

Psikolojik savaşın en iyi uygulandığı yerlerden biri Asur saraylarıdır. Özellikle Yeni Asur döneminde ihtişamlı yapılardan oluşan başkentler inşa edilmişti. Bu yapıların en önemlilerinden olan Saraylar ise büyük heykel ve rölyeflerle süslenmişti. Rölyefler Asur

⁹⁶⁵ Dubovský, P. (2006). "Tiglath-pileser III's Campaigns in 734-732 B.C.: Historical Background of Isa 7; 2 Kgs 15-16 and 2 Chr 27-28". *Biblica*, 87, 162 - 164.

⁹⁶⁶ Grayson, 1991, A.O.101: ii. 70 - ii. 71 A.O.101.17: iii. 84 - 85.

ihtişamını yansıtan en önemli görsel araç olmuştur. Asur saraylarındaki sanatın temel özellikleri şöyledir:

- Yabancı insanlar yerel kıyafetleriyle gösterilmiştir
- Düşman kentleri kuşatma altındadır
- Kral bazen tahtında, savaş arabasında ya da aslan avında gösterilmektedir.

Kuşatma altındaki bir kentle ilgili tasvir de benzerdir:

- Tahkim edilmiş kentin bütün yerleri güçlü Asurlular tarafından saldırı altında.
- Şehri savunanlar ölüyor ve kent duvarlarından düştüğü gözüküyor.⁹⁶⁷

Asur yazıtları ve rölyefleri tarihi gerçekler nasıl olursa olsun, her zaman zaferlerden bahsetmek zorundaydı. Eğer Asur yazıtları dışında bir olayı belirten başka bir belge yoksa belirtilen olayların güvenilirliğini tespit etmek oldukça zordur. Bu bakımdan çağdaş diğer kaynaklar büyük önem arz etmektedir.⁹⁶⁸

Asur saraylarını ziyaret eden elçiler rölyeflerde yer alan Asur'un düşman şehirlerine, askerlerine ve halkına yaptığı bütün işkence ve cezalandırmaları görmekteydi. Bu barış süreçlerinde gerçekleşen durumları. Asur rölyeflerinde görülen durum ise kuşatma sürecinde de psikolojik savaşın birçok örneğinin uygulandığını göstermektedir. Bunlardan en önemlisi düşman askerlerinin kazıklara asılması ve oturtulmasıydı. Şehrin dışında günlerce ölü bedenlerinin açıkta kalması bu toplumlar için en büyük cezaydı. Teslim olmamaları durumunda da kendilerinin de aynı sona maruz kalacakları ve gömülemeyecekleri mesajı verilmekteydi.

2.10. Kehanet ve Astroloji Raporları ile Savaş Ritüelleri

Savaşçılık Asur krallarının en önemli özelliklerinden biriydi ve bu durum tanrı Aşşur ile özdeşleştirilmişti. Savaş, Asurlularda hiçbir zaman asla sadece askeri bir hareket olarak

⁹⁶⁷ Auerbach, E. (1989). "Emphasis and Eloquence in the Reliefs of T.P. III". *Iraq*, 51, 79.

⁹⁶⁸ Laato, 1995: 200.

algılanmadı. Çünkü savaşlar her zaman tanrıların emriyle gerçekleştirilmekteydi. Bu emir Asur'un siyasi düzeninin savunulması ve genişletilmesi için verilmişti.⁹⁶⁹

Asur kralları sefer öncesinde tanrıların onayını ve doğaüstü güçlerden olumlu işaret almaya büyük önem vermekteydiler. Her sefer tanrı Aşşur'un emriyle gerçekleştiriliyordu. Çünkü artık Asurlular askeri emperyalist oldukları zaman tanrı Aşşur da savaş tanrısı olmuştu.⁹⁷⁰ Tanrı Aşşur'un yönettiği düşünülen seferler iki temel gerekçeyle başladı. Bunlar:

- Tanrı Aşşur'un isteği
- Düşmanların tanrı Aşşur'a ihanet etmeleri ya da sözlerinden dönmüş olmalarıydı.⁹⁷¹

Sadece Aşşur değil diğer tanrılar da Asur ordusunun zaferleri için çaba göstermişlerdir. Bu anlamda, Frig ile yapılan barışta tanrıların etkisi mektupta şöyle dile getirilir:

*“Tanrılarım Aşşur, Šamaš, Bēl ve Nabu şimdi harekete geçti ve savaşız [ya da hiç]bir şey olmadan Frig bize söz verdi ve dostumuz oldu.”*⁹⁷²

Asur kralları sefer ve savaşlarında başarı sağlamak ve askerlerini desteklemek için kâhinlere başvurup ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Bu ritüeller, kampın planlanması ve toplanmasından mağlup edilen düşmanların cezalandırılması ve zaferin kutlanmasına kadar her aşamada uygulanmıştır. Ordu içerisinde astrologlar, hayvan iç organlarını yorumlayan *barû* kâhinleri, *ašipu* ve *kalû* gibi uzmanlar yer almaktaydı.⁹⁷³ Bu ritüeller genel olarak, kehanet, kötülüğe karşı koruyucu, arındırma, şükür ve kutlama şeklinde ayrılabilir. Bunların herhangi bir uygulama sırası bulunmamaktaydı. Hangisine ihtiyaç duyulduysa o anda uygulanmaktaydı.⁹⁷⁴ Ritüeller, ordunun düşman topraklarına geçmesinden önce

⁹⁶⁹ Gökçek, L. G. (2015). *Asurlular*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 243.

⁹⁷⁰ Lambert, W. G. (1983). “The God Aššur”. *Iraq* 45(1), 86.

⁹⁷¹ Holloway, S. W. (2002). *Aššur is King! Aššur is King!: Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire*. Brill, Leiden, 99; Pekşen, O. (2016). “Eski Mezopotamya'daki Savaşlarda Tanrıların Rolü”. *History Studies*, 8(2), 62.

⁹⁷² SAA 1 1: 7 – 10; SAA 19 52: 7 – 10; CTN 5: 188 – 192 (ND 2759) Postgate, J. N. (1973). “Assyrian Text and Fragments” *Iraq*, 35, 21 - 34; Lanfranchi, G. B. (1988). “II. Sargon's Letter to Aššur-šarru-ušur: An Interpretation”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 2(1), 59.

⁹⁷³ Melville, S. C. (2016). “The Role of Rituals in Warfare during the Neo-Assyrian Period”. *Religion Compass*, 10/9, 220.

⁹⁷⁴ Melville, 2016: 220.

askerlerin barış zamanındaki zihinsel durumlarından ayrılıp zihnen, öldürmeye hazır hale getirilmesini ve savaş için gerekli olan motivasyonu kazanmasını sağlamaktaydı.⁹⁷⁵

Asur kralı ritüeller aracılığıyla tanrıların, Asur ordusunun yanında kalmasını sağlamak zorundaydı. Bu durum ordunun savaş için hazır ve moralli olması açısından gerekliydi.⁹⁷⁶

Adad, Nergal, Iştar gibi her tanrı standart bir heykel olarak savaş arabası üzerinde savaş alanına getirilmekteydi.⁹⁷⁷ Rölyeflerde tanrı sembolleri savaş arabaları üzerinde taşındığı görülürken kral yazıtlarında da sıkça tanrı sembollerinin ordunun önünde kaydedildiği ifade edilir.⁹⁷⁸

Kâhinler/bilginler yıl boyunca tanrıların niyetini öğrenmek, kralı fiziki ve doğaüstü tehlikelerden korumakla görevliydi. Kâhinlerin daha güvenilir ve saygıdeğer olanları ise muhtemelen kamplarda da krala ve erkâna eşlik ediyorlardı. Diğerleri ise görevlerine bulundukları yerlerde devam etmekteydiler. Birçok belge, askeri seferler için büyücülerin koyun iç organlarıyla ilgili incelemelerini içermektedir. Askeri bir karar alınmadan önce bu uygulamaya başvurulmaktaydı.⁹⁷⁹

Asur kralları içerisinde kâhinlerin görüşüne en çok önem veren ve neredeyse her konuda onlara en çok danışan kral Asarhaddon idi. Neredeyse bütün seferlerin durumunu kâhinlerden gelen cevaplara göre tayin eden Asarhaddon, savaşta uygulayacağı taktikleri bile kehanetler sonucunda belirlemekteydi. Bu hususla ilgili Šamaš'a sorulan kehanet sorularından biri şöyleydi:

“[Šamaš, yüce efendi], size sorduğum [şeye] kesin bir cevap verin! Asur [kralı Asarhaddon] çabalayıp plan yapmalı mı? Ordusu ve kampıyla [yola çıkmalı] ve [ist]ediği şekilde Mısır böl[gesi]ne gitmeli mi? Kuş kralı [Taharka'ya karşı] ve onun sahip olduğu [birliklere] savaş [açmalı] mı? [O eğer gider]se, Kuş kralı [Taharka] ile ve ordusuyla [savaşa girecek] mi? [Bu savaşı] açınca, [Asur kra]lı Asar[had]don'un ve [ordusunun silahları], Kuş kralı T[aharka]'nın ve [onun sahip olduğu] birliklerin silahlarına [ağır

⁹⁷⁵ Melville, 2016: 221.

⁹⁷⁶ Melville, 2016: 222 – 223.

⁹⁷⁷ Melville, 2016: 223.

⁹⁷⁸ Bazı örnekler için bakınız, Grayson, 1996, A.O.102.2: ii 66b – 75; ; 102.16, 26b – 27; 102.17: 29; ARAB II: 862; RINAP 3/1 no 18.

⁹⁷⁹ Nadali, D. – Verderame, L. (2014). “Experts at War Masters Behind the Ranks of the Assyrian Army”. in: Neumann, H. – Dittmann, R. – Paulus, S. – Neumann, G. – Schuster-Brandis, A., Hrsg., Krieg und Frieden im Alten Vorderasien, 52e Rencontre Assyriologique Internationale International Congress of Assyriology and Near Eastern Archaeology, Munster, 17.–21. Juli 2006, (Alter Orient und Altes Testament, 401), Munster, 2014: 555.

basacak mı]? (Asarhaddon'un birlikleri)... onların ..., toplanmış (mal varlıklarını) alacaklar mı, onları yenecekler mi, [... onların ...] ve [zafe]rde, güçte, iktidarda ve fetihle onları geçecek mi? [...] Asur kralı Asarhaddon [geriye canlı dönecek mi ve] [Asur topraklarına] ayak basacak mı? Senin büyük tanrısallığın bunu biliyor mu? [Kuş kralı Taharka'nın ve sahip olduğu birliklerin] Asur kralı Asarhaddon'un karşısında geri çekilmesi, [yüce efendi Šamaš], sizin büyük tanrısallığınızla [olumlu bir şekilde emredilmiş ve doğrulanmış] [mıdır]?

(kırık kısım)

Sa[na soruyorum] yüce efendi Šamaš, Asur kralı Asarhaddon,[kendi istediği] gibi, ordusu ve kampıyla yola çıkıp [Mısır bölgesine] gitmeli ve [Kuş kralı]Taharka ile [ordusuna] savaş açmalı [mıdır]? [bu savaşı açarken], Asur kralı Asar[had]don'un ve ordusunun [sila]hlarının, Kuş kralı [Ta]harka'nın ve onun sahip olduğu birliklerin [silahlarına] ağır basıp basmayacağı;

[Asarhaddon'un ordusunun] onların [...], yığılı (ganimetlerini) alıp, onları mağlup edip, [......] üzerlerini zafer, güç, kudret ve fetihle kaplayacak mı?

Asur kral [As]arhaddon'un canlı dönüp, Asur topraklarına ayak basıp basmayacağı?

Bu koyunda (UDU.NİTA) hazır ol, (ona) sağlam olumlu bir cevap [yerleştir], [favori dizaynlar], yüce ilahınızın kehanet emriyle favori, uğurlu [alametler], (onları) görebilsem keşke. (Bu soru) yüce efendi Šamaš'a [senin yüce tanrısallığına] gitsin ve cevap olarak bir kehanet verilsin.⁹⁸⁰

II. Sargon, Urartu üzerine gerçekleştirdiği sefer için aldığı olumlu işaretleri tanrı Aššur'a mektubunda şöyle belirtmiştir.

“Tanrıların babası, ülkelerin ilâhı, yerin ve göğün kralı, her şeyin yaratıcısı ilâhlar ilâhı, tanrılar ilâhı. Enlil ve Marduk'un, O'nu şerefleştirmek için dünyanın dört bölgesindeki dağların ve ülkelerinin tanrılarını -hiçbiri kaçmadan- yığılı erzaklarıyla birlikte Ehursaggalkurkurra'ya götürmek görevi verilen tanrı Aššur'un desteğine güvenerek; kuvvetlerimin ilerleyişini işaret eden yıldızlar arasında yer alan Nabu ve Marduk'un ve güç kazanmaya iyi bir işaret olan Gutium'un tahribatını belirten «gözlem» sırasında hazır bulunan, gök cisimlerinin seyri ilâhı Magur'un dirayetli komutasıyla; kurbanlık hayvanların bağışsakları üzerine yazılan kehanetlerde benim yanımda olacağı belirtilen savaşçı tanrı Šamaš'ın çok değerli işaretiyle bir savaş arabası, savaş için yetiştirilmiş mızrak, kalkan ve yay taşıyan bin cesur süvarim ile yola çıktım.”⁹⁸¹

“Efendim kralın içi rahat olsun. Sen (kral), düşmanlarını ele geçireceksin ve uzun yıllar Babil'de Bel'in elini tutacaksın.”⁹⁸²

Bēl-ušezi, Asarhaddon'a pusuya düşmekten nasıl kaçınacağıyla ilgili ve Manna ülkesini nasıl işgal edeceğiyle ilgili tavsiyeler vermektedir. Mektubun ilgili kısmı şöyledir:

⁹⁸⁰ SAA 4 84.

⁹⁸¹ ARAB II 170; Çilingiroğlu, 1984: 31.

⁹⁸² Lanfranchi, G. B. (1989). “Scholars and Scholarly Tradition in Neo-Assyrian Times: A Case Study”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 3(2), Padova, 101; SAA 10 112; Duymuş Florioti H. H. (2013). “Eski Mezopotamya'da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış”. *Tarih Okulu Dergisi*, XV, 36.

“Eğer kral, ordularına Manna (ülkesini) ele geçirmesini emrederse, bütün güçleri girmemeli, sadece süvari ve zuku (piyadeler) girmeli. Kimmerler “Manna ülkesi senin sorumluluğundadır. Biz ayağımızı (oradan) keseceğiz... Savaş arabaları ve yük arabaları girişin yanlarında kalmalı, süvariler ve piyadeler Manna ülkesini ele geçirmeli ve yağmalamalı.”⁹⁸³

Asarhaddon döneminde Mannalar yenilgiye uğratılamadı. Bu durum kâhinin tavsiyelerinin Asur’a zaferi getirmediğini göstermektedir.⁹⁸⁴

Asurbanipal de Gambulu bölgesine çıkılacak seferle ilgili tanrı Šamaš’a danışmakta ve olumlu cevap beklemekteydi:

“Büyük efendim Šamaš, [bana] olumlu bir cevap [ver] sana sorduğumla ilgili! Asur kralı Asurbanipal, çabalamalı ve plan yapmalı mı? O, [umduğu] gibi Nab[u-šarru-uşur, rab ša-rēši ’yi], adam, atlar ve [askerlerle göndermeli mi?], Gam[bulu] bölgesine ? [onlar] öldürme[ye gitmeli, yağma ve talan etmeli mi?] Eğer o, planşayıp, (onları) gönderirse [ve onlar ne varsa öldürürse, ne varsa talan ederse ve [yağma] ederse ne varsa] bölgesi [nde] adamlar, atlar ve [Gambulu’nun or]dusu savaş [yap]acak mı [rab ša-rēši Nabu-šarru-uşur ile ve] Asur kralı Asurbanipal’[in] ordusu onunla gitmeli mi?”⁹⁸⁵

Asurbanipal Erbil’de tanrıça İstar için düzenlenen şenliklerdeyken Elam kralı Teumman’ın savaş hazırlıklarına giriştiğini öğrenir ve gözyaşları içerisinde İstar’a yakarır;

“Tanrıça İstar endişeyle iç çektiğimi duydu ve “Korkma!” dedi, bana güven verdi, dedi ki, “Dua ederken ellerini yukarıya kaldırman ve gözlerinin yaşlarla dolması merhametimi uyandırdı.” Onun huzuruna çıktığım gece bir šabrû (kült görevlisi) yatmış ve rüya görmüştü. İrkilerek uyandı ve bana şunları anlattı:

“Erbil’de oturan İstar geldi. Sağı da solu da titriyordu, elinde bir yay ile kınından çıkmış keskin bir kılıç tutuyordu, savaşa hazırdu. Sen (Asurnasirpal) onun huzurunda dururken, o seninle gerçek bir anne gibi konuşuyordu. Tanrıların en yücesi İstar sana seslenerek talimat veriyordu:

“Dövüşe hazırsın, Her nereye istersem, oraya doğru yola çıkarım.”

Sen de ona dedin ki:

“Her nereye istersen gidersin, ben de seninle oraya gelirim.”

Sahibelerin sahibesi şöyle karşılık verdi ama:

“Burada, ait olduğun yerde kal. Ekmek ye, susam birası iç, neşeli musiki dinle, tanrılığımıza övgüler düz, ben de gidip bu işin icabına bakayım (ve) hedefine ulaşmanı sağlayayım! Betin benzin atmasın, ayakların tökezlemesin, kuvvetin savaşta (bel vermesin)!”

⁹⁸³ SAA 10 111: 9 – r. 4

⁹⁸⁴ Fusch, 2011: 385.

⁹⁸⁵ SAA 4 271: 1 – 8.

Seni sıcak kucağına (kurimmu) aldı ve bütün bedenini esirgedi. Yüzü alev alev, kabaran öfkesiyle ileri doğru yürüdü; Hınç duyduğu Elam kralı Teumman'a karşı yola koyuldu."⁹⁸⁶

Asur ordusuna mensup asker ve komutanlar da çıkacakları tehlikeli görevlerin üstesinden gelebilmek için doğaüstü güçlerin desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Bu amaçla ordunun harekâtından dönüşüne kadar olan her aşamada ritüel ve kurbanlarla tanrıları memnun etmeyi denemişlerdir. Bu süreçte kendilerine yardımcı olan rahipler ise savaş sonrasında ganimetten kendilerine pay verilmesini beklemişlerdir. Bu ganimetler birer şükran ifadesi olurken sonraki seferler de böylece garanti altına alınmış oluyordu. Savaş sürecinde ise kutsal desteğin daha somut hale getirilmesi amaçlanıyordu. Bu nedenle standart formları bulunan tanrılar sefer yürüyüşlerinde askerlere eşlik ediyor, askerlerle aynı kamp alanlarını paylaşıyor ve hatta savaşlarda yan yana yer alıyordu. Bunu sağlamak için ise her tanrı kendi savaş arabasının üzerine sabitlenmiş ve her asker tarafından görülebilir şekilde aracında durur pozisyondaydı.⁹⁸⁷

Dönemin inanışına göre Tanrıça İştâr, Asur'a karşı düşmanlık besleyen orduların içerisine nifak sokarak Asur ordularına zafere ulaşmaları için yardımlarda bulunmaktaydı.⁹⁸⁸ Savaşlara dair planlar Asur kralları tarafından yapılır ve ardından bu krallar başına geçtikleri orduları ile sefer için yola koyulurlardı.⁹⁸⁹ Tanrıların bu seferlerdeki desteğinin ve ordu ile birlikte hareket ettiğinin vurgulanması amacıyla tanrı sembollerinin bulunduğu heykeller yol boyunca ordunu önünde taşınır ve kurulan kamplarda en yüksek yere asılırlardı.⁹⁹⁰

2.11. Astroloji Raporları

Astroloji raporları da kehanet metinleriyle benzerlik göstermekteydi fakat çok daha az sayıda bulunmaktadır.⁹⁹¹

"Hilal olan ayı gözlemledim ve güneş (çoktan) doğmuştu.....Hilal olarak ay belirdi. Ayın 15.gününde gözlemlendiği gibi, 16.günü de muhtemelen (ters pozisyonda) gözlemlenecekler. Bu, kötü bir işarettir. Fakat bu, Manna kralı için kötü bir işarettir. Her

⁹⁸⁶ ARAB II: 861; Kuhrt, 2009: 173 - 174.

⁹⁸⁷ Fuchs, 2011: 386.

⁹⁸⁸ Gökçek, 2015: 243 - 244.

⁹⁸⁹ Dalley – Postgate, 1984: 40.

⁹⁹⁰ Kuhrt, 2010: 172 – 173.

⁹⁹¹ Nadali – Verderama, 2014: 556.

nerede bir düşman bir ülkeye saldırırsa, o ülke, bu kötülükle baş etmek zorunda olan ülkedir. Efendim, kralımın ordusu, Manna'ya saldırdığı, kalelerini fethettiği, kasabalarını yağmaladığı için, o şimdi tekrar dönmek ve ülkeyi tamamen yağmalamak zorunda. Eğer efendim, kralımın ordusu, düşmana karşı gitmemiş olsaydı, bu tehlikeli bir durum olabilirdi.

“Güneş ve ayın 5 ay boyunca ters pozisyonda durdurduğu geçen yıl, Sidon acı çekmedi mi (bu kötü işaret yüzünden)? Şehir harap edilmedi mi? Şehrin sakinleri ele geçirilmedi mi? Şimdi de aynı şekilde. Manna kralının kasabaları yağmalanacak, insanları tutsak olarak ele geçirilecek ve o (Manna kralı), kralım, efendim elini koyana kadar kendini sarayına kapatacak.”

Nabû-ahhe-eriba, Mars akrep burcuna yaklaştığı için kralı, orduyu derhal toplayıp, bulunduğu yerden ayrılması yönünde uyarmakta ve Mars'ın durumunu izleyip ona göre davranılmasını tavsiye etmektedir.⁹⁹²

⁹⁹² SAA 8 53: r. 2 – 9.

3.BÖLÜM

SAVAŞ ARAÇ GEREÇLERİ

3.1. Savunma ve Korunmaya Yönelik Araç Gereçler

3.1.1. Miğfer

Rölyeplerdeki en yaygın miğfer türleri konik ve sivri uçlu olanlarıdır. Standart türdeki konik miğferler II. Asurnasirpal'den Asurbanipal dönemine kadar görülmektedir. III. Tiglatpileser döneminde konik miğferler kulak kapakçıklı olarak da rölyeplerde yer almıştır ve bu tarz miğferler sonraki dönemlerde yaygınlaşmıştır.⁹⁹³ Aslında bu tür miğferler Er Hanedanlar döneminde de kullanılmaktaydı.⁹⁹⁴ III. Tiglatpileser dönemiyle birçok türde miğfer karşımıza çıkar. Bunların bir kısmı dışarıdan alınmışken kimisi de Asurlular tarafından icat edilmiştir. III. Tiglatpileser döneminin dikkat çeken miğferlerinden bir diğeri huni biçimli (funnel-shaped) miğferlerdir. Bunlar kulak kapakçıklı veya kulak kapakçığı olmadan kullanılmıştır. Bu tip miğferin Asur'a dışarıdan girmiş olma olasılığı da bulunmaktadır.⁹⁹⁵ Miğferlerin arasında boyun korumalığı bulunanlar da yer alır. Bunlar koni biçimlidir. Til-Barsip fresklerinde yer almaktadır. Bir diğeri ise tas biçimindeki süssüz yuvarlak miğferlerdir. Kulak kapakçığı bulunmamaktadır. II. Asurnasirpal döneminde görülmektedirler.⁹⁹⁶

III. Tiglatpileser döneminden itibaren görülen diğer bir miğfer türü de taraklı olanlarıdır. Bu tür miğferler, her zaman yuvarlak kalkan taşıyan ve göğüs koruması takan mızraklılar tarafından giyilmiştir. Kulak kapakçıklı ve kulak kapakçiksiz olarak görülebilir. Madhloom, F1 ve F2 olarak belirttiği taraklı miğfer giyen askerlerin yabancı kökenli yardımcı birlikler olduğunu ileri sürer. Barnett ise bunların Anadolu kökenliği olabileceğini belirtir.⁹⁹⁷ Dezsö ise bunların yardımcı mızraklı birlikler (Gurrulular) tarafından giyildiğini belirtir.⁹⁹⁸ Asurlular da III. Tiglatpileser döneminde taraklı miğferler görülürken 13 ve 12.

⁹⁹³ Madhloom, T. (1970). *The Chronology of Neo Assyrian Art*, London, 37.

⁹⁹⁴ Yadin, 1963: 49.

⁹⁹⁵ Madhloom, 1970: 38 – 39.

⁹⁹⁶ Madhloom, 1970: 40.

⁹⁹⁷ Barnett – Falkner, 1962: XIX.

⁹⁹⁸ Dezsö 2012a: 38 - 51; Dezsö, 2016: 143; Ayrıntılı bilgi için bakınız, Dezsö, T. (2001). *Near Eastern Helmets of the Iron Age*. British Archeological Reports, Oxford.

Yüzyıllarda bu tür miğferlerin Filistinliler tarafından giyildiği bilinmektedir. Bu türe ait en az 14 farklı miğfer III. Tiglatpileser dönemi rölyeflerinde görülmektedir.⁹⁹⁹

Rölyeflerin dışında miğferlerin metal malzemelerden yapılması nedeniyle arkeolojik eser olarak günümüze kalmışlardır. Kazılardan sivri uçlu konik ve taraklı olmak üzere iki tip miğfer türü elde edilmiştir. Bu konuyla ilgili Dezsö ve Curtis'in çalışması¹⁰⁰⁰ detaylı bilgiler sunmaktadır. İyi korunmuş bir miğfer şuan British museum'da sergilenmektedir.(şekil 41)¹⁰⁰¹ Nimrud'dan bronz, demir ve karma üretim miğferler ortaya çıkmıştır.¹⁰⁰²

II. Sargon tarafından tanrı Aşşur'a yazılan mektupta Haldi tapınağından yağmaladığı 25,212 teçhizat arasında miğferleri de sıralamaktadır.¹⁰⁰³ Miğferlerdeki çeşitliliğin III. Tiglatpileser dönemiyle birlikte artması bu dönemden sonra Asur ordusunda yabancı birliklerin yer almasıyla açıklanabilir. Asur devleti gelenekçi olsa da Askeri anlamdaki yenilikleri uygulamadan geri kalmamıştır.

3.1.2.Kalkanlar

Kalkanlar, meydan ve kuşatma savaşları için oldukça hayati öneme sahip koruma araçlarıdır. Askerlerin vücudundaki üniformanın dışında fazladan bir koruma sağlayarak üniformaya dolayısıyla vücuda gelebilecek darbelerin ön savunucusu görevi görmekte ve düşman hatlarına doğru ilerleyişi mümkün kılmaktaydı. Kalkanların en önemli dezavantajı ise ağırlıklarıydı. Boyut ve ağırlıkları, askerlerin mücadele ve manevra yeteneklerini kısıtlayabiliyordu. Ağırlıkları ise yapıldığı ve dışının kaplandığı malzemeye göre değişkenlik gösteriyordu. Bu nedenle kalkanı verimli kullanabilmek için iyi bir eğitim gerekiyordu.¹⁰⁰⁴ Asur ordusunda kullanıldığı yere ve amaca göre değişen birçok kalkan tipi mevcuttur. Asur rölyeflerinde en çok gözüken yuvarlak kalkanlardır. Bunlarda birçok farklılık gösterir. En yaygın tiplerinden biri düz yuvarlak kalkandır. Bu tip kalkanlar Orta Asur döneminden Asur'un son dönemine kadar kullanılmıştır. III. Tiglatpileser dönemiyle

⁹⁹⁹ Madhloom, 1970: 40 – 41; Dezsö, T – Curtis, J. E. (1991). “Assyrian Iron Helmets from Nimrud, now in the British Museum”. *Iraq*, 53, 120. Miğferlerin daha detaylı özellikleri ve karşılaştırmaları için bkz, Madhloom 1970: 37 – 44 (pls. XVIII ve XIX).

¹⁰⁰⁰ Dezsö - Curtis 1991: 105 – 126.

¹⁰⁰¹ Bahsi geçen miğfer, 30.8 cm yüksekliğinde, 21.7 cm çapında ve 3.049 kg ağırlığındadır.

¹⁰⁰² Amy, E. B. (2010). *Late Assyrian Arms and Armour: Art Versus Artifact*. Ph.D. Thesis, Toronto, 180.

¹⁰⁰³ ARAB II: 173; Çilingiroğlu, 1984: 34.

¹⁰⁰⁴ Amy, 2010: 113.

beraber bu kalkanların kullanımı yaygınlaşmıştır. Asur ordusundaki yabancı birlikler ve Asurlu askerlerde görülmektedir. Genellikle de piyadeler ve savaş arabalı asker tarafından kullanılmıştır. II. Sargon döneminde bu kalkanların hasıra benzer bir maddeden daha büyük fakat daha hafif şekillerinin yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁰⁵ (şekil 42). Bu durum daha iyi koruma sağlamaktadır. Kalkanın kenarları ise metalden yapılyordu. İlk örnekleri 40-50 cm çapındaki Düz yuvarlak kalkanlar III. Tiglatpileser döneminde 50-60 cm çapında iken II. Sargon döneminde yaklaşık 60 - 100 cm çapına kadar genişlemiştir.¹⁰⁰⁶

Geniş dış bükey kalkanlar ise Sanherib dönemiden Asurbanipal dönemine kadar devam etmiştir ve görünüşe göre metalden yapılmışlardır.¹⁰⁰⁷

Kule kalkanlar kavisli yapıya sahiptirler. Sanherib ve Asurbanipal dönemlerinde mızraklı askerler tarafından kullanılmışlardır.¹⁰⁰⁸ Bunlar vücudun büyük kısmını koruyabilmesi için tasarlanmıştır. Ayrıca sırtta kolayca taşınabilir. Bu kalkanlar Asur rölyeflerinde Sanherib'den önce yer almaz. Muhtemelen metalden (bronz olabilir), kimi zaman da hasırdan yapılmış olabilir.¹⁰⁰⁹

Dikdörtgen kalkanlar ise MÖ 9 ve 8. yüzyıl rölyeflerinde görülür. II. Aurnasirpal dönemi rölyeflerinde biri büyük¹⁰¹⁰ biri küçük¹⁰¹¹ olmak üzere iki tane gözükür. Bunlar muhtemelen hasır ya da kamış gibi organik maddelerden yapılmıştır. III. Tiglatpileser dönemi rölyeflerinde bu tür kalkanlar gözükmemesine rağmen II. Sargon döneminde yaygın olarak kullanılmış bu dönemden sonra ise kullanımı azalmıştır.¹⁰¹²

Kuşatma kalkanları 9. ve sonraki yüzyıllarda okçuları tamamıyla koruyabilmek için icat edildi.. Kuşatma kalkanları hafif maddeden yapılmasına rağmen taşıması zordur. Bu nedenle kullanım amacına da uygun olarak yerde gösterilir. Tutamağı bulunan her kalkan bir kalkan taşıyıcı tarafından tutulmuş ve kalkan taşıyıcının diğer elinde kılıç veya ok tutar şekilde gösterilir.¹⁰¹³ 9. yüzyılın en iyi bilinen tipi III. Salmanassar'ın Bronz Kapsında

¹⁰⁰⁵ II. Sargon dönemi kalkan tiplerinin tamamı için bakınız, Botta – Flandin, 1849: Pl. 160.

¹⁰⁰⁶ Madhloom, 1970: 54 – 55.

¹⁰⁰⁷ Madhloom, 1970: 56; Bkz; Pl L.1 ve L.6.

¹⁰⁰⁸ Bkz; Madhloom, 1970: Pl. XLIX.7, L.2.

¹⁰⁰⁹ Madhloom, 1970: 56.

¹⁰¹⁰ Bkz; Madhloom, 1970: Pl. XXVIII.1

¹⁰¹¹ Bkz; Madhloom, 1970: Pl xxviii 12.a.b Bu küçüklüğün sanatçının çizim alanının kısıtlılığından olabileceğiyle ilgili görüş ve benzer örnekler için bkz; Amy, 2010: 128.

¹⁰¹² Madhloom, 1970: 57.

¹⁰¹³ Bkz, Madhloom, 1970: Pl XXIX. 1, 2, 3.

görülür.¹⁰¹⁴ III. Tiglatpileser dönemi kuşatma kalkanının karakteristik özelliği üst kısmının açılı olmasıdır. Bir kişi sol eliyle kalkanı tutmakta diğer elinde ise kargı bulunmaktadır. Yanında ise iki okçu kalkanın arkasından şehre saldırmaktadır.¹⁰¹⁵ Bu özellik okçuları tahkimli yapılardan gerçekleştirilen saldırılardan korur. Ayrıca birkaç rölyefte de bu kalkanların üst kısmı kavisli olan örnekleri de yer alır.¹⁰¹⁶

Metalden yapılmaları nedeniyle kalkanların bazı kısımları kazılardan ele geçirebilmiştir.¹⁰¹⁷ (şekil 43 ve 44). Bir idari belgede birçok değerli eşyanın yanında *rab šāqê*'ye ait sekiz gümüş kalkandan bahsedilmektedir.¹⁰¹⁸ Nimrud'dan ele geçen uzun bir listenin yer aldığı tablette kalenin deposunda koyulan dört kalkandan bahsedilir.¹⁰¹⁹ Bir başka belgede de deriden yapılan bir kalkan ile hasırdan yapılan beş kalkan olduğu görülür.¹⁰²⁰ Ayrıca II. Sargon Haldi tapınağından yağmaladıkları eşyalar arasında altı altın kalkanı da sayar.¹⁰²¹ Sanherib'in Hezekiah'dan ganimet olarak aldıkları asında kalkanlar da bulunmaktadır.¹⁰²²

3.2. Saldırıya Yönelik Araç Gereçler

3.2.1. Ok

Oklar savaş ve av sahnelerinde sıkça görülmektedir. Oklar hem Asur yazıtlarında hem de rölyeflerinde sıkça yer almaktadır fakat bunlardan sadece okbaşları yani temrenler günümüze kalabilmiştir. Asurluların etkin olduğu bölgelerden 1,325 parça temren elde edilmiştir.¹⁰²³ Örneğin Lakiş'deki kazılarda kuşatma rampasının bulunduğu alanda 192 temren ele geçmiştir. Bunlardan 157 tanesi sur duvarına 10 metrelik mesafe içerisinde yer almaktaydı.¹⁰²⁴ Nimrud şehrinin kalıntılarından temrenler ele geçirilmiştir. Bunlar içerisinde en yaygın olanı yaprak şekilli kısa temrendir. Bunun dışında yaygın olan daha

¹⁰¹⁴ King, 1915: Pl. LXXIII.

¹⁰¹⁵ Bkz; Barnett – Falkner, 1962: Pls. X, XI.

¹⁰¹⁶ Madhloom, 1970: 57 – 58.

¹⁰¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz; Amy, 2010: 113 – 119.

¹⁰¹⁸ SAA 7 78: 7.

¹⁰¹⁹ CTN 2 155: ii. 11 – 12 (ND 459+450).

¹⁰²⁰ CTN 3 74: 1, 7 – 8.

¹⁰²¹ ARAB II: 173; Çilingiroğlu, 1984: 34.

¹⁰²² RINAP 3/1 no 4: 57.

¹⁰²³ Szudy, M. J. (2015). *Archery Equipment in the Neo-Assyrian Period, Volume I: Text*. Ph.D. Thesis, Wien, 3.

¹⁰²⁴ Eph'al, 1984b: 62.

uzun ve tiplerde mevcuttur.¹⁰²⁵ Asur rölyeplerinde ise ilk dönem ve sonraki dönemde kullanılan oklar arasında çok fark gözükmez. Okun gövdesi muhtemelen kamış ya da hafif ahşap malzemeden yapılmıştı.¹⁰²⁶

Ok tüketilen bir savaş aracıdır. Tecrübeli bir okçu üç dakika içerisinde 30 ok atabilir.¹⁰²⁷ Asur belgelerindeki okçu sayıları dikkate alındığında ihtiyaç duyulan ok miktarının büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Bazı yazıtlarda yüzlerce¹⁰²⁸ ve binlerce¹⁰²⁹ okçudan bahsedilmektedir. Bu durum büyük miktarda ok gereksinimini gösterir. Ok, atış yapıldıktan sonra yeniden kullanılabilir bir silahtır fakat oku geri alabilmek birçok sebepten dolayı oldukça zordur. Ayrıca atıldıktan sonra zarar görmüş olabileceğinden tamir edilmesi gereklidir. Ok, sefer ve kuşatmaların en masraflı kalemlerinden birini oluşturur.

20 okun toplam maliyeti yaklaşık 1 gümüş *šeql* ederken, on tane standart askere sefer başına 2-3 *šeql* ücret ödeniyordu.¹⁰³⁰ Bu nedenle bir okçunun sadağındaki okların değeri sefere çıkmış 3 ile 5 askerin ücretinden daha pahalıya gelebiliyordu.¹⁰³¹

Bir belge de, 100 *uṣṣu-ok*, 400 *iškāru*'dan toplam 500 *uṣṣu-ok*'un mevcudiyeti görülmektedir.¹⁰³² II. Adad-nirari Hanigalbat, Temannu ve Naşibina'dan "*silahlar, oklar*" almıştır.¹⁰³³ II. Sargon, Haldi tapınağından yağmaladıkları arasında yay, sadak ve oklar da vardır.¹⁰³⁴

3.2.2. Yay

Yay her zaman organik maddeden yapıldığı için Asur'dan günümüze bu konuda herhangi bir eser kalmamıştır.¹⁰³⁵ Saray rölyeplerinde kral, savaşın içinde olmadığı

¹⁰²⁵ Muscarella, O. W. (1988). *Bronze and Iron. Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art*. New York, 321 (pls. 460 - 462).

¹⁰²⁶ Madhloom, 1970: 60.

¹⁰²⁷ Miller, R.- McEwen, E.- Bergman, C. (1986). "Experimental Approaches to Ancient Near Eastern Archery". *World Archaeology*, 18(2), 188.

¹⁰²⁸ SAA 11 27: 2 (240 yay); SAA 18 125: r. 5 (300 okçu).

¹⁰²⁹ SAA 17 70: 4 (1,000 ve 20,000 okçu); RINAP 3/2, 46: 103 (30,500 okçu).

¹⁰³⁰ Hamblin, W. J. (2006). "Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC". New York: Routledge, 255.

¹⁰³¹ Szudy, 2015: 103

¹⁰³² CTN 3 74: 3 - 5.

¹⁰³³ Grayson, 1991, A.0.9.2: 71.

¹⁰³⁴ ARAB II: 173; Çilingiroğlu, 1984: 34.

¹⁰³⁵ Zutterman, C. (2003). "The Bow in the ancient Near-East. A Re-evaluation of Archery from the Late 2nd Millennium to the End of the Achaemenid Empire". *Iranica Antiqua*, 38, 125; Szudy, 2015: 106.

durumlarda da elinde yay ile gösterilmiştir. Yay bir üstünlük göstergesidir.¹⁰³⁶ Asurbanipal bir yazıtında “*yay benim kahramanlık işaretim*” ifadesi mevcuttur.¹⁰³⁷ Yine aynı kralın Elam zaferiyle ilgili bir kutlama metninde “*Nabû yayını güçlendirsin*” denilmektedir.¹⁰³⁸ Asarhaddon’a ait bir yazıtta da düşmanı “*yayımla yağmaladım*” demektedir. Asur yazıtlarında yay’a bu tür anlam ve önemin yüklendiği birçok ifade mevcuttur.¹⁰³⁹ Ayrıca libasyon ve Asur memurlarının kralın huzuruna çıktığı sahnelerde kralın elinde yay tuttuğu görülür. Kralın elinde tuttuğu kirişi dışa dönük yay Asur hâkimiyetinin sembolü olarak kabul edilir.¹⁰⁴⁰ İki çeşit yay bulunmaktadır: self ve kompozit. Self yay tek bir ahşap öğeden yapılan yay anlamına gelir ve Üst Paleolitik döneme kadar uzanır. Kompozit ise çeşitli maddelerin birleşiminden yapılan yaylar için kullanılan tabirdir. Kompozit yay ise Mezopotamya’da 3. binyılın ortalarına kadar uzanır.¹⁰⁴¹ Kompozit yay Beyaz Obelisk’te birçok defa kaydedilmiştir.¹⁰⁴² II. Asurnasirpal rölyeflerinde¹⁰⁴³ II. Tukulti-Ninurta dönemine ait Asur şehrindeki bir tuğla üzerinde betimlenmiştir. III. Salmanassar döneminde de kullanıldığı görülen bu yayın Karkamış¹⁰⁴⁴ ve Zincirli’de¹⁰⁴⁵ de paralelleri mevcuttur. II. Asurnasirpal döneminde kompozit yayda topuz şeklindeki uçların yerini ördek başı şeklindeki süslemeler almıştır. III. Tiglatpileser dönemiyle birlikte topuz başlıklı yayların kullanımı tamamen son bulmuş ve bunların yerini ördek başlı yaylar almıştır. III. Tiglatpileser’in rölyeflerinde iki tür yay gözükür. İlki kısa üçgen şeklindeki, ikincisi geniş açılı ve genellikle kuşatma altındaki şehir surlarına atılırken kullanıldı.¹⁰⁴⁶ Bu kullanım sonraki dönemlerde de devam etmiştir. III. Tiglatpileser döneminde ördekbaşı sadece dekoratif amaçlı değil ayrıca yay kirişi için de kullanılmıştır. II. Sargon Sanherib ve Asurbanipal dönemi rölyeflerinde yay kirişinin ördeğin gaga kısmına bağlandığı görülür. Asurbanipal rölyeflerinde aslan başlı yay da yer alır fakat bu sadece kral tarafından kullanılmıştır.¹⁰⁴⁷

¹⁰³⁶ Szudy, 2015: 30.

¹⁰³⁷ ARAB II: 986.

¹⁰³⁸ SAA 3 22: r. 15.

¹⁰³⁹ Bkz; Szudy, 2015: 30 - 32.

¹⁰⁴⁰ Wilkinson, R. H. (1991). “The Representation of the Bow in the Art of Egypt and the Ancient Near East”. *Journal of the Ancient Near Eastern Society*, 20, 85 – 86.

¹⁰⁴¹ Miller, 1986: 180- 183; Szudy, 2015: 106 – 107.

¹⁰⁴² Bkz; Madhloom, 1970: Pl. I.1.

¹⁰⁴³ Bkz; Madhloom, 1970: Pl. XXIX.8.

¹⁰⁴⁴ Bkz; Madhloom, 1970: Pl. XIV.4.

¹⁰⁴⁵ Bkz; Madhloom, 1970: Pl. XIV.1.

¹⁰⁴⁶ Dubovsky, 2004-2005: 62.

¹⁰⁴⁷ Madhloom, 1970: 58 - 59.

Kompozit yayların üretiminde çeşitli bölgelerde envai çeşit maddeler kullanılmıştır. Fakat bu maddelerin neler olduğu elimizde arkeolojik bir kanıt olmaması nedeniyle tespit edilememektedir.¹⁰⁴⁸

Yayların da taşınabilmesi için sadaklara benzer yay kapları vardı. Bu araçlar da organik maddeden yapıldığı için herhangi bir örneği günümüze ulaşmamıştır. Okçular yaylarını yay kapları olmadan da omuzlarında taşıma imkânı varken okları sadaksız taşımaları düşünülemezdi. Bu nedenle sadaklara kıyasla o dönemde çok az yay kabı olmalıydı. Günümüze ulaşamamış olmasının bir nedeni de o dönemde bile az olmasıyla açıklanabilir.¹⁰⁴⁹

Yaydaki esas değişim, yay uçlarının bir ördek kafasının geri döndürülmesi şeklinde MÖ 8. yüzyılda meydana geldi. Bu sadece dekoratif amaçlı değildi. Aurnasirpal'ın rölyeflerinde gösterildiği gibi yaya kirişi daha kolay bağlamak için yapılmıştır.¹⁰⁵⁰

Form bakımından birkaç çeşit yay bulunmaktadır. Dışbükey, uçbükey, B şekilli, ve üçgen. Zutterman'ın analizine göre Yeni Asur dönemi rölyeflerinde en çok üçgen yaylarla karşılaşmaktadır. Geriye kalanların hemen hemen hepsi dışbükey yaydır. II. Assurnasirpal rölyeflerinde birkaç uçbükey yay görülmektedir.¹⁰⁵¹

3.2.3. Sadak

Sadıklar deri, bronz veya ağaçtan¹⁰⁵² yapılmışlardır. Üzerleri süs¹⁰⁵³ ya da gümüş¹⁰⁵⁴ ve altın¹⁰⁵⁵ gibi değerli maddelerle dekore edilmiştir. Kumme'deki bir görevli tarafından II. Sargon'a yazılan bir mektupta önemli kısmı kırık olmasına rağmen 100'lerce bronz sadağın Asur devleti tarafından dağıtıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁵⁶ Bunun yanında vergi ve

¹⁰⁴⁸ Zutterman, 2003: 127; Szudy, 2015: 107.

¹⁰⁴⁹ Szudy, 2015: 117.

¹⁰⁵⁰ Yadin, 1963: 296.

¹⁰⁵¹ Zutterman, 2003: 126.

¹⁰⁵² GIŞ.İŞ-[pa]-a-te; Bkz; SAA 7 89: 1.

¹⁰⁵³ SAA 7 63: ii. 1.

¹⁰⁵⁴ SAA 11 27: 6.

¹⁰⁵⁵ SAA 7 63: ii 4; II. Sargon Sekizinci seferinde aldığı ganimetler arasında gümüş sadakları da sıralamıştır. Bkz; ARAB II: 174; Çilingiroğlu 1984: 34.

¹⁰⁵⁶ SAA 5 101: r. 4.

yağma olarak da bu tür ekipmanlar elde edilebiliyordu.¹⁰⁵⁷ Bir idari belgede veliaht prensin sarayından 15 minanın (gümüş) sadaklar ve kapan (*tallulte*) için ayrıldığı yazılıdır.¹⁰⁵⁸

Asur rölyeflerinde her zaman sadaklar görülmektedir fakat sadaklar askerlerin arkasında asılı durduğundan ötürü tam formunu tespit etmek mümkün değildir. Rölyeflerde askerin omzunun üzerinde kalan üst kısmı görülebilmektedir.¹⁰⁵⁹ Askerler tarafından kullanılan sadaklar savaş arabalarında kullanılanlardan daha incedir. II. Asurnasirpal döneminden II. Sargon döneminin sonuna kadar U şekilli ya da dikdörtgen biçimli sadaklar kullanılmıştır. Bunların içerisinde sadece ok değil kimi zaman yay da taşınmıştır.¹⁰⁶⁰ Kimi sadakların ağızları okların düşmesini engelleyecek şekilde saçaklarla süslenmiştir.¹⁰⁶¹

3.2.4. Mızrak

MÖ 9. yüzyılda Asur süvari ve piyadeleri nispeten kısa mızraklarla silahlandırılmışlardır.¹⁰⁶² Bu tip mızrağın kullanımı piyadeler tarafından sonraki dönemde devam etmiştir. II. Sargon dönemi süvarilerinin çoğu ileride 2,5 metreden 3 metreye kadar değişen boyutlarda daha uzun mızraklar kullanmışlardır. Mızrak sapları ahşaptan yapılmaktaydı ve ucuna metal bir temren takılıyordu. Mızrağın dip kısmı ise bazen süslü başlıklarla dekore edilmiş ara sıra flama ya da püsküllerle süslenmişti. Bu tür süslemeler II. Asurnasirpal¹⁰⁶³, III. Salmanassar¹⁰⁶⁴, III. Tiglatpileser¹⁰⁶⁵ ve II. Sargon (şekil 46) dönemi savaş arabalarına yerleştirilen mızraklarda ve normal mızraklarda yer almaktadır.¹⁰⁶⁶

Genel olarak Asurlular tarafından iki tip mızrak kullanılmıştır. İlki yaprak diğeri ise rombik biçimlidir. ikisi de mid-rib ile güçlendirilmiştir. II. Asurnasirpal döneminde yaprak biçimli temren görülmektedir. Bu tür bir temren Nimrud'daki Fort Salmanassar'da ele

¹⁰⁵⁷ RINAP 3 no 4: 55 - 58.

¹⁰⁵⁸ SAA 11 27: 6 – 8.

¹⁰⁵⁹ Szudy, 2015: 112.

¹⁰⁶⁰ Madhloom, 1970: 49 - 50.

¹⁰⁶¹ Yadin, 1963: 296.

¹⁰⁶² Madhloom, 1970: Pl. XVI.

¹⁰⁶³ Madhloom, 1970: Pls. XXVI.1,2; XXX.1,2,3.

¹⁰⁶⁴ King, 1915: Pls. VIII, IX, XIII, XV.

¹⁰⁶⁵ Madhloom, 1970: Pl. XXX.4.

¹⁰⁶⁶ Madhloom, 1970: 52.

geçirilmiştir. III. Tiglatpileser¹⁰⁶⁷, II. Sargon, Sanherib ve Asurbanipal dönemlerinde her iki tip mızrağın farklı türlerinin kullanıldığı görülür.¹⁰⁶⁸

Asur yerleşimlerinden günümüze ulaşan mızrak başları mevcuttur. Nimrud'daki Fort Salmanassar'da yapılan kazılarda birçok silahla beraber mızraklarda ele geçirilmiştir. Bunları Stronach üç şekilde sınıflandırmıştır: İnce mızrak biçimli, yaprak biçimli ve üçgen.¹⁰⁶⁹ III. Adadnirari'nin sarayındaki bir mezarda da altı adet mızrak başı ele geçmiştir.¹⁰⁷⁰ Ninive şehrindeki kazılarda Halzi ve Maški kapısında çok sayıda mızrakbaşı bulunmuştur. Bunların şehre saldıranlara mı yoksa Asurlulara mı ait olduğunu söylemek zordur. Maški kapısındaki buluntular arasında yüzeye yakın kısımda bakır olanlarda mevcuttu. Bunların ritüel amaçlı sonraki dönemlerde kullanılmış olma ihtimali oldukça yüksektir.¹⁰⁷¹ Bol miktarda mızrak ucunun ele geçirildiği bir diğer yer ise Kuzeybatı İran'daki Hasanlu'dur. Çoğu demirden yapılan bu araçların arasında bakır ve bronzdan yapılan 420 tane mızrak ucu açığa çıkarılmıştır. Bu mızrak uçları Asur ile yakın ilişkinin anlaşılmasına Asur mızrak tipolojisine önemli katkılar sunar.¹⁰⁷² Yukarıdaki arkeolojik alanların dışında Lakiş ve Hama'da az sayıda da olsa mızrak ele geçirilen alanlardır.¹⁰⁷³

Genel olarak Asur ordusunun kullanımı için 13 - 17 cm ile 25 – 30 cm arasında değişen, demirden mızrak uçları üretiliyordu. Rölyeflerde daha çok uzun olanlarının temsil edildiği dikkat çekmekte ve bu boyutlardakilere Hasanlu ve Lakiş ve birkaç başka yerde bu tür örnekler açığa çıkarılmıştır. Bu nedenle küçük olanların varlığını açıklamak daha zor olacaktır. Bunların çoğunun Fort Salmanassar'da ele geçmesi bunların ganimet ya da haraç olarak Asur'a gelen silahlar olduğunu, dolayısıyla yabancılara ait olduğunu düşündürmektedir. Mızrak uçlarının dip kısmında mızrak sapının takılabilmesi için bir giriş bulunmaktaydı.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁶⁷ Dubovsky, P. "Neo-Assyrian warfare: logistics and weaponry during the campaigns of Tiglath-pileser III", in: Novotna, M., et al., eds., *Arms and Armour through the Ages (From the Bronze Age to the Late Antiquity)*, *Proceeding of the International Symposium, Modra-Harmonia, 19th-22nd November 2005*, ANODOS 4-5, 2004—2005: 62.

¹⁰⁶⁸ Madhloom, 1970: 53.

¹⁰⁶⁹ Stronach, D. (1958). "Metal Objects from the 1957 Excavations at Nimrud". *Iraq*, 20(2), 169 - 170 (Pl. XXXII).

¹⁰⁷⁰ Oates, J. – Oates, D. (2001). *Nimrud: an Assyrian Imperial City Revealed*. London, 249.

¹⁰⁷¹ Amy, 2010: 90.

¹⁰⁷² Muscarella, O. W. (1989). "Warfare at Hasanlu in the late 9th century B.C.". *Expedition*, 31(2-3), 24 - 36; Amy, 2010: 90 – 91.

¹⁰⁷³ Amy, 2010: 94 – 95.

¹⁰⁷⁴ Amy, 2010: 103 - 104.

III. Salmanassar'ın yazıtlarında haraç olarak İsrail kralı Jehu'dan¹⁰⁷⁵ ve Suhu kralı Marduk-apla-uşur'dan mızrak aldığını belirtir.¹⁰⁷⁶ II. Sargon da Haldi tapınağının yağmalanması sonucu 1,514 tunç mızrak, büyük tunç mızrak uçları aldığını belirtir.¹⁰⁷⁷ Sanherib döneminde de haraç olarak Hazekiah'dan birçok eşyanın yanında mızrak aldığını kaydeder.¹⁰⁷⁸

3.2.5. Kılıç

II. Asurnasirpal III Salmanassar dönemine ait, kraliyet üyeleri, memurlar ve askerler tarafından kullanılan kılıçlar, III. Tiglatpileser ve sonraki dönemde kullanılanlardan daha ince ve uzundur. İki dönemdeki kılıç kınları da yuvarlak ve üzerinde yuvarlak bir topuz bulunuyordu. II. Asurnasirpal dönemindeki kınlar, kılıçlardan daha uzundu.¹⁰⁷⁹

Kabzaların üzerinde aslan veya boğa gibi hayvan başı, kının uç kısımları ise, bazen aslan başı, bazen de karşılıklı duran iki hayvan ile bezelidir. Erken döneme ait bazı kınların uç kısımları ise, çift spiral durumdadır. Daha ziyade törensel amaçlı bu bezemeli kılıçlar, krallar ve soylular tarafından kullanılmıştı.¹⁰⁸⁰

II. Sargon döneminde kullanılan kılıçlar önceki dönemlerden daha geniş fakat kısaydı. Bu durum Sanherib ve Asurbanipal döneminde en üst seviyeye ulaştı. Bu durum Asur savaş stratejisinin değişmesiyle açıklanabilir. Artık süvari, okçu ve mızraklı birlikler daha yoğundur. Ayrıca sapancılarda ilk kez bu dönemde görülür. Savaş arabaları ve hafif kuşatma makinelei Asurlu savaşçılara fazla risk almadan düşmanın üstesinden gelme şansı tanımıştır. Bu nedenle kısa kılıçlar özellikle savaşlardan sonra vurucu darbeyi gerçekleştirilmek için kullanılmış olmalıdır.¹⁰⁸¹

¹⁰⁷⁵ Grayson, 1996, A.0.102.88.

¹⁰⁷⁶ Grayson, 1996, A.0.102.90.

¹⁰⁷⁷ ARAB II: 173; Çilingiroğlu 1984: 34.

¹⁰⁷⁸ RINAP 3/1 no 4: 55 – 58.

¹⁰⁷⁹ Madhloom, 1970: 44.

¹⁰⁸⁰ Biber H. (2005). *Urartu Silahları: Kılıç, Hançer ve Bıçaklar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van, 19.

¹⁰⁸¹ Madhloom, 1970: 46.

3.3. Savaş Vasıtaları

3.3.1. Savaş Arabası

Savaş arabasıyla ilgili ilk görsel MÖ 12. yüzyıla, Ninurta-Tukulti-Aššur (MÖ 1133-1132) dönemine aittir. (şekil 47). Burada görülen savaş arabası açık çerçevelidir. 2 at tarafından çekilir ve üzerinde 2 görevli bulunur.¹⁰⁸² Asur'un ilk dönemlerinde savaş arabalarının “açık çerçeveli” oldukları Asur krallarının yazıtlarından anlaşılmaktadır. Fakat arabaların bahsedildiği bütün bu ifadeler vahşi hayvanlarla ilgili av sahnelerini yansıtmaktadır.¹⁰⁸³ Bu araçların avlardaki etkili kullanımı bunların savaşlar için de kullanılabilir duruma getirilmesini sağlamış olabilir.¹⁰⁸⁴

Buna benzer hafif savaş arabası Ninive'deki Beyaz Obelisk'te görülmekte ve I. Asumasirpal (MÖ 1049–1031) dönemine ait olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁸⁵ Fakat bunların Mezopotamya'da bu tarihlerden en az 2-3 asır önce mevcut olduğunu Nippur arşivinden ele geçirilen Orta Babil dönemine ait tabletler açıkça göstermektedir.¹⁰⁸⁶

Savaş arabasıyla ilgili Asur'a ait sonraki görsel kanıt II. Tukulti-Ninurta (MÖ 888-884) dönemine ait, Asur şehrinde bulunan bir ortostat üzerinde görülmektedir. Buradaki savaş arabası oval bir yapıya sahiptir. Sürücü her elinde iki dizgin tutmakta (her at için iki dizgin) ve ayrıca sağ elinde bir kamçı yer almaktadır.¹⁰⁸⁷ II. Asumasirpal dönemiyle birlikte savaş arabasıyla ilgili bilgilerimiz artmaktadır. Bunun nedeni II. Asumasirpal'in detaylı rölyefler bırakan ilk Asur kralı olmasıdır. Bu tarihten sonra Asur kralları seferlerini ve başarılarını rölyeflerle kaydetmişler saraylarını bunlarla süslemişlerdir. II. Asumasirpal döneminde savaş arabası daha ağır hale gelmiştir ve görevliler için daha fazla koruma sağlamaktadır.¹⁰⁸⁸ Savaş arabaları 9. yüzyılda 6 parmaklı hafif ve küçüktürler.¹⁰⁸⁹ II. Asumasirpal zamanında savaş arabalarına koşulan iki atın yanında dış destek olarak üçüncü bir at bulunmaktaydı. Bu sayede eğer iki attan biri yorulur, yaralanır ya da ölürse

¹⁰⁸² Madhloom, 1970: 9 (Pl V 2a); Noble, 1990: 62.

¹⁰⁸³ Postgate J. N. (1990). “The Assyrian Porsche?”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 4, 37.

¹⁰⁸⁴ Postgate, 1990: 36.

¹⁰⁸⁵ Noble, 1990: 62.

¹⁰⁸⁶ Balkan, K. (1951). “Harp Arabası Hakkında”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 3, 1951: 251 (Tabletlerin tercümesi için adı geçen makalenin 252-253 ve 259. sayfalarına bakınız.)

¹⁰⁸⁷ Madhloom, 1970: 12.

¹⁰⁸⁸ Noble, 1990: 63

¹⁰⁸⁹ Littauer / Crouwel 1979: 103, 128 – 130.

atın değiştirilebilmesi mümkündü. Kralın savaş arabası, kral, sürücü ve kralı korumak için kalkan tutan üçüncü bir adam ile birlikte üç kişiyi taşır. Üçüncü görevlinin eklenmesi ilk kez II. Aurnasirpal döneminde olmuştur. Kalkancı, kralın savaş arabasının karakteristik bir özelliği olup, o anda tüm savaş arabalarının önderi konumundadır.¹⁰⁹⁰ II. Aurnasirpal ile oğlu III. Salmanassar dönemi savaş arabaları arasında sadakların kullanımı dışında herhangi bir fark bulunmamaktadır. II. Aurnasirpal zamanında sadaklar, biri, diğerinin üzerine gelecek şekilde çarpaz asılı dururken III. Salmanassar zamanında sadaklardan biri dikeydir.¹⁰⁹¹ Sadaklarda okun yanında yay ve balta da bulunmaktaydı. Ayrıca arabanın arka kısmına sabitlenmiş bir de mızrak bulunmaktaydı.¹⁰⁹² III. Salmanassar'ın savaş arabaları üç at yerine iki ata sahiptir. Yedek at deneyimi operasyonda başarılı bulunmamış ve bu uygulama terk edilmiştir.¹⁰⁹³ III Salmanassar'ın Balawat Kapısı süslemelerinde savaş arabalı askerler bazen sivri uçlu miğfer giyer şekilde gösterilmiş¹⁰⁹⁴ ayrıca savaş arabası askerleri pullu zırh giyiyor gözükmektedir.¹⁰⁹⁵ Rölyeflerde tasvir edildiği kadarıyla rölyef ustası, düşman arabalarının tekerleklerinin sekiz parmaklı olmasına ve Asur savaş arabalarının altıparmaklı olmalarındaki ayrıma dikkat etmiştir.¹⁰⁹⁶

III. Tiglatpileser zamanındaki en önemli gelişme ise savaş arabasının daha ağır hale getirilmesiydi. Bunun yanında daha büyük ve etrafı önceki dönemlere göre daha yüksek çerçeveli hale getirilmiştir.¹⁰⁹⁷ Ayrıca bu dönemde sadece savaş arabalarının tekerlekleri genişletilmekle kalmayıp aynı zamanda tekerlek çubuklarının sayısı sekize çıkarıldı. III. Tiglatpileser döneminde araçlar dikdörtgen hale getirilmiş ve artık ön kısmı yuvarlak değildir. Sadaklar kenarlardan, her köşenin ön tarafına alınmış ve dikey olarak yerleştirilmiştir. Aracın kenarları süslenmiş arka kısmı vücudu koruyacak seviyeye kadar yükseltilmiştir. Bu özellik sonraki dönemlerde de değişiklik göstermeden devam etmiştir. Savaş arabaları her zaman iki at tarafından çekilir vaziyette resmedilmiştir.¹⁰⁹⁸ Bir levhada

¹⁰⁹⁰ Madhloom, 1970: 13,14-15; Yadin, 1963: 298.

¹⁰⁹¹ Bkz; King, 1915: Pl. LXXIV.

¹⁰⁹² Madhloom, 1970: 12 – 13, Pl II.2.

¹⁰⁹³ Yadin, 1963: 298; Mezopotamya da savaş arabaları 2 ya da 4 at tarafından çekilirdi. Madhloom, Savaş arabalarının iki attan oluşan bir takım yanında 3. bir at at tarafından daha çekilmesi sonraki dönemlerde Grekler tarafından uygulandığını ileri sürülmektedir. Bu konudaki görüşler için bkz, Madhloom, 1970: 16

¹⁰⁹⁴ King 1915 Band IV, Pl XIX L.

¹⁰⁹⁵ Postgate, 2000: 97.

¹⁰⁹⁶ Madhloom, 1970: 14; Yadin, 1963: 298

¹⁰⁹⁷ Littauer – Crouvel, 1979: 130.

¹⁰⁹⁸ Madhloom, 1970: 18.

kral III. Tiglatpileser savaş arabalarında iki görevliyle beraber deve üzerindeki Arapları kovalamaktadır.¹⁰⁹⁹ (şekil 48).¹¹⁰⁰

II. Sargon dönemi savaş arabaları için daima üçlü mürettebat ile karşılaşırız. Üçüncü mürettebat biri sürücüyü diğeri ise okçuyu koruyan iki yuvarlak kalkan tutmaktadır. Atların sayısı ise dörde çıkartılmıştır.¹¹⁰¹ II. Sargon döneminde savaş arabasına koşulan atlar için yeni bir boyunduruk sistemi geliştirildi. II. Sargon ve Sanherib dönemi rölyeflerinde bu boyunduruğun dört at için tasarlandığı anlaşılmaktadır. Kral II. Sargon'un savaş arabası her zaman iki at tarafından çekilir olarak gösterilmiştir. III. Tiglatpileser döneminde başlayan, mızrak ve kalkanın aracın arkasında gözükmemesi II. Sargon döneminde de devam etmiştir.¹¹⁰² II. Sargon döneminde savaş arabası 8 çubuklu ve 4 kişi taşıyabiliyordu.¹¹⁰³ Bu özellik Asurbanipal döneminde yaygınlaşmıştır.¹¹⁰⁴ II. Sargon dönemi savaş arabasında sürücü ve okçudan oluşan iki kişi hala görülebilmektedir. Fakat saravaş arabasında kral olduğunda iki ya da 3 kişi arabada bulunuyor ve sürücü dâhil bütün görevliler sivri başlıklı miğfer giyiyordu. Eğer, kral yayını kullanıyorsa, iki görevli girift bitkisel ve çiçek motifleriyle süslü geniş uzun kalkan tutuyor. Sanherib ve Asurbanipal savaş arabaları¹¹⁰⁵ şekil ve görevliler bakımından II. Sargon dönemiyle aynıdır. 7. yüzyılda da savaş arabası sekiz çubuklu¹¹⁰⁶ ve daha geniştir, dört kişi taşıyabilir. Kral, artık savaş arabası üzerinde gösterilmez. Sadece esir ve ganimetlerin gösterildiği geçit törenlerinde arabada gözüktür. Bu geçişlerde de Sanherib ve Asurbanipal iki görevliyle gösterilmektedir.¹¹⁰⁷ Asurbanipal zamanı savaş sahnelerinde ise kralın savaş arabasının mürettebatı kralla birlikte dört kişiye çıkartılmıştır.¹¹⁰⁸

Savaş arabaları Asurbanipal döneminde en hafif ve en gelişmiş duruma erişmiştir. Bazen 16 çubuğa kadar çıkan Elam arabalarına karşı olarak, tekerlekler asla sekiz çubuktan fazla olmamıştır. Tekerleklerin çapları çok daha büyük ve tekerlek çubukları özellikle kalınlaştırılmıştır. Bu gelişmeler tesadüfî değildir. Mürettebat sayısı dörde yükseltilmiş

¹⁰⁹⁹ Bkz; Barnett - Falkner, 1962: Pl. XV.

¹¹⁰⁰ Bkz; Barnett – Falkner, 1962: Pl. LXXI.

¹¹⁰¹ Yadin, 1963: 299.

¹¹⁰² Madhloom, 1970: 19 – 20.

¹¹⁰³ Dalley, 1985: 40.

¹¹⁰⁴ Madhloom, 1970: 20.

¹¹⁰⁵ Bkz; Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pls. 308, 314, 315.

¹¹⁰⁶ Sanherib dönemine ait bir rölyefte savaş arabası elips olarak gösterilmiştir. Ayrıca teker 6 parmaklı ve aracın yanına çapraz şekilde iki sadak yerleştirilmiştir. Bkz, Madhloom, 1970: 20 – 21 (Pl VI.2).

¹¹⁰⁷ Nadali, 2010: 134 – 135.

¹¹⁰⁸ Yadin, 1963: 298.

olup, iki kalkan tutucu, sürücü ve okçudan oluşmaktadır. Bu arabacıların neredeyse hepsi atlı süvari birliğe dönüştürülmüştür.¹¹⁰⁹

Savaş arabasıyla ilgili dezavantajlardan biri bunların aksamıyla ilgilidir. Bu konu mektuplarda pek yer almasa da, bir mektupta taşa takılıp kırılan savaş arabası tekerinden bahsedilmektedir.¹¹¹⁰ Özellikle zorlu arazilerden geçilerek gidilen seferler göz önüne alındığında ne tür sıkıntıların ortaya çıkabileceği anlaşılabilecektir. Bu yüzden sefer esnasında ustaların orduya eşlik etmesinin zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında başkentlerde savaş arabaları için depo ve tamir alanlarının bulunduğu Kalhu'daki Fort Salmanassar'dan ele geçen tabletlerden anlaşılmaktadır.¹¹¹¹

Savaş arabalarının çeşitleri tiplerinin mevcudiyeti bunların yazılı belgelerde de farklı isimlerle kaydedilmesini sağlamıştır.¹¹¹² Meslek olarak da savaş arabası ustaları mevcuttu.¹¹¹³ Savaş arabaları ahşaptan yapılırsa da üzerleri çeşitli maddelerle kaplanabilmekteydi. Nimrud'da bulunan, saray denetçisi tarafından valiye yazılan bir tablette savaş arabasının gümüşle kaplanmasını talep etmektedir.¹¹¹⁴ Bu aracın muhtemelen tören amaçlı ya da kralın kullanımı için olduğu söylenebilir.

II. Sargon dönemiyle birlikte, savaş arabasının pahalı olması nedeniyle süvari kullanımı yaygınlaştı ve herhangi bir savaşta kullanılmadı. Fakat savaş arabaları her zaman askeri envanter içerisinde de yer almaya devam etmişti. Savaşlarda etkisinin azalmasına rağmen Asur imparatorluğunun yıkılışına kadar varlığını sürdürmüştür.¹¹¹⁵ Bunun birkaç nedeni mevcuttur.

- Etkileyici prestij aracı olması,
- Av için kullanılması
- Askeri liderlerin bunları kullanarak kendilerini üstün gösterebilmeleri.¹¹¹⁶

¹¹⁰⁹ Yadin, 1963: 299.

¹¹¹⁰ SAA 16 25: 6 - 11.

¹¹¹¹ CTN 3: no 96 ve no 97.

¹¹¹² Dalley – Postgate, 1984: 34 – 35; Postgate, 2000: 96 - 97.

¹¹¹³ SAA 1 179: r. 21 – 22, Abatu savaş arabası ustası ([LÚ.NAGAR]-mugir); 6 124: r. 9, Babanu, tekerlekçi (LÚ.NAGAR GİŞ.UMBİN.MEŞ); 7 124: i. 7 savaş arabası ustası (NAGAR-mugir); 14 169: 3 Giruttu, savaş arabası ustası (LÚ.NAGAR GİŞ-mugirri).

¹¹¹⁴ Wiseman – Kinnier, 1951: 108 (ND 421); CTN 2: 191.

¹¹¹⁵ Noble, 1990: 61.

¹¹¹⁶ Noble, 1990: 68.

Savaş arabalarının savaşın karışıklığı içinde kolay tanınmasına olanak sağlamak için, birliklerin ya da süvarilerin özel armalı sancakları savaş arabalarında dalgalanırdı.

II. Sargon'dan II. Asurbanipal dönemi içerisindeki kralların yazıtları içerisinde savaş arabası personeline ve bu araçların zorlu bölgelerden geçirildiğiyle ilgili birçok kanıt vardır. III. Salmanassar, Hubuškiya'ya ilerlerken engebeli arziyi aşabilmek için dağlarda yol açarak savaş arabalarını ve askerlerini geçirebilmiştir:

“Engebeli yolları, zirveleri demir bir hançerin bıçağı gibi, gökyüzünü delen sarp dağları bronz ve bakır kazmalarla açıp geçtim. Arabaları ve askerleri buralardan geçirdim.”¹¹¹⁷

Benzer bir başka metinde ise şu ifadeler yer alır:

“Kar-Salmanassar'dan yola çıktım. Sumu (?) ülkesinden geçtim. Bit-Zamani ülkesine indim. Bit-Zamani'den yola çıktım. Namdanu ve Merhisu ülkelerinden geçtim. Güç yolları, zirveleri gökyüzüne bir hançer gibi yükselen dağları bronz baltalarla keserek açtım, arabaları ve askerleri oralardan geçirdim.”¹¹¹⁸

II. Sargon Musasir'e doğru ilerlerken zorlu yollardan savaş arabalarını iplere bağlayarak geçirebilmişti.¹¹¹⁹

3.3.2. Kuşatma Kuleleri ve Koçbaşları

Asur ordusunun en önemli teçhizatlarından bir diğeri de yazılı kaynaklarda *aşibu*, *iaşibu*, *iaşubu*, *şubû* ve *şupû* şeklinde geçen kuşatma araçlarıdır.¹¹²⁰ Koçbaşı veya hareketli kuşatma kuleleri şeklinde tanımlayabileceğimiz bu araçlar, kale kuşatmaları esnasında gerek kale kapısının kırılması gerekse kale duvarlarının delinmesi veya kale savunması yapan askerlere karşı kullanmak amacıyla göre tasarlanmışlardı.¹¹²¹ Kuşatma kuleleri ile bilgilerimiz ekseriyetle rölyeflerden elde edilmektedir. Yazılı kaynaklarda bu araçları şekil ve ebat yönünden tanımlayacak ifadeler yer almamaktadır. Yazılı kaynaklardaki ifadeler

¹¹¹⁷ ARAB I 598.

¹¹¹⁸ ARAB I: 604.

¹¹¹⁹ ARAB II: 170.

¹¹²⁰ Scurlock J. A. (1989). “Assyrian Battering Rams Revisited”. *State Archives of Assyria Bulletin*, III/2, 129.

¹¹²¹ Gökçek – Akyüz, 2013: 52.

daha çok bunların sayısı ile ilgili olmaktadır. Kuşatma araçlarının ahşaptan meydana gelmesi nedeniyle ise bu araçlardan günümüze hiçbirisi ulaşamamıştır.

Bir şehrin ya da kalenin ele geçirilmesi esnasında en çok başvurulanan araçların başında kuşatma kuleleri gelmektedir. Bu araçların temel özelliği ağaç bir yapıya takılı koçbaşları olmasıdır. Bu araçların içerisinde bu işle ilgili ekip yer almaktadır. Kuşatma araçlarında, surlara doğru rahatça hareket ettirilmesi için teker kullanılmaktaydı. MÖ 9. yüzyılda dört ya da altı sonraki dönemlerde ise sadece dört teker kullanılmıştır. MÖ 9. yüzyıl kuşatma araçlarında bir koçbaşı kullanılırken sonraki dönemlerde bu sayı bazen ikiye yükselmiştir.¹¹²² Teker sayılarındaki tercihin kuşatma araçlarının uzunluğuna bağlı olarak değiştiği görsel kaynaklardan anlaşılmaktadır. Koçbaşlarının bazen birden ikiye çıkarılmasıyla sur duvarlarında aynı anda daha büyük gediklerin açılması hedeflenmiştir.

II. Asurnasirpal dönemine ait örneklerde kuşatma araçları dikdörtgen yapıda görülmekte ve üzerinde bir ya da iki kule gösterilmektedir.¹¹²³(şekil 14 ve 17). Bunlar etkili bir koçbaşıyla takviye edilmişlerdi. Koçbaşları, kuşatma araçlarının içerisinde yer alan görevliler vasıtasıyla manevra yaptırılarak kale duvarlarındaki kerpiçlerin yerinden çıkartılmasında kullanılıyordu. II. Asurnasirpal dönemine ait bir kuşatma aracında altı teker bulunmaktaydı. Diğer kuşatma aracında ise teker gözükmüyor. Muhtemelen tekerlerin etrafı bir yapıyla kaplanmıştı. Ahşaptan yapılan kuşatma araçlarının üstü hasırla kaplanmaktaydı. Kuşatma araçlarında 9. yüzyılda, üzerinde askerlerin yer aldığı yüksek kuleler yer almaktaydı. Askerler bu sayede düşmana belirli bir seviyeden saldırmakta aynı zamanda da aracı onların saldırılarından korumaktaydılar.¹¹²⁴

III. Salmanassar dönemine ait Balawat Bronz Kapısı üzerinde yer alan kuşatma araçları, II. Asurnasirpal dönemi kuşatma araçlarından biraz farklılık göstermektedir. Balawat kapısı üzerinde yer alan örneklerden birinde kuşatma aracı dört tekerli ve tekerleri gövdenin dışında bulunan, etrafı panelle çevrili ve önünde hayvan biçimli bir koçbaşı olan araçtır. Önde yer alan küçük iki kule ise okçuları koruma amaçlı yapılmıştır. Okçuların dışındaki üçüncü görevli ise muhtemelen bir demir çubuk vasıtasıyla koç mekanizmasını kontrol ediyordu.(şekil 40) Diğer kuşatma aracında ise altı teker ve önde sivri uçlu bir koçbaşı gözükmektedir. Aracın önünde ise iki okçu ve bir kalkancı gözükmektedir. Diğer

¹¹²² Madhloom, 1965: 9.

¹¹²³ Bkz; Layard, 1853a: Pls. 17, 19, 62.

¹¹²⁴ Madhloom, 1965: 9.

kuşatma aracındakinin aksine bu araçta üçüncü bir görevli yer almaz, araç, arkasında yer alan tutma yerleri sayesinde hareket ettirilmekte ve bu suretle etkili bir şekilde koçbaşı kale surlarına vurulmaktadır.¹¹²⁵ (şekil 39).

III. Tiglatpileser ve II. Sargonidler döneminde kuşatma araçları daha küçük, basit ve dolayısıyla daha hafif yapıya sahiptiler. Bu dönemde kuşatma araçları önceki dönemlerin bazen uzun ve dikdörtgen yapısı aksine küp şeklindeydi. Ön taraflarında bir kule bulunmakta ve her zaman dört tekerlidirler. (Şekil 17, 23, 24, 25, 42, 49 ve 50). Aracın etrafı muhtemelen keten, keçe ya da deri gibi koruyucu bir maddeyle kaplandı, bazen süslendi ve dekore edildi.¹¹²⁶ Şehrin etrafında kampını kuran ve kuşatma araçlarıyla şehre saldırmayı planlayan Asur ordusu bu araçları özellikle yangından korumak için yeni kesilmiş hayvan derileriyle kaplamış olmalıdır.¹¹²⁷

Sanherib'in Lakiş kuşatmasının resmedildiği rölyeflerde kuşatma araçları bir ya da genellikle iki uzun mızrak uçlu koçbaşıyla tasvir edilmiştir.¹¹²⁸ Kuşatma araçlarında yer alan koçbaşlarının diğer dönemlerin aksine daha uzun yapılmasıyla, surlara çok yaklaşımadan olabildiğince zarar vermek ve düşmanlardan gelen saldırılardan en az şekilde etkilenmek amaçlanmış olmalıydı.

Madhloom, kuşatma araçlarının hafifliği ve küçük boyutları nedeniyle yeni bir yöntem geliştirilerek surlara doğru rampalar yaparak kuşatma araçlarının avantaj sağladığını belirtmektedir.¹¹²⁹ Bu görüş biraz tartışmalı olabilir. Çünkü kalelerin üst ve zayıf kısmına ulaşmak için ya daha büyük kulelere sahip olan kuşatma araçları yapmak gerekecekti ya da taş, topraktan ve ağaçlardan yapay bir rampa yapılarak daha küçük kuşatma araçlarıyla surların üst kısımlarına ulaşılabilirdi. Asur ordusunun uzak mesafelere düzenlediği seferler dikkate alınırsa büyük kuşatma araçlarının ikmali zordu. Ayrıca yüksek kuleli kuşatma araçlarını koçbaşlarının kısa olması sebebiyle surlara yakınlaştırmak zayıfların artmasına neden olabiliyordu. Bütün bunlar dikkate alındığında yapay rampaların yapılması fikri kuşatma araçlarının boyutlarının küçülmesini sağlamış

¹¹²⁵ Madhloom, 1965: 10.

¹¹²⁶ Madhloom, 1965: 10.

¹¹²⁷ Millattan sonraki dönemlerde yakın coğrafya içerisinde bu araçların kullanılmaya devam ettiği bilinmektedir. Bu araçlar yangından korumak amacıyla özellikle yeni yüzölüp sirkeye batırılmış hayvan postlarıyla kaplanıyordu. Bkz, Maalouf, A. (2016). *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*. (Çev. Ali Berkay), Yapıkredi Yayınları, İstanbul, 59.

¹¹²⁸ Madhloom, 1965: 10.

¹¹²⁹ Madhloom, 1965: 10.

olmalıdır. Ayrıca yapay rampalar piyade ve süvarilerin surlara rahatça saldırmasını sağlayabilirdi.

Koçbaşları ve kuşatma araçları muhtemelen kuşatma alanında birleştirilmiş olmalıdır.¹¹³⁰ Böylece istenilen yere nakli daha kolay gerçekleşebilir. Bu yük hayvanları ya da nehir taşımacılığıyla mümkün olabilirdi.

Bu dönemdeki araçların mızrak ucu genellikle yukarı doğrultulmuştu. Bunun amacı ise duvarlarda gedik açmaktan ziyade düşmanı koruyan ağaç siperlere zarar vermektir. Kuşatma araçlarında, düşmanın meşale atarak sebep olacağı yangını engellemek için bazen borular bazen de büyük kepçeler vasıtasıyla aracın ön kısmına su dökmekteydiler. II. Asurnasirpal dönemine ait bir rölyefte, zincirle koçbaşını yakalayıp yukarıya çekmeye çalışan düşmanlarının bu hareketini iki Asur askeri düşmanın meşale atışları altında çengelleri kullanıp zincirleri çıkarmaya çalışarak engellemeye çalıştığı görülmektedir.¹¹³¹ (şekil 17)

3.3.3. Bot ve Gemi

Normal zamanlarda, özellikle tahıl ve çeşitli ürünleri taşımak için kullanılan botlar¹¹³², savaş zamanlarında askerlere gıda ulaştırılmak ve askerleri, eğer sefer yapılan bölge nehrin ulaşabileceği yerlerdeyse, taşımak için kullanılmıştır. Nehir taşımacılığının kara taşımacılığına nispeten daha kolay, hızlı ve bu süreçte daha az insana ihtiyaç duyması nedeniyle çokça tercih edilmiştir. Bu nedenle kampların nehir kenarlarına kurulmasına dikkat edilmiş, askerler için erzak ve hayvanlar için yem gibi hayati malzemeler nehir kenarlarında ya da nehre yakın bölgelere botlarla kolayca ulaştırılmıştır.

Nehir taşıtlarının askeri amaçlarla kullanıldığını gösteren rölyefler ve bunların yer aldığı yazıtlar mevcuttur. Asur devletinin genel olarak bir kara devleti olması nedeniyle deniz gücünde yüksek seviyeye ulaşamamış bu eksikliğini ise denizcilik alanında iyi olan özellikle Akdeniz kıyısındaki şehir ve devletlerin ustalarıyla gidermeye çalışmıştır. Bu bağlamda Sanherib dönemine ait bir yazıt Hatti ülkesinden sürgün edilip Ninive'ye

¹¹³⁰ Kern, 1999: 47.

¹¹³¹ Madhloom, 1965: 10.

¹¹³² Bkz; SAA 19 108, 109, 115, 116, SAA 1 56.

yerleştirilen ustalara yaptırılan gemilerin Tir, Sidon şehirleri ile İyon ülkesinin denizcileri aracılığıyla nehir yoluyla Opis'e ulaştırılmıştır. Yazıtın ilgili kısmı şöyledir:

“[Yay]ımla yağmaladığım [Ha]tti ülkesinin halkını Ninive'ye yerleştirdim ve onların ülkesine özgün, ustalıkla muhteşem gemiler inşa ettiler. Tir, Sidon (ve) İyon ülkesinin esir ettiğim denizcilerine emirler verdim. Onlar (askerlerim) denizcilere onlarla Opis şehrine, Dicle nehrinden aşağıya akıntı yönünde seyretiler.”

“Sonra, Opis şehrinde onlar (botları) yukarıya kuru alana kaldırdı ve on[ları] tomrukların üzerinde [Sippar]'a sürüklediler [ve] Arahtu kanalına yönlendirdiler, onlar botları akıntı aşağıya Kalde'deki Bît-Dakkuri kanalına yüzdürdüler. ...Botlara korku nedir bilmeyen, benim kızgın ...leri, yetenekli muhafızlarımı ve cesur savaşçılarımı (LÚ.qur-bu-ti GÌR.2-ia) bindirdim ki onlar ... [Onlar]a tayını verdim. Tahıl ve atlar için samanı onlarla beraber (botlara) yükledim. Savaşçılarım botlarla Fırat nehri(nden) aşağıya seyretiler. Onlara kara üzerinde eşlik ederken ve (sonra) yolumu Bāb-salimeti'ye çevirdim. Kafa[mı] kaldırdığımda, [...] ... Fırat'ın kenarından [deniz]in kıyısına iki saatlik bir yürüyüşle [...] ... [...] [Endi]şeli [değildim]. Kampımı buraya kurdum. Denizin kuvvetli deniz dalgaları yükseldi ve (sonra) çadırıma (GİŞ.za-ra-ti-ia) girdi ve tamamıyla kampımı kapladı 5 gün ve (5) gece güçlü sular (dalgalar) sebebiyle bütün askerlerim kafesteymiş gibi oturmak zorunda kaldılar.”¹¹³³

Ninive'de inşa edilip Asurlu askerlerin gözetiminde Tir, Sidon ve İyonlu denizciler vasıtasıyla Opis'e ulaştırılan gemiler buradan tomruklar üzerinde sürüklenerek Arahtu kanalına bu kanal vasıtasıyla da Kalde şehrindeki Bît-Dakkuri kanalına sevk etmişlerdir. Nihayet Fırat nehrine ulaştırılan gemilere askerler ve tayınıyla atlar için saman yüklenip gemiler akıntı yönünde denize ulaşmışlardır. Deniz kenarına/gemilerde kampını kuran Sanherib denizdeki gelgitler nedeniyle askerlerinin esir kaldığını ifade eder. III. Salmanassar'a ait metinde Tir ve Sidon halkından haraç olarak bot (GİŞ.MA.MEŞ) alındığı yer almaktadır.¹¹³⁴ Asur'un diğer halkaların yetenklerinden faydalandığının ifade edildiği bir başka örnek Sanherib dönemine aittir. Yazıtında Kalde'ye karşı gerçekleştirdiği seferinde denizi Hatti ülkesinin botlarıyla (GİŞ.MA.MEŞ) geçtiğini kaydeder.¹¹³⁵

Asur yazıtlarında daha çok şişme derilerden yapılan araçlardan bahsedilmektedir. Bu araçlarla ilgili ifadeler daha çok kaçan düşmanın kovalanmasıyla ilgili metinlerdir. II. Asurnasirpal seferinin bir kısmını Sûru şehrinde inşa ettiği botlarla (GİŞ.MA.MEŞ) Fırat nehrinden akıntı yönünde ilereyerek sürdürmüş sonrasında ise birçok şehri ele

¹¹³³ RINAP 3/2 no 46: 56 - 76a.

¹¹³⁴ Grayson, 1996: A.0.102.66.

¹¹³⁵ RINAP 3/2 no 44: 28; no 143: i. 10.

geçirmiştir.¹¹³⁶ III. Salmanassar Nikdara'nın şehri İdaayı ele geçirmiş, sonrasında şehirden kaçanları botlarla yakaladığını şu sözlerle ifade etmektedir:

*“...onlardan geriye kalanlar papirüsten yapılan botlara bitip kaçtılar. Şişirilmiş deriden yapılan botlara (GIŞ.MA.MEŞ) binip onları kovaladım. Denizin ortasında onları mağlup ettim...”*¹¹³⁷

Yine aynı krala ait bir metinde kral botlara (GIŞ.MA.MEŞ) binerek denize gittiğini belirtir.¹¹³⁸ Bu araçları kullanmak için LÚ.MA.DU.DU olarak adlandırılan görevli kişilerin olduğu yazıtlardan anlaşılmaktadır.¹¹³⁹ Bunun yanında günlük işlerde tehikeli bölgeler için botlarda kullanılmak üzere muhafız kiralanabilmekteydi.¹¹⁴⁰

Rölyeplerden nehri geçmek için kayığın üzerine savaş arabası yüklenmiş, atlar ise arkadan yüzerek geçmektedir, atların dizginleri kayıktaki görevliler tarafından tutulmaktadır. (şekil 51).

Sanherib döneminde piyadeler, düşmanı gizlendikleri yerde yakmak, sazlıklarda manevra yapmak ve hafif botlarıyla onlara çarpmak gibi faaliyetlerinden dolayı, piyadeler bir deniz gücü olmuşlardır.(şekil 52). Doğal engellerin üstesinden gelme konusunda özellikle nehirlerde, Asur ordusunda teknik bilgi ve beceride ustalığın yeni zirvesine ulaşıldı. Bu vasıflar olmadan Asur ordusu tepe vadi ve akarsuların kapsadığı alanlarda, uzun mesafelerde tüm teknik ekipmanlarla birlikte geniş coğrafyalarda gerektirdiği gibi hareket etme kabiliyetine sahip olamazdı ancak bu vasıflara sahip oluşu savaş alanından çok uzaktan bile çabuk şekilde fark edilirdi. Asurbanipal'in saltanatının erken dönemine ait olsalar bile, tüm ağır teçhizatlarıyla birlikte atlı birlikler tarafından çok geniş bir nehrin geçilmesinin tasvir edildiği grafik sahnelerine sahiptir. Atlar olmadan araçlar kürekçiler tarafından nehre dizilen geniş botlarla taşınırdı ve ayrıca karşı kıyı üzerinde ilerleyen bir grup tarafından gergin iplerle kenara çekilirdi. Atlar botun arkasında olan bir seyis tarafından kafaları suyun üzerinde kalacak şekilde tutularak botun arkasından yüzerlerdi. Birlikler yüzerek geçerler, ilerlemek için keçi derisinden hazırlanıp şişirilen bir gereçten yardım alırlar. Sanherib döneminden bir rölyef, kıyıda keçi derisinden yapılma gerecini

¹¹³⁶ Grayson, 1991: A.0.101.1: iii. 29 – 30.

¹¹³⁷ Grayson, 1996: A.0.102.2: ii. 77; A.0.102.6: ii 12 – 15; A.0.102.8: 10.

¹¹³⁸ Grayson, 1996: A.0.102.6: ii. 32 – ii. 33; A.0.102.8: 18; A.0.102.28: 48.

¹¹³⁹ SAA 1 56: 10; SAA 11 153: r.1.

¹¹⁴⁰ SAA 15 2.

üfleyerek şişiren süvarileri gösterir ve o anda karşı kıyıya geçişlerini tasvir eder. Bu sahnede askerler yüzerlerken silahlarının ıslanmasına izin vermediklerini birlikler tarafından buna dikkat edildiği görülür. Bu durum ordu içerisinde olağanüstü şekilde yüksek disiplin anlayışının sürdürüldüğünü gösterir.¹¹⁴¹ Askerler kalkan ve silahları sırtında taşırlar.¹¹⁴²

¹¹⁴¹ Yadin, 1963: 303 – 304.

¹¹⁴² Bkz; Meuszynski, 1981: Tafel 2, B-12-9.

4. BÖLÜM

ASKERİ YAPILAR VE YOLLAR

4.1. Askeri Yapılar

ekal-māšarti'ler kışla olarak adlandırabileceğimiz yapılardır, Orta Asur krallarından I. Tiglatpileser zamanında ilk ve basit bir örneğini¹¹⁴³ gördüğümüz bu yapılar III. Salmanassar döneminde Kalhu, II. Sargon döneminde Dūr-Šarrukin, Sanherib ve Asarhaddon dönemlerinde ise Ninive'de karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar Asur'un en büyük askeri yapıları niteliğine sahipti. Özellikle ordunun büyümesi ve III. Tiglatpileser ile kalıcı orduya geçilmesiyle yukarıda adı geçen krallar askerlerin daimi ikameti, teçhizatlar ve askeri eğitimler için kışla inşa etme gereksinimi duydu.

Kalhu'da yer alan ve Review Palace/Fort Salmanassar (Salmanassar'ın Kalesi) olarak adlandırılan yapı, kentin güneydoğu köşesinde yer almaktadır. Kuzey güney yönünde 300 metre, doğu batı yönünde ise 200 metre genişliğindedir ve bir tepe üzerine konumlandırılmıştır. Bu yapı daha çok kışla-saray olarak nitelendirebileceğimiz, askeri amaçlar için yapılmıştır. III. Salmanassar zamanında yapılan bu kışla MÖ 846-844 yıllarına tarihlenmektedir.¹¹⁴⁴ Birbiriyle bağlantılı, kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu, güneybatı ve güney kanatlarından oluşan beş ayrı bölümden ve 260 odadan oluşmaktadır. Yapıya kuzey ve batıdan girilebilmektedir. Saray görevlilerinin yerleri ve atölyeler¹¹⁴⁵ kuzeydoğuda, bakım, onarım atölyeleri kuzeybatıda, depolar güneybatıda, banyolu yatakhaneler ve hadımağasına ayrılmış birkaç oda güneydoğuda yer almaktadır. Güneydoğu avlusu 80 x 100 metre boyutlarında olup, burası kralın orduyu denetlediği tören alanıydı.¹¹⁴⁶ Güneybatıdaki depolardan bir kısmı şaraplar içindir ve bunlarla ilgili tabletler burada bulunmuştur. Kuzeydoğu avlusunun kuzeybatısındaki odalarda ise güneybatıdaki odalardaki gibi şaraplarla ilgili tabletlerin dışında II. Sargon'un yeni kenti

¹¹⁴³ *ekal-māšarti*'lerin ilk ve basit örneklerinden diyebileceğimiz, yapısal olarak çok fazla bir bilgimiz olmayan yazıtlarda sadece isminin ve yapımında kullanılan ağaçların belirtildiği I. Tiglatpileser'e ait "Silah Sarayı"dır. Asur şehrindeki Orta Asur dönemine ait bu yapı Yeni Asur dönemindeki yapılardan farklı olarak hayvanların bakımı, atların, savaş arabalarının ve askerlerin eğitiminden çok depo amaçlı kullanılmış olmalıydı. Bkz; Grayson, 1991, A.0.87.4: 72-76.

¹¹⁴⁴ RA V: 317.

¹¹⁴⁵ *Ekal mašartilerin* içeirsindeki bazı odaların atölye işlevine sahip olduğu düşünülmektedir Mallowan, 1966: 405-406.

¹¹⁴⁶ Sevin, V. (1999). *Yeni Asur Sanatı I, Mimarlık*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 56 - 57.

Dür-Šarrukin'e taşınmadan önceki askeri faaliyetlerin yer aldığı belgeler bulunmaktadır.¹¹⁴⁷

II. Sargon'a ait kraliyet yazıtlarında¹¹⁴⁸ ve mektuplarda kendi adını taşıyan şehrin inşası, malzeme ve işçi temini gibi uzun ve detaylı bilgiler¹¹⁴⁹ vermesine rağmen bu yazıtlarda *ekal-mašarti* ile ilgili herhangi bir ize rastlamıyoruz. Bu kentteki *ekal-mašarti* konusundaki bilgilerimiz arkeolojik çalışmalardan gelmektedir. Yapısal olarak buranın yapay bir teras üzerine inşa edildiğini ve bu alana bir rampa vasıtasıyla çıkıldığını öğrenmekteyiz.¹¹⁵⁰

Arkeolojik belgelerden¹¹⁵¹ hakkında az bilgi edinebildiğimiz fakat yazılı belgelerde oldukça detaylı bilgilerin yer aldığı tek *ekal-mašarti* ise Ninive şehrinde. Sanherib, kampın düzeni, atların bakımı ve her türlü eşyanın depolanması için yaptırılmış olduğunu söylediği bu sarayı yıkarak baştan aşağı yeniden yapmıştır. Muhtemelen Sanherib'in bahsettiği bu yapı yukarıda bahsettiğimiz "Silah Sarayı" gibi eğitimden ziyade depo amaçlıydı. Sanherib, yeni kışla sarayını, kentin çevresindeki araziye kullanarak büyütüştür. Terası büyötmek için ise nehirden kazandığı alanı kullandığı görölmektedir. Yazıtlarında bu durum şöyle ifade edilmektedir:

*"...Atalarım, benden önceki kralların kampın düzeni, atların bakımı ve her türlü eşyanın depolanması için yaptırmış oldukları arka saray (E.GAL kutalli) terassızdı, alanı çok küçüktü, ustalıkla yapılmamıştı. Temeli çatlamış (ve) çatısı çökmüştü. Bu sarayı tümüyle yıktım. Çayırılar ve kentin çevresinden büyük bir kısım aldım ve ona ekledim. Eski sarayın yerini yok ettim. Irmak kıyısından kazandığım araziyle bir teras yaptım, 200 tibku yüksekliğe çıkardım"*¹¹⁵².

"... (Kışla) Karabaşlıların (Asurlular) teçhizatları, atların, ağālu-katırların, tayların, develerin, savaş arabalarının, yük arabalarının, el arabalarının, sadakların, yay

¹¹⁴⁷ RA V: 319.

¹¹⁴⁸ ARAB II: 1 – 230.

¹¹⁴⁹ Mektuplar için bakınız; SAA 1 4, 25, 26, 27, 39, 54, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 80, 98, 101, 102, 105, 106, 110, 119, 120, 124, 125, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 139, 143, 144, 145, 150, 151, 152, 159, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 179, 192, 194, 222, 226, 227, 229, 235, 236, 237, 238, 239, 248, 259 ve SAA 5, 3, 4, 6, 7, 8, 17, 25, 26, 27, 32, 33, 34, 43, 47, 56, 57, 58, 105, 111, 115, 117, 118, 119, 127, 129, 206, 232, 253, 254, 255, 268, 269, 290, 291, 292, 296, 297, 298, 299, 300, SAA 15 280.

¹¹⁵⁰ Loud, G. – Altman, C. B., (1938). *Khorsabad, Part II, The Citadel and the Town*. (Oriental Institute Publications 40), Chicago. 90.

¹¹⁵¹ Nebi Yunus tepesi kutsal bir alan olması nedeniyle çok fazla kazılamamıştır. Bu nedenle *ekal mašarti*'nin tüm yapısal planıyla ilgili tamamlamalar Nimrud'daki Fort Salmanassar'a dayalı yapılmıştır. Bkz; Turner, G. (1970). "Tell Nebi Yunus: The *ekal māšarti* of Nineveh". *Iraq* 32(1), 71.

¹¹⁵² ARAB II: 424, 429; RINAP 3/1 no 22: vi. 39 – 51; no 23: vi. 31 – 42; no 34: 55b – 63.

ve uşşu-okların bütün savaş araçlarının, güçlü ve boyunduruğa vurulan at ve katır takımları içindi.¹¹⁵³

Asarhaddon, Sanherib tarafından yıkılıp tekrar yaptırılan *ekal maşarti*'yi, ele geçirdiği ülkelerin insanlarını kullanarak eskisinden daha geniş yapmıştır. Sarayının mimari özelliklerini tek tek anlatan Asarhaddon, özellikle kapı ve süslemelerle ilgili ayrıntılı bilgiler sunmuştur.

“O zamanlarda Ninive’de olan eski saray, benden önce gelen kralların, atalarımın kamp, süvari atlarının, katırların, savaş arabalarının, orduların, savaş araç gereçlerinin, düşman ganimetlerinin, tanrıların kralı Asur’un bana kraliyet hissem olarak bahşettiği bunların bütün çeşitlerinin barınması için inşa ettikleri o yer, bana atların ve savaş arabalarının eğitimi için çok küçük geldi. Ordularımın ele geçirdiği toprakların halkına sepet ve tabla taşıttım ve onlar tuğla yaptılar. O küçük yeri bütünüyle yıktım. Planlarım için oldukça geniş olan ekilebilir araziden bir parça alan ayırdım ve o saray alanına ekledim. Dağlardaki büyük bloklardan kireç taşı ile terası doldurdum. Hitit bölgesinden, deniz kenarından ve denizin ortasındaki adalardan yirmi iki kralı çağırdım ve onlara emirler verdim. Sarayım için ihtiyacım olan büyük kirişleri, uzun gövdeleri, Sirara ve Lübnan dağından selvi ve sedirlerin kütüklerini, inek heykelini, dış kaplama plakalarını, beyaz taşları (Fusulina kireç taşı), volkanik taşları Ninive’ye acı ve çaba ile sürüklettirdim. “Elverişli bir ayda, müsait bir günde terasın tepesine benim kraliyet mekânım için azametli saraylar inşa ettim. 95 büyük kubit uzunlukta, 35 büyük kubit genişlikte, benden önce gelenlerin, babalarımın hiç birinin inşa etmediği gibi bir kale inşa ettim.....Amanos dağında bulunan funda ve ağaçların tüm çeşitlerini sarayın etrafına doğru düzenledim. Meydanını aşırı derecede geniş yaptım ve asfaltını çok genişlettim. Atları sulamak için bir sulama hendeği gibi akmasını sağlayan bir kanal yaptım. Temelinden tepesine sarayı inşa ettim, tamamladım ve zenginlikle doldurdum. Adını, ‘Her şeyi Koruyan Saray’ Eşgalşiddidua koydum.”¹¹⁵⁴

Sanherib tarafından yıkılan eski yapı, büyük bir şekilde kışla olarak inşa edilmiş. Bu yapı daha sonra veliahtı Asarhaddon tarafından ise daha geniş hale getirilmiştir. Asarhaddon, avluyu ve yolu genişlettiğini belirtir. Bu, muhtemelen arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılan rampa olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁵⁵ Son olarak ise bu *ekal maşarti* Asurbanipal tarafından da restore edilmiştir.¹¹⁵⁶

4.2. Garnizon ve Kaleler

Asur yazıtlarında *birtu* ya da *halşu* olarak geçen “kale”ler yeni ele geçirilen bölgelerde, Asur’un kalıcı yerleşiminin bir parçası, ilk ayak bastığı yerd. Bu kaleler birer

¹¹⁵³ OIP II: 128 – 133; RINAP 3/1 no 27: vi. 66 – 71; no 25: ii. 6 – 12.

¹¹⁵⁴ RINAP 4 no 1: v. 40 – vi. 43.

¹¹⁵⁵ Turner, 1970: 72-73.

¹¹⁵⁶ Turner, 1970: 84 - 85.

garnizon işlevi görüyordu. Bu yapılar seferlerin ve istihbarat çalışmalarının yürütüldüğü, tehdit içeren bölgelerin yakından takip edildiği önemli askeri yapılarıydı. Buradaki askerler isyanları kontrol altına almak ve sınır bölgelerindeki hareketlilikleri gözlemlemek ve hemen müdahale etmekle görevliyidiler.¹¹⁵⁷ Asur krallarına gönderilen mektuplarda giriş olarak “efendim kralın ülkesi ve kaleleri iyidir” (*šulmu ana birāte ana māti ša šarri bēliya*) cümlesi çok kez kullanılmıştır. SAA serisindeki 64 mektupta¹¹⁵⁸ bu ve benzeri giriş ifadesinin yer almaktadır. Bu durum kalelerin durumunun Asur kralları için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Bu ifadenin yer aldığı mektupların büyük çoğunluğunun Urartu sınırından gelmesi Asur’un temel endişelerini yansıtmaları açısından da önemlidir.

Asur devletinin sınırlarında konumlandırılan kalelerin en önemli işlevlerinden biri istihbarat çalışmasıydı. II. Sargon döneminde Urartu sınırındaki kalelerin bu açıdan çok önemli bir işleviye sahip olduğu istihbarat mektuplarından anlaşılır. Tab-šar-Aššur tarafından II. Sargon’a gönderilen istihbarat raporunda kale komutanının elçisinin kendisine geldiğini ve elçiden aldığı haberlere göre Birate ve Habhu ülkesinde her şeyin yolunda olduğunu kral II. Sargon’a iletmektedir.¹¹⁵⁹ Sanherib tarafından, babası kral II. Sargon’a gönderilen ve birkaç farklı kaynaktan gelen bilgilerin yer aldığı raporun sonunda Birate valisi Nabû-le’i’nin bilgilerine yer verir. Nabû-le’i’nin verdiği istihbaratı kalelerdeki muhafızlardan aldığı anlaşılmaktadır. İlgili kısım şöyledir:

“Birate valisi Nabû-le’i bana yazdı:

“Urartu kralının haberlerini sınır bölgelerindeki şehir kalelerinin muhafızlarına yazdım. Onlar (bana bunu söyledi): Onun askerleri Kimmerlere karşı seferinde tamamıyla mağlup edildi. Onun erkânının üçü askerleriyle birlikte öldürüldü. Kendisi kaçtı ve ülkesine girdi ama ordusu henüz (geri) dönmedi.”¹¹⁶⁰

Sanherib’in de doğrudan sınır boylarındaki kale muhafızlarından bilgi aldığı aynı mektubun son kısmında yer alan şu ifadeyle anlaşılmaktadır:

¹¹⁵⁷ Malbran-Labat, F. (1982). *L’Armée et l’organisation militaire de l’Assyrie: d’après les lettres des Sargonides trouvées à Ninive*. Paris Librairie, Droz, 13 - 40; Parker, B. J. (1997). “Garrisoning the Empire: Aspects of the Construction and Maintenance of Forts on the Assyrian Frontier”. *Iraq*, 59, 77.

¹¹⁵⁸ SAA 1 29: 6; 31: 6; 32: 5; 33: 6; 34: 6, 35: 4; 36: 6; 37: 6; 38: 6; 208: 12, SAA 5 1: 5; 2: 4; 3: 4; 6: 5; 11: 5; 14: 5; 15: 5 - 6; 17: 5; 18: 5; 21: 5; 22: 5; 23: 5; 24: 5; 25: 5; 27: 5; 28: 5; 29: 6; 30: 5; 31: 4 - 5; 33: 4 - 5; 32: 5; 34: 4; 35: 4; 37: 4; 40: 4; 80: 4 - 6; 92: 3 - 4; 128: 4; 144: 5; 204: 4; 210: 4 - 5; 211: 4; 244: 4 - 5; 245: 6 - 8; 281: 6; SAA 15 112: 4; 113: 5; 114: 5; 115: 5; 117: 3; 119: 5; 156: 4; 164: 4 - 5; 166: 4 - 5; 171: 4; 218: 4; 219: 4; SAA 19 2: 2; 8: 6 - 7; 9: 6; 10: 7 - 8; 11: 8 - 9; 48: 4; 69: 5 - 7; 69: 5.

¹¹⁵⁹ SAA 1 45: 7 - 12.

¹¹⁶⁰ SAA 1 31: r. 5 - 15.

“Sınır boyundaki bütün kalelerin muhafızları benzer raporlar gönderdi.”¹¹⁶¹

Aşşur-uşallim’in II. Sargon’a gönderdiği mektupta kalelerin işleyişi ve kralın bu yapılara verdiği önemi gösteren başka bir örnektir. Manna, Med ve Hubuškia sınırlarındaki kalelere görevlendirilen korumalarla ve görevleri hakkında bilgi veren mektupta şunlar yazmaktadır:

“Manna, Med (ve) Hubuškia kalelerine görevlendirilen korumalar hakkında efendim kralın bana yazdığına gelince:

Onlara emirleri ver onların gözlerinin arasını açık tutsun (dikkatli izlesinler) korumalarında ihmalkâr olmasınlar ve bütün çevrenin kaçaklarına (karşı) kulak kesilsinler. Belki Man[na, Me]d ya da Hub[uşki]a’dan ellerine kaçak düşerse, hemen onu elçinin eline ver, veliaht prense göndert. Eğer ağzında söyleyecek söz varsa veliahda düzgünce bildir. Huzurunda raporunu iyi yap.”¹¹⁶²

Kralın, adı geçen yerlerin izlenilmesinde dikkatli olunmasını, özellikle kaçakların yakından takip edilmesini istemektedir. Kaçaklardan sağlanabilecek istihbaratın veliaht prens Sanherib ile paylaşılmasını istemektedir. Arica sınır boylarında yer alan kalelerden başta Urartulu vali, erkân ve kralın hareketleriyle ilgili birçok bilgi Asur merkezine gönderilmiştir.¹¹⁶³

Asur kalelerinin en önemli işlevlerinden bir diğeri düşman askerlerini Asur toprakları ve sınırından uzak tutmaktır. Özellikle Urartu ile yaşanan mücadele boyunca bu ülkenin sınırındaki kalelerin çok aktif olduğu söylenebilir. Amidi valisi Liphur-Bel’in II. Sargon’a gönderdiği mektupta¹¹⁶⁴ kralın kendisine kale komutanının Urartulu casusları (*dayyālu*) ülkeden uzak tutup tutamadığını sormaktadır.

Aşşur-natkil tarafından Nagir ekalli’ye gönderilen mektup ise Meşi şehrindeki kalenin Urartu tehditi altında olduğunu göstermektedir. Mektupta buna karşı kalenin Meşi valisi tarafından kapatılmış ve içerisine 1,000 eşek yükü tahıl tohumu (*ŠE.NUMUN.MEŠ*) depolanmıştır. Eğer kaleye karşı bir Urartu saldırısı olursa da onlara karşı savaşılacağı

¹¹⁶¹ SAA 1 31: r. 23 – 25.

¹¹⁶² SAA 16 148: 9 – r. 8; Kral’ın Erimziq kalesine de emirlerini gönderdiği fakat kar dolayısıyla bu emirlerin ulaşmasının zaman aldığını Aşşur-da’inanni II. Sargon’a iletmektedir. Mektupta bu emirlerin ne olduğu hakkında bilgi yer almaz. Bkz, SAA 19 92.

¹¹⁶³ SAA 5 85, 86, 87, 88, 113, 114, 166, 197, 168.

¹¹⁶⁴ SAA 5 12: r. 6 – 8.

belirtilmektedir.¹¹⁶⁵ Asur kalelerinin düşman tarafından kimi zaman barış dönemlerinde saldırıya uğradığı da görülür.¹¹⁶⁶

4.2.1. Kalelerin Yapı Özellikleri

Asur mektuplarında kale inşaatı ve çalışmalarıyla ilgili birçok bilgi yer almaktadır. Bu mektuplardan Asurluların kritik bölgelerde yeni kale inşa ettikleri ya da kalelerin eskiyen kısımlarını yenileyip güçlendikleri kayıtlıdır. Bu hususta, Tuşhan valisi Duri-Aşşur tarafından krala gönderilen rapor bir kalenin nasıl olması gerektiğiyle ilgili bilgiler içerir. Mektup, kralın adı geçen valiye kaleyle ilgili çalışmaları sorması üzeri krala cevaben yazılmıştır. Mektupta, kale inşaatındaki ilerlemeler hakkında krala ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır. Mektup şöyledir;

“Kralım efendime, kölen Duri-Aşşur, Savunma duvarı bitirildi, naflu [...]. Misafir evinin kapısının ahşap koruyucu çerçeveleri çakıldı ve şibirni’ler sıcak katranla sürüldü. 28 mahiri yerine koyuldu, ana girişin kapısı koyuldu ve kilit mekanizması yapıldı. Kanal ve avlu asfaltla kaplandı. [...] konteynır yerleştirildi. Barakaların [...] inşa edildi, bitirildi ve örtüldü. Depoların [...] ben inşa ediyorum ve bitireceğim. Tuğlaları ben [pişiriyorum(?) Avluyu(?)] asfaltla kaplıyorum. Garnizon askerlerinin depoları inşa edildi ve bitirildi. Onlar çatıları alçılıyor ve su fiçilerini yerinde kuruyor ve avlu taş döşeniyor. Dışardaki su deposu çok iyi. İçerdekine (su deposuna) gelince hadım (ša reši) Dicle’den gelen kanalın suyunu nasıl artırabileceğini görmeye gidiyor. Onlar uyguluyor [...]lar kapı için. Ahşap saban(ları), şugurru’ları, sıvı bitümeni, hamartu ve öküzü garnizon kompleksine getiriyorum ve onları yerine koyacağım. Garnizon askerleri gelmeli ve rezidansta yerini almalı. Kim toplayacak [ekini]? Kralım, efendim emirlerini göndersin. Kralın angarya memuru askerleri görmeli. Raşappa şehri[nden], [xx] şehri[nden] ve Arzūhinu şehri[nden] [x bin x yüz] 62 adam var. Guzana, Arrapha ve saki başına gelince onların askerleri yok. İstar şapelinin hendeğini genişletiyorum.”¹¹⁶⁷

Bu mektup bize kalenin sağlam bir sur duvarı korumasına sahip olduğunu göstermektedir. Bu duvarın koruması altında ise kalenin içerisinde misafir evi, kanal, avlu, konteynırlar, baraka ve depo gibi yapılar ve bölümler yer almaktaydı. Kalenin ana girişi vardı ve buradaki kapılar kalenin düşman saldırıları için en zayıf kısmıydı. Kapılar muhtemelen iki kanatlıydı ve en az savaş arabalarının sığabileceği büyüklükte

¹¹⁶⁵ SAA 19 70.

¹¹⁶⁶ SAA 5 2.

¹¹⁶⁷ Parker, 1997: 79 - 80; Karşılaştırma için Bkz; SAA 19 60; CTN 5: 214 - 218 (ND 2666).

olmalıydı.¹¹⁶⁸ Ayrıca kapının sürgü kilit sistemi vardı. Kapı, doğa şartları ve saldırılara karşı dayanıklı olabilmesi için zift ile kaplanmıştı.¹¹⁶⁹ Kaledeki su ihtiyacı için Dicle'den kanal kazılarak kale içerisindeki su depolarına bağlandı. Kanal, suyun azalmaması ve temellere inerek yapılara zarar vermemesi için asfaltla kaplandı. Ayrıca avlu da savaş arabasının rahat hareket edebilmesi için asfaltla kaplandı. Mektupta ahşap sabanlar ve öküz ifadeleri kalenin üretimdeki aktif rolünü de ortaya koymaktadır.

Kalelerin yapısal özelliklerinden biri de gözetleme kuleleriydi.¹¹⁷⁰ Fakat her kalede olması muhtemel kulelerin, gerçekte her kalede bulunduğunu gösterecek yeterli bilgiye sahip değiliz. Bazı kalelerin etrafları da hendeklerle çevrilmişti. Muhtemelen esirler veya göçmenlerle ilgili olan bir mektubunda II. Sargon, Şarru-emuranni'ye bunların kalenin etrafına bir hendek kazması yönünde emir göndermiştir. Hendeğin dışında kamıştan evlerini yapıp orada yaşamalarını ve evlerinin dışında da bir hendek daha kazarak iki hendeğin arasında kalmalarını emretmiştir.¹¹⁷¹ Kale inşaatının yer aldığı diğer bir mektupta¹¹⁷² Urartu sınırındaki çalışmadan bahsedilir. Mektupta kral II. Sargon'un Nabû-uşalla'dan Sardurina'daki tuğlaları hazır hale getirmesini istemektedir. Fakat aynı zamanda Urartuların baskınına karşı da kendisini uyarmaktadır. Çünkü Urartuluların kendi sınırlarında bir kale inşaatına izin vermek istemeyeceğinin farkındadır. Urartu ile Asur arasında probleme neden olan bir başka kale ise Kumme'de inşa edilendir. Sanherib tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta şu bilgiler yer almaktadır:

“Onlar [Kumme’de kalede ça]lışıyor...

Urartu kralı [bu sebeple Ukku (kralına) yazdı]. Asur ülkesinin [vali]leri [Kumme’de kale i]nşa ediyor. Urartu kralı [v]alilerin[e] emir v[erdi]. Askerlerini al Kumme’deki Asur ülkesinin valilerini canlı ele geçir. Ele geçirince bu sebeple onları bana getir...”¹¹⁷³

Amidi valisi Liphur-bel tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta, vali, x yıl önce kralın arazisinde bir şehir inşa ettiğini, orada bir de kale kurduğunu ve kalenin içine kralın

¹¹⁶⁸ Parker, B. J. (2001). “Mechanics of Empire, The Northern Frontier of Assyria as a case Study in Imperial Dynamics”. *The Neo-Assyrian Text Corpus Project*, Helsinki, 141; Gillmann, N. (2005). “Les Camps Fortifiés Assyriens et Leurs Représentations Dans Les Bas-Reliefs”. *Orient Express*, 2005(2), 46 – 49.

¹¹⁶⁹ Parker, 1997: 82; Parker, 2001: 142; Bu örnek Ninive'deki Halzi kapısında da karşımıza çıkmaktadır.

¹¹⁷⁰ SAA 19 200: 2 – 3.

¹¹⁷¹ SAA 1 18: r. 1 – 7.

¹¹⁷² SAA 19 183.

¹¹⁷³ SAA 1 29: 8 – 18.

heykelleri ve 200 rölyef ile süslü bir saray inşa ettiğini belirtir.¹¹⁷⁴ Der valisi Šamaš-beluşur'dan II. Sargon'a gönderilen mektubun son kısmında kale çalışması hakkında bilgi verir. İlgili kısım şöyledir:

*“Bana gelince, kalede çalışıyorum dış duvarı inşa ediyorum. Güney ve doğu taraflarını yıktım yeniden inşa ediyorum henüz (çalışma) bitmedi. Güney ve doğu taraflarını 50 katman yüksekliğinde inşa ediyorum.”*¹¹⁷⁵

Mektup muhtemelen, kalenin zayıflayan kısımlarının yıkılıp yeniden inşası hakkında bilgi verir. Mazamua valisi Šarru-emuranni II. Sargon'a gönderdiği mektupta¹¹⁷⁶ kralın kendisinden Nabû-hamatua'nın Mazamua'da kaleyi tamir etmesini için bırakmasını istemiştir. Arrapha valisi Aššur-šallimanni'nin mektubundan da III. Tiglatpileser'in kendisine kale inşaatının bitirilmesini ve askerleri içine yerleştirmesini emrettiği anlaşılmaktadır.¹¹⁷⁷ Lahiru kale komutanı Nabû-Şumu-iddina'nın II. Sargon'a gönderdiği mektubunda¹¹⁷⁸ kalenin taslağını bir deriye çizip kendisine gönderdiğini yazmıştır. Bu mektup kale planlarının kralların onayından geçmesi gerektiğini gösterir. Kaledeki inşa çalışmasıyla ilgili fakat çok fazla bilgi edinilmesi mümkün olmayan bir başka mektup ise Aššur-belu-da''ın tarafından II. Sargon'a gönderilen mektuptur.¹¹⁷⁹

Asur kalelerinin yapısal özelliklerinden biri sahip oldukları depolardı. Depoların gerekliliği II. Sargon dönemindeki bir mektuptan da anlaşılmaktadır. Kale içerisine hem gıda hem de savaş araç gereçleri yığılmaktaydı. Aşağıdaki mektup, Asur krallarının kalelere ilgisini göstermektedir. Çünkü kaleler Asur kralları için egemenlik alanlarını genişletmek için attıkları birer adımdı ve bu yüzden her adımlarının sağlam olmasını istiyorlardı. Il-iada tarafından yazılan mektup şöyledir;

“Efendim krala, kölen Il-ya[da], [efendim] krala sağlık sıhhat (dilerim). Efendim kralın toprakları ve [kaleleri] iyi. Kralım hoşnut olabilir. İleri gelenler Minu'nun kalesini inşa etti. Onlar Luhut[eanların] kalesinden 1000 eşek yükü tahıl kaldırıp oraya (Minu) koydu. (Ben) oraya 10 eşek yükü tuz, 16 [...] kudimmu, 30 testi yağ, 18 testi nafta, 30 yay,

¹¹⁷⁴ SAA 5 15: 14 – r. 12.

¹¹⁷⁵ SAA 15 113: s. 1 – 4.

¹¹⁷⁶ SAA 5 199: r. 8 – 15.

¹¹⁷⁷ SAA 19 82: r. 1 – 3.

¹¹⁷⁸ SAA 15 r. 15 - 18; II. II. Sargon'un Korsabad şehrinin inşasıyla ilgili mektuplarından şehirle ilgili her detayla yakından ilgilenmiş olduğu bilinmektedir. Bu nedenle yeni bir kale inşaatı taslağının II. II. Sargon'un onayından geçmesi sürpriz olmayacaktır.

¹¹⁷⁹ SAA 5 80: 7 – 8.

20,000 [...] ok, 10,000 temren, 100 [...], iki talent [...] yünü ve 3 talent ... ve oraya Sarayın 100 İtu'alı ve Gurruluyu beraber memurumu atadım.

İleri gelenler Yazapu kanalının sınır çizimini bitirdiler ve Minu'dan 11. günde yola çıktılar. Onlar Patti-İlil kanalının ağzına gittiler ve orada bir kale inşa ediyorlar. Benim 10 Gurrulu ve 20 İtu'alı (askerim) onlarla gitti. Onlar (kale tamamlandıktan sonra) ona girecekler."¹¹⁸⁰

Tahıl ve teçhizat depolarının dışında, kalelerde şarap mahzenleri olabileceğine işaret eden bir mektupta yazar, krala kalede şarap mahzeni bulunmadığını söylüyor.¹¹⁸¹ Bu eksikliğin belirtilmesi belki de şarap mahzenlerinin kalelerde mutlaka bulunması gereken bir yapı olduğuna da işaret edebilir. II. Sargon, Adda-hati'ye, tepelerde yaşayan insanların gelip kale inşasında çalışmasını emretmiştir. Adda-hati de cevaben yazdığı mektubunda tepelerde yaşayan insanların kale inşaatı için geldiğini belirtir.¹¹⁸² Kale inşaatıyla ilgili büyük kısmı kırık bir mektupta ise kale inşaatın henüz başlamadığı II. Sargon'a rapor edilmektedir.¹¹⁸³

Asur kalelerinin işleyişinin anlaşılmasında mektuplar birçok detay verir. Kaleler, *rabû birtu* olarak adlandırılan bir kale komutanının idaresinde yer almaktaydı.¹¹⁸⁴ Bu komutanlar valilerin sorumluluğu altındaydı. Kalelerde sayıları birkaç bine kadar çıkan askerler bulunmaktaydı. Kalelerdeki asker sayısını etkileyen husus, kalenin bulunduğu yer ve karşı karşıya kalabileceği problemlerdi. Bu nedenle Urartu ile sınır bölgelerindeki kaleler teyakkuz halinde tutuluyordu. Kalelerde görevlendirilen askerlerle ilgili bir mektupta kalelere İtu'alı yabancı birliklerin kralın emriyle atanacağı yazılıdır.¹¹⁸⁵ Bir başka mektupta Minu kalesine İl-yada, Sarayın 100 İtu'alı ve Gurrulusuyla beraber memurunu atamıştır.¹¹⁸⁶ Patti-İlil kanalının ağzına yapılan kale tamamlandıktan sonra da 10 Gurrulu ve 20 İtu'alı içine yerleştirilecektir. Dür-Şarrukin'e hammadde tedarikiyle ilgili bir mektubun sonunda Liphur-bel, kalenin içine askerlerin getirildiği belirtilir.¹¹⁸⁷ Qurdi-Aşşur-lamur tarafından III. Tiglatpileser'e gönderdiği mektubunda *şāb šarri* ile birlikte 30 Şinayalıyı kaleye yerleştirdiğini söyler.¹¹⁸⁸ Bu konuyla ilgili, II. Sargon dönemine ait önemli mektuplardan birinde Der şehri *qēpu*'sunun muhatabından 2,000 asker istediği fakat mektup yazarının askerlerin kale için bile yeterli sayıda olmadığını bu nedenle

¹¹⁸⁰ SAA 15 166.

¹¹⁸¹ SAA 19 222: r. 2.

¹¹⁸² SAA 1 176: r. 12 – 14; SAA 19 173; CTN 5: 169 - 171 (ND 2437).

¹¹⁸³ SAA 19 206: r. 12 – 16.

¹¹⁸⁴ SAA 1 45: 7; SAA 5 12: r. 8; 204: 18, r. 4; SAA 19 22: r. 12 – 13; 156: r. 7.

¹¹⁸⁵ SAA 5 152: 12 – 17; SAA 15 74: 7 – 8; "kaleye GİŞ.TAB.BA olarak atadığım İtu'alı".

¹¹⁸⁶ SAA 15 166.

¹¹⁸⁷ SAA 5 6: r. 3 – r. 4; SAA 19 200: r. 4; ...(kalenin) içine askerleri getirdim.

¹¹⁸⁸ SAA 19 22: r. 11 – 14.

askerleri gönderip göndermemesi gerektiğini muhtemelen krala sormaktadır.¹¹⁸⁹ Yine aynı kral dönemine ait bir mektupta kale de görevlendirilenler arasında zakkû askerleri de bulunmaktaydı.¹¹⁹⁰ Bu yapılarda yer alan askerler ihtiyaca göre bir bölgeden diğerine aktarılabilirdi. Şarru-emuranni II. Sargon'a yazdığı mektupta bu amaçla askerler gönderdiğini fakat *rab šāqê*'nin adamlarından birinin onları içeri almadığını rapor etmektedir. Mektubun çevirisi şöyledir:

*“Kralımın bana yazdığına gelince; “Sabhanu’ya 50 Gurrulu ve 50 Itu’alı gönder” onları gönderdim fakat rab šāqê’nin adamı onların içeri girmesine izin vermiyor.”*¹¹⁹¹

Kaleler de askerlerin dışında binek ve yük hayvanları, bunlar için de yemler bulunuyordu. Yukarıda çevirisi verilen SAA 15 166 numaralı mektup dışında bu konuyla ilgili iki mektuptaki bilgiler şöyledir:

*“Biz ayrıca kale inşa ediyoruz [...] ve oraya asker koyacağız. Askerler için yük hayvanları oraya gelsin.”*¹¹⁹²

*“Eğer efendim kral söylerse; “Ben (yem) vereceğim ve onlar (atları) besleyecek.” ... şimdi [onları] oraya getireceğim, [atları] nakledeceğim ve besleyeceğim [onları...]”*¹¹⁹³

Kalelerdeki teçhizat ve malzemelerin Asur merkezinin kontrolünde olduğunu gösteren bilgiler mevcuttur. İsmi bilinmeyen bir görevli tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta *“Şimdi benim bir me[murum] kâtiplerle beraber gidiyor, onlar efendim kralın huzuruna girsin, efendim kral onlara kalede ne kaldığını sorsun”*¹¹⁹⁴ denilmektedir. Muhtemelen kalede erzak ve teçhizat sıkıntısı yaşanmakta ve bu konuyla ilgili durumu anlatmak için memur ve kâtip kralının huzuruna gönderilmiştir.

Aşşur-alik-pani tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta kale için sağlam arabalar talep edilmektedir:

¹¹⁸⁹ SAA 15 142.

¹¹⁹⁰ SAA 5 199: r. 1 – r. 7.

¹¹⁹¹ SAA 15 238.

¹¹⁹² SAA 19 198: 7 – 9.

¹¹⁹³ SAA 19 222: r. 2 – 6.

¹¹⁹⁴ SAA 5 122: r. 6 – 10.

“Önceki mevcut arabam (girsu) sağlam değildir. İkinci yeni ú-TAR-si hazır değildir. Bu sebeple efendim kralım Adad-ibni’ye yazsın. [bana] üst kısmı ketenle alt kısmı tunimme ile kaplanmış sağlam arabalar göndersin.”¹¹⁹⁵

Kalelerle ilgili, askeri, yapısal, teçhizat ve malzeme hakkında bilgi veren en önemli mektuplardan biri şöyledir:

*“Rapiša [şehrine git]tim
Gözetleme kule[lerini ben yer]leştirdim ve [onları teyakkuzda] bı[raktım]. [Tahılı] taşıttım ve [o]ra[ya] yığdım ve askerleri oraya getirdim.
Oradan [...]li ve Menaga’ya Aššur-be[lu-taqq]in’in (iki) ka[le]sine gideceğim. Onlar nerede teyakkuzda değillerse onları teyakkuzu geçireceğim ve tahılı taşıtacağım, oraya yığacağım ve askerleri onların içine getireceğim.
Bel-aplu-iddina’nın sorumluluğuna verdiğim kaleleri [teçhizat]la[n]dırdım...”¹¹⁹⁶*

Yazarı bilinmeyen fakat Babil’den II. Sargon’a gönderilen bu mektup bir tehlike karşısındaki ön hazırlıkla ilgili bilgiler içermektedir. Kaleler erzakla doldurulmuş, silahlandırılmış ve ihtiyaç duyulan askerler de içerisine yerleştirilecektir. Mektup yazarı muhtemelen sınır üzerindeki kaleleri tek tek teftiş edip eksiklerini gidermekteydi. Büyük kısmı kırık başka bir mektubun sonunda ise muhtemelen, kalede kalan teçhizat hakkında bilgi verilmektedir.¹¹⁹⁷

Kral II. Sargon dönemine ait bir mektup, Elam ile sınırdaki kalede bulunan Asurlular ve yabancı halklar arasında doğabilecek sıkıntılara işaret ediyordu. Mektubun ilgili kısmı şöyledir:

“Mandıryalı insanlar hakkında efendim [kralın] bana yazdıklarıyla ilgili: “seninle birlikte kalede kalabilirler ama mutlaka çok dikkatli olun [onlard]an [dolayı]” eğer dikkatli olmasaydık ve (eğer) onlara karşı [diren]meseydik ve kalenin üzerinde onları izlemeseydik ölür olmaz mıyım?”¹¹⁹⁸

Bu mektup yabancıların Asur’un gözetiminde kalede kalabildiklerini fakat bunlara karşı güven probleminin varlığını gösterir. Bu durum kralı da endişelendirmiş olmalı ki, Der valisi Šamaš-bel-uşur’u uyarma ihtiyacı duymaktadır. Muhtemelen bu tehlike her

¹¹⁹⁵ SAA 5 152: r. 6 – 11.

¹¹⁹⁶ SAA 19 200.

¹¹⁹⁷ SAA 15 220: r. 3 – 6; “...kalede [x bin]yüz ok var...”

¹¹⁹⁸ SAA 15 119: e.2 – 5

zaman vardı. II. Sargon bir başka mektupta Šarru-emuranni'ye, bahsettiği kişilerin kalenin dışında yaşamasını emretmişti.¹¹⁹⁹ Çünkü göç ettirilenler herhangi bir yere yerleştirilene kadar kalelerde kalmaktaydı. Sonrasında ise kendi evlerini inşa etmelerine izin verilmekteydi.¹²⁰⁰

Kalelerin, yukarıdaki bütün işlevlerinin dışında üretime doğrudan dâhil oldukları, kendi tarlaları bulunduğu ve elde edilen ürünün buralarda saklanmaktaydı. Kral II. Sargon'un şehir halkının kendi tarla ve bahçelerinde kalmasını, kalenin tarlalarından uzak durmalarını emrettiğini anladığımız mektup bu yapılara ait tarlalar olduğunu gösterir. Muhtemelen kalelerin başlıca erzak temin yöntemi sahip oldukları kalelerdi. Ayrıca erzak eksikliği durumunda kalelere takviyeler yapıldığı, düşman şehirlerinden ele geçirilen tahılın buralara depolanmaktaydı. Šamaš-bel-uşur'un krala gönderdiği mektupta Asur merkezi tarafından kaleye gönderilen tahılla ilgili kralın emirleri hakkında bilgi sunar.

“Efendim kralın [bana] ne yazdığıyla ilgili; [tahıl] göndereceğim, tahılın bir litresini (bile) [dışarda] bırakm[a hepsini kaleye] getir. [Efendim kralın] bana yazdığı gi[bi] yapt[ım]. Efendim kralın [bana yazdığı] (gibi) [...]’ın tahılın bir litresini dışarıda b[ırak]madım hepsini ka[le]ye getirdim.”¹²⁰¹

Sınır boylarındaki kalelere tahılın taşınması önemli ve tehlikeli bir görevdi. Bu süreçte düşmanlar geçiş yollarını kapatabilir, tuzaklar kurabilir ve saldırabilirdi. Bu hususla alakalı bir durum Urartu sınırında gerçekleşmiştir. Gabbu-ana-Aššur'un (*nāgir ekalli*) II II. Sargon'a yazdığı bir mektupta kaleye erzak taşıyan askerlerin başına gelen olay şöyle anlatılır:

“Ura[rrtular]’ın haberlerine gelince, Ben yazdım: “onların haberleri nedir?” onlar kaleye erzak taşıyan altı askerimizin esir edildiğini rapor etti. LÚ.GAL-É’ye yazdım: onları güç ile almayı denemeyin. (yerine) Abilê’ye söyle “niçin bizim askerleri alıkoydun” ve o ne cevap verirse hızlıca bana yaz.”¹²⁰²

¹¹⁹⁹ SAA 1 18: r. 1 – 7.

¹²⁰⁰ SAA 5 210: r. 7 – 13.

¹²⁰¹ SAA 15 119: 18- r.1.

¹²⁰² SAA 5 115: 1- r.4.

Kaleler için erzak temin etme yöntemlerinden biri ele geçirilen düşman ülkesinin tahılıydı. Yazarı belli olmayan bir mektupta, “*gittim, şehirleri yıktım, yaktım, tahılını topladım kaleye yığdım*” ifadesi yer almaktadır. Aššur-rēšūwa’nın adının geçtiği bir mektupta¹²⁰³ da raporu gönderen memur, Urartu sınırında yer alan bir kulenin içerisindeki kaleye ([URU].bir-te ina ŠĀ-bi i-si-[te]) 20 eşek yükü tohumu göndermiştir.¹²⁰⁴

4.2.2. Kamp

Asur ordusunun seferler boyunca belirli aralıklarla konaklayıp kamp kurması gerekiyordu. Kamplar askerlerin ve hayvanların dinlenmesi, beslenmesi için hayati öneme sahipti. Bunun yanında sefer sürecinde nelerle karşılaşabileceklerini görebilmeleri için keşif seferleri yapacakları, kendilerine güzergâhları boyunca düşmanların konumları hakkında istihbarat raporlarının geleceği alanlardı kamplar. Bunun yanında çeşitli eyaletlerden gönderilen gıdaların toplanacağı, kimi zaman yeni askerlerin katılacağı alanlardır. Bütün bu hususlar dikkate alındığında Asur ordusunun kamp kuracağı yerin önemi daha da artmaktaydı. Yazılı belgelerde ve rölyeplerde bu konularla ilgili detaylı örnekler yer almaktadır.

Öncelikle kamp kurulacak alanının seçiminde hangi hususlara dikkat edildiğini anlamamız açısından Elam sınırına kurulan kampı anlatan mektup oldukça önemlidir:

“...sen şunu [biliyorsun] ki [yürüyüş boyunca] Urammu’[ya götüren] geçiş [ço]k zorlu; kesinlikle Elam [askerlerinin] sana ulaşabileceği bir yol yok. Korkma; kamp kurduğun Urammu kentinde kamp için [çok] uygun bir düzlük [var]. Ayrıca orası keşif seferleri için [çok] uygun, orada [çok] otlak var ve dinlenmek için [iyi] bir yer...”¹²⁰⁵

Kampın, düşmanın yaklaşmasının zor olduğu, keşif seferlerinin yapılabildiği, düz ve bol otlaklar bulunan yerlerde kurulması tercih edilmekteydi. Düşmanın ulaşabileceği bir yol olmaması sebebiyle ordu kendini güvende hissetmektedir. Bölgenin keşif seferleri için de uygun olması sonraki günler için alınacak tedbirler ve uygulanacak yöntemler hakkında bilgi edinmelerini sağlayacaktı. Mektupta dikkat çeken bir başka husus ise bol otlakların olmasıydı. Bu sayede ordu içerisinde bulunan hayvanlar rahatça beslenebilecek ve bunlar için dışarıdan gıda takviyesine ihtiyaç duyulmayacaktı.

¹²⁰³ SAA 5 60.

¹²⁰⁴ Dezsö, 2016: 72.

¹²⁰⁵ SAA 1 13: 7 – 19.

Kuşatmalar süresince kamplar kuşatma altındaki şehirlerin etraflarına kuruluyordu. Bunlardan en iyi bilineni III. Tiglatpileser'in Damascus kuşatmasıdır. Bu süreçte şehrin etrafına 45 gün boyunca kamp kurulmuştur.¹²⁰⁶ Kampın kurulması askerlerin dinlenebilmesi ve beslenebilmeleri için gerekli düzenin oluşturulması anlamını taşır. Kampsız ve sürekli yürüyüş halinde gerçekleşen seferler askerler için sorun oluşturmuyordu. Kamp kurulmadan dinlenmek güvenlik açısından da zafiyet oluşturabilirdi. Böyle sıkıntılı durumda ise III. Tiglatpileser düşmanın kampını ele geçirerek hazıra konmuştu. İlgili yazıt şöyledir;

*“Gündüz ve gece ve Asur’un askerlerinin dinlenmesine izin vermedim, (onlara) içmek için su vermedim, kamp kurmadım, çadır vermedim. Askerlerime yorgunluklarını (atmasını için fırsat verdim). Onl[arla] savaştım, onların kampını onlardan aldım.”*¹²⁰⁷

III. Tiglatpileser dönemi kamp rölyefleri bu yapıların oval olarak planlandığını fakat gösterir. Uzun duvarlarında karşılıklı iki kanatlı birer kemerli kapı konumlandırılmıştır. Kamp görüntüsünün üst kısmında büyük bir çadır ve uzun direklere asılı disk şeklinde püsküllü muhtemelen, tanrısembolleri vardır. Bunların önünde adak masası ve iki dini görevli yer alır. Bunların hem arkasında bir başka görevli tarafından getirilen koyun bulunmaktadır. Bu muhtemelen kehanette kullanılacak hayvandır. Alt kısımda iki çadır mevcuttur. İkisi de çapraz olarak yerleştirilmiş direklerle yükseltip ve genişletilmiştir. Biri içerisinde taburede oturan ve önünde masa olan bir görevli, arkasında ise başka bir görevli ile bunların karşısında, masanın öbür tarafında başka biri bulunur. Diğer çadır içerisinde ise yatağı hazırlayan bir Asurlu ve yatağın ayak ucunda üç ayaklı yüksek bir sehpa ile çadır direğine asılı su torbası mevcuttur. (şekil 52).

Bir başka rölyef kampın oval yapıya sahip olduğunu, duvarlarının daha ince fakat kulelerinin eşit aralıklarla yerleştirildiğini gösterir. Alt kısımdaki görüntüde kral tahtında elinde nar ya da afyon kapsülü ile oturmakta ve vezirini huzuruna kabul etmektedir. Kralın arkasında biri elinde yelpaze tutan, diğeri ise kralın ok ve yayını taşıyan iki hadım görevli vardır. Yukarıdaki görüntüde bir büyük ve bir yarım çadır ile iki atın beslendiği bir yemlik

¹²⁰⁶ RINAP 1 no 20: 10 – 11.

¹²⁰⁷ RINAP 1 no 35: i. 27b – 31.

ve seyis mevcuttur. Büyük çadırın önünden elinde bir değnek ile kampın ortasındaki yapıya doğru ilerleyen hadım görülür.¹²⁰⁸ (şekil 53).

Korsabad'ta bulunan bir kamp rölyefi hem bu dönem kampları hakkında bilgi sunarken hem de Asurlu bir yöneticiye ait olması açısından dikkat çekicidir. Rölyefteki yazıtta *uš-ma-nu šá Tak-[...]* ifadesi okunabilmektedir. Bu ifade Taklāk-ana-Bēli'nin kampı olarak tamamlanmıştır.¹²⁰⁹ Kamp yuvarlak yapıya sahiptir ve çeşitli aralıklarla kuleler bulunmaktadır. Kamp iki ana görüntüye ayrılmış üst kısımda, iki askeri sembolün önünde rahipler kurban sunmaktadır. Kampın üst kısmında bir büyük çadır, alt kısımda ise üç asker çadırı yer alır. Çadırlar içerisinde tek direk bulunmaktadır. İki çadırın içerisinde günlük işlerle meşgul görevliler mevcuttur. Ayrıca kamp görüntüsü içinde iki de at bulunmaktadır. Kampın dışında ise muhtemelen Taklāk-ana-Bēli esir ve ganimet alayını huzuruna kabul etmektedir. (şekil 54).

Kamplar kimi zaman dağların eteğine kurulurken¹²¹⁰ nadir de olsa dağlarda kurulabilmekteydi.¹²¹¹ Belki de bu durum geçiş için bu dağın kullanılmasından kaynaklanmış olmalıydı. Sanherib kampını kurduğu dağı tanımlamak için şu ifadeleri kullanmıştı:

*“Dünyanın kralı, Asur kralı Sanherib, bir koyunun hayatını sürdürmek için bir ekin (ya da) bir parça ağacın bile olmadığı muhteşem bir dağda, içinde e’ru ağaçlarının zorlu gövdelerinin yerde büyüdüğü (ve) güçlü rüzgârların asla dinmediği yerde kampımı kurdum, başkasının bir çadır getirmediği yerde askerlerimle beraber onun üzerinden zorlukla geçtim.”*¹²¹²

Bir mektuptan anlaşıldığı kadarıyla da kamp, aynı anda iki farklı yerde kurulabilmekteydi.¹²¹³ Kampın duvarlarının¹²¹⁴ (*dūr madakti*) genellikle üst üste yığılmış kerpiç ve tahta desteklerle yapıldığı görünüyor. Ayrıca kampın içine giden en azından bir yol bulunmaktadır. Kampın duvarlarında çeşitli şekil ve boyutlarda pencere gibi açıklıklar

¹²⁰⁸ Barnet - Falkner 1962: Pl. LXIII.

¹²⁰⁹ Reade 1976: 98-99; Albenda, 1986: 111; Russel, 1999: 116; Dezsö, 2012b: 85; Sevin, “Şarru-kin’in (Sargon) ordugahı” yazdığını belirtir fakat yazıtta Sargon olarak okunmasını sağlayacak herhangi bir işaret mevcut değildir. Bkz; Sevin, V. (2010). *Asur Resim Sanatı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 139.

¹²¹⁰ Kampımı Nipur dağının eteğine kurdum; RINAP 3/2 no 46: 37; no 222: 32; “kampımı Anara ve Uppa dağının eteğine kurdum”; no 46: 42.

¹²¹¹ ...Kampımı kurdum geceyi dağda geçirdim; Grayson 1991: A.0.99.2: 110-111; A.0.100.5: 63-64,

¹²¹² RINAP 3/2 no 150. 1 - 9.

¹²¹³ SAA 18 154: 5 – 6.

¹²¹⁴ SAA 5 160: 8 ?

görünüyor. Ayrıca surlarda belli aralıklarla kuleler ve bu kulelerde havalandırma veya ok atmak için boşluklar bulunmaktadır.¹²¹⁵

Kamplar bazen bir ya da dört, çoğunlukla da iki kapılı olarak gösterilmiştir. Kamp kapıları rölyeflerde genellikle kampa ulaşan yol ile bağlantılıdır. Yani kapılar aynı zamanda kamp savunmasının bir parçasıdır. Ayrıca betimlemelerde kapılara büyük bir önem verilmiş ve detaylandırılmıştır. Kapılar genellikle her iki tarafında ikişer kule bulunan büyük yapılar olarak gösterilmiş, bazen de gelişigüzel resmedilmişlerdir. Kapıların kilit mekanizmaları olduğunu yukarıda bahsi geçen bir mektuptan¹²¹⁶ anlaşılmaktadır.¹²¹⁷ Bu mekanizmanın kamp kapıları için de kullanıldığını söyleyebiliriz.

III. Tiglatpileser zamanına ait olduğu düşünülen oldukça gösterişli, çift kuleli ve kemerli bir kapı da ayrıca betimlenmişti. (şekil 55). Bu kapının törenler için de kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Fort Shalmaneser'in batı kapısı ile aynıdır.

Sanherib dönemine ait rölyefler Asur kampları hakkında detaylı bilgiler sunar. Ninive'deki Güney-Batı Sarayında açığa çıkartılan rölyeflerde birkaç adet kamp betimlemesi yer alır. Taht odasında bulunan rölyefte kampın dağlık bir alanda ve ağaçların içerisinde kurulduğu gösterilir ve yuvarlaktır. Kamp duvarlarında belirli aralıklarla sıralanmış kuleler yer alır. Kampın merkezinde kral Sanherib tahtında oturmakta ve vezirlerini huzuruna kabul etmektedir. Kralın arkasında ellerinde yelpaze bulunan iki hadım, onların arkasında da kralın çadırı görülür. Kampın alt kısmında çadırlar yer alır. Üçgen şekle sahip bu çadırlar ortasında bulunan ve askerlerin iki katı uzunluğa sahip direklerle sabitleştirilmiştir. Bu direklerin ortasından ik yana uzatılan daha kısa direklerle çadırlara genişlik kazanıdırılmıştır. Çadırların içerisinde muhtemelen hizmetliler tarafından hazırlanan yataklar bulunur. Bunun yanında, tabure ve masalar ile çadır direklerine asılı kazan ve çömlekler vardır. (şekil 56). Diğer kamp rölyefleri de genel olarak aynı özelliklere sahiptir.¹²¹⁸ Bunlar içerisinde bazıları nehir kenarında kurulmuştur.¹²¹⁹ Kısmen kırık bir diğer rölyefte kamp yaşamı daha fazla çadırla birlikte detaylandırılmıştır. Yapısal özellikleri aynı olan kampta iki çadır türü de mevcuttur. Çadırların ortasındaki direklerden sağa ve sola ikiden fazla direk uzatılmıştır. Çadırların etrafında yemliklerinden beslenen

¹²¹⁵ Fales., – Rigo 2014: 416.

¹²¹⁶ Parker, 1997: 79 - 80; CTN 5: 215 – 218 (ND 2666).

¹²¹⁷ Fales – Rigo, 2014: 416.

¹²¹⁸ Bkz; Barnett – Bleibtreu - Turnerr, 1998: Pls. 62,129, 148.

¹²¹⁹ Bkz; Barnett – Bleibtreu - Turnerr, 1998: Pls. 62, 129, 504.

atlar resmedilmiştir.¹²²⁰ 138 numaralı levha da genel olarak aynı olmakla birlikte, bir çadırın direğine kalkan asılmış olması ve bir çadırın içerisinde de hayvan kesimi yapılmasıyla farklılık gösterir. (şekil 57). Rölyefte yağlı kuyruklu bir koyunun bacakları bağlanmış şekilde, çadır içerisindeki iki kişi tarafından bir masa üzerine yatırılmıştır. Koyunun kafası masadan aşağıya sarkıtılmış ve yerde hayvanın kanını toplayacak bir kap görülmektedir.¹²²¹ Bir kamp görüntüsünün üst kısmında sadece ayakları görülen kralın tahtında oturduğu anlaşılmakta ve askerler tarafından getirilen ganimeti kabul etmektedir. Kamp duvarlarındaki kulelerde ve kuleler arasındaki surlarda ikişer pencere yer alır.¹²²²

Lakiş kampının kaydedildiği 346 numaralı levhada kampın iki bölümden oluştuğu görülür. Üst kısımda tanrı sembollerinin yer aldığı bir savaş arabası vardır fakat arabaya koşulmuş herhangi bir at mevcut değildir. Görüntünün sağ kısmında ise içerisinde iki kişinin bulunduğu tek bir çadır kaydedilmiştir. Alt kısımda ise üçgen ve dikdörtgen çadırlar yer alır. Bunlardan sadece üçgen çadırların içerisi betimlenmiştir. Çadırlar orta kısımdan ayağa dikilen bir direk ile yükseltilmiş ve bu direğin hemen hemen orta kısmına yakın yerden sağ ve sola uzatılan daha kısa direklerle çadıra genişlik kazandırılmıştır. Bu çadırların içerisinde de çeşitli işlerle meşgul görevliler mevcuttur.(şekil 58).

Ağaçlık bir alanda kurulan kampın içerisinde kral Sanherib tahtında sol tarafı görünür şekilde oturmakta ve esirlerin Asurlu memurlar tarafından huzuruna getirilişini beklemektedir. Çadırlar ortada bulunan direğin dibinden sağa ve sola uzatılan hemen hemen aynı uzunluktaki direklerle genişletilmiştir. Bu görüntüde çadırların arasında hayvanlar dinlenmektedir. Bir çadırın içerisinde yüksek bir masanın üzerinde iki kişi tarafından koç ya da koyun kesimi yapılmakta, hayvanın kanı yerdeki bir kovaya akıtılmaktadır. Kamp duvarına yakın kısımdaki iki çadırın arasında samanını yiyen bir at görevliyle resmedilmiştir. İki çadırın içerisinde de muhtemelen içinde su bulunan büyük kazanlar yer almaktadır.¹²²³ Genel olarak Sanherib dönemi kampları yuvarlaktır ve kamp duvarlarında kuleler bulunmaktadır. Ayrıca dağlık alanda ve su kenarlarında kurulmuştur.

¹²²⁰ Bkz; Barnett – Bleibtreu - Turnerr, 1998: Pl. 402-)

¹²²¹ Fales – Rigo, 2014: 423.

¹²²² Bkz; Barnett – Bleibtreu - Turnerr, 1998: Pl. 504.

¹²²³ Bkz; Barnett - Bleibtreu - Turner 1998: pl 412.

III. Salmanassar'a ait görüntüde Asurluların geride bıraktığı duvarlar içerisindeki kamp alanı tamamen terk edilmiş olarak gösteriliyor.¹²²⁴ Bu durum, kampların terk edilirken duvarlarının yıkılmadan bırakıldığını gösteriyor. Bu sayede sonraki bir dönemde tekrar kullanılabilirdi.¹²²⁵ Kamp terk edilirken kampı yıkmak için boşa çaba ve vakit harcanmamış oluyor, daha da önemlisi tekrar o alanın kullanımı için daha az emekle kamp hazır hale getiriliyordu.

Asarhaddon'un Mısır seferini tasvir eden boyalı tuğlalarda kamp dört köşeli olarak gösterilmiş, fakat kampın içinin boş olduğu söylenebilir.¹²²⁶ Bütün bu rölyefler eski kamp alanlarının yeniden kullanıldığıyla ilgili ipuçları vermektedir.

Marduk tarafından Asarhaddon'a Güney Mezopotamya'daki bir sorun hakkında yazılmış olan mektup eski kamp yerinin kullanımını teşvik etmektedir:

*“İleri gelenlerin “kam[p]ı Dilbat’a kuracağız” dediğini duydum. Eğer onlar Dilbat’a kamp kurarsa insanlar açlıktan ölecek. Ayrıca onlara kervan gelmeyecek. Aksine onların ordusu kervan yağmalamaya gidecek. Kampı geçen yıl ki Babil kampına yaklaştırsınlar ve botlar ve şişirilmiş derilerle onlara ulaşsın”*¹²²⁷

Bu mektup kampın, eski kamp alanına kurulması tavsiye edilirken bunun en önemli nedeni olarak ulaşım açısından da stratejik yerde olmasından gelmektedir.

Asurbanipal dönemine ait kırık bir kamp rölyefinde savaştan dönen askerler çadırlar içerisinde gösterilmiştir. Kamp duvarı önceki dönemlere kıyasla daha alçak kulelere sahiptir. Asker çadırları önceki dönemlerle aynı özellikler gösterir. Görüntünün sağ alt kısmında daha büyük ve dikdörtgen bir çadır görülür. Bu, iplerle çadır dışındaki kazıklara bağlanarak ayağa dikilmiş bir çadırır. Kamp görüntüsü içerisinde Bunun yanında tasvirlerde uzanmış koç ve koyun, çadırın arkasında tırmanan keçiler ve kale burçlarının yanındaki boş alanda birbirlerinin samanlarına asılan bir çift deve yer almaktadır.¹²²⁸ Kamplardaki yaşam çok net biçimde resmedilmiştir. Resimde bir subayın çadırının içi

¹²²⁴ Bkz; King, 1915: Pl. XXXVI.

¹²²⁵ Fales – Rigo 2014: 417.

¹²²⁶ Layard, A. H. (1853b). *A second Series of the Monuments of Nineveh including Bas-Reliefs from the Palace of Sennacherib and Bronzes from the Ruins of Nimroud*. London, Pl. 53; Nadali, 2006b:115.

¹²²⁷ SAA 18 175: r.8 – 22e.

¹²²⁸ Gadd, C. J. (1935). “An Assyrian Camp-Scene”. *Antiquity*, 9(34), 210; Barnett, 1976: Pl. LXVI, Slab B, Or. Dr. V. 26.

gösterilmektedir. Subay muhtemelen çatışmadan yeni dönmüştür. Sırtında yay kabı ve içerisinde yayı, miğfer, kılıç ve mızrağıyla gösterilmektedir. Çadıra girdiğinde emir eri ona içecek bir şeyler verirken hizmetindekilerden bir başkası yatağını hazırlıyor. Çadırın orta direğine içi su dolu bir amfora asılmış.¹²²⁹

Asur kampları çeşitli boyut ve şekillerdeki çadırlardan¹²³⁰ (*maşkanu*) oluşmaktaydı. Bu kamplarda basit ve sıradan bir çadırdan çok bariz bir biçimde gösterilmiş olan hükümdar çadırlarına kadar her şey betimlenmişti. Büyük bir çadırın varlığı o betimlemede bir yöneticinin varlığını işaret etmektedir. Bazı betimlemelerde ise bir kralın varlığı çok açıkça gösterilmektedir. (şekil 56). Kralın gösterilmediği zamanlarda ise bu çadır sıkı koruma altında bulunmaktadır.¹²³¹

Çadırlar genellikle oval bir alan üzerine kuruluyordu. Kazıklara çeşitli paralel ipler ve halatlar ile orta yükseklikte bağlanıyordu. Bu tarz süslü ve büyük çadırlar özellikle kral tarafından kullanılıyordu ve genellikle savaş alanına bile getiriliyordu (şekil 55, 56 ve 57). Daha küçük benzer çadırlar da komutanların yerleşkesi olarak kullanılıyordu¹²³²

Üçgen biçimli sivri çatılı çadırlar da diğer askerler tarafından kullanılıyordu. Bu da genelde tek parçalı bir tente tarafında örtülürdü. Çadırların içi ise insanın iki katına ulaşabilen boyutlarda bir tane ana direktan ve buna bağlı çeşitli daha küçük direklerin tenteyi her taraftan daha iyi germek için kullanıldığını görülmektedir. Giriş ise tıpkı modern kamp çadırlarında olduğu gibi serbest haldeki bir ön kapağı hareket ettirerek sağlanıyordu. Çadırın geri kalanı ise kazıklara bağlanmış ipler sayesinde yerinde tutuluyordu.¹²³³

II. Sargon’a hitap eden ve muhtemelen sürgünlerle ilgili bir mektupta böyle çadırları rüzgâra karşı tutmanın zorluğundan bahsediliyor: İlgili mektup şöyledir:

¹²²⁹ Bottéro, J. (2009). *Kültürümüzün Şafağı Babil*. Çev: Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 93.

¹²³⁰ SAA 1 55: 9 – 10.

¹²³¹ Fales – Rigo, 2014: 417.

¹²³² Fales – Rigo, 2014: 418.

¹²³³ Fales – Rigo, 2014: 418.

*“Dördüncü gecede çok fazla rüzgar esmeye başladı, Fırtına o kadar güçlüydü ki bütün çadırları(TÚG.maškanāte.MEŠ gabbu) söküp attı. İnsanlar panikledi; bütün atlar toplandı ve bir yığın oluşturdu.”*¹²³⁴

Askerlerin çadırları hakkında dikkat çeken bir diğer detay ise mobilyalardır. II. Sargon’dan Asurbanipal’e kadar olan dönemde, özellikle de Sanherib dönemi rölyeflerinde iç mekân hakkında çok büyük ve fazla detay verilmektedir. Bu mobilyalar katlanabilir iki ayaklı veya dört ayaklı olmak üzere çeşitli şekillerde betimlenmektedir. Masalar, kanepeler yataklar özellikle tipik kıvrımlı Asur yatakları dikkat çekmektedir. Masa ve yatak gibi eşyalara genellikle, askerin kişisel ihtiyaçları olan mataralar, yağ kavanozları, eyerleri, battaniyeleri fırçaları hamutlar ve kalkanların eşlik ettiği gözleniyor. Sanherib dönemi rölyeflerde (şekil 56, 57 ve 58) bu tip zengin ayrıntılar yer almaktadır.¹²³⁵

Kampta yemek yapımıyla ilgili bilgiler özellikle Salmanassar’ın Balawat kapısında yer alan kabartmalardan elde edebilmektedir. Balawat kapısındaki figürlerde bir at veya eşek yardımıyla harman taşını çevirerek harman öğütme işleminin gerçekleştirildiği görülmekte arkasında da tahıl yığını yer almaktadır.¹²³⁶ Hemen altındaki kabartmada da dizlerinin önüne çökmüş iki adam küçük tahıl yığınlarının önünde eleme işlemi yapmaktadır. Diğer rölyefin alt kısmında da aynı sahne yer almaktadır. Balawat kapısındaki bir başka figürde, bir eşeğin yardımıyla yapılan harmandan sonraki tahıl toplama işlemi gösterilmektedir.¹²³⁷ Alt kısım da ise, eleme, depolama ve beslenme amacıyla bir sepet veya kavanozda tahıl taşımaktan sorumlu olan üç birey gösterilmektedir.¹²³⁸

Asur kamplarında, LÚ.NİNDA olarak adlandırılan fırıncı, kül içinde bulunan metal plakalar veya ısıtılmış taşlarda pişirilen mayalı ve mayasız ekmeklerden ve Asur yemeklerinden sorumluydu.¹²³⁹ II. Aurnasirpal kampındaki rölyefte kerpiçten yapılmış

¹²³⁴ SAA 5 249.

¹²³⁵ Fales – Rigo, 2014: 419.

¹²³⁶ Bkz; King, 1915: Pl. XII.

¹²³⁷ Bkz; King, 1915: Pl. LXXIII.

¹²³⁸ Fales – Rigo, 2014: 422.

¹²³⁹ Fales – Rigo, 2014: 422

dikdörtgen veya silindirik bir fırındaki sakallı bir kişi ekmek yerleştirmektedir.¹²⁴⁰ (şekil 59).

Tandır olarak adlandırılır ve günümüzde de yaşadığımız coğrafya da özellikle de köylerde kullanılmaya devam eden bu sistem. Yeni Asur terimi olan *tinūru* nün kanıtıdır. Kapalı, kubbe biçimli, sadece alt tarafında bir girişi bulunan fırınlar da Sanherib kamp alanındaki çadırların arkasında gözükmektedir. Diğer bir fırın tasviri ise Asurbanipal dönemine ait Irak Müzesi'nde bulunan bir rölyef parçasından gelir. Bu tür fırın, toprağın derinliğine gömülmüş bir gaga ağızlı testiyle birlikte “kavanoz-fırın” olarak adlandırılır ve hala Yakın Doğu'nun çok geleneksel alanlarında mevcuttur, yani sadece ağız kısmı toprak üstünde bulunur.¹²⁴¹

Çeşitli krallara ait rölyef ve figürlerde kampın önemli bir unsuru olarak bugün tandır olarak adlandırdığımız ufak kubbeli yapıların özellikle ekmek pişirilmesi için kullanıldığını görmekteyiz. Bugün bile hala fırınlarda kullanılan uzun saplı küreklerle tandırın içine ekmek yerleştirip çıkarıldığı açıkça görülmektedir. Kampın içerisinde ekmeğin daha tahılın toplanmasından öğütülmesine, elenmesinden pişirilmesine kadar ekmek yapımıyla ilgili işlerin sırasıyla yapımı her detayıyla rölyef ve figürlerde yerini almıştır. Bu durum, yazıtlarda da belirtilen ekmeğin kamplardaki önemini de göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Kamplarda Asurlu savaşçıların, dana, koyun ve keçi eti ile beslendikleri bilinmektedir. Bu tür hayvanlarda Asurluların fethettiği şehirler ve uzak topraklara yaptıkları baskınlar sonucunda elde edilebiliyordu. Bu konudaki bilgilerimiz, kampa doğru sürüklenen hayvan sürülerini görebildiğimiz Balavat Kapısı'ndaki ilk tasvirlerden gelmektedir.¹²⁴²

Balık doğal olarak, su kenarlarına kurulan Sanherib dönemi kamplarındaki başlıca yiyecek olduğu söylenebilir.¹²⁴³ (şekil 57).

¹²⁴⁰ Fales – Rigo, 2014: 422

¹²⁴¹ Fales – Rigo, 2014: 422 - 423 ve Fig. 29, 30, 31.

¹²⁴² Fales – Rigo, 2014: 423

¹²⁴³ Gadd, C. J. (1948). “Two Assyrian Observation”, *Iraq*, 10, 20; Fales – Rigo, 2014: 423; Dağıtılan hediyeler arasında dondurulmuş balıkların olması, balığın özel bir önemi olduğunu gösterir; SAA 1 34; SAA 7 21 ve 22; Bkz; Barnett – Bleibtreu -Turner, 1998: Pls 129, 138.

Nuhatimmu, ya da aşçı bu yemek işinin başındaki kişi olsa da hayvansal ürünlerin ön hazırlıkları *tābiḥu* yani kasaplar tarafından yapıldı. II. Asurnasirpal'in rölyefinde tarif edildiği üzere, kasaplık aktiviteleri, alçak bir masa üzerinde konik bir şapka takmış Hadım bir yardımcının yardımıyla gerçekleştirilir.¹²⁴⁴ (şekil 59).

Daha pratik olan, hayvanların arka bacaklarından asılarak kesilme işlemi Asurlular tarafından uygulanmıştır. Özellikle koyunlar birçok rölyefte arka bacaklarından çadırdaki yatay bir direğe asılıyordu. Bir sahnede, bir keçi bütün olarak asılı halde kesilirken yine yerde kanın toplanması için bir kap görülmektedir. Bu ve bunun gibi rölyeflerde hayvanlar bütün ya da bir kısmı asılı olarak resmedilmiştir. Asılı olan et parçası kesilip masa üzerinde doğranmasına devam edildiği görülür.¹²⁴⁵ (Şekil 56, 57 ve 59).

Rölyeflerde bazı kampların nhir kenalarına kurulduğu görülmekte, bu durum yazıtlarda da bazen belirtilmektedir. Örneğin, Asurbanipal kampını bir su kaynağına yakın kurduğunu ve askerlerinin su temini için kuyu kazdıklarını ifade etmektedir.¹²⁴⁶ Eğer kamp bir su kaynağına yakın değilse Sanherib'in rölyeflerinde de görüldüğü gibi yemek yapımı ve içme amaçlı kullanılan su genellikle mevcut olan bir kuyu ya da fıçıdan kullanılıyordu. Ortak kullanım alanına su taşınıyordu bundan sorumlu görevliler bu betimlemelerde gösteriliyor. Su ısıtma faaliyetleri de belgelenmiştir. Sanherib kampının bir sahnesinde taşlardan daire şeklinde yapılan açık hava şöminesi üzerinde büyük bir kazanı yerleştiren bir görevli gösterilmektedir.¹²⁴⁷ Özellikle dağlık bir alanda kamp kurulduğunda çadırlarının içinin ısıtılması bu şekilde irili ufaklı kazanlar sayesinde sağlanıyordu.¹²⁴⁸ Sanherib dönemi kabartmalarında bu sistem tasvir edilmiştir.¹²⁴⁹ (şekil 57).

Balawat kapsındaki bir tasvirde kamp görevlisinin, henüz üzerinde silahları ve uniforması olan bir askere içecek bir şeyler uzattığını görüyoruz.¹²⁵⁰ Bu muhtemelen metinlerde ve tasvirlerde 0,2 litrelik kapasiteye sahip *kāsu* olarak adlandırılan armut biçimli bir kap olduğu tahmin ediliyor. Bu kap hem su hem şarap dağıtımı için saray ve

¹²⁴⁴ Bu sahne kurban merasiminin uygulanmasıyla ilgili de olabilir; Fales – Rigo, 2014:423

¹²⁴⁵ Fales – Rigo, 2014: 423; Bkz Layard, 1853a: Pls. 30, 77; Barnett 1976: Pl LXVI, Slab B, Or. Dr. V.26; Barnett – Bleibtreu - Turner, 1998: Pls. 35, 138, 412.

¹²⁴⁶ ARAB II: 823:

¹²⁴⁷ Bkz; Barnett – Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 142.

¹²⁴⁸ Kalhu'daki II. Asurnasirpal sarayında (Kuzey-Batı Sarayı) ve III. Salmanasar Ekal-mašartisinde bu tür ısıtma sistemi görülmektedir. Bkz, Sevin, 1999: 53, 58.

¹²⁴⁹ Bkz, Fales – Rigo, 2014: Fig. 47 - 48.

¹²⁵⁰ Bkz, Fales – Rigo, 2014: Fig. 51.

askeri ölçü birimi olarak kullanılmıştır. Buna III. Salmanassar'ın Nimrud kentinde bulunan Rewiev Palace'daki Şarap Listelerinde rastlıyoruz. Nimrud ve Ninive de bulunan bir başka sürahi çeşidi ise aynı zamanda betimlemeler ve tasvirlerle görülen geniş ağızlı disk tabanlı bir sürahidir. Bu sürahiyi elde tutmak için parmakları kapatmak gerekiyordu.¹²⁵¹

Kamp içerisinde herhangi bir şekilde ortak bir yemek alanı olduğu Nimrud Şarap listelerinde (Wine List) bile belirtilmez. Tasvirlerde krallar *naptānu* denilen daha yüksek masalarda oturmuş bir şekilde yemek yerken gösterilse de, Yeni Asur kamp betimlemeleri böyle bir kanıt sunmaz. Mevcut betimlemelerde kralın tek başına ya da en azından yakın çevresi ile birlikte yemek yediğini ve çevresinde de çeşitli görevlilerin beklediğini görüyoruz. Orta ve yüksek rütbeli komutanlar da kendi çadırlarında masa ve sandalyelerinde yemeklerini yiyorlardı. Sadece III. Tiglatpileser betimlemelerinde yüksek rütbeli subayları serinleten bir hizmetli görülebilir.¹²⁵² Kampın başka bir kısmında Asurlu olmayanlar için ayrılmış olan bölümde yemek yeme çömelerek ya da yerde oturularak yapıldığı gözükür. Bunlar genellikle sürgün halklar ya da tutsaklardır. Onlar yemeklerini genellikle Asurlu muhafızlar eşliğinde ortak bir kazanda pişen yemekten yiyor, bunun yanında bir tandırda ya da doğrudan açık ateşte pişen ekmek de bunlara servis ediliyordu¹²⁵³

Kampta çalışanların rol ve etnik kimliklerini tanımlayabilmek oldukça zordur. Fakat çadırların içini gösteren tasvirler sayesinde birçok şeyi açıkça görebiliyoruz. Ritüel yapan bir çift rahip dışında diğer işçiler sivil gözükmetedir. Bu görevliler savaştan dönenlere yemek servis ediyor, at ve büyükbaş hayvanların bakımıyla ilgilenip besliyor. Yemek için, yüksek masaların üzerinde hayvanları kesiyor.¹²⁵⁴ Ordu için çalışan bu görevlilerin nerede barındıklarını söyleyebilmemiz imkânsızdır fakat SAA 5 215 numaralı mektupta yer alan hizmetçi ve kâtip gibi görevliler savaş arabası askerleri, süvari ve piyade ile birlikte listelendiği için askerlerle beraber kamplarda beraber yaşadıkları söylenebilir.¹²⁵⁵

¹²⁵¹ Curtis J. E. – Reade J. (1995). *Art and Empire*. London, no. 129; Fales – Rigo, 2014: 425, Fig. 53.

¹²⁵² Bkz, Fales - Rigo, 2014: Fig. 54.

¹²⁵³ Fales - Rigo, 2014: 425.

¹²⁵⁴ Nadali, - Verderame, 2014: 560; Gadd, 1948: 20.

¹²⁵⁵ Nadali - Verderame, 2014: 560.

Kamp içerisinde erkânın hizmetiyle görevli özel kişiler bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir mektupta erkânın bir hizmetçisinin görevini bırakarak Akad'a gittiğini öğreniyoruz. Bunun neticesine o kişi sorgulanmak amacıyla krala gönderiliyordu.¹²⁵⁶

4.3. Askeri Yollar

4.4. Kral Yolları (Harran Šarri)

Düzenli bir yol sistemi Asur idaresinin işleyişinde de büyük öneme sahipti. Yeni Asur döneminde geniş bir ağa ulaşan bu yol sistemi askeri endişelerle oluşturulmuş olmalıydı. Örneğin, Batı'ya ulaşan kral yolu göz önüne alınırsa, Asur ordusunun özellikle MÖ 9. yüzyılın ikinci yarısındaki sayısız seferleri, kraliyet ikametgâhına mümkün olan en hızlı biçimde ulaştırılması gereken ve her bir askeri olayda ortaya çıkan askeri, politik ve ekonomik bilgi akışını takip etme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece, düzenli bir iletişim hattının oluşmasının temelleri belki de askeri seferlerde atılmıştır.¹²⁵⁷

Kral yolları genel olarak geleneksel ticaret yollarını takip etmektedir. Kral yollarının çoğunun yapımı yaklaşık olarak III. Salmanassar ile III. Tiglatpileser dönemleri arasına rastlamaktadır. Bilinen ilk kaynaklar III. Adad-nirari zamanına aittir. Metinlerin ilgili kısımları şöyledir.

Ekallat[e]'den [...] giden kral yoluna bağlanan¹²⁵⁸

Kubanaše'den Aridi'ye kral yoluna bağlanan¹²⁵⁹

Urakka'dan [...] ne[hri]nin kıyısına giden kral yoluna bağlanan yol¹²⁶⁰

Yukarıda verilen son iki metin de Guzana ve Nasibina arasındaki kral yoluna işaret etmektedir. Ayrıca, *hūl šarri* terimi, Girnavaz'da (Nabula) bulunan bir tablette de yer almaktadır.¹²⁶¹ Bu ifadenin varlığı hattın devamını göstermektedir. *hūl šarri*'nin aynı yol

¹²⁵⁶ SAA 18 8: 4 - 7.

¹²⁵⁷ Kesler, K. (1997). "Royal Roads and other Questions of the Neo Assyrian Communication System". in S. Parpola - R.M. Whiting (eds.), *Assyria 1995. Proceedings of the 10th Anniversary Symposium of the Neo-Assyrian Text Corpus Project*, Helsinki, 129.

¹²⁵⁸ SAA 12 1: 9.

¹²⁵⁹ SAA 12 1: 16.

¹²⁶⁰ SAA 12 2: r. 5.

¹²⁶¹ Donbaz, V. (1988). "Some Neo Assyrian Contracts from Girnavaz and Vicinity". *State Archives of Assyria Bulletin*, II(1), 8.

güzergâhı ile ilgili dolaylı bir kanıt da Guzana valisi Mannu-ki-Aššur tarafından yazılmış bir mektupta bulunmuştur.¹²⁶²

Kesler, Hadatu/Arslan Taş'ın kurulmasının muhtemelen Asur iletişim sisteminin korunmasıyla ilgili olabileceğini önermektedir.¹²⁶³

Kral yolunun tanımıyla ilgili bazı sorular da bulunmaktadır. Bunlar;

Kralın emriyle üzerine yol istasyonları kurulan her yolun kral yolu olarak adlandırılabilmesi mümkün müdür?

Asur yöneticilerinin hepsinin ikamet ettikleri yerler saraya kral yollarıyla mı bağlıdır?

Eğer durum böyleyse, merkezinde Asur kralının olduğu örümcek ağı gibi bir yol ağından bahsedilebilir. Böyle bir temel görüşü kabul edilirse *hūl* ya da *harran šarri*, II. Sargon'un sayısız fethi, yeni yol güzergâhlarıyla bağlamaya ve yol ağını daha da genişletmeye zorladığından, sürekli olarak genişleyen bir sistem olmuştur. Ya da acaba, askerlerin yerleştirildiği, sadece daha önemli olan yönetim ikametgâhları mı dâhil edilmişti?¹²⁶⁴ Uzun mesafeli vadi yollarını bazı şehirlere bağlanmıyorsa bunun nedeni bölgeler arasındaki mrsafeyi azaltıp daha hızlı ulaşım sağlamaktı. Bu yollar Asur ordusuna bulundukları *ekal mašarti* olan kışlalardan hızlıca hareket edip hedefe ulaşmaları için büyük imkân sağlıyordu.¹²⁶⁵

Asur kaynaklarında, Fırat'ın batısındaki bölge için *hūl šarri* terimi hiç kullanılmamıştır. Bu durum, bölgeler ile ilgili çok az sayıda yazılı kaynak olduğu için tesadüfî de olabilir.¹²⁶⁶

Dicle'nin Doğusu için metinsel durum çok daha karmaşık görünür. Birkaç metinde kral yoluna atıf yapıldığı görülmekle beraber bu yoların uzantıları ve bağlı bulundukları yerleri filolojik ve arkeolojik belgelerle tam anlamıyla tespit edebilmek mümkün

¹²⁶² SAA 1 230: 10; Kessler, 1997: 131.

¹²⁶³ Kesler, 1997: 130.

¹²⁶⁴ Kesler, 1997: 130.

¹²⁶⁵ Altaweel, M. (2003). "The Roads of Ashur and Nineveh", *Akkadica*, 124, 224.

¹²⁶⁶ Kesler, 1997: 131.

olmamıştır. Örneğin bir metinde “*Azari’ye giden kral yolu*” (*hūl šarri ša ana*^{URU} *Azari illakūni*) tabiri karşımıza çıkmaktadır.¹²⁶⁷

Asur’un merkezinde ise durum daha karmaşık ve kafa karıştırıcı görünmektedir. Bir yandan Asur’da Nimrud ve Ninive civarındaki *bēl pāhite*’lerin merkezleri üzerine oldukça az bilgi varken öte yandan yaşanan yerleri kral sarayına bağlayan kral yolları için neredeyse hiç referans yoktur. Ninive’de veya yakınlarında *hūl šarri*’ye dair iki referans bulunmaktadır.¹²⁶⁸ Bunların dışında kral yolundan bahsedilen çeşitli metinlerde bulunmaktadır.¹²⁶⁹

Bir başka metindeki “*kır düzlüğünün kral yolu*” (*hūl šarri ša šēri*) ifadesi Assur yakınlarında bir kral yolunun varlığını kanıtlamaktadır.¹²⁷⁰ Fakat metin eksik olduğu için bir tarih tespit edilememektedir. III. Adadnirari döneminde Ekallate yakınlarında ve Assur civarlarında Dicle’nin diğer kıyısında bir kral yolu mevcut olduğu bilinmektedir. Bu, Asur’a uzanan iki farklı yolu işaret eder gibi görünmektedir. Bu ilk referanslar daha sonraki Assur metinlerindeki kral yolları ile ilgili bilgilerin yokluğuna tezat teşkil etmektedir. Son zamanlarda yayınlanan bir belgede, Yeni Kent’e, muhtemelen güney kent kapısına doğru uzanan kral yolundan bahsedilmektedir. Asur kralları Asur şehrini sık sık ziyaret etmişlerdi. Asur valisi ve kral arasındaki yoğun mektup alışverişini belgeleyen tabletler, böyle bir iletişim hattının varlığı mümkün olmasını düşündürmektedir.¹²⁷¹

Asur yönetiminin kral yollarına verdiği önemi gösteren en önemli ifadelerden biri Sanherib yıllıklarında yer almaktadır. İlgili kısım şöyledir:

“*Herhangi bir zamanda bu şehirdeki herhangi birinin eski evi yıkılır ve yeni ev inşa ederse, evinin temelleri Kral yoluna yaklaşırsa evinin üzerinde onu kaziğe asacaklar.*”¹²⁷²

Bu ifadeler, kral yollarının belirli bir genişliğe sahip olması ve bu hususa verilen önemi göstermektedir. Aksi halde uygulanacak cezanın şiddeti bu konudaki ciddiyeti göstermektedir.

¹²⁶⁷ CTN 5: 2734+2416+2457, 208-211; Kesler, 1997: 131.

¹²⁶⁸ SAA 6 204: 7 ve SAA 6 93: 11.

¹²⁶⁹ SAA 1 160: 4; SAA 6 27: 3, SAA 6 169: 3-5; Parker, B. (1963). “Economics Tablets from the Temple of Mamu at Balawat”. *Iraq*, 25, 93 (BT 112: 5).

¹²⁷⁰ KAV 186:3

¹²⁷¹ Kessler, 1997: 132.

¹²⁷² RINAP 3/1 no. 38: 24 – 27

Birçok belgede kral yollarına işaret eden ifadeler yer alsa da, bu yol ağını ortaya çıkaracak kadar yeterli bilgi mevcut değildir. Asur döneminde kral yolu olarak adlandırılan ve diğer normal yolların Asur seferlerinin başarıya ulaşmasında ve haberleşme sisteminin sağlıklı işleminde önemli bir rolü vardı. Sürekli kullanılan yollar, çeşitli sebeplerle kraliyet mektuplarından yer almışlardır. Bu mektuplardan birinde Urzana, kral II. Sargona doğa şartlarından dolayı karşılaştığı zorluğu şu şekilde ifade etmektedir:

*“Kralım, efendime: kölen Urzana. Kralım efendime iyi sağlıklar! Kralım efendim korkularımı biliyor. Nere[de] öküzler ve koçlar? Kar yolları kapattı. Şimdi bakıyorum, imkânsız: kralın huzuruna boş ellerle çıkmak istemiyorum.”*¹²⁷³

Asur ordusu her türlü arazi şartlarının üstesinden gelebilecek bir istihkâm örgütüne sahipti. II. Sargon’un Sekizinci seferinde zorlu yollar Asur ordusuna eşlik eden ekipler tarafından açılmış ve hazırlanmıştı. İlgili seferin bu sürecini anlatan yazıt şöyledir;

*“... Sembolleri benim önümde giden Nergal ve Adad’ın boyunduruğunu (arabasını) Zikirtu ve Andia ülkelerine doğru yönelttim. Üzerleri her çeşit ağaçla kaplı sık ormanların, sedir ormanlarındaki gibi koyu gölgeler uzanan ürkütücü geçitlerin yer aldığı, patikalarından geçen yolcunun asla güneş ışığını görmediği yüksek dağlar olan Nikipa ve Upa Dağları arasında yürüdüm. Bu dağların arasından akan Bula nehrini ordum yüksek sel sularından korkmaksızın 26 kez geçtim. Zirvesi bir mızrak ucu gibi uzanan ulu Simirria dağı başını tanrıça Belit-ilâni’nin oturduğu dağların tepesine doğru kaldırarak, kökleri aşağıya doğru Arallu’nun (aşağı dünya) ortasına iner; orada bir balığın sırtında olduğu gibi yan yana gidiş yoktur ve çıkışı güçtür; iki yanında dipsiz uçurumlar olan buradan (insan) ileri ya da geri giderse, buralara bakmak için içine korku düşer; bu yol arabalara binilmeyecek, kadar engebeli idi, atlar için kötü ve yaya askerlerin yürümeleri için oldukça dikti. Ea ve Belit-İlâni’nin sunduğu çabukluk ve anlayışla kolumu kanadımı serbest bırakan bu tanrıların yardımıyla düşman ülkesini yıkmak için (adamlarıma) yanlarında kazma taşıttım ve onlar yüksek dağın yamacım iyi bir yol yapmak için parça parça ettiler, aynen yapı taş bloklarını (kırarken yapar) gibi. Ben cesur kartallar gibi ordumun başında kalarak arabalarımı, süvarilerimi, piyadelerimi bu dağın zirvesinden uçurttum. İşçilerim ve onların peşi sıra gelen istihkâmcılarım vardı. Develer ve eşekler bu dağ yamaçlarına özgü keçiler gibi tepenin zirvesine tırmandılar. Asur’un ordularının büyük bölümünü dik çıkışın tepesine selametle getirdim ve o dağın tepesinde kampımı düzenli olarak kurdum.”*¹²⁷⁴

Asur için Anadolu’nun dağlık bölgeleri kadar zorlu diğer bir bölge ise Mısır idi. Fakat bu bölgenin zorluğu arazi yapısından değil çöl ve iklim şartlarından kaynaklanmaktaydı.

¹²⁷³ SAA 5 146.

¹²⁷⁴ ARAB II: 142.

“...Nisanda, ilk ayda kentim Asur’dan hareket ettim. Fırat ve Dicle nehirlerini akıntı döneminde geçtim. Dik dağları vahşi bir boğa gibi geçtim. Seferimin rotasında Kuş kralı Tarqu’ya onun dostu olduğu için güvenen Tir kralı Ba’alu’ya karşı tahkimat kurdum, efendim Aşşur’un boyunduruğunu çıkaran ve (bana) küstahça karşı gelen, ve (onların) geçimleri ekmek ve sularını kestim. Ordumu Mısırdan harekete geçirdim ve Meluhha’ya yola çıktım. Samarya bölgesi sınırına konumlandırılan Apqu’dan, nehrin olmadığı Mısır Brook’unun kıyısındaki Rapihu’ya 30 millik (bir mesafe) için askerlere ip ve zincirlerle kuyulardan su çekmelerine izin verdim. Efendim Aşşur’un emrine göre aklıma bir fikir geldi ve tasarladım (conceive). Bütün Arap krallarının develerini seferber ettim ve onları [su derileri ve su kutularıyla] yükledim. 15 günlük bir yolculukla ben [güçlü kum] tepecikleri boyunca yürüdüm. 4 millik alanda muşu taşı [ve diğer taşlar] üzerinde yolculuk ettim. 4 millik alanda 2 günlük bir yolculukta iki başlı yılanların üzerinde defalarca adım attım [... onlara dokunmak] ölümcüldür ama devam ettim; 4 millik alanda [2 günlük] bir yolculukta –kanatlı sarı yılanlar (ama devam ettim): 4 millik alanda 2 günlük bir yolculukta [...]: (özetle) 16 millik bir alan 8 günlük bir yolculuk, çok [...] yürüdüm. Büyük efendim Marduk beni kurtarmaya geldi [...]. Askerlerimi canlandırdı. 27 gün [...] Mısır sınırında bir gece kampı kurdum [...]. Agdalı kentinden [...] kentine.”¹²⁷⁵

Duri-Aşşur tarafından yazılan mektupta da yine kar yağışının yolları kapaması nedeniyle *dayyālu*’ların (kaşif) yola çıkamadıkları anlaşılmaktadır:

“Efendim kralım[a]; [hizmetçi]niz Duri-Aşşur

Belki efendim kral diyecek; Neden [senin] elçin nezaretinde beni[m] elçi[mi] göndermedin?

Çok fazla kar var casusları (dayyālu) gönderdim fakat onlar geri döndü “nereye gidebiliriz” diyor.

Kar azaldığında yola çıkacak ve (saraya) girecekler.

İtirafçılar (ša-lišāni) düşmanın haberini getiriyor.”¹²⁷⁶

4.5. Yol İstasyonları

4.5.1. Bēt Mardēti

Asur imparatorluğu, eski ticaret ağlarıyla bağlantılı olarak *hūl šarri* olarak adlandırılan yollar oluşturmuştu. Bu yollar imparatorluğu doğudan batıya, kuzeyden

¹²⁷⁵ Radner, K. (2008). “Esarhaddon’s Expedition from Palestine to Egypt in 671 BCE: A Trek Through Negev and Sinai”. In: Bonatz, D and Czichon, R and Kreppner, FJ, (eds.) *Fundstellen: Gesammelte Schriften zur Archäologie und Geschichte Alt Vorderasiens ad honorem Hartmut Kühne*, Harrassowitz: Wiesbaden, 306-307; RINAP 4 no 34: 12 – r. 8; Radner, K. (2007). “The Winged Snakes of Arabia and the Fossil Site of Makhtesh Ramon in the Negev”. Markus Köhbach, Stephan Procházka, Gebhard J. Selz, Rüdiger Lohker (Hrsg.), *Festschrift für Hermann Hunger zum 65. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schülern (Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 97)*. Institut für Orientalistik: Wien, 354 – 355.

¹²⁷⁶ SAA 19 61: 8 – r. 9; CTN 5: 143 – 144 (ND 2720).

güneye bağlamaktaydı. Bu yollar özel olarak inşa edildi ve güvenli transit trafiğe sahipti. Kral yolları üzerine düzenli aralıklarla yaklaşık 30 km mesafelerde istasyonlar (*bēt mardēti*) kuruldu. Bu istasyonlar kraliyet ordusu için düzenlenme yeri ve imparatorluk elçileri için yedekleme (değiştirme) noktası olarak kullanıldı. Her istasyon hazırda dinlenmiş bir katır takımı (*urû*) ayrıca savaş arabası ve sürücü bulunduruyordu. Elçi (ulak) yorgun takımını, katırını değiştirebiliyor ve yoluna kesintisiz devam edebiliyordu. Bu uygulama için “yedekte bulundurma” anlamına gelen *kalliu* terimi kullanılıyordu. *Kalliu* sisteminin ilk işaretleri Orta Asur döneminde görülmektedir.¹²⁷⁷ Bu sistem sayesinde askeri ve yönetim mesajları hızlı bir şekilde başkentten imparatorluğun herhangi bir bölgesine veya tam tersi şekilde birkaç günde ulaştırabiliyordu. Bu servis önemli valilik işlerinde ve krali otoritenin işlerinde kullanılıyordu. Buranın sorumluluğu bulunduğu eyaletin valilerine aitti.¹²⁷⁸ Bu durum Vali Bel-duri tarafından gönderilen mektubun sonundan anlaşılmaktadır. Valilerin gerek duyulan tahıl ve hayvanı sağlamaktaydılar. Fakat daha sonra, SAA 19 193 nolu mektup, bazı şehirlerin istasyonlar için at ve katır tedarik etme yükümlülüklerinin kaldırıldığını bunun yerine istasyondan sorumlu memurların ihtiyaç duyulan at ve katırları tedarik etmek zorunda oldukları anlaşılmaktadır.¹²⁷⁹

Bet mardētiler normal uzunluğu bir gün olan (30 km civarı) aralıklarla yerleştirilmiş olacağı ileri sürülse de¹²⁸⁰ Kessler SAA 5 227 numaralı mektuptan hareketle her 30 km de bir bu istasyonların olmadığını ifade etmektedir.¹²⁸¹ İlgili mektubun tercümesi şöyledir:

“Efendim kralın bana Arbailayu aracılığıyla yazdığı *kalliu* hizmetiyle ilgili olarak:
“Neden orada hiç *kalliu* yok”?

Bana ša-qurbuti Ubru-Harran’la geldiğinde, Ubru-Harran’ın kullanması için, onların gelişinden önce Arzuhina’da iki tane katıra koşum taktım. O, onları Arrapha’ya götürdü, iki katıra Arbailayu’nun kullanması için koşum taktı ve Mazamua’ya doğru yola devam etti. Efendim kralın bir takım [katırları] Dūr-Taliti’de ve bir diğerini de Tagalagi’de yerleştirip yerleştirmedigimi sormasına izin verin. Arzuhina’dan ayrıldığında, Arrakdi’ye kadar bir istasyon diğerine kullanması için iki tane katır vardı. Efendim kralın onu gönderdiği yere (gittiği), geldiği için, [onun] Dūr-Taliti (...)’ya kadar kullanması için Arzuhina’da iki katıra koşum taktım. Efendim kral biliyor ki, Arzuhina bir kavşakta bulunmaktadır; Arzuhina’dan Arrakdi’ye kadar olan saha hayvanlar için bir külfettir,

¹²⁷⁷ Faist, B. (2006). “Itineraries and Travellers in The Middle Assyrian Period”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 15, 150, 156.

¹²⁷⁸ SAA 1: xiii – xiv; Fales, 2002: 138.

¹²⁷⁹ SAA 19 193: r. 16 – r. 17; May, 2015: 95.

¹²⁸⁰ Levine, L. (1989). “K.4675+ The Zamua Itinerary”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 3, 90; SAA I: XIII.

¹²⁸¹ Kessler, 1997:132

yüktür. Efendim kral Dūr-Atanate’de bir istasyon bulundurulması ve böylece bizim birbirimizi güçlendirebilmemiz için emir vermelidir.”¹²⁸²

Mektupta belirtilen, Arzuhina’dan Arrakdi’ye kadar olan yol belki mesafenin uzunluğundan belki de arazi yapısından dolayı veya her iki sebepten hayvanları zorlamaktaydı. Bu nedenle iki istasyon arasına bir istasyon daha kurulması talep edilmektedir.

Paragraf aralarından çıkan bu ifadeler *kalliu* sistemiyle ilgili sıkıntıları ve her 30 km de bir istasyon bulunmasıyla ilgili şüpheleri doğrulamaktadır.¹²⁸³ SAA 19 161(=SAA 5 74) ve SAA 5 227 numaralı mektuplar da hayvanların uzun mesafelerde kullanıldığını kanıtlar. Bu tür sıkıntılar bu sistemin geliştirilmesi için talepleri de beraberinde getirmekteydi. Asur’un oldukça önem verdiği istihbarat ve haberleşme çalışmalarının hızlı bir şekilde işlemesi için bu taleplerin dikkate alındığı ve özellikle göç ettirilen insanlar kullanılarak bu sistemin geliştirildiği düşünülebilir.

Šamaš-bel-uşur’dan krala gönderilen bu mektupta kendisi ulak için katır tedarik etmemekle suçlanıyor. Fakat kendisi katırları kimlerin kullanımına sunduğunu tek tek belirtir ve Arzuhina ile Arrakdi arasında Duratanate’de bir *bēt mardēti*’nin bulunmasının hayvanlar için yararlı olacağını ifade eder.

Kalliu sisteminin bu tür sıkıntıları olsa da SAA 5 227 ve 74 (=SAA 19 161) bunların kralla paylaşıldığını kanıtlamaktadır. Asur imparatorluğunun belkemiği konumundaki ulaşım ve haberleşmedeki aksaklıklara kralın göz yumması beklenilemezdi. Bu nedenle şikâyet ve öneriler kral tarafından dikkate alınıp gerekli iyileştirmeler yapılmış olmalı. Bel-liqbi tarafından II. Sargon’a gönderilen SAA 1 177 numaralı mektuptan da anlaşılacağı üzere çeşitli bölgelerden göç ettirilenler aracılığıyla istasyon civarlarında köyler veya yerleşimler kurulmuş, böylece hem bölgede tarımsal üretim yapılarak *bēt mardēti*’nin tahıl ihtiyacı karşılanıyor hem de bölgeden geçecek birlikler için kraliyet tahıl deposu oluşturuluyor olmalıydı. İlgili mektup şöyledir;

“Benim bir yol istasyonum (bēt mardeti) olan Hēsa kasabasında insan yetersizliği bulunmaktadır; haberleşme memuru (rabû kallû) ve askere alma memuru (rabû raksu) orada yalnızlar ve ona (uygun şekilde) katılamıyorlar. Şimdi, 30 aileyi bir araya

¹²⁸² SAA 5 227

¹²⁸³ Kessler, 1997: 134

getirmeme onları oraya yetiştirmeme izin ver. Hesa'da yaşayan reis Nabû-uşalla'nın adamları var, bunlar bir grup zanaatkârdır. Onun onları dışarı taşıyıp Argite kasabasına yerleştirmesine ve onlara tarla ve bahçeler vermesine izin ver.

Efendim kral tarafından kabul edilebilirse, onların reis Nabû-uşalla'ya bir mektup yazmasına izin ver ve Ia'iru'yu orada şehir beyi (rab ālûte olarak atamama ve Sin-iddina'yı da Sazana'da Adda-hati'nin başkahyası olarak tayin etmeme izin ver, böylece onlar bu yol istasyonlarına katılacaklar ve kraldan korkacaklardır."¹²⁸⁴

Bel-liqbi mektubunda kendi gücünün derecesini arttırmaya ve Hesa'nın kontrolünü Nabu-şalla'dan ele geçirmeye çalışıyordu. Bu mektup ayrıca bir *bēt mardeti*'nin işleyişi hakkında da önemli bilgiler sağlamaktadır. Düzgün işleyen bir *bēt mardeti* yalnızca ulaklardan sorumlu bir grup görevliden ya da yolu saraydan geçen askerlerden oluşmuyordu, sayı bakımından azımsanmayacak küçüklükteki bir grup hane halkı da bu görev için gerekliydi.¹²⁸⁵

Mektupta, Hesa'nın demografik yapısında bir değişim talep edilmektedir. Bu değişim Bel-liqbi'nin Hesa'nın bir *bēt mardēti* olarak işleyişinin iyileştirme amacıyla da alakalıdır. Önceleri, Hesa mühendislerin ve birkaç müfettişin yaşadığı bir yer olmuştur, fakat bu durum Hesa'nın *bēt mardēti* olarak işlevini yerine getirmesi için uygun değildir. Bel-liqbi şehre bir şehir beyi kontrolü altındaki 30 aileyi yerleştirmek ve dolayısıyla Hesa'nın *bēt mardētisine* düzgün bir şekilde özen gösterildiğinden emin olmak istiyordu.¹²⁸⁶

Ayrıca, Bel-liqbi Hesa'daki uzman ve müfettişleri Argite'ye yerleştirmeyi istiyordu. Argite'de onlara tarla ve bahçeler verilecekti. Argite'nin de bir *bēt mardēti* olduğu mektuptan anlaşılmaktadır.¹²⁸⁷ Argite'de *bēt mardēti*'yi işleten bireylere tarla ve bahçe verilmesini talep etmektedir. Bel-liqbi'nin Hesa ve Argite'nin bir *bēt mardēti* olarak işlevlerini artırma planının bir parçası olarak, Argite'ye, bir zamanlar mühendis olarak görev yapmış ama tarla ve bahçe verilmemiş çalışanlar yerleştirilirken Hesa'ya aileler yerleştirilmiştir. Böylelikle, ideal bir *bēt mardēti*, her biri onları tarla ve bahçe ile destekleyip devamını sağlayan imparatorluğa bağlı ailelerin küçük bir yerleşimi olduğu görülüyor. Bel-liqbi bir *bēt mardētinin* nüfusunun aktif askerlerden ziyade ailelerden oluşması hem yönetim hem de işleyiş açısından daha faydalı olacağını düşüncesinde

¹²⁸⁴ SAA 1 177.

¹²⁸⁵ Fales, 2002: 139; Aster, S. Z. (2015). "An Assyrian bīt mardīte Near Tel Hadid?". *Journal of Near Eastern Studies*, 74(2), 284.

¹²⁸⁶ Aster, 2015: 284.

¹²⁸⁷ SAA 1 177: r. 5.

olmalıdır.¹²⁸⁸ III. Tiglatpileser döneminde, sürgün edilenler ya da Abi-hari'nin adamları arasından 100 kişi kallu hizmeti için görevlendirilmiştir.¹²⁸⁹

Çiftçiler kendi yiyeceklerini yetiştirebiliyorlar ve fazlalıklarını ulaklar ve diğer yolcuları beslemek için kullanıyorlardı. Ayrıca yerleşik ailelerin yerlerini değiştirmesi mümkün değildi. *bēt mardēti* yılın her döneminde devam ettirilmek zorundaydı. Bel-liqbi'nin mektubu valilerin, *bēt mardēti*'de çalışanlar hakkında kendi kendine hiçbir değişiklik yapamadığını, herhangi bir değişikliğin kralın izni ya da emri ile yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.¹²⁹⁰ Bu durum Damascus valisi Bel-duri'nin II. Sargon'a gönderdiği bir mektup¹²⁹¹ tarafından da desteklenmektedir. Mektup, yazarın valiler arasındaki rekabetiyle ilgili bilgiler içermektedir. Diğer valilerin kendisine kralın emri olmasına rağmen köylerden tahıl hasadı yapmasına izin vermediğinden şikâyet etmektedir. Mektubun sonunda diğer valilerin iki *bēt mardēti* sorumluluğu bulunurken kendisinin üç tane *bēt mardēti* ile ilgilenmesi gerektiğini kaydeder. Bu mektuplar *bēt mardētinin* devam ettirilmesi için valilerin sorumlu kılındığını ve oldukça önemli bir sorumluluk olduğunu gösterir. Mektupta kralın kendisini öldüreceğini belirtmesi, bu görevin önemini açık şekilde kanıtlamaktadır.

Dorsey, bir *bēt mardētinin* üç idari işlevini belirlemiştir. Bunlar;

- Asur kralına bağlı olan bir topluluk olmak
- resmi yazışmaları aktarmak/sürdürmek
- ulaklar ve imparatorluğun hizmetindeki diğer memurlara kalacak yer, yemek ve hayvan değişimi sağlamasıdır.¹²⁹²

¹²⁸⁸ Aster, 2015: 284.

¹²⁸⁹ SAA 19 141: r. 4 – r. 6.

¹²⁹⁰ Aster, 2015: 284 - 285.

¹²⁹¹ SAA 1 172; SAA 19 170; CTN 5 (ND 2495).

¹²⁹² Dorsey, D. (1991). *The Roads and Highways of Ancient Israel*. Baltimore, 45; Aster, 2015: 284.

5. BÖLÜM

SAVAŞ VE SEFER SONRASI UYGULAMALAR

5.1. Göç/Sürgün Politikası ve Esirlerin Durumu

5.1.1. Kraliyet Yazıtları

Yeni Asur dönemi kral yıllıkları göç ettirilen insanların sayılarının belirtildiği birçok ifadeyle doludur. Kral yıllıkları Asur krallarının hangi bölgelerden ne kadar insanı nereye göç ettirdiğiyle ilgili genel bilgiler içermektedir. Yıllıklarda, ele geçirilen kent ve bölgelerin halkının sürülmesi bir övünç olarak sunulmuştur. Yıllıkların yanında saray rölyeflerinde de sürgün edilen insanlar kaydedilmiştir. Asur kralları tarafından politika haline getirilen sürgün, başlı başına büyük bir organizasyon ve disiplin gerektiriyordu. Kral yıllıklarında yer alan sayılar dışında Asur mektuplarında sürgün edilen insanlarla ilgili daha ayrıntılı kayıtlar tutulduğunu görülür. Birçok mektup, esirlerin sayısı, fiziksel özellikleri, meslekleri, aile bağları, cinsiyetleri ve nereden sürgün edildikleriyle ilgili bilgiler içermektedir. Bunun yanında varsa hayvanları da sürgün edilen insanlarla beraber kayıt altına alınmaktaydı.¹²⁹³

Asur devleti, III. Tiglatpileser dönemi öncesine kadar daha sınırlı, Asur'a yakın bölgelerden insanları sürgün ederken, bu kralla birlikte ve sonrasında, Asur devletinin Mısır, Med, Elam, Babil'in Güneyi ve Akdeniz kıyısından insanları sürgün ettiği yazılı kaynaklara yansımıştır.¹²⁹⁴ Bu göçlerin önemli bir kısmı Asur ülkesine gerçekleştirilmiştir. Fakat yazılı kaynaklarda Asur tarafından ele geçirilen ve halkı göç ettirilen şehirlere başka yerlerden göç ettirilen halkların yerleştirdiği de yer alır. Örneğin III. Tiglatpileser yazıtlarında şu ifadeler yer vermektedir:

¹²⁹³ Bkz, SAA 11: Ch. 8; Parker, 1961: ND 2440, 2443, 2485, 2497.

¹²⁹⁴ Oded, 1979: 26. Yazıtlarda sürgün için kullanılan kelimeler şunlardır; *abāku*; *abālu*; *arū*; *šūšū*; *šūšubu*; *ekēmu*; *šūrubu*; *galū* (*galītu*, *šaglū*; *šaglūtu*) ; *ḥabātu* (*ḥubtu*, *ḥubut-qašti*) ; *kamū* (*kamūtu*); *kašādu* (*kuššudu*); *kišītu*; *leqū*; *manū*; *nasāḥu* (*nashūte*); *ramū*; *šabātu* (*šuşbutu*, *şabtu*); *šalālu* (*šallatu*, *şallūtu*); *туру*. Bkz, Oded, 1979: 5

“Bu şehirleri (Ulluba ülkesinin şehirlerini) tümüyle [yeniden] düzenledim (ve) içine ele geçirdiğim (yabancı) ülkelerin halklarını yerleştirdim. Hadım[ımı onların üzerine vali olarak atadım] (ve böylece) bu (bölgeleri) Asur’a ekledim.”¹²⁹⁵

Asur devleti sürgün politikasını birçok nedenden dolayı uygulayabilmekteydi. Bunlardan biri Asur kralına sadakatsizlik idi. Asarhaddon’a yazılan mektupta bu durum ifade edilir.¹²⁹⁶ Asur ile yapılan anlaşmaları bozmak da sürgün ile cezalandırılabilirdi. V. Şamşi-Adad ile Babil kralı Marduk-zakir-şumi arasında yapılan anlaşmaya¹²⁹⁷ uymayan Babil kralı ve halkı sürgün ile cezalandırılmıştı.¹²⁹⁸ Ayrıca Zaqıru’nun yemine sadık kalmaması sonucunda Bīt-Ša’alli halkı demir prangalarla Asur’a sürgün edilmiştir.¹²⁹⁹ Diğer bir örnek ise V. Asur-Nirari ile Arpad kralı Mati’ilu arasında yapılan antlaşmadır. Antlaşmaya göre Mati’ilu yemine sadık kalmazsa halkıyla beraber ülkesinden sürgün (*galû*) edilecek ve bir daha geri dönemeyecekti.¹³⁰⁰ III. Tiglatpileser dönemine ait, kendisine Inurta-ila’i tarafından gönderilen ve *turtānu*’nun emirlerini içeren mektupta, Unqi kralı Tutammû’nun esir edilerek muhtemelen Kalhu’ya götürüldüğü anlaşılmaktadır.¹³⁰¹ Asur devleti, kendisine düşman olan bütün otoriteleri kendi egemenliği altına almayı denemiş ve bunların birçoğunda da sürgün politikasını uygulayarak buralardaki varlığını güçlendirmiştir. Halkını sürgün ettiği topraklara, çoğu zaman kendi vatandaşlarını bazen de hem Asurluları hem de diğer bölgelerden sürgün ettiği halkı beraber yerleştirmiştir.¹³⁰² Böylece yeni ele geçirilen bölgelerin daha hızlı Asurlulaşması sağlanmış ve Asur yayılımı daha sağlam temellere oturtulmuştur. Büyük sayılardaki halkın sürgün edilmesi III. Tiglatpileser ile başlayan Asur yayılımının bir sonucu olarak uygulanmaya ve bu dönemle birlikte tam bir Asur politikası haline gelmeye başlamıştır.

Sürgün edilen halklar Asur tarafından belirli bir statüyle değerlendirilmedi. Yazılı kaynaklarda sürgün edilenler çeşitli şekilde tanımlanmışlardır. Kraliyet mensuplarından köleye kadar değişen statülerde tanımlandıkları görülebilir. Bu statüler arasında askerler de bulunmaktaydı. Asarhaddon, Šubria ve Elam’dan ordusuna askeri uzmanların yanında

¹²⁹⁵ RINAP 1 no 37: 43b - 45a; Bu tür örnekler için bkz., Oded, 1979: 29 vd.

¹²⁹⁶ SAA 10 284: r. 6 – 9.

¹²⁹⁷ SAA 2 1.

¹²⁹⁸ Oded, 1979. 41.

¹²⁹⁹ RINAP 1 no 47: 19a – 20b.

¹³⁰⁰ SAA 2 2: iv. 29 - iv. 33; i. 15 – i. 20; “kızları, oğulları [erkânı] ve halkıyla birlikte ülkeden çıkarılacağı belirtilir”.

¹³⁰¹ SAA 19 55.

¹³⁰² Oded, 1979: 43 vd.

usta, kâtip, çiftçi çoban ve bahçıvan eklediğini söyler.¹³⁰³ Bu durum sürgün halka sadece köle olarak bakılmadığını net şekilde gösterir. Asur tarafından sürgün edilen halkın önemli bir kısmı ordunun hizmetinde kullanılmıştır. Yazıtlarda bunlarla ilgili çok sayıda ifade yer almaktadır. Kimileri okçu, piyade, süvari ve savaş arabası görevlisi olarak orduya dâhil edilmiştir.¹³⁰⁴

Asur'un, insanları cezalandırmak, ele geçirdiği şehirleri daha kolay elde tutmak gibi çeşitli sebeplerin dışında, düşman ülkelerinin halklarını sürgün etmesinin kendi toprakları açısından iki ana sebebi vardı. İlki Asur ülkesine iş gücü sağlamaktı. Bunun da büyük çoğunluğu tarım arazilerinde çalışacak insan gücü temini, ufak kısmı ise tapınak ve Asur devletinin günlük işleri için kullanıldı.¹³⁰⁵

Orta Asur Dönemi'nde I. Tiglatpileser'le birlikte temelleri atılan bu sistemin, hemen hemen her Asur kralı tarafından küçük çaplı da olsa uygulandığı görülmektedir. II. Aşşur'dan döneminde birkaç kez uygulanan sürgün II. Asurnasirpal döneminde daha da yaygınlaşmıştır. Bu uygulama, kral III. Tiglatpileser ile sistematik bir devlet politikası haline getirilmiş, sonraki Asur kralları tarafından da uygulanmaya devam edilmiştir. III. Tiglatpileser döneminden Asurbanipal'e kadar olan yaklaşık 400 yıllık süreçte, 157 nüfus nakli yapıldığı, en azından 500 farklı yer isminin zikredildiği ve dört buçuk milyon insanın, kaynaklardaki ifadeler doğrultusunda, bulunduğu coğrafyadan bir başka coğrafyaya nakledildiği anlaşılmaktadır.¹³⁰⁶

III. Tiglatpileser

III. Tiglatpileser dönemi yazıtları sürgünlerle ilgili çok fazla bilgi içermektedir. Bunlardan birkaçı şöyledir; MÖ 742 yılında III. Tiglatpileser, kendi kayıtlarına göre, Suriye ve Hamat'tan doğuda Zağros Dağları bölgesine 30.000 kişiyi nakletmiştir. Bu naklin hemen akabinde, MÖ 740 yılında Arpad kralı Mati'ilu üzerine yürüyerek Arpad şehrini kuşatmış ve şehri teslim almıştır. Âdet olduğu üzere şehir önce yağma edilmiş,

¹³⁰³ RINAP 4 no 33: iii.16- 18; Postgate, 1979: 210 - 211; Oded, 1979: 22.

¹³⁰⁴ Yukarıda çeşitli başlıklar altında bunlara değinilmiştir. Burada daha çok krali mektuplardaki sürgünlerle ilgili hususları incelemeye çalışacağız. Asur ülkesindeki her yabancıyı, özellikle de uzmanların hepsini sürgün edilen halklardan kabul etmemek gerekir. Bunların bir kısmı da daha iyi iş imkanlarına sahip olmak için Asur'a göç eden uzmanlardı. Ayrıntılı bilgi için bkz; Zaccagnini, C. (1983). "Patterns of Mobility among Ancient Near Eastern Craftsmen". *Journal of Near Eastern Studies*, 42(4), 260.

¹³⁰⁵ Oded, 1979: 81-91; SAA 19: xxxvi-xxxvii.

¹³⁰⁶ Oded, 1979: 43; Duymuş Florioti, H. H. (2012). "Yeni Asur Devri'nde Gerçekleştirilen Toplu Nüfus Nakillerinden Örnekler". *History Studies*, 4(2), 154.

sonra da yakılıp yıkılmıştır. Şehrin ahalisi de bölgeden nakledilerek, yerlerine Asurlular yerleştirilmiş ve bu suretle Arpad şehri Asur'a bağlı bir eyalet haline getirilmiştir.

III. Tiglatpileser, MÖ 734-732 yılları arasında İsrail ve sahil şehirlerine pek çok sefer düzenlemiştir. MÖ 734'te III. Tiglatpileser, Bit-Humria'ya (İsrail) sefer düzenleyip burayı yağmaladığını, sadece Samarya şehrine dokunmadığını ifade etmektedir:

“[Bit-Humria'nın coğrafyası], önceki seferlerimde [tüm] şehirlerini yerle [bir ettim][...] Çiftlik hayvanlarını yağmaladım. Sadece Samarya'ya dokunmadım. Onlar, kralları [Pek]ah'ı [tahttan ettiler].”¹³⁰⁷

Bu durum Tevrat'ta da şöyle yer almaktadır:

“İsrail Kralı Pekah'ın krallığı sırasında, Asur Kralı TiglatPileser İsrail'in İyon, Avel-Beytmaaka, Yanoah, Kedeş, Hasor kentleriyle Gilat, Celile ve Naftali bölgelerini ele geçirerek halkı Asur'a sürdü.”¹³⁰⁸

MÖ 734–732 yılları arasında gerçekleşen bu seferlerle İsrail kralı Hosea'nın elinde sadece Samaria'nın dağlık kesimleri kalmıştır.¹³⁰⁹

III. Tiglatpileser, sürgün ettiği Aramilerden kaç kişiyi nerelere yerleştirdiğini belirterek onları Asur'un yerlisi olarak kabul ettiğini ifade eder. Aramilerin nerelere yerleştirildiğiyle bilgiler şu şeklidir:

“Turtānu'[nun eyaletine x bin kişiyi], saray habercisinin ülkesine 10,000 kişiyi, rab šāqê'nin ülkesine [x] bin kişiyi, Barhalzi ülkesine [x bin kişiyi] (ve) Mazamua ülkesine 5,000 kişiyi dağıttım ve yerleştirdim.”¹³¹⁰

Sürgün edilen halkın yanında hayvanlarının da beraberinde götürüldüğü çok defa kaydedilmiştir. Bunlardan birkaç örnek şöyledir:

¹³⁰⁷ Younger, K. L. (1998). “The Deportations of the Israelites”. *Journal of Biblical Literature*, 117(2), 204.

¹³⁰⁸ Krallar II.15: 29.

¹³⁰⁹ Na'aman, N. (1993). “Population Changes in Palestine Following Assyrian Deportation”. *Tel Aviv*, 20, 105.

¹³¹⁰ RINAP I no 5: 8b- 11.

“Uluruş nehrine kadar, Hista, Harabisinna, Barbaz, (ve) Tasa şehirlerini mağlup ettim (ve) ele geçirdim. 8,650 insanını, [... atı]nı, 300 katırını, 600 eşeğini, 1,350 sığırını (ve) 19,000 koyununu alıp götürdüm.”¹³¹¹

“Daiqaşa, Sakka, Ippa, Elizanšu şehirlerini mağlup ettim ve [ele geçirdim ...], Luqadanşa, Quda, Elugia, Dania, Danzūn, Ulaya, Luqia, Abrania, Eusa, [...]. 900 insanı, 150 sığırı, 1,000 koyunu, atları, katırları (ve) eşeklerini alıp götürdüm.”¹³¹²

“Damascuslu Raḥiānu’nun (Rezin) atalarından kalan onun doğduğu [...]hādara sehrini sardım ve kuşattım, 800 insanını mallarıyla, sığırlarıyla (ve) koyun ve keçileriyle birlikte alıp götürdüm. 750 esiri Kuruşşā (ve) Samāya şehirlerinden, 550 esiri Metuna şehrinden alıp götürdüm.”¹³¹³

II. Sargon

II. Sargon’un yaptığı toplu nüfus nakillerine dair bilgilerin olduğu kayıtlar, Ninive ve Asur şehirlerinden ele geçmiştir. II. Sargon, MÖ 721-720’de Samarya’yı fethetmiş ve 27.790 kişiyi Samarya ve İsrail’den sürgün ederek imparatorluğun çeşitli bölgelerine yerleştirmiştir. Kendi ifadesi ile *“Samarya’yı kuşattım ve fethettim. Orada yaşayan 27.290 kişiyi ganimet olarak ele geçirdim. Onlardan 50 savaş arabalı topladım. Diğer ele geçirdiğim insanlara yeteneklerini öğrettim. Yöneticimi üzerlerine yerleştirdim ve önceki kralın haracını aynen ben de topladım”¹³¹⁴* demektedir. Bu olayın Tevrat’a yansıyan kısmında ilişkilerin V. Salmanassar ile başladığı görülür. Gerçekleşen ilk savaşa göre Hosea, Asur kralına haraç ödemeye mecbur bırakılmış sonrasında ise haracını ödemediği için Hosea’nın dokuzuncu ve saltanatının son yılında üç yıllık kuşatmanın sonunda Samarya ele geçirildiği ifade edilir.¹³¹⁵ Asur yazıtlarına göre bu olay II. Sargon döneminde gerçekleşmiştir. Nakil emrinin selefi V.Salmanassar tarafından verildiği iddia edilse de elimizde herhangi bir kanıt yoktur. Bu iddianın şehrin kuşatılma sürecinin Salmanassar döneminde başlamasıyla ilgili olduğunu tahmin edilmektedir.¹³¹⁶ Buradan ele geçirilen

¹³¹¹ RINAP 1 no 18: 1-2

¹³¹² RINAP 1 no 18: 4b - 6.

¹³¹³ RINAP 1 no 20: 13 - 16.

¹³¹⁴ ARAB II: 4.

¹³¹⁵ Krallar II, 17: 1 – 6; 18: 10.

¹³¹⁶ Duymuş, 2012: 158.

halk Ninive'nin kuzeyindeki bir bölge olan Halahha'ya, Habur nehrinin bir kolunda bulunan Gozan'a ve Zagros bölgesindeki Med kentlerine yerleştirildi.¹³¹⁷

MÖ 716'da II. Sargon, Med ülkesine yaptığı bu sefer sonucunda *“Onları koyunları ile birlikte Mısır deresinin sınırlarına sürdüm”* diyerek, ele geçirdiği insanları Mısır sınırlarına naklettiğini haber vermektedir. İnsanların diğer bir kısmı ise, ya yeni kurulan Asur eyaletlerine yerleştirilmiş ya da imparatorluğun diğer bölgelerine nakledilmişlerdir. II. Sargon, MÖ 712'de gerçekleştirdiği Aşdod'un fethinden sonra ise, şehir sakinlerini bölgeden çıkararak, buraya Zağroslar'dan getirdiği insanları yerleştirmiştir. Samarya'ya yapılan diğer büyük ölçekli naklin ise, II. Sargon'un Merodah-Baladan'a karşı verdiği mücadele sonunda gerçekleştirdiği tahmin edilmektedir. Çünkü Samarya'ya yerleştirdiği insanlar arasında Babil ve Kutha'dan getirdiği insanlar da bulunmaktadır.

II. Sargon MÖ 710 yılında, büyük çoğunlukla Arami ve Kalde nüfusunun yaşadığı Bit-Yakin coğrafyasından, 90,580 insanı Melid ve Kummuh coğrafyasına naklettiğini iddia etmektedir.¹³¹⁸

II. Sargon Arap bölgelerine yaptığı seferlerle, çöllerde yaşayan bazı kabileleri sürgün ettiğini ifade etmektedir.

*“Çöllerde yaşayan, krala asla vergi vermemiş olan, yüksek ya da düşük seviyeli yönetici bilmeyen, uzak Araplar, Tamudi, Ibadidi, Marsimanu ve Hayapa kabilelerini Tanrı Aşşur'un yardımıyla yendim. Kalanlarını sınır dışı ettim ve onları Samarya'ya yerleştirdim”*¹³¹⁹

Arap kabilelerin bu bölgeye yerleştirilmesindeki amaç, Arap ticaretinin yönünü bu bölgeye çevirmektir. Çünkü ticaret, Arap göçebelerinin önemli bir geçim kaynağı idi.¹³²⁰

Sanherib

Sanherib dönemi, kendisinden önceki sürgün uygulamalarının devam ettiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Sanherib Merodah-baladan ile Kaldeli ve Elamlı

¹³¹⁷ Krallar II, 17: 6; 18: 11Na'aman, 1993: 107; Younger, 1998: 215.

¹³¹⁸ ARAB II: 39.

¹³¹⁹ ARAB II: 17; Younger, 1998: 226; Duymuş, 2012: 161.

¹³²⁰ Younger, 1998: 226 – 227; Duymuş, 2012: 160.

müttefiklerine karşı mücadeleler yürütmüştür. Babil'e gerçekleştirdiği sefer sonunda Sanherib, *"Kalde halkını, onların tanrıları (ve) Elam ülkesi kralının halkıyla beraber sürgün ettim. Arkada bir (tek) esir bırakmadım."*¹³²¹ demektedir.

Sanherib'e ait yıllıklarda sürgün halklarla ilgili birçok ifade yer alır. Bunlar arasında en dikkat çeken Babil sürgünüdür. Sanherib, yazıtlarında önce Merodah-baladan'ın saray halkını sürgün ettiğini şöyle belirtmektedir:

*"Merodah-baladan'ın; eşi saray kadınları, kadın hizmetçileri, hadımları, nedimleri, görevlileri, erkek şarkıcıları, kadın şarkıcıları, onu neşelendiren saray hizmetçileri, orada olduğu kadar çok bütün zanaatkârlarını (ve) saray görevlilerini ve (onları) ganimet olarak saydım."*¹³²²

Saray halkı ve görevlileri yanında buradan çok sayıda insanı, hayvanlarıyla beraber göç ettirdiğini ifade eder. İlgili yazıt şöyledir:

*"Asur'a erkek ve kadın 208,000 insan, 7,200 at (ve) katır, 11,073 eşek, 5,203 deve, koyun ve keçi (den oluşan) değerli ganimet götürdüm."*¹³²³

Bir diğer yazıtında da yine aynı şekilde ele geçirdiği ülkenin birçok hayvanını almış ve halkını sürgün etmiştir. Bu durum yazıtında şöyle belirtilir.

*"Genç (ve) yaşlı, erkek ve kadın, insanlarını, sayısız atları, katırları, eşekleri, develeri, sığır ve kounları ve keçiyi ve (sonra) onu (Ispabāra) mahvettim ve ülkesini daha küçük hale getirdim."*¹³²⁴

Sanherib, Bit-Yakin ülkesinin halkını ve tanrılarını Elam ülkesi kralının askerleriyle beraber sürgün edip Asur'a götürmüştür.¹³²⁵

¹³²¹ RINAP 3/2 no 44: 31 - 32a; no 143: i. 12 - 13; no 46: 97 - 99.

¹³²² RINAP 3/2 no 213: 32 - 33.

¹³²³ RINAP 3/2 no 213: 59/60/ 138: i.6 - i.9

¹³²⁴ RINAP 3/1 no 2: 30; no 3: 30; no 4: 27; no 15: ii.13 - 16; no 16: ii.49 - 52; no 17: ii.31 - 33; ii.18- 11; no 22: ii. 19b - 21; no 23: ii.17b - 19; RINAP 3/2 no 139: i.6 - 9; no 140: 10; no 165: ii.41 - 45.

¹³²⁵ RINAP 3/2.

*“Bīt-Yakin ülkesinin halkını, onların tanrıları ile Elam ülkesi kralının askerleriyle beraber sürgün ettim. Arkada bir (tek) esir bırakmadım.(onları) botlara yükledim ve (denizin) bu tarafına getirdim (ve) sonra (onları) Asur’a doğru yola koydum.”*¹³²⁶

Bir başka yazıtında, hayvanlarıyla beraber, genç yaşlı kadın erkek, ele geçirdiği şehirlerin halkını sürgün ettiğın ifade eder.¹³²⁷ Bu uygulama kimi zaman şehir halkının bir kısmı öldüröldükten sonra, sağ kalanlar sürgün edilerek gerçekleştirilmiştir.¹³²⁸ Muhtemelen şehir halkının yaşlı ve zayıf insanları öldürölmüş Asur’un iş gücü olarak kullanabileceğı niteliklere sahip güçlü ve sağlıklı insanlar da göç ettirilmiş olmalıydı. Göç sırasında kısıtlı yiyecek imkânı tanınan ve güç arazi şartları ve bazen de zorlu hava koşullarına maruz kalan sürgünlerin arasına yaşlı ve zayıf insanların alınması Asur devleti için boşa masraf ve kayıp emek olacaktı.

5.1.2. Kraliyet Mektupları ve Sürgünlerin Durumu

Savaştan sağ kurtulan insanlar özellikle de halk ganimet olarak göç ettiriliyordu. Asur rölyeflerinde yer alan yabancı sivillerin büyük çoğunluğu savaş esiridir. Esirler ganimetlerle birlikte birer obje gibi sayılıp kaydedilmiş ve göç ettirilmiştir bazıları Asur memurlarına hediye olarak sunulmuştur. Esirlerin el ve ayakları zincirle bağlanmıştı. Esirler bitkin ve hırpalanmış haldedir. Savaşın sebep olduğı yıkımdan sonra tutsak halde, kendilerini nelerin beklediğini bilmeden acı çekmeye devam etmektedirler. Sürgün edilen insanlar, normal şekilde ya da zalimce öldürölen asker ve esirlere bakıp kendi durumlarıyla ilgili bir çıkarım da yapabilirlerdi. Kuşatmada ölümden kurtulmuş olsalar bile esir olarak güvende değillerdi. Her an öldürölebilir, hastalıktan ölebilir veya ağır işlerde çalıştırılmak üzere vatanlarından uzakta hiç bilmedikleri bölgelere gönderilebilirlerdi.¹³²⁹ Asur yıllıkları daha çok öldürölen askerlerin sayılarını verirken esirler ise kâtipler tarafından hayvanlar, silah, eşya ve mobilyalarla birlikte ganimet olarak kaydediliyordu. Asur yönetimi için bu insanlar ekonomik kaynaktı. Esirler günlük işlerde, inşaat çalışmalarında ve orduda kullanıldılar. Fakat bunlar ekonomik kaynak haline getirilmeden önce, bir süre Asur yönetimi için masraf ve problem oluşturdular. Esirlerin bir bölgeden diğetine transferi,

¹³²⁶ RINAP 3/1 no 22: iv.40 - 44; no 23: iv.34- 37; no 34: 25 - 26; no 35: 1 – 3a; 3/2 no 44: 31- 32; no 46: 97- 99; no 143: i.12 - 13.

¹³²⁷ RINAP 3/2 no 165: ii. 41 - 50.

¹³²⁸ RINAP 3/2 no 223: 45 – 46.

¹³²⁹ Nadali, 2014: 107.

konaklama ve iâşesinin ayarlanması gerekiyordu. Sağlıksız ve güçsüz esirlerin ekonomik hiçbir değeri yoktu. Bu nedenle Asur için sivil esirlerle ilgili iki ana endişesi vardı.

- İyileşip toparlanabilmeleri özellikle de kışı geçirecekleri evlerin inşası
- Asurlu memurların kontrolünde sınırlı yiyeceklerle beslenmeleri¹³³⁰

Bu hususla alakalı kraliyet mektupları esirlerin hangi amaçlarla kullanılacakları, beslenme ve konaklama problemleri, nakil ve güvenlikleri gibi birçok detay sunmaktadır. Bu mektuplar kralın sürgünlerin durumu, konaklama ve iâşesini yakından takip ettiğini göstermektedir.¹³³¹

5.1.2.1. Sürgünlerin nakli

Esirlerin genellikle *LÚ.qurbute* olarak adlandırılan muhafızlar tarafından nakil edildiği anlaşılmaktadır. Issar-duri tarafından kral II. Sargon’a yazılan mektupta şu ifadeler yer alır:

“Muhafız Guhura’ya teslim edilen esirler Dūr-Šarrukin yolundalar.

Onlara (esirler) eşlik eden muhafıza şöyle yazdım; [On]arı Baqarru’ya [getir] ve orda kalsınlar. [Onla]ra ekmek ve su [ver] ve onlarla ilgili saraya [bir rapor] gönder. Saraydan sana ne (emir) gönderilirse eksiksiz yapacaksın.”¹³³²

Baqarru, esirlerin toplandığı, sonrasında ihtiyaca, kraliyet emirlerine ve ganimet paylaşımına göre de dağıtıldığı yer olmalıdır.¹³³³ Bir başka mektupta, Baqarru’da sürgün edilenler için ev inşa edildiği anlaşılmaktadır. İlgili mektubun çevirisi şöyledir:

“[İnşa] ed[ilen] evler Ba[qurru]’daki gibi [bitumen] ile kaplanmalı. Efendim kral kışların bura[da] sert (olduğunu) biliyor. Pişmiş tuğla (epertu) kal[ma]dı, çözüldüler. Bu yüzden [biz] evleri kerpiçten (libittu) yapıyoruz.”¹³³⁴

¹³³⁰ Nadali, 2014: 105 -106

¹³³¹ Birçok mektupta “*efendim kralın sürgünlerle ilgili yazdığına gelince*” şeklinde giriş cümlesi bulunmaktadır; SAA 1 196, 247, 257; SAA 15 13.

¹³³² SAA 15 12: 4 – 6, r. 3 – 12.

¹³³³ Nadali, 2014: 105.

¹³³⁴ SAA 15 41: 3 – 13.

Bagarru'da kışlar sert geçtiğinden dolayı evlerin bitumen ile kaplanması tavsiye edilmektedir. Muhtemelen kışı burada geçirecek olan sürgünler daha sonra ihtiyaç duyulan yerlere dağıtılacaktı.

Esirlere, yolculukları süresince Asurlu askerler piyadeler ve bazı memurlar eşlik etmekteydi. *LÚ.qurbūtu*'nun esirlere eşlik ettiği ve yolculukları boyunca onlara erzak temin etmekle yükümlü oldukları anlaşılır.¹³³⁵ Esirlerle ilgili bir mektupta “*Efendim kralın bana yazdığına gelince: “Sana krali muhafız (LÚ.qurbūti) ile 276 adam gönderdim.”* ifadesi yer alır. Bunun yanında *mušarkisu*'lar da göç ettirilen halkın yerleşimlerine giderek onları oradan alıp yerleştirilecekleri yere götürmekle sorumluydular.

5.1.2.2. Esirlerin beslenmesi ve durumu

Esirlerin beslenmesi Asur yönetimi için önemli bir sorundu. Esirler bazen valilerin sorumluluğuna verilmekteydi. Fakat büyük sayılardaki esirleri valilerin besleyebileceğinden fazla olabilmekteydi. Bu durumda vali, kraldan yardım istemekte, esirlerin bir kısmının kendi sorumluluğundan alınmasını, başka valilerle paylaştırılmasını ya da gıda yardımı talep etmekteydi. Arrapha valisi Aşur-şallimanni tarafından III. Tiglatpileser'e gönderilen bir mektupta, kendisinin 6,000 esirin beslenmesinden sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Fakat esirlerin ne kadar süre kalacağını ve besleyeceğini bilmemekte ve kendisine verilen tayının yetersiz olduğunu söylemektedir. Çözüm olarak da 6,000 esirin yarısının Şamaş-bunaya'ya gönderilmesini talep etmektedir. İlgili mektup şu şekildedir:

“*Efendim kralıma: hizmetçiniz Aşşur-şallimanni. Efendim kralıma sağlık sıhhat diliyorum! Efendim kralıma yazdıklarına gelince: “Her neredeyse, insanları bir araya getirmekte olduğum için gecikeceğim. (Şimdi) şeyhlere (nasıku) sordum, ve onlar da şunu dediler: “Tek bir kişi bile kalmadı. Olanların hepsi bunlar.” Şimdi şeyhler geliyor; efendim kralım onlara sorsun! Rema[n]ni-[Is]sar ortaya çıktı ve Ka[r]-Aşşur'a çıkan saha boyunca bizle buluştu. Efendim kralımın bana yazdıklarına gelince: “6,000 tutsağı sizin huzurunuzda besleyin” Ne kadar süre boyunca? (Onlar) 6,000 kişi! Üçte birini erkâna tahsis edebilir miyim? Ben geçen yıl efendim kralıma yazmadım mı: “Hiç tayın yok.” Efendim kral bana şöyle söyledi: “Eğer bana başvursaydın, sana 40,000 (eşek yükü) tayın verirdim.” Kral şu an, benim hiç tayının olmadığını biliyor mu? Daha ne kadar? 6,000-3.000 (eşek yükü) bana verilsin, 3,000 (eşek yükü) de Şamaş-bunaya'ya verilsin. Benim efendim kralımdan bu vasıta ile talep ettiklerim bunlardır. Efendim kralımın bana yazdıklarına gelince: “Ben onlara (=diğer erkâna) sonraki tutsakları veriyorum.” Onlar*

¹³³⁵ Oded, 1979: 39; SAA 1 128: 19 – r. 2.

*bunları (6,000 tutsağı) benimle paylaşsın ve ben de sonrakileri (tutsakları) onlarla paylaşacağım. Belki de efendim kralım diyecek ki: “Onlar Šamaš-bunaya’nın huzuruna nasıl gelecekler? Onlar ne zaman stoklanacaklar?” Šamaš-bunaya’nın Arrapha’da 150 tane tahkimli yerleşim var. Onlar oralara getirilsin.”*¹³³⁶

Šarru-emmauranni kendisine günlük yaklaşık 10 ton tahıl ihtiyacı doğuracak olan 6,000 esiri erkân ve diğer valilerle paylaşma niyetindedir.¹³³⁷ Bir başka mektupta bu durumun mevcudiyeti yer alır. Mektup ismi bilinmeyen muhtemelen bir vali tarafından krala yazılmıştır. Yazar, Bel-i[qbi]’nin kendisinden kralın esirlerine verilmesi için tahıl getirmesini talep ettiğini belirtir. Fakat kendisinin zaten esirlerden dolayı zor durumda olduğunu kaydeder.¹³³⁸

Sürgün edilen halk ile ilgili önemli diğer mektuplardan bir diğeri Aplaiu, Šarru-lu-dari ve Išmanni-Aššur tarafından II. Sargon’a yazılan mektuptur:

“Efendim kralıma, kölen Aplayu, Šarru-lu-dari ve Išmanni-Aššur. Efendim kralıma sağlık sıhhat diliyorum. Sürgünler Temmuz’un 10’unda [geldi]; atlar [.....]yemleri [.....] bizim şehirlerimizde.

*Sürgün[er]in ekini [...]iyiydi; sahip oldukları bütün gıdalarını beraber getirdiler. Sürgünler ve yük hayvanları kralın kulları gibi depolanmış tahıl[...] yiyorlar. Sürgünler ve yük hayvanları [iyi]; efendim kralım memnun [olabilir].”*¹³³⁹

Bu mektuptan, bazı alanların sürgün halk için ayrıldığı anlaşılmaktadır, bu alanların hasadı muhtemelen sürgünler tarafından yapılmakta ve ekinlerini yanlarına almalarına izin verilmekteydi. Bu yiyecekleri tükenince de Asur ambarlarındaki tahıl ile tarafından beslendikleri anlaşılmaktadır.¹³⁴⁰ Sürgünlerin beslenmesiyle ilgili bir diğer mektupta, II. Sargon’un Nabu-duru-uşur’a, Urartulu elçilerle buluşacak esirlerin bakım ve beslenmelerinin sağlanması için talimatlar verdiği görülür. Ayrıca ismi SAA serisi içerisinde üç kere ve sadece esirlerle ilgili mektuplarda¹³⁴¹ adı geçen Aššur-balti-niše’nin, Nabu-duru-uşur’a yardım etmesi için kral tarafından gönderildiği de kayıtlıdır.¹³⁴²

¹³³⁶ SAA 19 81: 16 – r.e. 23; CTN 5: 49 – 51 (ND 2634).

¹³³⁷ Dezsö, 2016: 79.

¹³³⁸ SAA 1 260.

¹³³⁹ SAA 1 219.

¹³⁴⁰ Dezsö, 2016: 78

¹³⁴¹ SAA 1 10, 257; SAA 5 242.

¹³⁴² SAA 1 10.

İnurta-ila'i' tarafından yazılan, Naşibina² ve Barhalza'dan, Puqudu kabilesine mensup 29 kişinin Kalhu'ya götürülmesiyle ilgili saray katibine gönderilen mektupta, bu kişilerin Kalhu'da olduğu, onlara ekmek ve su verildiği belirtilmektedir.¹³⁴³

Sürgünler için tahıl ambarlarının kullanıldığı ya da bunların beslenmesi için bazı tarlaların tahsis edildiğiyle ilgili mektuplar mevcuttur. Asur Eyalet valisi, Damascus eyaletinden gelen göçmenler için 100 eşek yükü buğday, 20 eşek yükü tahıl ayırdı. Bu erzakı da esirler, Damascus'a ulaştığında nehirle gönderdi: *"Onlar bu bu tarlanın gelen göçmenler için olduğunu söylüyor. Onlar Damascus'dan geldiğinde 100 (homer) buğday ve 20 (homer) tahıl var, Orontes'den onlara gönderilen."*¹³⁴⁴ Bu durum bazı tarlaların sürgünlere gıda temini için ayrıldığını, böylece depolardaki hazır ürünü tüketmek yerine sürgünlerin beslenmesi ve mevcut stokların korunması için fırsat yaratıldığını gösterebilir. Bu hususu destekleyen bir başka mektupta Qurdi-Aşşur-lamur III. Tiglatpileser'e, sürgünlerin tahılının ekildiğini Immiha'ya gelecek olanların yola çıkmasını ve ekini biçmeye gelmesini iletmektedir.¹³⁴⁵

III. Tiglatpileser'in, Aşşur-remanni ve kâtip Nabû-bel-ahheşu'ya gönderdiği mektupta valiler sadece esirlere değil, onların hayvanlarına da yem tedarik etmek zorunda olduğu anlaşılır. Bu mektup ayrıca Asur merkezinin sürgünlerin beslenmesine verdiği önemi valiye esirlerin beslenmesi için Asur merkezinin tahıl desteğini gösterir. Bu hususla alakalı olarak da valinin ihmalkâr olmaması aksi takdirde ölümle cezalandırılacağı kral tarafından bildirilmektedir.¹³⁴⁶ II. Sargon dönemine ait, Aşşur-balti-nişi tarafından gönderilen mektup aylık olarak sürgün edilenler için verilen erzak miktarı hakkında bir fikir sağlayabilir. İlgili mektup şöyledir:

*"Kral efendimin esirlerle ilgili bana sorduğuna gelince onları (oraya) getirdim. Ben ve vali, Tahal'dan Kar-Şamaş'a kadar getirdik ve (onları) görevlendirdik. Bir aylık 8 qû [tahıl tayını] yarım avuç tuz ve tere verdim."*¹³⁴⁷

¹³⁴³ SAA 19 56; CTN 5 84 (ND 2470); Ayrıca SAA 19 Tablo III.

¹³⁴⁴ SAA 19 3: s. 3 - s. 6.

¹³⁴⁵ SAA 19 23:r. 6 - 11

¹³⁴⁶ SAA 19 6: 1 - r. 8.

¹³⁴⁷ SAA 5 242.

II. Sargon dönemine ait yazarı bilinmeyen bir mektupta Marqasa şehrine yerleştirilen sürgünlerin iâşesiyle ilgili bilgiler içermektedir. Kral II. Sargon'un sürgünlerin beslenmesi ve nereye yerleştirilmesi gerektiğiyle ilgili emirleri içermektedir:

“Efendim kralın kölesine sürgünlerle ilgili yazdığına gelince, 160 sağlıklı insan bana Si’immê şehrinden geldi. Onları kontrol ettim ve aldım. Efendim kralın kölesine bu sebeple yazdığına göre; Onları Marqasa’ya yerleştir onlar orada ekmek yiyecek, efendim kralın onların Guzana’da depolanmış tahılı (ŠE.tabku) yediğini biliyor, 3 bân kişi başı. Şimdi, efendim kralın emrettiği gibi onlara gerçekten yağ da verildi .”¹³⁴⁸

Önemli bir kısmı kırık olan ve kimin tarafından gönderildiği bilinmeyen bir mektupta kral II. Sargon'un Hititli sürgün halkın iâşesi için depolanmış tahılın (ŠE.tabku) kullanılmasını emretmektedir.¹³⁴⁹ Asarhaddon veya Asurbanipal dönemine ait başka bir konuyla ilgili mektupta “sürgünler tahıl istediklerinde”¹³⁵⁰ ifadesi de Asur yönetiminin bunlara iâşe sağlama zorunluluğunun bir göstergesidir. Sürgün edilen halklar Asur merkezi yönetiminin gözetiminde ve valilerin sorumluluğunda ihtiyaçları gideriliyorsa da zaman zaman çok zor koşullara maruz kalmaktaydı. Aššur-alik-pani ve Nergal-šarrani tarafından II. Sargon’a yazılan mektupta *“İnsanlar ç[ok] za[yıf]; hava [onların] görünüş[lerini] tüketti ve dağlar onları ezdi. Onlar sıtmaya yakalanıyor.”¹³⁵¹*denmektedir. Nimrud’dan ele geçen, muhtemelen nakil edilen sürgünlerle ilgili bir idari belgede de Barḫalza, Dūr-Taliti ve Arzuḫina’dan kadın ve çocuk toplam 179 kişinin hasta olduğu kayıtlıdır.¹³⁵²

Sürgün edilen insanlar Asur yerleşimlerine yerleştirilmekteydi. Sürgünlerin şehirlere yerleştirilmesiyle ilgili önemli bir mektubun çevirisi şöyledir:

“Onları rab šāqê’nin [bölgesinin Ti]llê, Si’immê, Naşibina ve İsana şehirlerine getirdim; bitap düşenleri Naşibina’ya (ayın) 23’ünde soktum. Valilere bunun kralın emri

¹³⁴⁸ SAA 1 257: 5 – r. 5.

¹³⁴⁹ SAA 15 42.

¹³⁵⁰ SAA 13 157: 10 - 11.

¹³⁵¹ SAA 5 156: r. 1 - 7; Bir başka mektupta suyun fazla olması nedeniyle Yasabuyalı ailelerin hasta olabileceği ifade edilir. Bkz, SAA 19 22: r. 19 – 22.

¹³⁵² Parker, 1961: 17, 43 (ND 2679).

olduğunu vurguladım (birti īnu) (ve şöyle) dedim: onları suyun iyi olduğu tahkimlere yerlere yerleştirin.”¹³⁵³

Bir diğer mektupta da 10 Yasubayalı ailenin Kašpuna’ya yerleştirilmesi için III. Tiglatpileser Qurdi-Aššur-lamur’a emir vermiştir.¹³⁵⁴ Bel-le’i tarafından II. Sargon yazılan bir mektupta, *LÚ.dišanu* tarafından eşlik edilen sürgünlerin Arapha’daki tahkimli yerlere yerleştirileceği belirtilmektedir.¹³⁵⁵ Sürgün edilen halklara kendi evlerini inşa edip yerleşme imkânı verilmekteydi.¹³⁵⁶ Sürgünlerin hayvanlarıyla ve aileleriyle beraber göç ettirildiği birçok mektupta kayıtlıdır. Bu, Asur’un birçok aileyi yerleşik yaşama geçirme ve tarımsal üretimi artırma isteğiyle açıklanabilir.¹³⁵⁷

5.1.2.3. Kaçak ve kayıp sürgünler

Esirlerin, sürgün edildikleri yol boyunca, toplanma merkezinde veya yerleştirildikleri bölgelerden kaçtıkları veya bazı memurlarca suistimal edildikleri belgelerde yer almaktadır. Tabal’dan sürgün edilen halk bu konuya örnek teşkil eden durumlardan biridir. Tabal’dan sürgün edilip Parsua’ya yerleştirilen insanların durumu Asur merkezi otoritesinin tutumunu ve valilerin korkusunu gözler yansıtırken, kimi memurlar tarafından onların durumunun suistimal edilebildiğini gözler önüne sermektedir. İlgili mektupta Parsua valisi Nabû-rēmāni sürgün edilen halka öküz, koyun ve kadınlarını teslim ettiğini belirtir. Fakat kendisi Med ülkesine gittiği süreçte kral muhafızı (*LÚ.qurbūti ša šarri*) sürgün halkın hayvanları ve kadınlarını kendi zimmetine almış ve sürgün edilen insanları Manna ülkesine kaçması için zorlamıştır. Med ülkesinden döndükten sonra durumu öğrenen vali, Manna, Mazamua ve (Bīt-)Hamban’a haber göndermiş ve kaçanların bir kısmının geri getirilmesini başarmıştır.¹³⁵⁸

¹³⁵³ SAA 1 247.

¹³⁵⁴ SAA 19 22: r. 16 – 19.

¹³⁵⁵ SAA 15 16.

¹³⁵⁶ SAA 5 80: r. 3- 4; “Kaldeliler evlerini inşa ediyorlar”; SAA 5 210: r. 11 – 13; “Herbiriniz tarlanızda (evinizi) inşa etmeli oraya yerleşmelisiniz”; SAA 15 219: r.4 – 10; “Gelen 50 kişi var kendi evlerini inşa ediyordur. Onlara; “her biriniz kendi evini inşa etmeli orada kalmalı” dedim; SAA 1 124; Marqasalılar için Dūr-Šarrukin’de ev inşa edilmesiyle ilgili; SAA 15 102; oldukça kırık olan bu mektubun sonunda “esirler, evleri ve depolanmış tahılları” kelimeleri alt alta yer almaktadır.

¹³⁵⁷ SAA 19 46: r. 13 – 15; “esirler, onların [...]ları, öküzleri (ve) onların [kadın?]ları; 15 54: 10 – 11; Onlara (Taballılara) onların öküzleri, koyunları ve kadınlarını verdim.

¹³⁵⁸ SAA 15 54; Hipp, K. (2015). “Fugitives in the State Archives of Assyria”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 21, 52.

Hem Asur'un göç propagandasıyla ilgili bilgi veren hem de sürgünlerin kaçışıyla ilgili en önemli mektuplardan biri SAA 5 210 numaralı belgedir. Bel-iddina'nın oğlunun sorumluluğunda olan sürgün insanlar muhtemelen Bit-Adini'den idiler. Sürgünler için burada *nišē māti* tabiri kullanılmıştır.¹³⁵⁹ Bu ifade birçok mektupta geçmektedir.¹³⁶⁰ Durum, Gallagher tarafından şöyle değerlendirilmektedir: Bel-iddina'nın oğlu *ša bīt kūdini*'dir. Bazı sürgünleri batıdan Med ülkesine götürmektedir. Varış noktasında veya varış noktasına yakın bir yerdeyken otoritesini kaybedip sürgünlerin kaçmasına neden oluyor. Bel iddina'nın oğlunun durumu kötüye gidiyor ve vali devreye girerek kaçan sürgünleri altı ayrı kaleden toplayıp bir araya getiriyor."¹³⁶¹ Her birine kendi evini inşa edip oraya yerleşmesini söylüyor.¹³⁶²

Yazılı belgelerde kaçakların genellikle tek erkek oldukları görülürken, aileleriyle birlikte beraber kaçanlar da mevcuttu.¹³⁶³ Kaçışlar bazen yolculuk sürecinde de gerçekleşebilmekteydi. Bu konuyla ilgili Šarru-e[muranni]'den II. Sargon'a yazılan bir mektubun ilgili kısmı şöyledir:

*“ša qurbūti Ahu-bani 70 Urartulu adam (ve onlara) bağlı kişileri (aile efradını) getirdi. Onları Sip[par]'a yerleştirdi. Onlar aile efradından 10 kişinin [onlar]dan kaçtığını söyledi.”*¹³⁶⁴

Fragman bir tablet esirlerin kaçması ve muhtemelen birinin yakalanıp sorgulanması için kral II. Sargon'a gönderilmesiyle ilgilidir.¹³⁶⁵ Guzana'dan gelen ve muhtemelen sürgünlerle ilgili bir başka mektupta İna-šar-Bel-allak'ın bunları Šabirešu'da teftiş ettiği çeşitli mesleklere sahip toplam 15 kişinin kayıp olduğunu krala bildirmektedir.¹³⁶⁶ İsmi bilinmeyen bir Asurlu memur tarafından yazılan mektupta da Til-Barsip'ten getirilen esirlerin arasında suçlular bulunduğu ve bunların kaçacaklarını rapor etmiştir.¹³⁶⁷

¹³⁵⁹ Gallagher, 1994: 62.

¹³⁶⁰ SAA 5 79: 5; SAA 5 52: 16; Oded, 1979: 81 vd.

¹³⁶¹ Gallagher, 1994: 62-63. Vali Šarru-ēmurani'dir. Mektubun yazarı Nabû-hamatuabir mektupta (SAA 5 199: r. 11-r. 13) Māzama valisinin vekili olarak görülür. Ayrıntılı bilgi için bkz, Gallagher, 1994: 59-60.

¹³⁶² SAA 5 210: r. 11 – 13.

¹³⁶³ Hipp, 2015: 56. Oded'ın göçmenlerin kaçışıyla ilgili olabileceğini belirttiği mektupların bir kısmının bu kapsama girmedeği görülmektedir. Bu bağlamda Oded, 1979: sayfa 24 dipnot 30'daki ABL 140 (SAA 16 136) düşman askerlerinin kaçışıyla ilgili olduğundan göçmenlerle ilgili değerlendirilmesi doğru değildir. Düşman askerlerinin kaçışıyla ilgili Asur Devlet Arşivlerindeki bu ve diğer mektuplar için bkz, Hipp, 2015: 53 vd.

¹³⁶⁴ SAA 15 232: 4 – b.e. 13.

¹³⁶⁵ SAA 15 244

¹³⁶⁶ SAA 1 128: 1 -18.

¹³⁶⁷ SAA 19 40.

5.1.2.4. Sürgünlerin kullanıldığı işler

Sürgün edilen insanların yetenek ve becerilerine göre çeşitli işlerde çalıştırılmışlardır. Bunların başında büyük kamu inşaatları gelmektedir. Esirlerin inşa işlerinde kullanıldığıyla ilgili birçok yazıt vardır. Bunlardan biri de Salmanasser'e ait olan yazıttır. Yazıtta esirleri kullanarak *Ekal-mašarti*'nin yıkılan ve harap haldeki duvar ve kapılarını tamir ettiğini belirtir. Yazıtın ilgili kısmı şöyledir:

*“Efendim Asur’un yardımıyla ele geçirdiğim toprakların esirlerini kullanarak Kalhu’da harabe biçimdeki sarayın duvar ve büyük kapılarını tamir ettirdim.”*¹³⁶⁸

Sürgün halkın inşa işlerinde kullanılmasıyla ilgili en önemli mektuplardan biri II. Sargon dönemine aittir. Mektup, II. Sargon’un Dür-Šarrukin’in inşa sürecinde sürgün halkın iş gücünden faydalandığını yansıtır.¹³⁶⁹

Sürgünlerle ilgili onların durum ve koşullarını gösteren, nerelere yerleştirildikleri ve hangi görevlere atandıklarıyla ilgili birçok mektup vardır. Savaşçı özellikleri bulunan, sağlığı ve gücü yerinde olan sürgün insanlar ordu bünyesine dâhil edilmiştir. Örneğin; Sürgünlerle ilgili olduğu düşünülen¹³⁷⁰ bir mektupta sarayın hizmetine sunulan 1,119 güçlü erkeğin piyade olarak görevlendirildiği fakat onlardan sorumlu olan Mannu-ki-Adad tarafından başka görevlere verildiği ve bununla ilgili II. Sargon’un Mannu-ki-Adad’a emirleri yer almaktadır. İlgili mektup şöyledir:

“1,119 güçlü erkek. Hepsi birden 5000 kişiydiler. Onlardan ölenler ölüp gittiler, hayatta kalanlar hâlâ sağdırlar –

.... Sarayın piyadelerine (zūku) verildiler ve görev olarak sana emanet edildiler.

Öyleyse sen bazılarını askere alarak, diğerlerini savaş arabasına yönelterek ve geri kalanını da süvari yaparak neden onları kendi düzenli birliklerine alıyorsun?

İçinden söylemedin mi:

“Benim onları çağırmamın zamanı geldiğinde, yardım için kimin evine gideyim?”.

¹³⁶⁸ Millard, A. R. (1961). “Esarhaddon Cylinder Fragments from Fort Shalmanaser, Nimrud”. *Iraq*, 23, 178.

¹³⁶⁹ SAA 15 280; Oded, 1979: 54 – 59; Parpola, 1995: 54; SAA 1 259; oldukça kırık bu mektupta ša-pān ēkalli’nin esirleri getirdiği yazılıdır. Muhtemelen Dür-Šarrukin’de çalıştırılmak üzere oraya götürülmektedir.

¹³⁷⁰ Bkz; Oded, 1979: 24. Mektupta erkeklerin özellikleri güçlü erkek (*šābāni dannūtī*) olarak ifade edilmiş. Bu ifade sürgünlerle ilgili SAA 11 167 numaralı mektubun birinci satırındaki ifadeyle benzerlik gösterir.

Şu an sana yazıyorum: Onların çoğunu güneye ve kuzeye veya ayak işi için neresi olursa oraya göndermişsin; her neredeyse onları çağır. Benim saki başım varana kadar onlar burada olmalılar. Onları kontrol etmesi için saki başımı şimdi oraya yollayacağım.”¹³⁷¹

Yukarıdaki mektuptan da anlaşıldığı gibi halklar aileleriyle beraber sürgün edilmekte, kültür ve dinleri dikkate alınarak bir arada küçük gruplar halinde yerleştiriliyordu. Oded, sürgünlerin aileleriyle birlikte sürgün edilmesinin hem kaçışları azaltacağını hem de şehir ya da yerleşim alanlarının kalkınmasına faydası olacağını belirtmekte ve bu durum sürgünlere kendi halkıyla sanki kendi ülkesinde oturuyormuş gibi bir rahatlık verdiği düşünülebilir demektedir.¹³⁷²

Asur’un sürgün halkı aileleriyle birlikte göç ettirdikleri ve bunları yerleştirerek tarımsal üretimi artırdığı *bēt marditi*’lere de bu aileleri yerleştirerek posta sistemi işleyişini sürdürdüğü bilinmektedir. Bu konuyla ilgili oldukça önemli ve detaylı bilgiler veren mektubun tercümesi şöyledir:

“Hēsa kasabasındaki yol istasyonunda (bet marditi) insan yok. Elçim (rabû kallû) ve askere alma memurum (rabû raksu) orada yalnızlar ve ona (uygun şekilde) katılamıyorlar. Şimdi, 30 aileyi bir araya getirmeme onları oraya yetiştirmeme izin ver. Vali Nabû-uşalla’nın, zanaatkâr olan bir grup adamları var. Onun onları dışarı taşıyıp Argite kasabasına yerleştirmesine ve onlara tarla ve bahçeler vermesine izin ver. Efendim kral tarafından kabul edilebilirse, onların vali Nabû-uşalla’ya bir mektup yazmasına izin ver ve Ia’iru’yu vali yardımcısı olarak orada büyük şehirlere görevlendir ve Sin-iddina’yı da Sazana’daki Adda-hati’nin rab bēti’si olarak tayin etmeme izin ver, böylece onlar bu yol istasyonlarına katılacaklar ve kraldan korkacaklardır.”¹³⁷³

Sürgün edilen halkın asker olarak kullanıldığı başta Samaryalı, Aramiler ve Itu’ahlılar olmak üzere kral yazıtlarından ve kraliyet mektuplarından bilinmektedir. Bu konuyla ilgili doğrudan esirlere atıf yapan bir mektupta Arapha’dan sürgün edilen 4,100 kişi arasından 1,000 kişinin şāb šarri olarak görevlendirildiği anlaşılmaktadır.¹³⁷⁴ *Rab ša-rēši* ’nin de Arzuḥina’ya onları teftiş etmeye gittiği ifade edilir. Bu durum esirler ve sürgün edilenler arasından *šāb šarri* olarak askerlerin *rab ša-rēši* ’nin kontrolü altındaki *kişir šarrūti*’ye alındığını gösterir.¹³⁷⁵ Sürgünlerle ilgili bir diğer mektupta, II. Sargon Harran valisi Nabû-

¹³⁷¹ SAA 1 11.

¹³⁷² Oded, 1979: 24 - 25

¹³⁷³ SAA 1 177.

¹³⁷⁴ SAA 15 18.

¹³⁷⁵ Dezsö, 2012a: 77.

paşir'e, *turtānu*'nun getirdiği adamları teftiş etmesini ve içlerinden adam seçmesini emrettiği anlaşılmaktadır.¹³⁷⁶

III. Tiglatpileser'e şamaş-bunaya tarafından yazılan mektupta Marad'dan yola çıkararak Parak-Mari'ye kadar gittiğini, Larak ve Nippur'dan sürgün edilenleri teftiş edip, muhtemelen askeri sefer için, aldığını belirtmektedir.¹³⁷⁷ Nab-*e[tiranni]*'ye II. Sargon tarafından gönderilen mektuba cevaben yazar İnurta-ila'i'nin sorumluluğundaki Ulubayalıların eksikliğinin giderildiği ihtiyaçlarının tedarik edildiği belirtmektedir. Mektubun konusu çok net değildir fakat sonrasında İnurta-ila'i'nin askerleri komuta edebileceğinin belirtilmesi, sefer sürecinde esirlerin ordunun hizmetinde kullanılmasıyla alakalı olabilir.¹³⁷⁸

Sürgünlerin Asur ordusunda kullanılmasının birçok amacı bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi "güvenlik" idi.¹³⁷⁹ Bu amaçla sürgünler Asur sınırlarını korumak ve sınırların güvenliğini sađlamak¹³⁸⁰, vassal devletlerde ve ele geçirilen yerlerde Asur hkimiyetini güçlendirmek ve imparatorluğun tüm kısımlarıyla Asur merkezi arasındaki yol ve iletişim güvenliğini sağlamak ve hızlandırmak.¹³⁸¹ Bu amaçla sürgün edilenler kalelere de yerleştirilmişlerdir.¹³⁸² *Sukkallu*'nun sorumluluğunda sürgünlerden oluşan süvari ve savaş arabası sürücülerinin çeşitli yerlere dağıtıldığını görmekteyiz.¹³⁸³ çeşitli bölgelerden alınan bu askeri birliklerin birbirlerinden ayrılarak değişik yerlere gönderilmesi Asur'un aynı bölgeden alınan birliklerin bir araya gelerek tehdit oluşturma riskini ortadan kaldırmak istemesiyle açıklanabilir.¹³⁸⁴

Ele geçirilen ülkelerden g ettirilen insanların bir kısmının kiralık çalıştırılmak üzere Asur'a gtrlmekteydi.¹³⁸⁵

¹³⁷⁶ SAA 1 195: 6 – 9.

¹³⁷⁷ SAA 19 101.

¹³⁷⁸ SAA 19 65.

¹³⁷⁹ Oded, 1979: 48 - 49.

¹³⁸⁰ ARAB I: 795, 811.

¹³⁸¹ SAA 1 177.

¹³⁸² SAA 15 136: Gurrulu ve Itu'a lı askerler kalede birlikte görevlendirilmiştir.

¹³⁸³ Parker, 1961: 38 (ND 2619); Kaplan, 2008: 135 – 152.

¹³⁸⁴ Kaplan, 2008: 151 - 152

¹³⁸⁵ SAA 5 46: 6-8; SAA 15 55; oldukça kırık olan bu mektup da aynı konuyla ilgili olabilir.

Tuſhan’da valilik sarayında bulunan bir tablette çeſitli etnik kökenden çok sayıda isim listelenmiſtir. Bunların Asur eyaletine gelme ihtimali arasında savaſ esiri olmaları ya da sürgün edilmeleri düşünölmektedir.¹³⁸⁶

5.2. Tahrifat

5.2.1. Bağ Bahçelere Zarar Verme Ağaç Kesme

Yeni Asur döneminde sıkça karſılaſtıęımız düşman ölkelerinin çevresindeki bağ ve bahçelerin kesilmesi, ilk olarak Orta Asur döneminde I. Tiglatpileser zamanında karſımıza çıkmaktadır.¹³⁸⁷

Yeni Asur dönemine ait hem yazılı kaynaklarda hem de rölyeflerde kuſatma altındaki düşman ſehirlerinin etrafındaki bağ bahçelere zarar verildiğini ve ağaçların kesildiği görölmektedir. II. Tukulti-Ninurta ile baſlayan bu uygulama Asurbanipal dönemine kadar çeſitli krallar tarafından sürdürölmüſtür. II. Tukulti-Ninurta, Muſki kentlerini hedef aldığı seferinde Huzirina’nın kuzeyindeki dağlar boyunca onların bağlarını kestiğini ifade etmiſtir.¹³⁸⁸ II. Asurnasirpal Bît Zamāni kabilesinin baſkenti Amedu’da yerel kralların bağ bahçelerine zarar vermiſ meyve ağaçlarını kesmiſtir. İlgili yazıt ſöyledir;

“Amedu kentinin kapısının önünde düşmanların kafasından piramit yaptım. Askerlerini ſehrin civarında kazığa oturttum. Onun meyve ağaçlarını kestim (kirātiſu akis).¹³⁸⁹

III. Salmanassar Bît Adini kralı Ağuni ile Til-Barsip’te mücadele etmiſtir. Bu süreçte düşmanın bağ ve bahçelerini yok eden Asurlular burayı ancak bir sonraki yıl ele geçirebilmiſlerdir. Bir baſka seferinde ise III. Salmanassar, Babilli Marduk-bēl-usāte’yi Gannanāte kentinde sıkıſtırmıſtır. Bu süreç içerisinde Asurlular Babil’in ekinlerini, bağ ve bahçelerini kesip kentin kanalını kullanılamaz hale getirmiſtir. Marduk-bēl-usāte ise Gannanāte ſehrinin duvarlarındaki bir tünel aracılığıyla ſehirden kaçmayı baſarmıſ,

¹³⁸⁶ MacGinnis, J. (2012). “Evidence for a Peripheral Language in a Neo-Assyrian Tablet from the Governor’s Palace in Tushan”. *Journal of Near Eastern Studies*, 71, 13 – 20.

¹³⁸⁷ ARAB I: 310; Hasel, 2008: 71.

¹³⁸⁸ ARAB I: 132; Grayson, 1991, A.O.100.5: 119 - 125.

¹³⁸⁹ Grayson, 1991, A.O.101.1: iii 107 - 109.

Asurlular da şehri ele geçirmiştir.¹³⁹⁰ III. Salmanassar bu tür bir uygulamayı Damascus kuşatmasında Haza'il'e karşı da yapmış, şehrin tahıllarını yakıp bağ ve bahçelerini yok etmiştir.¹³⁹¹ Aynı kral zamanında MÖ 859 yılındaki Sugunia kuşatmasında şehrin dışında askerlerin baltalarla meyve ağaçlarını kestikleri görülmektedir.¹³⁹² MÖ 814 yılında V. Šamsi-Adad, babası gibi Gannanāte şehrine sefer düzenledi. Şehirdeki tanrı ve tanrıçaları yağmaladı meyve ağaçlarını kesti ve yerleşimlere büyük zarar verdi.¹³⁹³ Gannanāte'yi bir sonraki yıl ele geçirebildi. Babil kralı Marduk-balāssu-iqbi Nemetti-šarri'ye kaçınca Šamsi-Adad bu şehri ele geçirdi.¹³⁹⁴ Tanrı Aššur'un V. Šamsi-Adad'a yazdığı mektup bu mücadeleyle ilgili bilgiler verir:

*“Hayatını [..... kurtar]mak [için] [o Nemetti-šarri kentine girdi. Sen onu takip ettin] ve yenilgiye uğrattın. [Ondan] savaş arabalarını, [atlarını ve ... savaşın.] Onun şehrinde savaş[tın] ve [şehrin kapısında süslü bir kanlı havuz yaptın. Onun korularını kestin.] Etrafındaki [2]56 şehrini [dümdüz ettin, yıktın ve yaktın.]”*¹³⁹⁵

III. Tiglatpileser'in MÖ 733'de Damascus kralı Rezin'i kendi ifadesiyle “*kafesteki bir kuş gibi*” kuşattıktan sonra şehrin ileri gelen liderlerini kazığa oturttu ve bütün ağaçları kesti.¹³⁹⁶ Fakat şehir bir sonraki yıl ele geçirilebildi. Daha sonra Mukīn-zēri'nin isyanı sonucu Asur kralı dikkatini Babil'e çevirdi. Mukī-zēri, Šapiya'ya yerleşince III. Tiglatpileser şehir surlarının dibindeki sissoo ağaçlarından oluşan koruyu kesti, hurma ağaçlarını devirdi. Bütün bu kuşatmaya rağmen Mukīn-zēri kaçmayı başardı ve Šapiya kuşatması başarısız oldu.¹³⁹⁷

II. Sargon Sekizinci seferi sırasında da Urartu eyaletlerine büyük zararlar vermiştir. Urartu eyaletlerinin tahıl ve şarap depolarını yağmalamakla yetinmeyen II. Sargon kentin bağ ve bahçeleri ile tarlalarına büyük zararlar vermiştir. Yazıtlarında bu durumu şöyle dile getirmektedir.

¹³⁹⁰ Grayson, 199, A.0.102.5: iv. 1 – 5a.

¹³⁹¹ ARAB I: 672; Grayson, 1996, A.0.102.9: 8 - 15; Nadali, 2009: 140.

¹³⁹² King, 1915: Pl. VIII.

¹³⁹³ ARAB I: 724; Hasel, 2008: 72.

¹³⁹⁴ Cole S.W. (1997). “The Destruction of Orchards in Assyrian Warfare”. in S. Parpola - R.M. Whiting (eds.), *Assyria 1995. Proceedings of the 10th Anniversary Symposium of the Neo-Assyrian Text Corpus Project*, Helsinki, 32 - 33.

¹³⁹⁵ Grayson, 1991, A.0.101.1: iii. 109.

¹³⁹⁶ Tadmor, 1994, 78 – 79, Ann. 23: 11 – 12; RINAP I no 20: 8b -12.

¹³⁹⁷ ARAB I: 792; Cole, 1997: 33; Tadmor, 1994:162, 23-24; Mukīn-zēri ve III. Tiglatpileser arasındaki mücadelenin çivi yazılı metinlerindeki yansıması için bkz; Saggs, H. W. F. (1955). “The Nimrud Letters, 1952-Part I”. *Iraq*, 17.

“Adad gibi ateşli askerlerim, kentini süsleyen göğün sınırsız yağmuru gibi bol meyve ve şarap veren güzel bahçelerine saldırdılar ve demir baltalarla gürültü yaptılar ve sayılmayacak kadar bol olan meyveleri aşağıya düşürdüler. Hiç bir titreyen kâlp bu savaştan kaçmadı, ebedi arzularını anladılar. Onun sarayının süsü olan ulu ağaçlarını darı gibi kesip devirdim, görkemli kentini yakıp yıktım ve eyaletini harap ettim. Kesmiş olduğum tüm ağaçları gövdelerim bir araya topladım ve küme haline getirdim ve onları ateşle yaktım, Ölçülmeyecek kadar bol olan ekinlerini köklerinden söktüm, bu tahribatı anımsamayacak hiç bir kulak bırakmadım. Lapis Lazuliye (maviye) boyanmış geniş bir tabak gibi uzanan güzel tarlalarını, çevresindeki ot ve habburru dikili ovalarım at ve savaş arabalarının yıkım getiren yürüyüşleri ile Adad gibi ve Adad’ın atlarının yardımı ile sabanla sürülmüş tarlaya döndürdüm.”¹³⁹⁸

“Halkının geçim kaynağı olan hasadı, sığırlarının hayat kaynağı olan samanı süpürge misali yaktım ve orayı çıplak, boş bir arazi haline getirdim. Meyve bahçelerini kestim ve ormanlarını yere devirdim. Tüm ağaç gövdelerini tepeler şeklinde topladım ve ateşe verdim.”¹³⁹⁹

MÖ 710 yılında II. Sargon Merodah-baladan’ın kabilesinin başkenti Dür-Yakin üzerine sefer düzenledi. Zapt edilemeyecek büyüklükte surlara sahip olan şehrin meyvelerini yemesi için askerlerine izin verdi, bağlarını kesti hurma ağaçlarını devirdi.¹⁴⁰⁰ Öyle ki Merodah-baladan ancak iki yıl sonra ürün elde edebilmişti.¹⁴⁰¹

MÖ 703-702 Babil seferi sırasında Sanherib Ellipi yerleşimlerini yakıp yıktı, meyve bahçelerini yok etti.¹⁴⁰² Sanherib dönemi rölyeflerinde Dilbat şehri etrafındaki palmyelerin askerler tarafından kesildiği görülmektedir.¹⁴⁰³ (şekil 60). Diğer rölyeflerde de askerler ellerindeki baltalarla ağaçları kesip devirmektedirler.¹⁴⁰⁴

Asarhaddon dönemi yazıtlarında kralın meyve ağaçlarını kestiğini belirten bir ifadesi bulunmamaktadır. Fakat İstar, Asarhaddon’a karşı konuşurken korkmamasını çünkü düşmanın meyve ağaçlarını kestiğini ifade eder. Son olarak ise MÖ 646’da Asurbanipal Susa’yı fethinden sonra askerlerin şehrin kutsal korularını yaktığını belirtir.¹⁴⁰⁵

¹³⁹⁸ ARAB II:161; Çilingiroğlu, 1984: 22.

¹³⁹⁹ ARAB II: 165; Çilingiroğlu, 1984: 26.

¹⁴⁰⁰ ARAB II: 32.

¹⁴⁰¹ Cole, 1997: 33.

¹⁴⁰² OIP 2, s. 59: 28-29; Frahm, E. (2003). “New Sources for Sennacherib’s First Campaign”. *Isimu*, VI, 142: 51

¹⁴⁰³ Bkz; Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pl. 49.

¹⁴⁰⁴ Bkz; Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pl. 382, 460, 461(şekil 61).

¹⁴⁰⁵ Cole, 1997: 33

Asurbanipal rölyeflerinde de Arab çadırlarına saldıran Asurlu askerlerin bir kısmı etraftaki ağaçları kesmekteydi.¹⁴⁰⁶

Yukarıda çeşitli krallar zamanında, özellikle II. Tukulti-Ninurta döneminden Sanherib dönemine kadar gerçekleştiği görülen yerleşim yerlerinin civarındaki meyve ağaçlarının kesilmesi, bağ ve bahçelere zarar verilmesi eylemi, bu eylemin gerçekleştirildiği kuşatmaların başarıyla sonuçlanmadığına işaret eder.¹⁴⁰⁷

Burada Asurlular bu ağaçları neden kestiler sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunun birkaç cevabı olabilir. Bunlar;

- İntikam almak amacıyla
- Düşmanın direncini azaltmak ve yenilgiye uğratmak için
- Ağaçları yakacak olarak ya da kuşatmalarda kullanmak için (özellikle rampa yapımı için)

Ayrıca belirtmek gerekir ki kesilen ağaçların kuşatma için kullanıldığını belirten yazılı bir kayıt yoktur.¹⁴⁰⁸ Fakat kuşatma rampası inşa etmek için bazı ağaçların kesildiği söylenebilir. Öyleki bazı rölyeflerde ağaç dallarının hamallar tarafından taşındığı yer alır.

Asur devletinin uygulamalarına bakıldığında bağ ve bahçelere zarar verme, ağaçları kesme eyleminin kendisiyle çeliştiği görülmektedir. Asur emperyal bir güç olarak koruyabildiği kadar çok ağacı koruması gerekirdi. Ayrıca buralardan sağlanacak ürünler, özellikle uzun kuşatmalarda ya da sonraki kuşatmalar için asker ve hayvanların hizmetine sunulabilirdi.

Bu bitki ve ağaçlar o bölgenin vergi aracı ve hazinesi niteliğine sahiptir bir bakıma. Ayrıca bu zenginlik sadık memurlara ödül olarak bağışlanabilecek niteliktedir.¹⁴⁰⁹ Yukarıda ifade edilen uygulamalar göz önüne alındığında Asur'un ağaçları kesmesi meyve bahçelerini talan etmesi kuşattığı şehirden artık bir beklentisinin olmadığını gösterir. Bu

¹⁴⁰⁶ Barnett, 1976: Pl. XXXII.

¹⁴⁰⁷ Tadmor, 1994: 78 – 79, Ann. 23: 11 – 12 ve açıklamaları; Van der Spek, R. (1977-1978). “The Struggle of King Sargon II of Assyria Against the Chaldaean Merodach-Baladan (710-707 B.C.)”. *JEOL*, 25, 62; Cole, 1997: 34; Eph'al, 2009: 53

¹⁴⁰⁸ Hasel, 2008: 75

¹⁴⁰⁹ Cole, 1997: 34

nedenle şehre ve çevresine intikam hırsıyla verebildiği kadar çok zarar vermek istemektedir.

Bu durumu rölyeflerde desteklemektedir. Kuşatma süresince ağaçların kesildiğini gösteren görsel kanıtlar yoktur. Şehir ele geçirildiğinde de durum böyledir. Fakat şehir artık tamamen zarar görmüş ve kullanılamayacak durumda ise şehrin çevresindeki ağaçlara zarar verildiği birkaç rölyefte yerini almıştır.¹⁴¹⁰ Asurbanipal dönemi rölyeflerinde¹⁴¹¹ Arap çadırlarına sadıran askerler aynı zamanda etraftaki ağaçları da kesmektedir. Bu görüntü Asur idaresinin bu bölgeden herhangi bir beklentisinin olmadığını açık bir kanıttır.

5.2.2. Cezalandırma

Asur ordusunun zorla ele geçirdiği şehrin halkına ve askerlerine, mağlup ettiği orduların askerlerine karşı acımasız oldukları ve onlara işkence ile öldürdükleri hem yazılı hem de görsel belgelerde bir övünç kaynağı olarak sıkça yer almaktadır.

Asur devletinde özellikle MÖ birinci binden sonra düşmanlara karşı büyük çaplı cezalandırmalar uygulandığı görülmektedir. Bu uygulamalar II. Asurnasirpal ile yoğun şekilde başlamaktadır.¹⁴¹² Bu krala ait yıllıklarda sefer düzenlediği bölgelerin halklarına ve savaşçılara karşı tutunduğu tavırdan ve yaptığı katliamlardan bahsedilmektedir. Bu kral zamanına ait isyan eden bir şehre karşı uyguladığı şiddet yazıtlarında şöyle yer almaktadır:

*“Kent kapısının karşısına bir sütun yerleştirttim ve bütün elebaşların derisini yüzdürttüm...Sütunu derileri ile kaplattım...Kimini sütuna çaktırttım, kimini de kazığa geçirttim....Ve komutanlarının kol ve bacaklarını kestirttim. Tutsak alınanların çoğunu yaktırttım...Kiminin ellerini, parmaklarını kestirttim, kiminin gözlerini oyurdum. Genç kızları ve delikanlıları canlı canlı yaktırdım...”*¹⁴¹³

II. Asurnasirpal’ın ardıllarının birçoğunun da bu uygulamaları sürdürdükleri ve bunları övünç olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu cezalandırmalar insanların öldürülmesiyle sınırlı kalmıyor bunun yanında çeşitli uzuvları kesiliyor, kent sakinleri ve savaşçıların kafalarından piramitler yapılıyor, derileri yüzülüyor, askerler şehrin

¹⁴¹⁰ Hasel, 2008: 80

¹⁴¹¹ Barnett, 1976: Pl. XXXII, slabs, 3-7.

¹⁴¹² De Backer, F. (2009). “Cruelty and Military Reinements”. *Res Antiquae*, 6, 16.

¹⁴¹³ ARAB I: 443; Sever, 2008: 82.

surlarına asılıyor ve kazığa oturtuluyordu. Burada Asur kralları tarafından düşmanın bedenine verilen cezalar yazılı ve görsel kanıtlarla verilecektir.

5.2.3. Öldürme

Savaşlarda mücadele halinde gerçekleşen ölümlerin dışında yakalanan savaşçılar da Asurlu askerler tarafından sonradan sistematik şekilde öldürülmekteydi. Düşman savaşçıların ve halklarının öldürülmesi yazıtlarda çok kez belirtilmektedir. Bu yazıtlarda değişen sadece öldürülen savaşçıların sayılarıydı. Kimi zaman kılıçlarla düşmanlar öldürülürken kimi zaman da insanlar yakılmaktaydı. En çok karşılaşılan tabirler “*x sayıda savaşçısını kılıcımla öldürdüm*” “*savaşçılarını öldürdüm*” “*adamlarının büyük kısmını öldürdüm*”¹⁴¹⁴ idi. Bu sayılar kimi zaman 100’lerle ifade edilirken kimi zaman da onbinlerle ifade edilmekteydi. III. Salmanassar saltanatının ilk 20 yılında 82,600 insanı öldürdüğünü kaydetmiştir.¹⁴¹⁵ Bunun yanında öldürdükleri savaşçıların çokluğunu vurgulamak için çeşitli teşbihler kullanmaktaydılar:

“...*kentinin caddelerini cesetleriyle kapladım, kanlarıyla evlerini boyadım.*”¹⁴¹⁶

“...*kanlarıyla dağı boyadım ve cesetleriyle dağların boğazları ve dağ geçitlerini doldurdum.*”¹⁴¹⁷

“...*1,000 savaşçısını sarp dağların ortasında katlettim, kanlarıyla dağları boyadım, cesetleriyle dağların olukları ve uçurumlarını doldurdum.*”¹⁴¹⁸

“...*Sinzi nehrini [kanlarıyla] yün gibi kırmızıya boyadım.*”¹⁴¹⁹

Ayrıca şehir sakinlerinin de öldürüldüğü ifadeler yazıtlarda çok sayıda yer almaktadır.¹⁴²⁰ Öldürmek için kullandıkları yöntemler ise değişebiliyordu. Yazıtlarda en

¹⁴¹⁴ ARAB I: 440, 441, 448, 449, 450, 452, 457, 459, 463, 464, 465, 472, 474, 480, 500, 563, 581, 582, 588, 598, 599, 601, 605, 611, 625, 647, 653, 654, 663, 672; ARAB II: 10, 16, 55, 61, 235, 254, 325, 520, 787, 795, 800, 808, 815, 818, 830.

¹⁴¹⁵ Grayson, 1996, A.O.102.10: iv.34b - 40a; Elat, M. (1975). “The Campaigns of Shalmaneser III against Aram and Israel”. *Israel Exploration Journal*, 25, 28.

¹⁴¹⁶ ARAB I: 452.

¹⁴¹⁷ ARAB I: 465.

¹⁴¹⁸ RINAP I no 9: 7.

¹⁴¹⁹ ARAB I: 797.

¹⁴²⁰ ARAB I: 449, 453, 461, 463, 474, 478, 480, 500, 623.

çok karşımıza çıkan öldürme şekli kafa kesme idi.¹⁴²¹ Kafa kesme, ölüm korkusunu güçlü kılmak için uygulandığı düşünülmektedir.¹⁴²² Düşmanın kesilen kafalarından, ele geçirilen şehirlere sütunlar diktikleri de yazıtlarda ifade edilmiştir.¹⁴²³ Kimi zaman da kesik başları ağaç gövdelerine asmışlardır:

“...kafalarını dağlardaki ağaçların gövdelerine bağladım...”¹⁴²⁴

“...kafalarını kestim ve sarayın avlusundaki ağaçların gövdelerine astım...”¹⁴²⁵

II. Asurnasirpal dönemine ait bir rölyefte Asurlu askerlerin elinde düşman kafalarını taşıdıkları görülmektedir. Bu askerlerin hemen yanında müzisyenler yer alır. Bir kartal da pençeleriyle bir düşman kafasını taşımaktadır. Bu görüntü savaş sonrası kutlamasını göstermektedir. (şekil 62). Kafa kesme ve aşağılama cezalarının Asur kaynaklarının yanında başka kaynaklarda da yer alması bu haberlerin imparatorluğun geneline yayıldığını göstermektedir. Yeminlerine sadık kalmayan düşmanların yavaş yavaş ve korkunç biçimde can verişini herkesin görmesi için şehir kapılarına yerleştirilen kafeslere vahşi hayvanlarla beraber kapatmışlardır. Savaşlarda öldürülen düşmanların liderlerin cesetleri toplanarak Asur’a getirilirdi.¹⁴²⁶ Kafa kesmenin en iyi bilinen örneği Elam kralı Teumman’dır. Bu durum yazıtlarda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Teumman’ın kayını Urtak okla yaralanmıştı, ama ölmedi; kafasını kestirmek için bir Asurlu’ya şöyle seslendi.: “Gel, kafamı kopar. Efendin kralın huzuruna götür, nam kazan.”¹⁴²⁷

Aslında Urtak, zalimliği ve acımasızlığıyla ün salmış Asurbanipal’in karşısına canlı şekilde çıkıp çeşitli işkencelerden geçmek yerine ölümü kurtuluş olarak görmüş, Asur askerini onu kendisini öldürmesi için teşvik ederek başına gelebileceklerden tek seferde kurtulmak istemiş olmalıydı. Çünkü o dönemde Asurbanipal’in ününü duymamış olması imkânsızdı.

¹⁴²¹ ARAB I: 441, 447, 455, 463, 499, 609.

¹⁴²² Backer, 2009: 28.

¹⁴²³ ARAB I: 441, 447, 463, 480, 499, 598, 599, 605.

¹⁴²⁴ ARAB I: 450.

¹⁴²⁵ ARAB I: 455.

¹⁴²⁶ Kuhrt 2009: 181 - 182.

¹⁴²⁷ Kuhrt 2009: 185; ARAB II: 1057.

Önemli bir şahsı öldürmek muhtemelen bütün toplumlarda ödül ve terfi sebebiydi. Zaten Urtak'da askere “nam kazan” diyerek onu cezbetmeye çalışarak, kendisi için olabilecek en kolay ölümü kendisi seçmişti.

*“Ben Asur kralı Asurbanipal, Elam kralı Teumman'ın kafasını şehir merkezindeki kulelerin karşısına astım. Eskiden iç organ kehanetlerinin haber verdiği oldu: “Düşmanlarının kafalarını kesecek, içlerindeki şarabı tanrıların şerefine toprağa dökecek...” şimdi benim zamanımda Šamaš ile Adad bunu yerine getirdiler. Düşmanlarımin kafalarını kopardım, şarap döktüm [...]”*¹⁴²⁸

Düşmanların kesilen kafalarının yığılması askeri gücü niteleyen bir uygulamaydı. Fakat Teumman'ın kafasının tek olarak sergilenmesi oldukça farklıydı.¹⁴²⁹ Asurbanipal, aslında Elam seferine katılmamasına rağmen kendini kafa avcısı olarak göstermiştir.¹⁴³⁰

Teumman'ın kesilen kafası zafer arabasıyla önce Arbail'e oradan da Ninive'ye götürüldü ve orada sergilendi. Elam kralının kafası bir ağaca asılı dururken müzisyenler eşliğinde şölen düzenlendiği¹⁴³¹ ifade edilmekteydi. Fakat bu olay gerçekleştiğinde Teumman'ın ölümünün üzerinden 10 yıl geçmişti. Bu nedenle Asurbanipal'in bahçesinde asılan baş Teumman'a değil başka birine ait olmalıdır.¹⁴³²

Teumman'ın kafasının kesilmesi ve Asur şehirlerinde dolaştırılması başarıları kutlamak için yapılan politik bir eylemdir ve Asur tarihinde birçok kez görülmektedir. bu uygulama dini olarak “tanrıları onurlandırmadı” (*lā mušāqir ilāni*) ve “Tanrı Aššur'a karşı günah işlediği” (*ana Aššur šar ilāni ... ihtū*) ve bu yüzden Asurbanipal, Tanrı Aššur ve Marduk'un emriyle Elam Kralı Teumman'ın kafasını kestiğini ifade etmektedir.¹⁴³³ Bunun yanında Eski Asur döneminden beri karşımıza çıkan geleneksel bir uygulamadır.¹⁴³⁴

¹⁴²⁸ Kuhrt, 2009:182; Bu olayla ilgili değişik metinler için bkz, Bamett – Bleibtreu – Turner, 1998: 95; Weidner 1932-3: 9.24-8; ARAB II: 1056, 1099.

¹⁴²⁹ Bonatz, D. (2004). “Ashurbanipal's Headhunt: An Anthropological Perspective” *Iraq*, 66, 93.

¹⁴³⁰ Bonatz, 2004: 94.

¹⁴³¹ Bahrani, Z. (2008). *Rituals of War, The Body and Violence in Mesopotamia*. New York, 23.

¹⁴³² May, N. N. (2012) “Triumph as an Aspect of the Neo-Assyrian Decorative Program, Organization, Representation, and Symbols of Power in the Ancient Near East”. *Proceedings of the 54th Rencontre Assyriologique Internationale at Würzburg*, 20 - 25 July 2008, 480.

¹⁴³³ ARAB II: 787.

¹⁴³⁴ Bonatz, 2004: 99.

5.2.4. Yakma

Asur kral yazıtlarında en çok karşılaşılan ifadelerden biri “X şehri ve çevresindeki yerleşimleri yaktım” ifadesidir. Yeni Asur dönemindeki bütün kral yazıtlarında bu tür ifadeler sıkça geçmektedir. Asur krallarının sıkça başvurduğu cezalandırma yöntemlerinden bir tanesidir. Bu uygulama hem halkın ve askerlerin yakılması hem de yerleşim yerlerinin şehirlerin yakılması şeklinde görülmektedir.

Yerleşimleri bir bütün olarak yakmanın dışında Asur yazıtlarındaki dikkat çeken en önemli noktalardan biri şehir sakinlerinin canlı canlı yakılmasıydı. Yalılan şehirlerin içerisinde insanların olup olmadığı yazıtlarda belirtilmemektedir. Fakat ele geçirilen halkın özellikle de genç kız ve erkeklerin yakılması bazen de savaşçıların yakılması özellikle belirtilmiştir. Yazıtlardaki ifadeler şöyledir:

*“Genç erkeklerini ve kızlarını yaktım.”*¹⁴³⁵

*“Savaşçı birliklerini yaktım.”*¹⁴³⁶

*“Ayaklarının tozu muazzam bir fırtına gibi gökyüzünü kaplayarak [....] Dicle kıyılarında [....] benim karşımda savaş nizamına girdiler. Geçişimi engellediler ve savaşa davet ettiler. [....] zırhlı elbisemi giydim. Zafer alameti olan miğferimi başıma yerleştirdim. Kalbimde kızgınlıkla, düşmanı aşağıya indiren büyük savaş arabama seğirttim. Asur’un bana bahşetmiş olduğu büyük yayı elime aldım; yaşamı delip geçen mızrağımı kavradım. [....] onları çevirmeyi başararak, ilerleyişlerini durdurdum. Düşman güruhunu ok ve mızraklarla biçtim. Hepsinin bedenlerini deldim. [....] Gırtlaklarını kestim, ip kesercesine değerli yaşamlarını kestim. Bir fırtınadaki sular gibi bağırsaklarındaki ve gırtlaklarındaki geniş topraklara boşalttım, zıplayan küheylanlarım bir nehre dalar gibi akan kanlarına daldılar. Kötüleri ve hınzırları aşağıya indiren savaş arabamın tekerlekleri pislik ve kanla kirlendi. Ovayı, savaşçıların cesetleriyle çimen gibi doldurdum. Husyelerini kestim ve penislerini hazirandaki tohumları gibi koparttım.”*¹⁴³⁷

5.2.5. Deri Yüzme

Yazıtlarda deri yüzme işleminin özellikle şehir beylerine karşı uygulandığı görülmektedir. II. Aşşur-dân döneminde Katmutu ülkesinin kralının derisi yüzülmüştür. Yazıttaki ifadeler şöyledir:

¹⁴³⁵ ARAB I: 447, 450, 453, 598.

¹⁴³⁶ ARAB II: 521.

¹⁴³⁷ Bauer, 2013: 415.

“*Katmuhu ülkesinin kralı Kundi[bḫal]ē’yi [Asur’a getirdim (ve)] Arbail [şehrinde] (onu) yüzdüm (ve) derisini [...]naš [şehrinin duvarına] astım.*”¹⁴³⁸

“II. Aurnasirpal döneminde dört kişinin derisinin yüzüdüğü yazıtlarda yer almaktadır. İlgili yazıtlar şöyledir:

“*Ništun şehrinin kralı Babua’nın oğlu Būbu’yu Arbail şehrinde yüzdüm (ve) derisini duvara astım.*”¹⁴³⁹

“*Aḫi-iababa’yı Ninive’ye götürdüm, derisini Ninive duvarına astım.*”¹⁴⁴⁰

“*Hulāiia’nın derisini yüzdüm Damdammusa kentinin duvarına astım.*”¹⁴⁴¹

“*Suḫlu, Bur-Ramānu’yu yüzdüm derisini Sinabu kentinin duvarına astım.*”¹⁴⁴²

5.2.6. Kazığa Oturtma ve Kazığa Asma

Kazığa oturtma ve kazığa asma uygulamaları amaç ve yöntem olarak birbirinden tamamen farklıdır. Kazığa oturtma *ana zaqīpi zaqāpu* ve *ana zaqīpi šēlū* ifadeleriyle kullanılmıştır. Bu ifadeler düşman asker ya da birliklerinin canlı olarak bacak arasından kazığa oturtulmasını belirtir. Kazığa asma ise yazıtlarda *ina gašīši rattū* ve *ana gašīši alālu* ifadeleriyle yer almaktadır.¹⁴⁴³ Kazığa asma uygulaması ölü bedenlerin gövdelerinden kazığın üzerine yerleştirilmesi anlamını taşır. Kazığa oturtma da amaç cezalandırma ve psikolojik baskı iken kazığa asma da zaten ölmüş askerlerin cezalandırıldığını söyleyemeyiz. Bu nedenle kazığa asmayı sadece kuşatma altındaki kente karşı psikolojik baskı uygulaması olarak değerlendirebiliriz. Aššur-bēl-kala döneminde bu cezalandırmanın uygulandığı söylenebilir. Yazıtın ilgili yerinin bir kısmı kırık olsa da burası “*onun cesedini kazığa astım*” şeklinde tamamlanmıştır.¹⁴⁴⁴

¹⁴³⁸ Grayson 1991, A.0.98.1: 40-41; Kuhrt 2009: 132

¹⁴³⁹ Grayson 1991, A.0.101.1: i 67 - 68; 88 – 89.

¹⁴⁴⁰ Grayson 1991, A.0.101.1: i. 93.

¹⁴⁴¹ Grayson 1991, A.0.101.1: i. 110.

¹⁴⁴² Grayson 1991, A.0.101.19: 91.

¹⁴⁴³ Radner, K. (2015). “High visibility punishment and deterrent: Impalement in Assyrian Warfare and Legal Practice”. In: *Zeitschrift für Altorientalische und Biblische Rechtsgeschichte*, 21, 104.

¹⁴⁴⁴ Grayson 1991, A.0.89.2: iii. 12.

Birçok kaynakta düşmanlara uygulandığı görülen kazığa oturtma cezası bu kez askeri emirlere uymayanlara karşı cezalandırma olarak uygulandığı görülmektedir.

*“Süvari toplama noktasına atlarıyla birlikte hemen gel. Kim geç kalırsa evin ortasında kazığa oturtulacak ve kim şehrini değiştirirse evinin ortasında kazığa oturtulacak ve onun emriyle katledilecek.”*¹⁴⁴⁵

*“Her hangi bir zamanda, bu şehirde yaşayan (herhangi bir) insan eski evini yıkıp yeni bir tane inşa ettiğinde eğer onun evinin temelleri kral yoluna yaklaşırsa, onu evinin üzerinde kazığa asacaklar.”*¹⁴⁴⁶

Yazıtlarında kendisini “... düşmanların cesetlerini kazığa asan Tukultî-Ninurta’nın oğlu...”¹⁴⁴⁷ olarak ifade eden II. Assurnasirpal kazığa oturtma cezasını ilk kez Suru kuşatmasında (MÖ 882) uygulamıştır.¹⁴⁴⁸

Assurnasirpal ele geçirdiği düşman askerlerini, kenti zapt etme amacıyla, iki kez kazığa oturtmuştur. Bunlar Amedi ve Uda kuşatmalarında gerçekleşmiştir. Yazıtlarında *“onun kentinin çevresinde askerleri canlı kazığa oturttum”* demektedir. Pitura kuşatmasında (MÖ 879) Assurnasirpal *“onların kent kapısının karşısında 700 askeri kazığa oturttum”* demektedir.¹⁴⁴⁹ Aynı kral Aribua şehrindeyken Luḫutu bölgesinin şehirlerini ele geçirdiğini ve canlı ele geçirdiği askerlerini şehirlerin önünde kazığa oturtmuştur.¹⁴⁵⁰

III. Salmanassar döneminde Patina krallığı üzerine Dayyan-Aşşur önderliğindeki kuvvetler, Asur’un atadığı kralı öldüren ve ona yardım eden isyancıları kazığa asmıştır.¹⁴⁵¹ Bu yazıtta geçen *ina gašiši rattû* ifadesi kazığa oturtmanın bir ölüm cezasından ziyade isyancıların ve ona destek olanların ölü vücutlarının sergilenmesi olarak

¹⁴⁴⁵ SAA 1 22: 7 – r. 4.

¹⁴⁴⁶ RINAP 3/1, 38: 24 – 27.

¹⁴⁴⁷ Grayson, 1991, A.O.101.1: i. 28 – 29; 101.40: 17 – 18a.

¹⁴⁴⁸ Grayson, 1991, A.O.101.1: i. 91.

¹⁴⁴⁹ Bir yazıtta 700 asker belirtilmesine rağmen Nippur tapınağına ait yazıtta ise sadece 5 askerin kazığa oturtulduğu belirtilmektedir. Bu, oymacının yazım hatası olarak ileri sürülmektedir. Bu nedenle yazıtın transkriptinde (Grayson, 1991, 101.17: iv 81) 5 rakamının yanına “me” yani 100 eklenmiş ve bunun 500 olduğu kabul edilmektedir. Radner ise yukarıdaki beş rakamının doğru olduğunu kabul etmektedir. Bkz; Radner, K. “High visibility punishment and deterrent: Impalement in Assyrian warfare and legal practice” In: *Zeitschrift für Altorientalische und Biblische Rechtsgeschichte*, Vol. 21, 2015: 106. Bu rakamın 5 olma olasılığı, diğer yazıtlar ve rölyeflerle karşılaştığımızda bu kadar büyük sayılarda düşmanın kazığa oturtulduğunu gösteren başka bir örnek olmaması nedeniyle, daha yüksektir.

¹⁴⁵⁰ Grayson, 1991, A.O.101.1: iii. 83 – 84a.

¹⁴⁵¹ Grayson, 1996, A.O.102.14: 154 // no. 102.16: 280–281.

değerlendirilmektedir.¹⁴⁵² Bu durum ölü düşman bedenlerinin günlerce açıkta kalacağına ve gömülemeyeceğine işarettir. Bu toplumlar için ölümlerin en kısa sürede genellikle de öldükleri gün gömülmesi gerekiyordu. Aksi halde bu ölümler için bir tür cezalandırılmaydı. MÖ 856 yılında Urartulu Aramu'nun Asurla çarpışmaktan kaçıp dağlara kaçmasından sonra Arşasğu şehrini yakıp yıkan III. Salmanassar öldürdüğü insanların kafalarından kuleler yapmış geri kalanı ise kazığa oturtmuştur.¹⁴⁵³

Yazıtlarda belirtilen kazığa oturtma cezası Salmanassar'ın Balawat kapısı üzerindeki rölyeflerde de görülmektedir. Bu rölyeflerde Sugunia (MÖ 859) Dabigu (MÖ 857) ve Kullimeri (Kulisi) (MÖ 852) kuşatmalarındaki kazığa oturtmalar yer almaktadır. Dabigu kuşatmasında 6 adamın ikişer, birbirine bakar şekilde tam da bacak aralarından, kuşatma devam ederken kazığa oturtuldukları görülmektedir.¹⁴⁵⁴ Bu tam anlamıyla canlı ele geçirilen düşmanın kazığa oturtulmasını ve aynı zamanda kente karşı psikolojik bir baskı yaratma planlandığı söylenebilir.¹⁴⁵⁵

Sugunia kuşatmasını gösteren rölyefte¹⁴⁵⁶ üç çıplak adam kulelerin üzerinde uzun sırtlara kazığa oturtulduğu görülmüyor.¹⁴⁵⁷

Kullimeri (Kulisi) kuşatmasında ise bir kişinin kazığa oturtulduğu görülmektedir.¹⁴⁵⁸ Bu tarihten itibaren bir asırdan fazla, III. Tiglatpileser dönemine kadar yazılı ya da görsel belgelerde kazığa oturtma işlemi karşımıza çıkmaz. Kazığa oturtma bu kez *ana zaqîpi šêlû* yani kazığın üzerine kaldırma olarak görülür. Bunlar Batı İran (MÖ 744) Damascus (MÖ 733) ve Sarrabanu (MÖ 731) kuşatmalarında yer almaktadır.¹⁴⁵⁹

Damascus kuşatmasında “*şehrin ileri gelenlerini, topraklarını izlerken, canlı kazığa kaldırdım*” demektedir.¹⁴⁶⁰ Sarrabanu kuşatmasında da şehrin lideri Nabû-uşabşi ele geçirilmiş “*şehrinin kapısının önünde, ülkesi(nin halkı) onu izlerken kazığa kaldırılmıştır*” denilmektedir.¹⁴⁶¹ Fakat burada Nabû-uşabşi'nin canlı ya da ölü olduğu belirtilmemiştir.

¹⁴⁵² Radner, 2015: 109.

¹⁴⁵³ Grayson, 1996, A.O.102.2: ii. 54.

¹⁴⁵⁴ Bkz, King, 1915: Pl. XXI.

¹⁴⁵⁵ Radner, 2015: 110.

¹⁴⁵⁶ Radner, 2015: 110.

¹⁴⁵⁷ King, 1915: Pl. VII, VIII.

¹⁴⁵⁸ Radner, 2015: 111; Bkz, King, 1915: Pl. LVI.

¹⁴⁵⁹ Radner, 2015: 112.

¹⁴⁶⁰ RINAP 1 no 20: 9 – 13.

¹⁴⁶¹ RINAP 1 no 39: 10; no 47: 15 – 16

Batı İran kuşatmasını anlatan yazıtın bir kısmı kırık olmasına rağmen konteksten¹⁴⁶² bazı kişilerin kazığa kaldırıldığı anlaşılmaktadır.¹⁴⁶³

Sanherib ve Asurbanipal dönemi yazıtlarında *ana gašīši alālu* yani kazığa asma ifadesi yer almaktadır. Sanherib döneminde Hirminnu'nun (MÖ 704-702) ele geçirilmesi sürecinde kazığa asma işleminin uygulandığı görülmektedir. Asurbanipal'in Akko'nun ele geçirilmesiyle ilgili yazıtlarıyla benzer olan ilgili yazıt şöyledir;

*“Tehlikeli düşman Hirimmu kentinin halkını kılıcımla kestim, bir tanesini (bile) ayırmadım. Onların cesetlerini kazığa astım ve (onları) kentin çevresine yerleştirdim.”*¹⁴⁶⁴

Bu işlemin ölü bedenler üzerine uygulandığı açıkça belirtilmektedir.

Yazıtların dışında III. Tiglatpileser, II. Sargon ve Sanherib dönemi rölyeflerinde kazığa kaldırma uygulamasına rastlamaktayız. III. Tiglatpileser dönemindeki Upa kuşatmasında şehrin iki tarafında üç cesedin kazığa kaldırıldığı görülür.¹⁴⁶⁵ II. Sargon dönemi Harhar kuşatmasında (MÖ 716) kentin dış duvarı boyunca 14 çıplak kişi kazıklara asılmıştır. (şekil 19). Sanherib dönemi Lakiş kuşatmasında (M.Ö. 701) da iki Asurlu yardımcı asker 3 çıplak adamı kazığa kaldırmaktadır.¹⁴⁶⁶ (şekil 33).

5.2.7. UzuV Kesme, Göz Oyma ve Hayvanlara Atma

Asurlular düşmanlarının çeşitli uzuvlarını bazen öldürmeden bazen de öldürdükten sonra kesmekteydi. Kesilenler kol, ayak, parmak, dil, kulak gibi uzuvlardı. Buna ek olarak göz oyma da mevcuttu.

Yapılan her davranışın aslında bir anlamı vardı. Dilin kesilmesi Tanrı Aššūr'a yapılan yeminin bozulmasının cezalandırmak,¹⁴⁶⁷ elin kesilmesi insanların silahla Asur'a karşı herhangi bir isyanda yer almasını önlemek olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁶⁸ Deri

¹⁴⁶² RINAP 1 no 7: 6 – 7.

¹⁴⁶³ Radner, 2015: 113 - 114.

¹⁴⁶⁴ RINAP 3/1 no 4: 16 (MÖ 700); no. 16 i 81–ii 1 (MÖ 696); no 17 i 70–73 (MÖ 694); no 18 i 5"–9" (MÖ 691); no 22 i 57–60 (MÖ 689); no 23 i. 52–55 (MÖ 691); RINAP 3/2 no 138 i.15'–18' (MÖ 699 ya da 698) ; Radner, 2015: 117.

¹⁴⁶⁵ Barnett – Falkner 1962, 14–16, pl. XXXVII–XL.

¹⁴⁶⁶ Radner, 2015: fig. 7.

¹⁴⁶⁷ Backer, 2009: 26.

¹⁴⁶⁸ Backer, 2009: 28.

yüzmeyi de nasıl ki vurdukları aslanın, ayının postunu alırsa insan, övünç için de böyle bir durum olabilir. Rölyeflerde gösterilen kurbanların kimliğini tespit etmek çok zordur.¹⁴⁶⁹

Asur'un cezalandırma yöntemleri içerisinde belki de en insaflısı parmak kesmekti. III. Tiglatpileser'in yazıtlarında *“savaşçıların parmaklarını kestim ve topraklarına geri gönderdim/dönmesine izin verdim”*¹⁴⁷⁰ ifadeleri yer almaktadır. Savaşçıların sadece parmaklarının kesilmesi bunların okçu olma ihtimalini güçlendirmektedir. II. Aurnasirpal ise *“canlı yakaladığım 200 adamın ellerini kestim”*¹⁴⁷¹ demektedir. Savaşçıların ellerinin kesilmesi bunların kılıç veya mızrak kullanan askerler olduğuna işaret edebilir. Yine aynı krala ait yazıtta *“gözlerini çıkardım”*¹⁴⁷² ifadesi bulunmaktadır.

Sanherib dönemine ait bir rölyefte¹⁴⁷³ yerde yatan iki çıplak esirin derisini yüzen iki Asur askeri yer almaktadır. Altta iki asker bir esire merhametsizlik etmektedir: ilki esirin kafasına gürz ile vurmakta, ikincisi esirin sakalın yolmaktadır. Son olarak muhtemelen ölmüş esir yerde yatarken Asurlu iki asker onun dilini kopartmaktadır.¹⁴⁷⁴ Rölyefteki yazıtta şu ifadeler yer almaktadır:

*“Yaratıcım tanrı Aşşur hakkında büyük küfürler eden [Mannu-ki-ahhe] (ve) [Nabu-usalli], onların dillerini kestim, derilerini yüzdüm.”*¹⁴⁷⁵

Asurbanipal'in yazıtlarında ise çok defa *“dillerini kopardım”*¹⁴⁷⁶ ifadesi geçmektedir. Bu cezalandırmanın sonrasında da genellikle derilerinin yüzüldüğü belirtilir.¹⁴⁷⁷

Asur'un düşman askerleri ve halkını cezalandırma yöntemlerinden bir diğeri ise hayvanlarla kafese kapatma ve etleriyle hayvanları beslemektir. Bu konuyla ilgili uygulamalar da Asurbanipal dönemi yazıtlarında yer almaktadır.

¹⁴⁶⁹ Backer, 2009: 28.

¹⁴⁷⁰ ARAB I: 766, 775; RINAP 1 no 7: 7.

¹⁴⁷¹ ARAB I: 465, 500; Grayson, 1991, A.O.101.21: 5 [(X+)]200 savaşçısının ellerini [kestim].

¹⁴⁷² ARAB I: 480.

¹⁴⁷³ Bkz, Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: Pl. 329 (432c- 433c).

¹⁴⁷⁴ Nadali, 2005b: 186.

¹⁴⁷⁵ Barnett – Bleibtreu – Turner, 1998: 97.

¹⁴⁷⁶ ARAB II: 866, 1034, 1046, 1065, 1109.

¹⁴⁷⁷ ARAB II: 866, 1034, 1046, 1065.

*“Köpekleri, domuzları kurtları ve kartalları cennetin kuşlarını ve denizin balıklarını vucutlarının uzuvlarıyla besledim.”*¹⁴⁷⁸

Asurbanipal’ın Hazael’in oğlu Uaite’yi cezalandırma yöntemi ise oldukça acımasız ve onur kırıcıydı.

*“Onu çakallarla ve köpeklerle bir kulubeye koydum. Onu bağladım ve Ninive’de kapı muhafızı yaptım “nirib manakti adnâti” olarak adlandırdım.”*¹⁴⁷⁹

Asurbanipal, Dunanu, Samgunu ve Aplâ’yı da aynı şekilde cezalandırmış, insanların göreceği şekilde çakallarla beraber kapının doğu ve batısına yerleştirmiştir.¹⁴⁸⁰ Bir başka yazıtında ise Asurbanipal dillerini kopardığı askerlerin etleriyle domuzları beslediğini belirtmektedir.¹⁴⁸¹

Düşmanların ibretlik şekilde cezalandırılması ve öldürülmesi Asur savaşlarının en fazla belgelenen yönüdür: Bu vassal devlet ve eyaletler ile bağımsız devletlere sadece bir uyarı değil ayrıca bir zamanlar kargaşanın hüküm sürdüğü yerlerde düzenin kurulması ve karmaşık unsurların yok edilmesini simgeleyen çok daha önemli anlamlara da sahiptir.¹⁴⁸²

*“Ben Asur kralı Asurbanipal. Urartu kralı Rusa bana selamlar göndermişti. Elam elçileri, Nabu-Damik, Umbadara....önlerine koyduğum küstahça mesajı...(hem de) onların gözünde Dunnanu’nun ikinci oğlu Mannu-ki-ahhe, onun şehrinin üzerindeki adam, Nabu-usalli’nin dillerini kestim,derilerini yüzdüm.”*¹⁴⁸³

II. Asurnasirpal’in yazıtlarında düşman askerlerine ve halkına uygulanan şiddetten çokça söz etmiştir.¹⁴⁸⁴

Daha Orta Asur döneminden itibaren düşman askerlerinin gözüne mil çekildiğini görmekteyiz. I Salmanassar (MÖ 1263-1234) döneminde bu olayın ilk örneklerine

¹⁴⁷⁸ ARAB II: 795.

¹⁴⁷⁹ ARAB II: 819.

¹⁴⁸⁰ ARAB II: 1044.

¹⁴⁸¹ ARAB II: 1109

¹⁴⁸² Nadali, 2005b: 186.

¹⁴⁸³ ARAB II: 1046.

¹⁴⁸⁴ Barnett - Bleibtreu - Turner 1998: 97.

¹⁴⁸⁴ ARAB I: 440, 441, 445, , 447; 448; 449; 449; 452; 453; , 454; 455, 457;, 459, 461; 463, 464, 465; 470, 471, 472, 472, 478, 479, 480.

rastlamaktayız.¹⁴⁸⁵ II. Asurnasirpal, Udu şehrini klasik kuşatma teknikleriyle ele geçirdikten sonra askerlerin bazılarının gözlerini oymuştur.¹⁴⁸⁶ Arbakku şehrine ulaşan II Asurnasirpal canlı ele geçirdiği düşmanın 200 askerinin her birinin bir kolunu kesmiştir.¹⁴⁸⁷

MÖ 701 yılında Filistinli asiler Ekron kralı Padi'yi kaçırıp zincire bağlayarak Yehuda kralı Hizikya'ya teslim edince Sanherib müttefikini kurtarmak için harekete geçmişti;

“Günah işlemiş valilerle ileri gelenleri idam ettim, cesetlerini kentteki bütün kulelere astım. Suç işleyen ve kutsala saygısızlık eden yurttaşları ganimet bildim. Günaha ve saygısızlığa karışmayan geri kalanların serbest bırakılması için emir verdim. Kralları Padi'yi Küdiş'ten getirttim ve tahta oturttum. Onu haraca bağladım.”¹⁴⁸⁸

5.3. Ganimet

Hem yazılı hem de görsel kaynaklar Asur ordusunun seferler sonrasında ele geçirdiği ganimetler hakkında detaylı bilgiler verir. Yazılı belgelerde ele geçirilen ganimetin sayısı ve türü hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Rölyepler ise yük hayvanları ve askerlerin eşliğinde Asur'a doğru sürüklenen eşyaları göstermektedir. Bu başlık altında, önceki bölümlerde değinildiğinden, ganimet olarak ele geçirilen yük ve binek hayvanları ile erzak hakkında ve bilgi verilmeyecektir. Bu başlık daha çok silah, değerli eşyalar ve çeşitli hayvanlar hakkında bilgileri kronolojik olarak içerecektir. Ganimet miktarı ve türü Asur ordusunun gücüyle doğru orantılı olarak özellikle II. Sargonidler döneminde oldukça artmış ve çeşitlilik göstermiştir.

I. Tiglatpileser döneminde Asur Katmuhu'dan ganimet olarak altın ve gümüşün yanında 180 bakır kap, 5 bronz küvet almıştır.¹⁴⁸⁹ Yine aynı kral döneminde Urratinaş'dan 60 bakır kap, bronz teknele ve geniş küvetler ile koyun ve sığırlar almıştır.¹⁴⁹⁰ Murattaş,

¹⁴⁸⁵ Sever, E. (2008). *Asur Tarihi*. Kaynak Yayınları, İstanbul, 63.

¹⁴⁸⁶ Grayson, 1991: A.O.101.1: iii. 112c - 113a.

¹⁴⁸⁷ Grayson, 1991: A.O.101.17: iv. 99 – 100; 101.19: 82.

¹⁴⁸⁸ ARAB II:240; Kuhrt, 2009: 183

¹⁴⁸⁹ Grayson, 1991, A.O.87.1: ii. 16 – 35.

¹⁴⁹⁰ Grayson, 1991, A.O.87.1: ii. 36 – 57.

Saradauš ve Aşağı Zap bölgesinden 120 bakır kap ve 30 talent bakırdan çubuklar temin edilmiştir.¹⁴⁹¹ 23 Nairi kralından da 2,000 sığır alınmıştır.¹⁴⁹²

II. Aşşur-dân döneminde bu konuda çok az bilgi vardır. Belgelerin önemli bir kısmı kırık olması nedeniyle sadece çeşitli sayılarda koyun ve sığırların ganimet olarak ele geçirildiği anlaşılabilmektedir.¹⁴⁹³ II. Adad-nirari dönemimi yazıtları, ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte çeşitli bölgelerden hayvan sürülerinin ve saraylarının değerli eşyalarının Asur’a götürüldüğünü kaydeder.¹⁴⁹⁴ II. Tukulti-Ninurta dönemi kayıtları çeşitli sayılarda koyun ve öküz ile bazı kuş türlerini içerir. Bunun dışında ganimet olarak bronz bakır gibi çeşitli eşyalar ve bazı madenler kayıtlıdır.¹⁴⁹⁵

II. Asurnasirpal döneminde birçok bölgeden çok sayıda ganimetin alındığı görülür. Ganimet listesi uzun olmasına rağmen çoğunlukla altın ve gümüş gibi değerli madenler, bronz olmakla beraber bazen de bakır kaplar sayısı belirtilmeden koyun ve öküzün ve saraydaki değerli eşyalar ganimet olarak sayılmıştır.¹⁴⁹⁶ Bu kral döneminde Bīt-Zamāni’den iki talent gümüş ve iki talent altın, 300 talent demir, 100 talent kalay, 100 talent bakır, 100 bronz, 3,000 bronz kap, kâseler ve bronz kutular, 5,000 koyun ve 2,000 öküz ganimet alınmıştır.¹⁴⁹⁷ Lubarna’nın kraliyet kenti Kunulua’dan 20 talent gümüş, 1 talent altın, 100 talent demir ve 100 talent kalayın yanında 10,000 koyun ve 1,000 öküz alınmıştır.¹⁴⁹⁸

“Assurnasirpal; Hatti ülkesinin (Karkamış) kralı Sangara’dan, “20 talent gümüş, bir altın yüzük, bir altın bilezik, altın hançerler, 100 talent bronz, 250 talent demir, bronz (fiçiler), bronz kovalar, bronz küvetler, bir bronz fırın, sarayından ağırlığı belli olmayan pek çok süs eşyası şimşir ağacından yataklar, şimşir ağacından tahtlar, fildişi süslü şimşir ağacından tabaklar, 200 ergenlik çağında kız rengârenk işli keten urbalar, mor yün, kızıl-

¹⁴⁹¹ Grayson, 1991, A.0.87.1: iii. 103 – iv. 1.

¹⁴⁹² Grayson, 1991, A.0.87.1: iv. 94 – 95; v. 5 – 6; v. 19.

¹⁴⁹³ Grayson, 1991, A.0.98.1: 13 – 14; 21; 2: 5.

¹⁴⁹⁴ Grayson, 1991, A.0.99.1; 2.

¹⁴⁹⁵ Grayson, 1991, A.0.100.5.

¹⁴⁹⁶ Grayson, 1991, A.0.101.1.

¹⁴⁹⁷ Grayson, 1991, A.0.101.1: ii. 119 – 125.

¹⁴⁹⁸ Grayson, 1991, A.0.101.1: iii. 72 – 77.

*mor yün, gišnugallu-kaymaktaşı, fildişleri parlak (altın) bir savaş arabası, altın kakmalı bir oturak, kraliyete yaraşır (nesneler)” almıştır.*¹⁴⁹⁹

III. Salmanassar dönemi yazıtları da çeşitli türde ganimet kayıtlarını içermektedir. Bunlar içerisinde altın, gümüş, bakır kalay ve demir gibi madenler ile koyun ve öküz gibi hayvanlar da mevcuttur.¹⁵⁰⁰ MÖ 857 yılında çıktığı seferinden sırasıyla, Patinu’dan 3 talent altın, 100 talent gümüş alınmış ve Patinu’ya yıllık bir talent gümüş haraç yüklenmiştir. Buradan ayrıca 300 talent demir, 300 talent bronz, 1,000 bronz kap ile 5,000 koyun ve 500 öküz ganimet elde edilmiştir.¹⁵⁰¹ Bīt-Gabbari’den x miktarda gümüş alınmış, haraç olarak 10 mina gümüş yüklenmiştir. Ayrıca, 90 talent demir ve 90 talent bronz ile 3,000 koyun ve 300 öküz alınmıştır. Bīt-Agūsi’den 10 mina altın, 6 talent gümüş, 5,000 koyun ve 500 öküz ganimet elde edilmiştir.¹⁵⁰² Aynı yıl Karkamış’tan 2 talent altın, 70 talent gümüş alınıp, yıllık haraç olarak 1 mina altın ve 1 talent gümüş yüklenmiştir. Buradan ayrıca, 100 talent demir, 30 talent bronz ile 5,000 koyun ve 500 öküz ganimet sayılmıştır.¹⁵⁰³ III. Salmanassar saltanatının ilk 20 yıllık süresinde toplam 184,755 koyun, 35,565 sığır, 9,920 at ve katır, 19,690 eşek ele geçirdiğini belirtir.¹⁵⁰⁴

V. Şamši-Adad dönemi belgeleri ganimet açısından zengin değildir. Sadece birkaç değerli maden ile sayı belirtilmeksizin koyun ve öküz ele geçirildiği kayıtlıdır.¹⁵⁰⁵ III. Adad-nirari döneminde 806 yılında Damascus’tan 100 talent altın, 1,000 talent gümüş, 2,300 talent gümüş, 20 talent altın, 5,000 talent demir, 3,000 talent bronzun ganimet olarak elde edildiği kayıtlıdır.¹⁵⁰⁶ Amurru, Hatti, Damascus, Samarya, Tır ve Sidon’dan da 2,000 talent gümüş, 2,000 talent demir ve 1,000 talent bakır alınmıştır.¹⁵⁰⁷

III. Tiglatpileser dönemi yazıtları da ganimet ifadeleri bakımından önceki kral yazıtlarıyla büyük benzerlik gösterir. Bu dönmede değerli maden olarak 741 yılında Bīt-Agūsi ve Arpad’dan 30 talent altın, 2,000 talent gümüş,¹⁵⁰⁸ 738 yılında Damascus’dan 3

¹⁴⁹⁹ Grayson, 1991, A.O.101.1: iii. 65 – 69.

¹⁵⁰⁰ Grayson, 1991, A.O.102.

¹⁵⁰¹ Grayson, 1991, A.O.102.2: ii. 21 – 24.

¹⁵⁰² Grayson, 1991, A.O.102.2: ii. 27b – 28.

¹⁵⁰³ Grayson, 1991, A.O.102.2: ii. 28 – 29.

¹⁵⁰⁴ Grayson, 1991, A.O.102.10: iv. 34 – 40.

¹⁵⁰⁵ Grayson, 1991, A.O.103.1, 2.

¹⁵⁰⁶ Grayson, 1991, A.O.104.6: 19 – 20; 8: 17 – 20.

¹⁵⁰⁷ Grayson, 1991, A.O.104.7: 5 – 8.

¹⁵⁰⁸ RINAP 3/1 no 49: 24 – 25.

talent altın 300 talent gümüş¹⁵⁰⁹ Aynı yıl Unqi'den 300 talent gümüş alınmıştır.¹⁵¹⁰ 735 yılında da Nairi'nin çeşitli bölgelerinden toplamda 20,000 koyun ve 1,500 sığır alınmıştır.¹⁵¹¹ Arab kraliçesi Samsi'den 20,000 sığır ve 30,000 deve, ¹⁵¹²Gaza¹⁵¹³ ve Tır'den¹⁵¹⁴ ise çeşitli miktarda değerli maden ele geçirilmiştir. III. Tiglatpileser dönemi rölyeflerinde düşmanların tanrılarının esir edildiği ve götürüldüğü kayıtlıdır.¹⁵¹⁵

II. Sargon dönemi ganimet tür ve sayı bakımından büyük çeşitlilik gösterir. Urartu üzerine gerçekleştirilen meşhur Sekizinci Sefer sonucunda çok sayıda ganimet elde edilmiştir. Mektubun ganimetle olan ilgili kısmı şöyledir:

“Çünkü kralları prensleri Urzana Asur’un isminden korkmamıştı ve egemenliğimin boyunduruğunu atmıştı ve bana hizmet, etmeyi unutmuştu. Kentin halkını nakletmeye karar verdim, Urartu’nun koruyucusu tanrı Haldi’nin dışarı çıkarılmasını emrettim. Zaferin sahibi O’nu kentin kapısı önünde oturttum. Karısını oğullarını, kızlarını, halkını, baba ocağının- (evinin) soyunu dışarı sürdüm. 6,110 kişi, 12 katır, 380 eşek, 525 sığır, 1,235 koyunu saydım ve kampımın duvarları içine getirdim. Haldi’nin ikâmetgâhı Musasir’e haşmetle girdim, Urzana’nın konutu olan sarayı kendi konutum haline getirdim. Dolup taşan depolarıyla hazine (binalarını) ve hâzinelerin mühürlerini kırarak açtım. 34 talent 18 mina altın, 167 talent 2,5 mina gümüş, beyaz tunç, kurşun, akik, lapis lazuli, UD-AŞ taşı, büyük ölçüde kıymetli taş, fildişi asa, sert kereste, şimşir ağacı, altın ve gümüş kakmalı topuzları ile birlikte büyük fildişi, kereste ve şimşir, altın ve gümüş kakmalı krali nişanlar, altın vazo qangani, GAB-KAL, sandalyeler, fildişinden içki kapları,, altın ve gümüş kakmalı şimşir (eşyalar), altı altın kaplama kama, altın kaplama, altın kaplama hançerler altın sineklikler, alabaster bir bursit, altın ve taşlı takım, Ursa’ya ait kapakları ile birlikte 11 gümüş kap, Tabal ülkesinden kaplar, altın kulplu gümüş gursubu, üzeri altın kakmalı gümüş bir mızrak 34 gümüş kap, ağır, hafif küçük zar, altın luttı ve susani, 54-gümüş kakmalı kap, siprate, gümüş hilâller ve yükükler 5. gümüş azanat, kabuate, mukarris nabli, Tabal ülkesinden buhurdanlık ve gümüş tutsü tavaları, 13 gümüş leğen, tunçtan taphani tunç yıkanma leğenleri, tunç asallate, tunç kaplar, tunç tavalar, 24 tunç vazo, tunç leğenler, tunç hurupate, tunç kurkuri, tunç külli, tunç masri, tunç kandiller, 120 büyük ve küçük eşya (udi), adlarını yazmak kolay olmayan ülkelerden eşyalar, demir fırınlar, demir nisibi, demir nasri, demir aruthi, demir lâmbalar, 130 parlak renkli (yün) giysiler, mor ipek giysi, Urartu ve Kirhi’nin kırmızı giysileri için (kullanılan) yün, bütün bunları sarayının eşyaları ile birlikte taşıdım. Eşyalarını yığın yaptım.”¹⁵¹⁶

“Memurlarımı ve subaylarımı Haldi tapmağına gönderdim, tanrısı Haldi ve tanrıçası Bagbartu büyük zenginlikleri ile birlikte tapmaktaki, -X+4 talent 3 mina altın, 162 talent 20 mina 6/36'dan az gümüş, 3600 talent ham bakır, evinin içinde sağda ve

¹⁵⁰⁹ RINAP 1 no 11: 4 - 7

¹⁵¹⁰ RINAP 1 no 12: 6 - 11.

¹⁵¹¹ RINAP 1 no 18: 1 - 6.

¹⁵¹² RINAP 1 no 48: 27.

¹⁵¹³ RINAP 1 no 42: 12 - 15; 48: 14 - 16, 19.

¹⁵¹⁴ RINAP 1 no 47: r. 14 - 15; 49: r. 27 - 29.

¹⁵¹⁵ Barnett - Falkner, 1962: Pls. LXXXVIII, XCIII.

¹⁵¹⁶ ARAB II: 172; Çilingiroğlu, 1984:

solda asılı olan ve merkezlerinden (kalplerinden) ileri doğru çıkıntı yaparak fırlayan köpek başlarıyla göz kamaştırırcasına parlayan 5 talent ve 11 mina parlayan kırmızı altın içeren 6 altın kalkan ben boynuzları 2 talent iyi cins altından dökülmüş kapılarının aştartisini, insan parmağı şeklinde, tepesinde çömelmiş kanatlı (uçan) bir ejder olan kapı kanatlarını bağlayan bir altın sürgü; yığılı hazine malını korumak için kapının kol demirini kuvvetlendiren ve kilidi emniyet altına alan altından bir çubuk, ayakları, hırlayan bir köpek üzerine basan tiara giymiş, topuz ve yüzük taşıyan tanrıçalar gibi biçimlendirilmiş altından iki anahtar, bunlardan 4 adeti kapının kilidini oluşturuyordu. 2 adet ve 12 mina ağırlığında, tapınağın süsleri olan ve kapı kanatlarının emniyet altına alan altın anahtar, kişisel kılıcı olan 26 3/36 ağırlığında büyük altın bir kama, 96 gümüş mızrak, gümüş gurpusi oyma ve süslemeleri altından olan gümüş yay ve mızraklar, etrafları yabani öküz, aslan ve ejder başı ile süslenen 12 gümüş kazan, 67 gümüş vazolar, gümüş fırınlar, oyma ve süslemeleri altından olan, gümüş meyve sepetleri, 62 gümüş musarirte, gümüş lukulte, oyma ve süslemeleri altından türlü gümüş eşya; 33 gümüş araba, gümüş yaylar, gümüş okdanlıklar gümüş topuzlar, sirpat, purdi ve gümüş standartlar, Asur, Urartu ve Kirhi işçiliğinde 393 gümüş, tava ve nikkasusu, altın olan ve kakmaların etrafını tamamen çeviren altın bantlara sahip 2 büyük yabani öküz boynuzu, Haldi'nin zevcesi. Bağbartu'nun emrinin geçerliliğini göstermek için kullanılan tamamıyla kıymetli taşlarla kaplı altın bir yüzük-mühür; yüksek majestelerinin giysisi olan kenarları ve .iar'ı altında, şibtuğu murdu ile tutturulan' 9 ayın giysisi; üzeri yıldızlarla kaplı niqsud-ağacından 7 susuda kibli, ve kakması altından gümüş kamçı; 1 fildişi kanep, ilahi majestelerinin dinlenmesi için gümüşt, altın- ve mücevherler ile kaplı bir yatak, 139 fildişi çubuk, fildişi masalar, fildişi sebze sepetleri, fildişi kamalar, takmaları altından fildişi ve akça ağaçtan kamalar, ve .hançerler 10 şimşir masa, şimşir mahlisi kakmaları altın ve gümüşt, şimşir ve akça ağaçtan ev sandalyeleri, 2 sunak, 14 kıymetli taş, ilahi, majestelerinin süsleri Haldi ve zevcesi Bagbartunun mücevherleri, 25,212 küçük ve büyük tunç kalkan, tunç sirpat tunç gurpisi ve tunç gulgulat; büyük ve küçük 1,514 tunç mızrak, büyük tunç mızrak uçları, tunç purdi, tunç kaideleri ile birlikte tunç kutahi, 305,412 ağır ve hafif tunç kama, tunç yaylar, tunç yıkanma leğeni, tunç asallate, tunç kavanozlar, tunç taval, tunç kapakları ile birlikte içi 50 ölçek su alabilen büyük kazan, Urartu krallarına ait olan, Haldi'nin önünde kurban sunmak için (kullanılan) ve kurban törenine .ait şarap ile .dolu olan, içi 80 ölçek su alabilen büyük kapağı ile birlikte tunçtan kazan kutsal yerleri gibi kaideleri de tunçtan dökme olan ve kapılarını koruyan 4 büyük heykel, kutsal alanı tunç dökme olan Urartu kralı İşpuene'nin oğlu İştarduri'nin kralı yüceliğini simgeleyen 1 adet dua eden heykeli, üzerinde İşpuene'nin oğlu İştarduri'nin dönüp ve için döktüğü buzağısıyla birlikte bir inek ve bir boğa; Haldi tapmağının tuncu; sol eli kutsama pozunda olan, tanrı... diademi giyen kutsal alanı ile birlikte 60 talent tunç ağırlıktaki Urartu kralı Arğişti'nin heykeli; üzerinde kendi mağrur yazıtı «iki atım ve bir arabacım ile ellerim Urartu krallığını kazandı» kazınmış olan, kutsal çevresi ile birlikte tunçtan dökme Rusa ve iki süvarisi ve arabacının heykeli; sayısız zenginlikleri ile birlikte bunların tümünü alıp götürdüm. ”¹⁵¹⁷

“Ve benim seferle ona yaklaşmakta olduğumu öğrenen Urzana, bir kuş gibi uçarak sarp dağlara tırmandı. Haldi Tanrısının mekânı olan Musasir'i kuşattım ve Urzana'nın karısı, oğulları kızları, 6170 insanı, 690 katır ve eşeği, 920 büyükbaş hayvanı 100225

¹⁵¹⁷ ARAB II: 173; Çilingiroğlu, 1984: 34.

koyunu oradan getirttim. 34 talent 18 mina altını, 160 talent 2.5 mina gümüşü¹⁵¹⁸ [...] alıp götürdüm. ...”¹⁵¹⁹

Sanherib dönemi yazıtları ele geçirilen hayvan sayıları açısından şaşırtıcı bilgiler verir. Değerli taşlar açısından ise çok az bilgi yer almaktadır. Sanherib 704 yılında Babil’e gerçekleştirdiği sefer sonucunda Asur’a dönüşüyle ilgili şu bilgileri verir:

“208,000 esir, 7,200 at (ve) katır, 11,073 eşek, 5,230 deve, 80,500 sığır (ve) 800,100 koyun ve keçi ile Asur’a güvende döndüm.”¹⁵²⁰

Sanherib’in Ninive’deki rölyefinde şu ifadeler yer alır:

“Dünyanın ve Asur’un kralı Sanherib, nemedu tahtına oturdu ve Lakiş kentinin ganimeti önünden geçti.”¹⁵²¹

Asarhaddon dönemi de Sanherib dönemiyle benzer ganimet ifadelerine sahiptir. Yani hayvan sayılarıyla ilgili detaylar verirken değerli taşlarla ilgili sadece ganimet bilgisi 671 yılındaki Memfis seferiyle ilgilidir. Bu sefer sonucunda Asarhaddon, çeşitli değerli madenler ve eşyalar ile çok sayıda hayvan ele geçirmiştir. Bu konudaki yazıtlarda sırasıyla şu ifadeler yer alır:

“... 6 talent, 19 mina altın, 300 [...], 1,586 dokuma keten sürgüsü(TUG SİG GADA), [...] +7 eşek yükü [...] +24 abanoz, 199 deri, [...] +40 damızlık at, 24 [...], 30,418 koyun, 10+ [...] ...”¹⁵²²

“... 8,000 talent gümüş, [onun] dağından cevher, [...] ta]lent kırmızı altın, nadir taşlar, [...] ... [boyunduruğa] vurmak için 50,000 güçlü at, 60,000 besili iyi kalite sığır, sayısız güdülmüş koyun...”¹⁵²³

¹⁵¹⁸ 1 talent yaklaşık 30 kg., 1 mina yaklaşık 0,5 kg.

¹⁵¹⁹ ARAB II: 22

¹⁵²⁰ RINAP 3/1 no 1: 60 – 61.

¹⁵²¹ Feldman, M. H. (2011). “Assyrian Representations of Booty and Tribute as a Self-Portrayal of Empire”. In: *Interpreting Exile: Displacement and Deportation in Biblical and Modern Contexts*, 136.

¹⁵²² RINAP 4 no 9: ii. 13 – 17.

¹⁵²³ RINAP 4 no 1019: r. 24 – 33.

Asurbanipal döneminde ganimet ile bilgiler genel ifadelerle verilmiştir. Sayıları belirtilmeden koyun ve sığır alındığı, bunun yanında yine miktar belirtmeksizin başta altın ve gümüş olmak üzere değerli taşlar ganimet olarak kayıtlıdır.¹⁵²⁴

Düşmanın silahları Asur ordusu tarafından toplanmakta ve kullanılmakta olduğu Asur rölyeflerinden anlaşılmaktadır.¹⁵²⁵ Düşman ülkesinde ve saraylarında değerli olan bütün eşyalar Asurlular tarafından ganimet olarak sayılmış ve Asur'a götürülmüştür. Değerli madenler özellikle silah yapımı için kullanılmış olmalıdır. Bu ganimetin bir kısmının dağıtıldığı da bilinmektedir. Örneğin Sanherib, dördüncü. ve Bit-Yakin'e¹⁵²⁶ gerçekleştirdiği ile altıncı seferinin Elamlılarla¹⁵²⁷ olan mücadelesinden ele geçirdiği ganimetleri kampına valilerine ve kült merkezinin halkına dağıtmıştır. Marduk-apla-iddina ve müttefiklerine karşı çıktığı seferde ganimeti kampı ve valileri arasında bölüştürmüştür.¹⁵²⁸

Asur'un ele geçirdiği çok sayıdaki hayvanların bir kısmının ise Asur ordusu tarafından düşman topraklarında tüketilmiş olabileceği düşünülebilir. Bu sayede hem önemli ölçüde erzak sıkıntısı çözülmüş hem de özellikle uzak mesafelerden büyük miktarlardaki hayvanları Asur'a götürme zahmetinden kurtulmuş olmalıydılar.

Ganimetin Asur'a götürülmesi kolay olmamaktaydı, bunlar genellikle askerlerin eşliğinde yük hayvanlarıyla taşınmaktaydı. Büyük miktarlardaki ganimetler çöl halkları için iştah kabartıcı ödül idi. Bu nedenle ganimetten kendilerine düşeni alabilmek için ganimet kervanlarına saldırı gerçekleştirmekteydiler. Bu konuyla ilgili Adda-hati tarafından II. Sargon'a gönderilen bir mektupta Damascus'tan Asur'a götürülen kervana saldırmak için Amiri'nin oğlu Ammili'ti 300 deve ile birlikte hazırlık içinde olduğunu rapor etmektedir.¹⁵²⁹

¹⁵²⁴ ARAB II: 762 – 1029.

¹⁵²⁵ Bkz; Assurbanipal'ın Kuzey Sarayı'nda Avlu J' nin 6. Levhası; Barnett 1976: Pls. XXVIII-XXIX; Nadali, 2005b: 187.

¹⁵²⁶ RINAP 3/2 no 141: 9.

¹⁵²⁷ RINAP 3/2 no 46: 102.

¹⁵²⁸ RINAP 3/2 no 138: e.i 1

¹⁵²⁹ SAA 1 175.

5.3.1. Bronz ve Demir

Bu ganimetler içerisinde Asur için en önemli maddeler silah yapımı için kullanılacak olan bronz ve demir idi. Silah yapımı için gerekli olan bu maddenin temin askeri seferlerin de bir başka gerekçesini oluşturmaktaydı. Askeri seferlerin tek başına Asur'un ihtiyaç duyduğu hammaddeyi sağlamadığını da belirtmek gerekir. Kaynaklarda çok miktarda hammadde olarak ele geçirilen bronzun yanında, bronzdan yapılmış çok sayıda alet, kap kaçak gibi malzemelerde yer alır. Bunların erilip hammaddeye dönüştürülerek silah yapımı için kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir.¹⁵³⁰ Fakat bunun yanında kaynaklarda hammadde olarak çok sayıda bronz madde de alındığı kayıtlıdır. Ayrıca rölyeplerde de bazı bronz maddelerin, taşınmasını kolaylaştırmak amacıyla parçalandığı görülür. Bunlar eritilip kullanılmak üzere Asur'a götürülen eşyalar olmalıydı.¹⁵³¹ (şekil 63). Bronz maddeler Asur'a kap kaçak, silah ve hammadde olarak götürüldü. Bunlardan kullanılabilir durumda olan kap kaçak ve silahlar dağıtıldı. Geri kalan özellikle hammaddeler ise ihtiyaç duyulduğunda eritilip kullanılmak üzere depolara kaldırıldı. Šarru-emuranni tarafından II. Sargon'a gönderilen mektupta bu konuyla ilgili bilgiler yer alır:

*“27 sinde gün ağırırken metal hurdalık deposunu açtık ... Biz 420 talent bronz tarttık ve rab šāqê'[nin] deposuna koy[duk]. Ayrıca [x talen]t bronz eşya tarttık.”*¹⁵³²

Demir ise 8. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren savunma aracı olarak bronzun yerini almaya başlamıştı, fakat daha önceden ise saldırı silahı olarak ortaya çıkmıştı. Demirin, artan öneminden dolayı Asur sınırları içerisinde bile ticaretinin yasaklandığı bir mektuptan anlaşılır.¹⁵³³

Ayrıca Asur'un demir cevheri bulunan bazı merkezler ile bunun ticaretinin yapıldığı önemli yolları kontrol altına almaya çalıştığı anlaşılır.¹⁵³⁴

¹⁵³⁰ Dezsö, 2016: 131; Ayrıca SAA 15 362 numaralı fakat oldukça kırık olan mektupta bakır eşyaların depoya konulmasıyla ilgili ifadeler yer alır.

¹⁵³¹ Bkz, Botta – Flandin, 1849: Pls. 140, 141; Albenda, 1986: Pl. 133.

¹⁵³² SAA 5 206: 4 – 12.

¹⁵³³ SAA1 179: 20 – r. 3;

¹⁵³⁴ Maxwell-Hyslop, K. R. (1974). “Assyrian Sources of Iron. A Preliminary Survey of the Historical and Geographical Evidence”. *Iraq*, 36(1/2), 139 - 154.

5.4. Zafer Şöleni

İlk zafer savaştan sonra, Asur ordusunun bir şehri ele geçirip düşmanları mağlup edince gerçekleşir. İkinci zafer daha gösterişlidir. Bu savaştan sonra ve savaş alanından uzakta kutlanır. Bu alan genellikle bir Asur şehridir ve *erāb āli* olarak adlandırılır. Asur savaş ritüeli olarak adlandırılan bir belge¹⁵³⁵ oldukça uzun olan bu zafer kutlamasının birçok aşamadan oluştuğunu gösterir. II. Asurnasirpal'ın Nimrud'daki Kuzeybatı sarayındaki 5-7 numaralı levhalarda da bu metnin görsel karşılığı bulunmaktadır. Rölyefte Asurlu askerler, esirler, müzisyenler, *kurgarrûlar* yer alır. Kral, savaş arabasında bulunmaktadır. İki savaş arabası kralın önünde gitmektedir ve muhtemelen tanrı heykelleri taşımaktadır. Krali çadırın önünde Asurlu memurlar kralın dönüşünü, esirlerin ve ganimetin getirilişini beklemektedir. Ellerinde düşmanların kesik başlarını tutan ve üst kısımları çıplak askerlerin yanında *kurgarrûlar* bulunur. Bunların kafaları ve vücutları aslan postlarıyla kaplıdır. Birinin elinde kırbaç olduğu görülür. Devamında da ellerinde arp bulunan müzisyenler yer alır. Esirlere, elinde topuz ve omzunda yayı bulunan Asurlu bir asker eşlik etmektedir.¹⁵³⁶ Bir benzer zafer ritüeli de III. Salmanassar'ın Balawat kapısı Bronz bandında gözüktür.¹⁵³⁷

Savaş alanındaki zafer çoğunlukla Asurlu askerler tarafından kutlanılır, düşmanın kesik kafaları hatıra gibi ellerinde tutmakta ve dans etmektedirler. Sonrasında onları katiplere kaydettirip kraldan ödül almayı beklemektedirler.¹⁵³⁸ Zafer kutlamaları, yazılı kaynaklarla desteklenemese de, müzik ve şarkılar, alkış, gösteri, ritüel avı ve kesik başların bulunduğu törenlerle II. Asurnasirpal döneminde kutlanıyordu.¹⁵³⁹

Zafer şölenini ve ayinleri bir tek kral kutlar, düşmanlıkların bitişi şerefine tanrılara adaklar sunar. Öldürülmüş düşman liderlerinin kafalarıyla Asur şehirlerinde dolaşır.¹⁵⁴⁰ Bu durumun en önemli örneği Elam kralı Teummandır. Asurbanipal yazıtlarındaki ifadeler şöyledir:

“*Elam kralı Teumman'ın kafasını kestim, Dunanu'nun boynuna astım;*

¹⁵³⁵ Deller, K. (1992). “Neuassyrische Rituale für den Einsatz der Götterstreitwagen”. *BaM*, 23, 341 – 346.

¹⁵³⁶ May, 2012: 465 – 467; Nadali, D. (2013). “Outcomes of Battle: Triumphal Celebrations in Assyria”. In: *Rituals of Triumph in the Mediterranean World*, Leiden and Boston: Brill, 77 – 79.

¹⁵³⁷ May, 2012: 467.

¹⁵³⁸ Nadali, 2013: 82.

¹⁵³⁹ May, 2012: 485.

¹⁵⁴⁰ Kuhrt, 2009: 174

*İštarnandi'nin kafasını Dunanu'nun genç kardeşi Samgunu'nun boynuna astım, Elamlı esirler, Aşşur'un emriyle elimle yakaladığım Gambulu'nun ganimetiyle müzikli kutlama yaptım (ve) müzisyenlerle neşe içinde Ninive'ye zafer girişi yaptım.*¹⁵⁴¹

“Ben Asur kralı Assurbanipal: tanrıça Šatri'ye adak yaptıktan (ve) akītu-evi bayramını kutladıktan sonra, çevresi dunanu, Samgunu, Aplaya ve tanrıçam İstar'ın elime verdiği Elam kralı Teumman'ın kesik kafasıyla sarılmış dizginleri tuttum, sevinç içinde Erbil'e girdim.”¹⁵⁴²

“Ben Asur ülkesi kral Asurbanipal, Elam kralı Teumman'ın kafasını iç kentin şehir kapısı önünde kurban olarak sundum. Bu eski günlerden beri söylenen kehanetti: düşmanlarının kafalarını kes, üzerlerine şarap dök.”¹⁵⁴³

Asarhaddon döneminde, Asur'a karşı ayaklanan Küçük Kuntu ve Sissu (Kilikya'nın kuzeyi) devletinin kralıyla işbirlikçi Sidon hükümdarı, bu sürecin sonunda kafaları kesilmişti. Asi kralların adamları, eski efendilerinin kafalarına takmaya ve Asarhaddon'u zafer alayına katılarak şarkılar ve lir müziği eşliğinde Ninive sokaklarında dolaşmaya zorlanmıştı.¹⁵⁴⁴

Ninive'den çıkarılan belgeler arasında, komutan ve askerlerin başarılarını kutlamak, onları onurlandırmak için verilmiş bir şöledeki harcamalara işaret eden belgelerde yer alır. Bunun askerlerle ilgili bir kutlama olarak değerlendirilmesi konukların hemen hepsinin askerî rütbeli ve ordu çalışanları olmasıdır.¹⁵⁴⁵

¹⁵⁴¹ ARAB II: 865.

¹⁵⁴² ARAB II: 1041; Kuhrt, 2009: 174

¹⁵⁴³ ARAB II: 1047, 1056; May, 2012: 473.

¹⁵⁴⁴ Kuhrt, 2009: 181; RINAP 4 no 1: iii. 20 – 38; no 2: i. 38 – 56; no 6: ii. 38 - 49.

¹⁵⁴⁵ SAA 7 152; Öz, E. (2016). “Çiviyazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya'da Kral Sofraları ve Şölenler”. *Turkish Studies*, 11(1), 121-122.

SONUÇ

Asur'un askeri başarılarının sırrı, Asur hükümdarlarının komşularından ve düşmanlarından daima silahları, askeri deneyim ve görüşleri almaları kullanmaları ve geliştirmeleri olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Asurlular yabancı askeri uzmanları, paralı askerleri, atları, savaş arabalarını, süvarileri ve karma yayı kendi ordularında kullanmışlardı. Ayrıca ele geçirdikleri ülkelerin askerlerini de kendi ordularında yardımcı birlik olarak kullanmışlardı. Bu birlikler hem Asur ordusunun gücünü artırmış, hem de orduya yeni askeri görüşler kazandırmıştı.

Asur ordusunun başarısının altında yatan diğer önemli neden ise, Asur ordusunun son derece etkin bir şekilde organize edilmiş olmasıdır. Şok ateş gücü, hareketlilik ve muhasara (piyadeler, okçu ve sapancılar, savaş arabaları, süvariler ve istihkâmcılar) unsurları başarıyla tek bir etkin güç haline getirilmişti. Ordunun asıl birimleri ise hareketli birimlerce desteklenen ve böylece daha etkili hale gelen okçular ve mızrakçılardı. Bu noktaya deneme yanılma metoduyla ulaşılmıştı. Asurlular zaman içerisinde piyadelerinin zırh ve kalkanlarını değiştirmiş, süvari ve savaş arabalarını geliştirip farklı görevlerde kullanmış, ağır ve hareket ettirilmesi zor olan koçbaşlarının yerine hafif ve hareketli bir koçbaşı olan Sanherib modelini kullanmaya başlamışlardı. Diğer bir deyişle, Asurlular değişim ve gelişimin yolunu açmıştı; bu da büyük ölçüde, fethedilen topraklarda yaşayan yeni halkların askere alınmasının sonucuydu.

Yeni Asur döneminde özellikle de 8. ve 7. yüzyıllarda Asur devletinin politikası Asur topraklarını sistematik şekilde büyötmektir. Bunu da III. Tiglatpileser döneminde yarı vassal devletleri doğrudan merkeze bağlayarak gerçekleştiriyordu. Bir ülkeyi ya da eyaleti bir Asur eyaleti haline dönuştürmek için bazı adımlar gerekiyordu. Bunlar;

- Vassallerin merkezlerine tam zarar vermek ve büyük göçler
- Eyaleti Asur tarzında yeniden inşa etmek
- Asur hükümeti kurmak
- Asur garnizon ve kaleleri inşa etmek
- Tektip vergi ve askere alma sistemini kurmak
- İmparatorluğa ait standartlar ve ölçüleri yerleştirmek
- Kült ve ortak dil

Yeni eyaletlerde oturanlar Asur vatandaşları oluyordu, ekonomisi Asur ticari ilgisine göre yeniden oluşuyordu. Kurulan idari sistem Asur imparatorluğunun kopyası oluyor ve Asur kültürünü sistematik şekilde yayan bir kanal haline geliyordu.

Bu durum Parpola tarafından şöyle ifade edilmekteydi:

“Tiglatpileser tarafından takip edilen yeni strateji, yarı bağımsız vassal ülkeleri doğrudan merkezî hükümet tarafından kontrol edilen Asur vilayetlerine dönüştürerek sistematik olarak çekirdek alanını genişletmeyi hedefledi. Bir ülkenin bir vilayete dönüştürülmesi, standartlaştırılan bir prosedüre göre gerçekleştirildi... Muazzam sınır dışı etmeler; bir Asur yöneticisinin yeni yönetici olarak yerleştirilmesi; Asur garnizon ve müstahkem kalelerinin oluşturulması.”

Yeni Asur dönemi Asur ordusu adlı tezimiz Asur devletinin askeri başarılarının temel dayanağı olan Asur ordusunun yapısı işleyişi ve organizasyonunu temel alarak sefer öncesi, sefer süreci ve sonrasındaki uygulamaları rölyefler ve yazılı belgelere dayanarak açıklamaya ve anlamayı amaçlamıştır. Bu amaçla beş bölüm halinde hazırladığımız çalışmamızın ilk bölümü Asur ordusunun yerli ve yabancı askerleri konusu içermektedir. Belgeler Asur ordusunun güçlü ve her zaman hazır bir yerli askeri grubunun mevcudiyetini göstermektedir. Bu grup içerisinde en önemlisi *kişir šarrūti* denilen merkezi ordudur. Doğrudan kralın idaresi altında bulunan ve *rab ša rēši*'nin komuta ettiği olan bu birlik etnik köken bakımından çeşitli unsurları barındırsa da memurların Asurlu olduğu kabul edilebilir. *kişir šarrūti* Asur ordusunun en hazır ve güvenilir gücüydü.

Asur Eyalet orduları Asur ordusunun en önemli gücüydü denilebilir. Asur valilerinin sorumluluğunda bulunan eyalet orduları hem bulundukları bölgelerin korumasını sağlarken hem de seferler için Asur ordusunun başat güç hale gelmesini sağlayan unsurlardandı. Valilerin sorumluluğunda bulunan ordular Asur merkezinin üzerindeki iâşe ve bakım gibi külfetleri kaldırırken özellikle Elam, Kuzey, Şubria, Urartu, Hubuškia ve Babil sınırlarda yer alan eyaletler buraların güvenliği açısından Asur merkezine güven vermektedir. Bu ordular sayesinde sınırların güvenliği sağlanmakta ani durumlar için valilere müdahale emri verilmekte, gerek duyulması halinde diğer eyaletlerden destek gönderilmektedir. Eyaletlerin kendi orduları dışında Asur merkezinin de buralara başta kralın askerleri olarak adlandırılan *šāb šarri* askerlerini göndererek bunların bakımını eyaletlere yüklemekteydi.

Eyalet orduları kraldan gelen emirler doğrultusunda en kısa sürede içtima noktasında toplanmaktaydı. Eyalet askerleriyle ilgili en önemli belgelerden olan SAA 5 215 numaralı mektup eyaletlerin bünyesindeki birlik türleri, farklı etnik kökene sahip askerleri ve ayrıca kendi iç işleyişini sunar.

II. Sargon dönemine tarihlenen Nimrud At listeleri Asur ordusunun bazı şehir birliklerine sahip olduğunu gösterir. Asur, Arapha, Arami, Arzuhina ve Arbail şehir birliklerinden oluşan Her bir şehir 7 ile 13 arasında değişen rab kişirlerden oluşmaktaydı. Toplamda 40 ile 50 arasında değişen sayıda memurdan oluşmaktaydı ve kişir şarrüti'nin en önemli atlı gücünü oluşturmaktaydı.

Asur ordusu ele geçirdiği şehirlerin halkını çeşitli şekilde cezalandırmış, bazen sürgüne tabi tutmuştur. Fakat Asur devleti, şehirleri ekonomik açıdan değerlendirmeye çalışmış, buralara kendi yöneticilerini atayarak, şehrin Asur devleti için ekonomik faydalarını kullanmayı bilmiştir. Asur ordusu için bu fayda mağlup edilen ülkenin veya şehrin yetenekli askerlerinin orduya dâhil edilmesi idi. Sınırlarının genişlemesi ve dolayısıyla daha fazla askere ihtiyaç duyulması Asur idaresini yabancı askerlerin Asur ordusu bünyesine alınmasını gerekli kılmıştır. Bu konuda rölyefler ve yazılı kaynaklar Asur ordusundaki yabancı asker varlığını fazlasıyla sergilemektedir. Asur idaresi bölgelerden askerleri yeteneklerine göre orduya alınmıştır. Bu bağlamda başta Aramiler, Gurrulular, Samaryalılar olmak üzere yabancı birlikler yeteneklerine göre Asur ordusunda önemli bir güce ulaşmış, öyleki bazıları veliaht prenslerin eğitmenliğine kadar yükselebilmektedir. Arami kabileleri içerisinde İtualılar okçu birliği olarak Asur ordusunda yer alırken, Gurrulular mızraklı birlikler olarak görevlendirilmiştir. Bu iki birlik genellikle bir arada görev almış, kuşatma rölyeflerinde de en önde şehre birlikte saldırırken kaydedilmiştir. Bu açıdan diğer önemli bir yabancı birlik olan Samaryalılar atlı birlik olarak Asur ordusunda görev almışlardır. Yabancı birlikler Asur ordusunun ihtiyaç duyduğu asker açığını kapatmak için yeterli olmuş, ülkenin her tarafında ihtiyaç duyulan görevlere verilmişlerdir. Yazılı ve görsel kaynaklar Asur ordusu içerisindeki yabancı unsurların hangilerin olduğu konusunda yeteri kadar detay sağlamaktadır. Görsel kaynaklar Asur ordusundaki etkin gruplarla ilgili daha fazla bilgi sağlarken yazılı belgeler içerdikleri ayrıntılarla ordu bünyesindeki yabancı unsurları açığa çıkarmaktadır.

Kralın başkomutan olarak kabul edildiği Asur ordusunda askeri bir hiyerarşi mevcut idi. Kral'dan sonra ordu komutanı olarak *turtānu* gelmekteydi. İlk kez 856 yılında görülen bu unvanın MÖ 708 yılında sağ ve sol olarak ikiye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde artık *rab ša reši*'nin bu hiyerarşide yükselerek *kišir šarrūti*'nin başında, *turtānu*'nun da eyalet birliklerinin başında yer aldığı kabul edilmektedir. Bu ayrıma rağmen *turtānu*'nun idari düzende *rab ša reši*'nin üzerinde yer aldığı vergi ve hediye dağıtımını gösteren belgelerden anlaşılmaktadır.

Asur ordusunun saldırı gücünü piyadeler, süvariler ve savaş arabalı birlikler oluşturmaktaydı. Dönem ve savaşa bağlı olarak bu üç grubun öneminin artıp azaldığı görülür. Piyadeler başta *šāb šarri*, *zūku*, *zakkū*, *kallāpu* olmak üzere çeşitli şekilde ayrılmakta, görev ve teçhizat bakımından bazı farklarla ayrılmaktaydı. Bunlar içerisinde yerli ve yabancı halk arandan askere alınan *šāb šarri* askerlerinin Asur piyadelerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir. İturalı ve Gurrulu askerler ile esir ve sürgün edilen insanlar arasından da bu gruba mensup askerlerin varlığı Asur ordusundaki çoğunluğuna işaret eden ayrı bir husus olarak göze çarpmaktadır. Bu durum Asur ordusunun asker temini için kullanmış olduğu tüm kaynakları gözler önüne sermektedir.

Süvarilerin Asur ordusunun bir kolu olarak görülmesi MÖ 1. binde gerçekleşir. Bu dönemle birlikte süvarilerin önemi giderek artmış ve savaş arabalarının yerini de alarak Asur ordusunun en önemli gücü haline gelmiştir. Başlarda çift olarak hareket eden süvarilerden biri diğerinin dizginini tutarak, eşinin daha rahat ok kullanmasını sağlamakaydı. Gelişen dizgin ve gem mekanizması ve süvarilerin at kullanımında ustalaşması bunların tek başına hareket etmesine olanak vererek, savaşlardaki etkinliğinin artmasını sağlamıştır. Ayrıca birden çok silah taşımaları, ihtiyaca göre silahlarını seçip savaşa fırsatı vermektedir.

Savaş Hazırlık, taktik ve stratejiler başlıklı ikinci bölümde ilk olarak İstihbarat teşkilatını ele aldık İstihbarat teşkilatı Asur ordusunun askeri başarılar sağlamasındaki en önemli yapılardan biriydi. Bu yapının istihbarat ve casusluk çalışmaları Asur idaresine düşmanın durumu ve planları hakkında bilgi sağlayarak, gerekli hazırlıkların yapılması için zaman kazandırmıştır. II. Sargon dönemine ait kraliyet mektupları vasıtasıyla detaylı bilgi sahip olduğumuz istihbarat sisteminin, diğer dönem belgelerinde yer aldığı kadarıyla incelemeye çalıştık. Üzerinde çalıştığımız “Maraş Tabletleri”nde *rab dayali* (GAL.da-a-li)

ünvanının varlığı Asurbanipal döneminde de bu sistemin halen faal ve etkin olduğunu, Maraş'ın içerisine kadar yayıldığını göstermesi açısından arzetmiştir. İstihbarat raporları sayesinde askerlerin içtması, erzağın askerlerin bulunacağı alanlara dağıtımı gibi askeri ve lojistik planlamalar ve izlenecek stratejiler yapılan istihbara çalışmaları sayesinde önceden planlanabilmekteydi. En alt seviyede bulunan istihbarat elemanları raporlarını üstlerine göndermişler, onlarda bu raporları bir değerlendirmeden geçirerek veliaht prens ve krala iletmişlerdir. Asur istihbarat sistemi bu yapısıyla sonraki dönemlerde diğer devletleri etkilemiştir. Yeterli bilgi sağlayan kraliyet mektupları Asur ordusunun başarısının arkasındaki en önemli yapılardan brinin istihbarat teşkilatı olduğunu göstermektedir.

Hem savaş arabaları hem de süvari askerleri için ata çok fazla ihtiyaç duyulmaktaydı. Rölyeflerde ve belgelerde savaşlarda yaşanan at kayıplarıyla ilgili bilgiler yer almamaktadır fakat bu süreçte çok fazla at kaybının yaşandığı ve sınırlara bağlı olarak, genişleyen Asur ordusunun daha fazla ata ihtiyaç duyduğu dikkate alınırsa, at temini de asker temini kadar önemli ve hayati bir meseleydi. Zaten kral yıllıkları ve mektupları bu durumun ehemmiyetini gösteren bilgiler içermektedir. Kral yıllıklarında ganimet olarak binlerce atın kaydedilmesi ve mektuplarda at tedarikiyle ilgili talimat ve endişelerin yer alması Asur devletinin bu konudaki hassasiyetini yansıtmaktadır. At temininde Asur idaresi ganimet, haraç, *işkāru*, *nāmurtu* ve *nakkamtu* gibi çeşitli yöntemlere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Askeri seferleri, arkasındaki yapılanmayı açıklamadan anlamak mümkün değildir. Özellikle erzak temini ve erzağın yeteri miktarda bulunması en önemli hususlardan biridir. Bu durum askeri başarıların arkasındaki en önemli konulardan biridir. Asur yönetiminin tarımsal üretimi yakından takip ettiği ve artırılmasını desteklediği anlaşılır. Üretim yapılmayan alanların dağıtılarak üretimin artırılması ve buralardan elde edilen tahılların ordu için kullanımını sağlamaktaydı. Erzağın seferlerin başarıya ulaşmasında ve askerlerin daha güçlü ve istekli mücadele etmesindeki etkisi II. Sargon'un tanrı Aşşur'a mektubunda görülür. Erzak eksikliği orduda disiplinsizliklerin boy göstermesine ve dağılmalar yaşanması neden olabilirdi. Böyle kritik bir öneme sahip olan erzak meselesi Asur yönetiminin sefer döneminin çok öncesinde başlayan bir organizasyona sahip olduğu anlaşılır. Eyaletlere yüklenen sorumluluklarla birlikte Asur ordusu sefer organizasyonunu ve güzergâhını belirlemekteydi. Kimi zaman sefer güzergâhı

ürünün bol bulunduğu bölgelerden geçirilmekte, aksi halde ise ürün sefer güzergahları, içtima ve kamp noktalarına ileilmektedir.

Çalışmamızın en önemli başlıklarından birini oluşturan Savaş taktik ve stratejileri, Meydan ve Kuşatma savaşları olarak iki başlık altında incelenmiştir. Asur rölyefleri meydan savaşına kıyasla daha çok kuşatma savaşlarını yansıtır. Asur ordusunun da kuşatma savaşlarını meydan savaşlarına tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedeni kuşatmalarda bütün inisiyatifin Asur ordusunda olması ve meydan savaşlarına göre daha az kayıp vermesidir. Meydan savaşları hakkında rölyefler çok az bilgi sağlar. Bu konuyla ilgili bilgiler daha çok Asur ordusundan kaçan düşman askerlerinin dağlık bölgede takip edilip öldürülmesi şeklinde gözüktür. Bunun dışında ise kral yıllıklarında meydan savaşıyla ilgili bazı taktiksel ifadeler yer alır. Bunların değerlendirilmesi Asur kaynaklarına dayalı olarak yapıldığı için objektifliği biraz tartışmalı olmaktadır. Öyleki Sanherib döneminde Babil ile yapılan Halule savaşının ne şekilde sonuçlandığı muğlaktır. Bu savaşa ait rölyeflerin bulunmaması da bu sorunun başka bir boyutudur.

Kuşatma savaşları ise Meydan savaşlarına kıyasla görsel ve yazılı belgelerde çok fazla yer almaktadır. Asur ordusunun en deneyimli olduğu bu alanla ilgili her kral döneminde eşsiz görseller ve detaylı bilgiler yer almaktadır. Bunun en önemli nedeni Asur ordusunun bu konudaki uzmanlığı ve savaşın gidişatını kendilerinin tayin etmesidir. Asur ordusu kuşatma savaşlarını, kuşatılan şehrin yapısına göre planlamakta ve stratejilerini buna göre seçmekteydi. Kuşatma taktikleri kehanet metinlerinde yer almaktaydı. Yazılı kaynaklarda ifade edilen taktiklerin maddi olanları rölyeflerde de tespit edilebilmektedir. Kuşatma taktiklerinin bir kısmı şehrin yapısına göre bir arada uygulanmaktaydı.

Askeri yapılar ve yollar başlığı, çalışmamızın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde *ekal māšarti*, kamp ve kalelerin önemi ve Asur ordusunun başarısı üzerindeki etkisini tespit etmeye ve açıklamaya çalıştık. *Ekal māšartiler*'in Yeni Asur döneminde başkentlerin karakteristik yapılarından biri olduğu görülmektedir. Bu yapılar, yazılı kaynaklarda ifade edildiği gibi askerlerin ve atların eğitimi ile silah ve teçhizatların depolanması amaçlıydı. Buralar, Asur idaresinin ihtiyaç duyduğu ve kolayca iâşesini karşılayabileceği askerlerin kaldığı ve konakladığı alanlardı. Buradaki askerlerin her zaman hazır olması Asur idaresine özellikle yakın bölgelerdeki acil durumlar için hızlı müdahale fırsatı vermektedir. Ayrıca sefer süreçlerinde buradaki askerlerle sefer yürüyüşü

başlatıldığı ve çeşitli toplanma noktalarında diğer bölgelerden gelen askerlerin Asur ordusuna katıldığı söylenebilir.

Asur yazıtlarında *birtu* ya da *halşu* olarak geçen “kale”ler yeni ele geçirilen bölgelerde, Asur’un kalıcı yerleşiminin bir parçası, ilk ayak bastığı yerdi. Bu kaleler birer garnizon işlevi görüyordu. Bu yapılar seferlerin ve istihbarat çalışmalarının yürütüldüğü, tehdit içeren bölgelerin yakından takip edildiği önemli askeri yapılarıdır. Buradaki askerler isyanları kontrol altına almak ve sınır bölgelerindeki hareketlilikleri gözlemlemek ve hemen müdahale etmekle görevliydi. Asur krallarına gönderilen mektuplarda giriş olarak “efendim kralın kaleleri iyidir” (*šulmu ana birāte ana māti ša šarri bēliya*) cümlesi çok kez kullanılmıştır. SAA serisindeki 64 mektupta bu ve benzeri giriş ifadesinin yer almaktadır. Bu durum kalelerin durumunun Asur kralları için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Kaleler Asur yayılımının en önemli simgeleridir. Buralara yerleştirilen askerler Asur devletinin belkemiğini oluşturduğu söylenebilir. Bunun en önemli nedeni kalelerin, her türlü tehlikenin bulunduğu sınırlarda yer almasıdır. Bu nedenle kaleler, istihbarat çalışmaları, askeri müdahaleleri, sınır koruma görevleri gibi misyonlarıyla Asur devletini ayakta tutan bir kimliğe sahipti. Buradaki askerler ihtiyaca göre başka kale ve bölgelere aktarılmış ya da seferler için görevlendirilmişlerdir.

Kamplar ise sefer sürecinin en önemli bölümlerinden biriydi. Başarılı bir sefer, kamp organizasyonunun başarısına bağlıydı. Kamplar, askerlerin ve hayvanların yani ordunun beslenmesi için hayati öneme sahipti. Bunun yanında keşif seferlerinin yapılabileceği, düşmanın durumu ve konumu hakkında istihbaratın alınacağı noktalardı kamplar. Bu nedenle, düzenli olarak kampların kurulmasına ve kurulacak alanın seçimine özen gösterilmiştir. Kampın güvenli bir yapıda ve bölgede olması kampa yapılabilecek saldırıların önüne geçilmesi düşünülürken, nehir kenarlarına ve otlakların bulunduğu alanlarda kurulmasıyla, özellikle atlar ve yük hayvanları için ihtiyaç duyulan gıda sağlanmış oluyor, nehir kenarına kurulmuş olmasıyla birlikte kamplara erzak ulaştırılması daha kolay sağlanabiliyordu.

Asur idaresinin en önem verdiği konulardan biri hızı iletişim ve ulaşım idi. Bu, düzenli ve yaygın bir yol ağı ile mümkün olabilmektedir. Askeri endişelerle kurulan düzenli ve gelişmiş yol ağı Asur idaresinin omurgasını oluşturmaktaydı. *Harran šarri* olarak adlandırılan ve kral yolu anlamına gelen bu ağın geleneksel ticarete yollarını takip

ettiği anlaşılmakta ve genel olarak III. Salmanassar ile III. Tiglatpileser dönemleri arasında oluşturulduğu yazılı belgelerden anlaşılmaktadır. Yeni Asur döneminde gerçekleşen fetihlerle daha da genişlemiştir. Asur idaresi kral yolları üzerinde *bēt mardēti* olarak adlandırılan istasyonlar kurmuştu. Ortalama 30 km de bir olduğu düşünülen bu istasyonların her biri bulundukları eyaletlerin valilerin sorumluluğunda kendi organizasyonu sahipti. Bu istasyonlar, kraliyet ordusu için düzenlenme ve Asur elçileri için hayvanlarını değiştirme yeri olarak olarak kullanıldı. Her istasyonda dinlendirilmiş bir katır takımı, savaş arabası ve sürücü bulundurulmaktaydı. Böylece Asur elçileri bu istasyonlarda binek hayvanlarını değiştirerek yollarına kesintisiz devam edebilmekte, özellikle büyük öneme sahip istihbarat raporları başkente hızlıca ulaştırılarak Asur idaresine gerekli müdahale imkânı vermektedir. Böyle büyük ehemmiyete sahip *bēt mardētu*’ların çevresine, sürgün edilen insanlar yerleştirilerek tarımsal üretimin yapılması sağlanarak istasyonların ihtiyaç duyduğu erzak da temin ediliyordu.

Son bölüm Asur ordusunun sefer sonrası uygulamalarını içermektedir. Bu başlık içerisinde Göç/Sürgün Politikası aşığlığı içerisinde III. Tiglatpileser dönemiyle beraber Asur devlet politikası haline getirilen mağlup edilne şehir ya da ülkelerin halkının sürgün edilmesi işleminin siyasi, ekonomik ve sosyal, askeri vb. sebepleri incelenmiştir. III. Tiglatpileser döneminden Asurbanipal’e kadarki süreçte yaklaşık 4,5 milyon insanın sürgün edildiği yazılı belgelerden anlaşılmaktadır. Sürgün politikasının ele geçirilen bölgelerin elde tutulmasında çok önemli bir işlevinin olduğu, bu sayede oralarda kurulan Asur yönetimine karşı bir isyanın önüne geçilmeye çalışıldığı anlaşılr. Asur yönetimi sürgün işlevini sadece kendi topraklarına değil, kendi topraklarından yeni yerlere iskânlar gerçekleştirerek dengeyi sağlamaya çalışmaktaydı. Asur ülkesine gerçekleştirilen göçlerle tarımsal üretimin artırılmasına katkı sağlanmaktaydı. Ayrıca ele geçirilen bölgelerin uzmanlaşmış askerleri de Asur ordusuna dâhil edilebilmekteydi. Asur ordusu yanında sürgün edilen halklar kamu işlerinde de çalıştırılmaktaydı. Asur rölyefleri ve kraliyet mektupları sürgünlerin yaşadıkları sıkıntıları ve sürgün sırasındaki durumlarıyla ilgili detaylar içerir. Bu mektuplarda kralın sürgünlerin durumunu bizzat yakından takip ettiği görülür.

Beşinci bölüm içerisinde yer alan diğer başlıklar Tahribat başlığı altında sıralanmıştır. İlk başlık; “Bağ Bahçelere Zarar Verme, Ağaç Kesme” idi. Bu başlık içerisinde yazılı ve görsel kaynaklara göre Asur devletinin düşman topraklarındaki bu

uygulamasını ele alarak, bu uygulamanın sebep ve sonuçlarını anlamaya ve açıklamaya çalıştık. Bu uygulamanın özellikle başarısız kuşatmalar neticesinde devreye sokulduğu, bu şekilde düşman halkları cezalandırdığı anlaşılmaktadır. Ele geçirilen bölgelerde böyle bir uygulamanın mevcudiyeti yoktur. Çünkü bağ ve bahçelere zarar vermek Asur yönetimini bu bölgelerden maddi anlamda fayda sağlamasını engelleyecektir.

Bu bölüm içerisinde en son olarak Ganimet ve Zafer Şöleni ele alınmıştır. Her yıl çıkılan seferlerin en önemli nedenlerinden biri de Asur devletinin ihtiyaç duyduğu hammadde, iş gücü, silah ve hayvan gibi ihtiyaçlarının temini idi. Ganimet başlığı içerisinde Asur rölyeflerinde bir kompozisyonun parçası olarak gösterilen ganimet kısımları ile kraliyet yazıtları ve mektuplardaki ganimetlerle ilgili hususlar bir arada incelenmiştir. Bu kaynaklar yük hayvanları ve askerlerin eşliğinde Asur'a doğru sürüklenen eşya ve insanları göstermektedir. Asur devletinin özellikle kraliyet yazıtlarına göre, elde ettiği ganimet türleri ve sayıları bu başlık içerisine verilmiş ve ganimetlerin içeriğinin önemli bir kısmının madeni eşyalar olduğu görülmüştür. Bunlar içerisinde de özellikle silah yapımı için kullanılacak olan bronz ve demir idi.

Beşinci bölüm içerisinde incelenen en son başlık ise Zafer Şöleni olmuştur. Rölyeflerde Asurlu askerler tarafından savaş sonrasında savaş alanında, ikincisi ise savaş savaş alanından uzakta ve bir Asur şehrinde kutlanır. Bu durum şehre giriş (*erāb ali*) olarak adlandırılır. Zafer kutlamasıyla ilgili en önemli görsel öge II. Asurnasirpal dönemine ait Nimrud Kuzeybatı sarayında bulunmuştur. Müzisyenlerin ve hayvan postları giyen insanların yer aldığı bir kutlama gözükmektedir. Asur rölyeflerinde zafer göstergesi olarak Asurlu askerlerin, düşmanların başlarını ellerinde tuttukları ve bunları katiplere kaydettirdikleri rölyefler de mevcuttur. Zafer şöleniyle ilgili yazılı bilgiler rölyeflere göre oldukça kısıtlı olmasına rağmen, katılımcıların büyük çoğunluğunun askeri ünvanlara sahip görevlilerin olduğu yemekler düzenlediği Asur kraliyet belgelerinden anlaşılmaktadır. Fakat bunların hangi amaçla düzenlendiği net değildir.

KAYNAKÇA

- Albenda, P. (1986). *The Palace of Sargon, King of Assyria. Monumental Wall Reliefs at Dur Sharrukin, from original Drawings made at the Time of their Discovery in 1843-1844 by Botta and Flandin*, (Editions Recherche sur les Civilisations, “synthese”no 22), Paris.
- Albenda, P. (2004). “Horses of Different Breeds: Observations in Assyrian Art”. in: Nicholle, C., ed., *Nomades et sedentaires dans le Proche-Orient ancien. Compterendu de la XLVIe Rencontre Assyriologique Internationale, Paris, 10-13 juillet 2000*, (Amurru, 3), Paris, 321-334.
- Akyüz, F. (2016). “Yazılı Kaynaklar Işığında Yeni Asur Ordusunun Sefer Sürecinde Erzak Temin Yöntemleri”. *Archivum Anatolicum*, 10(2), 1-13.
- Altaweel, M. (2003). “The Roads of Ashur and Nineveh”. *Akkadica*, 124, 221-228.
- Amy, E. B. (2010). *Late Assyrian Arms and Armour: Art Versus Artifact*. Ph.D. Thesis, Toronto.
- Archer, C. I – FERRIS, J. R. D. (2006). *Dünya Savaş Tarihi*. Çev. Cem Demirkan, Tüzmamanlar Yayıncılık, İstanbul.
- Aster, S. Z. (2015). “An Assyrian bīt mardīte Near Tel Hadid?”. *Journal of Near Eastern Studies*, 74(2), 281-288.
- Auerbach, E. (1989). “Emphasis and Eloquence in the Reliefs of T.P. III”. *Iraq* 51, 79-84.
- Bahrani, Z. (2005). “The Kings Head”. *Iraq* 65, 2004 = *RAI* 49/1, 115-119.
- Balkan, K. (1951). “Harp Arabası Hakkında”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(3), 251-260
- Barnett, R. D. (1958). “The Siege of Lachish” *Israel Exploration Journal*, 8, 161-164.
- Barnett, R. D. (1976). *Sculptures from the North Palace of Ashurbanipal at Nineveh (668-627 B.C.)*, London.
- Barnett, R. D. – BLEIBTREU E. –TURNER, G. (1998). *Sculptures from the Southwest Palace of Sennacherib at Nineveh*, London.
- Barnett, R.D. – FALKNER, M. (1962). *The Sculptures of Assur-nasir-apli II (883-859 B.C.), Tiglath-pileser III (745-727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.) from the Central and South-West Palaces at Nimrud*, London.
- Bauer, S. W. (2013). *Antik Dünya*, (Çeviren: Mehmet Moralı) Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Biber, H. (2005). *Urartu Silahları: Kılıç, Hançer ve Bıçaklar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van,

- Black, J. - George A. - POSTGATE J. N. (1999). *A Concise Dictionary of Akkadian*. Harrassowitz Verlag-Wiebaden.
- Bonat Z, D. (2004). "Ashurbanipal's Headhunt: An Anthropological Perspective". *Iraq*, 66, 93-101.
- Botta, P.E. – FLANDIN, E. (1849). *Monuments de Ninive*, vols. I-II, Paris, 1849.
- Bottéro, J. (2009). *Kültürümüzün Şafağı Babil*. Çev: Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Brinkman, J. A. (1973). "Sennacherib's Babylonian Problem: An Interpretation". *Journal of Cuneiform Studies*, 25, 89-95
- Brinkman, J. A. (1984). *Prelude to Empire: Babylonian Society and Politics 747-626 BC*. (=Occasional Publications of the Babylonian Fund 7), Philadelphia.
- Bülbül, C. (2014). "Aramiler". *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 19, 405-421.
- Cıfol, B. (1997-1998). "Ashurnasirpal II's 9th Campaign: Seizing the Grain Bowl of the Phoenician Cities". *Archiv für Orientforschung*, 44 /45, 156-158.
- Cole, S. W. (1996). *Nippur in Late Assyrian Times c. 755 – 612 BC*. State Archives of Assyria Studies IV, Helsinki.
- Cole, S.W. (1997). "The Destruction of Orchards in Assyrian Warfare", in: S. Parpola - R.M. Whiting (eds.), *Assyria 1995. Proceedings of the 10th Anniversary Symposium of The Neo-Assyrian Text Corpus Project*, Helsinki, 29-40.
- Collins, P. (2014). "Gods, Heroes, Rituals And Violence: Warfare in Neo-Assyrian Art". in: B. Brown and M.H. Feldman (Eds.), *Critical Approaches to Ancient Near Eastern Art*, 619-644.
- Curtis, J. E. - READE J. E. (2006). *Art and Empire Treasures from Assyria in the British Museum*. London.
- Çeçen, S. (1995). "mūtānū in den Kultepe-Texten". *Ar/An*, 1, 43-72.
- Çilingiroğlu A. (1977). "Sargon'un Sekizinci Seferi ve Bazı Öneriler". *Anadolu Araştırmaları* IV-V, 1976-1977, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 235-271.
- Çilingiroğlu A. (1984). "Tanrı Assur'a Bir Mektup". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 2, 1-26.
- Dalley, S. M. (1976). "An Assyrian Stela Fragment". *Iraq*, 38(2), 107-111.
- Dalley, S. M. (1985). "Foreign Chariotry and Cavalry in the Armies of Tiglath-Pileser III and Sargon II". *Iraq*, 46, 31-48.
- Dalley S. M. – POSTGATE, J.N. (1984). *Tablets from Fort Shalmaneser. (Cuneiform Texts from Nimrud, 3)*, Oxford.

- Dalley S. M. – Postgate, J. N. (1984). “New Light on the Composition of Sargon’s Army”. in: Dalley, S. M. – Postgate, J.N. *Tablets from Fort Shalmaneser, (Cuneiform Texts from Nimrud, 3)*, Oxford, 27-47.
- De Backer, F. (2009). “Cruelty and Military Reinements”. *Res Antiquae*, 6, 13-50.
- Deller, K. (1992). “Neuassyrische Rituale für den Einsatz der Götterstreitwagen”. *BaM*, 23, 341-346.
- Deller, K. – Fadhil, (1993). “A Neue Nimrud-Urkunden des 8. Jahrhunderts v. Chr.”. *Baghdader Mitteilungen*, 24, 243-270.
- Dezsö, T. (2001). *Near Eastern Helmets of the Iron Age*. British Archeological Reports, Oxford.
- Dezsö, T. (2006a). “A Reconstruction of the Army of Sargon II (721—705 BC) Based on the Nimrud Horse Lists”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 15, 93-140.
- Dezsö, T. (2006b). “The Reconstruction of the Neo-Assyrian Army as Depicted on the Assyrian Palace Reliefs 745—612 BC”. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 57, 87-130.
- Dezsö, T. (2012a). *The Assyrian Army. I: The Structure of the Assyrian Army as Reconstructed from the Assyrian Palace Reliefs and Cuneiform Sources. 1. Infantry*. (Antiqua & Orientalia, 2; Assyriologia 8/1), Budapest.
- Dezsö, T. (2012b). *The Assyrian Army. I: The Structure of the Assyrian Army as Reconstructed from the Assyrian Palace Reliefs and Cuneiform Sources. 2. Cavalry and Chariotry*. (Antiqua & Orientalia, 3; Assyriologia 8/2), Budapest.
- Dezsö, T. (2014). “Neo-Assyrian Military Intelligence” in: Neumann, H., et al., eds., *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien, 52e Rencontre Assyriologique Internationale*, Münster, 17.-21. Juli 2006, (*Alter Orient und Altes Testament*, 401), Münster, 221-235.
- Dezsö, T. (2016). *The Assyrian Army II: Recruitment and Logistics*. Budapest.
- Dezsö, T. – Curtis, J. E. (1991). “Assyrian Iron Helmets from Nimrud, now in the British Museum”. *Iraq*, 53, 105-126.
- Dietrich, M. (1979) *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum*, vol 54. Neo-Babylonian Letters from the Kuyunjik Collection, London.
- Donbaz, V. (1988). “Some Neo Assyrian Contracts from Girnavaz and Vicinity”. *State Archives of Assyria Bulletin*, 2(1), 3-30.
- Dorsey, D. (1991). *The Roads and Highways of Ancient Israel*. Baltimore.
- Dubovsky, P. (2004-2005). “Neo-Assyrian Warfare: Logistics and Weaponry During the Campaigns of Tiglath-pileser III”. in: Novotna, M., et al., eds., *Arms and Armour*

- through the Ages (From the Bronze Age to the Late Antiquity), *Proceeding of the International Symposium, Modra-Harmonia, 19th-22nd November 2005, ANODOS 4-5 (2004—2005)*, 61-67.
- Dubovsky, P. (2006). "Tiglath-pileser III's Campaigns in 734-732 B.C.: Historical Background of Isa 7; 2 Kgs 15-16 and 2 Chr 27-28". *Biblica*, 87, 153-170.
- Dubovsky, P. (2012). "King's Direct Control: Neo-Assyrian Qēpu Officials". *Organization, Representation, and Symbols of Power in the Ancient Near East: Proceedings of the 54th Rencontre Assyriologique Internationale*, 449-460.
- Duymuş Floriotı, H. H. (2012). "Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 27(2), 359 – 379.
- Duymuş Floriotı, H. H. (2012). Yeni Asur Devri'nde Gerçekleştirilen Toplu Nüfus Nakillerinden Örnekler, *History Studies*, 4(2), 149-168.
- Duymuş Floriotı H. H. (2013). Eski Mezopotamya'da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış, *Tarih Okulu Dergisi*, XV Yıl:6, 23-42.
- Elat, M. (1975). "The Campaigns of Shalmaneser III against Aram and Israel". *Israel Exploration Journal*, 25, 25-35.
- Eph'al, I. (1984a). *The Ancient Arabs, Nomads on the Borders of the Fertile Crescent 9th – 5th Centruies B.C.*, Jerusalem.
- Eph'al, I. (1984b). "The Assyrian Siege Ramp at Lachish: Military and Lexical Aspects". *Tel Aviv*, 11,: 60-70.
- Eph'al, I. (1997). "Ways and Means to Conquer a City Based on Assyrian Queries to the Sungod". in: Parpola, S. – Whiting, R.M., eds., *Assyria 1995. Proceedings of the 10th Anniversary Symposium of the Neo-Assyrian Text Corpus Project, Helsinki, September 7-11, 1995*, Helsinki, 49-54.
- Eph'al, I. (2009). *The City Besieged: Siege and its Manifestations in the Ancient Near East*. (Culture and History of the Ancient Near East, 36), Leiden.
- Fagan, G. G. (2010). "'I Feel Upon Him Like a Furious Arrow": Toward a Reconstruction of the Assyrian Tactical System". *New Perspectives on Ancient Warfare*, Edited by Garrett G. Fagan and Matthew Trundle, Leiden – Boston, 81-100.
- Faist, B. (2006). "Itineraries and Travellers in The Middle Assyrian Period". *State Archives of Assyria Bulletin*, 15, 147-160.
- Faist, B. - LLOP, J. (2012). "The Assyrian Royal Granary (karmu)". in: G.D.O. Lete, J. Vidal, and N. Wyatt (eds.), *The Perfumes of Seven Tamarisks. Studies in Honour of Wilfred G. E. Watson*, (Alter Orient und Altes Testament 394), Münster: Ugarit-Verlag 19-35.
- Fales, F. M. (1990). "Grain Reserves, Daily Rations, and the Size of the Assyrian Army: A Quantitative Study". *State Archives of Assyria Bulletin* 4(1), 23-34.

- Fales, F. M. (2002). "Central Syria in the Letters to Sargon II" in: U. Hübner and E. A. Knauf (eds.), *Kein Land für sich allein: Studien zum Kulturkontakt in Kanaan, Israel/Palästina und Ebir-nâri für Manfred Weippert zum 65. Geburtstag*, (Orbis Biblicus et Orientalis 186), Fribourg and Göttingen: University Press Fribourg and Vandenhoeck & Ruprecht, 134-152.
- Fales, F. M. (2010). "The Assyrian Words for '(Foot) Soldier'", in: Galil, G. – Geller, M. – Millard, A., *Homeland and Exile: Biblical and Ancient Near Eastern Studies in Honour of Bustenay Oded*, Leiden, 71-94.
- Fales, F. M. (2014). "The Road to Judah: 701 b.c.e. in the Context of Sennacherib's Political-Military Strategy". *Sennacherib at the Gates of Jerusalem: Story, History and Historiography*. (Culture and History of the Ancient Near East, 71), Kalimi, Isaac, and Seth Richardson, eds., Leiden: Brill, 223-248.
- Fales, F.M. – Rigo, M. (2014). "Everyday Life and Food Practices in Assyrian Military Encampments, History of the Ancient Near East / Monographs – XIV *Paleonutrition and Food Practices in the Ancient Near East Towards A Multidisciplinary Approach* Ed. Lucio Milano, S.A.R.G.O.N. Editrice e Libreria Padova, 413-437.
- Feldman, M. H. (2011). "Assyrian Representations of Booty and Tribute as a Self-Portrayal of Empire". in: *Interpreting Exile: Displacement and Deportation in Biblical and Modern Contexts*, 135-150.
- Frahm, E. (2003). "New Sources for Sennacherib's First Campaign". *Isimu*, VI, 129-164.
- Frame, G. (2013). "The Political History and Historical Geography of the Aramean, Chaldean, and Arab Tribes in Babylonia in the Neo Assyrian Period". *Arameans, Chaldeans, and Arabs in Babylonia and Palestine in the First Millennium B.C.*, Edited by Angelika Berlejung and Michael P. Streck, Wiesbaden, 87-121.
- Frame, J. (1999). "A Siege Document from Babylon Dating to 649 B.C.". *Journal of Cuneiform Studies*. 51, 101 - 106
- Friedrich, J. – Meyer, G. R. – Ungnad, A. – Weidner, E.F. (1940). *Die Inschriften vom Tell Halaf. Keilschrifttexte und aramaische Urkunden aus einer assyrischen Provinzhauptstadt*, (Archiv für Orientforschung Beiheft, 6), Berlin.
- Fuchs, A. (1994). *Die Inschriften Sargons II. Aus Khorsabad*, Göttingen.
- Fuchs, A. (201). "Assyria at War: Strategy and Conduct". in: Radner, K. – Robson, E., *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, Oxford, 380 - 401.
- Gadd, C. J. (1935). "An Assyrian Camp Scene". *Antiquity*, 9, 209-210.
- Gadd, C. J. (1948). "Two Assyrian Observations". *Iraq*, 10, 19-25.
- Gadd, C. J. (1954). "Inscribed Prisms of Sargon II from Nimrud". *Iraq*, 16, 173-201.
- Gallagher, W. R. (1994). "Assyrian Deportation Propaganda". *State Archives of Assyria Bulletin*, 8, 57-65.

- Gillmann, N. (2005). "Les Camps Fortifiés Assyriens et Leurs Représentations Dans Les Bas-Reliefs". *Orient Express*, 2005/2: 46-49.
- Glassner, J. J. (2004). *Mesopotamian Chronicles*. (Writings from the Ancient World, 19), Atlanta.
- Gökçek, L. G. (2015). *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Gökçek, L. G. – Akyüz, F. (2013). "Asur Ordusu". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 41-62.
- Grayson A. K. (1963). "The Walters Art Gallery Sennacherib Inscription". *Archiv für Orientforschung*, 20, 83-96.
- Grayson A. K. (1965). "Problematical Battles in Mesopotamia". in: H. G. Güterbock/ T. Jacobsen (eds.), *Studies in Honor of Benno Landsberger on His Seventy-Fifth Birthday*, April 21, 1965. Chicago, 337-342.
- Grayson, A. K. (1975). *Assyrian and Babylonian Chronicles*. (Texts from Cuneiform Sources), New York.
- Grayson, A.K. (1991). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C. I (1114—859 BC)*, (The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, 2), Toronto.
- Grayson, K. A. (1993). "Assyrian Officials and Power in the Ninth and Eight Centuries". *State Archives of Assyria Bulletin*, 7, 19-52.
- Grayson, A.K. (1996). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C. II (858—745 B.C.)*, (The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, 3), Toronto.
- Grekyan, Y. (2010). "The Battle of Uauš Revisited". *Urartu and Its Neighbors. Festschrift in Honor of Nicolay Harutyunyan in Occasion of his 90th Birthday*, edited by Aram Kosyan, Armen Petrosyan and Yervand Grekyan, Yerevan, AJNES 5/1-2, 83-108.
- Gunter, A. (1982). "Representations of Urartian and Western Iranian Fortress Architecture in the Assyrian Reliefs". *Iran*, 20, 103-112.
- Hamblin, W. J. (2006). "Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC". New York: Routledge.
- Harper, R. F. (1892). *Assyrian and Babylonian Letters belonging to the Kouyunjik Collection of the British Museum, Parts I-XIV*. Chicago.
- Hasel, M. G. (2008). "Assyrian Military Practices and Deuteronomy's Laws of Warfare". in: B. Kelle and F. Ames (Eds.), *Writing and Reading War: Rhetoric, Gender, and Ethics in Biblical and Modern Contexts*. (SBL Symposium Series, 42), Atlanta: Society of Biblical Literature, 67-81.
- Heidorn, L. A. (1997). "The Horses of Kush". *Journal of Near Eastern Studies*, 56(2), 105-114.

- Hipp, K. (2015). "Fugitives in the State Archives of Assyria". *State Archives of Assyria Bulletin*, 21, 47-77.
- Holloway, S. W. (2002). *Aššur is King! Aššur is King!: Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire*. Brill, Leiden.
- Honggeng, G. (2004). "The Assyrian Intelligence Activities during the Assyrian Empire" *Journal of Assyrian Academic Studies*, 18(2), 59-71.
- Kaplan, Y. (2008). "Recruitment of Foreign Soldiers into the Neo-Assyrian Army during the reign of Tiglath-pileser III," in *Cogan and Kahn Treasures on Camels' Humps*, 135-52.
- Kern, P. B. (1999). *Ancient Siege Warfare*. Bloomington-Indianapolis.
- Kertai, D. (2013). "The Queens of the Neo Assyrian Empire". *Altorientalische Forschungen*, 40 1: 108-124.
- Kessler, K. (1997). "Royal Roads and other Questions of the Neo Assyrian Communication System, in S. Parpola - R.M. Whiting (eds.), *Assyria 1995. Proceedings of the 10th Anniversary Symposium of the Neo-Assyrian Text Corpus Project*, Helsinki, 129-136.
- King, L. W. (1915). *Bronze Reliefs from the Gates of Shalmaneser, King of Assyria B.C. 860-825*, London.
- Kuhrt, A. (2009). *Eskiçağ'da Yakındoğu, (M.Ö. 3000-330)*. Cilt II, Çeviren:Dilek Şendil, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Laato, A. (1995). "Assyrian Propaganda and the Falsification of History in the Royal Inscriptions of Sennacherib". *Vetus Testamentum*, 45(2), 198-226.
- Lambert, W. G. (1974). "The Reigns of Aššurnāširpal II and Shalmaneser III: An Interpretation, *Iraq*, 36, 103-109.
- Lambert, W. G. (1983). "The God Aššur" *Iraq*, 45(1), 82-86.
- Lanfranchi, G. B. (1988). "Sargon's Letter to Aššur-šarru-ušur: An Interpretation". *State Archives of Assyria Bulletin*, II(1), 59-64.
- Lanfranchi, G.B. (1989). "Scholars and Scholarly Tradition in Neo-Assyrian Times: A Case Study". *State Archives of Assyria Bulletin*, III(2), Padova, 99-114.
- Layard, A. H. (1853a). *The Monuments of Niniveh*. (First Series), London.
- Layard, A. H. (1853b). *A Second Series of the Monuments of Nineveh including Bas-Reliefs from the Palace of Sennacherib and Bronzes from the Ruins of Nimroud*. London.
- Layard, A. H. (2010). *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon*. Cambridge University Press.

- Leichty, E. (2011). *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)*. (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, RINAP 4), Winona Lake, Indiana, Eisenbrauns.
- Levine, L. (1989). "K.4675+ The Zamua Itinerary". *State Archives of Assyria Bulletin*, 3, 75-92.
- Lipinski, E. (2000). *The Aramaeans (Their Ancient History, Culture, Religion)*. Leuven-Paris-Sterling-Virginia.
- Littauer, M. A. – Crouwel, J. H. (1979). *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*. Leiden – Köln.
- Liverani, M. (1979). "The Ideology of the Assyrian Empire". in: Larsen, M.T., ed., *Power and Propaganda*, (Mesopotamica, Copenhagen Studies in Assyriology, 7), Copenhagen, 297–317.
- Liverani, M. (1988). "The Growth of the Assyrian Empire in the Habur/Middle Euphrates Area: A New Paradigm". *State Archives of Assyria Bulletin*, 2, 81-98.
- Loud, G. – Altman, C.B. (1938). *Khorsabad, Part 2: The Citadel and the Town*, (Oriental Institute Publications, 40), Chicago.
- Luckenbill, D. (1926). *Ancient Records of Assyria vol. I From the Earliest Times to Sargon*, New York.
- Luckenbill, D. (1927). *Ancient Records of Assyria vol. I From Sargon to the End*, New York.
- Maalouf, A. (2016). *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, (Çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- MacGinnis, J. (2012). "Evidence for a Peripheral Language in a Neo-Assyrian Tablet from the Governor's Palace in Tushan". *Journal of Near Eastern Studies*, 71, 2012: 13-20.
- Madhlom, T. A. (1970). *The Chronology of Neo Assyrian Art*, London.
- Madhlom, T. (1965). "Assyrian Siege-Engines", *Sumer* 21, 9-15.
- Malbran-Labat, F. (1982). *L'Armée et l'organisation militaire de l'Assyrie: d'après les lettres des Sargonides trouvées à Ninive*, Paris Librairie, Droz.
- Manitius, W. (1910). "Das stehende Heer der Assyrikerkönige und seine Organisation". *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 24, 97ff., 185ff.
- Marriott, J. - Radner, K. (2015). "Sustaining the Assyrian Army among Friends and Enemies in 714 BCE". *Journal of Cuneiform Studies*, 67, 127-143.
- Mattila, R. (2000). *The King's Magnates: A Study of the Highest Officials of the Neo-Assyrian Empire*, *State Archives of Assyria Studies*, XI Helsinki, 2000.

- Maxwell-Hyslop, K. R. (1974). "Assyrian Sources of Iron. A Preliminary Survey of the Historical and Geographical Evidence". *Iraq*, 36(1/2), 139-154.
- May, N. N. (2012). "Triumph as an Aspect of the Neo-Assyrian Decorative Program, Organization". in: *Representation, and symbols of power in the ancient Near East : Proceedings of the 54th Rencontre Assyriologique Internationale at Würzburg*, 20 - 25 July 2008, 461-488.
- McNeil, W. H. (1994). *Dünya Tarihi*. Çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara,
- Melville, S. C. (2016). "The Role of Rituals in Warfare during the Neo-Assyrian Period". *Religion Compass*, 10(9), 219-229.
- Melville, S. C. (2016). *The Campaigns of II. Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C..* Norman: University of Oklahoma Press.
- Meuszyński, J. (1981). *Die Rekonstruktion der Reliefdarstellungen und ihrer Anordnung im Nordwestpalast von Kalḫu (Nimrud)*, (BaF 2). Mainz am Rhein.
- Millard A. R. (1961). "Esarhaddon Cylinder Fragments from Fort Shalmaneser, Nimrud". *Iraq*, 23(2), 176-178.
- Miller, R. - McEwan, E. - Bergman, C. (1986). "Experimental Approaches to Ancient Near Eastern Archery". *World Archaeology* 18/2, 178-195.
- Mitchell, T. C. (2000). "Camels in the Assyrian Bas-Reliefs". *Iraq*, 62, 2000: 187-194.
- Moorey, P. R. S. (1970). "Pictorial Evidence for the History of Horse Riding". *Iraq*, 32, 36-50.
- Muscarella, O. W. (1988). *Bronze and Iron. Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art*, New York.
- Muscarella, O. W. (1989). "Warfare at Hasanlu in the late 9th century B.C.". *Expedition*, 31(2-3), 24-36.
- Na'aman, N. (1993). "Population Changes in Palestine Following Assyrian Deportation". *Tel Aviv*, 20, 1993: 104-124.
- Nadali D. (2005a). "The Representation of Foreign Soldiers and their Employment in the Assyrian Army", *Ethnicity in Ancient Mesopotamia, papers Read at the 48th Rencontre Assyriologique Internationale*, Leiden (1-4 July 2002), Ed. W.H. Van Soldtin cooperation with R. Kalvelagen and D. Katz, Leiden, 222-244.
- Nadali, D. (2005b). "Assyrians to War: Positions, Patterns and Canons in the Tactics of the Assyrian Armies in the VII Centuries B.C.". in: Di Ludovico, A. – Nadali, D., eds., *Studi in Onore di Palolo Matthiae*, (Contributi e Materiali di Archeologia Orientale, 10), Roma, 167-207.
- Nadali, D. (2005c). "Sennacherib's Siege, Assault, and Conquest of Alammu", *State Archives of Assyria Bulletin* 14 (2002—2005), 113-128.

- Nadali, D. (2009). "Sieges and Similes of Sieges in the Royal Annals: The Conquest of Damascus by Tiglath-Pileser III". *KASKAL*, 6, 137-149.
- Nadali, D. (2010). "Assyrian Open Field Battles". in: Vidal, J., ed., *Studies on War in the Ancient Near East. Collected Essays on Military History*, (Alter Orient und Altes Testament, 372), Munster, 117-152.
- Nadali, D. (2013). "Outcomes of Battle: Triumphal Celebrations in Assyria". in: *Rituals of Triumph in the Mediterranean World* Leiden and Boston: Brill, 75-94.
- Nadali, D. (2014). "The Impact of War on Civilians in the Neo-Assyrian Empire". Davide Nadali and Jordi Vidal (eds.), *The Other Face of the Battle. The Impact of War on Civilians in the Ancient Near East* (AOAT 413), Münster.
- Nadali, D. (2017). "Warfare of History, How Warfare Shapes Ancient Mesopotamian Societies, *Memoria del conflicto en la Antigüedad*, Ed. Borja Antela - Jordi Vidal - César Sierra, 1-17.
- Nadali, D. – Verderame, L. (2014). "Experts at War Masters Behind the Ranks of the Assyrian Army" in: Neumann, H. – Dittmann, R. – Paulus, S. – Neumann, G. – Schuster-Brandis, A., Hrsg., *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien, 52e Rencontre Assyriologique Internationale International Congress of Assyriology and Near Eastern Archaeology Munster*, 17.–21. Juli 2006, (Alter Orient und Altes Testament, 401), Munster, 553-566.
- Noble, D "Assyrian Chariotry and Cavalry." *SAAB*, IV, 1990: 61-68.
- Oates, J. – Oates, D. (2001). *Nimrud: an Assyrian Imperial City Revealed*. London.
- Oded, B. *Mass Deportations and Deportees in the Neo-Assyrian Empire*, Wiesbaden, 1979.
- Odorico, M. De, (1995). Numbers and Quantifications in the Assyrian Royal Inscriptions, *State Archives of Assyria Bulletin*, III, Helsinki.
- Öz, E. (2016). "Çiviyazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya'da Kral Sofraları ve Şölenler". *Turkish Studies*, 11(1), 109-130.
- Paley, S. M. – Sobolewski, R. M. The Recounstruction of the Relief Representations and Their positions in the Northwest-Palace at Kalḫu (Nimrūd) II, 1987.
- Parker, B. (1961). "Administrative Tablets from the North-West Palace, Nimrud". *Iraq* 23, 15-66.
- Parker, B. (1963). "Economics Tablets from the Temple of Mamu at Balawat". *Iraq* 25, 86 – 103.
- Parker, B. J. (1997). "Garrisoning the Empire: Aspects of the Construction and Maintenance of Forts on the Assyrian Frontier". *Iraq*, 59, 77-88.
- Parker, B. J. (2001). Mechanics of Empire, The Northern Frontier of Assyria as a case Study in Imperial Dynamics. *The Neo-Assyrian Text Corpus Project*. Helsinki,

- Parpola, S. (1983). *Letters from Assyrian Scholars to the Kings Esarhaddon and Assurbanipal, Part II: Commentary and Appendices*. (Alter Orient und Altes Testament 5/2), Neukirchen-Vluyn: Butzon & Bercker.
- Parpola, S. (1995). "The Construction of Dūr-Šarrukīn in the Assyrian Royal Correspondence". *Khorsabad, le palais de II. Sargon II, roi d'Assyrie*, Paris, 49-77.
- Parpola, S. (2008). "Cuneiform Tablets from Ziyaret Tepe (Tušḫan)", 2002 – 2003, *State Archives of Assyria Bulletin*, 17, 2008: 1-113.
- Payne, M. (2005). *Urartian Measures of Volume*, Leuven: Peeters.
- Pekşen, O. (2016). "Eski Mezopotamya'daki Savaşlarda Tanrıların Rolü". *History Studies*, 8(2), 55 – 68.
- Ponchia, S. (2007). "Communicational Procedures and Administrative Structures in the Neo-Assyrian Empire". *State Archives of Assyria Bulletin*, 16, 123-143.
- Ponchia, S. (2014). "Management of Food Resources in the Neo-Assyrian Empire: Data and Problems". *History of the Ancient Near East / Monographs – XIV Paleonutrition and Food Practices in the Ancient Near East Towards A Multidisciplinary Approach* Ed. Lucio Milano, S.A.R.G.O.N. Editrice e Libreria Padova, 385-412.
- Postgate, J. N. (1972). "The Neo-Assyrian Court and Army: Evidence from the Sculptures". *Iraq*, 34(2), 87-112.
- Postgate, J. N. (1973). "Assyrian Texts and Fragments". *Iraq*, 35, 13-36.
- Postgate, J. N. (1973). *The Governor's Palace Archive*, (Cuneiform Texts from Nimrud, 2), London.
- Postgate, J. N. (1974). *Taxation and Conscription in the Assyrian Empire*, (Studia Pohl, Series Maior, 3) Rome.
- Postgate, J. N. (1979). "The Economic Structure of the Assyrian Empire". M.T. Larsen (ed.), *Power and Propaganda: A Symposium on ancient empires*. (Mesopotamia 7.) Copenhagen, 193-221.
- Postgate, J. N. (1990). "The Assyrian Porsche?". *State Archives of Assyria Bulletin*, 4(1), 35-38.
- Postgate, J. N. (2000). "The Assyrian Army in Zamua". *Iraq*, 62, 89-108.
- Postgate, J. N. (2001). "Assyrian Uniforms". in: van Soldt, W.H., Ed., *Veenhof Anniversary Volume. Studies Presented to Klaas R. Veenhof on the Occasion of His Sixty-Fifth Birthday*, (Uitgaven van het Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 89), Istanbul, 373-388.
- Postgate, J. N. (2007). "The invisible Hierarchy: Assyrian Military and Civilian Administration in the 8th and 7th centuries B.C.". in: J.N. Postgate (ed.), *The Land of Assur & The Yoke of Assur: Studies on Assyria 1971-2005*, Oxbow, 331-360.

- Radner, K. (2007). "The Winged Snakes of Arabia and the Fossil Site of Makhtesh Ramon in the Negev". Markus Köhbach, Stephan Procházka, Gebhard J. Selz, Rüdiger Lohlker (Hrsg.), *Festschrift für Hermann Hunger zum 65. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schülern (Wiener Zeitschrift für die Kunde des organlandes 97)*. Institut für Orientalistik: Wien, 353-365.
- Radner, K. (2007). "Hired Labour in the Neo-Assyrian Empire". *State Archives of Assyria Bulletin*, 16, 185-226.
- Radner, K. (2008). "Esarhaddon's Expedition from Palestine to Egypt in 671 BCE: A Trek Through Negev and Sinai". in: Bonatz, D and Czichon, R and Kreppner, FJ, (eds.) *Fundstellen: Gesammelte Schriften zur Archäologie und Geschichte Alt Vorderasiens ad honorem Hartmut Kühne*, Harrassowitz: Wiesbaden, 305-314.
- Radner, K. (2015). "Hired Labour in the Neo-Assyrian Empire". *Labour in the Ancient World, Volume V*, in a series sponsored by the Institute for the Study of Long-term Economic Trends and the International Scholars Conference on Ancient Near Eastern Economies A Colloquium held at Hirschbach (Saxony), April 2005 Edited by Piotr Steinkeller, Michael Hudson, Dresden, 329-343.
- Radner, K. (2015). "High visibility Punishment and Deterrent: Impalement in Assyrian Warfare and Legal Practice". in: *Zeitschrift für Altorientalische und Biblische Rechtsgeschichte*, 21, 103-128.
- Reade, J. E. (1972). "The Neo-Assyrian Court and Army, Evidence from the Sculptures". *Iraq*, 34, 87-112.
- Reade, J. E. (1976). "Sargon's Campaigns of 720, 716 and 715 B.C. Evidence from the Sculptures", *Journal of Near eastern Studies* 35, 95-104.
- Reade, J. E. (1994). "Campaign Around Musasir". in: Cilingiroğlu, A. – French, D.H., eds., *Anatolian Iron Ages 3. The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium, Held at Van, 6-12 August 1990*, (British Institute of Archaeology Monographs 16), Oxford, 185-188.
- Russell, J. M. (1991). *Sanherib's Palace Without Rival at Nineveh*, Chicago and London.
- Russell, J. M (1999). *The Writing on the Wall. Studies in the Architectural Context of Late Assyrian Place Inscriptions*, Winona Lake.
- SAA 1: Parpola, S. (1987). *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, Helsinki.
- SAA 2: Parpola, S. - Watanabe, K. (1988). *Neo-Assyrian Treaties and Loyalty Oaths*. Helsinki.
- SAA 3: Livingstone, A. (1989). *Court Poetry and Literary Miscellanea*. Helsinki.
- SAA 4: Starr, I. (1990). *Queries to the Sun-god: Divination and Politics in Sargonid Assyria*, Helsinki.

- SAA 5: Lanfranchi, G.B. - PARPOLA, S. (1990). *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*. Helsinki.
- SAA 6: Kwasman, T. (1991). *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Dated and Datable Texts*. Helsinki.
- SAA 7: Fales, F. M. - Postgate, J. N. (1992). *Imperial Administrative Records, Part I: Palace Administration*. Helsinki.
- SAA 8: Hunger, H. (1992). *Astrological Reports to Assyrian King*. Helsinki.
- SAA 9: Parpola, S. (1997). *Assyrian Prophecies*. Helsinki.
- SAA10: Parpola, S. (1993). *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*. Helsinki.
- SAA 11: Fales, F. M. - Postgate, J. N. (1995). *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*. Helsinki.
- SAA 12: Kataja, L. – Whiting, R. (1995). *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period*. Helsinki.
- SAA 13: Cole, S. W. - Machinist, P. (1998). *Letters from Assyrian and Babylonian Priests to Kings Esarhaddon and Assurbanipal*. Helsinki.
- SAA 14: Mattila, R. (2002). *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part II: Assur-banipal through Sîn-šarru-iškun*. Helsinki.
- SAA 15: Fuchs, A. - Parpola, S. (2001). *The Correspondence of Sargon II, Part III: Letters from Babylonia and the Eastern Provinces*. Helsinki.
- SAA 16: Luukko, M. - Van Buylaere, G. (2002). *The Political Correspondence of Esarhaddon*. Helsinki.
- SAA 17: Dietrich, M. (2003). *The Babylonian Correspondence of Sargon and Sennacherib*. Helsinki.
- SAA 18: Reynolds, F. (2003). *The Babylonian Correspondence of Esarhaddon and Letters to Assurbanipal and Sîn-šarru-iškun from Northern and Central Babylonia*. Helsinki.
- SAA 19: Luukko, M. (2012). *The Correspondence of Tiglath-pileser III and Sargon II from Nimrud*. Helsinki.
- Saggs, H. W. F. (1955). "The Nimrud Letters, 1952 – Part I". *Iraq*, 17, 21-56.
- Saggs, H. W. F. (1963). "Assyrian Warfare in the Sargonid Period" *Iraq*, 25, 145-154.
- Saggs, H. W. F. (2001). *The Nimrud Letters, 1952*. (Cuneiform Texts from Nimrud, 5), London.
- Schneider, A. W. – Adalı, S. F. (2014). "“Mo Harvest was reaped”: Demographic and Climatic Factors in the Decline of the Neo-Assyrian Empire". *Climatic Change*, 127, 435-446.

- Scurlock, J. A. (1989). "Assyrian Battering Rams Revisited". *State Archives of Assyria Bulletin*, III(2), 129-131.
- Scurlock, J. (1997). "Neo-Assyrian Battle Tactics". in: Young, G.D. – Chavalas, M.W.–Averbeck, R.E., eds., *Crossing Boundaries and Linking Horizons. Studies in Honor of Michael C. Astour on His 80th Birthday*, Bethesda, 491-517.
- Sever E. (1996). *Asur Tarihi*. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Sevin V. (1999). *Yeni Asur Sanatı I Mimarlık*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sevin V. *Asur Resim Sanatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.
- Smith, J. B. (1994). "A Tactical Re-interpretation of the Battle of Uaush. Assyria and Urartu at War". in: Cilingiroğlu, A. – French, D.H., eds., *Anatolian Iron Ages 3. The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium, Held at Van, 6-12 August 1990*, (British Institute of Archaeology Monographs 16), Oxford, 229-239.
- Stronach, D. (1958). "Metal Objects from the 1957 Excavations at Nimrud". *Iraq*, 20(2), 169-181.
- Svärd, S. (2015). *Power and Women in the Neo-Assyrian Palaces*. State Archives of Assyria Studies, 23, Helsinki.
- Szudy, M. J. (2015). *Archery Equipment in the Neo-Assyrian Period*, Volume I: Text. Ph.D. Thesis, Wien.
- Tadmor, H. (1986). "Monarchy and the Elite in Assyria and Babylonia: The Question of Royal Accountability", in S. N. Eisenstadt (ed), *The Origins and Diversity of Axial Age Civilizations*, Albany: State University of New York Press, 203-224.
- Tadmor, H. (1994). *The Inscriptions of Tiglath-Pileser III, King of Assyria. Critical Edition, with Introductions, Translations and Commentary*, (Publications of the Israel Academy of Sciences and Humanities, Section of Humanities, Fontes ad Res Judaicas Spectantes), Jerusalem.
- Teppo, S. (2015). *Women and Their Agency in the Neo-Assyrian Empire*. Master's Thesis, Helsinki.
- Thureau-Dangin, F. (1912). *Une Relation de la Huitième Campagne de Sargon*. (Textes cunéiformes du Louvre, 3), Paris.
- Toptaş, K. "Eski Mezopotamya'da Çocuk, *Ar-An*, 10(1), 55-78
- Turner, G. (1970). "Tell Nebi Yunus: The Ekal Mašarti of Nineveh". *Iraq*, 32, 68-85.
- Wilkinson, R. H. (1991). "The Representation of the Bow in the Art of Egypt and the Ancient Near East". *Journal of the Ancient Near Eastern Society*, 20, 83-99.
- Wiseman, D. J. (1956). "A Fragmentary Inscription of Tiglath-Pileser III from Nimrud". *Iraq*, 18(2), 117-129.

- Wiseman, D. J. – Kinnier Wilson, J. V. (1951). "The Nimrud Tablets, 1950". *Iraq*, 13, 102-122.
- Yadin, Y. (1963). *The Art of Warfare in Biblical Times*. New York: McGraw-Hill Book Co., Inc..
- Younger, K. L. (1998). "The Deportations of the Israelites". *Journal of Biblical Literature*, 117(2), 201-227.
- Zaccagnini, C. (1983). "Patterns of Mobility Among Ancient Near Eastern Craftsmen". *Journal of Near Eastern Studies*, 42(4), 245-264.
- Zaccagnini, C. (1995). "War and Famine at Emar" *Orientalia NOVA SERIES*, 64(2), 92-109.
- Zadok, R. (2013). "The Onomastic of the Chaldean, Aramean, and Arabian Tribes in Babylonia during the First Millenium". *Arameans, Chaldeans, and Arabs in Babylonia and Palestine in the First Millenium B.C.*, Edited by Angelika Berlejung and Michael P. Streck, Wiesbaden, 261 – 336.
- Zutterman, C. (2003). "The Bow in the ancient Near-East. A Re-evaluation of Archery from the Late 2nd Millennium to the End of the Achaemenid Empire". *Iranica Antiqua*, 38, 119-165.

EK-1. Yeni Asur Dönemi Kral Listesi

II. Adad-nirari	911 – 891
II. Tukulti-Ninurta	890 – 884
II. Asurnasirpal (Aššur-našir-apli)	883 – 859
III. Salmanassar (Salmānu-ašarēd)	858 – 824
V. Šamši-Adad	823 – 811
III. Adad-nirari	810 – 783
IV. Salmanassar (Salmānu-ašarēd)	782 – 773
III. Aššur-dan	772 – 755
V. Aššur-nirari	754 – 745
III. Tiglatpileser (Tukultī-apil-Ešarra)	745 – 727
V. Salmanassar (Salmānu-ašarēd)	726 – 722
II. Sargon (Šarru-ukīn)	722 – 705
Sanherib (Sin-ahhe-erība)	704 – 681
Asarhaddon (Aššur-ahhe-iddin)	680 – 669
Asurbanipal (Aššur-bāni-apli)	668 -630
Aššur-etil-ilani	630- 627
Sin-šar-iškun	627 – 612
II. Assur-uballit	612 – 609

EK-2. Bazı Ünvanlar ile Akadça Terimlerin Türkçe Karşılıkları

Batīqu: muhbir

Bēt mardēti: yol istasyonu

Bīt kāri: ticaret merkezi

Dayyālu: casus

Harran/hūl šarri: kral yolu

Kalliu: yedekte bulundurma

Karmu: tahıl deposu

Kiştir šarrūti: merkezi ordu

Mar damqi: savaş arabası dövüşçüsü

Masennu: hazineci

Mukil appāte: savaş arabası sürücüsü

Nagir ekalli: saray habercisi

Qurbūtu: muhafız

Rab bēti: baş kahya

Rab ešerti: 10 (kişinin) başı

Rab hanše: 50 (kişinin) başı

Rab līmi: bin (kişinin) başı

Rab šāqê: baş saki

Rab ša-rēši: baş hadım (merkezi ordunun komutanı)

Rab urâte: takım komutanı

šab šarri: kralın askerleri

Sukkallu: vezir

Sartennu: baş yargıç

Ša kutalli: yedek

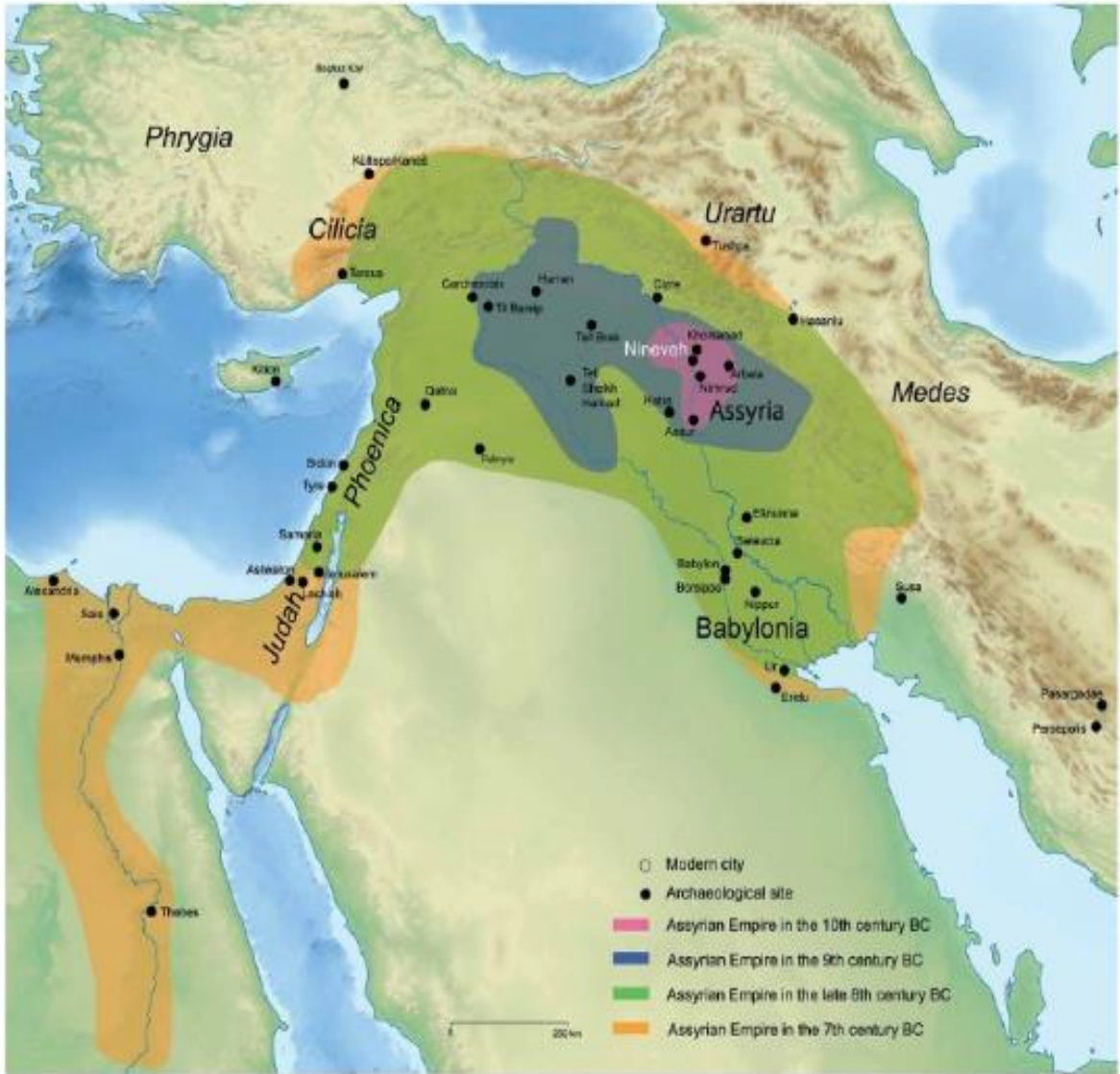
Ša lišāni: itirafçı

Šandabakku: sivil ve tapınak yönetiminde görevli yüksek memur, Nippur valisine verilen ad

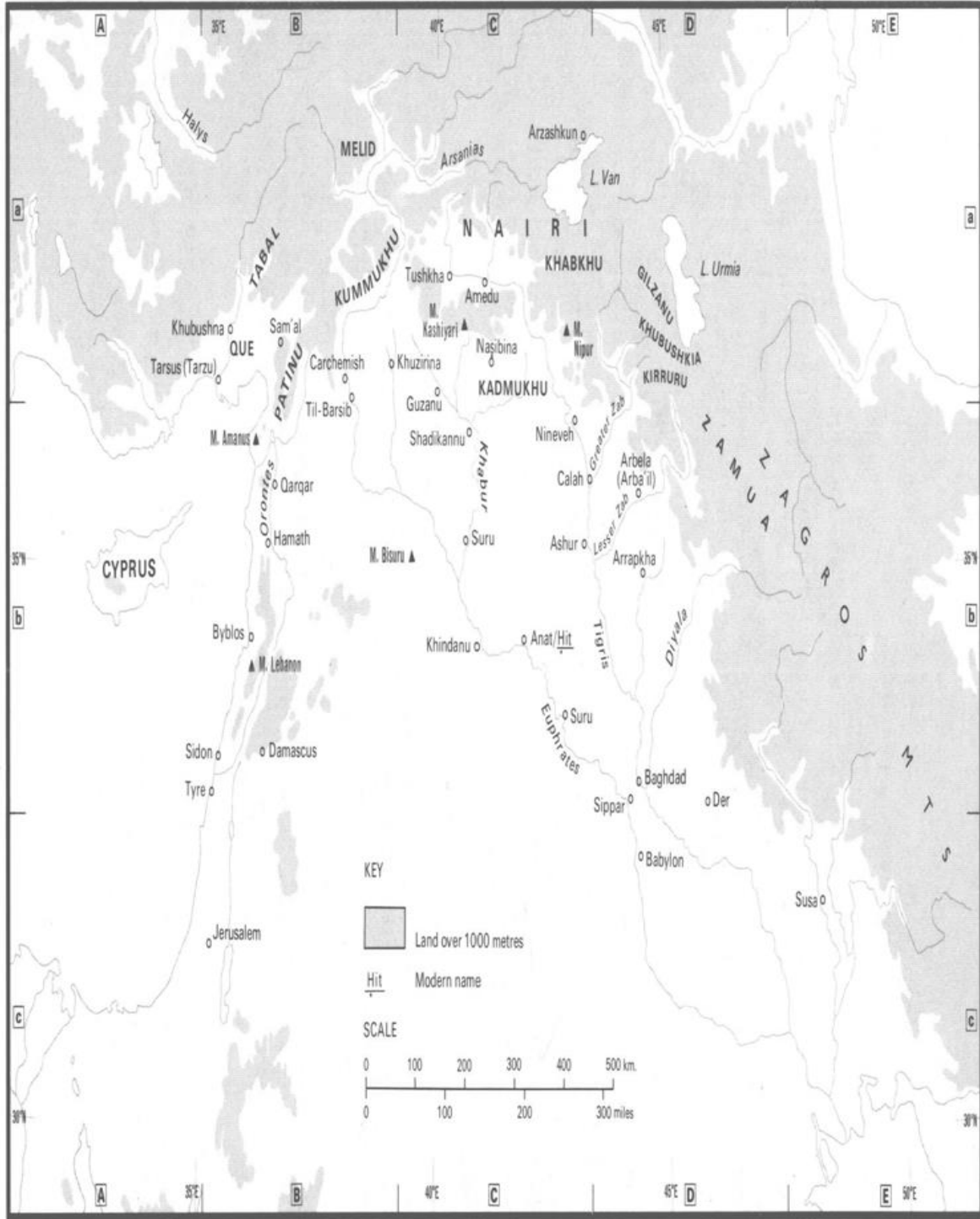
Tašlišu: Savaş arabasındaki üçüncü görevli

Turtānu: ordu komutanı

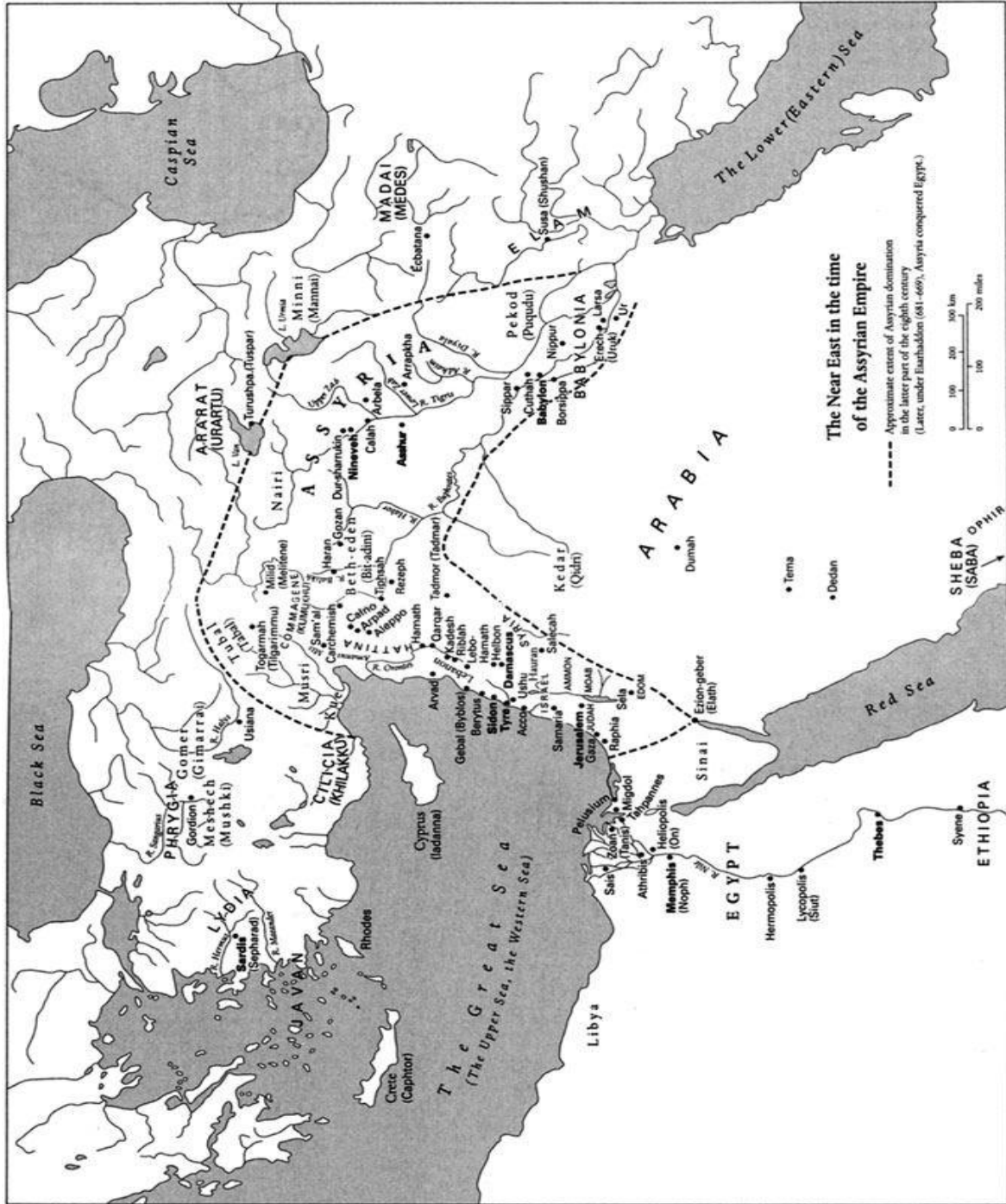
EK-3. Haritalar

Harita 1. Asur Devletinin 10 ile 7. yüzyıl arasındaki genişlemesini gösteren harita

Harita 2. Yeni Asur Dönemi Asur toprakları

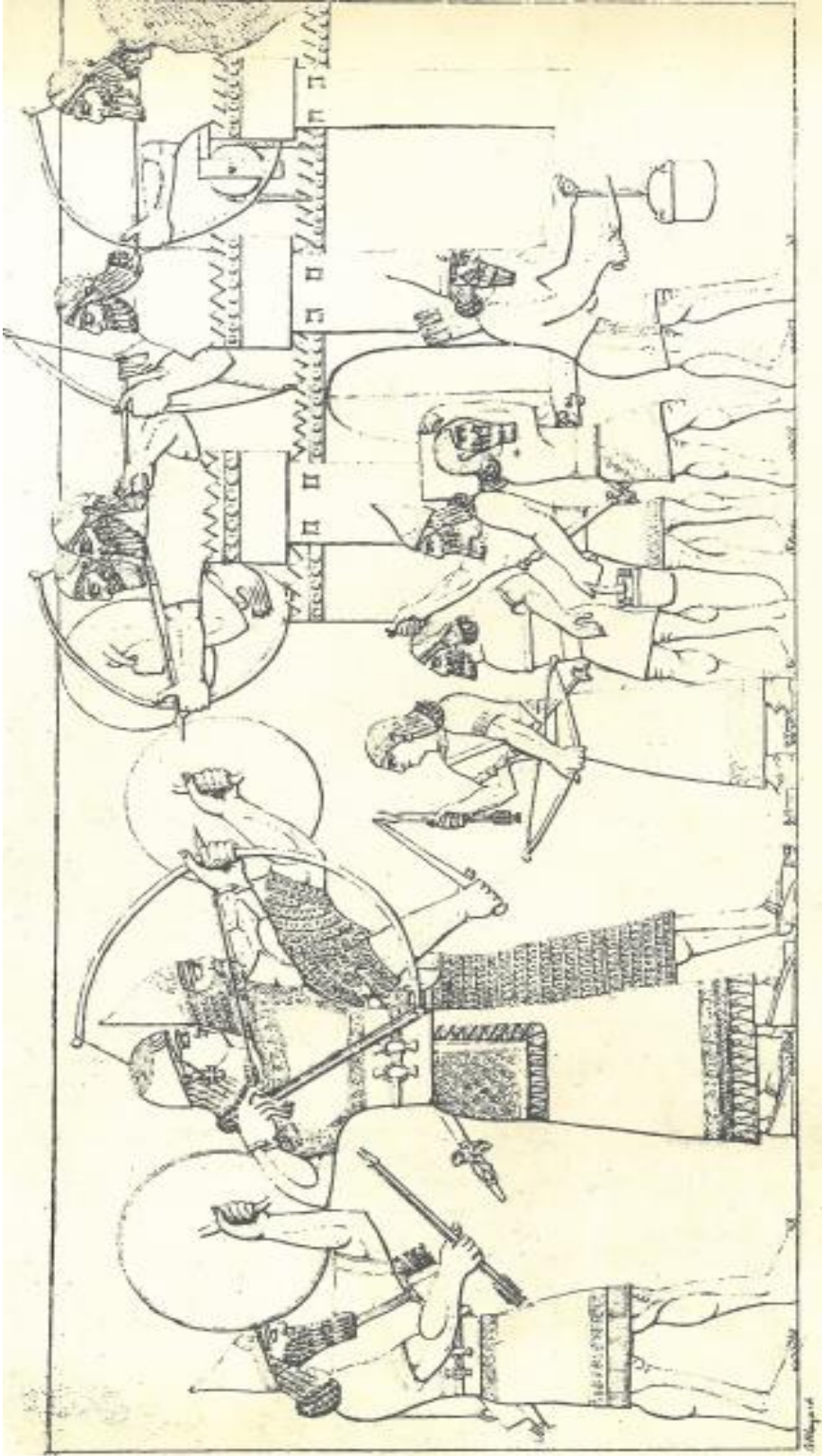
Harita 3. Yeni Asur Dönemi Asur Haritası.

EK-4. Şekiller

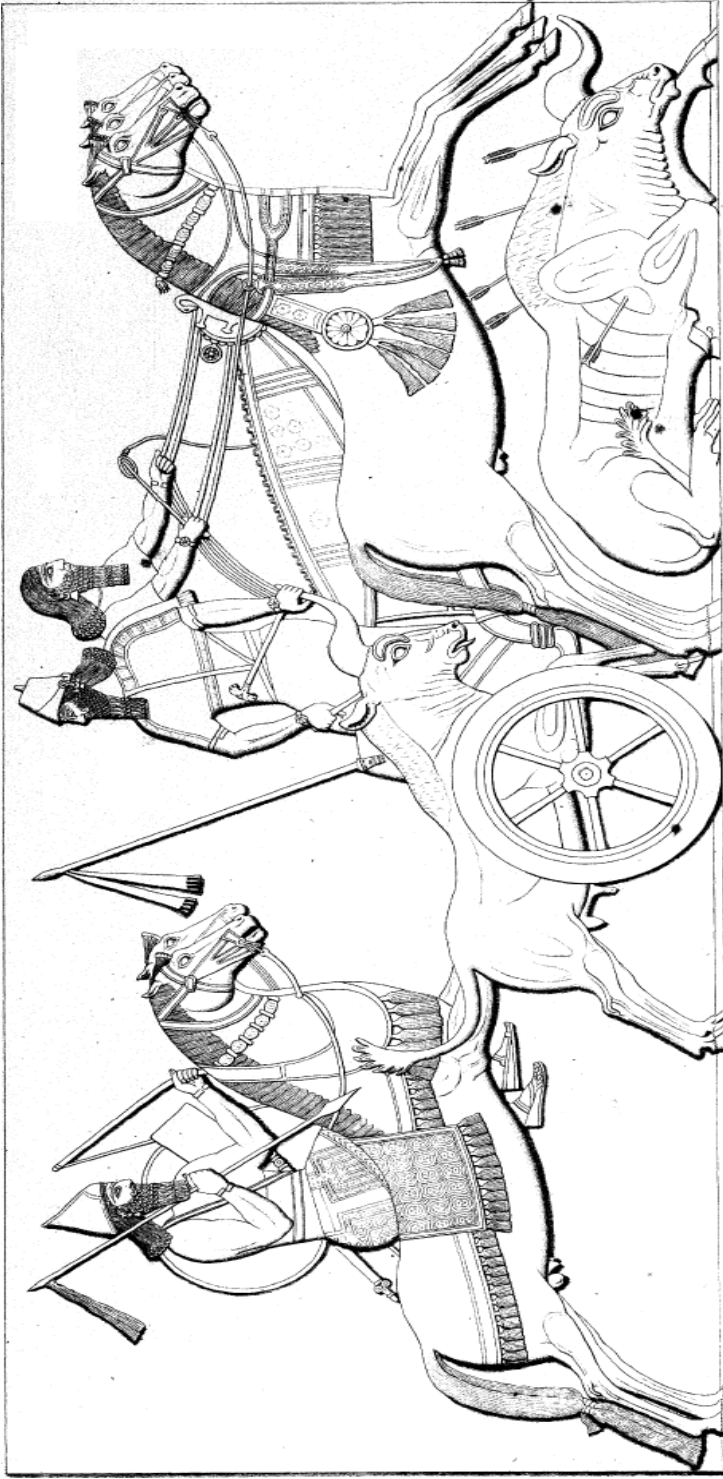
Şekil 1: İtuali ve Gurrulu askerler. (Barnet - Falkner, 1962: Pl. XXXV.)

Şekil 2: Araplar'ın Asur rölyeflerinde ilk yer alışı. (Barnet - Falkner, 1962: XIII.)

Şekil 3: II: Aurnasirpal döneminde *rab ša-reši* şehre saldırırken. (Barnett - Falkner, 1962: CXXII.)

Şekil 4: II. Aurnasirpal dönemi av sahnesinde süvarilerin çift halinde hareket ettiğini gösteren rölyef. (Layard 1853a: Pl. 11.)

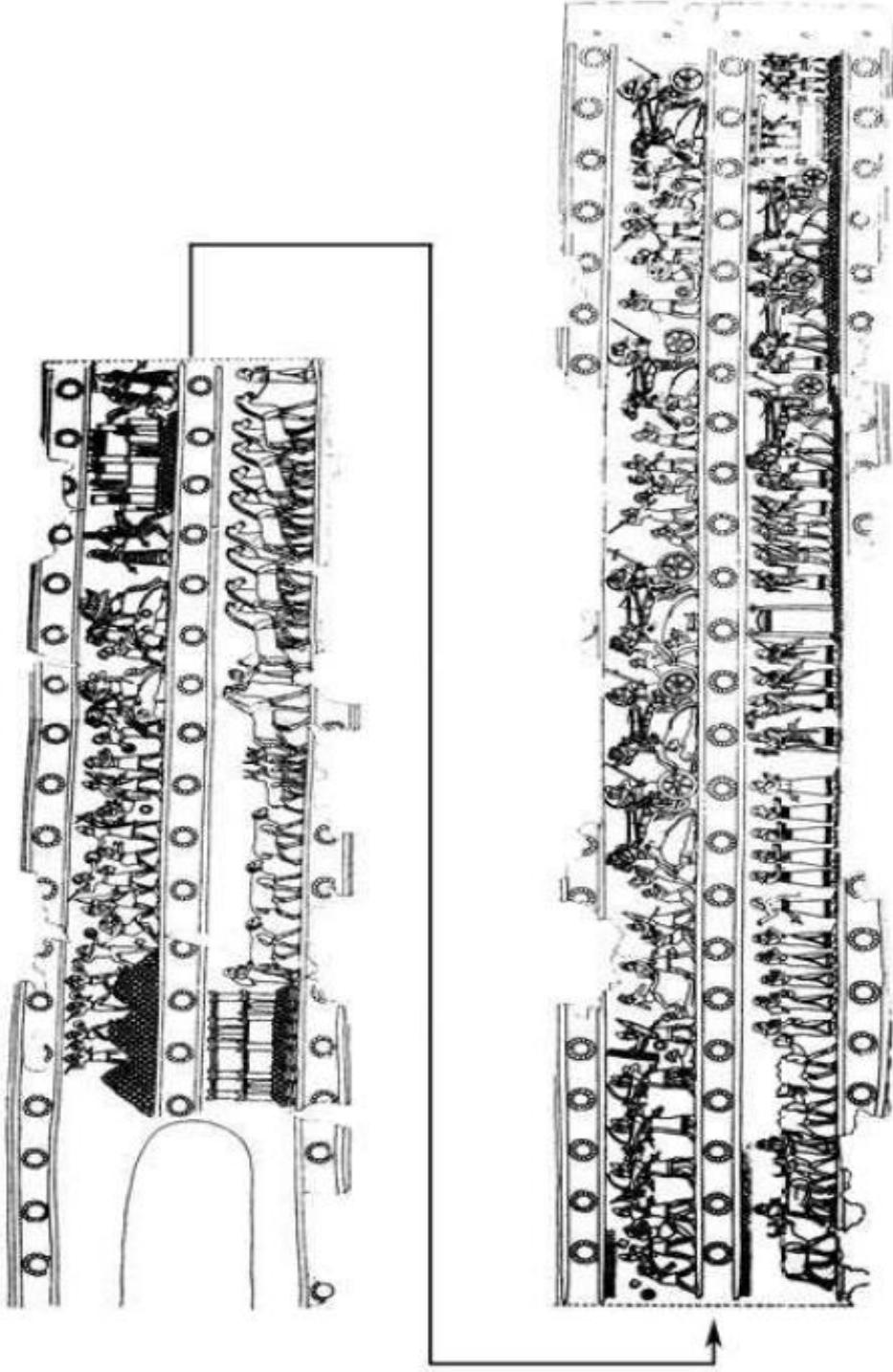
Şekil 5: III. Tiglatpileser döneminde süvariler. (Barnett - Falkner, 1962: Pl. LXVII.)

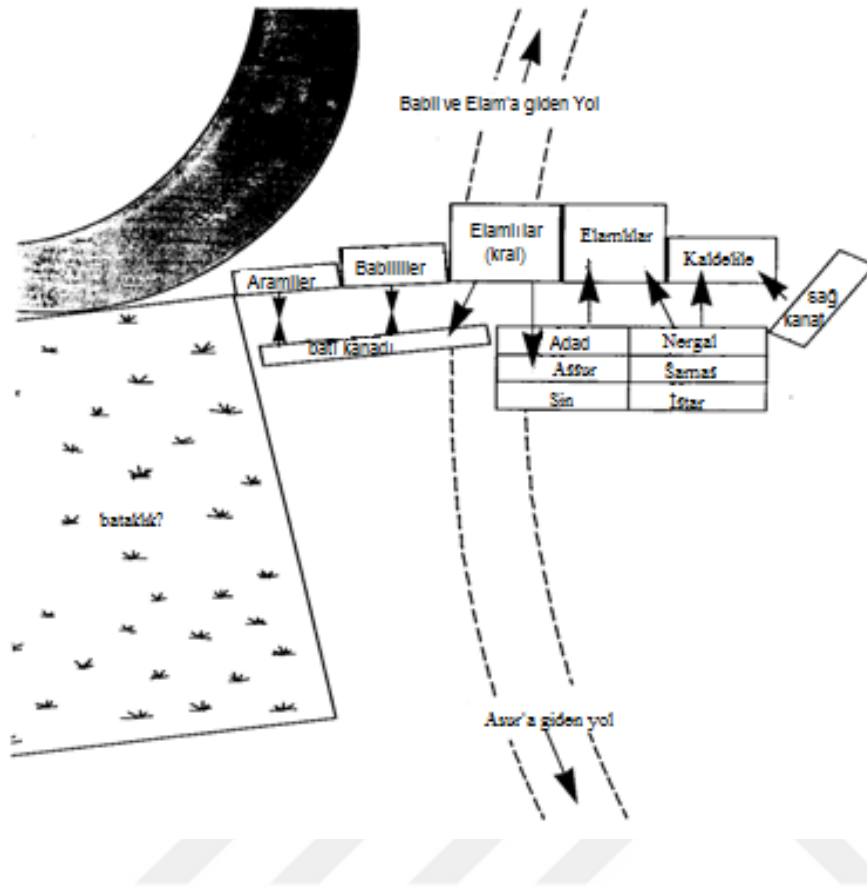
Şekil 6: Yardımcı okçular. (Barnett -Bleibtreu -Turner, 1998: Pl. 485.)

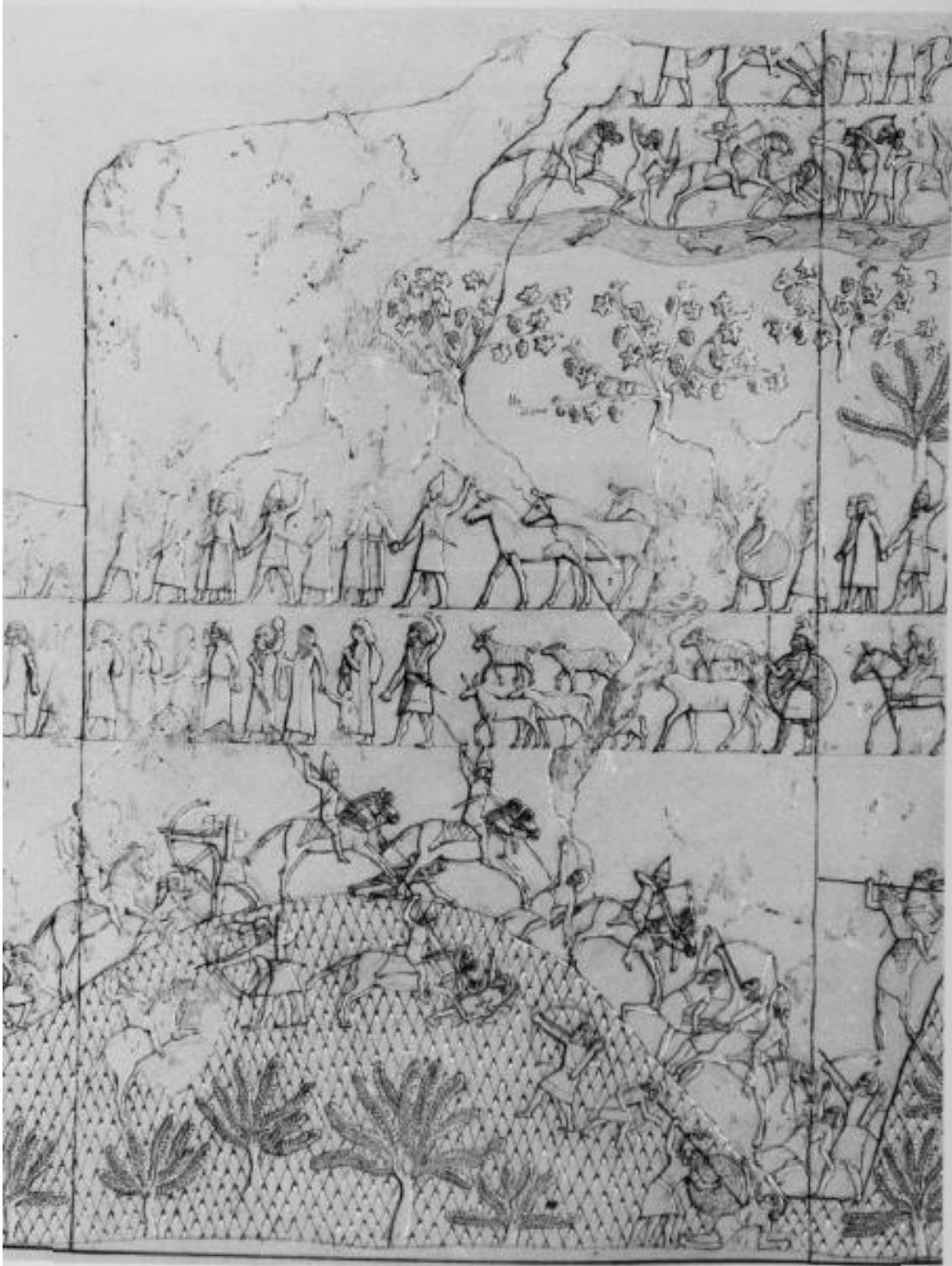
Şekil 7: Asurlu okçu ve kalkancı. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 511.)

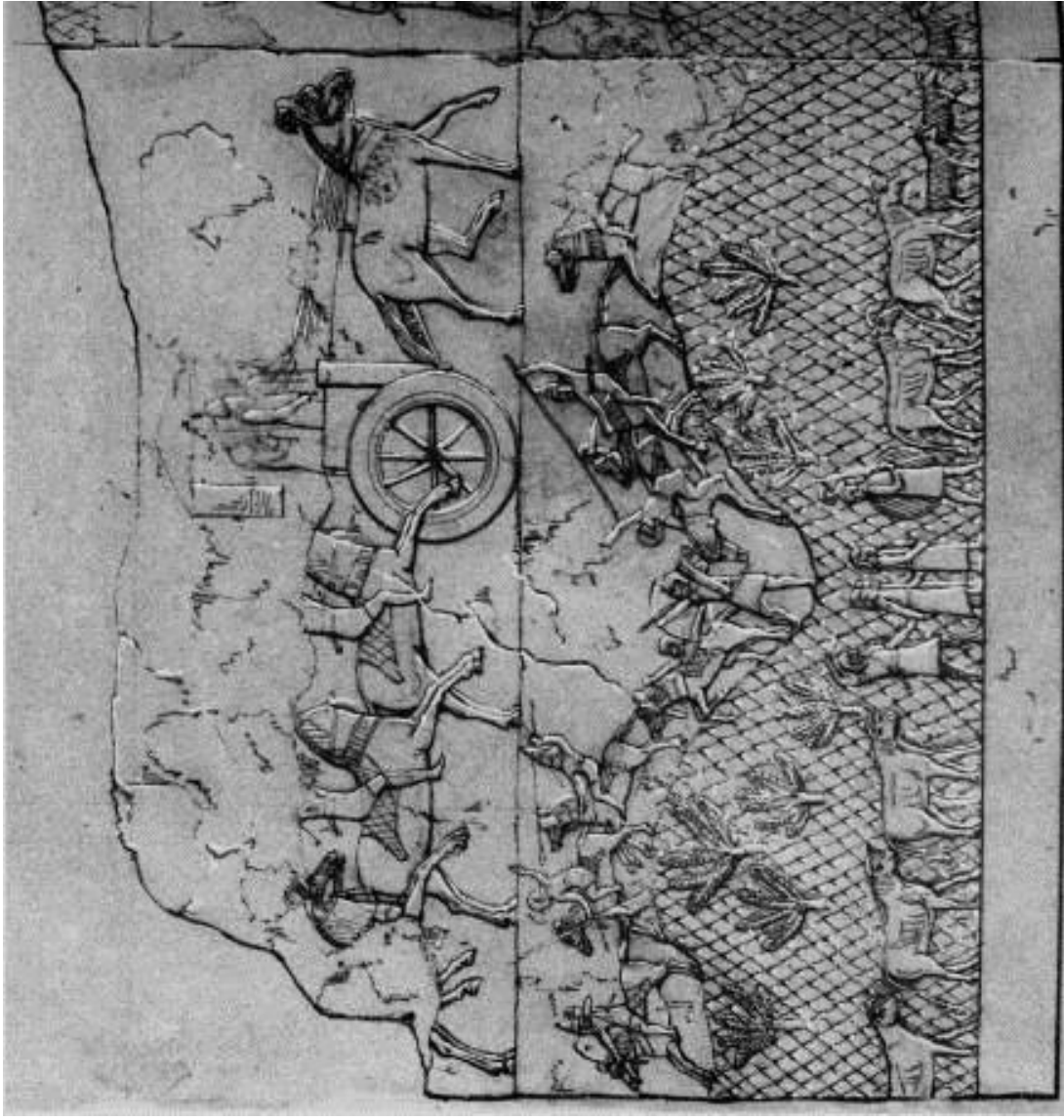
Şekil 8: Urartu kralı Aramu'ya karşı gerçekleştirilen sefer ve Arsaşkun şehrinin tahrip edilmesi. (King, 1915: Pls. XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLII; Nadali, 2010: Fig. 2.)

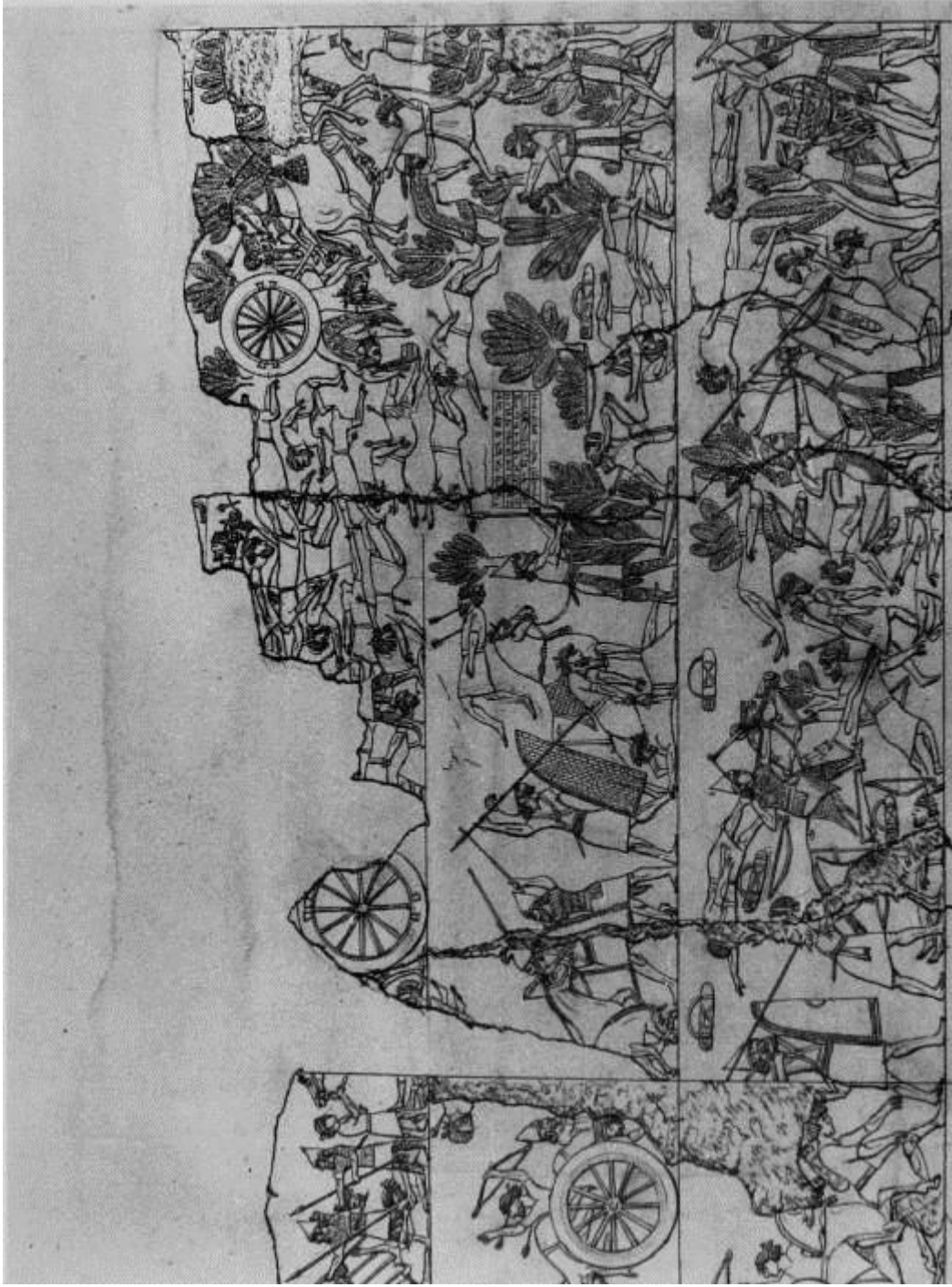
Şekil 9: Halule savaşında Asur ve düşman ordusunun karşılaşması. (Scurlock, 1997: Fig. 8.)

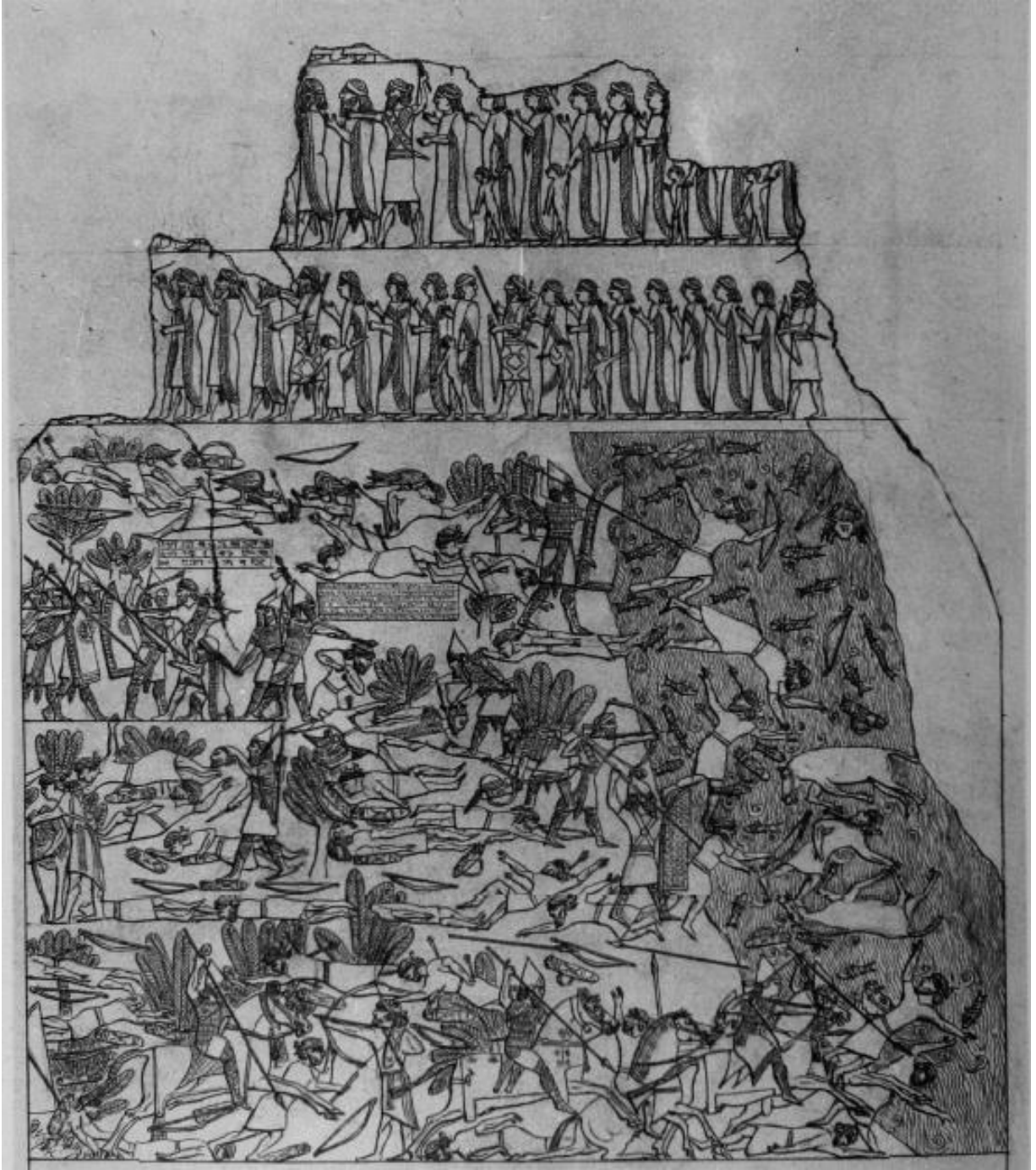
Şekil 10: Asur piyade ve süvarilerinin dağlık bölgelerdeki mücadelesi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 84.)

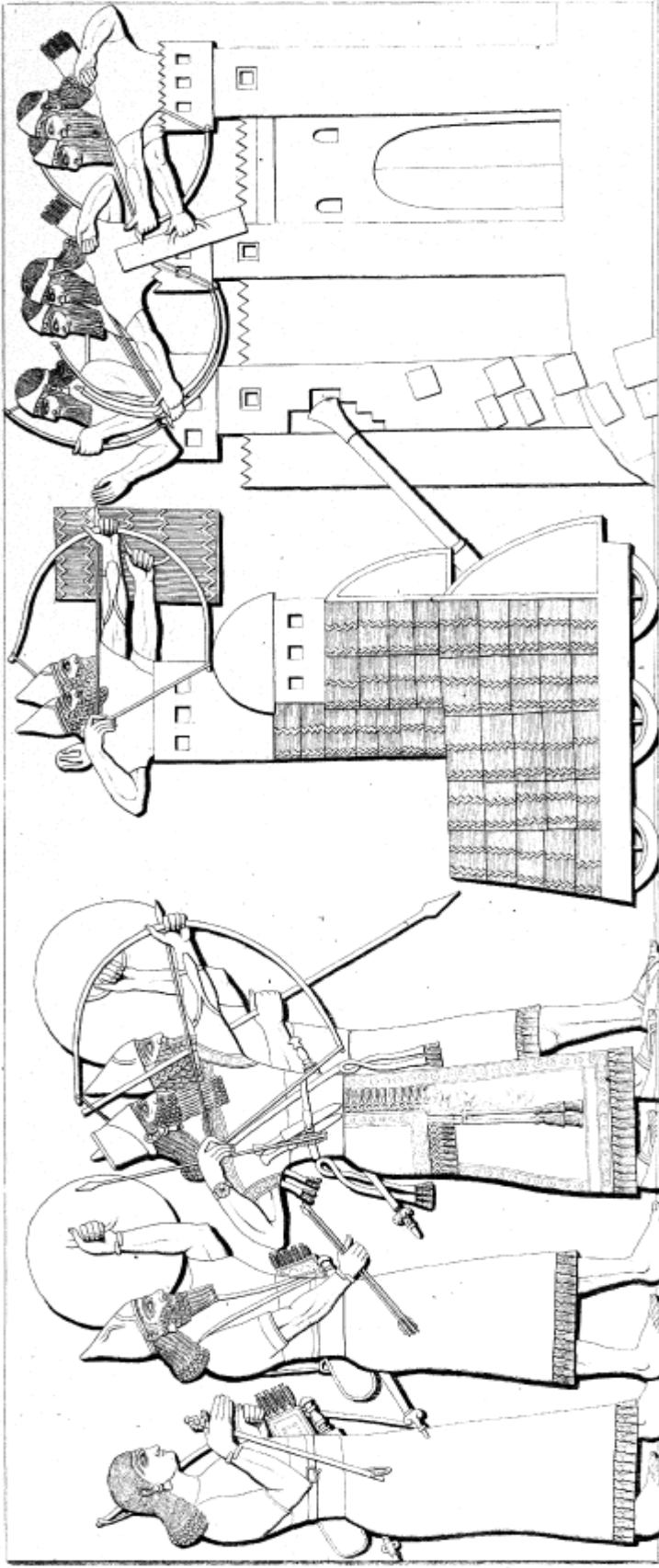
Şekil 11: Asur piyade ve süvarilerinin dağlık alandaki mücadelesi. (Barnett -Bleintreu - Turner, 1998: Pl. 134.)

Şekil 12: Til-Tuba savaşı. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 292.)

Şekil 13: Til-Tuba savaşı rölyefi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 296.)

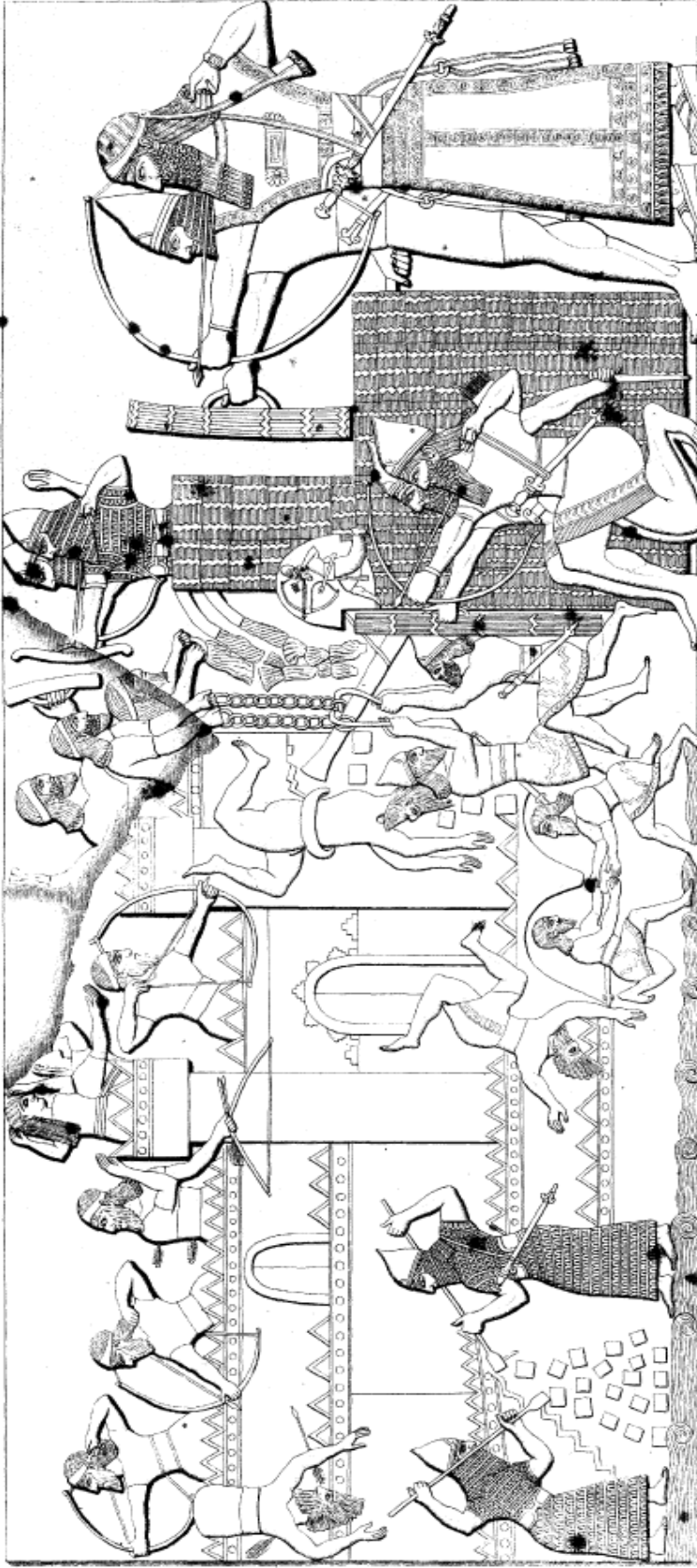
Şekil 14: Kuşatma sahnesi. (Layard, 1853a: Pl. 17; Meuszynski, 1981: Tafel 1 - 3, B-18.

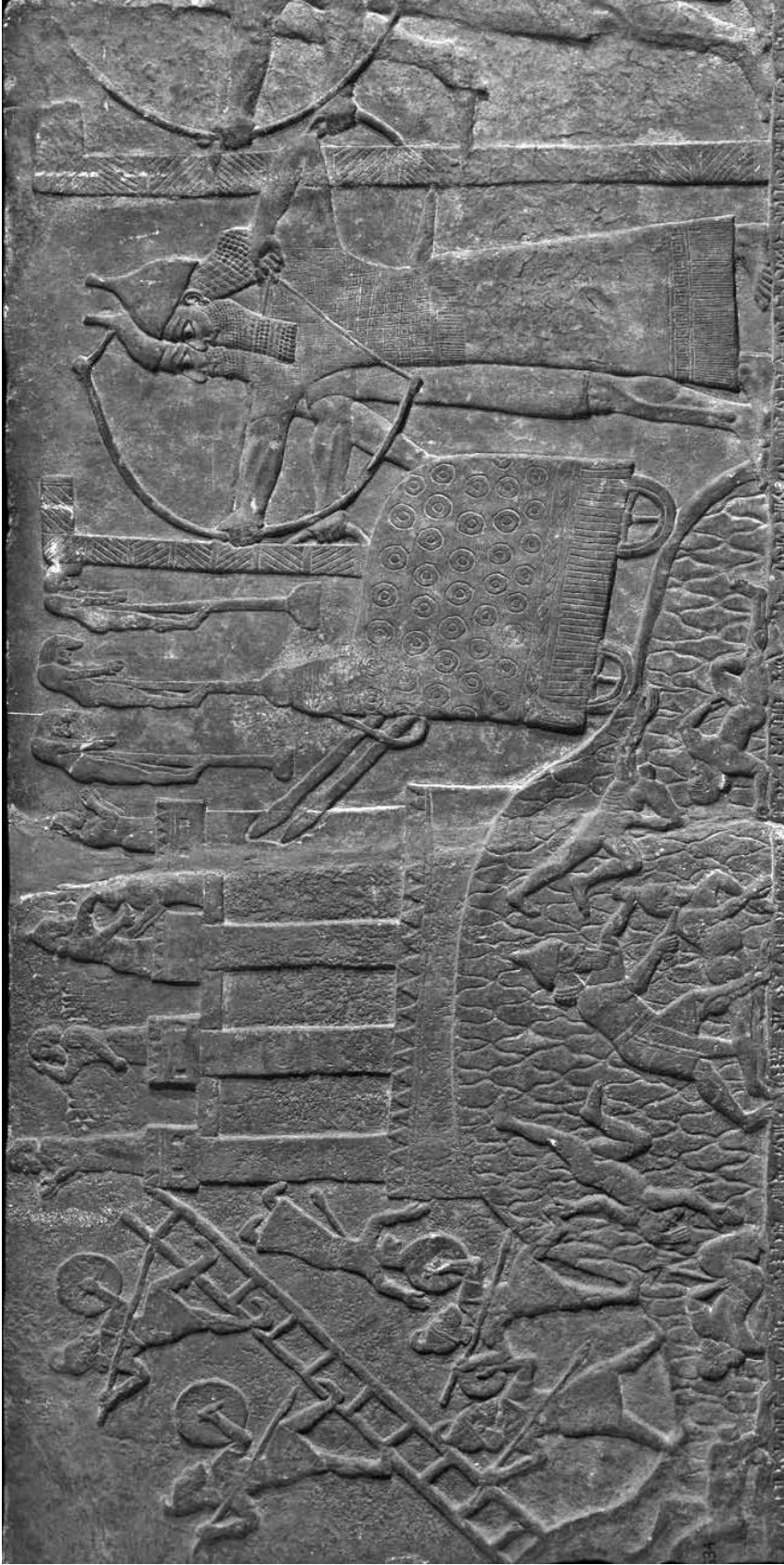
Şekil 15: Kuşatma sahnesi. (Layard, 1853A: Pl. 33, Meuszynski, 1981: Tafel 1, 4, B-17.)

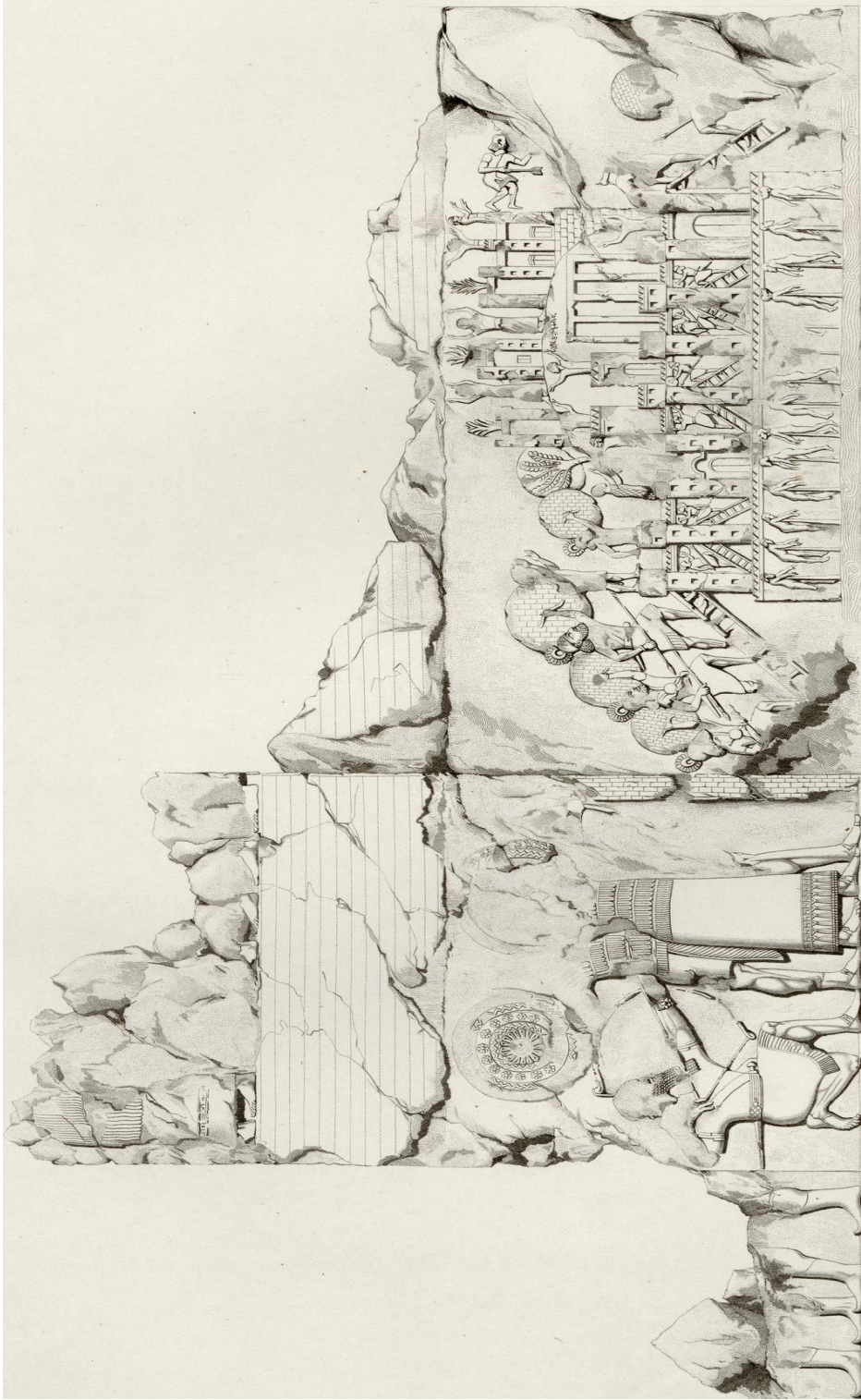
Şekil 16: Kuşatma sahnesi. (Layard, 1853a. Pl. 20; Meuzsynski, Tafel 2, 4b-5-3)

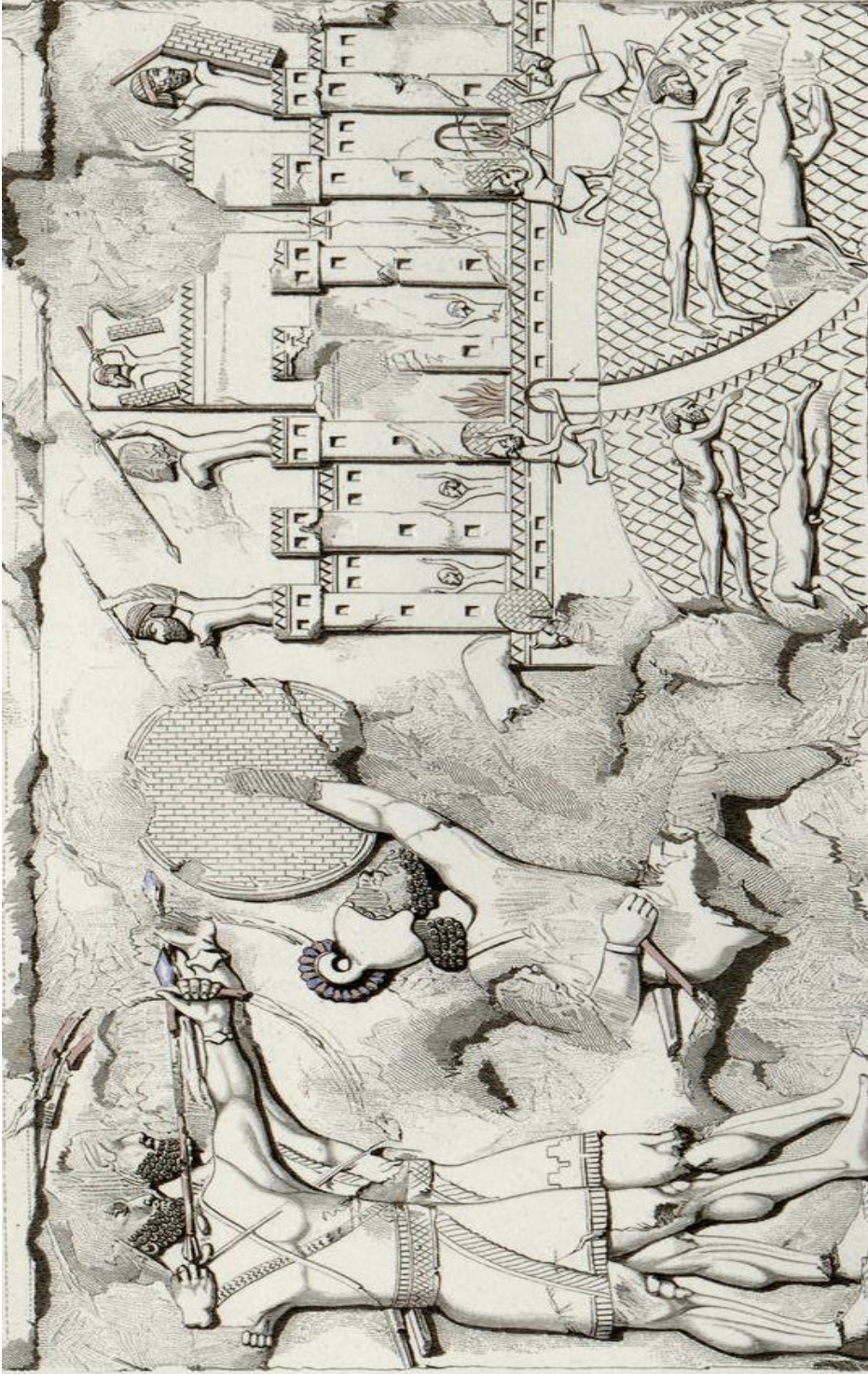
Şekil 17: Kuşatma Sahnesi. (Layard, 1853a. Pl. 19; Meuzsynskş, Taf2, 4b-5-3.)

Şekil 18: Upa kuşatması. (Barnett - Falkner, 1962: Pl. XL.)

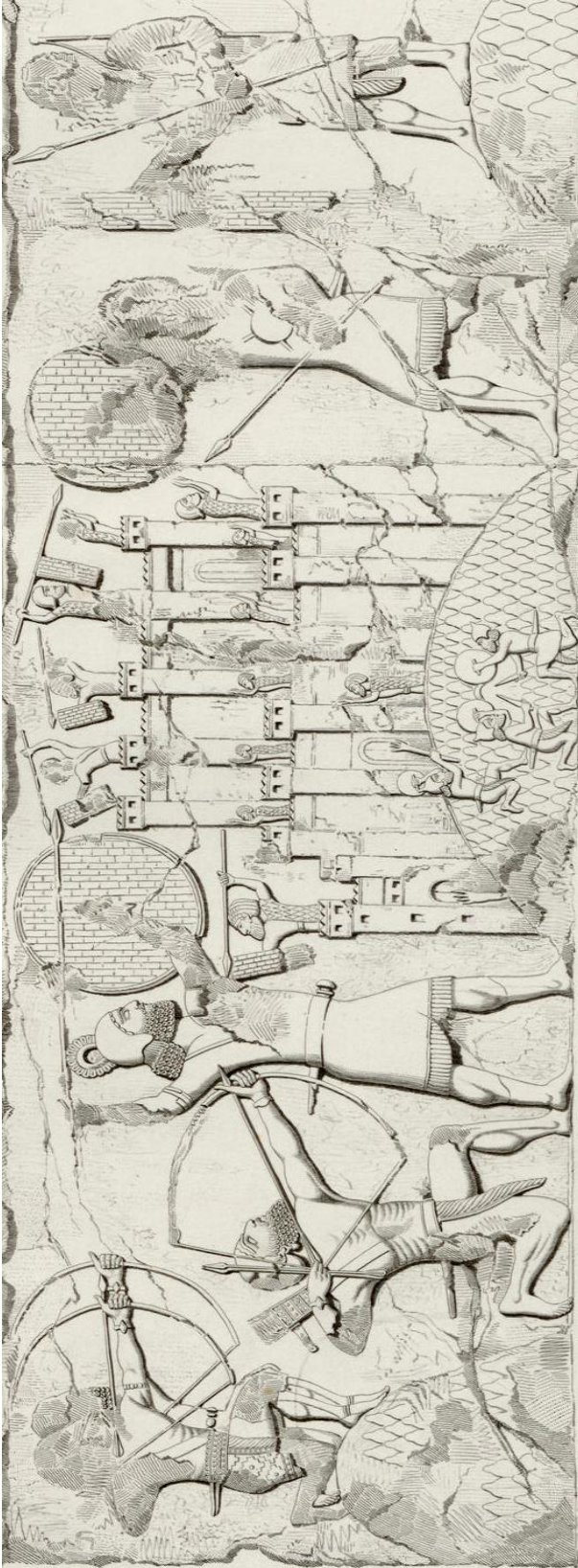
Şekil 19: Harhar kuşatması. (Botta -Flandin, 1849: Pl. 55; Albenda 1986: Pl. 11.)

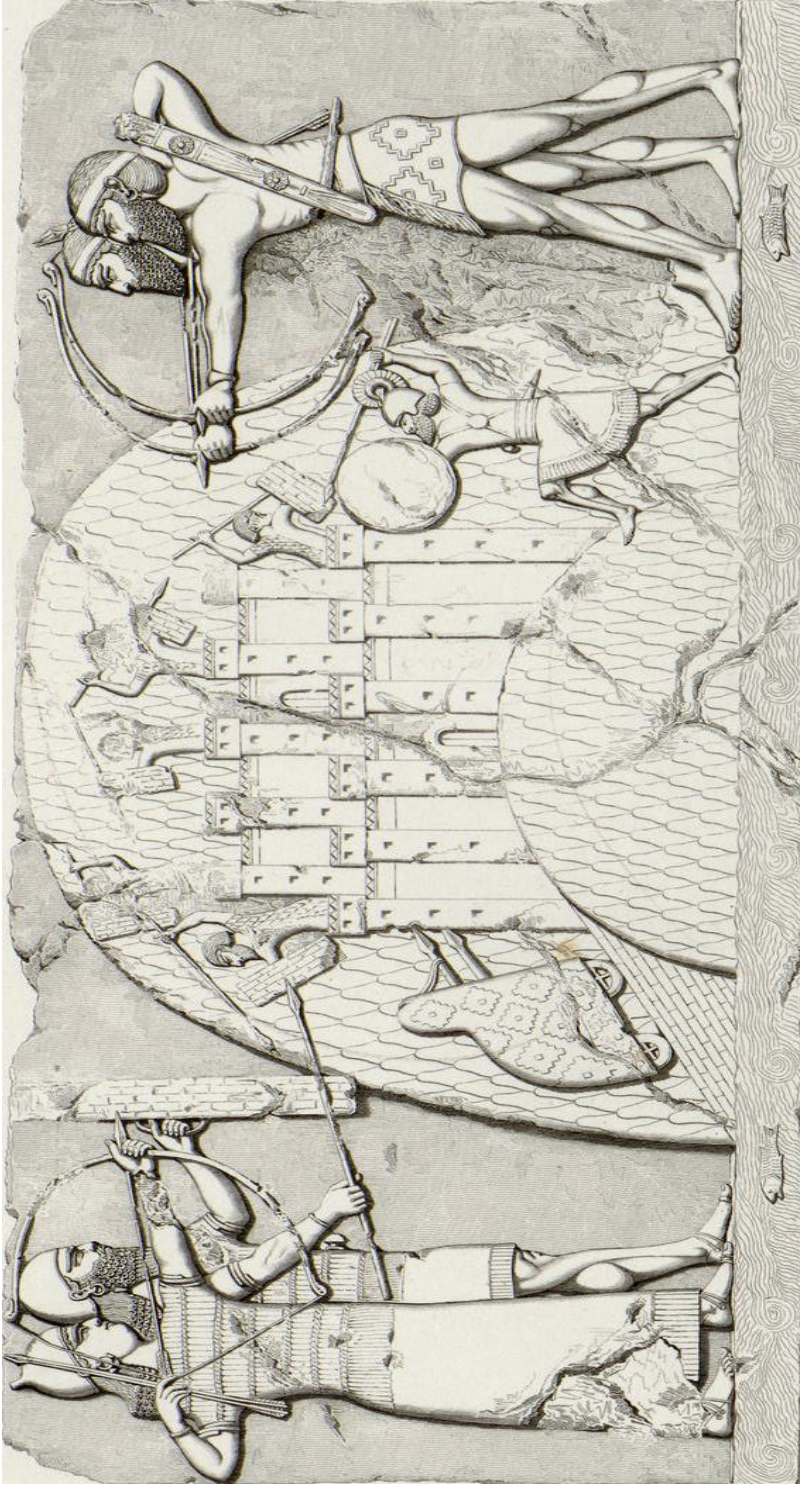
Şekil 20: 2 numaralı oda, 14-15 numaralı levhalardaki kuşatma sahnesi. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 61; Albenda, 1986: Pl. 119.)

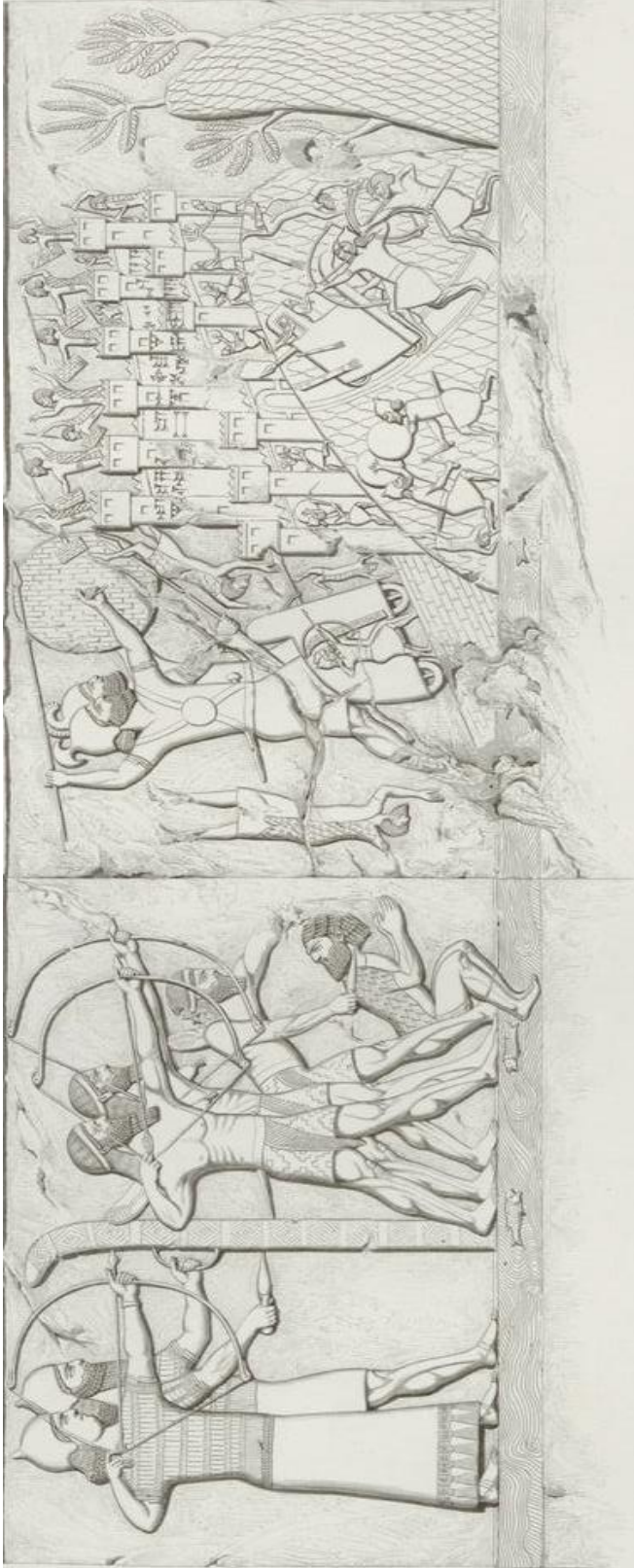
Şekil 21: Kişesim kuşatması. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 68bis; ALbenda, 1986: 126.)

Şekil 22: 2 numaralı oda 28-29 numaralı levhalardaki kuşatma sahnesi. (Botta - Flandin, 1849: 70; Albenda, 1986: Pl. 128.)

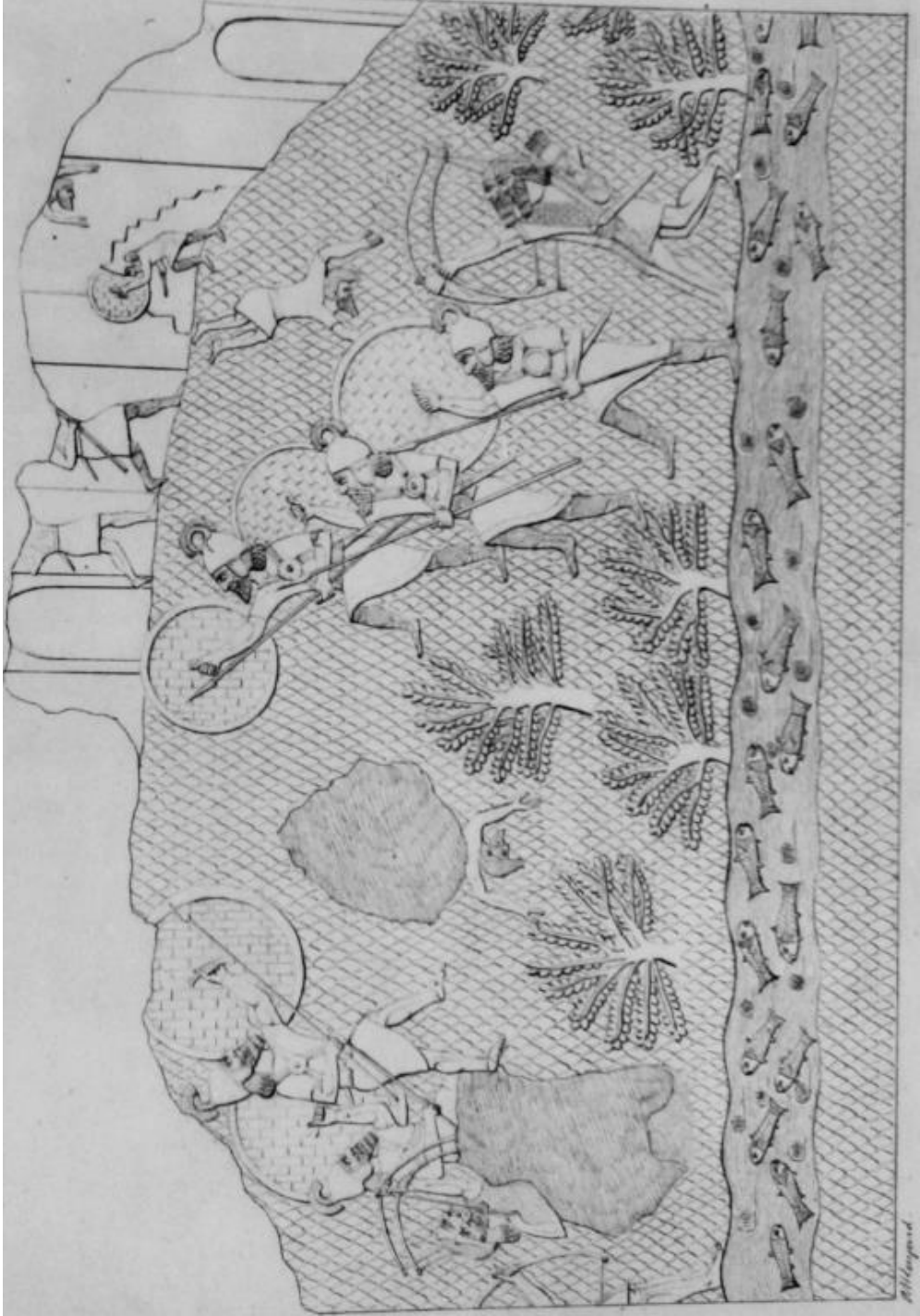
Şekil 23: 2 numaralı oda 2 numaralı levhadaki kuşatma sahnesi. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 77; Albenda, 1986: Pl. 124.)

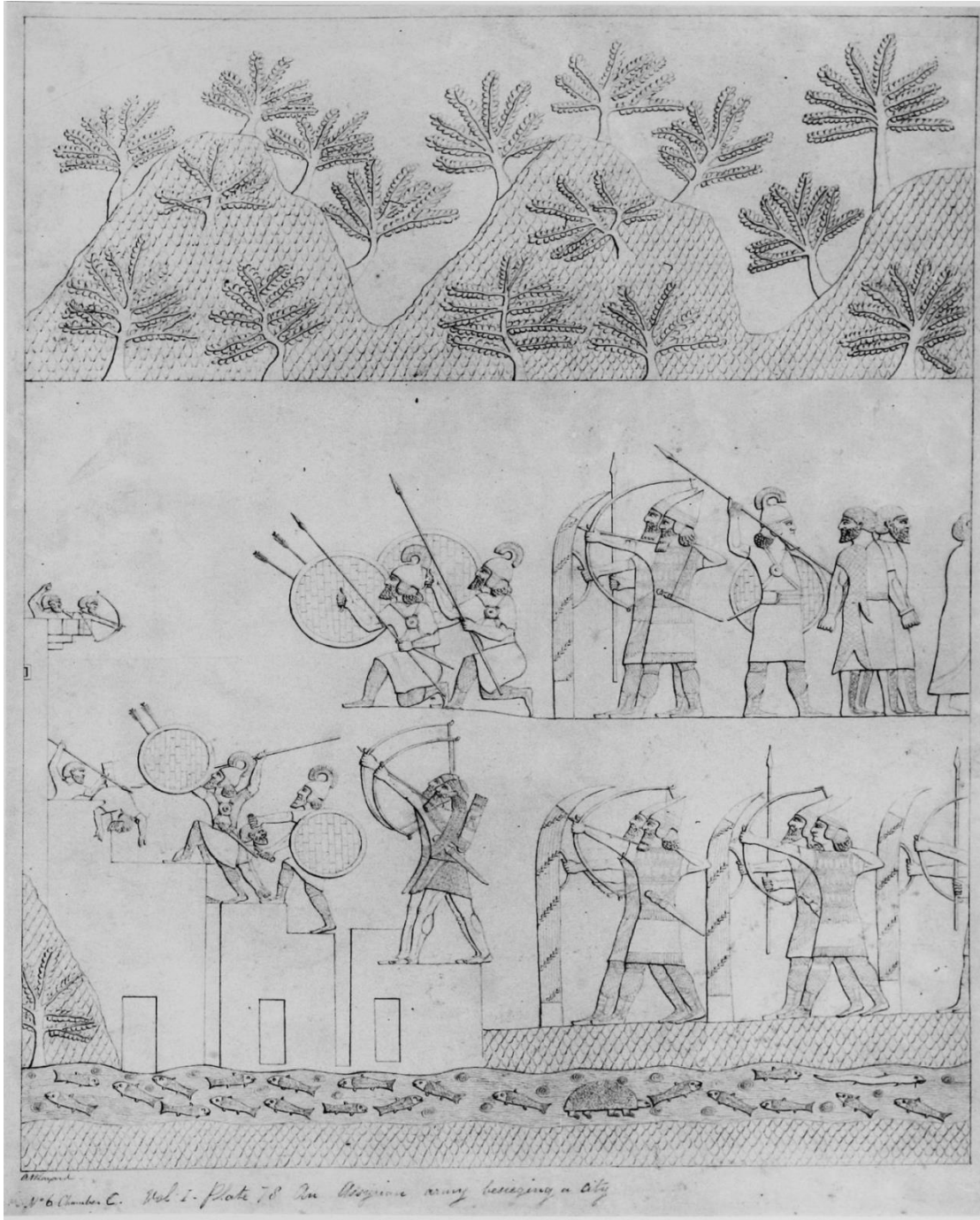
Şekil 24: Pazaşi kuşatması. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 145; Albenda, 1986: Pl. 136.)

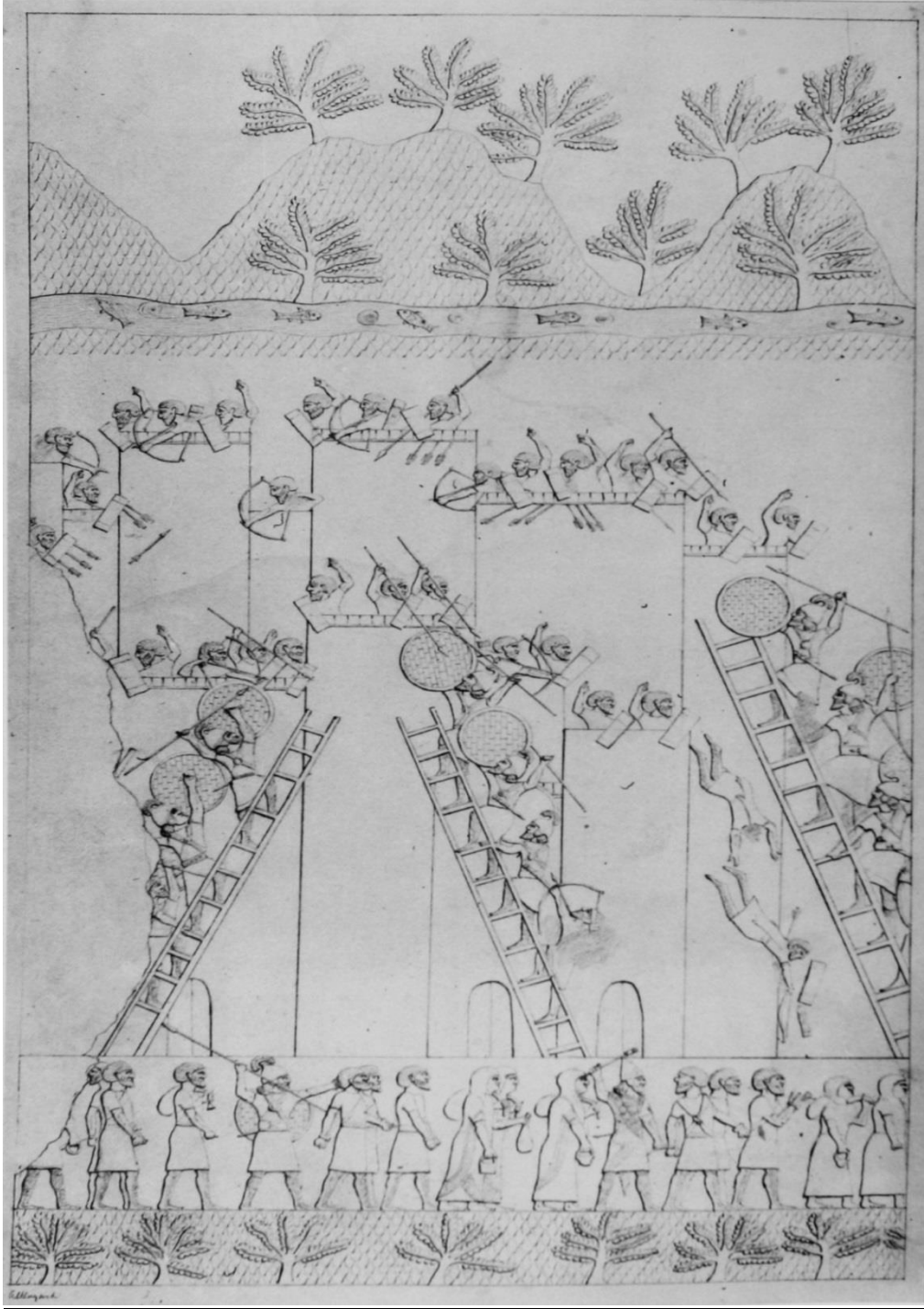
Şekil 25: Kişeslu kuşatması. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 147; Albenda, 1986: Pl. 138.)

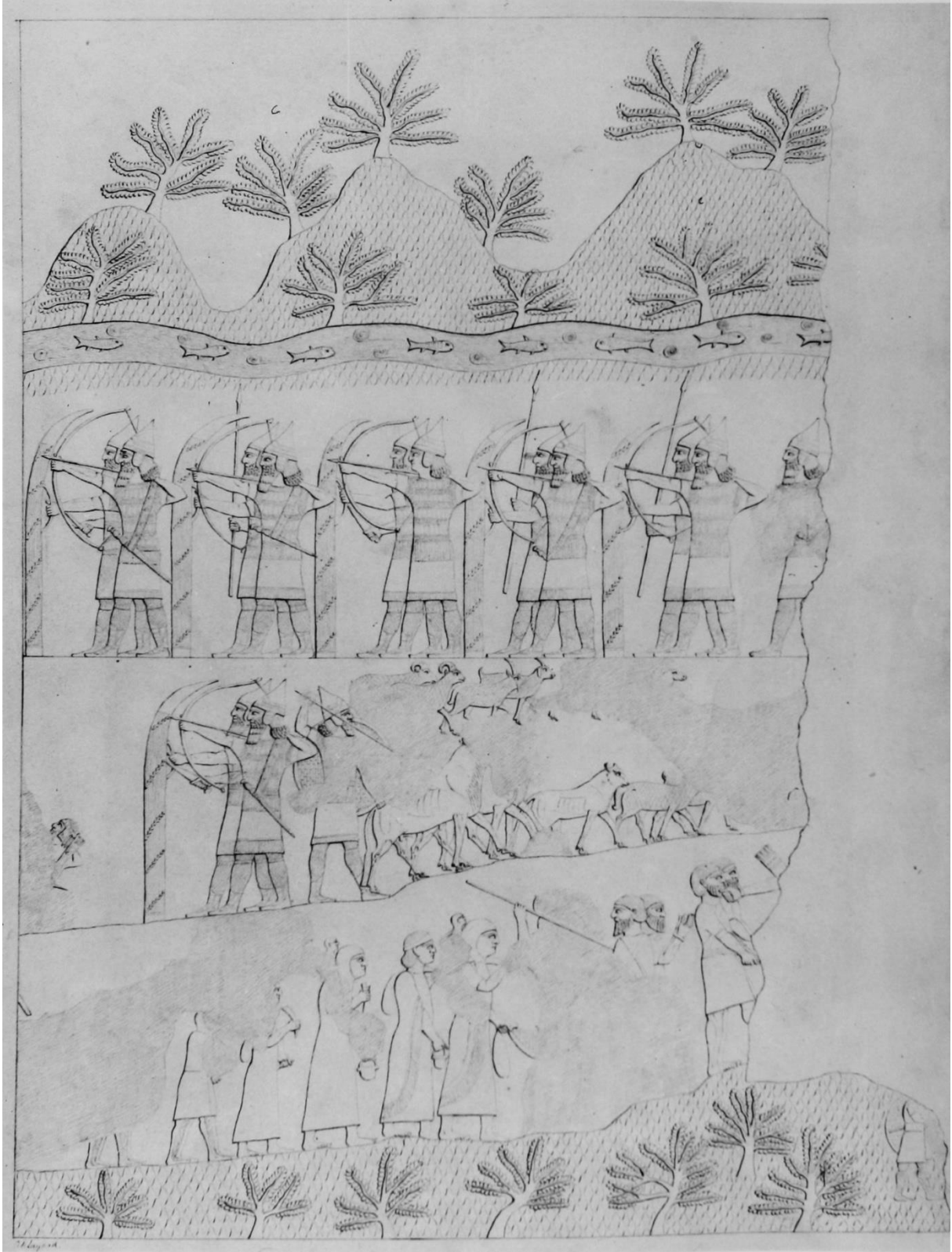
Şekil 26: Slab 5 OrDr, IV, 40'daki kuşatma sahnesi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl 54(49a).)

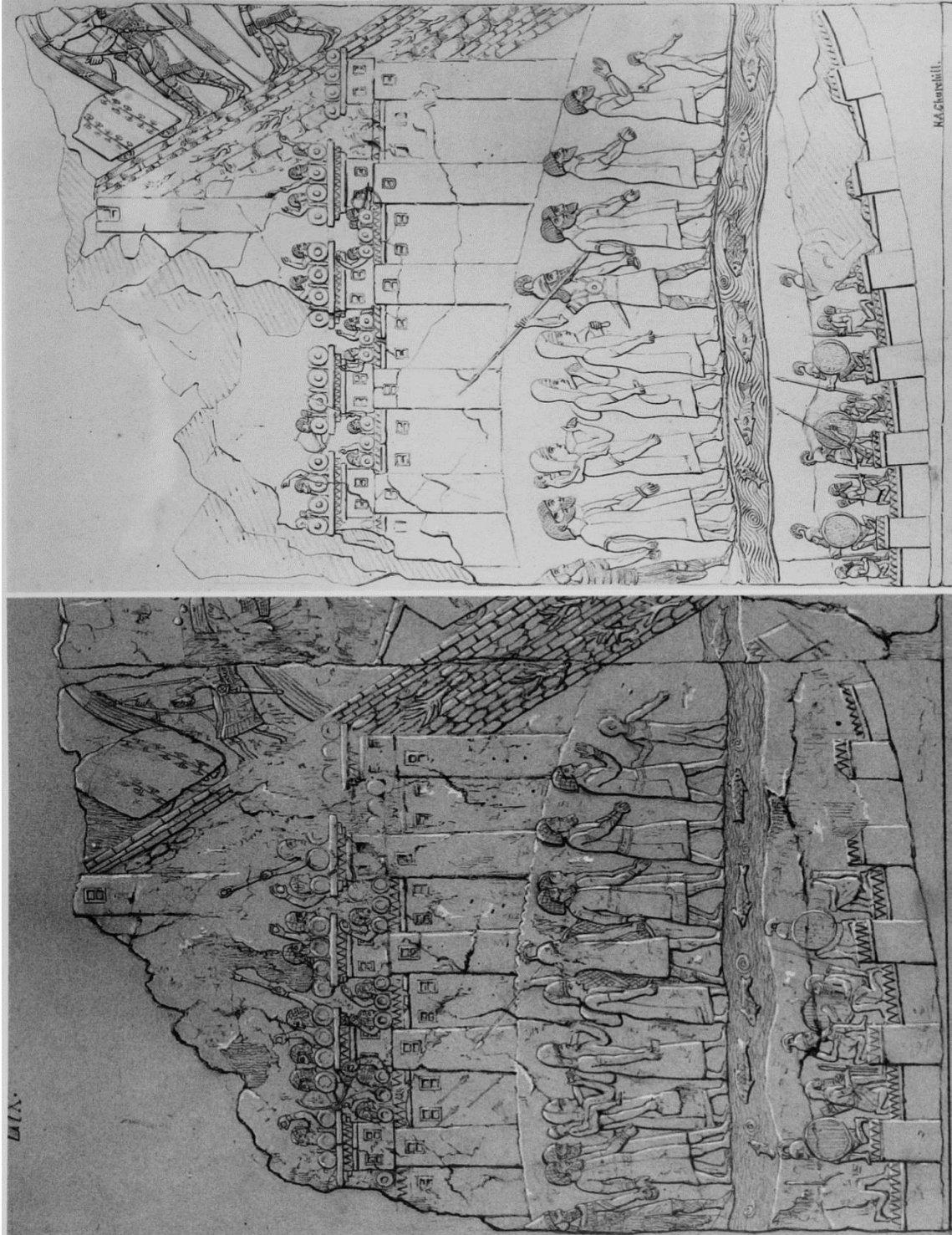
Şekil 27: Slab 5 OrDr, IV, 40'daki kuşatma sahnesi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 55.)

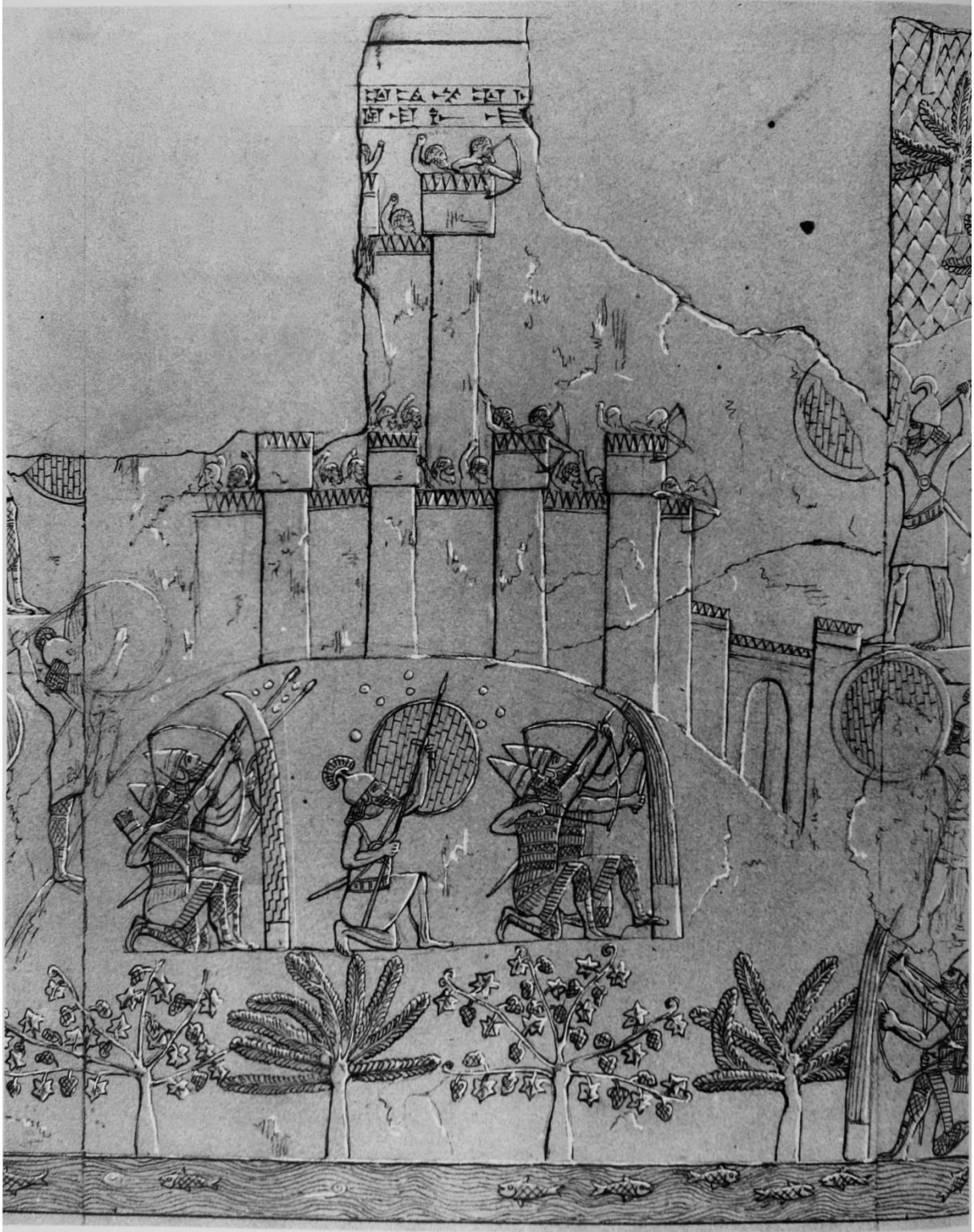
Şekil 28: Aranziaş kuşatması. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 66.

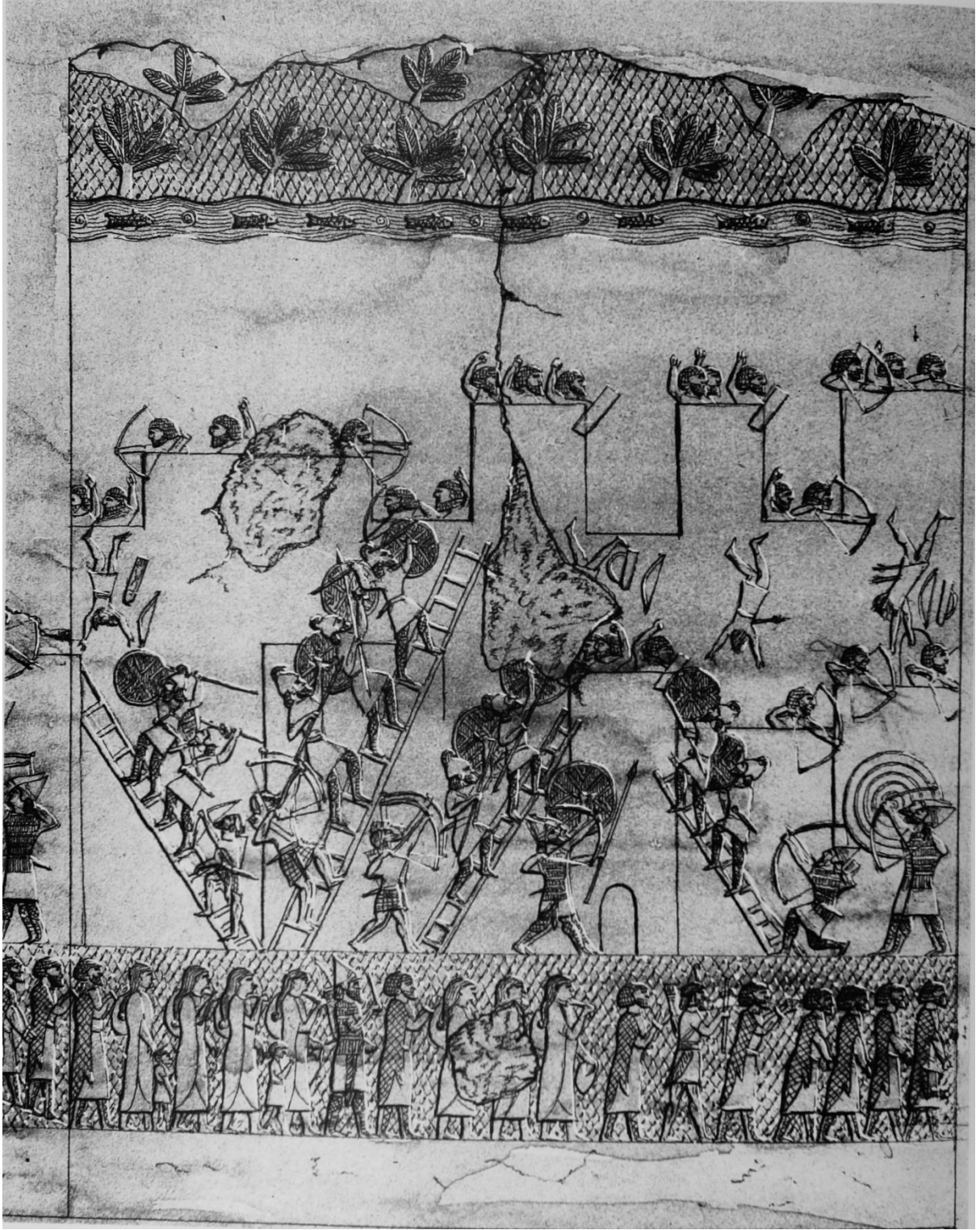
Şekil 29: Aranziaş kuşatması. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 68.)

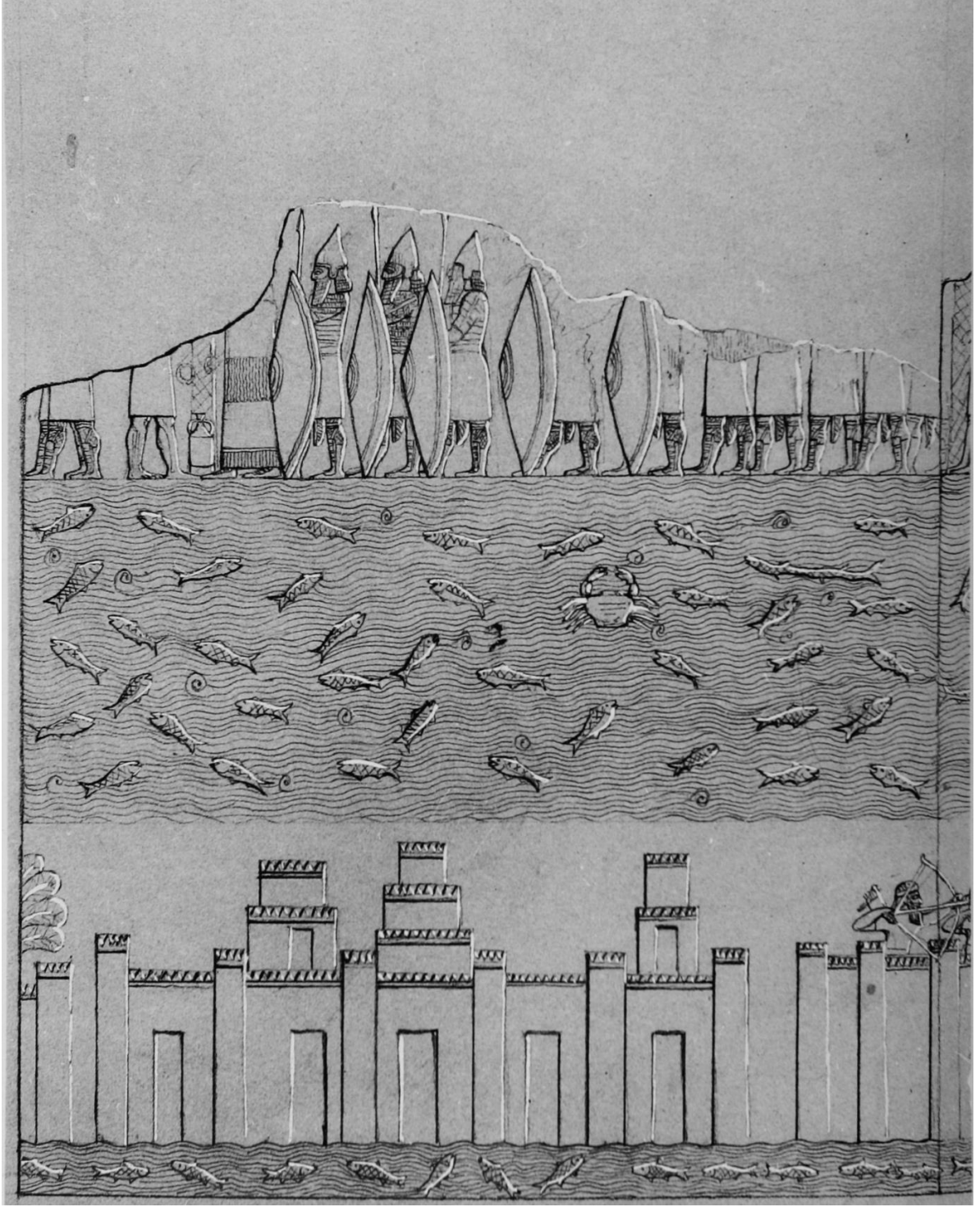
Şekil 30: Slabs 13 + 14 + 15: Or.Dr. IV, 59'daki kuşatma sahnesi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 151.)

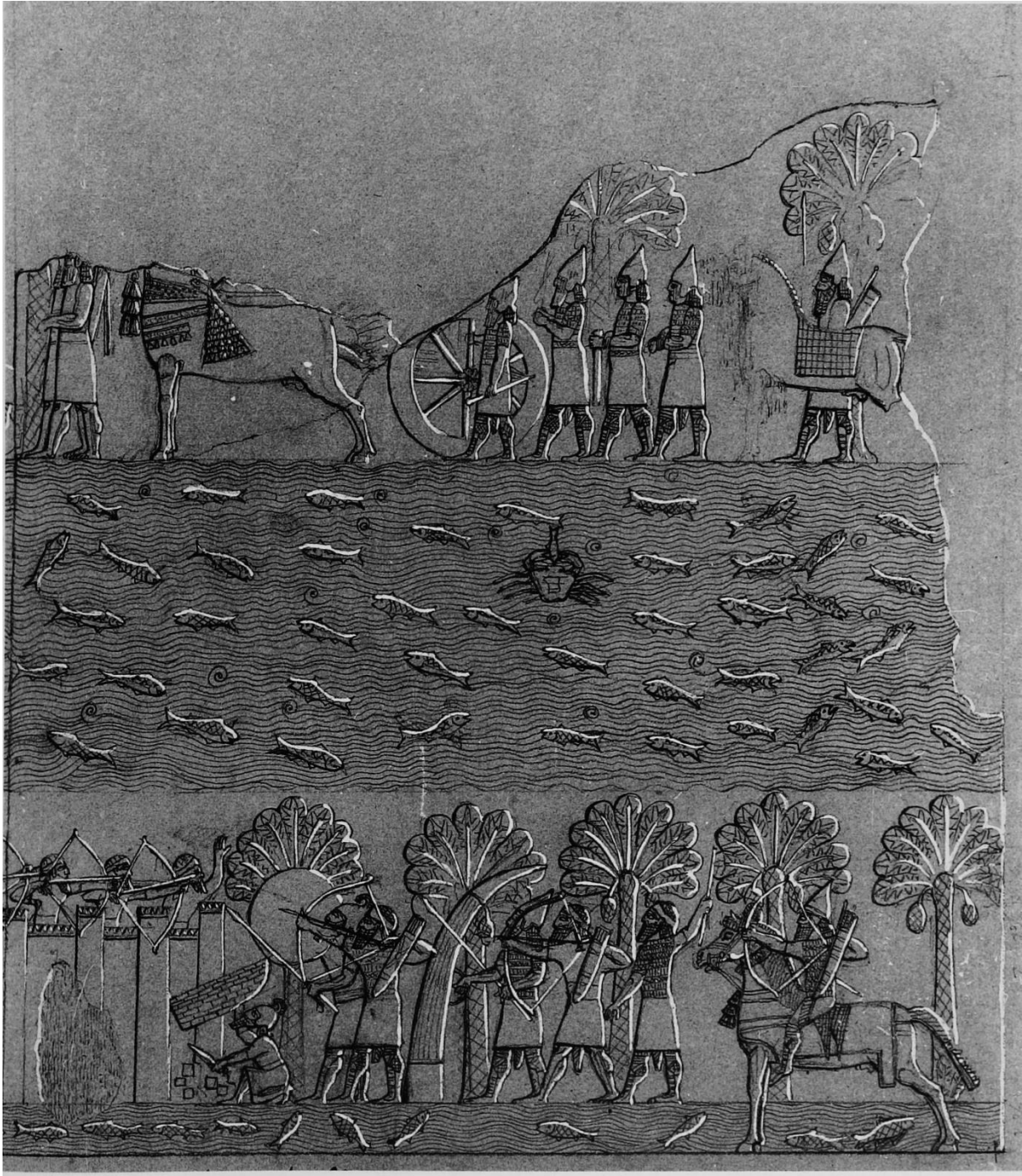
Şekil 31: Alammu şehri kuşatması. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 168.

Şekil 32: XXXII odadaki kuşatm sahneleri. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 272.)

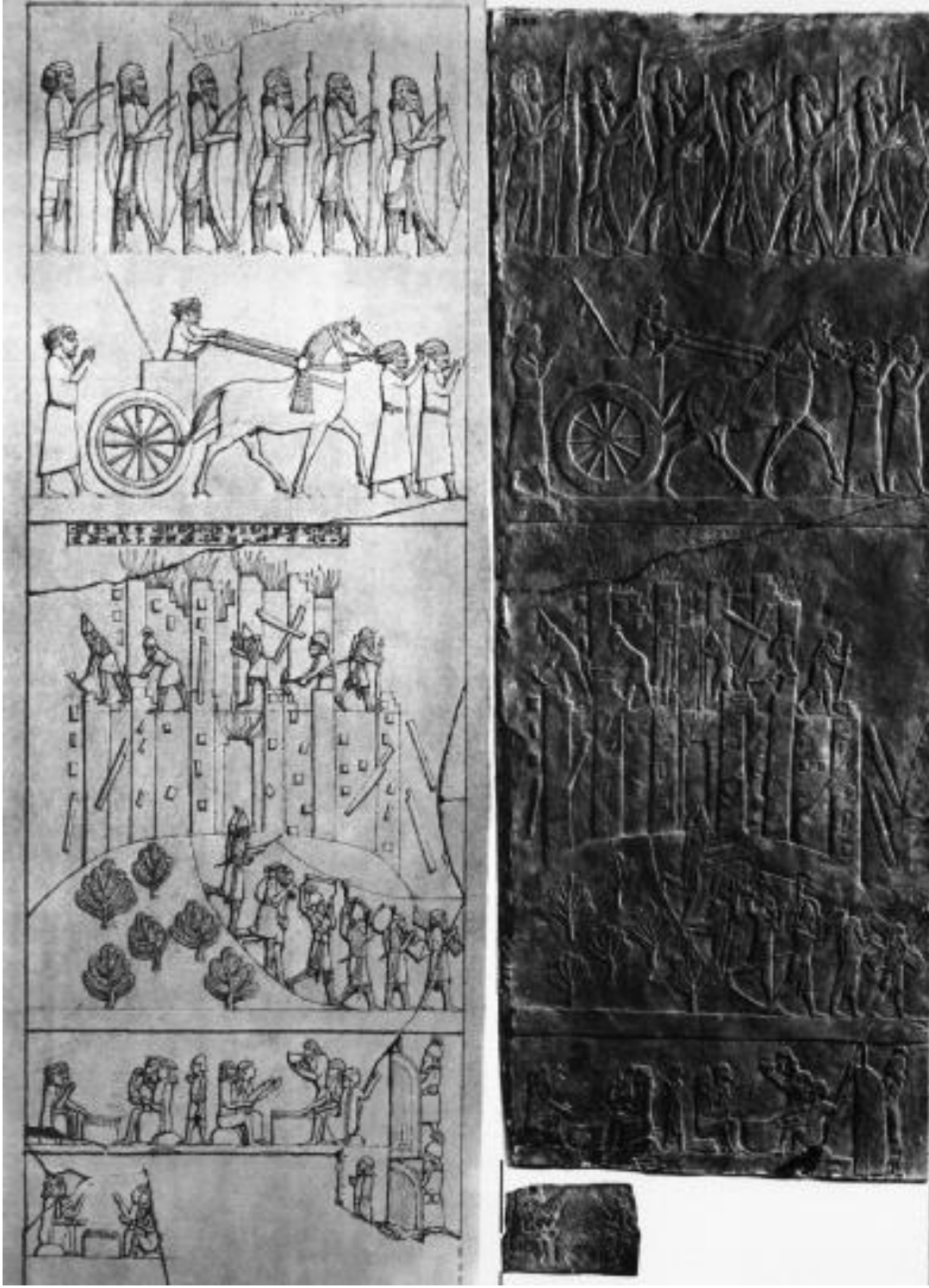
Şekil 34: Ninive Güney-Batı Sarayı XIX numaralı avludaki kuşatma sahnesi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 198.)

Şekil 35: Ninive Güney-Batı Sarayı XIX numaralı avludaki kuşatma sahnesi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 199.)

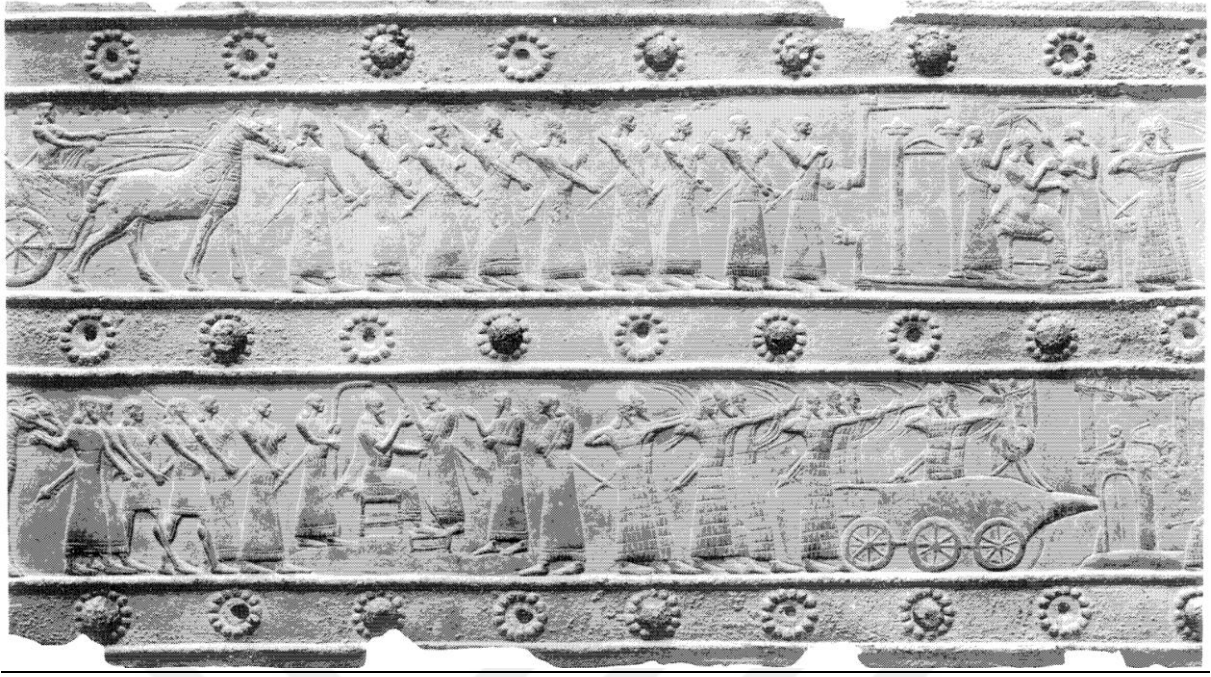
Şekil 36: Hamanu kuşatması. (Barnett, 1976: Pl. XVII (slabs 3-4).)

Şekil 37: Hamanu şehri kuşatması. (Barnett, 1976: Pl. LXVI (slab A).)

Şekil 38: Bir Mısır şehri kuşatması. (Barnett, 1976: Pl. XXXVI (slab 17).)

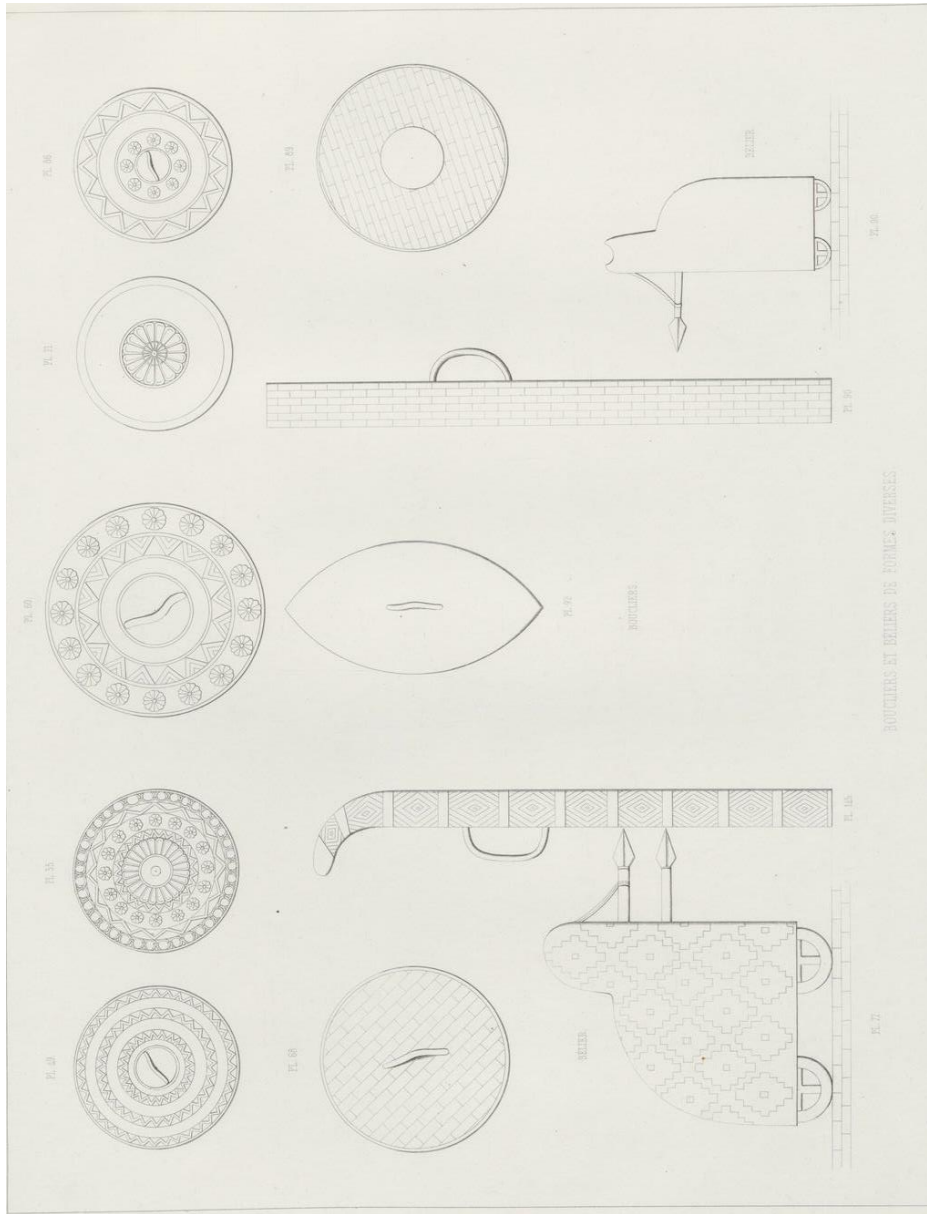
Şekil 39: III. Salmanassar dönemi kuşatma sahnesi ve koçbaşı. (King, 1915: Pl.XX.)

Şekil 40: Parga şehri kuşatması ve koçbaşı. (King, 1915: Pl. L.)

Şekil 41: Asur miğferi. (Trustees of the British Museum.)

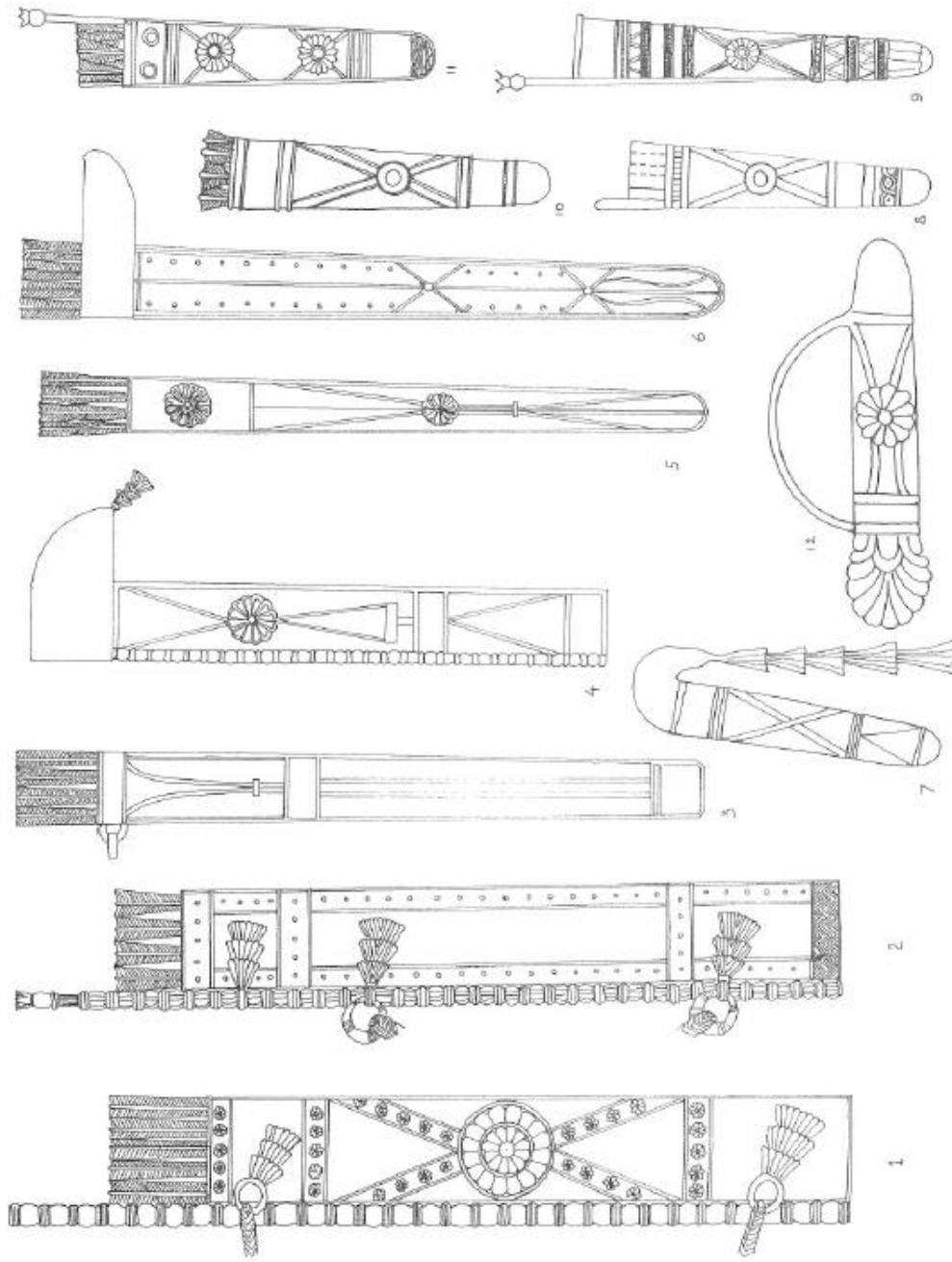
Şekil 42: II. Sargon dönemi kalkan tipleri. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 160.)

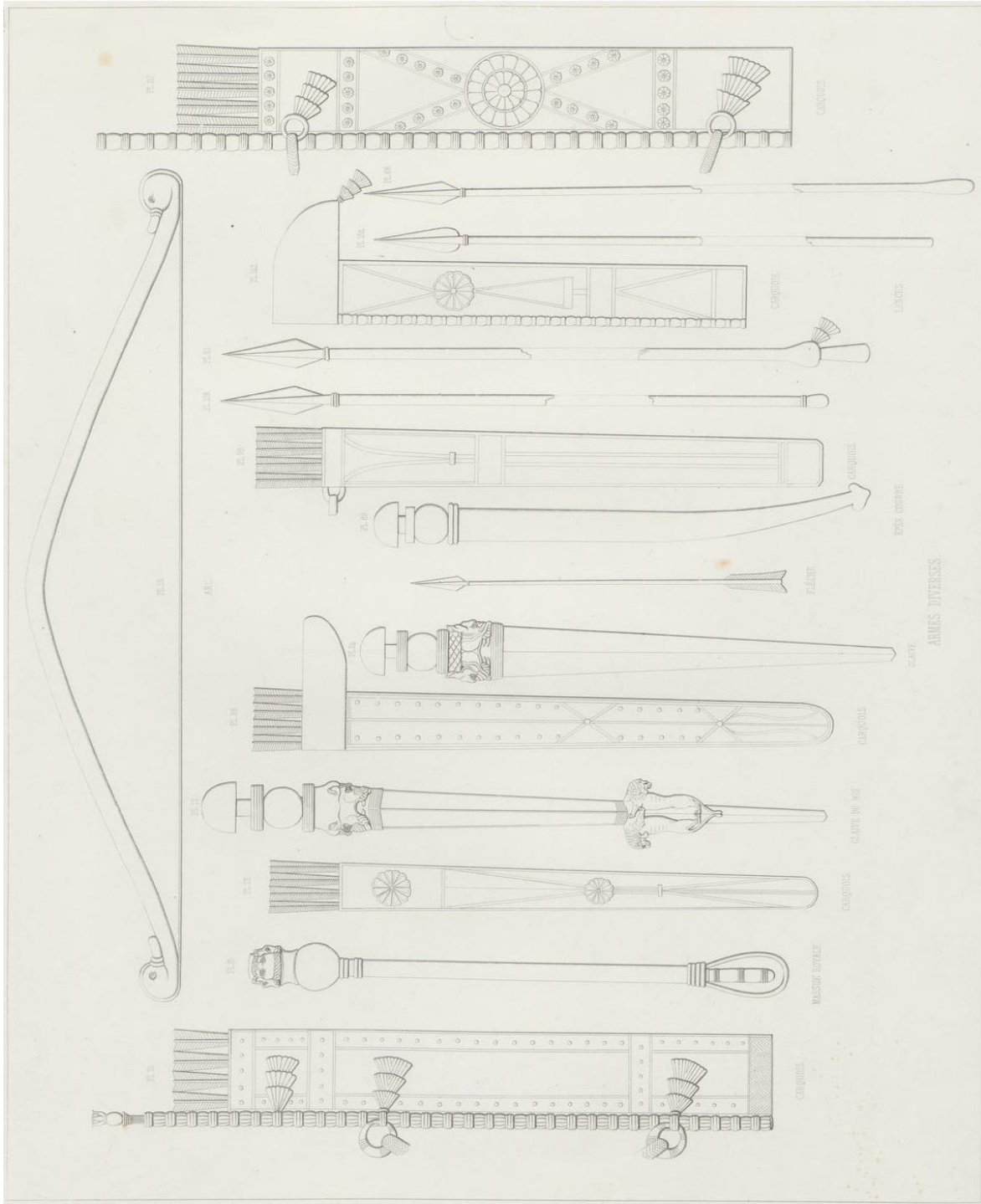
Şekil 43: Nimrud'dan bulunan bronz kalkan. (Amy, 2010: Fig. 4.2, a.)

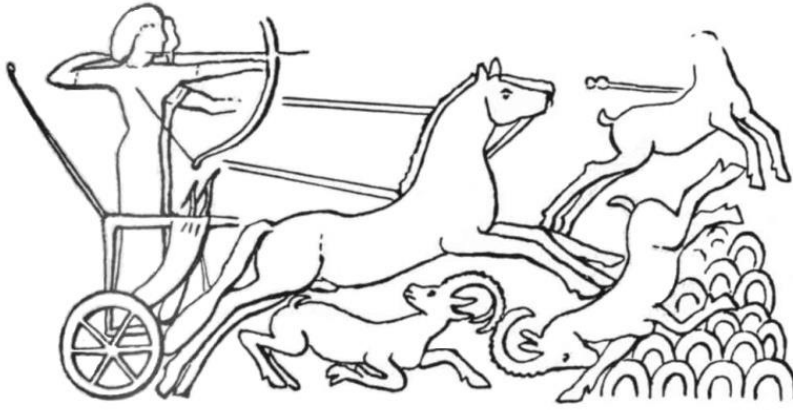
Şekil 44: Nimrud'dan bulunan bronz kalkan. (Amy, 2010: Fig. 4.2, b.)

Şekil 45: Yeni Asur dönemi sadakları. (Madhloom, 1970: Pl. XXV.

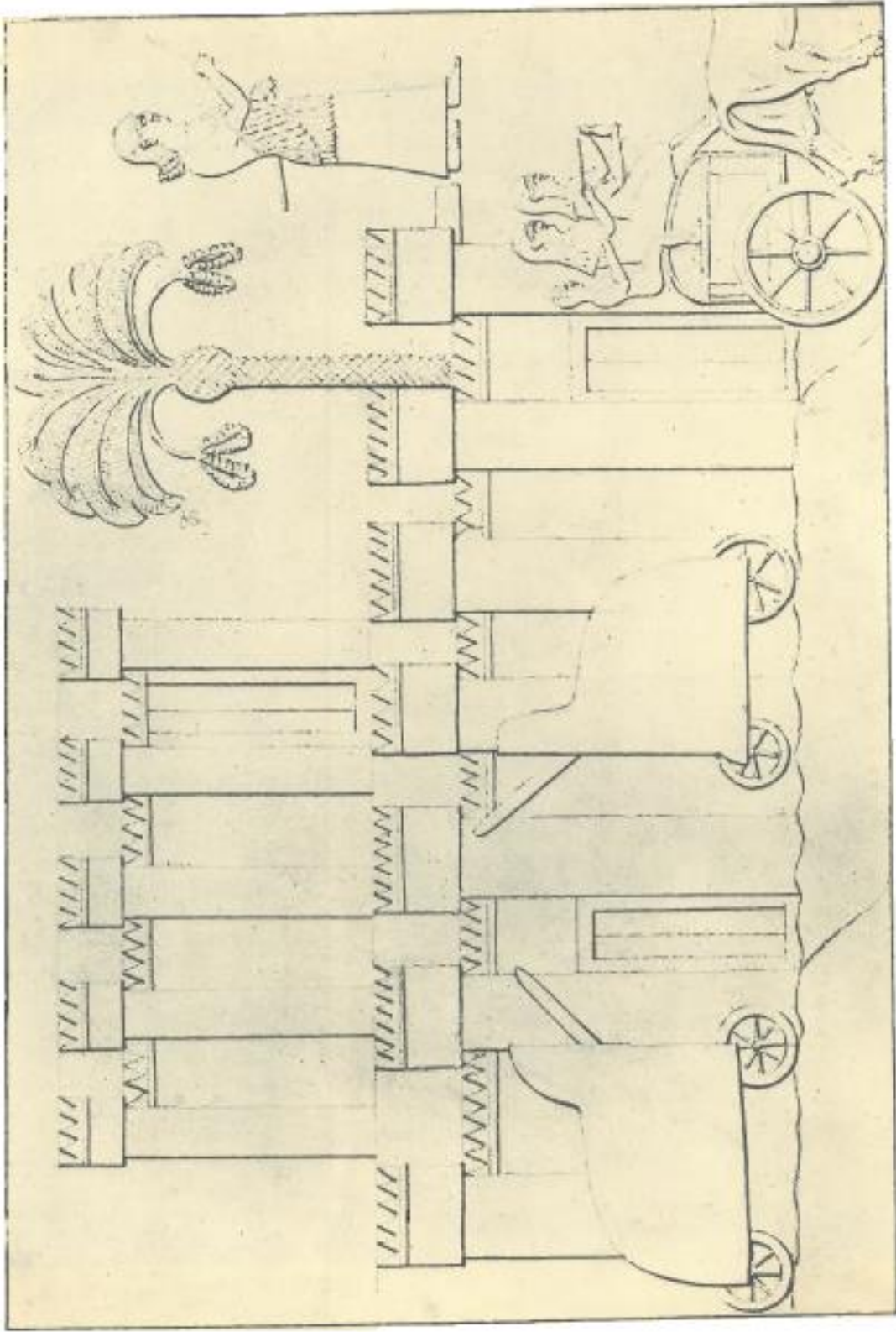
Şekil 46: II. Sargon dönemi ok, yay, sadak, mızrak çeşitleri. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 159.)

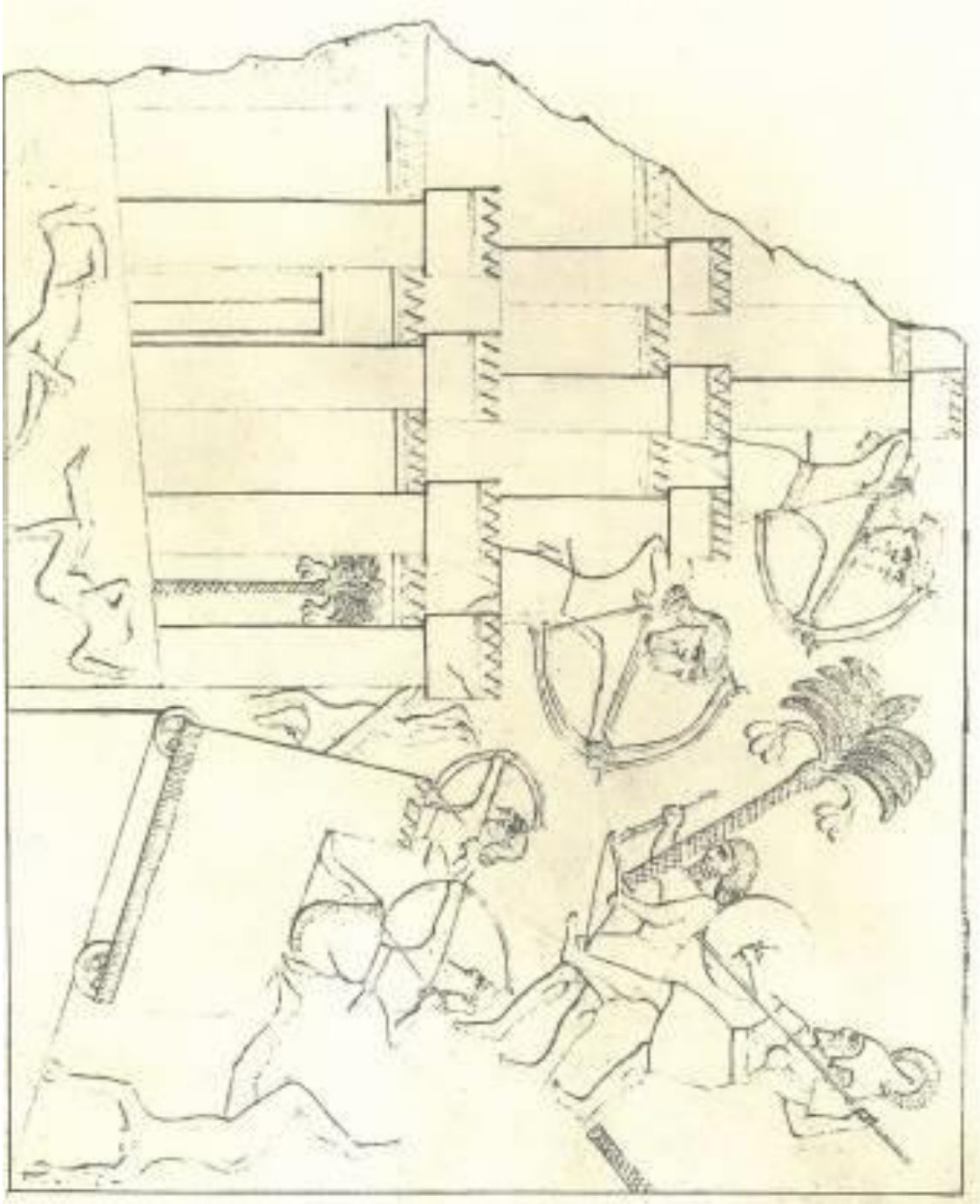
Şekil 47: Ninurta-Tukulti-Aşşur dönemine ait savaş arabası; (Weidner E. F. “Aus den Tagen Eines Assyrischen Schattenkönigs”, Afo 1935-36: 49.)

Şekil 48: III. Tiglatpileser savaş arabası üzerinde Arapları kovalarken. (Barnett - Falkner, 1962: Pl. XV.)

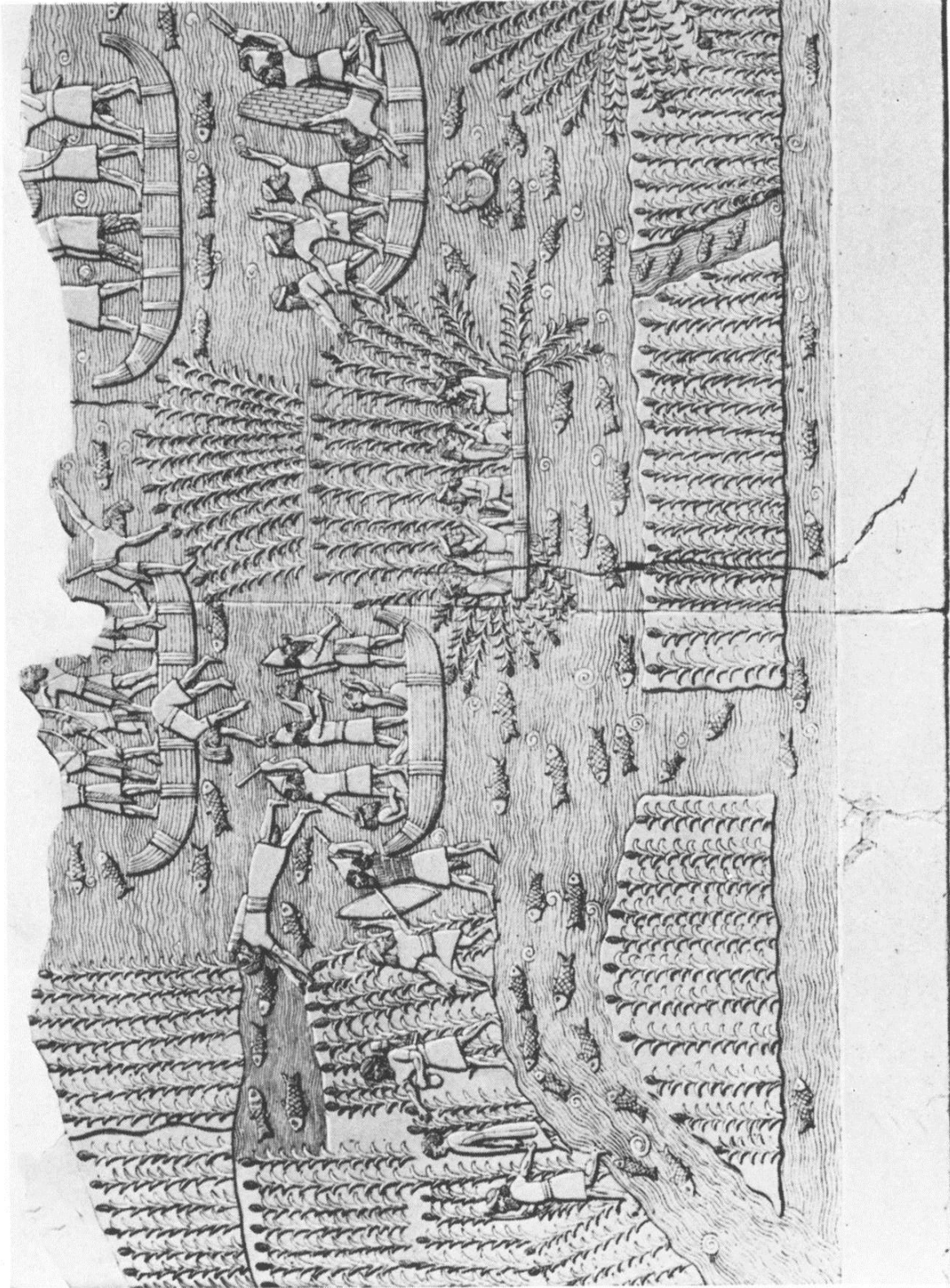
Şekil 49: Şekil 50: III. Tiglatpileser kuşatma aracı. (Barnett - Falkner, 1962: Pl. III.)

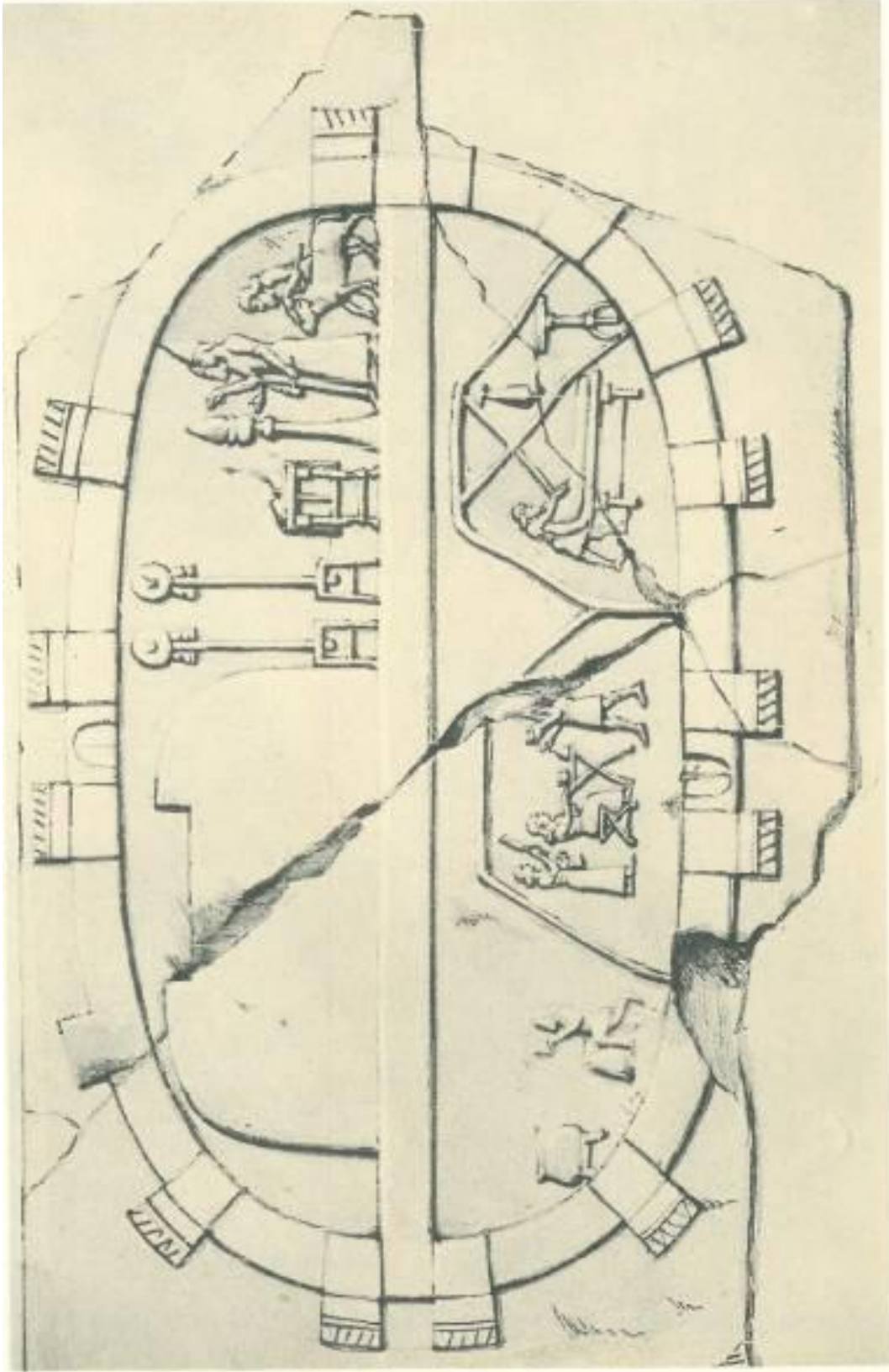
Şekil 50: III. Tiglatpileser dönemi kuşatma sahnesi ve kuşatma aracı. (Barnett - Falkner, 1962: Pl. XXXIII.)

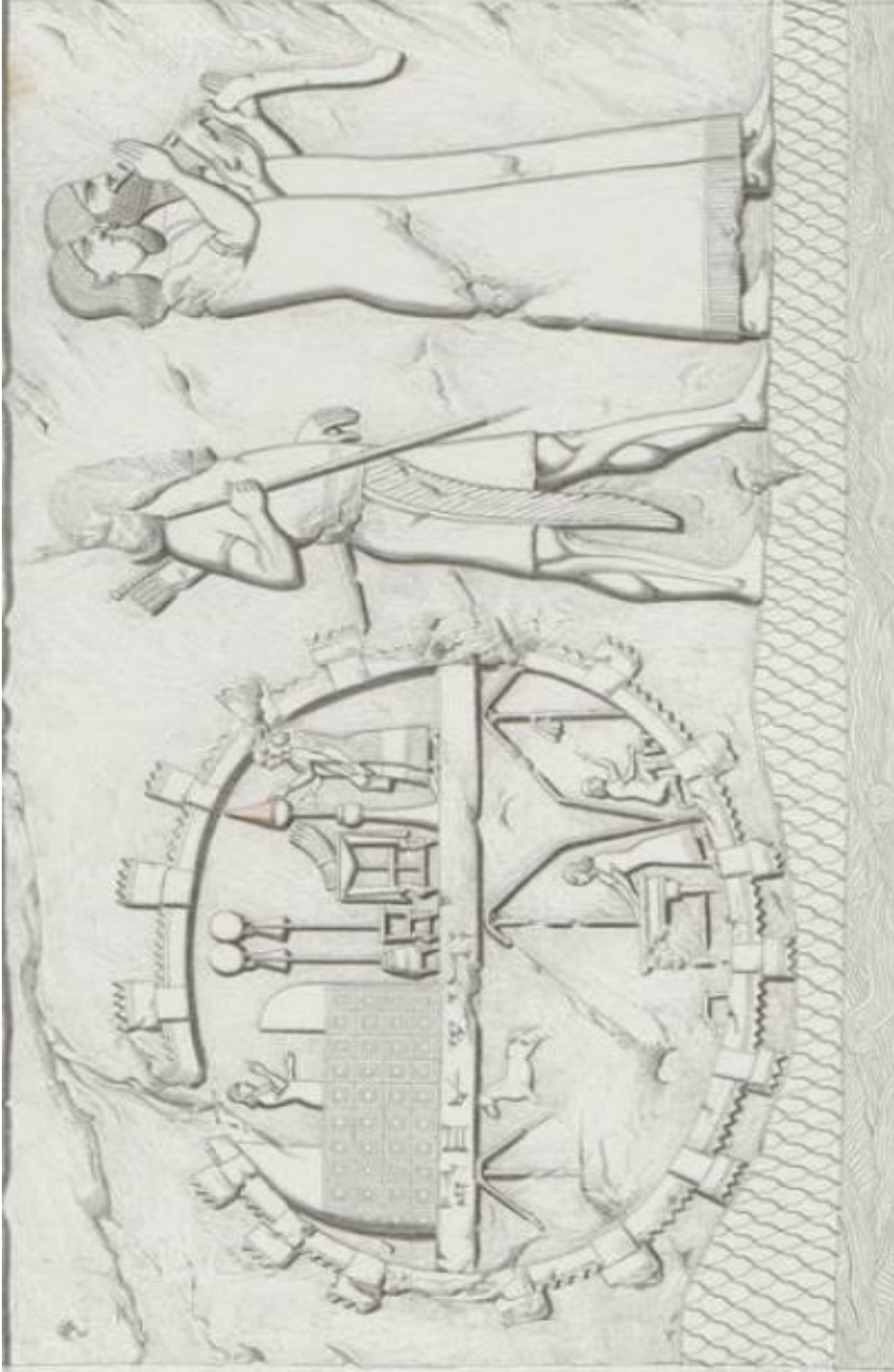
Şekil 51: Savaş arabası ve atların nehirden geçirilmesi. (Layard, 1853a: Pl. 15.)

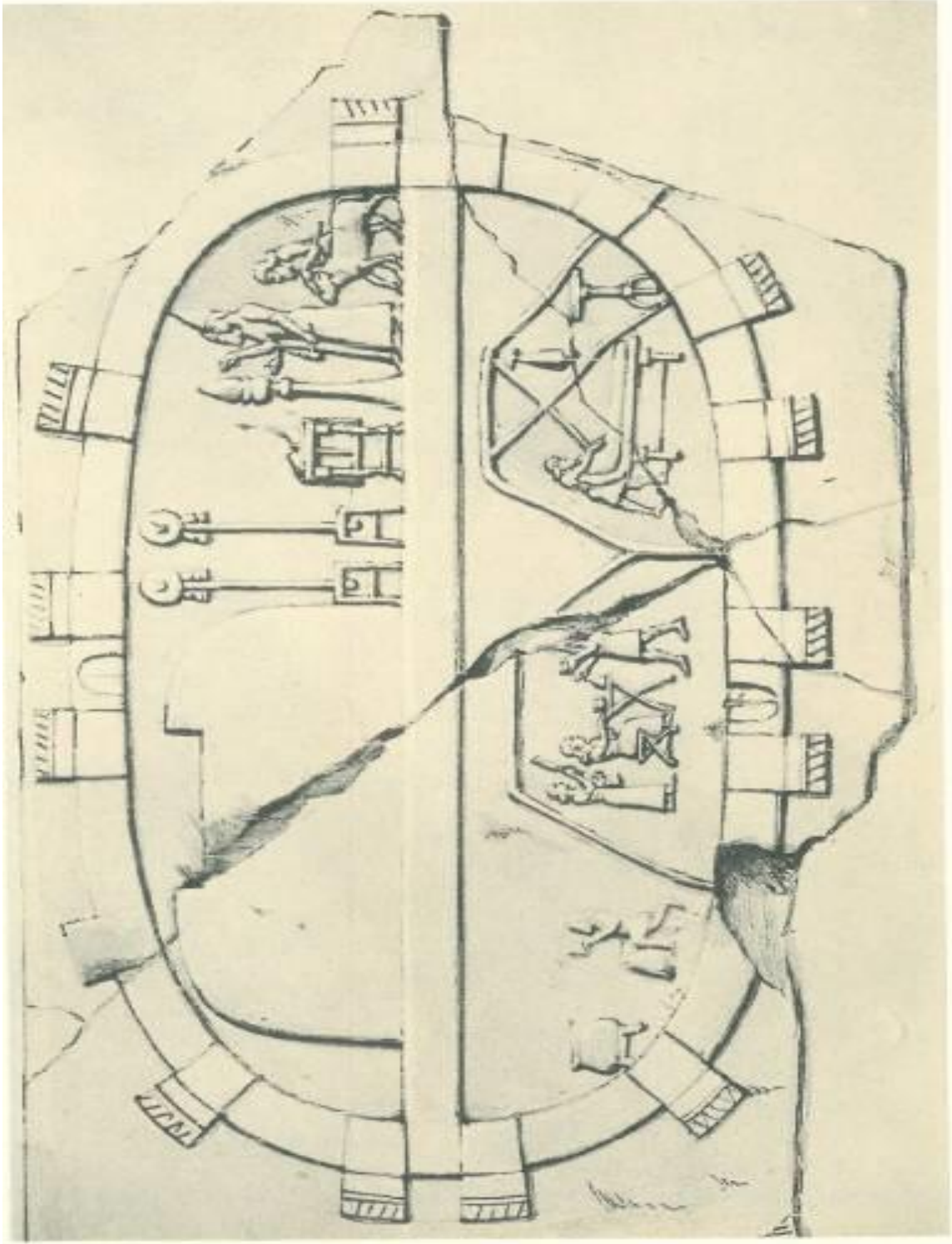
Şekil 52: Asurlu askerlerin sazlık alanda mücadelesi. (Barnett – Bleibtreu –Turner, 1998: Pl. 233, (340, (s2), (s3)).

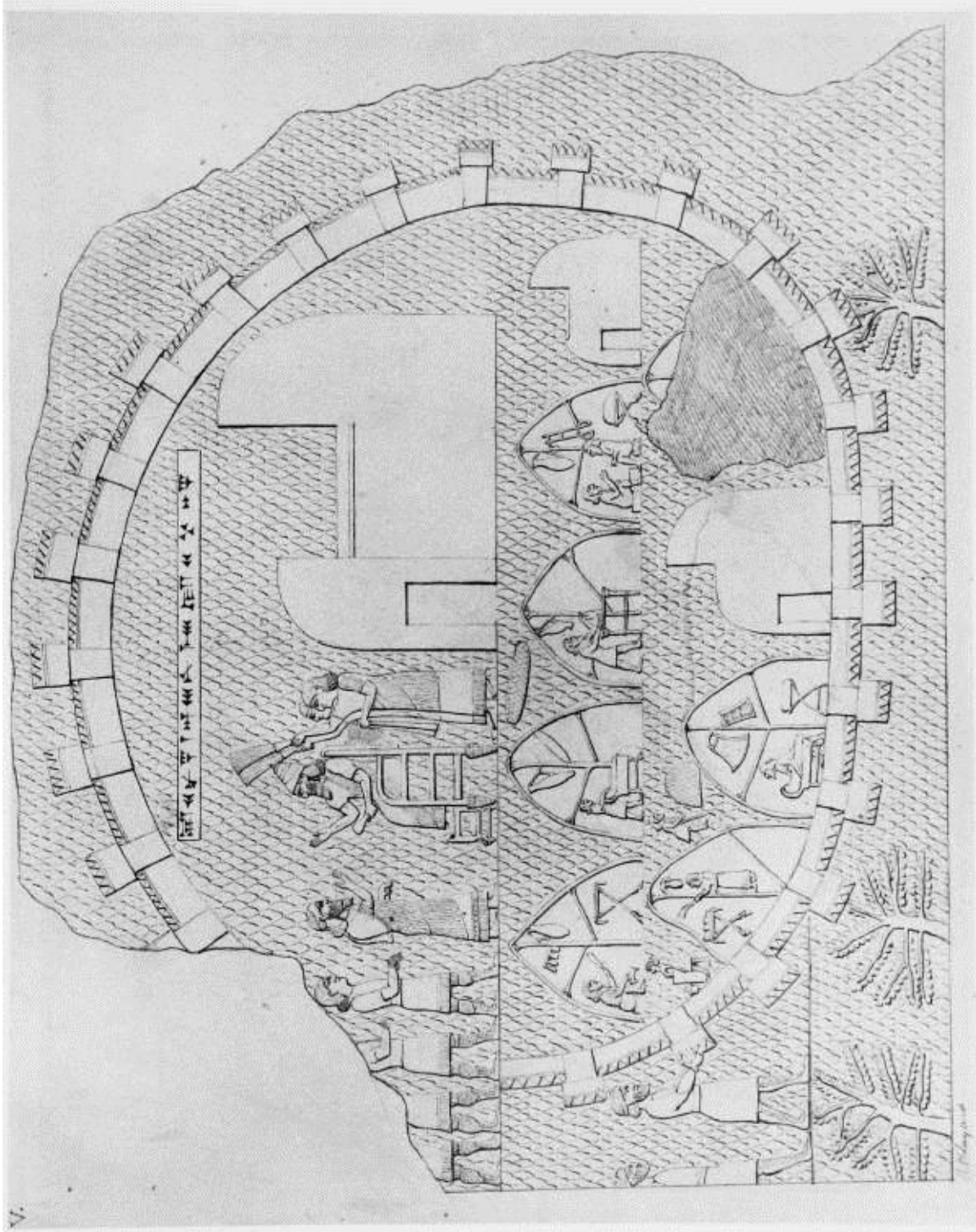
Şekil 53: III. Tiglatpileser dönemi kamp görüntüsü. (Barnett - Falkner, 1962: Pl. LX.)

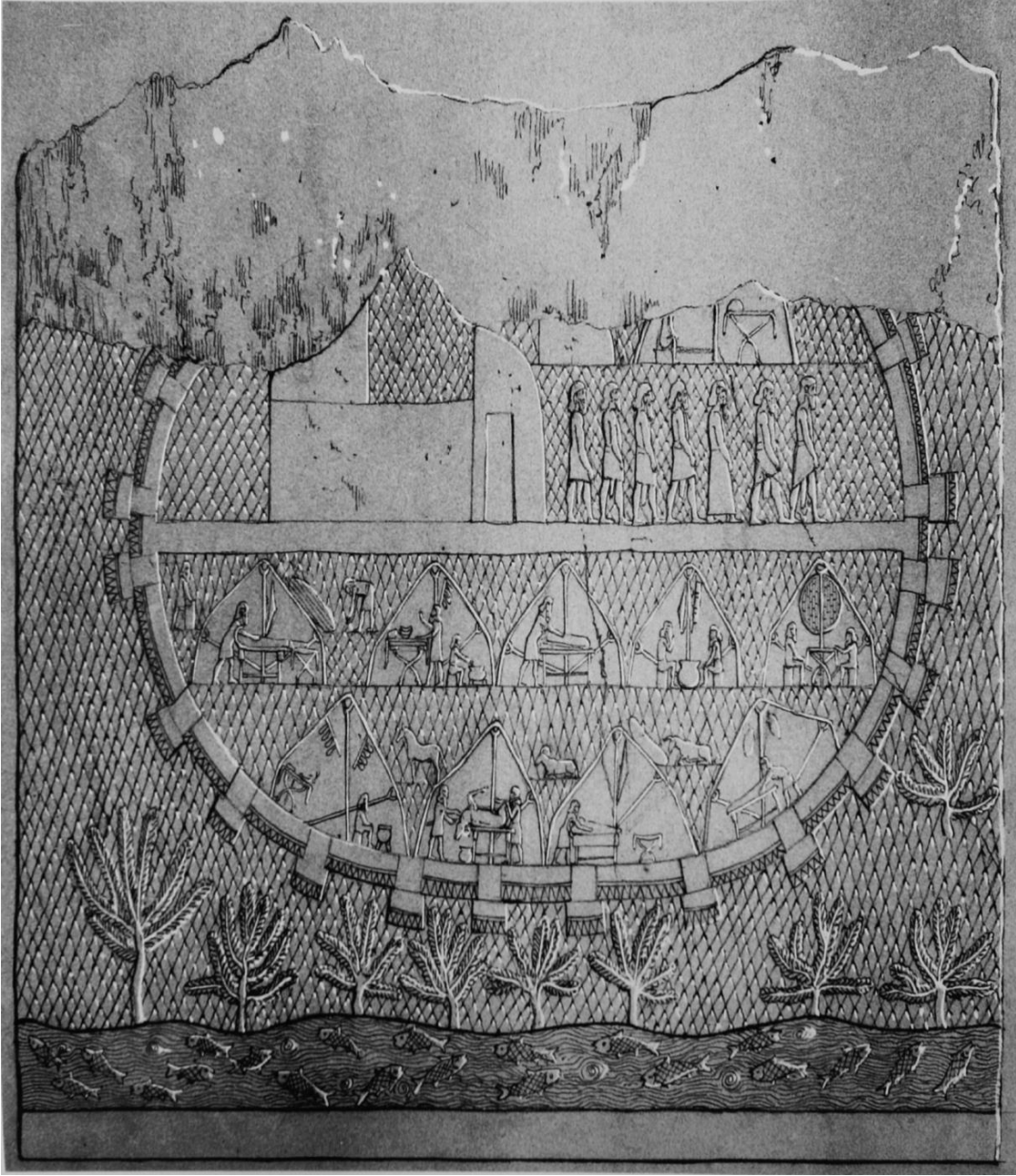
Şekil 54: Taklak-ana-Bēli'nin kampı. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 146; Albenda, 1986: Pl. 137.)

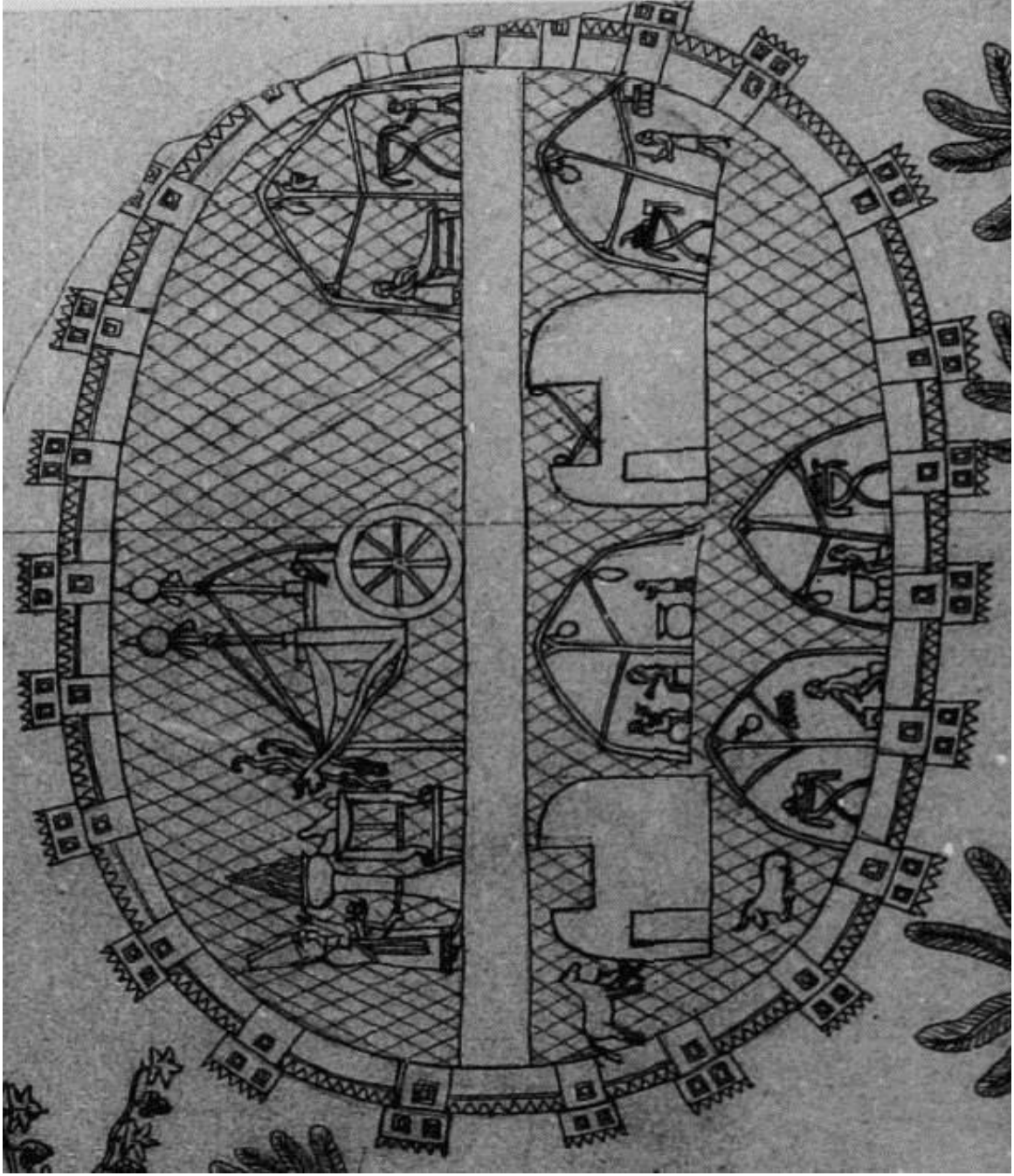
Şekil 55: III. Tıglatpileser dönemine ait kamp görüntüsü. (Barnett - Falkner, 1962: Pl. LX.)

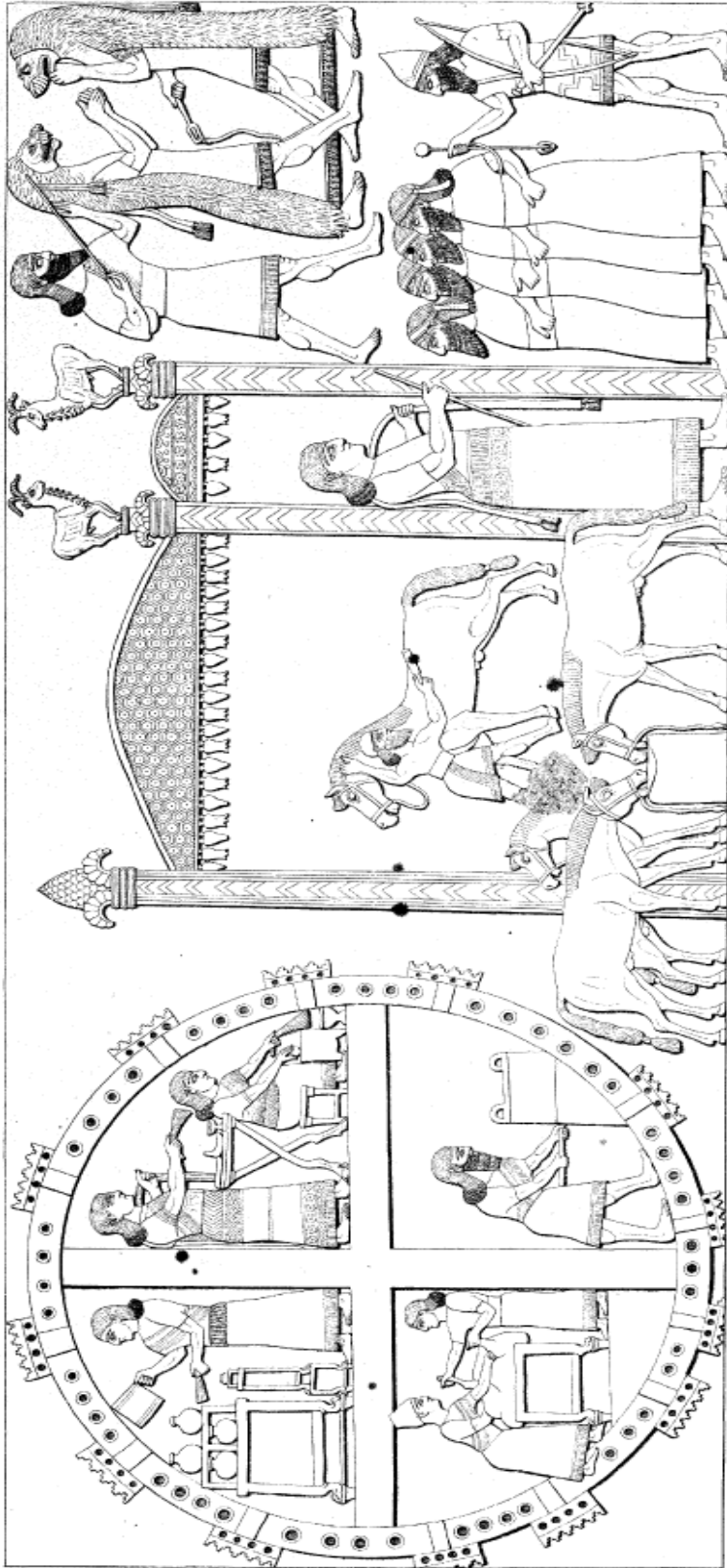
Şekil 56: Sanherib'in de içerisinde yer aldığı bir kamp görüntüsü. (Barnett - Blaubtreu - Turner, 1998: Pl. 35.)

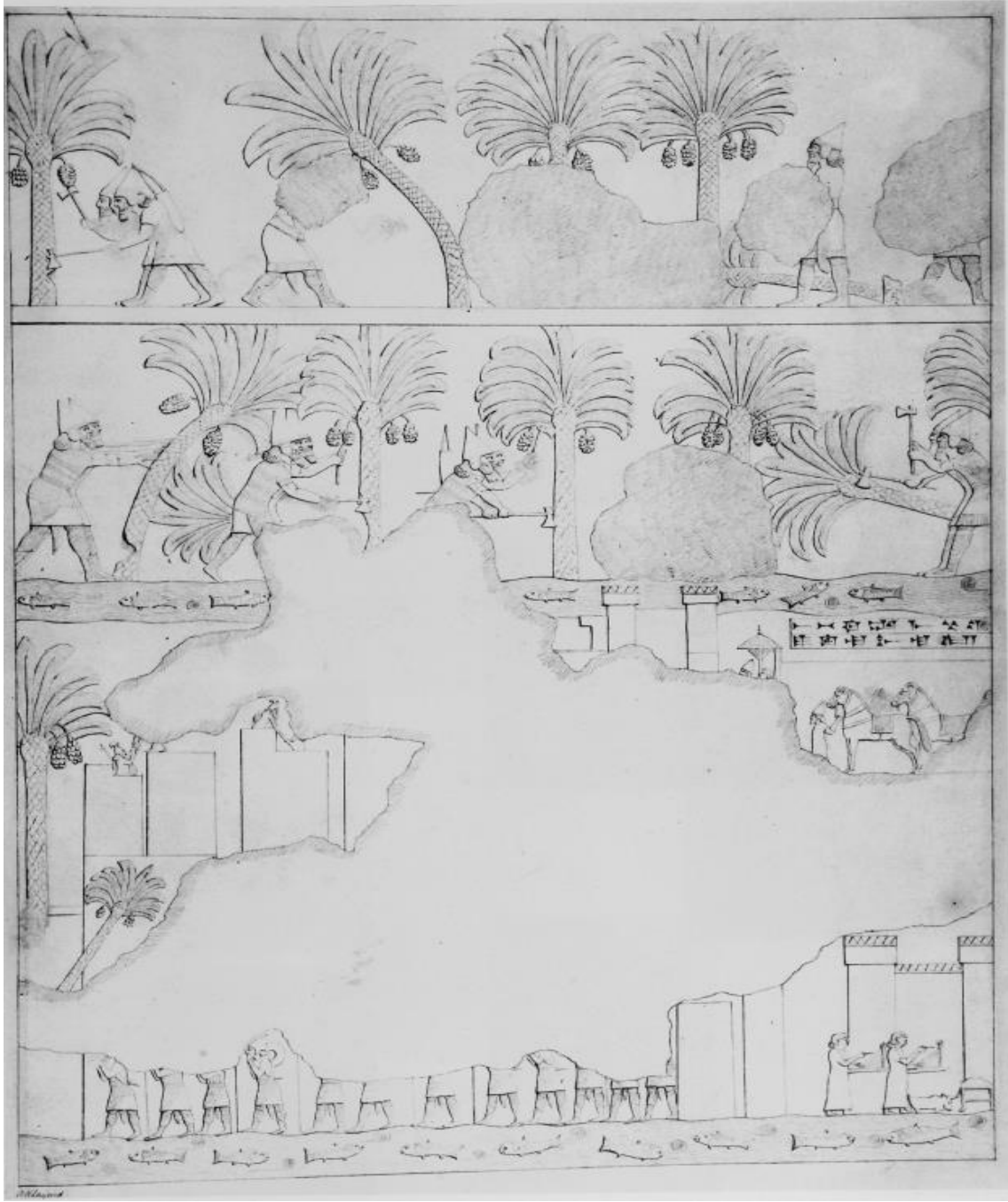
Şekil 57: Sanherib dönemine ait kamp görüntüsü. (Barnett – Bleibtreu - Turnerr, 1998: Pl. 138.)

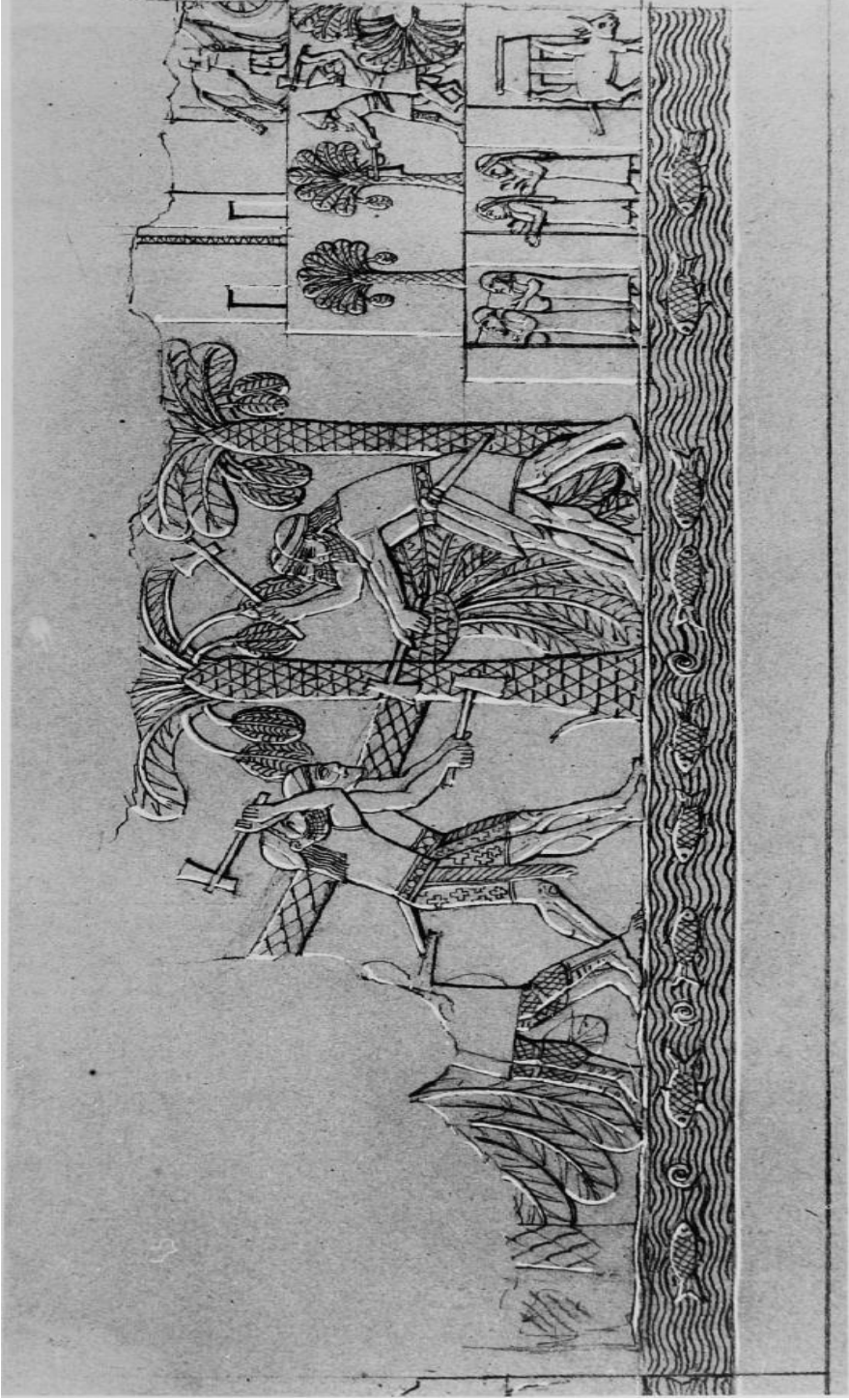
Şekil 58: Lakiş kampı. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 346.)

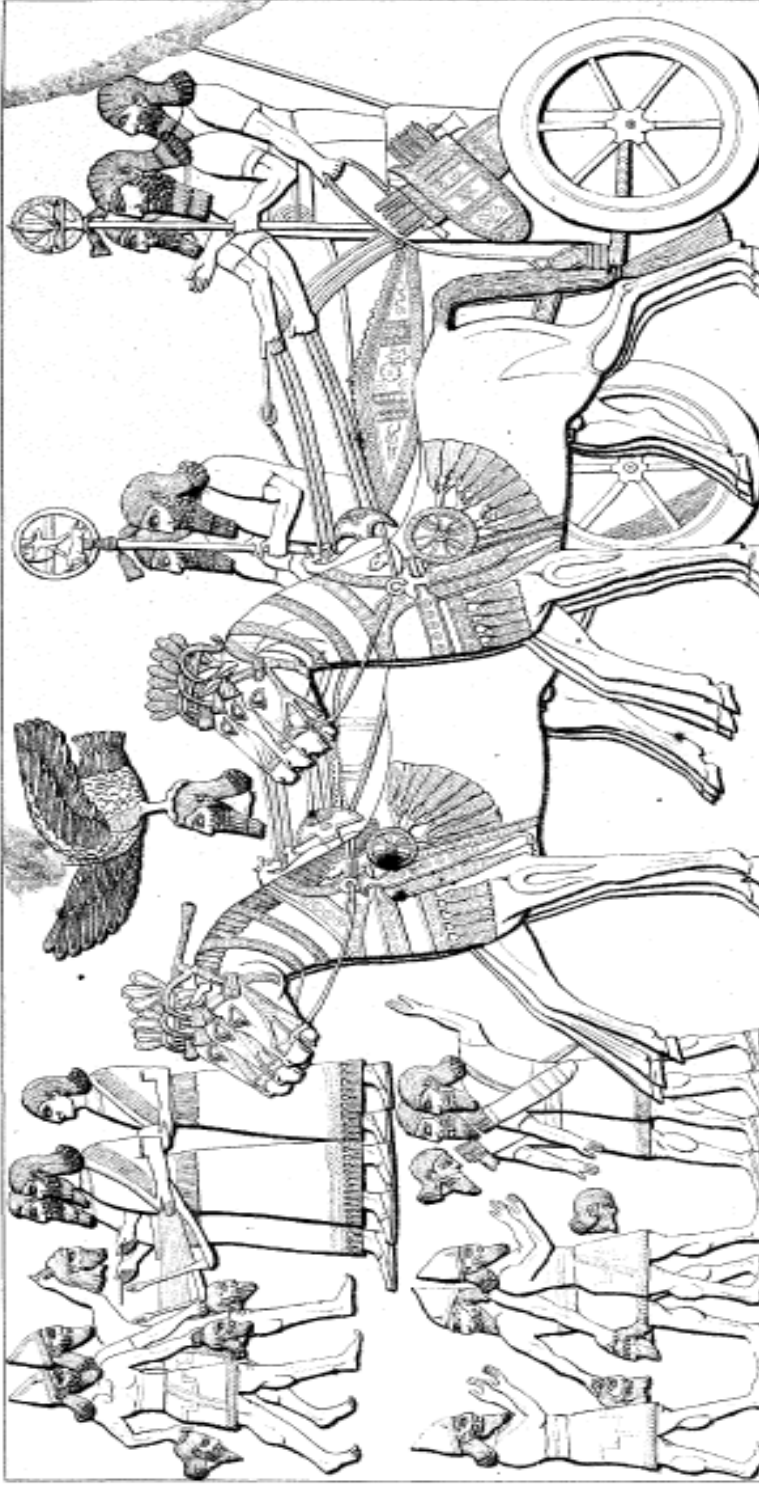
Şekil 59: II. Aurnasrpal dönemi bir kamp rölyefi. (Layard, 1853a: Pl. 30.)

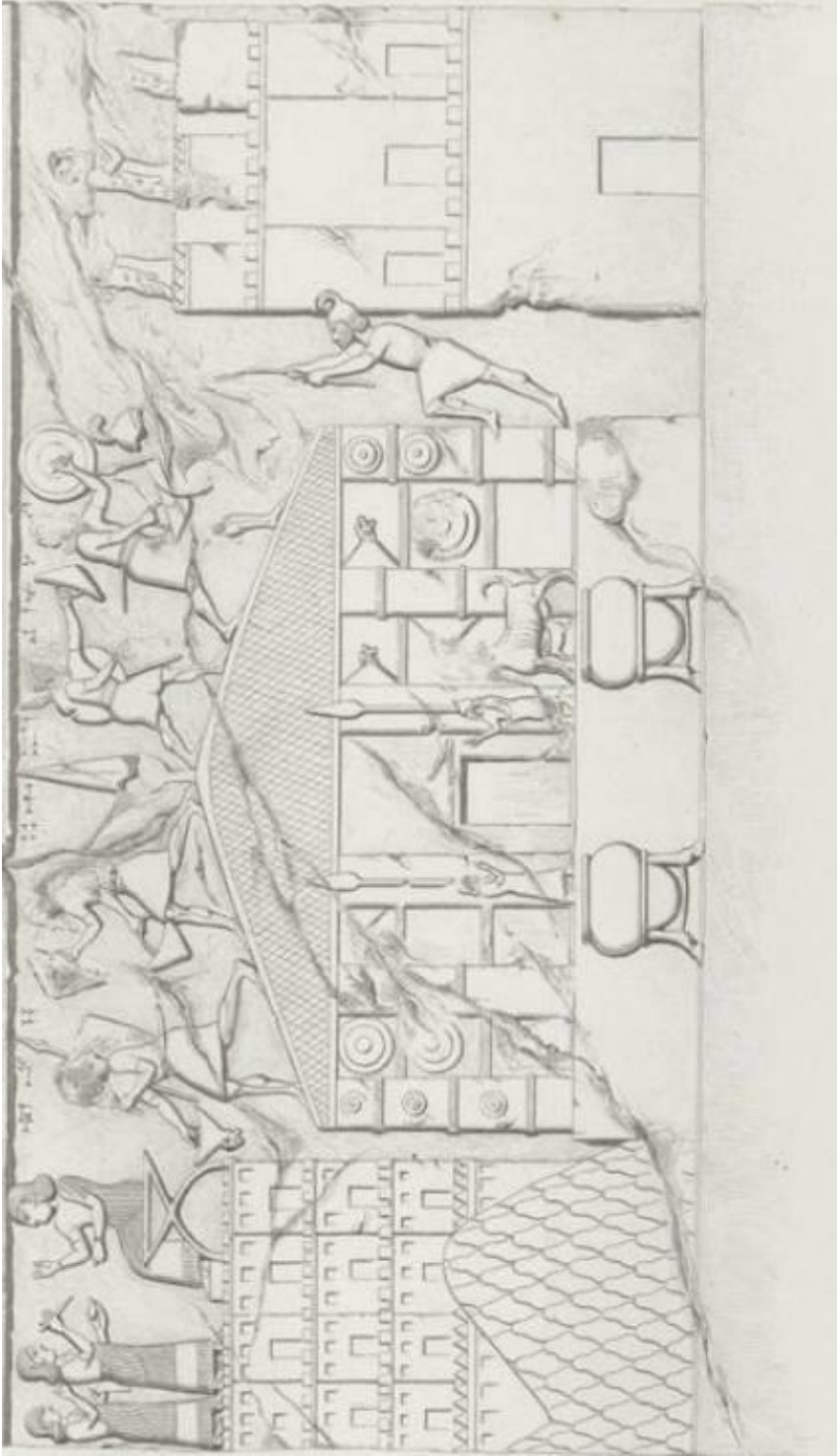
Şekil 60: Dilbat şehri kuşatması ve etrafındaki ağaçların Asurlu askerler tarafından kesilmesi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 49.)

Şekil 61: Şehrin etrafındaki ağaçların kesilmesi. (Barnett - Bleibtreu - Turner, 1998: Pl. 460.)

Şekil 62. II. Asurnasirpal dönemi savaş sonrası bir sahne. (Layard, 1853a: Pl. 22.)

Şekil 63: Haldi tapınağının yağmalanması. (Botta - Flandin, 1849: Pl. 141; Albenda, 1986: Pl. 133.)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Akyüz, Faruk
 Uyuğu : Türk
 Doğum tarihi ve yeri : 15.09.1988, OF
 Medeni hali : Bekar
 Telefon : 506 551 5400
 Faks :
 e-posta : faruk4161@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Üniversite	Bölüm	Mezuniyet Yılı
Doktora	Gazi Üniversitesi	Eskiçağ Tarihi	Devam ediyor
Yüksek Lisans	Ankara Üniversitesi	Sumeroloji	Devam ediyor
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi	Eskiçağ Tarihi	2013
Lisans	Gazi Üniversitesi	Tarih	2010

Yabancı Dili

İngilizce

Yayınlar

1. Gökçek, G. L. – Akyüz, F. “Sumer Kanunları” Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, 2013, s.1-9, Elazığ.
2. Gökçek, G. L. – Akyüz, F. “Asur Ordusu” Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:32 Sayı:54, 2013, s.42-61, Ankara.
3. Akyüz, F. “Yazılı Kaynaklar Işığında Yeni Asur Ordusunun Sefer Sürecinde Erzak Temin Yöntemleri” Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, Anadolu Arşivleri (Archivum Anatolicum) Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, 2016, s. 1-14, Ankara.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

Handwritten text in a cursive script, likely a signature or title, centered horizontally.

